

CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

CAMIL PETRESCU

UN OM ÎNTRE OAMENI

roman

1

EDITURA TINERETULUI

Coperta de VAL MUNȚEANU

CARTEA ÎNTÎIA

Fuga din fața revoluției

Sîntem în 1821, pe la începutul lui februarie. Iarna fusese destul de ușoară, căci după o zăpadă moale și deasă, căzută cam după Sfîntu Dumitru, vremea fusese mai mult uscată pînă la Bobotează, care trecuse cu zloată și pîclă. Micii boieri de țară, de prin Argeș și Olt, se tot întîlneau, vizitîndu-se speriați pe la conacele lor, întrebîndu-se ce e de făcut, dacă să fugă din calea pandurilor lui Tudor Vladimirescu sau să rămînă locului (fie ce-o fi). Umbla zvonul pretutindeni că pandurii vin cu urgie asupra boierilor, că jefuiesc conacele și îi supun la chinuri, ca să spună unde țin ascunși banii, giuvaerele și sculele de preț. Se știa, e drept, că Tudor dăduse, nu demult, porunci strașnice și că pedepsea cu mînie jafurile, ba pe unul dintre căpitani, pe Ioniță Răduțoiu, boier de la Steic din Mehedinți, pusese să-l bată la tălpi, cu nuiele, fiindcă doi oameni ai săi jefuiseră un conac pe lîngă Severin.

Se vede că asta nu era de ajuns. Oamenii nu erau liniștiți. De la București, mai toți marii boieri — în frunte cu banul Brîncoveanu și Teodor Văcărescu, zis Furtună — fugiseră, ori erau pe cale să fugă la Brașov. Umblau tot felul de vești, de se încrețea carnea pe om. Acuma, întreaga oaste a lui Tudor trecuse de Craiova și se apropia, cu mult popor după ea, de Olt.

Cînd auziră boiernașii de pe Topolog că fug cu spaimă chiar oamenii căimăcămiei, nu mai șovăiră nici ei. Căimăcămia ducea țara în locul lui Vodă Șuțu, otrăvit se pare de propriii lui fii, care-l rugaseră să facă parte din Eterie, iar el refuzase și de aceea devenise primejdios, căci ar fi putut da pe față totul la Istambul, Devletului, prin oameni de taină. Cu toate că de cîteva zile se pornise o vifornița ce împînzea întreaga zare, zguduia acoperișurile, ușile și gardurile, troienind drumurile și văile, oamenii, după ce-și încheiaseră pregătirile începute cu o săptămînă înainte, stăteau pe picior de plecare. Miercuri, către prînz, viscolul mai slăbise. Pitarul Barbu Petrescu se pomeni că vine spre conac în goana calului, prin fulgii rari și grei de zăpadă, luptînd cu nămeții, vecinul său, stolnicul Gheorghe Bîscoveanu. Îl văzuse pe fereastră și i-a ieșit înainte în cerdacul înzăpezit.

— Boierule, hai, că plecăm într-un ceas, îi strigă omul de pe cal, refuzînd să mai intre înăuntru.

— Într-un ceas ? întrebă pitarul speriat.

— Nu întîrzia... E primejdie mare... Au trecut chiar acum un ceas, spre Sălătruc, stolnicul Matei Lăcusteanu și clucerul Ghinescu, cei doi ispravnici ai districtului de la Slatina... Au fugit cum au putut în cinci sănii... Chiar căpitanul Farmachi i-a sfătuit să fugă și le-a dat și doisprezece arnăuți de pază pînă la Cîineni.

Pitarul îngălbeni. Îl știa bine pe ispravnicul Matei Lăcusteanu, îl cunoscuse la botezul băiatului lui cel mare, Grigore, care acum avea aproape doisprezece ani și trebuia să fie pe drum în chervan, speriat și el de răsmeriță. Dacă și ispravnicul Matei Lăcusteanu, care fusese cărvunar pe vremuri, a fugit, atunci nu mai e nimic de făcut. Se întoarse grabnic spre stolnic și strigă parcă în fugă :

— Într-un ceas sîntem gata și noi. Ne întîlnim, așa cum am vorbit, la mănăstirea Cotmeana, ca să călătorim toți în chervan.

Pe poarta deschisă, Bîscoveanu trecu în goană pe surul lui costeliv, dar vînos, și se topi în ninsoarea care cădea moale.

La mănăstire, cei de la Bălcești sosiră ultimii. După cum se vorbiseră din vreme, luaseră același calabalîc și același număr de cai la fiece sanie, ca să nu rămîie vreunul mai în urmă și să-i ție și pe ceilalți în loc.

La început hotărîseră să se îndrepte spre Sălătruc, ca să iasă pe la Grebleşti spre Turnu Roşu, dar auzind că unele cete de panduri şi ajunseseră pe la Rîmnic şi că urcau spre Lotru, ei trecură Bîscovul, şi apoi dealurile, cum putură, căutînd drumul Cîmpulungului, pentru ca pe la Rucăr, pe lîngă muntele Ghimbavului, să treacă spre graniţă, lăsînd la stînga peştera Dîmbovicioarei, unde de altfel unii se cam gîndeau să se ascundă. Aveau să aştepte apoi la Rîşnov, ori şi mai bine la Braşov, pînă va trece urgia. Dar mai întîi, dacă treceau cu bine această goană de iarnă, urma să se facă un popas de cîteva zile la Bran, unde să se înlocuiască pierderile de pe drum şi mai ales caii căzuţi la suişuri grele, cu alţi cai mari, săseşti. Deocamdată, de-a lungul văii largi, urcînd mereu pe lîngă rîul Tîrgului, drumul e drept, dar cînd spulberat, cînd greu troienit. Acum s-au împotmolit de tot.

Boierii, călări, au alergat la sania din faţă, unde slugile tuturor, laolaltă, fac drum cu lopeţile... Sînt toţi acolo : căminarul Băbeanu de la Vărzari, paharnicul Petculescu de la Deduleşti, stolnicul Bîscoveanu de la Schitu şi pitarul Barbu Petrescu de la Bălceşti. Sania celor de la Bălceşti e a treia din cap. E o sanie ţărănească mare, acoperită cu un coviltir de rogojini, legate între ele cu şipci îndoite şi căptuşite pe dedesubt cu velinţe şi pînză groasă de cînepă. La fundul saniei au pus o ladă cu lucrurile de preţ mai grele : sfeşnice, tăvi şi vase de argint, şalurile de India, blănurile de samur şi o parte din bani. Altă parte din bani, în aur, şi cîteva giuvaere şi scule erau ascunse prin diferite încheieturi ale săniei şi prin căptuşelile hainelor. Peste ladă s-a pus fîn din belşug, peste fîn, covoare şi macaturi aduse pe vremuri de unchiul mamei, hagiul Faca de la Istambul, iar peste acestea, ascunzîndu-le, velinţe mai de rînd, perne multe, plăpumi groase.

De coviltir atîrnau înăuntru, pe ici, pe colo, săculeţe cu de-ale mîncării căci pitarul dăduse poruncă să se adune toate afumăturile din porcii tăiaţi la Crăciun — şunci, trandafiri şi costiţe — şi în grabă fuseseră fripte şi vreo zece găini, ţinute ca să aibă copiii mîncare mai uşoară pe drum. Luaseră, de asemenea, pîine multă, cu cartofi, cum ştiau de la nemţi, să ţină vreme mai îndelungată, şi cîţiva cozonaci, precum şi ouă şi brînză în coajă de brad, căci nu ştiau ce vor găsi pe drum, şi apoi fugarii înşişi erau mulţi, ca la treizeci de suflete cu slugi cu tot, şi greu ar fi fost să găsească, prin satele sărace, de

pe acea vreme, cu ce să-i hrănească pe toți. E drept că, pentru slugi, puseseră de-a bașca ișimilîcul cuvenit, tot așa cum, pe de altă parte, luaseră și tainul de nutreț, socotit cu grijă, pentru cai. N-au uitat oamenii nici butoiașul cu vin, nici bota cu țuică, aceasta, mai ales, dînd omului iarna oleacă de inimă la drum, cu deosebire cînd e fiartă cu zahăr și puțină scorțișoară. Alte lucruri de preț, pe care n-avuseseră chip să le ia, fuseseră ascunse la conac cum s-a putut, unele îngropate în beciuri, și totul rămăsese în seama vătafului Nistor și a nevestei lui, jupîneasa Tuca.

În sanie, pităreasa Zinca e mînioasă pe împielițatul de băiat — Costache — care nu se mai astîmpără, bucuros de cele ce se întîmplă, căci mersul în sanie îi place — și ce poate să știe el la opt ani de spaimele și necazurile celor mari ?

Îmbrăcat cu cojocel, ca să nu tăvălească scurteicuța de pambriu verde, și încălțat cu opincuțe, ca să poată să i se puie trei perechi de ciorapi de lînă, cu căciula țuguiată în cap, vrea acum, zor-nevoie, să coboare și el, iar mamă-sa îl ține în loc, doar cu amenințările. Cel mai mic, Nicu, o mînă de om, nu are decît doi ani și stă culcat în poala ei. E cam slăbuț, tare negricios, cu ochi mari și căpșorul lunguieț, seamănă cu maică-sa, femeie ca la treizeci de ani. Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptușită cu vulpe roșcată, pe care a pus-o la drum lung, ca să și-o cruțe pe cea de samur, și ține strîns la piept trupșorul cald al copilașului, care încă nu vorbește decît cu greutate, dar pricepe orice. Pruncul acesta stă toată ziua tăcut și parcă gînditor ca un filozof, are ochii negri cu albul catifelat. E îmbrăcat cu rochiță groasă, de fată.

Din sania din față a coborît bălaia și tînăra nevastă a Petculescului. Pînă se deschide drumul, vrea să schimbe o vorbă, două, să se mai dezmorțească. Dorește să afle de la pităreasă dacă vor ajunge pînă seara la Cîmpulung, dacă la noapte va fi iar viscol, ori de se va însenina... Zinca de la Bălcești le știe pe toate : semnele vremii, cu ce se vindecă unele grele boale după naștere ale femeilor, cum se aleg ierburile pentru ceaiuri și (ceea ce a făcut să i se ducă vestea departe, dincolo de București, în toată țara) cum se vindecă albeața de pe ochii betegi.

Acum, întrebată, clătină din cap, cu nedumerire... Deși cerul e acoperit și e mult după chindie, nu e întuneric de tot, căci zăpada dă o lumină scăzută.

— De, știu eu, cuconiță dragă ? Dar și dacă n-om ajunge în faptul serii, înainte de cîntatul cocoșilor tot ajungem... Vis-

col nu cred că are să mai fie, însă tocmai pentru că se înseninează vom avea la noapte un ger năprasnic, să crape pietrele...

Toate le știa pităreasa Zinca Petrescu de la Bălcești, numai una n-ar fi putut s-o știe, căci nimeni n-ar fi putut bănui atunci asta, anume că însuși băiețașul acela negricios, micuț și cu ochi gînditori în albul catifelat al scleroticii lor, pe care ea îl ține lipit de mijlocul ei, e cel care, peste douăzeci și șapte de ani, va slăvi și va duce mai departe, în fruntea poporului, tocmai revoluția lui Tudor Vladimirescu, de care ei fug acum cu toții înspăimîntați.

Găman

Nu intrase în cîrciumă la Nedelcu de mai bine de doi ani. Erau acum dușmani de moarte... Cînd avea chef de o stacană de vin, și asta i se întîmpla cam des, Miai se ducea prin satele vecine, dincolo de gîrlă, de unde începeau să crească dealurile, cînd împădurite, cînd cu rîpi pline de lăstăriș și deseori cu petece mari de vie și livezi de pruni. Nici acolo nu cumpăra de la vreo cîrciumă. Avea mai în fiece sat cîte o ibovnică de care se simțea mai legat și care, de cum îl vedea trecînd, cu pălăria lui lată pe o sprînceană, prefăcîndu-se după cum se vorbiseră că se duce într-aiurea, se pregătea cu puiul fript și cu bărdaca de ruginiu, cum îi știa ea poftele... Hei, dacă n-ar fi fost clăcaș, pe moșia postelnicului Medelioglu, și-ar fi găsit oriunde în altă parte un culcuș pe pofta lui, unde să-și dureze casă pentru copii... Pentru cei știuți, că altfel erau mulți. Pe vreo trei sate în jurul Zăvoiului, ca și în Zăvoiu, de vreo șapte ani încoace se tot nășteau copii negricioși, cu falca făcînd colț rotund, coltuc în jos de ureche, cu nasul întors ca un plisc de uliu și mic, cu umerii obrajilor trași spre coada ochilor negri ca focul. Dar și cîte bătăi și cîte spargeri de case pînă să se ivească asemenea plozi...

Flăcăul tomnatic de acum mergea pe douăzeci și opt de ani, Miai sin Firu, cum îl scrisese pîrcălabul în condica lui, era vestit ca zurbagiu fără pereche... Vînos, de părea răsucit din fire de fier călit, era iute foc. Nu era înalt, dar era spătos și — cam rar, e drept — strașnic la treabă... Cînd se apuca de muncă,

sfîrşea înaintea celorlalţi, căci se grăbea din silă, ca să scape mai repede... I se întîmplaseră şi lucruri proaste... De vreo două, trei ori, în şapte ani, fusese adus mai mult mort decît viu, snopit în bătăi de bărbatul şi rudele cîte unei ibovnice... Ce poţi să faci cînd trei inşi te pîndesc noaptea cu parul după poartă ? Carte nu ştia şi era slab de tot şi în socoteli. Altfel se descurca uşor unde-l puneai. Pentru el lumea toată era Zăvoiu Dihorului şi satele în care împărăţea, frîngînd ca un erete iubeţ, cu apucături de cuc, inimile muierilor. Una, de pe la Leordeni, îl înţolise binişor, că-i cumpărase şi iminei groşi, cum purtau cei din Găeşti. Alta, o cîrciumăreasă văduvă de pe Valea Glîmbocelului îi cumpărase un cal murg, pintenog de trei picioare, că, fiind clăcaş, umbla mai mult noaptea.

Cu vreo trei săptămîni înainte se întorsese beat în sat, dar nu cu scripcarii după el cîntînd şi chiuind, cum îi era obiceiul, de ieşeau muierile din bordeie şi se ţineau copiii după el ciurdă, ci văicărindu-se şi dînd dreptate popii Gheorghe, care-l oprise în drum şi-l dăscălea, fără nădejde de altfel. Se ţinea greu pe picioare şi tot căuta sprijin de umărul popii.

— A dracului să fie... dă viaţă... părinte... Că nimic nu s-a ales dîn mine... S-a dus tinereţea. S-a dus, mama ei dă tinereţe... Şi cu ce m-am ales ? Alţii au casa lor, muierea lor... copiii lor... Da' io ? Pîndesc pă lîngă gard să mă strecor în aşternutul femeii şi fug ca un cîine speriat pă dîn dos cînd să aude că trosneşte poarta. M-am săturat şi dă asta... Şi pă urmă tot sărac am rămas... Şi se scînci, sughiţînd, şi iar căută sprijin de umărul popii Gheorghe.

— Taci dîn gură, mă, porc dă cîine, că şi taică-tu nu era mai breaz. Ai copii... că ai stricat atîtea fete... Dă ce nu te însori cu vreuna dîn ele ? Uite, Petruţa lui Nedelcu... Acum vă împlineşte plodu aproape doi ani... Dă ce n-o iei ?

Flăcăul, înmuiat de băutură, ridică din umeri cu o privire a nisnai şi-şi ridică uşor, cu degetul, mustaţa mică, dar neagră ca pana de gaiţă.

— Ştiu şi io... Am s-o iau... Să ştii c-am s-o iau... S-a isprăvit... M-am săturat dă muierile altora. Vreau o nevastă a mea... Vreau să mă culc cu muierea în aşternutul meu şi să mănînc mămăligă cu ceapă pă gîrliciu bordeiului fără să tot pîndesc uşile omeneşti.

— Du-te, mă, la Petruţa... şi să veniţi chiar înainte dă Sîntu Dumitru la biserică... îi spuse mereu uimit şi acum grăbit

popa Gheorghe, căci întîia dată îl auzea vorbind astfel. De obicei nici nu vrea să audă de însurătoare.

Se adunase lume în jurul lor ca de obicei cînd trecea prin sat beat, mai ales că femeile ieşiseră pe la porţi, ca să deschidă vacilor, căci se întorcea cireada satului de la păşune, acoperind soarele care scăpăta roşu şi mare spre Găeşti în sus, cu un nor de praf pînă la văzduh... Cînd Maria lui Căciulămare, în dreptul casei căreia erau acum, auzi că Găman s-a săturat de burlăcie, izbucni cu un rînjet bălan şi strepezit.

— Ce, mă, ţi s-a făcut dă însurătoare acum ? Fi-ţi-ar de cap să-ţi fie.

Miai se uită la ea cu ochii împăienjeniţi şi surîse icnind moale.

— Îhî !

Popa Gheorghe, care ştia că doi din cei cinci copii ai lui Căciulămare sînt ai lui Găman, se temu ca ea să nu-l facă să se răzgîndească... Îl trase după el din mijlocul drumului năpădit de vite şi trecu albia îngustă, ca un şanţ, a gîrliţei, Gîrloagei cum i se spunea, acum secată. Deşi era gras şi cu o burtă de se speriau de el toţi cei care-l vedeau întîia dată, popa era parcă mai sprinten decît orice bărbat de vîrsta lui, din sat. Îl ajută deci el pe Găman să urce dîmbul din faţa casei lui Căciulămare, că dacă i-ar fi dat drumul, beat mort cum era, s-ar fi rostogolit pe prundişul gîrliţei secate.

Erau la o răscruce, în mijlocul satului. O răscruce mare cît un maidan, strîmbă şi sucită. Îi mai ziceau şi poiana bisericii, ori poiana răscrucii... Locaşul de lemn al bisericii era ridicat deasupra răscrucii, ca pe un mal, pe o altă poiană de cîţiva paşi, înverzită şi mărginită ca de un parmalîc de cîţiva arţari... Urcai la ea pe drumul care pornea de aci din poiana răscrucii, rupt şi bolovănit de pietrele care se rupeau de la dezgheţuri. Aşa cum era, o lua puţin spre dreapta, ca să urce rîpa, apoi cotea scurt şi, după o sută de paşi, trecea prin spatele bisericii, aşezată cu altarul spre răsărit, deci spre drum, şi ieşea apoi pe o costişă lungă şi uşor înclinată, pe care la o zvîrlitură de băţ era curtea boierului... Era drumul conacului, mai mult decît al bisericii. Alt drumeag pornea din poiana răscrucii în jos spre eleşteu, mai întîi, şi după ce-l ocolea într-o parte, ieşea spre zăvoaiele Argeşului. Dar drumul adevărat care tăia poiana răscrucii era drumul cel mare, de ţară, pe care alergau căruţele de poştă de la Piteşti, prin Găeşti şi Mărunţişu, spre Bucureşti...

Pe aci treceau rădvanele boiereşti şi tot pe aci coborau carele cu coviltire de rogojini ale oamenilor de la deal, cînd cu mere, cînd cu butoaie cu ţuică, ori cu vin, ba şi cu păcură adesea, spre Ruşii de Vede, spre Zimnicea, ba chiar spre Giurgiu. Satului îi spunea Zăvoiu Dihorului şi era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci-o sută cincizeci de fumuri... Mai mult de trei sferturi, bordeie văruite în faţă. Se întindea de-a lungul acestui drum de ţară înghesuit între eleşteu şi deal, cum îi ziceau oamenii satului, dar nu era decît un mal ridicat al luncii Argeşului. Deasupra, podişul, împădurit puternic, era tăiat nu numai de albia îngustă a gîrlei, ci şi de un alt drum de ţară, mai scurt, dar mai greu, tot de la Bucureşti la Piteşti, care trecea însă pe la Titu. Era drumul Bucureştilor, zis de vară.

Popa Gheorghe îl aşeză pe Găman cu un soi de gingăşie mătăhăloasă pe laviţa de la poarta lui Căciulămare. În jurul lor se adună iar lumea, femei, fete şi copii... Dar era greu de vorbit, din pricina tălăngilor şi de mugetul vacilor care-şi cereau porţile deschise... Mai fiece gospodărie din cele ascunse printre duzi în jurul răscrucii, cele mai răsărite din sat, avea cîte cinci-şase vaci... şi toată cireada satului trecea de cinci sute... Într-o clipă toţi fură acoperiţi de norii de praf, care parcă sporeau înserarea.

O vecină mică şi uscată, Chiva lui Ristache, se uită cu un fel de milă la flăcăul oacheş care acum ofta amărît pe laviţa de lemn, crăpată de ploi.

— Aoleu... ce-i cu tine, mă Miai... ? Unde-ţi sînt scripcarii cu care treceai fălos prin sat ? Să ştii că ai intrat în anu morţii...

Popa Gheorghe se mînie de i se zbîrli barba roşie, mică şi rară, iar ochii înecaţi în grăsime i se făcură aspri...

— Fă, muiere, nu mai spune şi tu nerozii... Lasă-l în pace acum.

Maria lui Căciulămare deschise poarta, ca să dea drumul celor opt vaci care-şi sprijineau boturile, jilave de bale, de ulucile ascuţite şi care umpluseră de baligă poteca îngustă de deasupra Gîrloagei.

— Şi cu cine dracu vrei să te însori, mă neisprăvitule ? întrebă ea înciudată. Auzi, cică ăsta-i om dă însurat ? Bati-mă, părinte, omoară-mă, da' io nu-l văd pă diavolul ăsta cu un plod în braţe.

Popa Gheorghe văzu primejdia și întoarse vorba pe drumul care i se părea cel mai bun.

— Cum, cu cine... ? Cu Petruța lui Nedelcu... care stă să dea în oftică din pricina lui. Și se întoarse apoi spre Găman. Vino, mă, cum ți-am spus, înainte dă Sîntu Dumitru, să vă pun pirostriile pă cap.

Maria rînji și clătină cu dezgust din fălci... Popa îi spuse apoi unui băiețandru lung și deșirat, ca de paisprezece ani, Ilie al lui Ristache :

— Du-l, mă, pînă acasă, vezi să nu cadă de-a berbeleacu în Gîrloagă, că s-a muiat dă tot... Apoi se lăsă ușor, cu burta lui ca niște foale pline, în Gîrloagă, o trecu și se îndreptă spre casă, care era peste drum de biserică.

Găman porni pe poteca îngustă de deasupra Gîrloagei, care își tîra prundișul uscat și prăfuit, în jos spre eleșteu... La vreo sută de pași era, mică și cam într-o rînă, dar cu tindă și odaie, cocioaba lui frate-său Ion, Ion sin Firu, cum îl însemnase în catastișa ludelor, pentru bir, pîrcălabul... Oamenii îi ziceau Ion al Firului, după tată-su. Erau trei frați de toți, feciorii lui Firu, acum mort, și o fată... Cel de al treilea dintre ei, cel mai mic, Toma, se luase în mai după o ceată de panduri din oastea lui Tudor Vladimirescu și, după spargerea taberei de la Golești, nu i se mai știa de urmă... Nevasta acestuia, Stanca, rămasă cu un plod în burtă, îl născuse în urmă ; era băiat. Îl aștepta mereu pe bărbatu-său, deși i se spusese mereu că e mort.

Popa Gheorghe se mai opri o dată deasupra rîpii, acum, cînd norul de praf se mai rărise, își șterse pleoapele cu basmaua, ca să vadă mai bine și, cînd înțelese că Găman ajunsese aproape de casă, sări și el pîrleazul, cu toată suta de ocale pe care o trăgea, și intră în grădină, fără să mai ocolească pe poarta de peste drum de biserică...

Cînd coti după puțul cu cumpănă și socoti că nu-l mai vede popa, Găman se opri scurt, se ridică înfipt în picioare, îl înjură de mamă pe băiețandru, trimițîndu-l acasă, și pe urmă scuipă și se scărpină în cap mulțumit de el însuși. Nu era beat...

*

Miai al Firului ar fi vrut și mai mult totuși să se însoare, dar nu cu Petruța lui Nedelcu, ci cu fata lui moș Truță cel fonf și amărît. Era cu vreo patru ani înainte de răzmerița lui Tudor

Vladimirescu. Nica era pe atunci o codană care abia împlinise treisprezece ani, dar crescuse înaltă de părea de optsprezece. Era o frumusețe de se întreba lumea : de unde ? Oacheșă și sprîncenată, cu trup sprinten și vînjos, mlădioasă, părea o șerpoaică neagră. Numai ce-și petrecuse Găman mîna pe după gîtul ei, și ea i se topise toată în brațe. Au fugit într-o seară amîndoi și au rămas în pădure într-un bordei părăsit în sus, spre Vadu Rău, nemîncați, nu numai noaptea aia, ci și a doua zi, și încă noaptea următoare... El era mai mare decît ea cu unsprezece ani... și, frîntă de gîtul lui, îi spunea „nea Miai"... Cînta ca o căpiată cîntece de dragoste, cu ochii în ochii lui. Nici una în sat nu cînta ca ea. Cînd s-au întors, ca de pe altă lume, a aflat de la frate-său Ion că îl căutau în toate părțile oamenii boierului, căci îl socoteau fugit. Și era mult dator la curte. Trimiseseră și slujitori după el. Se sfîrșise prășila, că era mult după Sfinții Împărați Constantin și Elena, și el trebuia să plece împreună cu alții din sat, în podvadă cu carul cu boi, să ducă niște grîu de an în saci, la schelă la Zimnicea... Acum știa că, dacă pun mîna pe el, îl snopesc în bătăi.

Nu era chip să te opui. Oricine ai fi tu, gîndeau oamenii zdrobiți în picioare, cu boierul și cu stăpînirea nu te poți pune. Flăcăul ăsta, care împărățea peste cinci sate, era clăcaș, putea fi deci scuipat, plesnit cu harapnicul, călcat cu cizma, dar trebuia să rămîie mut ca un vierme. Cînd era vorba de boier și de stăpînire, nu mai era „nea Miai"... Ce ar fi putut deci să facă ? Să fugă din sat fără învoire ? Pravila neînduplecată îl aducea înapoi, legat, cu arnăuți, cu oasele frînte, mai mult neom. Îndatoririle către boier, fie și silnice (și așa erau îndeobște), priveau temeliile satului și ale orînduirii lui. Ei între ei erau oameni feluriți unul de altul, cu dragostele lor, cu certurile lor, frumoși sau sluți, deștepți sau nătîngi, voinici sau slăbănogi, răi și mîndri, ori blînzi și înțelepți ; se batjocoreau ori se cinsteau unul pe altul, își aveau părinții ori muierile lor, dar la curtea boierilor erau toți la fel, supuși sudalmelor și biciului, uneori mai puțin deosebiți ca vitele. Între Miai, Găman cum îl porecliseră satele, și bîlbîitul aproape schilod, Dumitru al lui Ghițigan, era depărtare ca de la o gloabă la calul arăpesc, dar în fața boierului erau tot o apă, puși la aceeași povară, ei și toți clăcașii, așa cum boii din cireadă erau toți boi... Harapnicul logofătului la fel îi îngenunchea și la fel le cresta carnea... Rămînea să se facă

haiduci... Dar atîta tărie Miai nu avea... Îi plăcea să trăiască mai bine în culcuş de muiere decît fugărit de poteră.

Dacă ar fi fost după el, ar fi trăit de pe urma femeilor din satele de moşneni, cu vii şi cu livezi, de la deal, dar nu numai că era clăcaş, dar avea, poate tocmai din această pricină, socoteli atît de încurcate cu stăpînul moşiei, datorii scrise la condică de logofeţi, încît era legat de sat ca un cal priponit de un ţăruş de fier. Nu numai el ; aşa erau toţi semenii lui. Şi erau datori nu numai la boieri, ci şi la stăpînire, care nici ea nu vrea să le piardă urma dacă plecau din sat cumva. Dăjdiile de tot soiul, afurisite, de trei ori într-un veac, cu blestem bisericesc de către domnitori, de către mitropoliţi şi boieri, dar de trei ori şi mai mult sporite apoi, îl frîngeau şi îl îngenuncheau pe oricare dintre ei. Podvezile şi mai ales corvezile fără sfîrşit pentru oştirile împărăteşti îl furau de la muncă şi îi răpeau timpul cel mai potrivit al anului, dar mai greu încă era că gelepii Ţarigradului îi cumpărau, cu ajutorul zapciului, la preţuri hotărîte silnic (care nici alea nu se plăteau), toată bruma de bucate, care era rodul trudei lui, de trebuia apoi să vîndă din vite, ca să împlinească ce era dator la sorocul dărilor. Trebuia să taie neapărat porci, ca să ducă muşchiul de Crăciun la cămara boierului, şi trebuia să aibă pui de Sîmpietru, căci asta era chiria bordeiului, chiar dacă nu fusese în stare să-şi facă un bordei al lui, cum se întîmpla acum cu Miai, care rămăsese în cocioaba durată de frate-său mai mic cu trei ani, Ion, pe locul socotit părintesc, dar care era al boierului, cu buruienile lui cu tot, căci erau toţi ca într-o temniţă, chipurile largă cît o moşie de zece mii de pogoane, dar temniţă. Puteau să se şi depărteze o zi, două, dar nu în vremea muncilor şi numai să nu fi fost nevoie de ei pentru cine ştie ce meremetisire la conac. Unii aveau noroc şi erau primiţi slugi pe moşie. Ăştia robeau ca şi clăcaşii, dar cel puţin nu ştiau de pîrcălabul stăpînirii şi de gelepii Ţarigradului.

Sultana făcea şi ea clacă, în locul lui moş Truţă, care nu era chiar atît de moş după ani, căci nu avea decît vreo patruzeci, dar era cu oasele uscate de muncă, vedea prost şi n-avea dinţi, iar la vîrsta asta încărunţise de tot. Pentru ea era şi mai rău, că era frumoasă şi poftită aprig de toţi... De flăcăii şi bărbaţii din sat, de logofeţi, de vătaf, de vechil. Oricine avea în mînă un harapnic şi o părticică de putere de la conac o înge-

nunchea, mai rău ca pe altele, ca s-o frîngă și să și-o aducă la așternut... Fără să izbutească, totuși, deocamdată cel puțin.

Din pricina ei i se dăduse lui Moș Truță în anul ăla pogoanele cele mai proaste, cele de pe marginea eleșteului, cu pămînt clisos, în care se tîra greu plugul și se făceau bucate rare, ca în sărătură. Pentru că era frumoasă, era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac, de era ori de nu era nevoie de ea, deși nu împlinise încă paisprezece ani.

*

În aceeași noapte, în care, coborînd în sat, a aflat de la frate-său Ion de înverșunarea cu care-l căutau logofeții și slugile boierului Medelioglu, Găman s-a făcut din nou nevăzut. Ca să nu întîlnească pe nimeni, a luat-o la picior prin zăvoaiele Argeșului și, după ce a trecut apa, a început să urce spre Pitești prin partea cealaltă, de dincolo de gîrlele împletite ale rîului. După vreo trei zile a ajuns într-un sat din jos de Cotmeana, unde avea el o ibovnică pe care o vedea mai rar, că era prea departe... Cînd se ducea la ea, nu se mai îndura să plece, mai mult din pricina cîntecelor... Nu mai era chiar tinerică, nici frumoasă nu era, dar era vînjoasă și bună de tăvăleală în dragoste. Cînta cu foc, și lui Găman îi plăcuse întotdeauna cîntecul. Cînta și el, cu patimă chiar, dar nu izbutea să cînte așa cum se cînta pe aci pe Argeș, unde veneau toate doinele oltenești, ba unde, de cînd se făcuseră satele de mocani sub munții Vîlcei, se auzeau tot mai des și doinele amare, și mai domoale, din Ardeal... De obicei stătea la Zamfira, că așa o chema, dar lumea îi zicea Fira, cam cîte o săptămînă, că altfel era văduvă și mai mult săracă. Potrivea el de obicei să fie după ce se făcea țuica. Pe urmă cobora cu ceva bani în punguța atîrnată de gît, pe subt cămașă, pînă la Găești. Aci avea lăutarii lui. Îi lua după el. Trecea prin sate, așa de-al dracului, cu lăutarii după el, chiuind ca să iasă femeile în pragul bordeielor, ori în poartă... Îl priveau ațîțate de poftă și mîrîiau bărbații.

— Auzi, trece nebunu de Găman cu lăutarii după el. Lua-l-ar dracu să-l ia... Dă unde o fi avînd, soro, atîția bani ?...

— Și tu, Chivo, nu știi că să ține cu una cu avere, o văduvă dă pă Glîmbocelu ?

— Care, cîrciumăreasa aia ? Păi am auzit că aia e femeie bătrînă, fă... Spun unii, c-au văzut-o, că aia ar putea să-i fie mamă...

— Aş, fugi d-aci, ce bătrînă ? Muiere dă seama noastră... Cică ea i-a dat murgu pă care umblă noaptea.

Cînd trecea prin sate cu cei doi lăutari după el, Găman îşi ducea murgul pintenog de dîrlogi, ţinut cu o mînă... Cu cealaltă în şold, chiuia şi ofta cînd cobzarul lungea ofurile. Asta era de obicei duminică seara şi în zilele de sărbătoare, că-şi potrivea treaba la conac aşa ca să poată lipsi o zi, două... Mai munceau pentru el şi fraţii lui, Ion şi Toma, cărora le lăsa bruma de bucate care i se cuvenea.

De data asta nu avu curajul să se întoarcă nici după o săptămînă, şi întîrzia zi după zi, dar fiece zi de întîrziere îi sporea teama de oamenii boierului.

Sultana se întorsese acasă cu ochii bătuţi, în cearcăne tari, după cele trei zile şi trei nopţi petrecute în pădure. Aşteptase, pitită în bordei, să vie noaptea Miai să doarmă la ea... Dar Miai nu veni. Nu veni nici a doua noapte... O gheară rece începu să-i strîngă inima... Nu cumva şi-o fi bătut joc de ea ? Nu-i venea să creadă. Era prea copil şi se ştia atît de frumoasă, că nu-şi închipuia că ar putea s-o lase un bărbat. După trei zile începu să iasă din bordei. După felul cum o privea toată lumea înţelesese că tot satul numai despre fuga lor vorbea. De asta nu-i păsa. Miai avea să vie s-o ia de nevastă... Aşa au început mai toate... Numai dacă Miai a minţit-o şi şi-a bătut joc de ea, de a făcut-o de rîsul satului, e rău... Atunci are să se arunce în fîntînă.

Aşteptă o săptămînă... şi Miai tot nu veni... Într-o dimineaţă, fata văzu peretele din faţă al bordeiului uns tot cu păcură, şi în vîrful furcii o ulcică spartă... Acum înţelese că tot satul rîde de ea. Într-o seară venea cu doniţa de apă de la puţul cu ciutură din poiana răscrucii. Se întîlni cu Maria lui Căciulămare, că puţul era chiar în dreptul casei acesteia... A vrut să treacă repede de ruşine.

— Ce, fă... Te-ai boierit dă cînd te-a împuns Miai dă nu mai dai bună seara la lume ?

Sultana a iuţit pasul cu ochii în pămînt : îi dădeau lacrimile... Smintita de Maria a strigat după ea :

— Fă, să nu omori copilu, că te duce la ocna părăsită, fă, cu obezile dă mîini.

A auzit în urma ei chicotele celorlalte muieri care veneau cu cobilițele pe umeri.

I s-a chircit inima.

A început să iasă la muncă. Într-o zi logofătul Dobre — era la prașilă — o luă de gușă.

— Zi... d-astea mi-ai fost, fă, Nico... ? Păi nu era mai bine să mergi tu cu neica în zăvoi... ? Te-ai fi ales și tu cu ceva acolo... că îți dădeam doi boi, să-i ai dă zestre... Parcă tu nu știai cine-i Miai ? Acuma, că nu mai ești fată, deh, nu mai e același lucru... O privea drept în ochii ei mari, tari ca pruna verde... O vedea negricioasă, dar și albă ca varul de rușine și ciudă... Vino mîine, după ce apune luna, pă poteca dă lîngă eleșteu ș-om vorbi...

Logofătul Dobre avea patruzeci și cinci de ani, era însurat și cu copii mari.

Acum flăcăii din sat nu o mai ajutau la muncă șuguind, ci o priveau chiorîș. Se socoteau parcă jefuiți de un drept al lor. Unii, mai puțin omenoși ca logofătul, căutau s-o răstoarne cînd o întîlneau pe haturi. Și pentru că nu se prindea, o înjurau de mamă și o scuipau, încercînd s-o plesnească cu dosul palmei.

*

Trei săptămîni a stat ascuns Miai la văduva lui de pe Argeș... După o săptămînă însă simțea că nu mai poate să sufere femeia de lîngă el... Dar de plăcut, îi plăcea cînd o auzea cîntînd. Îi plăcea fiindcă se gîndea la Sultana și potrivea tîlcul viersului după ea... Se uita la femeia de lîngă el, o vedea arsă de focul dragostei, dar nu lua din ea decît suferința cîntecului. Și dulceața amară a glasului care se răsucea pierdut în el însuși :

„Foaie verde iasomie... măi...
Leano, măi...
L-aștept pe neica să vie... măi...
Leano, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi...
Leano, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi...
Leano, măi...

Cînd te văd suind, călare,
Dă vii neică dumneata,
Sare-n mine inima,
Să aşterne drumului...
Subt copita calului...
Leano, măi...“

Nu vorbele însemnau mare lucru, ci mai cu seamă tot ceea ce aducea doina cu ea, zestrea ei amară, de păreau aceste vorbe uscate, prinse în răsucirile ei, în „Leano“, „Lino“, în „măi, măi“, în toate jumătăţile de vorbă întoarse în lungi tărăgănări şi topite în amintire, ca nişte vietăţi negre prinse în carnea străvezie, galbenă şi caldă a chihlimbarului. Fiecare rînd de vorbe era pe deasupra zis de două ori în două răsuflări deosebite. Abia în unduirile grele, ca drojdia, vorbele îşi căpătau tîlcul adevărat... Se frămînta mocnit. Oare îl aştepta şi pe el, cu un cîntec ca ăsta pe prispă, Nica ?... Învăţase cîntecul, nu cînta prea grozav, dar cît cînta îi ajungea lui însuşi. Îl cînta ceasuri întregi... Pînă cînd, înnebunit de dor, n-a mai putut... Şi-a spus că de omorît tot n-o să-l omoare... Boierul are drept să puie oamenii să-l bată, dar nu are drept să-l ucidă... Că dacă omoară un om, cîtu-i boierul de boier, merge şi el la ocnă. Aşa-i pravila.

★

Sultana îl aştepta pe acoperişul bordeiului privind luna... Era lungită pe un ţol şi cînta... Plîngea şi cînta... Avea obiceiul să schimbe vorbele, uneori dinadins, alteori fiindcă nu le învăţa ca lumea, dar le potrivea de la ea.

„Foaie verde dă sulfină... măi...
Şi-astă-seară-i lună plină... măi...
Da' neica tot nu mai vine... măi
Da' neica tot nu mai vine... măi...
Of, of... Leano... Lino...“

Dospea în ea drojdia amintirii, o sfîşiau ghimpii neînduplecaţi ai depărtării. Lungea şi tărăgănea amar şi gingaş cîte un *i* ori cîte un *a*, suindu-l pînă cînd îl pierdea uşor în vol-

bura durerii. Luna de altădată a dragostei din pădure îi stîlcea inima.

„Unde e, nu o mai vede...? Lino, măi...
I-au luat ochii alte fete...? Lino, măi...
Nu vede cîtu-i de rece? Leano, măi...
Dă cînd nu ne mai petrece? Leano, măi...
Of, of, Leano... Lino...“

Îl vedea aievea venind pe Gîrloagă, dar se risipea numaidecît ca o nălucire și rămînea însetată de făptura lui.

„Unde pune neica mîna... Lino, măi...
Simți că te dogoare luna... Lino, măi...
Unde pune neica mîna... Leano, Lino...
Cînd te ține neica-n brațe... Lino, măi...
Nu mai vezi că-i dimineață... Lino, măi...“

Nu venise călare. Lăsase murgul în spume la bordei... la Ion. S-a lungit tăcut lîngă ea... Ea a înghețat ca lîngă un strigoi. Pe urmă s-a dezlegat... „Unde pune neica mîna, simți că te dogoare luna“... Neica i-a vîrît mîna în sîn. O dată cu țîțișoara stîngă i-a prins și inima.

Pe Miai l-au bătut la curte de l-au snopit. Atîta și-a ferit, ochii și dinții. Cînd îl croiau cu gîrbaciul simțea arsura, simțea sîngele curgîndu-i pe coapse, dar ca să poată îndura, se gîndea la altceva... Se gîndea la Nica... Pînă la urmă a avut dreptate, n-a murit. L-au oblojit vecinele... i-a cîntat Nica... și-ntr-o lună au trecut și astea. Omul sărac dacă iubește trebuie să știe să îndure, că atîta i-a mai rămas, se gîndea Miai. Și ceilalți din sat, la fel cu el.

*

Ce a urmat apoi a fost de mirare pentru tot satul... Miai s-a mutat la moș Truță în bordei — dinspre partea eleșteului — și a ieșit în rînd cu oamenii la muncă. După vreo săptămînă nu mai era în rînd, ci în frunte... A fost o vară secetoasă și dogorîtoare...

Grîu se făcuse puțin, dar, oricît de puțin, secerișul fusese tot atît de greu ca și mai înainte... Ba și mai greu, că trebuia

să se aplece şi mai mult şi să se chinuie să prindă cît mai multe fire, că erau rare.

Au ieşit mai întîi pe lanurile boiereşti. Trei săptămîni au avut de trudit pe ele... Îi erau picioarele şi mîinile însîngerate ca şi ale celorlalţi, îi ardeau ochii de năduşeala care i se scurgea printre pleoape, îl năucea soarele în ceafă, îi ardea gura de sete şi-i crăpaseră buzele ca la toţi ceilalţi, dar el se gîndea la altceva şi parcă nu mai simţea nimic... Se gîndea că o să-şi facă în toamnă o căsuţă a lui şi că după Crăciun face nunta cu Nica... Ceea ce îndura greu de tot era să stea cocoşat, ca să taie grîul de la rădăcină... Din zori şi pînă seara, căci soarele apunea tîrziu. După un timp simţea şalele doar înţepenite... Se îndrepta, se răsucea şi iar se apleca... Pe urmă începea o durere de parcă-i strîngea cineva în cleşte şira spinării în dreptul buricului... Spre seară rămînea încocîrjat şi-l durea şi mai rău, cînd încerca să se îndrepte din şale.

Greu a fost şi la treieratul cu caii. Îi venea să-şi scuipe bojocii în care simţea usturimea prafului şi a cojilor spulberate... Era o zăpuşeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsuflarea. În jurul pleoapelor, năduşeala şi praful făceau un fel de noroi care-l orbea. O vedea lîngă el pe Nica cu ochii lipiţi ca la soboli, cu părul cărunt subt cîrpa de pe cap, cu buzele arse... Ridica grîul cu lopata şi ea. Şi nu se mai sfîrşea... Cînd lăsau lucrul pe lanurile boiereşti, oamenii truditi cădeau ca dobitoacele vlăguite.

— Unde vă mai duceţi, mă ? Nu vedeţi că să înnoptează, se minuna Vasile al lui Mînjoc, care parcă avea oasele frînte... Aşterneţi ţolu şi hai să ne odihnim o ţîră, că dă cu noapte iar începem.

Oamenii se minunau cînd vedeau că Miai, Sultana, Ion şi Maria lui, Toma, fratele ăl mai mic, care împlinise de curînd şaptesprezece ani, nu se odihneau... Porneau năuci peste gîrlă, în jos de pădure, unde-şi aveau pogoanele luate pe seama lor. Miai îi înnebunise pe toţi. Abia se ţineau de el.

An greu, n-au ieşit decît trei-patru saci de pogon. N-au putut duce acasă decît un sac de fiecare bordei... Luaseră în iarnă de la boier cu împrumut, şi acum datoria trebuia întoarsă. Şi ei încă tot s-au ales cu ceva, dar cei care n-au muncit şi noaptea, au pierdut tot, că a început o săptămînă de ploi mari şi s-a scuturat grîul pe cîmp şi mai ales a mucegăit.

După ce au dus grînele la Zimnicea, oamenii au mai putut să răsufle așteptînd încă o prașilă a porumbului, dacă va fi nevoie, adică ar fi putut să răsufle, dar au fost chemați la curte la podvadă, că boierul vrea să-și ridice lîngă conac, în curtea din spate, un pătul nou. O parte din ei trebuiau să meargă la pădure să taie arini drepți, alții îi cărau cu carele... Ceilalți munceau alături de dulgheri, subt porunca lor... Oamenii cuprinși de deznădejde și de furie scrîșneau din dinți... Dar ce puteau să facă ?... Podvada era podvadă... Meremetul era meremet.

— Pravila nu cere să facem dîn nou, a strigat cu ochii însîngerați Miai către logofăt... Pravila cere numai să meremetisim pă cele care au nevoie...

Logofătul Beașcă fu gata să-l plesnească peste față.

— Iotă-te la el !... Ai citit tu pravila, mă, Dumnezeu mă-ti... ? Hai ? îl înveți tu pă boier ce e pravila, mă ?

Miai nu se mai putu stăpîni.

— Io plec acasă... Fie ce-o fi... M-am săturat... Nu mai pot. Și porni năuc. Sultănica alergă după el și-l întoarse din drum.

— Neică, trece și asta...

— Încep să cred că nu mai trece, mă, fată... Și dete cu pălăria, soioasă acum, de pămînt.

A mai fost bătut o dată. Beașcă, lung și deșirat, o tot trimitea pe Sultana să aducă saci dintr-o magazie dosnică. Pe urmă se îndreptă și el într-acolo, cu gîrbaciu de gît... Miai așteptă puțin și se luă după el. Îl găsi încercînd să-i răstoarne fata pe un morman de saci goi... I-a înfipt mîna în gît, cu toate că Beașcă îi arsese fața cu gîrbaciu.

Au sosit oamenii să-l împiedice să facă moarte de om... Sultana cu ochii scoși din cap de spaimă s-a agățat de brațele lui.

— Ne pierdem cu toții, nea Miai... Ne nenorocim...

Și-a desfăcut brațele de pe grumazul logofătului speriat, care a înțeles să tacă și să aștepte altă zi ca să se răzbune.

I-a venit vremea răzbunării după culesul porumbului.

Era după Ziua Crucii, începuse culesul viilor. Boierul avea și el o vie de aproape șaizeci de pogoane, chiar peste drum de conac, în spatele bisericii, pe costișa dulce a dealului, cu fața cam spre miazăzi. Cum am zis, nu era chiar un deal, căci nicăiri ridicătura de pămînt nu trecea de înălțimea unui copac

mare, dar lung era, că se topea încet, încet, în jos, după un sfert de poștă, spre cîmpie. Dinspre sat, așa cum era el așezat pe drumul de țară, părea însă deal și din pricină că marginea viei, deasupra satului, era străjuită de un șir de nuci mari, rotați, care astfel mai înălțau încă o dată rîpa. Așa cum era însă acel deal, care nu era decît malul ridicat al luncii Argeșului, ale cărei ape le desparte de șuvoiul gîrlei, adăpostea satul dinspre miazănoapte-răsărit. Tocmai pe partea dinspre gîrlă se plimba, în după-amiaza asta de toamnă însorită, postelnicul Medelioglu, lucru cu totul neobișnuit în acea vreme, cînd boierilor le era frică să meargă pe jos, fie și cîțiva pași, ca să treacă ulița. De altfel nici nu prea avea cum, căci nici nu aveau încălțăminte potrivită pentru asta. Meșii lor atîrnați de tuzluci, ori cizmele ușoare de saftian roșu nu erau de purtat decît prin casă. Dar boierul Medelioglu era un boier înaintat, care știa carte multă. Purta anteriu de suvai de culoarea vinului, peste care era încins cu șal persan, iar pe deasupra îmbrăca fermeneaua de pambriu verde. În cap purta un cauc roșu de Tunis, dar de la tuzluci în jos avea un fel de iminei de piele de vițel, pe care-i purta doar la moșie. Aci, în marginea viei dinspre gîrlă, își făcuse el un fel de chioșc, unde, așezat turcește pe covoare și perine, citea cu picioarele îndoite subt el. Învățase la Sf. Sava, la Academia grecească, și fusese în slujba lui Caragea înainte de a-și cumpăra moșia. *Delphine* de M-me de Stäel [1] și mai ales *Atala* a lui Chateaubriand [2], pe care o recitea chiar acum, îi dăduseră gustul pentru frumusețea naturii. Ar fi putut să contemple acest măreț și molcom apus de soare, întins ca o imensă coadă de păun peste pădurile care începeau să ruginească, de sus din foișorul conacului. Aci în vie se simțea însă, sub nucul copleșitor, el însuși în sînul naturii, se înfrățea cu natura, așa ca în descripțiile pe care le citea. Era un visător de felul lui, cu idei liberale, membru al Eteriei. Fugise dezgustat de la curte, după ce făcuse avere. La București, la unele conace se întîlnea ades și cu unii boieri, la fel de înaintați ca el, cu care ar fi vrut să înceapă o mișcare de cărvunari și în Țara Românească, așa cum se lucra de

[1] *Madame de Stäel* (1766—1817) — scriitoare franceză, precursoare a romantismului.

[2] *François René de Chateaubriand* (1768—1848) — poet și literat francez, autor a numeroase elegii, poeme, povestiri etc.

zor, în taină, în Moldova. Altfel era un ins mic de statură, firav ca înfățișare, negru-gălbui la chip, cu fața scăzută, delicată și osoasă în același timp. Ras la tîmple și la ceafă, purta o mustață neagră și întoarsă, ca o lipitoare, în jurul gurii mari cu buze subțiri.

Soarele își strînsese snopul nemăsurat de raze și căzuse de cîteva clipe ca o tipsie roșiatică în ceața de dincolo de dealurile și muscelele care creșteau spre Cîmpulung. Mai aproape, altă ceață ușoară, mai mult simțită decît văzută, se ridica încet, ca o respirație, de peste păduri, de peste ape... N-ai fi putut să spui unde e anume, căci avea în liniștea pulberii ei reci ceva din însăși înserarea pe care o vestea, așa cum vestea în același timp și începutul toamnei. Medelioglu mergea cu pas ușor, cu făptura lui, spre conac, și tocmai deschisese din nou cartea cu coperta mătăsoasă, ca să verifice niște pasaje pe care le spunea în gînd, pe dinafară, și nu era sigur de un cuvînt... Tresări, căci lîngă el, la cîțiva pași, se oprise, gîfîind, fiindcă venise se vede în fugă, cu pălăria ruptă în mînă, Toma, fratele lui Găman.

— Boierule, măria-ta, unde e crama... ?

Postelnicul îl privi mirat, cu ochii mari și lăcrămoși ațintiți asupra lui, și îl întrebă moale :

— Pe mine mă întrebi ?

Băiețandrul, căci nu avea decît șaptesprezece ani, răspunse amărît :

— M-a trimis logofătul Beașcă să aduc trei coșuri goale de la cramă și m-am rătăcit pă potecile astea, dîn vie, că toate-s la fel...

Postelnicul murmură și mai moale, pentru el însuși parcă :

— Și mă întrebi pe mine... ?

— M-a trimis logofătul Beașcă și nu am întîlnit pă nimeni... nu știu seama în vie, măria-ta, spuse Toma, cu ochii încălziți și rîzînd fericit că boierul îi vorbește atît de frumos...

— Așteaptă...

Postelnicul vîrî cartea la brîu și lovi din palmele lui negricioase, mici și subțiri.

Apăru un om cu cămașa udă de scursoare din coșul cu struguri, cu chica înăclăită de sudoare.

— Cheamă dumneata aici pe Beașcă... Medelioglu spunea dumneata chiar și sătenilor.

Logofătul veni în fugă și se opri speriat lîngă boier.

— Am venit, măria-ta, dar în clipa aceea îngheţă pe loc, mai speriat încă, fiindcă văzu buzele moarte ale boierului frămîntîndu-se uşor şi ochii ieşiţi încă mai în afară din orbite decît de obicei. Îl ştia şi înţelese că s-a întîmplat o nenorocire.

— Dumneata l-ai trimis să mă întrebe pe mine unde e crama ?... întrebă postelnicul cu miere pe buze.

Logofătul începu să tremure.

— Măria-ta, nu l-am... Nu sfîrşi vorba şi se năpusti turbat, cu pumnii, asupra lui Toma, care, luat repede, încercă să se dea înapoi şi se împiedică de o joardă de viţă... Născătoarea cui te-a făcut... Paştele şi grijania... Pe măria-sa ţi-ai găsit tu să-l întrebi ? Mă... io te omor.

L-a lăsat jos căzut, năuc, şi s-a întors către boier.

— Măria-ta, ăştia din neamul lui Firu sînt nişte blestemaţi dă-ţi vine să le crăpi capu.

Boierul rămăsese tot timpul nemişcat, numai buzele i se strîngeau într-una... Îl privi cu ochii lăcrămoşi pe logofăt şi-i spuse subţire :

— Să-ţi iei catrafusele şi să te muţi în sat...

Beaşcă încremeni, de parcă ar fi fost lovit în moalele capului. Îl cunoştea prea bine pe boier şi ştia că nu-l va scoate din pîine, ca să-l trimită la bordei... Pricepu că vrea să spuie cu asta doar că nu e mulţumit de bătaia pe care i-a tras-o lui Toma... Se năpusti deci iar asupra flăcăului, care abia se ridicase de jos şi tot nu pricepea ce se întîmplă cu el, nu înţelegea de ce e bătut. Îl prinse cu amîndouă mîinile de cămaşă ca şi cînd l-ar fi strîns de gît, şi, smucindu-l spre el, îl trînti iar jos. Urla, înjurîndu-l, lovindu-l. Îl călca acum în picioare, cînd începu să se adune lumea care era la cules şi care auzise urletele logofătului. Vasile al lui Dedu pescarul, prieten de-al lui Toma, tot în anii lui, alergă la Găman.

— Nea Miai, hai repede că-l omoară Beaşcă pă Toma...

Miai lăsă jos coşul cu struguri pe care îl ducea la cramă şi, cu şiroaie de zeamă curgîndu-i pe gît, alergă spre nucul unde vedea că se duc şi ceilalţi. Îşi făcu loc într-un suflet şi, îmbrîncindu-l pe Beaşcă, îl luă pe umăr, îndoit de mijloc, pe Toma, care era moale şi mereu năuc. Beaşcă îl lovi în ceafă şi pe Miai...

— Hristosu mă-ti şi al lui tat-tu, acolo în groapă unde sînt amîndoi, că nu v-au învăţat cuviinţa şi cum să vorbeşte

cu boierul... Și iar alergă, îl ajunse pe Miai, și-i mai trînti un pumn în ceafă.

Alergă și Ion, care-l văzu doar din spate pe Miai coborînd cu Toma atîrnat pe umărul lui. Întrebă în jurul lui nedumerit :

— Vere, ce să întîmplă... ? Ce fuse ?

Vasile al lui Mînjoc, un bărbat bine legat, cu fața uscată, om cam de vreo patruzeci de ani, îi răspunse uitîndu-se mereu după Miai :

— Nărodu dă Toma a făcut-o dă oaie... Și începu să rîdă... Auzi... l-a întrebat pă boier unde e crama... A luat oleacă dă bătaie.

Întîmplarea li se păru oamenilor atît de năzdrăvană, că începură să rîdă acum cînd aflară despre ce e vorba.

Ion se cruci...

— L-a întrebat chiar pă boier... ? Tocma pă boier ? Se vede că i-a luat Dumnezeu mințile. Și alergă după cei doi.

Oamenii se adunau acum în fața cramei, minunîndu-se de nerozia lui Toma.

Duță Căciulămare, un vlăjgan, altfel om în toată firea, cam borțos, se scărpină în cap...

— Mă, prostu tot prost... Acu, Toma ăsta, deh... știe să citească... Așa spune popa Gheorghe, că zice că l-a învățat el buchile. Da' mai bine îl învăța cum să vorbește cu boieru...

Dacă unii găseau întîmplarea glumeață, alții erau de-a dreptul întărîtați. Găseau o necuviință supărătoare în felul cum se purtase Toma... Cum să se poată uita flăcăul pînă într-atîta ?

Postelnicul Medelioglu porni încet pe tăpșanul din marginea viei spre conac... Nu se vedea asta subt anteriu și fermenea, dar făptura lui mică tremura de supărare... I se păru nemaipomenit ca un țăran de pe moșia lui să-și îngăduie obrăznicia să-l întrebe pe el unde e crama... Cu cît se gîndea mai mult, cu atît vedea în această întrebare un înțeles mai supărător. Va să zică ăștia erau țăranii de pe moșia lui... ? Medelioglu era și el de aceeași părere, ca mai toți boierii, că țăranul trebuie să fie pătruns pînă în adîncul ființei lui de teamă față de stăpînul moșiei... Să devie, cînd era vorba de boier, o unealtă necugetătoare... care să primească orice măsură fără să crîcnească, să îndeplinească orice poruncă fără să se mai gîndească, dintr-o dată, ca de spaima morții... Țăranul trebuia să fie crescut nu ca un om, ci ca o specie aparte, căruia respectul față

de boier trebuia să-i intre în sînge din tată în fiu și din generație în generație. Această impunere a „semnelor exterioare“ nu era o toană individuală, ci o străveche politică de castă. Trebuia ca supunerea, cu toate reflexele ei, să devie la sătean, la cei de jos, o a doua natură... Nu ca să-i facă lui plăcere, ci fiindcă era pătruns de adevărul că numai așa se putea întări o clasă, aleasă cum se socotea ea, dar atît de puțin numeroasă, care stăpînea totul și ținea un popor întreg în robie.

De altfel același lucru era valabil la altă scară și în sînul societății alese, de cine o fi fost aleasă, însăși. În aparență faptul petrecut nu avea nici o însemnătate. A întrebat, altfel cuviincios, un țăran pe boier unde e crama... Dar boierii erau pătrunși de sensul pe care-l aveau și în societatea lor, în această vreme, semnele exterioare ale respectului, ca și în genere orice chestiune de „preseanță“, cum spunea marele logofăt Costache Cantacuzino. Știau bine de ce aveau aceste semne exterioare o tărie de fetiș. Dacă singur nu-ți păstrezi, clipită cu clipită, rangul și lași pe altul să-ți treacă înainte, apoi lucrul acesta se află numaidecît, că lumea-i mică, și toți cei din urma ta cred că a sosit timpul să-ți treacă și ei înainte. Nu putea fi altfel în societatea în care meritul personal nu juca aproape nici un rol, ci se prețuiau numai formele lui corcite. Pentru „păstrarea rangului“ se dădea o luptă în felul ei necruțătoare, și fiecare înțelegea de altfel „drama“ celui ce nu mai poate trăi după rangul său... (Cu condiția să nu fie în conflict cu el, cu acest fiecare, căci atunci fiecare era fiară.) Boierul nu mergea pe jos și nu intra în genere într-o curte străină (de boier superior lui în rang), pe jos, tocmai pentru ca să nu se întîmple vreo confuzie supărătoare... Să nu-l oprească în cale vreun mojic cumva ca să-l întrebe cît e vremea — tocmai pe el — sau să nu-l privească de sus slugile în casa în care intra și să-l îndrepte pe ușa din dos... O astfel de întrebare aflată numaidecît se comenta cu răutate, și personajul devenea ridicol, adică începea să se descompună social (cînd nu avea alte mijloace, de pildă, puterea de slugă de casă domnească, ori bani mulți, ca să repare răul). Armele care se încrucișau acum în lupta pentru slujbe nu mai erau spadele, ci intriga, dar mai ales ridiculizarea. Ridicolul ucide, s-a spus, dar ucide numai pe cei care depind de alții într-un fel ori altul, pe subalterni ori pe snobi care vor să pară, măcar, dacă nu pot să fie, ceea ce nu sînt. Neavînd ce face,

boierii stăteau la taifas și ascultau, înveselindu-se, fel de fel de întîmplări cu semeni de ai lor ridiculizați.

*

L-au oblojit și pe Toma vreo două săptămîni pînă l-au pus iar pe picioare... Dar abia l-au pus pe picioare și iar l-au chemat la curte, pe el și pe Miai... Fusese găsit într-o luni de dimineață Beașcă lungit pe marginea drumului, cu un sac în cap... I se sfărîmaseră toți dinții și avea chica năclăită de sînge închegat...

— Ăștia ai Firului nu să mai astîmpără, rosti dezgustat logofătul Dobre... Trebuie să facem ceva să le intre mințile în cap.

De altfel tot satul fu de părere că isprava nu putea fi decît a lui Miai și a lui Toma... La curte se știa însă că de trei zile Miai era la podvadă în sus de Stîlpeni, ca să aducă lemne pentru conac. Nu era singur. Erau cu ei și alți săteni, ca și celălalt logofăt, Core. Așa că bănuiala căzu numai asupra lui Toma... Îl bătură bine, dar de data asta mai cu socoteală. Nu numai că oamenii curții se bucurau de pățania lui Beașcă, dar istoria asta le făcuse oarecare plăcere și celorlalți, care nu-l puteau suferi... Cum cel bătut, logofătul, avu o săptămînă capul ca o baniță, căci era legat cu trei ștergare și urla noaptea de durere, deoarece îi mai rămăsese nescoși colți de măsele sfărîmate, cercetarea a trebuit s-o facă Țurloaie, al treilea logofăt. Acesta lovi mai cu inimă și-l lăsă pe Toma să lămurească în așa fel lucrurile, că nu ieși nici el vinovat... Vreo zece zile stătu băiatul culcat cu fața în jos. Trecu și asta.

*

Mai prost fu însă că în toamnă, după ce se trudiră greu la culesul porumbului, întîi pe tarlalele boierești, apoi pe ale lor, în burniță, cu fețele scrijilate de foile înalte și uscate, căci pentru porumb fusese un an bun, ai Firului așteptaseră zadarnic aproape două săptămîni să vie logofătul Beașcă să ridice partea cuvenită boierului (două din cinci, în loc una din zece, cum s-ar fi cuvenit, căci doar făceau și clacă pentru aceste po-

goane). Nu s-au ales deci cu nimic nici din porumb... Cînd peste cîteva zile a fost să se împartă iar pogoanele, pentru anul viitor, pentru cei care întîrziaseră ori îi întîrziaseră logofeţii ca să-i frece, lui Găman i se dădură nişte rîpe pietroase, iar pe Ion îl trecură cu cele cinci pogoane pe marginea eleşteului, lîngă moş Truţă, unde era pămîntul clisos.

*

Cei trei se întrebau dacă nu e mai bine să-şi ia lumea în cap şi să plece în codru... Era pe atunci unu, Radu al lui Anghel, care dijmuia ciocoimea pe trei judeţe. Toma, cel puţin, spuse că el nu mai vede cum ar mai putea să mai rămînă pe moşie, în duşmănie cu boierul şi cu logofeţii lui. Într-un fel ori într-altul, ăştia voiau să-i împingă ori la omor, ori să-i ducă de vii în mormînt. La drept vorbind puteau să facă şi una, şi alta. Ion îl privi cu ochii săi cenuşii în faţa tăiată parcă în lemn. Era însurat de doi ani şi i se născuse o fetiţă, Lisaveta, chiar în vară.

— Unde să mă duc io cu nevasta şi copilu... ? Aci, în satu ăsta, sînt rădăcinile mele, aci rămîn... Buruienile că sînt buruieni şi cad lîngă rădăcinile lor. O să mă petrec şi io ca ăi dînaintea mea, dă nu să poate altfel... O să cad pă loc, acolo unde îmi sînt rădăcinile.

Nici Miai nu voia să audă de haiducie. Ceea ce voia el acum era să aibă o cocioabă a lui. Să ia de nevastă pe Sultana, să muncească alături de ea şi să doarmă nopţile acasă, în pat cu nevasta lui.

Se îndîrji şi mai mult în încercarea de a se face, cu orice preţ, om în rîndul lumii, cum ziceau bărbaţii din sat... Începu să-şi care şi pentru el crăci lungi şi bîrne, ca să înceapă la primăvară căsuţa. Cu o singură odaie deocamdată... Munceau din zori şi pînă în noapte, şi el, şi ea, de se speteau.

Vara, Miai şi Sultănica adormeau frînţi de oboseală, căzuţi pe unde găseau, nu le mai ardea nici de dragoste, nici de nimic, dar se simţeau bine unul lîngă altul... Simţea o dulceaţă în munca femeii alături de el, deşi n-ar fi vrut s-o vadă trudind atîta, că se urîţea din zi în zi, dar muncea şi el cît cinci, munceau amîndoi, ca să se ţie împreună. Şi cînd oboseau erau alături, împreună şi în oboseală. Fu mai greu după ce căzuse bruma... Se înghesuiau în bordeiul lui moş Truţă, toţi trei, că

la Ion în tindă dormea Toma și n-ar fi putut să-și ducă femeia acolo... Dar era greu de tot. Îl trăsnea duhoarea de cojoc vechi și prost argăsit, de obiele și opinci murdare, de găinaț de pasăre, de porc țigănesc, căci îl țineau și pe el în bordei, mirosul greu noaptea de oameni hrăniți cu mămăligă și ceapă, ori cu fasole, murături și varză acră... Murgul și-l ținea subt o aplecătură pe care o făcuse el dintr-o leasă de crengi uscate. Îl ferea dintr-o parte cu coceni cam mucegăiți de ploaie, pe care pînă la urmă îi aduseseră de pe cîmp... Lui Miai îi venea uneori să-și ia cîmpii, dar își zicea mereu că e doar un hop greu de trecut și că pe urmă, cînd vor avea odăița lor, va merge mai ușor. Era în el o sete neostoită acum să-și aibă și el casa lui, vita lui, muierea și copiii lui... Își căuta casa ca un cîine culcușul. Adunau din greu, dintr-un drum sau două pe care le făcea el, cu carul lui Ion, ca să-și poată cumpăra Sultana, de nuntă, opinci noi, bine argăsite, de la Pitești, poate și vreo ie de mătase cu in, ori un mintean.

Într-o zi, Ignat Secu vru să cumpere de la București o icoană pentru care se tocmise mult în primăvară, dar se scumpise la trei lei și n-o luase. O icoană muscălească, cu raiul și iadul în culori vii, zugrăvite pe sticlă. Acum îi părea rău, căci visase de curînd că îl certa muierea că de ce n-a cumpărat icoana... Că d-aia s-a îmbolnăvit fecioru-su, Drăgan, de lingoare, de zace năuc ridicîndu-se în picioare de fierbințeală și vorbind ca neoamenii. Îi dădu lămuriri despre prăvălie și socoti că e destul de deștept ca s-o nimerească. Fu un adevărat chilipir pentru Miai, căci, la întoarcere, Ignat Secu, mulțumit, îi dădu doisprezece lei. Cam atîta ar fi plătit și drumul cu căruța poștii, luată de la Măruntișu. Fu lucru potrivit și pentru murgul lui Miai, care stătuse prea mult și tînjea nerăbdător după drum. La București mai cîștigase un leu și mîncarea, că ajutase la descărcatul unor butoaie cu vin... Pe drum, cu leul cîștigat, cumpărase un purcel de lapte să-l aibă de Crăciun, pînă la nuntă, cînd avea să taie porcul cel mare... Pînă la Crăciun, cu ce s-o găsi pe ici, pe colo, îl fac de douăzeci de ocale, se gîndea omul. A fost mare veselie în bordei cînd s-a întors. Miai începu să guste și mai mult bucuria de a fi la casa lui, de a fi așteptat și el să vie și pentru altceva decît pentru așternut. Dar lipsurile erau tot mai grele. De la o vreme, mîncau dintr-o mămăligă două zile, iar

fasole n-aveau decît o dată pe săptămînă. Mai mult zeamă goală. Se mulțumeau și cu două-trei cepe zdrobite cu pumnul.

*

Toma era însă din ce în ce mai otrăvit. Nu mai vorbea decît de plecarea din sat. Într-o zi îl întîlni pe Beașcă tocmai cînd urca pe Gîrloagă spre bordeiul Stanchii, cu care vorbea de astă-vară, de la o furcărie. Vru să treacă mai repede, ca să-l ascundă clinul văii, dar Beașcă opri calul cam înspre el. Avea două pistoale la brîu.

— Ia stai, mă... Unde dumnezeu mă-ti fugi... ?

Toma se opri locului cu sprîncenele ușor ridicate a nedumerire... Beașcă, de la bătaia pe care o mîncase, vorbea fonf și abia se înțelegea ce spune. O clipă se gîndi să-i sfărîme și fălcile, dar văzu pistoalele și se stăpîni. Ascultă, frămîntînd cu piciorul gol clisa văii.

— Aud că ai gînduri dă plecare... ? Tu nu știi că ești omul boierului ?

— Păi... cum asta ?

— Păi, ai împlinit optsprezece ani, nu ?

— Ei și...

— Apăi ce pîine ai mîncat pîn' la vîrsta asta ? N-ai mîncat pîinea boierului ? Ești dară omul lui...

— Da' dă ce sînt omul lui ?

— Mă, tu ești prost, ori te prefaci ? N-auzi... ? Oricine să naște și crește pă moșia boierului și mănîncă pîinea lui e omul lui. Să vii mîine să-ți dau două pogoane pentru la primăvară, să le pui cu porumb și orz... Dumnezeu mamii tale, credeai că ai scăpat dă mine... ?Pînă nu-ți frîng oasele nu mă las.

Dacă i s-ar fi pus obezi la mîini și butuc cu lanț de picioare, Toma nu s-ar fi simțit mai legat.

S-a dus a doua zi... Ce era să facă ? Și i-a dat și lui vreo două pogoane pe rîpa gîrlei, dar nu lîngă Miai, ci mai departe. Pentru ele avea să facă zile de clacă, douăsprezece pe hîrtie, peste șaizeci de fapt, cele mai bune de muncă din puținele zile bune ale anului, avea să ajute la meremetisirea pătulelor și grajdurilor conacului, avea să care saci în spinare. Podvezi nu făcea, căci deocamdată nu avea boi și car.

În decembrie, Miai și Sultana nu mai avură nici un găvan de mălai în casă... Fură nevoiți să vîndă purcelul pe mai puțin

de o baniță de grîu... Jumătate din făină, făcură socoteala s-o păstreze pînă la nuntă... Făcură Crăciunul cu Ion și nevastă-sa, care era însărcinată din nou... Acesta tăiase un porc, mai mult godînac, care nu se îngrășase, dar trebui să dea mușchiul și două pulpe la conac, așa cum era pravila, partea lui și partea lui Miai și, află acum, cu spaimă, trebui să dea și pentru Toma.

— Neică Beașcă, fii omu lui Dumnezeu, nu rupe inima omului. Dăm la curte mușchiu dă Crăciun, drept chirie pentru locu dă casă dîn vatra satului... Da' nici Miai, nici Toma n-au casă, n-au bordei. Atunci dă ce să plătească ? Dreptu-i asta ?... Stai și dumneata și judecă...

— Nu și-au făcut bordei că sînt puturoși... Ce, boieru e dă vină că nu și-au făcut bordeiu ? Ei, mama voastră dă porci dă cîini, că nu mai știți ce să născociți.

Ion clătină din cap amărît :

— Mm... da...

Dar Beașcă se înfurie :

— Cum „mmda“, mă ?... Cum „mmda“... E drept ori nu e drept ca să plătești pentru locul dă casă ?

Ion oftă :

— O fi drept...

Beașcă se înfurie :

— Ce tot oftezi, mă, paștele mă-ti... ? E drept ori nu e drept ? Spune !

Ion privi, așa în gol, și nu mai oftă...

— E drept... e drept...

— Hai, cară-te în aia a mă-ti și mîine să-mi vii cu porcu la curte.

Tot satul înjura... că doar cu înjurătura, ziceau, își mai scoate omul din necaz. Dar așa... mai cu socoteală. Despre Beașcă toți știau că e gură spurcată. Ceea ce durea era că el înjura și cînd nu trebuia. Înjura și cînd înjurătura intra ca un cuțit în inima omului. Era din cale-afară de ticălos... soi porcesc.

Cam după Crăciun se opri în poiana răscrucii o sanie cu coviltir de rogojini. Sub coviltir erau cîțiva saci cu prune afumate... La car erau înjugați doi boi, ici, colo negri, restul fumurii, cu oasele șoldurilor tare ieșite... Mîna carul o fată cam de douăzeci de ani, iar subt coviltir, pe un cojoc mare, dormea pare-se, un bătrîn. Opriseră lîngă puțul cu cumpănă

din care ieșeau aburi, căci era un ger cumplit. Copiii nu se sinchiseau de asta. Cu picioarele înfofolite în obiele mai mult decît în opinci parcă se dădeau pe derdeluș... Săniuțele lor coborau în chiote pe drumul de la biserică spre poiana răscrucii. Unii se urcau pe mal sus, și pînă jos la puț nu se mai opreau... De răsturnat nu se puteau răsturna, căci tălpigile lor erau două bucăți de lemn, groase cît brațul și ascuțite, încovoiate spre vîrf... De-a latul, bătute în cuie ori numai legate cu curmei, alte lemne mai subțiri... Zăpada era bătută, și ei alunecau strașnic. Oarecare primejdie era la cotul pe care îl făcea drumul la jumătatea rîpei, cînd coborîșul se îndrepta spre apus. Tare primejdioasă era însă încercarea unora mai răsăriți de a coborî, de la biserică în jos, rîpa de-a dreptul... Se năpusteau în jos, chiuind, cu astfel de iuțeală, că treceau peste răscruce, peste drumul de țară, pînă jos în Gîrloagă, în fața casei lui Duță Căciulămare, lîngă puțul căptușit cu gheață. Mai în mijlocul poienii, Toma și ceilalți flăcăiandri se jucau de-a hererea cu codanele din sat. Toma era cloșca, de spatele lui se prindea Stanca, de Stanca se prindea Oagea, de Oagea, Rița și așa mai departe în șir, un flăcăiandru, o codană... Heretele era Vasile al lui Dedu pescarul, căruia avea să i se dea porecla Peștefript. Vasile, chiuind, se repezea să smulgă din șir pe cine-i plăcea lui, pe Safta lui Firică, dar cloșca, Toma adică, își apăra puii cu îndîrjire :

„Hu... herereа...
Hu... herereа...
Lasă-mi puii,
Că mă-nfurii..."

Vasile se repezea spre șir :

„Hu, pă ăsta o să-l iau,
Și-napoi nu ți-l mai dau... Hu..."

Încerca să prindă fata.

Toma se răsucea în loc, șirul tot se răsucea. Uneori se țineau strînși unul de altul, băieții ținînd fetele de sub sîni, ca uliul să nu poată smulge pe nimeni. Alteori răsucirea era așa de repezită, că șirul se rupea, și mai ales cei din coadă erau zvîrliți departe de-a berbeleacul în zăpadă. Dacă Vasile prindea un băiat, îi trăgea un ghiont prin mintean, dacă

prindea o fată, o pupa hoţeşte pe obrajii rumeniţi de ger, pe gura roşie şi caldă care aburea.

Safta bălana, care vrea cu dinadins să fie sărutată de Vasile, cam înşela la joc şi-şi dădea drumul de flăcăul din faţa ei. Şirul se rupea, şi Vasile drept în ea se înfigea ca un uliu flămînd, dîndu-i afurisit minteanul la o parte. Multe fete ar fi vrut ca Toma, care era tot atît de înalt ca Vasile, dar mai frumos, să fie şi el uliu. Dar Toma era mai sfios ca o fată mare, cînd era vorba de dragoste.

Cînd au văzut că sania de lîngă puţ, cu boii jumătate negri şi jumătate fumurii, nu mai pleacă, flăcăiandrii s-au apropiat de fata care adăpase boii... Veneau dinspre Curtea-de-Argeş, mergeau la un conac spre Bucureşti, ca să ducă încărcătura asta de prune boiereşti. Dar bătrînul se îmbolnăvise pe drum şi gîndeau să mîie în sat, că începuse să se însereze şi se vestea o noapte geroasă. Nu ştiau unde... că pentru han n-aveau bani... S-au gîndit toţi cum să facă, unde să-i ducă. Era greu... Oamenii aveau, cei mai mulţi, o singură odaie pentru toţi ai casei, ori numai un bordei. I-ar fi dus la Ignat Secu, dar Drăgan, flăcăul lui, încă nu se făcuse bine. Tocmai se frămîntau ce să facă şi cum să ajute pe bietul om, cînd văzură coborîndu-şi la vale nemaipomenita lui burtă, cu spaimă să nu dea vreo săniuţă peste el, pe popa Gheorghe. Cînd veni lîngă ei, întrebă, cu barba roşie încărcată de promoroacă, despre ce este vorba. Aflînd, le spuse să urce lîngă biserică, dacă pot, să dejuge boii în curte la el, ş-or să doarmă în bordeiul ţîrcovnicului, care va dormi într-o odaie din margine, a popii, unde-şi ţine el acum nişte cartofi, ca să nu înghețe. Popa Gheorghe avea o preoteasă hapsînă, apoi o fată de optsprezece ani, Tudora, de curînd măritată, în satul vecin, o altă fată, Lenuţa, de doisprezece ani, care era tartora derdeluşului, şi un băiat, Mitică, de vreo unsprezece ani, care se certa şi se bătea cu ceilalţi copii, că nu aştepta să-i vină rîndul să se dea cu săniuţa.

*

Seara a fost clacă la Duţă Căciulămare ca să cureţe porumb de pe ştiuleţi. Bătrînul a rămas în odaia ţîrcovnicului, la un foc bun de paie, iar fata, care se împrietenise cu ceilalţi, a venit şi ea la clacă. I-a minunat pe toţi, căci şi-a adus cu ea

şi cavalul... Nu mai văzuseră fată să cînte din caval... Şi aşa cînta, de n-au mai ascultat în seara aia flăcăii şi fetele pe nimeni altul... Cînta din caval, se oprea, îi zicea din gură şi apoi iar din caval... Mai tîrziu a cîntat şi cîntece haiduceşti. Era o fată cu faţa aspră, cam urîtă, tare bărbată. Nici cînd a venit căldarea cu porumb fiert în trei ape, pînă înflorise tot, nu s-au îndurat s-o lase în pace... Toma asculta năuc...

După un timp a început să cînte şi el după ea.

— Hai, Toma, învaţă-le şi tu cîntecele astea, îl îndemnau flăcăii...

Mai ales cînd era cîte-o doină de dragoste, ei ar fi vrut să nu o uite, ca să rămînă în sat...

Două fete care aveau glas, Lica lui Dugău şi Riţa, sora lui Vasile, nu erau încă destul de coapte pentru astfel de cîntece... Toma cîntă de cinci-şase ori cu sîrguinţă, după fata aia, cîte o doină răscolitoare, cu chiuituri prelungi, întoarse din cap în piept :

„Dă cînd mama m-a făcut...
Tot în codru am crescut...
Nimenea nu m-a văzut...
Făr' luna şi soarele...
Şi cu căprioarele..."

Glasul fetei, cam aspru, gîlgîia cu patimă, lungind în unele locuri viersul şi răsucindu-l apoi cu mînie :

„Căprioare,
Surioare,
Roadeţi poala codrului,
Să-mi văd matca Oltului,
Unde Oltul ocoleşte,
Badea calu-şi potcoveşte ;
Cu potcoave dă aramă,
Ca să nu plătească vamă...
Şi cu cuie dă argint,
Să n-atingă dă pămînt..."

Toma cîntă şi el după ea.

— Dumneata ai viers frumos, îi spuse fata după ce-l ascultă cu ochii ei şterşi ca oţelul, şi-i păcat să nu le cînţi cîntecele astea ale noastre. Pari şi voinic şi văz ce sărăcie mare

e în satu ăsta al dumneavoastră. Vă usucă, blăstematu dă boier... N-ar trebui să răbdați atît. La noi, flăcăii iau calea codrului... Sînt mai iuți dă mînă și mai sprinteni dă picior... Hei, să fiu și io flăcău...

Era numai pe jumătate. Avea un păr ca paiele, obrajii supți, ochii fără gene, era urîtă, e drept, nu era flăcău... N-a învățat toate cîntecele ei, în seara aia, Toma, dar vreo cinci-șase a prins și le cînta destul de bine... Fata a stat în sat ca la două săptămîni. Bătrînul nu s-a mai înzdrăvenit. Nimic nu i-a fost de ajutor. Căpătase aprindere la bojoci din pricina gerului, cînd adormise în carul cu coviltir. L-au îngropat în cimitir în marginea viei boierești, cam spre han. Apoi fata a plecat cu sania încărcată cu saci de prune afumate, boierești, la vale.

Cam după Sînt Ion, oamenii s-au pomenit în sat cu pîrcălabul cu căruța, însoțit de cinci slujitori ai zapciului, călări, luați dintre poterași. Au ridicat tot ce se cuvenea stăpînirii după socoteala lor... căci mai toți oamenii din sat fură găsiți că au datorii din anii trecuți. Lui moș Truță i-au luat porcul și păsările. Miai a prins de veste din vreme și a fugit cu calul în pădure, luîndu-și tot ce era al lui cu el. Lui Ion, care avea doi boi și trei vaci, i-au luat o vacă... Pîrcălabul a văzut fetița golașă pe vatră, a văzut femeia borțoasă și s-a arătat mai cumsecade. S-a îndurat și i-a luat vaca stearpă, lăsîndu-i-le pe cele două pline cu viței.

— Acum vedeți și voi... Io nu dau vacile și porcii voștri la Vistierie... Că acolo nu să primesc vaci și porci... Nu-i așa ? Io trebuie să prefac vitele, pă care le primesc dă la voi, în bani, nu ? Ei, credeți că e așa ușor ? Trebuie să mă rog dă negustori să le primească... Și dă multe ori nu scot nici pă jumătate dîn cît am socotit. Uite, am scris aici în condică. Ion sin Firu douăzeci și cinci dă lei. Ei, Dumnezeu știe dacă scot pă vaca asta stearpă și slabă, care va trebui nutrită pînă în primăvară, mai mult de cincisprezece... ăl mult douăzeci dă lei.

Așa zicea el... Oamenii ce puteau să facă ? Îl ascultau tăcuți și-l credeau.

— Da' bagă dă seamă, mă Ioane, că văd că mai ai un rest dă patruzeci dă piaștri... Să nu-i uiți, că sînt scriși aici. Vezi, după Paște, cînd o crește prețul la vite...

— Aşa o fi... dacă e scris... Şi Ion îşi lăsă capul gînditor pe umărul stîng.

Februarie a fost luna cea mai grea... Erau aproape ameţiţi de nemîncare toată ziua... Au încercat să-şi înşele foamea şi cu coceni de porumb, fierţi.

Oamenii din sat, care trecuseră de mult de fundul sacului, s-au împrumutat cît s-au împrumutat prin vecini, apoi s-au dus pe rînd la curte.

I-au înjurat cît i-au înjurat logofeţii, dar după ce i-au scris iar în catastive, măcar nu s-au întors cu mîna goală.

Nu numai lui moş Truţă, dar nici lui Ion Firu n-au vrut să-i dea nimic. Toma se gălbejise la faţă şi părea buburos.

— Neică Ioane, neică Miai, ăştia vor să ne ducă dă vii în mormînt... Vedeţi bine că sînt hotărîţi să sfîrşească cu noi... Dacă nu murim în primăvara asta, apăi ne prăpădim în primăvara viitoare.

Miai se săturase şi el de sărăcie... Sultana se urîţise de tot... Era acum deşelată şi slabă, pămîntie la faţă, cu buzele crăpate... De nuntă din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum cînd pîrcălabul le luase porcul.

Într-o zi, Ion se hotărî să vîndă o vacă. Nu mai găsea nici coceni să-i fiarbă.

Cu vreo săptămînă înainte, moş Truţă se dusese la Ignat Secu şi-i ceruse un sac de mălai, cu împrumut.

— Cum împrumut, mă Truţă ? l-a întrebat acesta aspru. Cum împrumut ? Şi la vară dă unde ai să-mi dai ? Că eşti vîndut boierului pă cinci ani... Am făcut şi io ceva porumb, nu prea mult... ce să poate face pă cinci pogoane... Adică... ce mi-a mai rămas dîn ce mi-a luat boieru. Nu mi-a ajuns. Am vîndut doi boi, ca să cumpăr porumb. Dar pot să dau io cîte un sac dă porumb fiecărui om nevoiaş dîn sat ?... Ştii cît dă greu mi-a fost cu flăcău bolnav...

— Ne prăpădim cu toţii, mă omule... ajută-ne !

— Nu pot... Uite, ca să nu zici că ai bătut la uşa mea şi ai plecat cu mîna goală, uite... să-ţi dau un găvan, două de mălai, aşa dă la mine, cum am dat la ăilalţi. Cu împrumut nu pot să dau...

Într-adevăr aşa făcuse cu cincizeci-şaizeci de familii.

Nu lăsase pe nimeni să plece cu mîna goală, dar fiecare înţelesese că încă o dată nu mai poate încerca.

Ion nu avusese curajul să încerce în nici un fel. Se pregătea să plece cu vaca la Găeşti, la tîrgul de stăptămînă, cînd fu chemat de Ignat la el. Casa acestuia, casă mărişoară, cu două odăi şi cu tindă, cu coşare în curte, căci omul avea opt boi zdraveni şi vreo zece vaci, mai avea şi oi destule, cu pătule, deşi grîne nu prea avea de unde să facă, fiindcă n-avea nici el pămînt — era tot clăcaş, dar măcar vindea vite şi cumpăra. Cumpăra grîu, cumpăra porumb, cumpăra şi orz, că avea şi doi cai. La poartă făcuse o laviţă, pe care acum îl scosese din casă pe Drăgan slăbit rău, înfăşurat în cergi miţoase. I se făcuse băieţandrului dor să vadă flăcăiandrii şi fetele cum se joacă în faţa casei lor în poiana răscrucii.

Împlinise şi el de curînd cincisprezece ani.

— M-ai chemat, nea Ignate?... c-aşa-mi spuse Maria...

Ignat era acum om care se apropia de patruzeci de ani, era deci cu vreo şaptesprezece ani mai mare ca Ion, care încă nu împlinise douăzeci şi trei de ani, deşi după înfăţişare i-ai fi dat cel puţin treizeci, că era îmbătrînit înainte de vreme.

— Mă Ioane, ia stai tu colea pă pat! Ce-am auzit io, că vrei să vinzi o vacă plină?

Ion îl privi mirat şi bucuros.

— Neică Ignate, dacă mi-o cumperi, mă scuteşti să mai bat drumul la Găeşti cu ea. Îţi faci pomană cu mine.

Ignat tăcu îndelung, îşi suci mustaţa neagră, nu prea stufoasă, şi-i puse mîna lui păroasă pe umăr.

— Ioane, să nu faci asta, că dă vinzi acuma vaca plină, eşti un om mort... Nu mai e nici o nădejde să te ridici.

— Murim cu toţi dă foame, nea Ignate... Boieru ne duce în mormînt... Ne vîjîie urechile dă foame la toţi... Maria e borţoasă ş-a slăbit ca o altă aia... Ce să facem?

— Mă Ioane, tu nu eşti ca ăilalţi...

Aci Ion simţi că Ignat se gîndeşte la Miai.

— Tu nu eşti ca ăilalţi... Tu eşti un om muncitor... Trudeşti dă dimineaţă pînă seara... Ai ceva vite dă la taică-tu... Da' ţi-a pus gînd rău... şi boieru, şi slugile lui...

— Nu sînt numai ale mele vitele... Sînt şi ale lui Toma, că Miai şi le-a mîncat...

— Ei, mă, acum e ceasul dă aman pentru tine... Dă izbuteşti să prinzi cheag cu vitele... nu te mai poate strînge boieru în pumn cum vrea el.

— Şi ce să fac?

— Rabdă ! Mai rabdă și primăvara asta... Mușcă usciorul ușii și rabdă... răbdați cu toții... Dă ieși în primăvară cu două vaci cu viței... ești pă cale bună... prinzi cheag. Mai e încă greu, nu zic ba, da' ești pă cale bună... Încă o lună, n-o să muriți dă foame... Uite, vezi, în sacu ăsta mai sînt vreo două-trei banițe dă mălai... Ia-le... caută să-o duci cu ele pînă în mai, că mai mult nu-ți pot da. Dă treci dă Paște, încep să iasă urzicile, ștevia... Da' vaca acum să n-o vinzi, mă ! Fără vacă nu poți să prinzi cheag, ca să lupți cu boieru. Se sculase și se îndrepta spre ușă, arătînd că atîtea avea de spus. Apoi tresări și se întoarse. Vezi să nu uiți să-mi trimiți sacu !

Ion îl privi năuc. Gîndul că se duce acasă cu două banițe de mălai îi înmuia picioarele. Pe urmă se încleștă în el însuși și ținu să-l întrebe în prag :

— Nea Ignate, nu te supăra că te întreb : dă ce-ai făcut asta ? Dă ce mă ajuți ?

Ignat Secu se opri, își frecă buzele albicioase cu arătătorul, gîndindu-se, și apoi îi spuse liniștit :

— Ai auzit dă moș Stoica Bălățoiu ?

— Păi... cum nu ? L-am apucat și io. Eram copil.

— Ascultă... Acum doisprezece ani, cînd Drăgan nu avea decît trei ani, și nevastă-mea, Anica, Dumnezeu s-o ierte, era bolnavă... io eram la mare năcaz, și moș Stoica a făcut pentru mine, atunci, tocmai ceea ce am făcut și io azi pentru tine. Spune : „Să-i fie țărîna ușoară lui moș Stoica Bălățoiu"... și fă cum ți-am spus.

Ion se închină cucernic.

— Să-i fie țărîna ușoară... În prag, șovăi din nou... Dar dă dumneata cum m-oi plăti, nea Ignate, c-o să-mi fie greu...

— Ai să faci și tu, Ioane... pentru altu, care va trudi cîndva, cum trudești tu azi, ceea ce am făcut io pentru tine acum... Dacă voi fi petrecut din viață la acea vreme, atunci să-mi spună omu acela : „Să-i fie țărîna ușoară lui Ignat..."

*

Prin martie au fost iar chemați la conac. Miai a fost trimis cu carul lui Ion în podvadă, să aducă două pluguri de fier de la București, iar Ion, moș Truță, Sultana și Toma au început să pregătească la curte sămînța de primăvară și să meremetisească coșarele și plugurile de lemn. Era un martie

ploios și trebuiau să înceapă arăturile de primăvară. Din nou, lui Beașcă îi cășună împotriva lui Toma, pe care îl ținu pînă seara tîrziu, stricîndu-i tot ce dresese și înjurîndu-l necontenit... amenințîndu-l cu gîrbaciul.

Toma tremura tot. Îi spuse în șoaptă lui Ion:

— Dă-l omor, vino cu o traistă, cu lucruri de-ale mele, deasupra cimitirului, lîngă nucu ăl mare dă lîngă vie...

Ion gemu cu fața lui tăiată în lemn:

— Toma, să nu faci asta, că s-a isprăvit cu noi. Rabdă...

— Și răbdarea trebuie să aibă un rost, neicuțule. Trebuie să aștepți ceva... Trebuie să crezi că vine ori nu vine ceva... Da' io nu văz ce s-ar mai putea întîmpla, ca să fie altfel dă cum e...

Era sîmbătă seara. A doua zi fură chemați la Vasile Mînjoc, care tăia moțul lui Fănică, băiețașul născut după șapte ani de așteptare, după cele două fete mari. A fost mîncare bună pentru douăzeci de inși, căci omul înstărit încă mai avea ciolane de porc afumat, de astă-iarnă, și costiță. Le-a gătit cu fasole. A fost și vin, destul... S-a vorbit despre toate... Și-au vărsat oamenii năduful, ca să-l înece în vin. Mînjoc era printre fruntașii satului și era însurat cu Neaga, vară cu ai Firului... Toma le-a spus la toți în gura mare că în primăvara asta el pleacă... Și le-a cîntat cu foc doine haiducești.

— Iau pistoalele lui nea Miai, că tot nu are ce face cu ele. Șî-ntr-o noapte, p-aci mi-e drumu... Aci îmi ard tălpile și mi se topește carnea pă mine... Am să iau și calu... Îi aduc altu, cu dobîndă... El tot vrea să să facă haiduc.

> *„Frunză verde dă susai,*
> *Hai, murgule, hai...*
> *Du-mă, murgule,-n colnic,*
> *Să port haine dă voinic.*
> *Du-mă, murgule,-n păduri,*
> *Să port haine dă panduri..."*

Era o doină scurtată mult, cu viers tărăgănat și repezit, ca o depănare pripită și apoi răsucită într-un chiot.

> *„Foicica cîmpului,*
> *Greu e drumul codrului,*
> *Dar mai grea e sărăcia,*
> *Duce-mi-s-ar la pustia!*

Hai, murgule, hai tare...
Du-mă colo-n codru mare,
Să mănînc frunză dă fag,
Să iubesc ce mi-o fi drag..."

Stanca îi dete peste gură.

— Așa e cîntecu, femeie...

Dar în seara asta toți mîncau și beau bine. Uitaseră de sărăcie și de angarale. Toma era beat de cîntec... de vin abia se atinsese.

Peste două zile s-au trezit la ale lor. Miai a început să fie tot mai posomorît, nu-i mai intra nimeni în voie. Sultana era atît de amărîtă de ce se întîmpla cu tată-său, cu ea, cu Miai, că-i venea și ei să-și ia lumea în cap. De la o vreme, Găman începu să plece cu calul spre deal. Nu întîrzia deocamdată nopțile, dar Sultana înțelese. Cînd se întorcea, el nu mai venea la ea, ci se culca cu Toma în tindă la Ion.

*

Veneau după Mucenici amîndoi, pe drumul conacului, prin mocirlă, căci plouase, o ploaie rece și pătrunzătoare. Sultana îl îndemnă să intre în biserică să se mai roage lui Dumnezeu. Încercînd să urce malul pe care era biserica, nu mai înalt de un stat de om, Sultana alunecă pe cărarea noroioasă și căzu din nou în drum. O ridică el murdară toată de noroi, cu piciorul stîng însîngerat, căci se lovise de o cracă ruptă și căzută. Începu să plîngă și nu mai vru să intre în biserică.

— Ș-a întors și Dumnezeu fața dă la noi, omule. Ăsta e semn rău.

Mergeau iar prin mocirlă pe drum la vale spre poiana răscrucii, ea șchiopătînd ușor, amestecîndu-și firul de sînge cu apa din băltoace.

— Hai să fugim... hai să fugim la noapte, Sultănico...

— Și tăicuțu ? E dator boierului pă cinci ani d-aci-ncolo. Și așa în doi, tot ne-o găsi boieru.

Miai își aplecă fruntea spre pămînt.

Într-o zi își vărsă focul și-l ocărî că-și face de cap. El asculta tăcut, cu căciula fumurie trasă pe frunte, cu coatele sprijinite pe genunchi. Într-un tîrziu a oftat și apoi a vorbit

domol, cu un glas de om înfrînt, de om care nu mai are nici o nădejde:

— Nico, vezi și tu bine că nu să poate... Ce-am vrut noi nu să poate... N-am putut face nunta, n-am putut să ne facem măcar o odaie cu acoperiș. Ne secăm oasele muncind și crăpăm dă foame unu lîngă altu... Vezi și tu... că ce vrem noi nu să poate... Așa-i orînduită lumea asta, că omu sărac nu poate să ia ce-i e drag.

Sultana a tăcut; înțelesese și ea de mult că ceea ce voiau ei nu era cu putință. Era peste puterile lor să iasă împreună din bordeiul lui moș Truță. Dacă ea ar fi fost mai urîtă și nu ar fi stîrnit atîtea pofte în jurul ei, dacă el s-ar fi pocăit mai devreme și s-ar fi mulțumit cu viața pe care o duceau ceilalți, viața pe care, de pildă, o dusese moș Truță cu nevasta lui, negreșit că ar fi putut, mai închizînd ochii și mai întinzînd spinarea, să ducă și ei viața de osîndiți la muncă silnică și sărăcie, pe care o duceau în Țara Românească — fără să mai vorbim de Moldova — cele mai multe din cele peste două sute de mii de familii de clăcași, umblînd în zdrențe, dormind cu găinile și porcii la un loc, în duhoarea bordeiului fără ferestre.

— Apăi... dă ți s-a făcut dă ducă, du-te, omule, cu Dumnezeu, că n-o fi cu supărare... Cu burta la gură nu mă lași, și dă ajutorat oi găsi io cum să mă ajutorez.

Și-a tras căciula și mai mult pe ochi și a ieșit fără să spună o vorbă.

Adevărul este că erau amîndoi ambițioși, că se știau mai altfel decît ceilalți și socoteau că au dreptul să fie ambițioși. Voiau să și trăiască bine, nu numai să se iubească. Adesea, lihnit de foame, el se gîndea la nopțile cu pui fripți, și vin rece, la ibovnicele din deal. Ea aflase, printr-o bătrînă limbută, că Ichim al lui Nedelcu, ăl care-i mîzgălise bordeiul cu păcură și-i pusese ulcica spartă în furca bordeiului, ar lua-o și așa stricată de Miai, ba că ar putea avea și ea, la gît, ca Petruța, sora lui, salbă de taleri și icusari de aur pe trei rînduri, așa pînă peste piept.

*

Ichim s-a ținut de cuvînt. Cînd Sultana s-a măritat în toamnă cu el, nu numai că i-a dat o salbă de aur pe trei rînduri, dar a oprit-o să și muncească. A tocmit oameni să facă ei

clacă în locul lui moș Truță. De unde ochii i se duseseră în fundul capului, de-i ieșea uneori pomeții obrajilor și avea buzele crăpate, acum fața ei înflorise din nou. Obrajii își subțiaseră pielița, avea acum gura mereu moale și caldă. E drept că se cam lățise, deșelată de muncă. Aci nu mai era îndreptare. Dar picioarele, care de trudă pe miriște și prin noroi, goale, începuseră să prindă parcă solzi ca ale găinilor și îi crăpaseră la călcîie, erau acum ținute în cizmulițe cumpărate de la Pitești și se făcuseră iar dulci la pipăit. Nu se mai puteau pune însă la loc nici cîteva măsele căzute de nehrană și istovire, așa că avea acum, într-o parte și alta a nasului, două cute care mergeau spre colțul gurii mari și cărnoase.

De cînd se măritase, femeile din sat o urau și mai mult. În schimb o iubea cumnată-sa, Petruța, fată voinică și urîtă, puțin sașie, care era mai mare decît ea cu vreo patru ani și o ținea ca pe palme. Îi plăcea acestei cumnate să facă pe sora mai mare, s-o certe, s-o învețe, dar o răsfăța, făcîndu-i toate voile. Căci toate voile i se făceau în casa hangiului, care mai clădise o odaie, în șir cu celelalte, pentru cei căsătoriți. De trai bun crescuse iar, dar nu în înălțime. Prinsese să se împlinească binișor. Capul oacheș, cu ochii mari și verzi ca prunele, i se rotunjise parcă, așa că sprîncenele mari și îmbinate nu mai speriau pe nimeni. Îi ziceau acuma Nița, de la Sultănița... dar era o adevărată sultană în casă de oameni cu avere, cum era aceasta a Nedelcilor.

Încă înainte ca Sultana să se mărite, Miai începuse să ia din nou drumul satelor de la deal. Murgul îi ieșise aproape prăpădit din iarnă : slab de i se vedeau șoldurile și coastele, păros de părea lățos și parcă gălbui. Îl țeselă cu grijă, îl perie acum în fiecare zi cu șomoiag de paie. După ce îl scoase la iarbă, și cum îl aștepta, pe unde bătea Găman drumurile, cu traista de ovăz în cap, căci îl iubeau toate ibovnicele, se făcu din nou plin ca un pepene și lucios ca mătasea. Numai cu ajutorul lui putea împăca Miai, mai mult ori mai puțin, îndatoririle de clăcaș cu cele de vîntură-țară iubeț. De cîteva ori îl luase cu el și pe Toma.

— Ai, mă, să mai uiți și tu...

La început acesta încercase, dar nu-i plăcu.

— Nea Miai, mie nu-mi place să-mi dea muierile dă mîncare.

— Atunci... paştele şi dumnezeul tău, crăpi dă foame în bordeiul lui frati-tu...

Nu numai că nu înţelegea să fie hrănit de femei, dar, deşi toate fetele din sat nu aveau ochi decît pentru el (ca şi pentru Vasile Peştefript, e drept), pînă la urmă Toma se lăsă iubit de Stanca lui Chibuc, cea mai săracă fată din sat. Cînta frumos, şi asta îl zăpăcise cu totul.

Într-una din serile de mai, în anul care a urmat, pe cînd se întorcea în sat, beat ca mai înainte, cu calul de dîrlogi, chiuind înaintea celor doi lăutari, cobzarul Păcălete şi scripcarul Iliuţă, de scosese iar lumea pe la porţi ori în drum, mîngîind glumeţ fetele şi copiii, Miai întîlni pe Petruţa. Venea de la biserică, dar nu luase drumul drept pe sus, pe deal, pe subt nuci, căci îi era teamă seara... O speria cimitirul. Coborîse drumul ocolit care tăia rîpa, drumul conacului... şi cînd să treacă prin poiana răscrucii a văzut alaiul de beţiv al lui Miai. A pufnit-o rîsul. El a văzut-o şi a înţeles că rîsul ei nu era batjocură, ci poftă nemărturisită. Ştia să citească în ochii femeilor... Chiar cînd era mai mult ori mai puţin beat.

S-a întors şi a luat-o de umeri.

— Mergi cu mine, tu, fată ?

Ea s-a smucit uşor, ca să scape, dar nu prea... A văzut în ochii femeilor ciuda că pe ea a cuprins-o Miai pe după umeri.

— Să te duc acasă, că-i seară şi poate ţi-e frică.

— Oi merge şi io după dumneata... Şi iar s-a smucit din umeri, chipurile, ca să scape.

El, făcînd şi mai pe beatul decît era, a prins-o în braţe şi a început s-o pupe.

— Of, dulce eşti la sărutat, fata neichii, şi aşa ţîţe tari n-am mai pomenit.

Fata chicotea. Ştia că are sîni frumoşi, că deşi era urîtă, era bine făcută la trup şi o bucura să afle femeile asta din gura lui Miai.

Peste o săptămînă a fugit cu ea în rariştea pădurii. Era lună plină şi cîntau privighetorile. Ea a tremurat toată, ameţită... El voise însă mai mult să se răzbune pe Ichim, care după ce îi unsese cu păcură bordeiul Sultănicăi, acum i-o luase cu totul.

În februarie, în celălalt an, Petruţa a născut pe Săftica.

Din clipa în care a aflat că Petruța e însărcinată, Miai n-a mai dat ochii cu ea. Îi plătise ce mai avea de plătit lui Ichim. Își făcea acum veacul, cînd scăpa de clacă și podvezi, tot spre deal. 'Ăi de la curte îl trimiteau pe el să facă podvezile pentru toți trei frații, fiindcă era mai dezghețat, cum spuneau ei. Lămurea orice, deși nu știa carte, și nimerea oriunde era trimis. Și lui îi plăcea mai mult decît munca cîmpului, că așa se mai abătea de multe ori și pe unde-l ademeneau ochii muierilor.

Din toamna lui douăzeci, Stanca, care se ținea scai de Toma, la toate furcăriile și chiar la munca pe ogor, îi spuse într-o seară că e însărcinată. De vreo doi ani, focul de seară al furcăriilor se făcea în fața bordeiului lui Dedu pescarul, căci Rița era acum fata cea mai căutată din sat. Toma se apropie a doua zi de Ion, care începuse arătura de toamnă și trudea crîncen, să pătrundă și să împrăștie porumbiștea, ca să pună grîu... Și boii suflau greu...

Nu se uită în ochii lui frate-său, care nu era mai mare decît cu patru ani decît el.

— Neică Ioane... io aș vrea să mă însor... Și se roși tot.

Ion se ridică din șale, cu greu, că parcă era frînt și-i tremurau brațele de oboseală. Îl privi lung.

— Mă, nu-i prea dăvreme, mă Toma... ? Nici nu ți-a crescut mustața ca lumea... N-ai dăcît niște fulgi dă cioară subt nas... Oftă... Ne mai ajutai și tu... că e tare greu.

— Trebuie să mă însor. Am un copil cu Stanca...

Ion se scărpină în cap, își frămîntă cu stînga gura aspră, lemnoasă și ridică din umeri.

— Asta-i altceva... Cu copiii nu e glumă... Numai că fata-i tare săracă, mă băiete... O să vă fie greu...

Văzu pe malul eleșteului acoperit cu pale de ceață și pe Stanca, care nu avusese inimă să vie cu Toma.

Tinerii însurăței și-au făcut un bordei, luînd o bucată din aria lui Ion. Au sărit frații lui, au sărit fratele și tatăl fetei, Spiridon Chibuc. Acesta venise în sat adus de boier ca logofăt la curte, cînd Medelioglu cumpărase, cu vreo zece ani mai înainte, moșia scoasă de către cămătarul Băltărețu la sultan-mezat, împreună cu celelalte moșii ale marelui boier Dudescu.

Se supărase într-o zi boierul pe bietul Chibuc și-l gonise de la curte, trimițîndu-l să-și facă bordei în sat. Și el, și

Stanca, că nevasta-i murise, vorbeau un grai mai deosebit decît al zăvoienilor. Dar băiatul Mitru, mai puțin. Rîdea și el cînd o auzea pe soră-sa spunînd chicerili, am mîncatără, copchil.

Nunta, în noiembrie, a fost nuntă de om sărac. Ion, care lupta cu deznădejde să nu se ducă la fund, avea acum, peste cei doi boi și cele două vaci, o pereche de bouleni, de doi ani, pe care îi dădu lui Toma. Îi dădu și o vițică, din anul ăsta. Vițelul i-l luase pîrcălabul pentru bir, rest din iarnă.

Cu cei de la curte o duceau iară tot greu. Pe rîpa nisipoasă unde i se dăduseră lui Toma două pogoane, dincolo de ale lui Miai, nici nu se putea ara. Erau date în bătaie de joc. De altfel, nici Miai, nici Toma nu le arară măcar. Însă claca și corvezile pentru ele trebuiau să le facă. Și n-a fost numai atît. În toamnă, Beașcă i-a chemat pe amîndoi la conac și le-a cerut să dea și dijma cuvenită pentru ele.

— Cum dijmă, cum vine asta ? întrebă Miai, crucindu-se.

— Ce mai întrebi, ca prostu ? E dă vină boieru că voi nu v-ați lucrat pămîntul pă care vi l-a dat ? Dacă erau alții mai cu tragere dă inimă la muncă, nu s-ar fi muncit pămîntul ? Nu ar fi fost rod ? Ar fi fost.

— Acolo, în rîpa aia ? se cruci iar Miai.

— Rîpă, nerîpă... asta e. Să dați dijmă. O s-o socotim după cît au dat și alții pentru două pogoane, și o să dați.

O clipă, cei doi au fost cuprinși de un soi de nebunie. Totuși s-au stăpînit. Ce puteau să facă ? S-au sfătuit între ei și pînă la urmă au dat, împrumutînd de la popa Gheorghe, căci altfel fusese un an bun.

La început se gîndeau să sfîrșească într-un fel. Miai se hotărîse să nu mai vină în sat, fie ce-o fi ; Toma spuse din nou că îl împușcă pe Beașcă, așa ca să scape lumea de el, și pe urmă se duce în ceata lui Radu. Ion, vînăt de amărăciune, ca otrăvit, izbuti pînă la urmă să-i domolească.

— Și dacă-l omori pe Beașcă, ce-ai făcut ? Are boieru alții destui ca el. Trebuie să mușcăm din țărînă și să ne plecăm capu. La boier e pîinea și cuțitu și nu putem face nimic... Hei, d-am avea pămînt !...

Ofta atît de adînc, de parcă sufereau în el rădăcinile.

Anul acesta însă aleșii satului, în frunte cu logofătul Dobre și Ignat Secu, se duseră la curte să vorbească cu vechilul, căci boierul plecase la București. Pe vechil îl chema Panaioti,

era din altă parte și mai vedea și de alte averi ale lui Medelioglu. Cu sprîncenele groase încruntate, logofătul Dobre îi arătă vechilului că așa nu mai merge și că-l roagă, acum cînd Toma s-a însurat și a intrat în rîndul oamenilor, cînd așteaptă un copil... că e păcat de Dumnezeu să i se mai dea și anul acesta pămînt în rîpă. Ignat Secu arătă și el că în nici un fel nu se poate ara pe rîpă. Așa încît, anul ăsta li se dădură și lui Toma, și lui Miai pogoane lîngă eleșteu, lîngă ale lui Ion. Nu fu însă fără oarecare supărare. Asta se văzu peste o săptămînă, cînd Ignat Secu fu chemat anume la curte, ca să i se spună din partea vechilului că, deoarece vitele lui pasc pășunea cea mai bună în poiana rariștei, din sus de Vadu Rău, i se ridică darea de pășunat la cinci lei de vită mare și la trei de oaie. Ignat Secu scrîșni din dinți, își făcu socoteala în gînd să vadă dacă asta îl doboară ori nu, apoi plecă, fără să dea bună ziua. Două vaci mai mult peste ce plătea. Se gîndi că trebuie să găsească leac și la asta.

★

La începutul lui douăzeci și unu, prin februarie, începu să umble vorba prin sate că peste Olt s-ar fi ridicat în fruntea pandurilor și a norodului vătaful de plai al Cloșanilor, de lîngă mănăstirea Tismana, slugerul Tudor, care luptase cu pandurii lui alături de ruși la Cerneți și în fața Vidinului, de-l făcuseră ei ofițer parucic. Era de o săptămînă o viforniță crîncenă, după o iarnă destul de ușoară, și veștile treceau greu dintr-un sat într-altul. Nu mai mergeau nici cărucioarele poștei.

Prea lămurit nu se știa nimic. Ba către sfîrșitul lui februarie veni știrea că marele logofăt Văcărescu, de-l porecleau Cocoșatul, ar fi înfruntat pe panduri și l-ar fi prins pe Tudor, pe care l-aducea în fiare. Dar știrea nu se adeveri. Pe la începutul lui martie, cînd vremea se schimbă iar, veni, dimpotrivă, vestea adusă de niște trăsuri boierești, care fugeau încărcate cu calabalîc spre București, că acest sluger a cuprins Craiova și că oamenii lui își împart averile boierilor. Pandurii primiseră învoire de la el să dobîndească însă doar averile „rău agonisite“, dar acum era greu de lămurit care erau bine și care erau rău agonisite. Unii volintiri se răzlețeau de oastea strînsă și cercetau conacele și mai ales mănăstirile, unde „se caciar-

diseră" boierii, căci găseau astfel familii întregi adunate, la un loc și era dobîndă mai multă. Cei atacați se apărau cît se apărau, dar pe urmă dădeau și cămașa de pe ei, bucuroși că sînt lăsați în viață. Nu se mai vorbea decît despre fuga boierilor de pe la conace și cuvîntul acesta „a se caciardisi", a se ascunde, îl spuneau acum și țăranii care pîndeau cărucioarele poștii. Era o mare zăpăceală, căci unii umblau să se „caciardisească" în București, încărcînd briștile și rădvanele cu ce puteau lua în fugă, cu copii și bătrîni, trîntiți claie peste grămadă, cum se putuse, iar alții, tocmai că fugeau din București, ca „să se caciardisească"... nici ei nu mai știau pe unde, poate prin păduri. Boierii cei mari, banul Brîncoveanu, banul Grigore Ghica, banul Barbu Văcărescu, logofătul Ștefan Bellu, vistierul Manu și mulți alții, ba chiar și marii negustori fugiseră, călări, peste noapte, de la Comarnic spre Brașov. Cei din Zăvoiu Dihorului se frămîntau și ei. Una știau, însă, că satul va merge întreg, ori așa, ori așa. Nu știau ce să facă. Se adunau în cîrciuma lui Nedelcu și vorbeau de dimineață pînă seara fără să poată lua vreo hotărîre. Cei tineri ar fi vrut, firește, să se ridice îndată tot satul și să dea foc la conac. Aleșii, în frunte cu logofătul Dobre, Duță Căciulămare, mai ales Nedelcu spuneau că asta e nebunie curată, căci oamenii stăpînirii vor împrăștia și pe smintiții de peste Olt, care s-au răzvrătit. Că au și început să treacă de ieri cete de arnăuți ai stăpînirii, călări, spre Slatina.

Ignat Secu fu de părere că ei nu pot să se miște singuri, dar nici să rămînă dacă s-au ridicat satele vecine. Nu se poate să se ridice un sat fără altul. Să trimită deci oameni spre Găești și devale, în satele de peste Argeș, ca să vadă ce gîndește lumea pe acolo.

A doua zi veniră de la București, pe drumul cel mare, vreo două sute de arnăuți călări, înarmați pînă în dinți cu pistoale și iatagane. Unii aveau și flinte. Rămaseră noaptea împărțiți. Parte dintre ei, cîți aveau loc, în grajduri la han. Plătiră tot ce luară, fie băutură, fie mîncare ori fîn. De la ei aflară oamenii din sat că pe căpitani îi cheamă, pe unul Iordachi Olimpiotul, iar pe altul Farmachi.

Iordachi Olimpiotul și jumătate din oamenii săi au dormit la conac, la boier, au mîncat și au băut în seara aceea împreună, căci postelnicu Medelioglu a sosit și el, în după-amiaza aceea, la conac. Dimineața, căpitanul Iordachi și-a adunat

toți oamenii, vreo sută cincizeci, în poiana răscrucii, a făcut puțin șmotru cu ei, ca să vadă că îi ține în mînă, și pe urmă a pornit în sus, spre Găești. A plecat cu el și Farmachi.

Peste un ceas a plecat și postelnicul tot în sus spre Găești, cu rădvanul încărcat cu tot ce a avut mai de preț la conac: aur, argintărie și covoare scumpe. Era păzit de doisprezece arnăuți, dintre cei care aveau și flinte. Mai tîrziu au aflat oamenii că postelnicul s-a dus, cu paza lui de arnăuți, la Tîrgoviște.

În timpul acesta, Toma parcă înnebunise. Se urca deasupra rîpei într-un nuc, cel mai mare, cel din dreptul bisericii, și tot privea în zare, așteptînd să vadă focuri mai înspre Găești și Pitești. Dar nu vedea decît turlele bisericilor și șuvoaiele înghețate ale luncii Argeșului, dintr-o zare într-alta, sclipind în soare, căci vremea se schimbase. La dreapta lui, lungul șir de nuci împînzeau cerul cu crăcile lor groase, strîmbe și negre. Peste eleșteul înghețat, prin zăvoaiele cu desișuri acum negre și ele treceau sănii cu boi, dintr-o parte într-alta, dar răzmerița nu se vedea.

Într-o zi, satul fu cît pe-aci să se hotărască. Se aflase că Tudor dăduse de știre că a scăzut birul de la douăzeci și cinci de piaștri la trei piaștri de lude. E un început bun, gîndeau toți. Dar se zvoni în același timp că turcii au ieșit din raiale, de la Giurgiu și de la Turnu, și merg spre Olt, pentru ca împreună cu pașa, care a trecut de la Vidin, să înconjoare pe răsculați. Miai, care uneori parcă se gîndea că ar fi bine să se ridice satul, se potoli dintr-o dată, după ce făcuse un drum la Găești, Dumnezeu știe de ce.

Noaptea, în bordei, Toma vorbea singur, striga, cînta, tremura de parcă avea lingoare, și biata Stanca nu mai știa ce să creadă. Era acum după Mucenici, zăpada se topise, dar încet, iar noroiul drumului era mereu amorțit. Era o vreme bună de pornit.

— Stanco... fă cum te-o lămuri Dumnezeu, că io nu mai pot. Trebuie să scăpăm odată dă clacă, fiindcă altfel murim ca niște viermi zdrobiți cu sapa, cum ies zvîrcolindu-se dîn tină. N-o să mori de foame. Ai juncanu. Ai pă taică-tu... O să te ajute și nea Ion.

Ce era să facă femeia? Decît să-l mai vadă perpelindu-se atît, a pus într-un ștergar o mămăligă și zece ouă, că începuse

să ouă găinile, a pus ștergarul într-o traistă, a mai adăugat cîteva cepe. I-a cîrpit minteanul, în vreme ce el s-a dus la frate-său, Ion, ca să-i spună că pleacă, să-l roage să aibă grijă de Stanca și să-i îngăduie să ia unul dintre pistoalele lui Miai, căci rămăsese unul acasă, acum cînd acesta era din nou plecat. A pornit de cum s-a crăpat de ziuă.

L-au văzut din nou peste patru zile. Oastea Vladimirescului se scurgea spre București. Era un soare viu, subt care scînteia jilav pămîntul, cu petele de iarbă pe jumătate uscată, așa cum apăruseră de subt zăpadă. Nu mai erau înghețate și murdare decît pîraiele, prin fundul viroagelor ferite de lumină.

Satul întreg se strînsese în poiana răscrucii de o parte și de alta a drumului de țară, ca să privească. Copiii se suiseră în copacii goi și negri, ca să vadă mai bine.

Trecură în frunte vreo patruzeci de arnăuți călări. Despre ceilalți oameni ai căpitanului Iordachi și Farmachi aflară zăvoienii, peste cîteva zile abia, că trecuseră în timpul nopții de la Găești spre Tîrgoviște și puseseră în fiare pe zapcii, ridicaseră banii din Vistierie, prădînd conacele și multe biserici. La moșia Șanțurile, arnăuții prădară pe clucerul Iordache Deșliu, luîndu-i argintărie, șaluri, cai, bani și tot ce găsiră acolo. Deocamdată la Zăvoiu Dihorului nu se știa despre asta.

După călăreții din frunte urmau pandurii pedeștri. Toți erau bine îmbrăcați, cu dulame albe, găietănate cu negru și roșu, cu pistoale la brîu și flinte pe umăr. Trecură ca la două mii, cu comandirii și căpitanii lor. Băteau tobele și sunau lung goarnele, că erau de cele muscălești.

Pe la mijloc, cînd nu se mai auzeau tobele și goarnele din frunte, zăvoienii auziră un cîntec, cîntat, după obiceiul învățat de panduri de cînd luptaseră alături de ruși, de mai mulți inși odată. Erau glasurile alături, ca piept lîngă piept :

„Bate-i doamne pă ciocoi,
Cum ne bat și ei pă noi...“

De la o vreme, cei de pe margine văzură venind un pîlc de călăreți, care aveau în mijlocul lor un voinic cu mustața ca vrabia, care ducea un mare steag albastru, cu ciucuri și mai albaștri. Înapoia steagului venea singur, pe un roib, Tudor. Cei de pe margine înghețară... Nu se auzi nimic. Nu strigă

nimeni nimic... Oamenii credeau că visează. Purta în cap o căciulă neagră de miel creț, înaltă ca un ișlic drept. Era îmbrăcat peste pieptarul care se vedea în parte cu o dulamă subțire de un verde aproape negru, iar peste dulamă, un fel de mintean scurt, roșu, îmblănit. În picioare, cizme negre, din care, așa cum sta pe cal, i se vedeau cioarecii găietănați și ei. O sabie încovoiată, petrecută pe după gît cu găietane groase, îi atîrna într-o parte. Din căciula înaltă, i se vedea la spate chica întoarsă ca la diaconi, pe ceafa rasă. Sprîncenele, lăsate pe ochii mari, îi dădeau feței smeade un ce încruntat, pe care îl îndulcea mult mustața de culoarea mătăsii porumbului, moale și tunsă scurt. Bărbia rotundă îndulcea de asemenea tăria obrajilor și dîrzenia nasului, care avea pe partea stîngă un mic neg. Nu se uita nici în dreapta, nici în stînga. Părea că se gîndește la ceva... privea parcă peste oameni.

Venea în urma lui numaidecît un căpitan tînăr și, lîngă el, tot călare, un preot cu crucea în mînă, ridicată acum drept în față. Pe urmă, pe jos, veneau alți preoți, cu cruci în mîini...

După alte vreo două mii de pedestrime, tot atît de bine înarmată, venea o gloată numeroasă, îmbrăcată cum se întîmpla, care purta pe umeri mai multe topoare, furci și lănci de lemn... Apoi, la urmă, cu căpitanii lor, vreo cinci sute de călăreți cu sumane de aba albă, găietănate cu negru, bulgărești și sîrbești, bine înarmați.

După ce a trecut oștirea și carele ei, zăvoienii au fost tare mirați cînd s-a oprit în loc o căruță mare brașovenească, la care erau înhămați șase cai. În căruță erau cîțiva panduri, dintre care unul cît un munte de om, cu mustața plină și obrajii osoși. Uimirea celor din Zăvoiul Dihorului fu și mai mare cînd alături de acest uriaș, pe care îl chema, aflară pe urmă, căpitanul Crețescu, văzură și pe Toma al lor.

Bătură doi inși în tobele nu prea mari, și cei din căruță făcură semne oamenilor să se apropie. Apoi dintr-o tolbă mare, ca de vînătoare, uriașul acela scoase un sul de hîrtie, pe care îl desfășură. Cînd tot satul aproape fu strîns în jurul căruței, acel căpitan Crețescu făcu semn să tacă tobele și rosti cu o voce care parcă se izbi de turla bisericii, așa era de puternică :

— Oameni buni, ascultați acum chemarea cea mare pe care v-o face Adunarea Obștească a întregului norod, ridicat în frunte cu comandirul nostru cel mare, Tudor din Vladi-

mireşti. Dar ca să înţelegeţi mai bine, că noi rostim mai altfel, am să las să vi-o citească un flăcău de aci din satul vostru, care a venit întru întîmpinarea noastră... şi pe care negreşit că îl cunoaşteţi.

Toţi se dădură, în căruţă, mai spre leagănul ei, iar Toma păşi singur, spre codîrlă, apoi citi cu setea cu care cînta doinele la furcării şi la şezători. Cei din Zăvoiu Dihorului îl ascultau împietriţi, cum ascultau *Evanghelia* la biserică.

„Fraţilor, locuitori ai Ţării Româneşti, veri de ce neam veţi fi, nici o pravilă nu opreşte pre om de a întîmpina răul cu rău..."

. . . .

„Şarpele cînd îţi iese înainte, dai cu ciomagul de-l loveşti, ca să-ţi aperi viaţa, care de mai multe ori ni se primejduieşte din muşcarea lui. Dar pe balaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisericeşti, cît şi cele politiceşti, pînă cînd să-i suferim a suge sîngele din noi, pînă cînd să le fim robi ?"

. . . .

Cînd sfîrşi de citit, Toma se întoarse către uriaş şi-i dădu în mînă sulul. Atunci acesta rosti, acum sfătos :

— Aţi înţeles ? Să veniţi şi voi după noi, că vă aşteptăm... Rostuiţi-vă ce aveţi de rostuit şi apoi luaţi-vă furcile şi topoarele şi veniţi la Bucureşti... Să ne vedem acolo... Şi fără să aştepte nici un cuvînt de răspuns, se întoarse către cel care mîna caii : Zii, mă... dă-le drumul... că trebuie să mai citim şi în celelalte sate.

Toma sări din căruţă, şi după el şi un alt voinic, cu faţă de copil, de parcă era spîn. Erau prieteni în lege, nedespărţiţi de patru zile, de cînd se cunoscuseră. Se şi cam potriveau. Toma avea ceva sfios în el, ca de fată, iar cel voinic chiar că era un copilandru, deşi părea atît de lat în umeri, căci nu avea decît vreo şaisprezece ani şi se luase şi el ca şi Toma după panduri. Se numea Radu Şapcă. I-au înconjurat flăcăii, le-au povestit, şi noaptea au petrecut-o în sat, căci ştiau că vor mai trece mereu şi alte căruţe ale oştirii...

*

A doua zi, Toma a plecat, către prînzul mic, cu tînărul său prieten Radu Şapcă. Satul a rămas totuşi nehotărît.

Oamenii vedeau că se joacă soarta lor, dar şovăiau. Voiau să mai chibzuiască. Aşteptau ştiri şi de la alte sate. Toţi erau pentru oastea lui Tudor, dar fuseseră prea îngenuncheaţi în decurs de veacuri şi se ridicau greu în capul oaselor. Mai era nevoie de încă vreo cîteva luni ca ţara să se încălzească bine. Avea să înceapă să fiarbă cu întîrziere, abia după uciderea lui Tudor. Iei căldarea de pe foc cînd a început să fiarbă... ea mai fierbe cîtva timp şi singură. Poate că moartea lui însuşi a zguduit-o. Dacă el nu s-a temut de moarte, de ce să se teamă ei ? Trei luni de ridicare a poporului şi de drumuri lungi, îndrăzneţe, aveau să facă ţara să fiarbă scăzut treizeci de ani, pînă la 1848, şi apoi încă un veac..

*

Toma s-a mai întors în sat doar pentru o noapte, în ajunul Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena, cînd s-a tras, cu oastea lui, Tudor înapoi dinspre Bucureşti spre Goleşti. Stanca sta să nască... El a plecat înainte de a se crăpa de ziuă. Avea două pistoale şi era acum îmbrăcat ca pandurii.

*

Nu s-a mai ştiut după aceea ce s-a făcut Toma. Fusese în ceata căpitanului Oarcă şi spuneau unii că s-a iscat o încăierare între acest căpitan, care, împreună cu alţii ca el, l-au trădat pe Tudor şi unii dintre pandurii lui. Se zice că o parte din ceată, mînioasă, n-a vrut să-l mai urmeze pe Oarcă şi că s-ar fi stîrnit între ei o luptă în care ar fi căzut Toma... Alţii spuneau că ar fi pierit într-o încăierare dintre pandurii aceştia credincioşi şi oamenii lui Ipsilante, care voiau să-i silească să lupte... Alţii, în sfîrşit, spuneau că, după bătălia de la Drăgăşani, în care puţina oaste de zavergii a luptat (dar eroic), şi în care pieri întregul batalion sacru — mavroforii îmbrăcaţi în negru — al studenţilor greci de la Măgureanu din Bucureşti, turcii au început o cumplită vînătoare după resturile împrăştiate ale oştilor lui Ipsilante şi ale lui Tudor. Prin sate, prin munţi, prin mănăstiri. Luni de zile, tot anul. Pe de altă parte, oamenii stăpînirii îi urmăreau şi

ei prin satele de baştină, se luau după pîri ticăloase. Foştii răzvrătiţi se ascundeau cum puteau. Unii, ca să poată trăi prin munţi, se făceau haiduci.

Taina de la han

Prefăcîndu-se beat, în acea zi de septembrie, Miai găsise cea mai bună cale ca să trimită vorbă pe ocolite Nedelcilor că ar vrea acum să se cunune cu Petruţa. Întîlnindu-se într-o zi cu Ichim, pe malul eleşteului, nu fu mirat de loc cînd acesta-i spuse cam în glumă. E drept că şi cînd glumea Ichim, care era puţin cam otova, părea încruntat, spătos, cu ceafă teşită şi capul ca o lubeniţă, cu ochii mici lîngă rădăcina nasului drept ca de lemn, avea un glas cînd aspru, cînd ieşit din nas.

— Ce te ţii aşa măreţ, mă, vericule, dă nu mai dai pă la noi, prin crîşmă... Hai ?

— Da' ce, mă... cum vine asta ? Adicătelea m-aţi chemat voi şi n-am venit ? fu răspunsul. Ei, ducă-să naibii... Şi Miai scuipă prietenos într-o parte.

— Atunci să vii, mă ; iacă, dacă vrei să fii chemat, te chemăm.

Şi s-a dus.

*

Era toamnă de-a binelea, ruginiseră pădurile şi burniţa, dar în cîrciuma hanului, deşi era duminică, nu era nimeni. Miai nu ştia dacă să se bucure ori ba. Se temuse întotdeauna să fie singur, faţă-n faţă, cu amîndoi feciorii lui Nedelcu odată. Erau de felul lor înceţi, dar voinici ca nişte boi. Ştia bine că popa Gheorghe le spusese de ce vine, iar după întîlnirea şi vorbele schimbate cu Ichim, cu trei săptămîni înainte, nu credea să aibă gînduri rele. Îşi pipăi în chimir cuţitul, căci purta chimir ca muntenii, dăruit de o muiere, şi-i simţi mulţumit, cu buricul degetului, tăişul de brici. Era la locul ei şi măciuca de fier, pe care o purta mereu la el, de cînd fusese iar snopit în bătăi într-un sat din deal. Era bună, că nici nu se

vedea din mîneca largă, atunci cînd stai gata de lovit cu ea. Se așeză la o masă în colț, ca să fie cu spatele apărat și mai lîngă ușă. Oricum, era mai iute ca ei și, la nevoie, mai hotărît. Așteptă să vină cineva, ca să-l întrebe ce bea, dar nu veni nimeni. Crîșma era ca pustie.

*

El nu știa că Ichim și Restea, cei doi feciori ai lui Nedelcu, erau și ei la curte unde fusese chemat tot satul. Curtea conacului era plină de oameni care așteptau în ploaia măruntă și deasă, cu zăbunele pe umeri și căciulile îndesate pe cap. Din conac nu mai erau în picioare decît zidurile înnegrite de fum. Fusese ars în vară de turcii care urmăreau pe eteriștii lui Ipsilante și pe panduri. Postelnicul Medelioglu fusese pîrît că a trimis grîne și vite de tăiat, la Tîrgoviște, eteriștilor. A avut mare noroc că nu l-au găsit la conac și pe el, că-i tăiau capul ca la atîția alții. Prevăzător, se ascunsese din vreme și se ascunsese așa de bine, că în afară de vechil nu mai știa nimeni unde e, nici acum după mai bine de cinci luni. Își trimitea poruncile printr-un om de încredere în taină. De altfel, turcii arseseră conacul și de furie că îl găsise fără nimic de preț, și bun de luat, în el. Fusese jefuit cu două săptămîni înainte și de pandurii căpitanului Urdăreanu din oastea lui Tudor, cînd trecu oștirea lui înapoi spre Găești, adică o dată cu hanul lui Nedelcu.

Satul fusese în drumul și al unora, și al altora, iar vitele oamenilor scăpaseră doar ascunse bine în pădurea Vlăsiei, încă de cînd se vestise că oastea eteriștilor s-a tras spre Tîrgoviște și Cîmpulung. Turcii veniți în urmă tăiaseră mînioși pe moș Dumitru, tatăl lui Ristache, pe care-l găsiseră în sat, rămas singur dintre bărbați, și-l luaseră să le arate în pădure ascunzișul vitelor. Bietul om nu putuse să le arate nimic, căci nici el nu știa nimic. Așa se hotărîse de către sat, să nu știe nimeni afară de zece bărbați de încredere aleși dintre fruntași ; printre aceștia cuvîntul hotărîtor l-au avut logofătul Dobre și Ignat.

În curtea conacului era acum o brișcă în care se găseau doi inși, turci după înfățișare, și lîngă ei patru neferi călări. În picioare lîngă brișcă era pîrcălabul. Logofătul Dobre, suit pe un morman de cărămizi și moloz, chemă oamenii să se

apropie şi, de faţă cu vechilul care stătea mut cu giubeaua pe el, alături de morman, le spuse despre ce e vorba.

Pentru îndestularea trupelor turceşti, care după ce au măcelărit pe eterişti la Drăgăşani, rămăseseră acum în ţară pînă la desăvîrşita potolire a duhului răzmeriţei, noua stăpînire îndatorase satele să dea bucate şi vite, după socotelile făcute de Vornicie... atît dintr-unele, şi atît din altele, de fiece sat.

Cînd zăvoienii aflară ce au de dat, se cutremurară. Se încreţi carnea pe ei. Trei sute de chile de orz şi patruzeci de chile de grîu, trei sute de oi şi patruzeci de vaci.

Se vedea limpede că logofătul Dobre era şi el amărît de această cumplită năpastă căzută asupra satului. Înalt, osos şi sprîncenat, veşnic înăcrit, acum vorbea în silă, cu mustaţa mare parcă zbîrlită.

— Pînă în trei zile o sută dă care trebuie să facă cîte două drumuri la Piteşti, ducînd zahereaua cerută. Oile şi vitele vor porni mîine la prînz, ca să fie poimîine în miez dă noapte cel mai tîrziu la zalhanaua dă la Piteşti.

După ce vorbi, mai privi o dată peste lumea înmărmurită în ploaie şi scuipă cu silă.

Ignat Secu, smead, dar acum vînăt la faţă, cu mustaţa subţire şi băţoasă, singurul încălţat cu cizme dintre toţi cei de faţă, în afară de vechil şi de logofăt, îmbrăcat cu o ipingea găietănată cu fir negru, care-şi petrecea singură colţurile peste cizme, izbucni, dar se stinse cu glas înecat, într-un soi de mirare :

— Trei sute dă chile dă orz ?

Logofătul Dobre scuipă răspunsul printre dinţi :

— Trei sute dă chile...

— Dă unde să luăm noi două mii dă saci dă orz ?

Toţi ştiau că, dacă s-ar fi adunat tot orzul din sat, tot nu s-ar fi împlinit trei sute de chile. Nenorocirea era că nici la conac, în hambarele ridicate din nou, nu se putea găsi mai mult de cincizeci-şaizeci de chile de orz. Oamenii ar fi împrumutat ca să împlinească porunca stăpînirii şi ar fi plătit cînd ar fi putut, în zile de muncă. La datoriile încîlcite ale trecutului, care erau ca nişte învălătuciri de lanţuri în jurul picioarelor lor, într-o robie fără nădejde de mîntuire vreodată, s-ar fi adăugat una nouă. Şi aşa nu se mai descurca nimeni... şi într-o privinţă oamenii deveniseră nepăsători. Ştiau că proprietarul, oricum, nu putea să-i lase să moară de foame pe

toţi. N-ar fi avut cine să-i muncească moşia. Dar nenorocirea cea mare era că acum, nefiind bucate la conac, nevoia trebuia împlinită din ce au ei acasă şi pe loc, fără întîrziere. Aceste neîncetate cereri de zaherea erau cea mai mare pacoste pe care o aducea asupra ţării atîrnarea ei de împărăţia turcească. Haraciul propriu-zis, pe care îl plăteau Principatele, Porţii, deşi destul de ridicat, era nimica toată pe lîngă îndatorirea de a aproviziona în vreme de război — sau chiar pentru deplasări obişnuite — oştile turceşti, şi această îndatorire era moştenită din veacuri, din clipa închinării acestor ţări către împărăţia otomană. Căzuseră multe capete de domni din pricina întîrzierilor şi şovăielilor la îndeplinirea acestei îndatoriri. Aci sultanii şi vizirii erau neînduplecaţi. Niciodată nu era de ajuns, niciodată nu se ştia cît se cerea anume de către paşalele cele mari, nici dacă şi cît se plăteşte. Gelepii care le strîngeau, oamenii stăpînirii care le hotărau pe sate îndoiau uneori şi întreiau, cu de la ei putere, cererile, oprind pe seama lor ceea ce luau pe deasupra. Nu scoteau tot ceea ce cereau, că de multe ori nici nu era cu putinţă. Luau ce luau cît găseau, cu japca mai mult. Transportul cu carele al acestei zaherele era moartea vitelor şi nenorocirea oamenilor. Se cereau uneori peste zece mii de care, din care multe nu se mai întorceau. Contribuţiile astea silnice, datorite mai ales războaielor, care de un veac şi mai bine se purtau pe teritoriul principatelor, între cele trei imperii vecine, cam din douăzeci în douăzeci de ani, aproape cu fiece generaţie, sleiseră cu totul ţara şi împingeau oamenii la deznădejde. Erau fericiţi numai aceia care erau slugile celor puternici, căci adăugau şi jaful lor la urgia căzută asupra ţărănimii, pe umerii căreia apăsa tot greul. Astfel îşi adunau ei peste noapte averi nemaiauzite, dintre care unele, trecute din generaţie în generaţie, au durat pînă la jumătatea veacului, de-acum, uitîndu-şi obîrşia. Chiar dacă unii comandanţi de oşti împărăteşti ar fi vrut să stîrpească acest flagel al samsarilor „furnizori", n-ar fi putut. Aceştia constituiau un fel de instituţie pe jumătate liberă, care singură în acele vremuri — cu mijloacele ei — asigura aprovizionarea trupelor în campanie. Cînd fără cinci mii de chile de orz se putea pierde o bătălie, şi cu ea, războiul, ei nu puteau şovăi şi primeau de oriunde li se aducea, cu condiţia să li se aducă mult şi cît mai repede. De altfel, erau unii care, dimpotrivă, îşi făceau furnizori pe propriii lor oameni de paie. Acum

însă porunca Isprăvniciei ca Zăvoiu Dihorului, sat de mai puțin de o sută cincizeci de capi de familie, să împlinească în două zile trei sute de chile de orz și patruzeci de grîu, era atît de nesocotită, atît de nesăbuită, încît nu mai încăpea îndoială că nici chiar Vornicia cea mare, oricît de lacomă, nu putea să ceară nici măcar ocolit o asemenea cantitate. Era neîndoios că ea fusese îndoită de gelepi — de acești „furnizori" — și împătrită de oamenii ispravnicilor de județ. Cum asemenea cereri nesăbuite nu puteau fi împlinite, se lua cît se putea, cu amenințări aspre, cu bătăi și cazne grele la nevoie.

Văzîndu-l atît de cătrănit pe Ignat Secu, un vecin mic și îndesat și cu o prună de șoric pe pielea obrazului drept vru să se arate nepăsător și mai deștept în același timp și strigă în gura mare :

— Hei... o să-mi ia ce-o să găsească. Uite... dîntre trei, pă a mai lungă. Și arătă degetul cel mare vîrît printre alte două. Îl chema chiar Eftimie Șoricaie.

Niță al lui Predoiu, bondoc, cu mustața ciupită, spuse cătrănit :

— Hei... o să dăm cît o să putem. Doar n-o să ne omoare pă toți. O să ia dă la ăi care au, că dă la mine știu că n-au să scoată mai mult d-un sac, chiar dă m-ar pune cu picioarele goale pă jărăgai.

Ochii lui Ignat Secu, care înțelese că în el bate Niță, se împînziră de sînge, și gura cu buze tari și subțiri se strîmbă într-un rînjet.

— Ai dreptate. Ai dreptate, mă sărăcilă. Dumnezeu mamii lui dă dobitoc ăluia care muncește, ca să adune ceva în țara asta păcătoasă. Cum te-ai ridicat puțin dă jos, d-ai ajuns în genunchi, îți și dă la cap. Ar fi trebuit să fac și io ca voi. Să stau cu dosul pă vatră și să clocesc. Ignat Secu nu era cel mai bogat om din sat, că avea înainte pe logofătul Dobre și poate chiar pe Duță Căciulămare. Dar se știa că are opt boi, doi cai, douăsprezece vaci, două sute de oi. Casa lui, din două odăi sus și cu gîrlici dedesubt, era, pe drumul cel mare de țară, cea mai arătoasă.

Pîrcălabul, namilă de rumân, burduhănoasă și stacojie, cu cizme și nădragi gălbui, cu cămașă pusă pe dinafară și în ilic de postav negru, care nu se sinchisea de ploaie și mergea de colo pînă colo, în capul gol, tot șușotind cînd la urechea logofătului, cînd lîngă turcii, sau ce-or fi fost, din brișcă, se

duse acum și se sprijini de loitre ca să audă mai bine, căci i se părea că tot nu înțelege ce vrea unul dintre gelepi. După ce șușotiră cîtva timp, el îl strigă pe logofăt. Îl vesti că cei patru neferi călări vor rămîne în sat, ca să însoțească a doua zi șirurile de care la Pitești. Să li se găsească la han loc de dormit și nutreț pentru cai.

După ce brișca ieși din curte și ocoli scîrțîind pe drumul pietros, la stînga spre biserică, oamenii porniră și ei spre poartă. Între timp vechilul, văzînd că satul se împrăștie, îl strigă de la poartă pe logofăt :

— Hei, Dobre, acum spune-le și porunca boierului, dă care ți-am vorbit. Tot sînt oamenii adunați.

Logofătul se strîmbă de silă, dar se sui din nou pe mormanul de cărămidă și de moloz și le spuse tare, cu un glas îndepărtat parcă și acru :

— Hei, măi... ia mai stați puțin. Ristache, nu fi așa grăbit, că mai am una pentru voi.

Și le spuse ce-a hotărît boierul Medelioglu. Anume că anul ăsta trebuie să se întovărășească unii cu alții, ca să dea de Crăciun, pentru locul de casă, porci vii, la conac, nu numai mușchiulețul și garful ca pînă acum. Avea socotelile lui. Vrea să vîndă porcii vii, căci începuse să se dea preț bun pentru astfel de marfă în Austria. Oamenii, după ce gîndiră o clipă, fură mai mulțumiți. O să guste și ei de sfintele sărbători și din partea bună a porcului. Cînd vătaful le spuse însă că tot la patru inși vor trebui să dea un porc, atunci începură să se scarpine amărîți în cap.

— Dăm cîte un sfert dîn porc ? întrebă, rumegîndu-și necazul, Firică, un bărbat voinic, îndesat, cu capul mare, cu bărbia lată. Un sfert dîn porc ?

— Ce mai întrebi ca prostu, mă Firică ?... Tot tu mai cu moț... A hotărît boieru, a hotărît... Ce-o să te întrebe pă tine ? Ei, drăcia dracului... Hai, acu, cărați-vă acasă !

Oamenii plecară prin ploaia măruntă, învolburată, din cînd în cînd, de palele de vînt.

*

Găman aștepta în cîrciuma hanului de mai bine de un ceas și nimeni nu veni să-l întrebe ce vrea. Bătrînul Nedelcu, înalt

cît un mal, își lipăia prin prăvălie papucii de toval lați, că avea talpa piciorului dreaptă ca o scîndură ; ieșise de vreo două ori din odaia din fund, dar fie că nu-l văzu, fie că se prefăcu că nu-l vede, îl lăsă mai departe singur. Acum ridicase chepengul de la pivniță și nu mai ieșea de acolo. Lui Miai nu i se păru lucru curat și iarăși își pipăi cuțitul și măciuca de fier.

Dormise noaptea într-o casă omenească la deal și n-avea de unde să știe că tot satul fusese chemat la conac. Era duminică și socotea că n-are nimic de făcut. Se gătise cu straiele cele mai bune, își pusese imineii de piele de vițel. Nu știa că și cei doi frați, Ichim și Restea, sînt și ei la conac.

Bătrînul se ivi din pivniță cu o căldare cu vin. Îl ținea mai de mult pe tejghea, în oale mari, dar fuseseră pe vremuri atîtea bătăi în crîșmă, că se spărseseră destule oale, și omul socotise că e mai cuminte să țină vinul în căldări, iar rachiul în clondire mari, ferecate în nuiele. Ulcele de băut puteau să se spargă, oricîte. Orice bețiv putea să le plătească și, totuși, de cînd se făcuseră flăcăii lui mari, nu se mai pomeneau bătăi în crîșma lui Nedelcu. Voinici, ca el și feciorii lui, căutau să fie de altfel toți cîrciumarii din țară, ca să poată lua de ceafă și zvîrli în drum pe cei care, după ce se îmbătaseră, căutau harță. Cine nu era temut nu putea fi cîrciumar, căci praful se alegea de prăvălia lui.

Boierii, care aveau singuri dreptul să facă rachiu și să țină cîrciume în satele de pe moșiile lor, își alegeau totdeauna de cîrciumari pe oamenii cei mai spătoși și mai încercați în certuri și bătăi... Mai ales cînd era vorba de un han, care putea fi călcat noaptea de cete de tîlhari, apoi socoteala asta era, firește, și mai potrivită.

De altfel, fusese de mirare cînd, acum vreo zece ani, pe vremea cînd moșia era încă a marelui boier Dudescu, se înfățișase vechilului său acest Nedelcu, venit se pare de prin părțile Zimnicii, și ceruse învoirea să clădească un han pe moșie. Fusese de mirare, fiindcă el, după ce căpătase cuvenita învoire și plătise ce avea de plătit, își clădise hanul nu în mijlocul satului, unde, oricît, ar fi fost mai la adăpost de multe primejdii, ci își ridicase cele patru odăi, pătulele și grajdul cel mare departe de sat, la o bună postată de drum de ultima casă în sus, spre Găești, chiar în marginea pădurii. Oamenii se scărpinau în cap cînd vedeau ce loc și-a ales „bulgarul“, cum îi ziceau la început, socotindu-l bulgar, ceea ce nu era adevărat. Toți aveau în

minte multele povestiri care umblau despre cîrciumarii schingiuiți și uciși de tîlhari. E drept că Nedelcu durase case de zid gros, iar tocul ușilor și al ferestrelor era întărit cu fier. Gratiile erau cît degetul de groase și dese. Obloanele se închideau cu lacăte pe dinăuntru. Era casă sănătoasă, dar oamenii din partea locului o găseau urîtă. Era o casă de tîrg, de pe Dunăre. N-avea prispă, zidurile creșteau de-a dreptul din bătătură și streașina era abia de o palmă. Era boită cu galben și odăile dau una într-alta ca niște cutii. Din prăvălie dădeai într-o odaie mare, cu un pat aproape cît jumătate din ea pe stînga, și altul la fel pe dreapta, așternute cu rogojini. Călătorii care nu voiau să doarmă în car, sub șopron, dormeau pe aceste paturi de-a curmezișul, cu straiele pe ei, firește, și cu mîna pe chimir, ori pe punga legată la piept subt cămașă. De trei părți ale hanului, care era încă la o zvîrlitură de băț din drum, cu dosul intrat în pădure, cu bătătură mare în față, era un gard înalt de uluci cu vîrfuri ascuțite.

Din pricina hanului, că începuse să fie căutat, se abătuse pe aci și drumul de țară care ducea de la Tîrgoviște spre Rușii de Vede.

Cei doi frați, mari ca niște cai, intrară pe o altă ușă mică din fund, care dădea de-a dreptul în ogradă, căci cîrciuma era cu un pas mai lată decît odăile. Veniseră de la conac, scurtînd drumul pe poteca de după biserică, pe sub nuci, pe lîngă cimitir și apoi prin mestecănișul din marginea pădurii. În curte intraseră pe din dos, pe o portiță știută numai de ai casei. Își scuturară căciulile de apă și trecură la tejghea.

Miai își trudea posomorît mustăcioara, neștiind ce să mai facă, gătindu-se să plece, tocmai cînd Ichim se apropie de masa lui, cu două ulcele în mînă, dar părînd încruntat, așa cum îi era felul. Se așeză, își trecu încurcat buza de jos peste mustață și după un timp mormăi colțuros :

— Și zi, veniși ?

— Venii.

Ichim iar rămase încurcat pe gînduri.

— Va să zică... veniși ?

— Apoi iacă, venii...

— Atunci ?... Și nasul lemnos al feciorului de cîrciumar făcu două încrețituri lîngă nări.

— Păi atunci ?... își strîmbă buzele, roșii ca de femeie, Miai.

Ichim se scărpină în cap.

— Atunci, bine... Să fie așa.

— Să fie așa. Și Miai clătină din cap și ridică din umeri. Acum nu mai știau ce să spună. Peste cămașa lungă, încrețită, căci la Zăvoiu Dihorului se țineau de portul vlășcenilor, nu de al celor de la deal, Ichim avea un pieptar negru, din materie groasă, cumpărat de la tîrg. Nu avea cuțit la brîu, căci țineau subt tejghea două satîre și un topor. Era încins cu bete cu mărgele mici de tot, de sticlă, învîrtite de cinci ori în jurul mijlocului, peste brîul roșu... așa că atunci cînd își vîrî mîna în bete, Miai nu se sperie...

— Va să zică, așa să fie.

— Cum, vericule ?

— Așa cum ai zis.

Miai nu spusese nimic, dar ce era să facă ?

— Așa cum am zis, spuse el îngînat, dar gîndindu-se la popa Gheorghe întrebă ca pentru el însuși : Cine-a zis ?

Ichim își propti nasul în ochii lui negri.

— Păi... tu zici că ai zis.

Miai clătină din cap, rămînînd parcă atîrnat în gol. Ichim, după ce mai tăcu un timp, îl îndemnă la băut, lovindu-și cana de a lui :

— Bea.

— Roșu ?

— Roșu, da' din ăla care-l bem noi.

Se auziră oameni tropăind subt umbrarul de scînduri, acoperit cu șindrilă, al cîrciumii.

— Hai dincolo, să nu vadă oamenii ce bem.

Cănuțele fiind de pămînt smălțuit nu se vedea ce e în ele, așa că oamenii n-ar fi văzut, dar Miai fu bucuros, căci nu prea voia să dea ochi aci cu ăi din sat.

Intrară în odaia mare, cea cu un pat lat acoperit cu rogojină în dreapta și altul la fel în stînga. În mijloc era o masă de brad. O fi fost vopsită cîndva, dar acum se înnegrise pe ici, pe colo și crăpase. I se vedeau toate fibrele murdare. Un scaun lung, ca o laviță, și îngust, în dreapta, altul în stînga, fără rezemătoare.

Ichim ciocni cana de a lui Miai.

— Acum că veniși... se mai trudi el să găsească ceva.

— Aşa zic şi io, răspunse Miai, gustînd şi lipăind din buze, ca un cunoscător al vinurilor.

Dincolo era o tindă, după ea încă o odaie. Acolo zăcea Petruţa, bolnavă de cînd auzise că Miai e în cîrciumă. Tocmai tăiase o găină ca s-o facă ciorbă pentru ai casei. Dar lăsase totul baltă, că i se înmuiaseră picioarele. Tăcea, parcă îndobitocită. Apoi se duse la icoana din colţ, lîngă care ardea candela :

— Sfîntă... sfîntă... Maica Domnului... fă aşa cum ştii tu, că io mi-am pierdut minţile. Şi îngenunche, începînd să facă mătănii.

Petruţa nu se măritase pînă la douăzeci de ani, fiindcă se socotea bogată şi aştepta s-o ceară vreun fecior de om bogat din satele vecine, poate de la Piteşti ori Găeşti. Dintre cei frumoşi, că era moartă după bărbaţi frumoşi. Numai că bărbaţii frumoşi şi bogaţi nu se mulţumeau doar cu zestre... Mai voiau şi altceva. Se mai uitau şi la obrazul şi la boiul fetei. La boiu era ea cum era, că era bine legată, dar obrazul Petruţei era negricios şi mereu cleios. Din cînd în cînd îi ieşeau bubuliţe. Ochii mici şi apropiaţi îi stau de o parte şi de alta a nasului lung ca la cioară şi erau uneori saşii. Aşa că zadarnic a aşteptat vreo şase ani Petruţa bogătani frumoşi. Pe urmă şi-a zis că are ea avere destulă pentru doi. S-ar fi mulţumit de la o vreme şi cu Miai. Afurisitul ăsta parcă umbla cu farmece, că o femeie, pe care o strîngea el în braţele lui vînjoase, nu-l mai putea uita niciodată. O frîngea, o frămînta de nu mai ştia pe ce lume e şi nici cum o mai cheamă. Petruţa nu-şi mai dorea nimic decît să fugă trei săptămîni în lume, singură cu Miai, să se îngroape într-un bordei undeva, neştiuţi în vreo pădure. Înnebunea la gîndul că Miai ar putea să doarmă iar cu capul pe pieptul ei cu sînii ca merele. Luă în braţe fetiţa şi o privi năucă.

— Maica Domnului... e din carnea mea şi a lui Miai... nu mă lăsa... Nu mai ştiu ce să gîndesc... M-am uscat gîndindu-mă.

De Petruţa se spunea că e deşteaptă foc, deşteptăciunea asta venind se vede din partea mamei, dar acum simţea cît de puţină însemnătate avea deşteptăciunea ei pe lîngă lucrul acesta fără preţ, care erau braţele fierbinţi ale lui Miai. Îşi zise, fie ce-o fi, se închină, îşi luă fetiţa, care avea acum aproape doi ani, în braţe, îi puse o rochiţă ca la tîrg şi vru să treacă şi ea în odaia de lîngă prăvălie.

O opri Nedelcu, bătrînul, care o împinse înapoi.

— Stai tu, fă...

Se îndreptă hotărît spre odaia în care cei doi tăceau, nemaiștiind ce să-și spună, dar mai ales cum să-și spună. Nedelcu, cu capul mare, teșit la spate și în față, ca și feciorii lui, dar cu nasul cărnos, avea o bună parte din obraji acoperită de mustața stufoasă și căruntă. Peste cămașa cu rîuri de arnici, peste brîu purta un șerpar lat, căci cam suferea de șale. Altfel, era parcă și mai voinic decît feciorii lui.

Intră lipăindu-și papucii și spuse cu glas de buhai, fără să dea bună ziua :

— Ai venit, mă, să-ți iei nevasta ?

— Apăi... io zic c-am venit.

— Da' să știi că o iei numai cu cămașa pă ea și cu plodu în brațe. Auzi tu ?

Miai îl privi lung și răspunse cu întîrziere :

— Așa o s-o iau.

Cei doi rămaseră uimiți, auzind răspunsul, dar Miai știa că tot ce se spune acum n-avea nici o însemnătate, că sînt așa, vorbe de început. Vorba o spusese și el, necrezînd singur ce spune.

Nedelcu se scărpină în cap, fără să știe ce să mai zică, apoi se așeză la masă. Luă una din cele două căni, era a lui Miai, își netezi mustața cu vîrful palmei apoi, hotărît, împinse cu cana lui cana cealaltă, care era a lui Ichim.

— Să fie cu noroc !

Miai luă cana, tăcu și el, ca să pară mai cu greutate și pe urmă spuse cu glas așezat :

— Noroc !

— Bate laba.

Miai întinse mîna lui destul de mică în laba de urs a lui Nedelcu, care i-o strînse, dar simți că mîna flăcăului e tare ca de fier și se bucură căci acum, ca rudă, putea fi de folos.

— Noroc !

— Atunci, mă, ești d-ai noștri...

— Acum, io... așa zic.

Petruța, pe care o ardeau parcă tălpile, nu se mai putu stăpîni și intră cu fetița în brațe.

Se opri lîngă ușă. Nu se uita nimeni la ea. Îi păru rău că Sultana nu e și ea acasă, că e dusă la un unchi al lor lîngă Pitești, cu brișca. Ar mai fi fost o femeie și ar fi fost altfel. Cu frații ei, dar nu cu bătrînul, era de obicei înfiptă și înțepată,

dar acum îi era frică de privirea de stăpîn a lui Miai. Rămase în picioare la ușă.

După ce mai tăcură un timp, bătrînul îl îndemnă sfătos pe Miai, făcîndu-i semn, cu mîna lui ca o labă de urs.

— Ia-ți, mă, plodu-n brațe.

Miai nu știu ce să răspundă. Nu se gîndise la plod.

— Io zic că l-oi lua...

Petruța îi puse fetița în brațe și abia acum toți izbucniră în rîs, biruiți de acest lucru neașteptat : Miai cu un plod în brațe. Uită s-o sărute... dar, oricum gheața se spărsese.

*

Trecuseră dincolo de tindă, la capătul din fund al casei, în odaia Petruței, care mai tăiase două găini, ca să le facă fripte pe varză. Afară ploua mereu. În prăvălie, către seară, era mai tot satul. Nu toți beau, căci n-aveau de unde, dar priveau și așteptau, cine știe, să facă vreunul cinste. Era o hărmălaie și o putoare caldă, de oameni nespălați, înghesuiți, cu suflarea uneori grea.

Nedelcu și Restea umblau prin crîșmă, ducînd băutura cerută și se amestecau și în certurile dintre ei. Oamenii nu se certau cu adevărat, dar așa erau ei la băutură, își spuneau ce aveau de spus cu glas tare, strigat, ca să se arate bărbătoși. Eftimie Șoricaie, care vînduse un godînac unor călători, era mînios că el e azi cel ce cheltuiește banii în crîșmă, dar că nu se bagă asta îndestul de seamă. Se zborșise la cei care făceau gălăgie. Era mai ales necăjit pe Niță a lui Predoiu, care nu plătea și totuși se înfigea să vorbească.

— Știi tu că era cu adevărat Radu Căpitanu ? Să-ți sară ochii din cap că l-ai văzut tu ?

Niță al lui Predoiu, cu mustața roșcată ciupită și obrajii osoși, cu nări ca niște găuri, scurt și îndesat de statură, nu avea cuviința cerută și-i strica cheful lui Eftimie. Povestea despre haiducul care zăpăcise țara, în sus de Pitești.

— Acum, io spun ce-am văzut. Dă vrei să crezi, bine, dă nu, nu...

Dedu, pescarul eleșteului, care nu mai avea, la patruzeci și șapte de ani, nici un dinte în gură, stărui nerăbdător, trăgîndu-l pe Niță de cămașa murdară, deși era duminică.

— Hai, mă, spune odată.

Eftimie înţelese că nu e nimic de făcut.
Poruncise o ulcică de rachiu degeaba.
Ca el erau toţi. Oamenii nu beau atît pentru plăcerea de a bea, cît pentru plăcerea de a se simţi şi ei măcar un ceas oameni, priviţi şi ascultaţi ca atare, într-o viaţă de vite îngenuncheate... Se hotărî să-i plătească necuviinţa asta lui Niţă şi-i căuta rîcă. Mai ales că purcelul îl vînduse ca să plătească birul, nu ca să-l bea în crîşmă. Acum greşise, greşise, dar avea dreptul, atunci cînd plătea, ca să fie el cel care povesteşte şi e ascultat.

*

Către seară, Petruţa îşi lepădase cămaşa şi fotele bătute cu fir, salba de aur pe trei rînduri de la gît, îşi puse pe ea o hanţă şi se duse să frigă cele două găini. Nedelcu şi Restea erau în prăvălie ; Miai şi Ichim beau straşnic, mai mult în doi... Miai, de bucurie că văzuse pe Petruţa cu salba la gît. Aşa, cu salba la gît, ar fi luat-o şi doar cu cămaşa pe ea, căci o asemenea salbă, singură, preţuia o avere. Rămînea să ceară treptat şi restul. Ichim bea de bucurie că s-a împăcat cu Miai, care astfel nu se va mai gîndi la nevasta lui.
Petruţa se aplecă peste umărul lui Miai, ca să-l întrebe dacă îi place plăcinta cu brînză ori cu dovleac, ca să ştie cum s-o facă. Acesta asculta o istorie povestită de Ichim şi, fără să se gîndească, fără să audă ce spune ea, prinse gîtul femeii cu braţul. Petruţa se lăsă mai aproape, şi mîna lui începu să pipăie salba, fără ca el să-şi dea seama.
Ichim băgă de seamă şi-l pufni rîsul.
— Ce credeai, mă Gămane, că-ţi dă tata fata fără zestre ? Pipăie mai bine salba, că-i a ta acum. Şi rîse gros, scuturîndu-şi nasul lemnos, cu capul lui lung ca o lubeniţă.
Miai se ruşină întîi, dar văzînd voia bună a lui Ichim, mărturisi cam încurcat, ca o mironosiţă :
— Mă, frate Ichime, m-am săturat de sărăcie...
Petruţa simţi un junghi în inimă. Dar e bine şi aşa, gîndi ea. Să vie pentru averea ei, dar numai să vie înapoi, oricum o veni.
Se duse din nou în tindă, unde era plita, hotărîtă să facă plăcintă şi cu dovleac, că e mai dulce, şi cu brînză, că aţîţă cerul gurii şi e bună la băutură. Îl întrebase numai aşa, ca să arate că ţine să-i facă lui pe voie. Dar el nici nu băgă de seamă.

După ce soră-sa ieşi pe uşă, Ichim îşi apropie nasul puternic, cu mustaţa galbenă, udă de vin, de obrazul lui Miai şi vorbi mai mult în şoaptă :

— Mă Miai, vrei să scapi dă sărăcie, mă ?

Miai se scărpină uimit, ca şi cînd ar fi spus : auzi ce întrebare.

— Tu-i mama ei dă sărăcie, otrăveşte viaţa omului... şi-l face mai rău ca vita. Ce n-aş da, mă Ichime, să fiu şi io cîrciumar, of... of... să fiu şi io bogat ca voi... Îşi turnă iar în cană... Mama ei dă sărăcie.

I se dezlegase limba. Ichim şovăi îndelung, înainte de a spune ceea ce avea în gînd. Tată-său, Nedelcu, aruncase cîndva o vorbă... „Mă, uite un om ca pezevenghiul ăsta de Miai ne-ar trebui nouă... Că e iute spirt cînd vrea.“ Ar fi spus mai nimerit Nedelcu, zicînd că e spirt mai ales atunci cînd pofteşte, cînd doreşte ceva. Miai era tot numai pofte, iar cînd poftea, nu mai vedea nimic decît ceea ce îl aţîţa. Ca să cîştige timp, Ichim, care era aproape tot atît de greoi ca tată-său, şterse cu dosul palmei pînza pe care Petruţa o pusese pe masă şi care se udase.

— Mă Miai, mă, tu crezi că dîn crîşmă sîntem noi bogaţi, mă ?

Miai rămase aşa, ca într-un picior, încurcat.

— Io aşa ziceam, mă... Toată ziua vine lume la cîrciumă la han, iar sîmbăta şi duminica nu poţi să răsufli. E omor dă lume.

— Ce vrei să facă oamenii, vor să mai uite şi ei... omul cînd bea, mă, să simte cum vrea el să fie.

Lui Miai, care aşteptă încleştat să vază ce va mai fi, îi fu teamă că Ichim se răzgîndeşte. Mai ales că acesta îşi întoarse capul într-o parte, clătinîndu-l ca şi cum ar fi spus : Dacă ar fi să trăim din ce aduce cîrciuma... Dar se vede că ţinea totuşi să-i spună şi se mai întinse încă peste masă.

— Bă Miai, d-ar fi să trăim numai dîn crîşmă, am trăi şi noi mai rău ca vitele... Că Medelioglu ăsta nu ne dă voie să vindem decît băutura făcută dă el. O plătim ca ochii dîn cap. Şi barem d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate şi noi paguba, botezînd-o. Dar ne-o dă îndoită gata, cu apă, mă... poşircă goală... un ban nu cîştigăm la băutură... ba ne mai cere şi patru porci îngrăşaţi pă an. Zice că ne scuteşte dă clacă şi podvadă. Anu trecut am avut un cîrlan, un armăsar, dă soi bun. I-a plăcut. A făcut ce-a făcut şi ni l-a luat. Toată ziua ne

cheamă la conac. Ne suduie vechilul şi ne beşteleşte mereu, ca să mai scoată ceva dă la noi.

— Mă Ichime, atunci dă ce ţineţi voi cîrciuma, mă ?

Ichim îşi încleştă fălcile, trase de mustaţa galbenă s-o rupă, apoi dădu hotărît cu pumnul în masă.

— Ascultă, bă, vrei să scapi dă sărăcie ?

— Ei, asta-i, mama ei dă sărăcie... Cum dracu să nu vreau ?

— Atunci, faci tot ce ţi-oi spune io, mă, faci ?

— Fac, mă... fac... Mă vînd şi diavolului, numai să scap dă gîrbaciu plesnit pă spinare. Uite, vezi tu vînătaia asta ? Şi arătă o dungă cam greu de lămurit pe obrazul lui negricios. M-a plesnit Beaşcă, vătafu, d-am crezut că mi-a sărit ochiu. Spune, mă, ce trebuie să fac ? Fac tot ce spui.

Ichim înţelese că e omul care le trebuia.

— Bă, ascultă, e aci în prăvălie, în colţ, lîngă uşa din fund, un om cu dăsagii puşi alături, uscat la faţă şi cam bătrînicios. E omu lui Radu Căpitanu. Stă şi aşteaptă să plece lumea. P-urmă să duce în pădure, vine cu doi oameni, care aduc nişte cai dinspre Zimnicea.

— Dă furat ? întrebă Miai, clătinîndu-se. Se simţi înmuiat de năduşeală.

Ichim se mînie, crezînd că a scrîntit-o.

— Dă-te-n mă-ta, văz că eşti muiere, nu eşti bărbat. Buruiană eşti, să să şteargă alţii la şezut cu tine ! (El a spus altfel.) Dă unde crezi tu, bă, că să cumpără sălbi dă aur pă trei rînduri ? Şi purcei fripţi ? Şi iminei dă piele dă la Piteşti ? Vrei mai bine să te ardă dă dimineaţă pînă seara logofătu cu gîrbaciu ?

Miai tresări de parcă i-ar fi vîrît o sulă între spete.

— Spune, mă, ce trebuie să fac ?

— Te duci în pădure cu el. Ieşiţi pă portiţa dă după casă, la miezu nopţii... Iei caii dă la ăia care vi-i aduc. Sînt patru cai buni dă călărie. Ăştia sînt luaţi dă la un arendaş turc, dinspre Zimnicea. Mi-e teamă că l-au şi omorît...

— Şi unde-i duc ?

— Stai, bă, să-ţi spun. Nu te pripi. Nu te lasă nici ei să pleci cu una, cu două. Stai şi aştepţi cu oamenii ăia, care or fi, pînă ce omu ăsta din prăvălie, care pleacă şi te lasă acolo, vine el cu alţi patru cai, care sînt în pădurea noastră, spre gîrlă. Sînt aduşi anume dă pă malul Dunării azi, că e duminică şi nu

ies oamenii la cîmp și în pădure... Acu, sînt acolo cu trei oameni dă la Tîrgoviște, care i-au adus. Ai priceput, bă ?

Miai se muie iarăși.

— Mă, dacă ne prinde ? Io nu știu să umblu la cai.

— N-are cum să te prindă. Tu nu intri în grajduri să scoți caii... Ți să dau d-a gata... 'Ăia se pricep... Au fel dă fel de chițibușuri d-ale lor... Știu să dăsfacă lacătele... Amețesc caii, vîrîndu-le în nas boabe dă mac... Apoi, cu alte doftorii care ustură, îi fac să alerge turbați... Tu n-avea grija asta. Tu numai să înveți locurile dă trecere prin pădurea Vlăsiei și să cunoști oamenii cu care lucrezi. Da' să-nveți tot, bă, ca să te dăscurci și noaptea... Restu nu te privește... Restu îi privește pă alții.

Ichim nu-i spunea tot. Nu-i spunea că el era cel care făcea treaba asta pînă acum, dar de cînd se însurase cu Sultana vrea să se potolească, să-și guste liniștit muierea pe care i-a dat-o norocul. Își făcuse omul suma și vrea să se tragă spre ale lui. Avea să cîștige și de-acum încolo destul, nu-i vorbă, că legătura se chema că tot hanul o face. Dar nu mai era primejdie să fie împușcat în pădure. Asta nu i-o spunea lui Miai. Fiindcă puteau întîlni acolo și alți hoți de cai, mai hoți decît ei, care n-ar fi vrut să lase să le scape chilipirul.

Miai primi, și în noaptea aceea ajută la schimbul celor opt cai. Dăduseră niște cîrlani durdulii ca pepenii, cu picior tare de cal de munte și luaseră în schimb patru cai înalți, de călărie, corcituri arăpești.

Așa fu începutul...

Flăcăi și fete la furcărie

Pînă înspre Sfîntul Nicolae, Miai făcu vreo cinci drumuri de-a lungul Vlăsiei către Zimnicea. Noii lui tovarăși erau mulțumiți de el. Era iute foc și prindea ușor. Îl găsi Crăciunul cu o pungută cu galbeni pe care o purta, cu baierele petrecute pe după gît, la piele, pe subt cămașă. De cîte ori putea, se ascundea ca să-i vînture în palmă, să-i facă fișicuri, care-i mîngîiau degetele. În ce privește zestrea, Nedelcii căutau să-l tragă în capcană, socotea el, silindu-l să se mute la han, în odaia în care dormea Petruța cu plodul ei. Dar el vrea casa lui. De asta făcea

tot ce făcea acum. Vrea așternutul lui, o căsuță a lui, cu lacăt, că văzuse și asta la tîrg, ca să-l pună la ușă dacă vrea. De cum se desprimăvărase în martie, se puse pe lucru și făcu cîțiva pari pe care-i împlîntă prin partea lui de loc, ca să se știe că e locul lui. Avea de gînd să facă mai tîrziu și gard. În sat numai vreo treizeci de gospodari aveau gard. Gardul era întîiul pas spre îmbogățire. Cine avea gard avea curte, putea să țină vite, găini, purcel, putea să sădească pomi. Ce poți să ții în bordei ? Iată, frate-său, mai mic cu trei ani ca el, avea o cocioabă cu prispă de două palme ridicată de la pămînt, dar se chema că e căsuța lui, avea și tindă. Avea și un gard de mărăciniș numai, căci lupta din greu cu oamenii boierului, trudea pînă la istovire pe cîmp. Își ținea vitele, doi boi și o vacă, subt un fel de umbrar în spatele casei, iarna mereu cu frica să nu le afle dimineața sfîșiate de lupi. Porcul îl ținea în odaie cu el, cu nevasta și copiii, cele patru, cinci găini și un cocoș, care vara dormeau în corcodușul sălbatic din bătătură, că le făcuse un fel de scăriță, ca să se poată urca, se vîrau subt patul de scînduri, așternut cu un țol, pe care dormeau de-a latul Miai și Toma.

Acum Miai începu cu gardul. În primăvară, cîțiva oameni de la deal începură să aducă în carele lor bîrne groase și pe urmă nuiele lungi. Dădu să-i lucreze un dulgher tocuri pentru uși și ferestre. Cumpărase și două stive de șindrilă. Nimeni nu se mira cum de poate face Miai atîta risipă de bani. Era ginerele lui Nedelcu. Toată ziua, căci pusese om în loc să-i facă toate podvezile, robotea între stivele de lemn. Muncea fără nici o socoteală pentru casa lui. Înspăimîntat de atîta dîrzenie, Nedelcu îi făgădui că, dacă el își face singur casa, îi dă zestre Petruții șase boi, doi cai, cincizeci de oi, o scroafă cu purcei și două lăzi cu de-ale casei.

În april, cînd pădurea nu era încă înfrunzită, Miai făcu trei drumuri la Giurgiu. Aduse nu numai cai, în schimb, ci și cîte o traistă cu scule scumpe ; de aceea partea lui era și mai mare. Cunoștea acum temutul codru al Vlăsiei de la Zăvoiu Dihorului la Giurgiu și de la Zimnicea la Ploiești, cum cunoștea zăvoaiele de peste gîrlă. Radu Căpitanu îl plăcea, dar nu vrea să se facă haiduc. Cerea numai plata cuvenită, așa cum fusese înțelegerea Radului cu Nedelcu. Aci înșelăciune nu încăpea. Totul se făcea, e drept, cu ochii închiși, dar pe încredere. Între hoți lucrurile merg strună numai cîtă vreme e încredere. Nu ai timp să cercetezi îndeaproape, iar multe nici nu le vezi. Dar și cînd tova-

rășii îl află pe unul de minciună, omul e pierdut și, în orice caz, despre daraveli cu el nu mai poate fi vorba.

Tot ceea ce era furat din jos, dinspre Dunăre, era trecut de oamenii lui Radu Căpitanu, care cunoșteau toate potecile munților, pe drumuri împădurite în orașele și tîrgurile de subt munte. Acolo se pierdea urma lucrurilor și a animalelor. Radu Căpitanu era și negustor în felul lui, și după ce a făcut avere mare s-a predat, a făcut anii de închisoare, nu mulți, căci a plătit bine pe judecători, și a fost singurul haiduc, alături de Jianu, care a murit de bătrînețe în patul lui.

În scurtă vreme, Miai avea să înceapă ridicarea căsuței și se hotărî nunta pentru duminica de dinaintea Sfîntului Constantin.

Sultana se întorsese și ea de la Pitești, unde-i plăcuse să stea mai mult decît a vrut Ichim. L-a văzut pe Miai cu ochi de rudă și de prieten. Glumeau unul cu altul și toți ai casei făceau haz de veselia lor. Pe amîndoi banii îi înviioraseră și îi făcuseră parcă mai frumoși. Petruța o mînca din ochi pe cumnată-sa și, deși era mai matură decît ea, îi asculta sfaturile acum cînd își pregătea găteala de nuntă. Ichim era tare mulțumit de cum se descurcaseră ițele. Avea nevasta pe care și-o dorise, își măritase sora și căpătase și un om de ajutor.

Cu vreo două săptămîni mai înainte fuseseră între socru și ginere oarecare neînțelegeri și chiar certuri. Nedelcu ar fi vrut să facă o nuntă în toată legea ei, să se ducă pomina, dar Miai și frate-său Ion ar fi vrut ca să se facă totul mai molcom, mai cu socoteală. De... mireasa are un plod de doi ani. Nu era însă chip de înțeles cu Nedelcu, care spunea că el plătește toată nunta... că dă oricît, dar să fie după obiceiul locului, cu tărăboi mare, cu colăcari, cu podoabe de fată mare, cu slujbă mare la biserică, cu căruțe împodobite cu brad, care să poarte nunta prin patru sate, cu lăutari care să cînte trei zile.

Ion aflase că satul se cam prăpădea de rîs.

— Și cu rachiu roșu, nu ? întrebase mucalit logofătul Dobre pe Ignat Secu.

Și povestea asta la toată lumea. Nu bănuia că o să fie tocmai el naș.

Un singur lucru vrea să facă Nedelcu după datina din părțile de jos. Masă cu dar. Oamenii fuseseră vestiți și-și arătau, scuipînd cu silă, obrazul : bogătanul tot bogătan, tot cărpănos. De unde să aducă oamenii săraci daruri ?

Fusese acoperit din nou umbrarul din curte, unde ţineau vara vitele, cu frunziş proaspăt. Puseseră frunziş mult şi pe umbrarul din faţa cîrciumii, unde aduseră şi trei care cu nisip. De dimineaţă, cînd fu cu fedeleşul — cu legătura — cîntară scripcarii şi clarinetistul, adus de Nedelcu, la socru şi la mireasă, pe unde umbla plosca. Cînd vrură să cînte la fratele mirelui, la Ion, acesta îi goni. Ciudat om era de felul lui şi acest Ion ! Închis, tăcut, morocănos, avea nasul mare de parcă ar fi fost frate cu Ichim şi Restea şi era oarecum tot bălan sau, mai bine zis, faţa lui ciupită adînc de vărsat părea leşioasă. N-avea buze parcă, ci numai o tăietură care cînd se deschidea arăta dinţi puternici. De altfel tot capul îi părea lucrat în inimă de stejar. Se bucura în sinea lui că, în sfîrşit, Miai se cuminţeşte şi ia o nevastă bogată, dar nu arăta. Nedelcu îi dădu lui Ichim în grijă anume, că Restea fiind flăcău vrea să joace cu fetele, să fie cu ochii în patru, să-şi aleagă oameni pe trei zile cu plată — fiindcă nu vruseseră să aleagă cotoier dintre nuntaşi — să nu facă risipă cu vinul şi mîncarea.

*

Nedelcii nu erau de loc iubiţi în sat. Firea lor era prea deosebită de a sătenilor din partea locului. După zece ani de viaţă laolaltă, erau socotiţi tot străini de sat. Nu era iubit nici Miai, tocmai fiindcă se ţinea prea mult de satele din deal şi fiindcă era din cale-afară de muieratic. Acum, în afară de doi-trei bărbaţi, ca alde Ion Firu şi alde Ignat Secu, nici ceilalţi din sat nu erau uşă de biserică. Dar nici nu-şi făceau de cap ca Miai. Se mai fereau de lume... nu umblau după muieri cu scripcarii după ei. Nedelcu ştia toate astea şi se cam temea că n-o să vie lume la nuntă. Cît priveşte pe flăcăii satului, îl urau pe Miai cum urăsc cocoşii eretele. Fiecăruia îi era frică pentru puica lui. De aceea fură bucuroşi cînd Stanciu al lui Cluţu hotărî să se facă o furcărie anume, ca să se înţeleagă toţi flăcăii şi fetele dacă să meargă la nuntă ori ba. (Se zicea, se vede, furcărie, fiindcă mai demult, cîndva, veneau femeile şi fetele cu furci de tors şi cu andrele pentru împletit.)

De trei ani de cînd ieşise la horă fata lui Dedu pescaru, Riţa, furcăriile se făceau numai în faţa bordeiului lor, căci de cînd se măritase Sultana, ea rămăsese fata cea mai frumoasă din sat.

Era cam scundă, cam plinuță și totuși ușoară ca flacăra. Și totul era rotund în ea, de parcă ar fi fost dată la strung : capul cu coade scurte și grele, de păr bălai, fruntea, obrajii, umerii. Prin cămașă, rotunzi, i se ghiceau și sînii, care sîcîiau ochii flăcăilor, rotunde îi erau și șoldurile împlinite sub catrință și cîlnic. Și toate pe fața ei păreau trase meșteșugit cu o pană ușoară : sprîncenele lungi, pleoapele, urechiușele, gura mare. Ochii verzi-căprui îi jucau drăcoși, iar buzele, cu înconjur limpede ca de floare, zîmbeau din te miri ce. Nu se hotărîse încă și nu se dădea pe față pentru nici un flăcău, deși se părea că îi place Stanciu mai mult decît ceilalți. Cînd vorbea însă cu Drăgan al lui Ignat Secu, care se făcuse un flăcău voinic, dar cam tăcut, fata surîdea mereu, și asta putea să fie un semn. Seara, cînd au văzut focul aprins de Stanciu și Oagea în fața bordeiului de pe malul eleșteului, flăcăii și fetele din sat au început să se adune. Obiceiul era ca fata, la poarta căreia se face furcăria, să iasă la foc cea din urmă... așa că arseseră două tîrne de crăci uscate, cînd ieși și Rița din bordeiul de subt plop ; căci bordeiul lui Dedu era subt un plop negru, mare și rotat ca un stejar. Aci se povestea de obicei de cîte au fost prin sat, că erau unii flăcăi și fete care știau tot, iar cei care nu știau, aflau la furcărie tot ce era de aflat. Fetele și nevestele tinere veneau acum mai puțin cu furci ; coseau cămăși, ori mai împleteau, că era, de la vîlvătaia focului, o lumină ca ziua. Se spuneau și ghicitori și se făceau glume uneori cam neobrăzate, cam de rușine. După ce glumeau, lucrau sau povesteau, unii dintre ei își urcau fetele în plopul cu crăci groase și se giugiuleau și se pupau, ascultînd cum cîntă Rița ori Lica, sora lui Stanciu, sau privind pe băietandrii și codanele care aci învățau să joace înainte de a ieși la horă.

Flăcăii fură mai toți de părerea lui Stanciu că nimeni din sat — adică dintre ei, cei tineri — nu trebuie să meargă la nuntă... Că Miai s-a însurat prea tîrziu.

— Bia, bă, că dă ce vă e frică tot nu scăpați, rîse, cu douăzeci și patru de măsele, Safta lui Firică, voinică și nerușinată ca o văduvă, deși nu avea decît șaptesprezece ani. Ehei, cînd o intra dihoru ăla în găinile voastre... o să fie vai și vai...

Vasile, fratele Riței, Peștefript, cum îi spuneau de vreo doi ani, de cînd într-o seară le dăduse la furcărie cîte un peștișor fript, că era după revărsarea Argeșului, și cum i-a rămas nu-

mele apoi, care era în dragoste cu Safta, vru s-o plesnească peste obraz, dar nu o ajunse.

— Mamă... mamă... că tu atîta aştepţi... Să te întinzi cu el. Să ştii, fă, că mie nu mi-e frică dă pliscul lui... mor cu el dă gît şi pă tine te dau tocată la peşti.

Cît lumina focul, se văzu venind de-a lungul Gîrloagei Mitru, cumnatul lui Toma, care tîra după el un copac, un copac fără frunze, ale cărui crăci negre ridicau praf în urma lui. Aducea din marginea pădurii un arţar uscat, ca să-l pună pe focul furcăriei. Chiuia ca un năzdrăvan, ţinînd toporul deasupra capului. Săriră flăcăii să taie crăcile, dar vlăjganul nu dădu toporul la nimeni.

— Fugiţi, mă... nu-l dau, că-l pierz...

Şi-i ameninţa pe toţi în glumă... Tăia singur crăcile, pe care fetele le aruncară pe foc, de unde ţîşni o nouă vîlvătaie, care lumina şi o parte din apa eleşteului, pînă spre malul celălalt, unde se vedea neagră o luntre...

Cei de faţă îl văzură apoi pe Mitru, înalt şi cam subţire, cătînd, cu privirea iscoditoare, printre umbrele culcate pe iarbă, mai pe lături, apoi pe bordei şi, cînd văzu că nu e cine vrea el să fie, se uită şi în plopul rotat ca un stejar care aproape acoperea bordeiul.

Ca să-l necăjească, Vasile, făcînd semne celorlalţi, îl îndemnă s-o caute în stufiş.

— Vezi, mă, că e cu Drăgan în luntre.

Începură să rîdă toţi cînd văzură că Mitru încremeneşte în lumina flăcărilor, neştiind dacă e glumă ori e de-adevărat ce spune Vasile. Începu să rîdă nătîng de bucurie cînd roaiba şi bondoaca de Zamfira — cu care vorbea el — ieşi din bordei, unde se ascunsese dinadins, ca să vadă dacă-i pasă de ce face ea.

Se auzi de sub un arin lăturalnic glasul lui Drăgan :

— Ei, ce facem, mă, mergem ori nu mergem... ?

Safta lui Firică, bălană şi zdravănă, care venise cu furca, dar nu torcea, că nici n-o prea lăsa în pace Vasile, fu de părere că trebuie să meargă.

— Păi, mergem, dă ce să nu mergem ?

Flăcăii cam mîrîiau.

— Mă Vasile, fu de părere Oagea, astea din sat mor toate să meargă la nuntă...

— Parcă numai noi ? Da' alea din alte sate n-ar vrea să vie... ? Mi-a spus o nevastă dă un cîntec care să cîntă p-acolo

printr-un sat dă la deal, nu știu pă unde... Și Rița începu cu glasul limpede, șireată ca o văduvă :

„Mama-mi zice, Radă, bia,
Ce tot ai cu albia ?...
Deseară vreau să mă lai,
Că-i prin sat neica Miai."

Fetele rîseră toate, dar se vedea limpede că în sinea lor înțelegeau zăpăceala și graba fetelor din deal.

Vasile, cam acru puțin, fu de părere să-i facă și ei un cîntec lui Miai. Cel mai iscusit în asta era Mitru.

— Mă Mitrule, hai să-i scoatem și noi un cîntec lui Găman.

— Ce cîntec ? ! întrebă mirată Safta, neîncrezătoare.

— Păi, uite, cam așa...

Vasile se scărpină în cap, pe gînduri, și pe urmă spuse cam încurcat, îngînînd un viers prea săltăreț :

„Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Și te-ai însurat cu sluta..."

Safta plescăi disprețuitor din buze.

— Eah... nu merge.

Dar Mitru, care rămăsese cu ochii în jeraticul care pîlpîia cu flăcări mici ca pe o vatră, țîșni :

— Stai... e mai bine așa... Iote :

„Ți-a plăcut, mă neică, banu,
Ș-ai luat sluta cu toptanu..."

Asta le plăcu la toți. Flăcăii chiuiau de mulțumire. Se porniră pe cîntat.

Mitru, care se lăsa de obicei rugat, se lăsă în cele din urmă înduplecat de Zamfira lui.

Era în sat de la vîrsta de zece ori unsprezece ani, dar tot vorbea altfel decît zăvoienii aceștia dintre Argeș și Sabar. De aceea mai șovăia uneori, căci pe urmă rîdeau de el. Nu spunea ghine și copchil ca soră-sa Stanca, dar tot își mai da în petic.

Începu cu un glas cald și pripit, parcă mai mult din cap, cîntecul care le plăcea la toți :

„Oof... dodă... dodă și iar dodă...
Cît e Argeșul dă mare,

Haz ca Săbărelu n-are ;
Săbărelu mititel,
Să-nfundă dragostea-n el,
Săbărelu cu dulceață,
Trece iarna și nu-nghează.
Foaie verde didițel,
Ce cați lele-n corlățel ?
Cat o vacă ș-un vițel,
Ș-un drac dă ibovnicel...
Și mă uitai pă Sabar,
Văzui săbărencili,
Unde nălbesc pînzili,
Și ridică fustili,
Dă le vezi picerili,
Albe ca fuioarili,
Că mă prinde frigurili.
Dă friguri cad și mă scol,
Dă dragoste cad și mor."

Știau că s-a sfîrșit și începură hohotele de rîs ; rîdeau mai ales fetele.

— Iotă-te cum rîd „fetili", făcu Drăgan cu ochiul și rîse cu un glas gros ca al lui tată-său.

Dar vlăjganul de Mitru, îndrăcit și mînios, nu se opri de data asta și făcu semn cu mîna că mai are de cîntat ; apoi, uitîndu-se lung la Zamfira roaibă și țîțoasă, care-i plăcea lui atîta, începu iar :

„Dar-ar Dumnezeu d-o ploaie,
Să vie Sabaru mare,
Să-mi ia podu dă la vale,
Să rămîie numai parii,
Numai parii, părugenii,
Să să-nece săbărenii,
Să rămîie-o săbăreancă,
Una dă mi-e mie dragă..."

Se năpustiră toți asupra lui, ghiontindu-l. Rița, voinicoasă, îi puse mîna în piept , chipurile, ca să-l răstoarne. Safta strigă la ea :

— Fă, nu-ți pune mintea cu nărodu, că ăsta cînd te-o răsturna, te ară și te seamănă.

Se potoli şi hîrjoana...

Veni rîndul Riţei, care, pînă mai an codană, era acum limba satului. Ea scornea, cele mai multe cîntece. Furcăria se făcea în faţa bordeiului ei, nu numai fiindcă era fata cea mai frumoasă din sat, după ce se măritase Sultănica, dar şi fiindcă şi ea cînta tot atît de frumos ca şi fata lui moş Truţă. Dar acum nu izbuti să găsească ceva pe seama lui Mitru, cu roaiba lui.

Stăruiră apoi să cînte şi Maria lui Mînjoc. Deşi nu avea decît douăzeci şi doi de ani, Maria era văduvă de trei ani, că-i murise bărbatul de oftică. Era o femeie amărîtă, de părea mai bătrînă decît era. O socoteau unii şi pe ea atinsă de boală... Tată-su era om cu stare şi-i dăduse zestre bunicică. Ar fi putut să se mărite iar, cu orice flăcău din sat, însă ea nu mai putea după Vasile, cu care fusese în dragoste cu vreo două veri mai înainte. Dar flăcăul pescarului, după cîtăva vreme, cînd o văzu pe Safta înflorită ca un măr domnesc, nu se mai uita nicidecum la biata Maria, care tînjea de dorul lui. Era prea mîndră şi nu vrea să arate tuturor că ea, fată de om cu stare, se prăpădeşte după Vasile al lui Dedu pescarul. Venea la furcărie, ca atîtea alte neveste şi văduve tinere, dar ea aducînd totdeauna furca şi prefăcîndu-se că toarce, numai şi numai să fie lîngă Vasile măcar o seară...

Se părea că au şi obosit toţi de cîntece glumeţe pe seama celor din sat, mai cu seamă a logofeţilor de la curte, care-i îndemnau la muncă, pocnind din gîrbaci ca la vite, cînd se auzi glasul Mariei adînc şi uşor înlăcrimat, începînd tărăgănarea altoită cu durere a doinei, cu un *o* lung, prelung, întors în inima ei ca un cuţit, răsucit apoi în vorbele pe care satul le şi uitase de anul trecut de cînd le cîntase fata unchiaşului de pe Argeş, cel care murise în sat la ei. Zise de cîte două ori fiece rînd de vorbe. Spre mirarea tuturor, parcă nemaiputîndu-se stăpîni, înlocui pe „Ioane“, cum era în cîntec, cu „Vasile“ :

„O... foaie verde foi de cimbru...
Vasile, bătu-te-ar sfîntu...
Ce te ţii atît de mîndru ?
Că la tine nu mi-i gîndu...
Ooof, Leano... Lino...
Că gîndu dă l-aş avea,
Mai bine m-aş spînzura...
La marginea drumului,

Dă craca pelinului...
Ooof, Leano... Lino...
Cine-o trece să se mire,
Ce năcaz a fost pă mine,
Cîte cazne și amar,
Cîtă dragoste-n zadar...“

Era în glasul acesta o durere altoită care depășea făptura femeii. Venea dintr-o adîncime de început istoric fără îndoială, în care își avea înfipte rădăcinile. Fără acele tărăgănări prelungite, sprijinite pe unele jumătăți de cuvinte, fără acea zestre venită, din adînc de veacuri, pe care o aduc acele „foaie verde“, „și-am zis verde“, ca și alte „chemări“, care își au noima lor, chiar cînd par fără nici o noimă, ca de pildă în „Foaie verde lemn uscat“ ; fără aceste „chemări“, fără acel *o* prelungit din străfundul timpului, ca o chemare, fără tot ceea ce doina aduce ca o zestre a trecutului (deasupra căreia plutesc vorbele schimbătoare, ca valurile peste matcă), cîntecul poporului nu mai este el însuși, cum o tulpină retezată nu mai este copacul viu. În acest cîntec omul este el, dar laolaltă cu tot ceea ce a fost și cu toți cei de azi asemeni lui. Din cîntecul căptușit cu tot trecutul, în vremuri de restriște, omul obidit și neștiutor de carte își adună hrana pentru inima lui, își limpezește pentru el însuși propria lui simțire, adîncind-o. Cîntîndu-l îl încarcă cu întoarceri și răsuciri ale viersului, iscate din simțirea lui, ca o lăută adăugitoare, și uneori îl întoarce, acest viers, dintr-o unduire, dintr-o legănare de jale, într-un chiot prelung, prevestitor de răzmeriță. [1]

---

[1] Credem că se înțelege de aci că acest cîntec al poporului nu este un produs încheiat, rotunjit, ci este un fond statornic de poezie și muzică, un organism viu, numai o parte din vorbe și din modulații înnoindu-se uneori, dar negreșit în consonanță cu întregul, așa cum se înnoiesc în decursul anilor celulele organismelor care se dezvoltă. E, cu alte cuvinte, creație continuă.

Fără această zestre a trecutului, care îi dă un iz de pămînt reavăn, cîntecul poporului este orice, dar nu mai este el însuși... O făptură de bronz, înverzit, a fost găsită adînc în humă, și mîini nepricepute au scuturat de pe ea pămîntul tot, lustruind-o și gătind-o cu poleială galbenă. E ceea ce a făcut burghezia culturală la noi cu „dorul“ cîntecului popular, pe care l-a desprins și l-a înzorzonat după gustul ei. „Du-te dor la

Se mai certară din nou, dacă să meargă ori nu la nunta lui Miai. Pînă la urmă cuvîntul potrivit veni de la negricioasa și sfioasa de Lica. Zîmbi cuminte cu fața ei lungă și gălbicioasă.

— Mă, voi ar trebui să vă bucurați că acum își toarnă apă-n vin... că vrea să intre și el în rîndul oamenilor... O fi simțind și el c-a îmbătrînit flăcău. Atunci, dă ce să nu mergeți ?

---

badea-n sîn" și altele la fel. Însă un „dor" corcit cu tralala nu mai e cîntec al poporului, e un dor individual, nu o simțire laolaltă. Pe de altă parte, e fără noimă și acel fetișism estetizant al oricărei silabe rurale, cacofonice... Este treaba oamenilor de știință să culeagă, cu o tehnică riguroasă, folclorul, dar ceea ce trebuie să se știe e că nu orice produs folcloric este artă populară, care este izvorul artei de totdeauna. Scientiștii au strîmbat, pe vremuri, prea mult din nas, vorbind despre culegerile de poezie populară ale lui Alecsandri. Fapt este că aceste poezii, culese și ușor modificate de el, sînt vii și citite și astăzi, pe cînd multe din colecțiile sistematice, dinspre sfîrșitul veacului — pe care de altfel culegerile lui nu le-au împiedicat în nici un fel, căci actul poetului n-a eliminat și nici n-a alterat obiectul — dorm în tomuri groase. Alecsandri n-a greșit sporind frumusețea poeziilor culese de el, fiindcă fondul artei poporului poate fi sporit de către poeți, cîntăreți și compozitori, de oricine, dar numai în măsura în care aceștia țin seama de legile lui de formație, și în acest mod cel ce a colaborat efectiv cu viersul românesc se arată el însuși ca un participant la esența creației românești... indiferent de altfel care e obîrșia lui. Prin culegerile lui de poezii obștești, Alecsandri s-a dovedit a fi, în acel ceas, în afară de propria lui operă, care nu e vizată aci, floarea extremă a poporului său.

Poate tocmai fiindcă era această floare extremă a poporului său, Alecsandri a simțit și ce funcție unică juca, într-acea vreme de asuprire, cîntecul în viața rumânilor. Căci, în pragul lui 1848 sîntem, din pricina vitregiei istorice, la o culme a cîntecului poporului. Seva unui popor obidit, ținut cu vrăjmășie în întuneric, își împlinea cum putea nevoile de expresie și comunicare, iar felul amar în care își împlinea aceste nevoi caracterizează epoca însăși.

La un popor robit, aproape în totalitatea lui analfabet (căci erau puține excepțiile), prin nepăsarea și prin voința stăpînitorilor (fiindcă boierii reformiști erau doar o floare de primăvară), care are atîtea de spus, cîntecul trebuie să înlocuiască cititul, să înlocuiască fondul de cărți al altor popoare ceva mai norocoase. Îndeplinește funcția volumelor de poezie, pe marginile cărora cititorii își înseamnă versurile și strofele în

Pînă la urmă fură de aceeaşi părere şi ceilalţi. Flăcăii se legară să fie toţi călări, să aşeze pături pe cal şi să le lege cu chingile cu scări. Drăgan împrumută un cal de-al lor şi lui Peştefript, că Dedu n-avea decît o iapă bătrînă, cu care căra papură şi uneori peştele la curte. Hotărîră să vină toţi cu brîne roşii şi opinci nepurtate. Fetele să se încingă cu bete roşii cu albastru.

Nunta de la han

Toată dimineaţa, mireasa şi cumnată-sa Niţa, cum o răsfăţau acum Nedelcii, şi-o petrecură cu găteala, aşteptînd să vie Miai cu colăcerii să ducă nunta la biserică. Petruţa îşi adusese de la Piteşti încălţăminte nouă şi o maramă spumoasă de borangic, cît un cearşaf... cumpărată de la nişte rucărence. Avea o cămaşă albă ca zăpada, de inişor cu rîuri de mătase albăs-

---

care se regăsesc, căci întotdeauna pe paginile cărţilor s-au îngemănat, la orice depărtări, minţile şi inimile bucuroase de a se descoperi, unele pe altele, semene.

Dar mai ales în această epocă de dinaintea lui 1848, cîntecul poporului ţine locul foilor tipărite, care ar fi trebuit să fie multe, căci pînă în 1828 nu era nici una, iar pe urmă au fost doar cîteva.

Locul sutelor de mii de foi tipărite care au lipsit l-a ţinut cînteeul, care era în felul său o foaie cîntată. Rumânul arde să-şi spună amarul şi vrea să-i spună Măriei, puicuţei, mîndrei că o iubeşte. Are nevoie de un mijloc de comunicare, şi nevoia i-o împlineşte într-un sens doina satirică şi cîntecul bătrînesc, într-altul, doina de dragoste... Un cîntec al poporului nu e „frumos", nu e un tril, un joc de sunete plăcute... E un mijloc copleşitor de comunicare. De nenumărate ori viersul este o epistolă nescrisă de dor, cu tîlcul ei pentru cel care-l cîntă şi este o epistolă primită şi gîndită din nou pentru cel care-l ascultă... Unii îndrăgostiţi romantici îşi propuneau, cînd unul pleca în călătorie, să privească mai tîrziu, în aceeaşi clipă, oriunde s-ar găsi ei, luna... Cînd doi care se îndrăgesc ascultă în acelaşi timp doina de dragoste, ei fac acelaşi lucru.

De la sat la sat cîntecul se încarcă de sensuri adăugate de către cei care l-au cîntat, pierzînd uneori altele, şi pînă la urmă acest cîntec poartă cu el o dragoste, o patimă, care sînt ale poporului însuşi. (n.a.)

trie și bete cu mărgele de la Zimnicea, iar în față, pe poale, un vîlnic negru de lînă, înflorat cu arnici roșu și verde. O pieptănase Nița, întinzîndu-i greu părul bățos ca niște vițe de capră, ca să-l prindă apoi într-un conci sus. Se încondeiase la sprîncene cu nucă arsă și își dăduse niște suliman pe față, adus cîndva de Ichim de la Giurgiu. Sultana își adunase și ea părul la ceafă, dar nu-l strînsese în conci, ci își legase coadele groase una peste alta. Avea o ie de borangic galben, cu rîuri de mătase, în culoarea mărului crud. În fața rotundă i se vedeau mai întîi sprîncenele groase, și dedesubt, apele verzi ale ochilor mari. Trăsese ia în jos, ca să apese puțin sînii plini, care se vedeau prin pînza mătăsii ca niște gutui... Deși se făcuse cam lată în șolduri, fotele de lînă, bătută cu fir auriu, îi cădeau bine, că era dreaptă în față, nu avea burtă de loc... Purta în picioare cizmulițe roșii, cum nu se mai văzuse pe la ei, aduse tot de Ichim de la Giurgiu.

*

Dinspre sat se văzu un nor de praf și apoi se auziră lăutarii și tropotele cailor. În frunte venea călare Miai pe un roib subțire și înalt (era calul de ginere dăruit de Nedelcu), și după el colăcerii, vreo douăzeci de flăcăi, care erau îmbrăcați cam la fel, în cămăși albe de pînză, încrețite în ițari, opinci și brîne roșii. Călăreau cîte patru ca ostașii. Stanciu și Oagea căpătaseră de la Restea pistoale și trăgeau focuri chiuind. În urmă, căruța cu lăutarii și vreo două muieri, nuntașe. Orațiile au fost spuse de Peștefript, că-l învățase soră-sa Rița. De la han, mireasa și toți nuntașii s-au urcat în cele opt căruțe împodobite cu verdeață, caii avînd ca și ai călăreților, legate de căpestre, ștergare de borangic. Au ocolit prin trei sate pînă la Puțu cu Salcia, trecînd cu chiote și cîntece de lăutari și s-au întros la biserică.

După ce Miai a luat în brațe mireasa și a dat-o jos, ajutînd-o să urce și cei cîțiva pași, în drum pînă pe dîmbul înverzit pe care era biserica, au coborît și nuntașii. Căruțele și caii au fost duși în jos în poiana răscrucii.

Nuni fură logofătul Dobre și nevastă-sa, Lisaveta. În vreme ce erau în biserică, tot satul s-a înghesuit, de se strivea lumea, ca s-o vadă pe Petruța mireasă și pe Găman cu pirostriile pe cap. Dar cei mai mulți rămăseseră afară, în curtea bisericii și în drum.

Pînă să se joace „Isaiia dănţuieşte", soarele, care arsese toată ziua, fu năpădit de nori grei, aduşi de un vînt năprasnic, cerul tot se învineţi şi fu apoi o năruire de trăsnete şi tunete, după care începu să toarne cu găleata. Nu putură ieşi din biserică timp de un ceas. Nimic nu s-a ales din alaiul nunţii. Mulţi se descălţară şi coborîră rîpa în picioarele goale, cu ismenele suflecate ori cu poalele catrinţelor în cap.

Acasă fu alt bucluc. Umbrarul pregătit în curte fusese năruit de ploaie, şi pînă la el erau numai băltoace, aşa că fu nevoie să se pună masa numai în cîrciumă şi în odaia de alături, din care se scoseseră numaidecît paturile cu rogojinile de pe ele. Musafirii trebuiau acum împărţiţi în două încăperi şi nu fu lucru uşor. În odaia în care fuseseră paturile aveau să fie mai puţini. Nunul mare, nuna, socru, cumnaţii şi cumnatele şi cel mult zece-doisprezece nuntaşi. Fruntaşii satului. Restul avea să se înghesuie în cîrciumă. Fu greu de tot, căci toată lumea voia să fie în odaie, unde se aşezase o masă aşternută cu pînză, în fruntea căreia aveau să şadă Miai şi Petruţa, iar în dreapta şi stînga lor, nunul mare şi nuna, astfel ca să fie văzuţi şi de cei din prăvălie. Oricum încercară, însă fură şi destui nemulţumiţi. Eftimie Şoricaie, cătrănit rău, negru la faţă, căci avea să mănînce în prăvălie, îşi smulse muierea şi se îndreptă spre uşă.

— Hai, fă, acasă... că n-am slugărit la uşa lor, să mă puie în coada mesii, la un loc cu pomanagiii satului.

Bătrînul Nedelcu îi puse mîna pe umăr, îl smuci de era să-i cadă pălăria din cap şi-l trînti pe un scaun.

— Stai aici, mă neisprăvitule, şi ascultă ce spun. După aceea strigă cu glasul lui de buhai, către toţi : Mă... dincolo e masă cu dar... Cine vrea să poftească acolo.

Asta cam potoli lumea. Chiar Eftimie Şoricaie se cam codi puţin. Nevastă-sa, cînd văzu însă că tot stă pe gînduri, bănui cam ce are de gînd şi-l înghesui să se aşeze ca lumea pe scaun. Îi era frică să nu se lase ispitit, că-i ştia felul.

— Dă unde o să mai dăm noi şi dar... ? Că nu avem, afară dă boi, decît mieluşica.

Eftimie îşi pocni cu unghia obrazul chiar lîngă pruna de şorici.

— O să dăm mieluşica. Dă ce dracu mai mîncăm tot anu mămăligă şi cu ceapă dacă nu putem să fim şi noi, din cînd în cînd oameni ?

Se ridică şi o trase după el dincolo.

Toți țineau să fie în rînd cu oamenii, dar, cum cei mai mulți știau că n-au de unde, și-au îndesat pălăriile pe frunte și au rămas locului. O dată bea și mănîncă omul pe socoteala lui Nedelcu.

Femeile ajutătoare aduseră străchini mari cu ciorbă, pe care le puseră pe masă, iar un argat, pe care-l avea Nedelcu în curte, mustăcios și uscat, aduse atîrnate de gît patru ploști, lucrate frumos cu fierul roșu și împodobite cu verdeață, pe care le puse dinaintea mirilor și a nunilor, logofătul Dobre și Lisaveta, nevastă-sa, care ședeau în stînga și în dreapta mirilor, în lungul mesei.

Vechilul moșiei, unul nou, venit în sat numai de șase luni după răzmeriță, care era în stînga, între nună și popa Gheorghe, ridică plosca și, înainte de a bea, strigă :

— Noroc, să fie într-un ceas bun...

Se auzi o larmă veselă, și cuvîntul „noroc" fu învălmășit pînă se pierdu. Ar fi trebuit ca ăl dintîi care bea și spune „noroc" să fie popa Gheorghe, dar în fața vechilului curții, popa Gheorghe nu era decît un țăran, pe care nu-l poți plesni cu harapnicul, e drept, dar poți să strigi la el și poți să-ți bați joc de sfinția-lui.

Cînd vechilul trecu plosca popii Gheorghe, acesta prinse totuși prilejul să spuie o vorbă potrivită :

— Mă, a plouat la nunta voastră... Asta e semn bun dă sus, mă ! Să fie cu noroc.

Un timp cîntară lăutarii ceva nelămurit, ca un ison al ploii. Pe urmă nu se mai auziră decît izbiturile lingurilor în străchini și clempănitul fălcilor. În prăvălie lumea era mai nerăbdătoare, că nu se aducea încă nimic pe mese. În fața prăvăliei, subt umbrarul vechi, de scînduri, flăcăii și fetele, ascultînd lăutarii, așteptau să se înceapă jocul, după ce Restea îi liniști pe toți, că e mîncare destulă pentru toată lumea și că, oricum pune el deoparte pentru ei.

*

După ce fruntașii nunții se săturară, limbile se dezlegară și începu să se pomenească despre alte nunți rămase în amintirea satului. Apoi se auziră glume hazlii pe socoteala celor de față. Se înțepau unii pe alții și nimeni nu se supăra.

— Mă Duță, ia spune, mă, cum s-a speriat Eftimie Șoricaie d-un iepure.

— Să vedeți, se grăbi Duță Căciulămare, de frică să nu-i treacă rîndul... Eftimie dormea subt gorunul dă pă marginea rîpii. Un iepure, speriat și gonit dă oamenii care-l văzuseră în porumbi, sări drept în capul lui Eftimie, care, fără să să trezească, îl prinse în brațe. Cînd dăschise ochii năuc și să văzu cu iepurile în brațe, fără să știe ce e, îl aruncă cît colo și începu să urle speriat : Dracu, dracu... și-și făcea cruci. Aruncase iepurile într-un lăstăriș. Să crede vînător, da' ăsta e singurul iepure pă care l-a vînat în viața lui.

De trei ani, Duță povestea întîmplarea asta, cînd avea prilejul, și totdeauna lumea rîdea să se prăpădească. Dar Șoricaie clătină din cap, știind el ce spune.

— Aș vrea io să văd pă vreunu din voi lovit în cap, în somn, și pomenindu-se c-un iepure în brațe...

Rîseră oamenii și acum, apoi se spuseră de celea cu popi și călugărițe. Pelinul le mai încălzea capetele, că trupurile erau leoarcă de năduseală. Era o duhoare și o zăpușeală înăuntru, la care nu ajutau nimic ferestrele deschise, în pervazul cărora se îngrămădiseră copiii din sat, lihniți de foame. Din cînd în cînd părinții le întindeau bucăți de pîine și de friptură, gonindu-i după aceea acasă, dar ei nu plecau.

În prăvălie se porniseră sănătos pe băut că mîncarea li se dădea cam cu măsură. Aci toți vorbeau odată, nu era nici o orînduială în povestire. Cum nu vedeau decît prin ușa deschisă pe miri și pe nuni, cei care voiau să asculte se îngrămădeau și ei la ușă. Cei rămași la masă vorbeau, dar mai tot ce se spunea aci era pe socoteala celor din odaie. Cei mai crîncen pomeniți erau, firește, boierul și vechilul lui, Zanetti, fost calemgiu la Vistierie, omul lui de încredere, pe care-l adusese în locul vechilului care pierise în timpul Eteriei. Nu prea știa seama la treburile moșiei și umbla cu oarecare sfială, pe care o ascundea cu grijă, pînă să deprindă dedesubtul lucrurilor. Ca să nu se bage însă de seamă și să nu-l ia oamenii la ochi, făcea din cînd în cînd pe grozavul, vorbind cu înfumurare despre fleacurile plugăriei. Ascuns cine știe unde, Medelioglu aștepta să treacă furia turcilor, ca să iasă la iveală, chiar dacă va fi să plătească bacșișuri grele pașalelor, după cum era obiceiul. Deși știa că Zanetti ăsta nu cunoaște treburile moșiei, avea convingerea că e

foarte isteţ şi că se va descurca, dar mai ales avea încredere numai în el, că bănuia pe toată lumea din jurul lui.

Astă-seară, vechilul venise la masă numai fiindcă fusese rugat stăruitor de Nedelcu, altfel sta cam înţepat şi făcea pe subţirele între ţopîrlani. De la el se vedea tocmai bine prin uşa deschisă dincolo în prăvălie. Tocmai atunci trecea, printre cele trei mese lungi şi înguste, o femeie cu un coş cu pîine tăiată felii, şi mesenii nerăbdători întindeau mîinile să apuce mai curînd, de teamă să nu se isprăvească. Vechilul arăta dezgustat celor din jurul lui.

— Uitaţi-vă la ei... Uitaţi-vă la nemîncaţii ăştia... Parcă n-ar fi oameni. N-au pic de obraz.

Popa Gheorghe, care din firea lui era un mîncău grăbit şi straşnic, se întrebă nedumerit dacă nu cumva pe el vrea să-l împungă vechilul. Lăsă hartanul din mînă, îşi linse uşor degetele scurte, grăsune şi bălane. Îşi şterse barba roşie de grăsime, cu ştergarul care i se cuvenea ca dar de nuntă, şi apoi privi în ochi pe vechil, cu ochii lui mici, cam înecaţi deasupra fălcilor.

— Obraz au, cucoane... sau poate că n-au... Nu ştiu ce cereţi dumneavoastră dă la un obraz... Dar află dumneata, rogu-te, că au şi maţe. Te vei mira, poate, da' aşa e... Oamenii dă prin partea locului, dă p-aci au şi maţe... Îşi mai şterse o dată barba roşcată şi apoi, cu un glas gros şi răsucit dintr-o dată, îi zvîrli aproape în faţă... Dumneata ştii că mulţi dîn oamenii ăştia n-au mai mîncat dîn toamnă ?

— Cum n-au mai mîncat dîn toamnă, cum aşa ?

Vechilul îşi îndoi buzele a mirare atît, că i se îndoi şi mustaţa lungă.

— Aşa... n-au mai mîncat dîn toamnă.

Cei de faţă, care-l ştiau pe popa Gheorghe, cu burta lui cît un sac plin şi cu obrajii lui stacojii, mai curînd blajin şi împăciuitor, îl priveau acum uimiţi, văzîndu-l atît de dîrz... Ei ştiau că se îndoapă cît zece, mai ştiau că îi place să vadă şi pe alţii mîncînd, dar ştiau şi că, dacă l-ar fi lăsat preoteasa, ar fi dat demîncare oricui i-ar fi bătut în poartă. Nu-l bănuiau însă atît de aprig. Preoteasa îi puse mîna pe anteriul de mohair, dar el i-o zvîrli supărat.

— Află, dumneata, boierule, că la noi omu mănîncă mîncare adevărată doar vreo douăzeci dă zile pă an.

Vechilul ar fi vrut să-l întrerupă, dar el i-o tăie scurt. Ca să nu se supere, vechilul începu să înşire mătăniile pe care le purta de obicei în mînă.

— Păi să-ţi fac socoteala : Cinci sau şase zile la Crăciun, cînd taie porcu ; alta la Lăsata Secului, trei zile la Paşti, cînd taie mielu ; o zi dă ziua lui şi alta d-a nevestii ; apoi în trei-patru duminici cînd e poftit la trei-patru botezuri între rude ; în alte trei duminici, să zicem, cînd e poftit cumva la nuntă la alţii — da', fireşte, nu e poftit la toate nunţile — hai să zicem la trei-patru înmormîntări... Aşa... cum am zis, douăzeci ori douăzeci şi una dă zile, nu ?... Asta-i tot ce mănîncă el, cînd să îndoapă — e drept — binişor, că altfel în celelalte trei sute şi patruzeci de zile ale anului îmbucă, numai ca să-şi înşele foamea, ceapă şi mămăligă, ciorbă de buruieni, varză acră şi cîte un pic dă fasole. Dă are porc, dă are găină, dă are un sac de grîu, îl păstrează ca ochii din cap pentru botez, pentru nuntă, pentru vrun parastas, că fiecăruia îi vine, orice-ar face, rîndu să poftească pă vecinu lui, care l-a poftit la rîndu său. Nu cheamă, fireşte, toată lumea, că nici el nu-i poftit dă toată lumea. Află dumneata că atît mănîncă ţăranu nostru... Nu te speria cînd îl vezi înfulicînd la nuntă. Trei sute dă zile nu mănîncă, da' cel puţin jumătate din ele munceşte pînă cade pă brînci...

Vechilul îşi sumese nasul, ca să fie batjocoritor şi subţire.

— Las-o naibii, părinte, că toată lumea ştie că gem cătunele de vite, că mai ales în jurul Bucureştilor sînt sate în care nu e ţăran să nu aibă perechea lui de boi, mulţi au cîte trei perechi, şi alţii au patru ori chiar cinci perechi... Vechilul îşi răsuci mustaţa, îşi trecu mîneca anteriului peste bărbiţa de ţap şi îşi luă iar în mînă mătăniile pe care le tot învîrtea, căci altfel nu avea răbdare să asculte ce spuneau alţii... Ascultă-mă, părinte, pe mine, şi la Ţarigrad se ştie că e prăpăd de vite în Ţara Românească.

Popa răspunse sec :

— Vite or fi, da' nu e pîine. Ţăranul ţine vitele, ca să-şi scoată cu ele o bucată dă pîine, muncind tot anul alături dă ele, pă brînci ca şi ele, pentru un sac, doi dă bucate. La ce-i pot folosi la altceva vitele dacă el nu are pămînt să-şi scoată pîinea cea dă toate zilele ?

— Hei, d-am avea pămînt... oftă de-i cutremură pe toţi Ignat Secu.

— Să mănînce carne de vită. Să mănînce pasăre.

Şi vechilul se uită biruitor în stînga şi în dreapta, mîndru de răspunsul lui.

— Mănîncă ei şi carne, spuse popa. Uită-te la ei cum înfulică. Şi toţi îşi întoarseră privirile spre străchinile mari care treceau printre mese. Dar află că la ţăran carnea e fudulie... La el pîinea e totu. Pîinea ori mămăliga... Da' pîinea şi mămăliga sînt la boier, că pămîntu e al boierului... Şi pentru ca să-i dea o bucată dă pămînt ca să-l muncească, boieru îl pune pă bietul rumân cu picioarele pă jăratic, ca să joace cum îi cîntă el. Ce să facă omu cu vitele ? Face brînză dîn laptele dă la vaci, ca să cumpere nutreţ dă iarnă, cît poate să cumpere. Brînza o vinde pă nimica toată. Cînd boieru nu-i dă pîine de ajuns, vinde vita din bătătură, ca să mai cumpere un sac de grăunţe acolo.

— Ei, zici şi dumneata, părinte... Cum un sac ?... Aşa... un sac ? Şi cu mîneca largă a anteriului atîrnînd în farfurie, cu mătăniile în palmă, vechilul vru să ia din nou martori pe cei de faţă... Dă-o naibii... O vită pe un sac de grăunţe ?

Aci se amestecă în vorbă, cu o voce care scîrţîia ca un cuţit pe gresie, Ignat Secu.

— Boierule, dă ce vă iuţiţi atît ? Ştiţi bine că la noi s-a vîndut acu două luni o sută dă lei chila dă grîu şi numai treizeci dă lei o vacă... Am vîndut, tot satu, peste cinci sute dă vite, mai mult dă jumătate, ca să dăm zahereaua turcului.

— Asta-i altceva... Asta din cauza răzmeriţii lui Tudor. Ce vreţi ? Oamenii turcului v-au cerut orz şi grîu... Poate că într-o zi au să vi le plătească. Ei, dar voi n-aţi avut şi a fost nevoie să vindeţi degrabă vitele, ca să împliniţi lipsa... Cine-i de vină aci ?

Ignat Secu îl privi cu ochii lui tăioşi ca de sticlă, subţiaţi între pleoapele pe jumătate închise.

— Şi la Bucureşti cît să vinde dă obicei, zic dă obicei, pîinea şi cît să vinde vita ?

— Cum să se vîndă ? întrebă vechilul nedumerit.

— Cum să vinde dă obicei ? zic... dă obicei.

Aci vechilul păru că şovăie.

— Dar ştie fitecine că se vinde opt parale ocaua de pîine şi opt, ori zece parale ocaua de vacă.

Ignat îl întrerupse acru, strîmbîndu-se de mînie :

— Şi e drept asta ? E drept, născătoarea ei dă ţară, să fie totuna ocaua dă pîine şi ocaua dă carne ?

Popa îl întrerupse supărat :

— Mai taci şi tu dracului, mă Ignate, că nu-i ţara dă vină ; dă vină sînt stăpînitorii, ciocoii şi boierii... Şi aci îşi întoarse faţa aprinsă de mîncare şi băutură către cei din jurul lui, cam cu spatele la vechil... Ce vreţi ? Boierii au pămîntu... Ei au pîinea şi cuţitu... Ridică ori scad preţurile la grîne ori la vite cum poftesc şi cum le vine lor mai bine. Noi ce putem face ?

Aci se auzi, spre mirarea celorlalţi, glasul lui Ion al Firului, ca un cap lemnos care vorbeşte :

— Ce putem face ? Răbdăm... Aşa răbdăm dă la facerea lumii.

Popa clătină din cap, după ce înghiţi mai bine un dumicat, care-i rămăsese în gît.

— Deh... Sînt amărîţi rău bieţii oameni. Şi rămase pe gînduri.

Aci vechilul deveni de-a dreptul duşmănos, îl privi pe popă zeflemitor, pipăindu-i cu ochii burta.

— Şi dumneata de ce te vaiţi, părinte ? Că slavă Domnului...

— Mă vait, că dacă n-au ei, n-am nici io.

Vechilul îi privi, cu tîlc iar, burta cîtă se vedea deasupra mesei.

— Păi atunci... după cît se pare oamenii au ?

— Domnul singur ştie dă ce, şi cum le face toate... Au oamenii, da' nu au pă măsura hotărîtă dă el şi cît mi-ar trebui mie... Şi-şi măsură mucalit burta mare, cît nişte foale de vită... Îmi dau bieţii dă ei, îmi dau mai mult decît pot, că sînt oameni dă ispravă... Şi rîse blajin în barba lui roşcată... Hei, nici io nu prea mănînc în fiece zi. Nu te uita că sînt gras. Aşa m-a pedepsit Dumnezeu... Nu e din mîncare.

Eftimie Şoricaie, care tăcuse tot timpul şi ascultase ca femeile cu nasul într-o parte, ori mai bine ca găinile cînd stau cu ciocul întors, clătină şi el din cap :

— E amărît dă tot bietul rumân... Vai dă viaţa lui.

— Ia nu-l mai căinaţi atîta ! se încăpăţînă vechilul. Şi se îndreptă puţin pe scaun, încercînd să vadă prin uşa deschisă a prăvăliei în bătătura din faţă, unde de mult începuse jocul

şi de unde se auzea acum o învîrtită cu chiuituri. Amărîţi, ai ? Auzi cum chiuie şi învîrtesc fetele...

Popa îşi opri cana la buze şi rîse cu ochii mici, mucaliţi.

— Păi atît le-a mai rămas... Luptă şi bietu rumân cu ce poate... Cu vitele, cîte le are, cu dragostea, dă-l ajută puterile, şi cu cîntecu cînd nu mai poate dă obidă... Aci nu încape secetă... An bun, an rău, nevestele dîn sat rodesc, iar fetele se iau la întrecere cu ele... Abia pă urmă trec şi pă la popă, cele mai multe... Neruşinatele !...

Aci, o clipă cei de faţă începură să zîmbească gălbior. Popa parcă uitase că mireasa are un plod care se ţinea de catrinţa ei, uitase de cumnata ei, de Sultănica, uitase şi de Găman. Apoi toţi izbucniră în rîs, cînd văzură că Sultănica întîi, apoi mirele şi mireasa rîd cu poftă. În afară de Ion al Firului, de Ignat Secu şi popa Gheorghe, mai nici unul dintre cei de faţă nu era uşă de biserică.

Logofătul Dobre, care nu se amestecase de loc în vorbă şi tăcuse iscusit şi făţarnic, fiindcă-i era teamă să nu-l supere pe vechil şi nici pe Nedelcu (căci băgase de seamă că acesta făcea zîmbre, urmărind cele ce se vorbeau, chinuit de gîndul că vechilul ar putea pleca supărat), încheie cu un soi de înţelepciune potrivită :

— Ce vreţi ? Popor iubeţ... Aşa durează el săracu...

Rîsul se porni din nou. Căci era prea de oaie. Logofătul Dobre, veşnic încruntat şi acru la vorbă, fiindcă-şi spunea el că aşa trebuie să fie un logofăt de sat şi, pentru că se vedea frumos, înalt şi ciolănos, era cunoscut ca un curvar fără pereche şi toţi cei de faţă îi ştiau isprăvile, deşi rareori se da în vileag, că era viclean ; dar oamenii luară spusa lui acum mai mult ca o mărturisire despre sine însuşi.

Se mai aduseră din nou străchini cu friptură de miel la masă, şi Restea veni cu alte patru ploşti, pline toate, petrecute pe după gît, ca să le puie pe masă şi să le ia pe cele goale.

— Mănîncă şi tu, fă Stanco, că n-ai pus nimic în gură dă la Bobotează, dă astă-iarnă, o îndemnă popa pe nevasta lui Toma.

Vechilul socoti că l-a prins pe popă spunînd o minciună şi sări lăsînd mătăniile.

— Păi cum vine asta, părinte ? Adineauri spuneai altfel, zău. Purcelul la Crăciun, mielul la Paşti, bez sărbătorile... nu ştiu cum. N-a mîncat miel de Paşti ?

— Hei, hei, aia, boierule, e numai în anii buni. Da' anu ăsta, dă ast-toamnă, dă cînd cu turcii ăia care au venit în sat, ne-a bătut Dumnezeu.

— Ei, asta-i acum ! Ați dat vacile sterpe, boii bătrîni, oile... Dar porcii, dar păsările ?

— Și biru ? Și angaralele ? Astea cu ce le plătesc oamenii ?

— Eh... birul nu e mare lucru...

— Mare lucru biru, dacă zici dumneata, nu e. Hai să zicem că să plătește omu cu un porc, doi, dă bir. Da' ce te faci cu celelalte ? Cu izlazul, cu mușchiu dă Crăciun ? Cu puiu de Sîmpietru și cu toate angaralele ? Cu podvezile, cu meremeturile, cu corvezile, cu beilîcu... Cu toate rușfeturile pă care țăranul trebuie să le plătească numai ca să fie liber să răsufle... Că toți întind dă el. Porcu merge la stăpînire, că ți-l ia pîrcălabu, purcelul și găinile la boier, gîsca la nevasta zapciului, ouăle și puii la popă și la logofăt, și aci se întoarse mucalit spre logofăt, nu-ți fie cu supărare, neică Dobre. Dă să judecă țăranu, plătește, dă trece un pod, plătește, dă intră în oboru tîrgului, plătește, dă i-a intrat vaca în lanu boierului, iar plătește cît nu face... Sarea pentru el și pentru vite o plătește, că acum în iarnă, uite, s-a scumpit iar... Dă unde toate astea, cînd nu mai are vite dă vînzare, că i le-a luat turcu, cu care le plătea dă obicei ? Că așa le plătea... Acum nu mai are, dă le are, decît porcii, găinile, gîștele. Le păstrează să plătească... D-aia puțină lume s-a mai atins dă porc, dă miel, ori dă pasăre, cum era obiceiu dă sărbători în alt an. Crăciunul, mulți l-au făcut anu ăsta cu mămăligă și varză acră... Paștele cu buruieni, botezurile cu țuică pă stomacul gol ; numai tu, mi se pare, Ignate, ai făcut pomană dă sufletul nevestii. Astă-seară e întîia nuntă în sat dă zece luni dă zile... Și se întoarse parcă furios spre femeie. Mănîncă, Stanco, dă și băiatului... Na, mă, și vouă, și popa aruncă cu amîndouă mîinile lui scurte bucăți de pîine și de friptură copiilor, care se uitau cu jind pe fereastră. Nu-i vorbă, fiecare mesean mai băga, atunci cînd nu-l vedeau Nedelcii, și pe furiș în basma, ca să aducă puțin și pentru cei de-acasă.

— Numai tîlharu ăla dă Tudor cu răzmerița lui fu dă vină. El ne-a nenorocit și ne-a adus pă turci iar pă cap... scrîșni din dinți bătrînul hangiu. Nu putea uita că oamenii Urdăreanului îi jefuiseră hanul, pivnița și pătulele, ba și luaseră și

cîteva pungi de bani, atunci cînd trecuse pandurimea de la Cotroceni spre Golești.

Cei de față adeveriră, cu un murmur țîșnit, părerea hangiului. Ion al Firului nu se mulțumi să murmure, ci scrîșni dinții printre buzele lui tăiate ca-n lemn, aproape albe, cu obrajii ciupiți de vărsat și scofîlciți.

— Tudor ăla ne-a mîncat fripți... Ei, dă nu venea el, am fi scăpat mai ușor... Da' l-a pedepsit Dumnezeu... l-au tăiat și pă el...

Mînia lui Ion al Firului împotriva răzmeriței venea nu numai din pricina zaherelei turcești, ci și din pricină că nu uita că Toma, care abia împlinise anul trecut douăzeci și unu de ani și se însurase doar de cîteva luni, își lăsase nevasta, pe Stanca, ca un zănatic, și se luase după panduri, ca să meargă să taie pe ciocoi și să sloboade țara de clacă. Îl credea mort, că-l mai văzuse doar cînd trecuse din nou oastea lui Tudor prin Zăvoiu Dihorului, acum de la București spre Pitești. De-atunci nu se mai știa nimic despre el. Spuneau unii că i-a despicat un eterist capul cu sabia, dar mai mult nimic nu s-a știut. Ion fusese nevoit să-și ia asupră-și grija cumnatei și a copilului, care s-a născut peste o lună... Avea și el la rîndul lui nevastă și copii, era sărac lipit pămîntului, dar ce era să facă ? Altfel, femeia e harnică și cuminte, ajută la gospodărie, ajută și la cîmp, dar greul tot asupra lui Ion cade. De aceea crește mînia în el. Spune iar cu fața încleștată :

— Auzi, cine voiau să ne sloboade de clacă, niște neisprăviți... Niște...

Dar nu sfîrși, căci îi tăie vorba popa Gheorghe, care ascultase încremenit cuvintele lui de ocară și blestem... Stacojiu era popa de felul lui, roșcată îi era barba cam rară, dar acum și ochii îi erau roșii de supărare.

— Nu vă e rușine, mă, să vorbiți așa ? Cum, mă... după sute dă ani s-a înălțat un om și la voi să vă mîntuie dă clacă... A ridicat dîn pulberea ticăloșiei pă cei obidiți și i-a făcut să să simtă oameni, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu... Oameni care pot să ceară socoteală acelora care văd în ei doar vite dă povară. Și pentru că a pierit, vîndut dă cei smintiți și răi, voi vă lepădați dă el ? Voi, pentru izbăvirea cărora el a îmbrăcat cămașa morții ?...

Cei de față au înghețat. Era în popa acesta gras ca o stihie a pămîntului ceva care trecea parcă dincolo de om. Glasul lui,

care de obicei ieşea cam din nas, venea acum din nişte adîncuri aspre, dintr-o părere de rău fără margini pentru ce ar fi putut să fie şi nu mai putea fi inima lui înecată în grăsime, de parcă ar fi fost o făptură schimbată prin vrajă. Se mirau adesea cînd îl vedeau pe popa Gheorghe săltîndu-şi sprinten, peste pîrleaz, burta mare ca un burduf, dar mai încremeniţi de uimire fură acum cînd îi auziră glasul plin de mînie, care parcă nu mai era glasul lui.

— ...Şi dumneata, domnule Nedelcule, ăi fi avînd dreptate să fii amărît pentru ceea ce ţi s-a luat fără socoteală... Nu zic ba. Dar ar trebui să ştii şi dumneata un lucru, pă care-l ştim acum toţi cei care, ca şi dumneata, stăm la un conac sau două dă Goleşti... Ar trebui să ştii anume că togma din pricină că l-a pedepsit pă acel căpitan Urdăreanu, fiindcă oamenii lui îţi jefuiseră hanu, al dumitale şi încă alte vreo două, a fost să moară acel viteaz, căci prin asta el şi-a ridicat asupra-i mînia celorlalţi căpitani ai săi, care, speriaţi dă asprimea pedepsei, s-au înţeles cu căpitanul arnăuţilor, Iordachi, dă i l-au vîndut pă viteaz, prin vicleşug, în ajunul Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena... Iată că să împlineşte anu d-atunci. Dumnezeu să-i ierte pă toţi, şi aci popa se închină, făcînd o cruce apăsată cu mîna lui scurtă. Schimbîndu-i noaptea străjile dă la uşă în paznici ai morţii, l-au pîndit cînd a pogorît dîn turnu dă la Goleşti, l-au legat şi l-au dus dă l-au tăiat pă acest bărbat al poporului, cum puţini au fost... Asta să ştii dumneata, domnule Nedelcule, şi asta să ştiţi voi toţi cei dă faţă, care aţi tăcut şi aţi adeverit, cînd s-a vorbit cu necredinţă dă un asemenea viteaz al poporului...

Aci, ochii săi, înecaţi în grăsime şi înroşiţi de mînie, se opriră asupra celor ce se îngrămădiseră în pragul dinspre prăvălie, căci mulţi, auzind glasul schimbat de supărare al popii, crezură că s-a întîmplat ceva şi veniseră buluc în uşă, unde ascultau nemişcaţi.

— ...Că mă uit la voi... Cum puteţi, mă, să fiţi atît dă orbi şi să nu vedeţi şi să nu înţelegeţi ? Dacă aşa vă purtaţi cu chipul celui ce fu spaima ciocoilor, dă dîrdîiră trei luni boierii închişi la Belvedere, c-aşa mi s-a spus, apăi niciodată nu va mai avea nimeni inima să vă ridice dîn ticăloşia în care zăceţi. Cînd mă gîndesc că nu s-a împlinit nici anu măcar şi că v-aţi şi lepădat dă el, cum s-a lepădat Pătru dă Hristos, mi-e milă dă ticăloşia voastră.

Deodată se auzi din spate, din prăvălie, glasul puternic al lui Chivu, cel de pe Gîrloagă, că mai era unul înspre Mărunțișu.

— Dară... dară...

Deodată, din toate părțile răsună vorba inimoasă de întărire, spusă cu privirile încruntate :

— Dară... dară...

— Spune, părinte, spune, strigă din cealaltă ușă Stanciu, căci și flăcăii, văzînd îmbulzeala și neștiind ce s-a întîmplat, lăsaseră jocul și veniseră în prăvălie.

Dar popa obosise. Obosea mai repede cînd vorbea, așa cum vorbea acum, adică altfel decît îi era obiceiul, decît cînd mergea pe jos, în sus, spre biserică. Se și încălzise și nădușise rău, că era zăpușeală, de parcă toată căldura, gonită de afară de ploaie, năvălise înăuntru. Își șterse fața greoi, cu ștergarul de borangic, și apoi spuse mai departe, acum domolit mult, întorcîndu-se către Ion al Firului :

— Și tu, Ioane, te-ai mîniat ca un nărod... Alăturîndu-să celor ce luptau ca să mîntuie țara, frati-tu a făcut cinste satului. Ar fi fost rușine ca dintre atîți bărbați să nu fi fost măcar unu care să să dezdoaie ca un copac tînăr, pă care-l îndoiești. Dacă ceilalți au fost niște bicisnici, bine că a fost el, slavă Domnului, așa cum ar fi trebuit să fim toți... Că s-a prăpădit p-acolo pă unde a fost, nu e nimeni dă vină, și tot ce putem face e să spunem Dumnezeu să-l ierte și să avem tot satul grijă dă copilu și dă femeia lui.

Atunci țîșni Ignat Secu, care, mai spre capătul celălalt al mesei, ascultase tot timpul încleștat, cu ochii lui de oțel strînși între pleoapele pe jumătate închise :

— Cu dreptate ai grăit, părinte. Sîntem niște ticăloși, obidiți, care nu mai știm ce ne e dă bine și ce ne e dă rău... Pentru că ne-a ajuns și pă noi să plătim o părticică dîn paguba obștească, cîrtim împotriva celui ce s-a jertfit pentru noi... Orbecăim necugetați în întuneric. Dă, ce vrei ? ne prostește sila dă a da... că mă uit la mine, cum mă roade pofta dă avere... Și cu Toma ai dreptate, părinte.

Se auziră iar glasuri groase :

— Dară... dară...

Popa legă din nou firul pe care-l rupsese :

— Băiatul ăla, ce zic ? Bărbatu ăla, că deși abia împlinise douăzeci dă ani, era înalt ca bradu, era numai inimă... Mai

pă toți dă o seamă cu voi, mă Ioane, v-am bătut cu nuiaua dă alun, ca să învățați buchile, da' dăgeaba, că numai el a învățat să le lege.

— Așa, părinte, și cu Toma ai dreptate, strigă din nou Ignat Secu, și uite, Dumnezeu, ca să mă pedepsească, se vede, pentru lăcomia mea, mi-a dat acum un gînd. Iacătă, am dat turcului patru vaci și doi boi... Mai dau și Stancăi o vacă, să-și crească copilu, pînă își va găsi un bărbat pă potriva ei, că e femeie tare cuminte. Să fie și asta tot în socoteala răzmeriței.

Stanca începu să plîngă.

Se stîrni multă voie bună. Oamenii erau mulțumiți de întîmplare, parcă se scosese din străfunduri ceva care îi făcea să se simtă altfel de cum se socoteau ei unii pe alții, de toată ziua. Trecea prin vinele lor o sevă de omenie. Toți rîseră, tulburați, zgomotos, cînd Niță al lui Predoiu strigă de dincolo :

— Nea Ignate... vezi să nu-i dai cumva vreo vacă stearpă.

— Nu, mă, răspunse acesta. Îi dau una cu vițel cu tot.

— Eh, hai. Uite, Stanco, îți dau și io o oaie cu miel, strigă logofătul Dobre, și acum, oameni buni, nu uitați că sîntem la nuntă și nu la parastas. Am venit aci să mai uităm și noi dă năcazuri, nu ca să ne văicărim. Toată ziua nu vorbim decît dă clacă și dă nevoi. Să le mai lăsăm dracului.

Ignat Secu îl privi tăios, trăgîndu-și mustața.

— Le lăsăm, da' nu ne lasă ele pă noi... să țin ca rîia dă cîine pînă-l usucă. Dăspre ce vrei să vorbim ? Nunta-i o zi, două, claca e toată viața.

— Ei, da' măcar la nuntă să mai uităm dă ele. Ia să vie scripcarii ăia, aci, să ne cînte și nouă cîte ceva la ureche.

Tot timpul mai-marele satului stătuse ca pe ace. Îi era teamă să nu iasă cumva cu ceartă și să nu plece supărat calemgiul, devenit vechil la Zăvoiu Dihorului. Slujba de logofăt al satului era grea și-i trebuia lui Dobre multă iscusință ca să nu supere pe proprietar, dar nu vrea să se puie rău nici cu oamenii. Nu vrea să se puie rău cu oamenii în mijlocul cărora trăia, căci ar fi fost greu și pentru el și de aceea pe față le lua cît putea partea ; altfel, căuta să facă neapărat voia proprietarului care-l pusese logofăt. De obicei izbutea să împace și capra, și varza. Boierul știa că Dobre e un om pe care se poate bizui, iar pe săteni îi ducea cu felul lui morocănos, poruncitor, cam în glumă și cu ceva înțelegător în el, care le

lua ochii. Părea mereu un om bun, dar certăreț, și, cînd îl auzeai, vorbea supărat despre slujba lui, ca de o năpastă, dar n-ar fi lăsat-o pentru nimic. Îi îngăduise să strîngă multă avere, pe care o tot sporea mereu. Astă-iarnă, gelepii se pricepuseră cum să-l ia, ca să poată scoate cît mai mult din sat. Fățiș, dăduse și el patru vaci și doi boi, așa zicînd ca să fie pildă la ceilalți, dar pe subt mînă gelepii îi plătiseră întreit ceea ce dăduse, cu bani peșin, pe cînd oamenii trebuiau ca să aștepte, nu se știe cît timp, o plată nelămurită care, de obicei, nici nu mai venea și pe care de altfel nimeni nu se bizuia.

Bătrînul Nedelcu, care se cam speriase și-i era frică să nu se spargă nunta, strigă și el bucuros să vie lăutarii. Erau de fapt un scripcar, un țambalagiu și un cobzar. Erau, cum s-ar zice, oamenii lui Găman. Nedelcu trimisese să-i aducă și un clarinetist de la Giurgiu, că-i plăcea lui clarinetul. Găman mai adusese cu el și pe un prieten al lui, nu se știe de unde, părea cioban, care cînta din caval. Era un bărbat subțiratic, înalt, cu o mustață mică, mătăsoasă, mai mult căruntă, și cam chel.

— Mă Păcălete, mă, ia ziceți, mă, mai întîi o sîrbă, să sară tîrtița în ăștia care au înțepenit pă laviță. Ziceți-i, mă, sîrba aia dă pă Glîmbocel.

Au mai zis și altele. Într-o clipă oamenii au uitat de toate și se iscă o veselie, ațîțată de glumele tari ale logofătului și mai ales ale Mariei lui Căciulămare, muiere cam afurisită la gură, care spunea verde ce avea de spus.

Fuseseră orînduite în ogradă, pe niște butoaie goale, străchini cu bucăți de miel fript și pîine pentru flăcăi și fete. Băură cît ai clipi vadra de vin și tăbărîră pe Restea să le mai aducă. Nu mai aveau nevoie de lăutari.

Se încălzise iar, deși cerul era în parte acoperit de nori negri, care se vînzoleau mult, trecînd pe rînd prin fața lunii. Unele miresme fuseseră topite în apa de ploaie, dar altele fuseseră parcă răscolite.

În văzduh mocnea răsuflarea caldă a pămîntului reavăn și mireasmă de frunză tînără. A frunză de nuc parcă miroseau și trupurile astea tinere, frămîntate și încălzite la joc. Flăcăi și fete nădușiseră și aveau obrajii încinși. Urca în ei o sevă grea, a poporului, neștiutoare de ei înșiși, iscată din străfundurile nebănuite și menită să biruie timpul, peste cei de față, peste capetele lor, așa cum înfloresc și rodesc pomii și buruienile,

în neştiinţă de cei căzuţi alături, pe cîmpurile de luptă, ori de cei seceraţi de molimă.

*

În odaia cea mare, veselia se încinsese iar, cum se aprinde din nou focul pe vatră. Lăutarii, aţîţaţi de logofăt, cîntau de zor sau ţineau isonul lui Păcălete, care-i zicea îndesat şi cu foc. Dobre spunea el însuşi glume destul de ale dracului pe seama muierilor de faţă, fără să-i pese că, şi dacă mai greşea, înalt şi ciolănos, nu-i era teamă să nu supere cumva pe alţii. Tocmai fiindcă era puternic la trup, îl făcuse boierul logofăt. Dar se obicinuiseră cu el, că le arunca aşa, fără să stăruie, ba muierilor le plăceau chiar unele măscări pe care el le spunea şi rîdeau chicotind. Maria lui Căciulămare îi ţinea bine hangul, şi nu rareori îl şi rămînea pe logofăt. Se agăţă şi acum de el, cînd îl văzu că îndeamnă doar pe ceilalţi să mănînce, spunînd că pe el îl doare un dinte, ceea ce era adevărat, dar Maria nu se lăsă şi i-o spuse aşa, cam pe neaşteptate :

— Am auzit şi io că ţi-ai rupt un dinte cînd ai vrut să muşti pă Safta lui Firică dă umăr. Hei, logofete, vezi, fereşte-te dă fetele mari, că nu te mai ţin dinţii.

Toţi rîseră, fiindcă ştiau că lui Dobre i se scurg ochii după fata bălană şi zdravănă a lui Firică, şi-o tot împunge cu vorba cînd o vede.

Dobre clătină din cap, ca unul care ştie ce spune, dar nu fără răutate.

— Hei, cîţi dinţi s-au rupt, fă, şi în umerii tăi, Mărie, a rămas ştirb tot satu... Că tare afurisiţi umeri ai avut.

Rîdeau toţi, rîdea şi popa.

Duţă Căciulămare se înciudă şi se amestecă şi el în vorbă, ca să-şi ajute nevasta :

— Apoi, că am auzit şi io că Dobre biruie cu sfanţii, nu cu dinţii.

Toţi rîseră, căci aveau ce-aveau cu logofătul.

Acum acesta se supără de-a binelea ; îi răspunse, aşa pe muche, destul de acru :

— Lasă, mă, că şi despre tine am auzit că eşti mai mult Duţă, decît Căciulămare.

Se stîrnise atîta veselie, că din pricina hohotelor de rî nu se mai auzi ce-a vrut să răspundă Duţă. Porecla i-o dăduse, e adevărat, o muiere acum vreo zece ani, pare-se înşelată de înfăţişarea lui arătoasă, că era cît un cal, dar nu era se vede decît un tîlc întors.

Nu trecu mult şi Maria lui Căciulămare, afurisită, făcu semn lui Păcălete, care era singur între ei, fiindcă scripca şi ţambalul cîntau afară la joc, şi acesta începu un cîntec scurt, pe care ea i-l şoptea la ureche şi pe care-l sfîrşi în mod potrivit, cu două versuri schimbate de ea :

„Iubeşte-mă, Safto, neică,
Dacă vrei să-ţi iau scurteică..."

Toţi pricepură iar că e vorba de logofătul Dobre şi de Safta lui Firică, fiindcă toţi ştiau că fata fugea cît putea de el, dar mai rău îl aţîţa cu făptura ei voinică.

Felul acesta de a vorbi prin cîntec e obicinuit în sat. Cîntecul se vrea totdeauna cu tîlc pentru cel căruia i se cîntă anume, după cum are un înţeles vroit cu dinadinsul pentru cel care cere el însuşi să i se cînte un anumit cîntec, căci el totdeauna se gîndeşte la cineva, ori la o întîmplare anume, din propria lui viaţă. Vrea deci să ştie şi altcineva, la care se gîndeşte el, dacă e de faţă, de ce a cerut să i se cînte cîntecul acesta anume. Oamenii îşi vorbesc cu toată fiinţa lor, ocolit, prin viersul cîntăreţilor ori al vioarei, nu ascultă un cîntec, pentru că e frumos ori numai ca să-i guste meşteşugul.

Începură să bea bine, trecîndu-şi cu îndemn ploştile de la unul la altul. Numai mirele sta posomorît parcă şi nu spunea nimic. Petruţa îi petrecuse o mînă după gît şi rîdea înflorită de bucurie la toate glumele pe care le auzea. De mulţumită ce era, îi jucau ochii în cap şi parcă nu mai era aşa urîtă. Pe celelalte muieri le cam zgîndărea şi le cam rîcîia pe inimă felul ăsta de stăpînă cu care-l ţinea ea de gît pe Miai.

— Da-l ţii, soro, îi spuse cu buze subţiri Neaga lui Mînjoc. S-a isprăvit cu el d-acu. I-ai pus jugul pă grumaz.

Dar Maria lui Căciulămare se uită mai curînd cu milă la ea.

— Fă, p-ăsta e greu să-l ţii... să ştii... că-i soi rău.

Toţi dădură din cap, rîzînd, că ştiau şi ei ce ştiau.

Petruţa îi răspunse, întărîtată şi încrezută în ea :

— Îl țiu, suratelor, îl țiu... Să știți că-l țiu... Îl priponesc dă piciorul patului și tot îl țiu... Ce-a fost s-a dus...

Trase spre ea brațul pe care-l avea încovoiat de grumazul lui Găman ca un jug și-l sărută pe mustăcioară. El se lăsă greu, nemulțumit, dar cea care se făcu albă la față fu Sultănica. Își mușcă ușor buza de jos, cărnoasă și mare, pe cînd Miai rămăsese cu ochii ațintiți în ochii ei. Apoi privirea lui se întoarse întărîtată înspre fereastra plină de lume, căci în afară de copii, mai erau și alții în vîrstă, dintre săracii satului, care căutau pe geam la mire și la mireasă.

Vru să se desfacă încet de brațul care-l lega, dar Petruța, care nu-și dădea seama ce încearcă el, îi zîmbi, crezînd că el a vrut să-i dea cumva vreun semn de dragoste. Zîmbetul ei îl supără și îl umplu de silă. Se gîndi înăcrit. I se păru că a făcut o neghiobie, însurîndu-se cu muierea urîtă de lîngă el, și privirea lui întîlni din nou ochii mari și verzi ai Sultănicăi, care căutau la el lung și cu tristețe. Se întreba, rîcîit de ciudă, de ce a mai luat-o pe Petruța acum cînd își cîștigă singur banii și nu mai are să trăiască deci din averea ei. Ce i-au dat Nedelcii de i-au pus pietroiul ăsta de gît ? Nimic. Banii și-i cîștigă punîndu-și viața în joc. Ei n-au dat nimic și au făcut și un tîrg bun. L-au păcălit ca pe un zevzec. Da, e adevărat, a ținut să se însoare, dar el voia numai să aibă o casă a lui, simțea că-i trece vremea și se săturase de muieri străine. Se săturase de ce a fost. Vrea o nevastă, dar nu o voia pe Petruța. Avea și el dreptul pe lumea asta să aibă casa și muierea lui. Un val de sînge i se ridică pînă la rădăcina părului. Petruța era o străină, era vreme pierdută în viața lui. Adevărata lui femeie, nevasta lui, era la cîțiva pași de el. De ce se pierduse de el ? Fiindcă nu aveau bani, fiindcă îi otrăvise pe amîndoi sărăcia. Atunci de ce nu-i ea, acum cînd are bani, muierea lui ? De ce să-și cheltuiască banii ăștia, fără care în lumea de azi nimic nu se poate, alături de urîta asta de Petruța ?

Prietenul de departe cu care venise îl privea lung, de multă vreme. Zîmbea pe subt mustața lui mică și moale. Altfel ochii, și ai lui, erau duși în depărtări. Miai încercă să-i zîmbească și el, dar mai mult se strîmbă.

— Zi-i ceva, baciule, rogu-te, zi-i ceva... d-al nostru... ca la deal.

Baciul zîmbea mereu, și pe urmă spuse cu o privire jucăușă, ca două steluțe, în ochii cenușii :

— Apăi eu știu cam ce-ai vrea dumneata.

Și începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgănări pline de amar. Dar cînd, după cîteva clipe, lăsă cavalul, al cărui ison rămase în aer, și prinse a-i zice din gură, cîntecul lui fu ceva mai repezit. Vorbele, poate schimbate de el, i se potriveau fără îndoială lui, căci se vedea a fi om însingurat, dar i se potriveau astă-seară și lui Miai, care sta ca un lup rătăcit în sat.

„Dîn cîți Oltul vara-l trec... măi, măi...
Dîn cîți cu ochii petrec... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Ca badea nu e nici unul... măi, măi...
Că e singur ca gorunul... măi, măi...
Ca gorunul lîngă rîpă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...
De-l bat ploile să-l rupă... măi, măi...
Păi aci sînt ploile... măi...
Păi... aicea-s nevoile... măi.
Stă pe margine gorunul... măi,
Stă pe margine gorunul... măi.
Gorunul bătut de vînt... măi,
Cum nu-i altul pe pămînt... măi, măi."

Miai pricepu că tovarășul îi ghicise bine gîndurile, că văzuse cît de străin se simțea între mireasă și ceilalți. Îi mai cîntase lui de multe ori cîntecul acesta, pe muscelele Argeșului, pe colnice înverzite. Știa baciul că, de cînd se despărțise de Sultana, Miai îl punea să-i cînte ceasuri întregi. Vedea cum îl cuprinde pe zăvoian o jale neagră. Fără Sultana, era, oriunde, ori cu cîtă lume de față, singur.

Miai se uită lung la Sultana să vadă dacă și ea a priceput ceva. Nu se putea să nu priceapă. Duși ori neduși la biserică, ei erau doi. Sultănica era femeia lui, dragostea și casa lui, cu ea ar fi vrut să doarmă în pat și să-și gospodărească averea cîștigată... Ce rost avea ca ea să fie nevasta lui Ichim ? Cu ce drept, pe femeia asta, care crescuse ca un copil de-a dreptul din inima lui, o ținea în așternutul său Ichim ? În gînd scrîșnea din dinți și se simțea ca înjunghiat. I-o furase

fără nici un drept. Nu era lucru cinstit. Ar fi vrut să urle, să întrebe şi pe Dumnezeu din cer de ce Sultănica nu e lîngă el, căci a lui fusese întîi... şi de ce e acum alături de Ichim ?

Nu se culcase cu Petruţa decît ca să se răzbune pe Ichim că-i batjocorea dragostea lui.

Îl cuprinse o silă fără margini de el însuşi, zicîndu-şi că a fost păcălit ca un dobitoc. Îşi pierduse nevasta adevărată şi îşi mai luase acum pe cap şi pe pacostea de Petruţa, în vreme ce Ichim îi luase nevasta şi mai scăpase pe deasupra de o piatră din casă.

Ceru plosca şi bău pe nerăsuflate, înfierbîntat de furie. Sultănica se uita mereu mută spre el ; numai după frămîntarea buzelor ei groase şi moi se putea înţelege că în cugetul ei se ceartă năluci. Tîrziu, se ridică încet şi veni la el, îi puse mîna pe umărul stîng. El îi simţi apăsarea caldă şi dulce, prin cămaşa de inişor. Ea îi luă plosca de la gură şi, fără s-o şteargă cu mîneca iei, cum făceau muierile, o duse la gură şi bău însetat... Miai o privi înlemnit, năuc, apoi îi smulse la rîndul lui, dar cu grijă, plosca lucrată cu rîuri săpate cu fierul înroşit şi împodobită cu frunze şi flori. O duse apoi încet şi lacom la buze şi sorbi, ars de gura femeii, al cărui gust îl căpătase acum lemnul uscat.

Cei de faţă, nebănuind nimic, începură să rîdă.

— Hai, care pe care, strigă din capătul mesei Eftimie Şoricaie, care era aproape beat.

— Nu te lăsa, Niţo, o îndemna Neaga lui Mînjoc, îmbujorată de mîncare şi de băutură.

Mînioasă parcă, Sultănica îi trase lui Miai iar plosca de la gură şi îi puse o mînă fierbinte pe piept, prin deschizătura cămăşii, de-a dreptul pe piele, chipurile ca să-l ţină departe pînă ce bea ea... Miai ar fi vrut să chiuie năuc.

Logofătul Dobre cam dibui cum merg lucrurile şi îi porunci lui Păcălete, care începuse să-i zică din gură, cu isonul celorlalţi, alt cîntec, făcîndu-i semn să vină după el.

— Hai, mă, afară, să jucăm şi noi... Cîntaţi „Nuneasca"...

— „Nuneasca"... se auziră şi alte glasuri. Hai să jucăm „Nuneasca"...

Se ridicară toţi şi îşi făcură loc printre mesele din prăvălie, afară, în bătătura din faţa cîrciumei. Se prinse toată lumea, cei tineri ca şi cei mai vîrstnici, ba şi codane, care nici nu

ieşiseră la horă, ori unii trecuţi, ca moş Truţă şi moş Saftu, că se juca încet, într-o unduire domoală. Miai, între mireasă şi Lisaveta lui Dobre, nu o slăbea din ochi pe Sultana. Avea o poftă drăcească să sară, să chiuie, să răstoarne ceva. Cerul se înseninase şi mai mult, dar era parcă jilav, căci stelele ardeau scînteind mărite, iar luna trecuse spre apus, în dosul unui lan pufos şi negru de nori, a căror margine o aurea de dincolo din spate. Cînd se sfîrşi hora, Stanciu strigă scripcarilor, fălos :

— Măă, nea Păcălete, ia ziceţi-i, mă, un brîu pentru noi că ne-au amorţit picioarele în hora asta tîrşită.

Cei care mai stăteau de vorbă, după sfîrşitul „Nuneascăi", se dădură deoparte şi flăcăii se traseră spre mijloc, începînd să se prindă cu mîinile petrecute pe la spate, unii de alţii, de brînele roşii. Locul din frunte era mereu, de vreo doi ani încoace, păstrat pentru Vasile Peştefript, care, iute spirt, juca aşa de repede, că-i obosea pe scripcari şi-i tîra pe toţi ceilalţi după el, într-o fîlfîire ameţitoare. Cel care ar fi încercat să ducă el şirul se trezea împins dinspre Vasile, de i se împleticeau picioarele şi rămînea de ruşine.

Scripcarii începuseră să zdrăngăne mormăit şi apăsat, şirul se legase, cînd Miai se desprinse de lîngă pîlcul cu naşa şi mireasa şi veni să se prindă cu ceilalţi. Spre mirarea tuturor, trecu în frunte, înaintea lui Peştefript.

— Hei, Miai, să vedem te ţine brîu... ? îl întrebă cu mutra lui mucalită Eftimie Şoricaie, făcînd fără rost cu ochiul către cei din jurul lui.

— Nea Miai, ăştia sînt căpiaţi, nu te pune cu ei, se auzi glasul ascuţit al Riţei.

Se temea pentru el, deşi în fruntea flăcăilor era frate-său, Vasile. Pentru fetele tinere, Miai, la douăzeci şi nouă de ani, era tocmai potrivit pentru dragoste, dar era prea bătrîn ca să se ţie de flăcăii ăştia iuţi şi trufaşi, care se simţeau floarea satului.

Găman îşi strînse bine brîul roşu, aşa cum de altfel făcuseră şi ceilalţi. Nu numai ca să nu se desfacă la joc, dar brîul, betele şi chimirul sînt o parte din viaţa rumânului. Mijlocul strîns bine e sprijinul cel mai bun la muncă, la joc ori la trîntă, e dintotdeauna pentru el un izvor statornic de sănătate.

Streinul, de-i zicea Miai, baciul, venise și el afară. Acum se văzu că în șerpar, în afară de pistol, de cuțit și de caval, mai avea și un fluier subțire, destul de mic.

Cobza zvîcnea scurt și întors în loc, peste scripcă și țambal, cînd șirul celor vreo doisprezece flăcăi, în fruntea cărora era Găman, începu să-și încălzească picioarele, săltînd ușor, spre dreapta și spre stînga... După ei se mai făcură încă și alte vreo două șiruri. Apoi Vasile, la picioarele căruia privea mereu Păcălete, iuți jocul, împingîndu-l ușor spre dreapta pe Miai, pe care-l ținea strîns, pe la spate, de brîu. Șirul lor începu o plimbare legănată, șerpuind printre nuntași. Ritmul iuțit, silit de Vasile, cam încurca pe unii dintre flăcăi, căci nu era potrivit cu sufletul lor. Păcălete zgîndărea însă tot mai viu cobza, și ceilalți doi lăutari se țineau strașnic de el. Fluierul baciului dibuia cu chibzuială, ca să se potrivească jocului. Nuntașii se desfăcură tot mai mult ca să facă loc flăcăilor, al căror șir șerpuia printre ceilalți. Săltau acum de o bucată de vreme în loc, repezind picioarele cînd într-o parte, cînd într-alta, cînd Vasile strigă un „zii, mă..." și iuți din nou jocul. Fața lui smeadă și lungă, mustăcioara scurtă erau numai zîmbet, pe cînd fețele celorlalți se vedeau că sînt cam trase și înnodate, căci nu-și mai găseau suflul potrivit. Drăgan, voinic dar mai moale, care, dacă ar fi fost lăsat la felul lui, l-ar fi ținut picioarele o noapte întreagă, începu să simtă oarecare greutate în vine. Asta-l înfurie și strigă și el lăutarilor să iuțească. Unul dintre celelalte șiruri se opri, pe cînd cel dintîi porni și mai îndîrjit. Picioarele flăcăilor sfîrîiau, spulberau ceva nevăzut. Nu peste mult timp, însă, Drăgan se opri și, cu sufletul tăiat, ieși din joc... Se opriră curînd și celelalte șiruri. De îndată, cei rămași porniră cu o iuțeală amețitoare, abia parcă atingeau pămîntul. Vasile Pește-fript, mereu cu zîmbetul subt mustăcioară, trăgea cu coada ochiului spre Miai, dar acesta nu avea ochi decît pentru Sultănica... Puterea parcă-i venea din ochii ei strălucitori, în lumina focului mare care ardea în marginea drumului de țară, arătînd hora.

Cînd rămaseră numai opt inși în joc, femeile cu mîna la bărbie se uitau uimite la nebunii aceia care, cînd pisau pămîntul în loc, vrînd parcă să-și înșurubeze picioarele în el, cînd săltau sprinten și ușurel, ca o flacără, ori porneau, plutind parcă, lateral și spre dreapta. Șirul lor se unduia lin ca o

năframă pe care o fîlfîie vîntul, în timp ce picioarele se mişcau iute, mărunt, puzderie, ca palele de ploaie purtate de vijelie pe faţa eleşteului.

Păcălete, care lungise jocul mult, mai mult decît era obiceiul şi era obosit, voi să se oprească, dar Peştefript îi strigă dîrz să-i dea înainte. Fluieraşul baciului, care prinsese acum felul jocului dinspre părţile astea, porni năuc înainte. Atunci se desprinseră toţi, în afară de cei doi, care porniră şi mai repede... Picioarele li se mişcau acum, cînd erau numai ei, cu o iuţeală drăcească. Cu mîna dinafară în şold, cu cealaltă petrecută la spatele celuilalt şi ţinîndu-i strîns brîul, cei doi mergeau acum cînd înainte, cînd înapoi, cînd lateral amîndoi odată, cînd de-a-ndăratelea. Miai îi uimise pe toţi, căci nu înţelegeau de ce nu se opreşte, acum cînd n-ar mai fi fost de loc de ruşine. Pe faţa lui nu se putea citi nimic, doar ochii negri îi străluceau ca la un diavol. Nu trecu mult şi el simţi că Vasile Peştefript se lasă puţin cam greu, întoarse capul spre el şi-i văzu obrajii supţi şi gura slăbită. Atunci strigă sălbatic :

— Păcălete, ai un galben dă la mine acum, dă-o-n „Ciuleandra". Nene baciule... zi-i te rog, ca pă Argeş.

Lăutarii erau din Piteşti, „Ciuleandra" era un joc de pe Argeş. Miai îl mai jucase pe la horele de la deal, pe care le cutreiera umblînd după dragoste, uneori mai mîncînd bătaie de la cete de flăcăi, care apărau fetele şi nevestele satului, alteori bătînd el cîte trei odată. Era sătul de toate astea, dar acum ar fi vrut să joace oricît, fiindcă juca în faţa singurei muieri care mai era pe lume... Păcălete se răsuci ca o cheie, ceilalţi îi ţinură vitejeşte isonul, fluieraşul porni înainte ca o iasmă, iar cei doi, schimbînd uşor paşii, porniră într-un joc diavolesc. După cîtva timp, Vasile Peştefript se opri însă moale. Spuse că nu cunoaşte jocul, ceea ce era la urma urmelor de crezut. Adevărul e că-i slăbise cu totul suflul. Lăutarii se opriră şi ei. Cei doi erau lac de năduşeală, dar Miai parcă nici nu băgă de seamă asta.

Moş Saftu clătină din cap cînd îl privi venind liniştit spre cei din fruntea nunţii, ca un armăsar înspumat după o alergare crîncenă.

— Seamănă cu taică-su... Amarnic bărbat a mai fost şi Firu ăla la viaţa lui.

După ce se mai jucă o sîrbă, Miai, care se ținuse acum deoparte, ceru lui Păcălete să cînte un „Joc de doi" și puse numaidecît mîna pe umărul Sultănicăi, ca să nu i-o ia altul înainte. De cînd se cam lățise, deși nu avea decît optsprezece ani, ea devenise destul de greoaie, mai ales că niciodată nu fusese iscusită la joc, deși nici o fată din sat, afară poate acum de Rița, nu cînta atît de frumos ca ea. Miai știa asta și nu luă în seamă codirea ei... Nu-i păsa de joc... Vrea numai să-și petreacă brațul peste umerii ei fierbinți, ca altădată, și să-i simtă trupul lipit de al lui. Mergeau încet și lin, aveau timp să guste fiecare greutatea plăcută a celuilalt. Parcă pluteau pe altă lume. Simțindu-i încheietura caldă a brațului voinic în ceafă, pe Sultănica o ademeni în gînd tot ce fusese mai an, în nopțile din pădure, în serile cînd stăteau amîndoi pe bordei privind luna.

Mai jucară încă de vreo două ori, tot parcă ei singuri în toată hora, pînă cînd mireasa veni și se prinse și ea, tot cu mîna petrecută după umeri, în dreptul lui. Petruța juca așa cum nu jucau multe în sat, avea picioarele sprintene și știa orice joc fără greșeală, dar lui Miai i se păru că atîrnă de el un pietroi. Se strîmbă atît de rău, încît toată lumea băgă de seamă.

— Fă, nu-i lucru curat aci, spuse Maria lui Căciulămare Mariei lui Ion.

— Taci, fă, împielițat-o, nu spune blestemății, îi răspunse amărîtă femeia, care privea fără să joace, înfășurată toată în maramă de borangic, singurul lucru de preț pe care-l avea.

Cînd se sfîrși, se auzi glasul lui Stanciu, care ceru lui Păcălete, cu o răutate de țap tînăr, să cînte „Sîrba slutei". Păcălete spuse că nu o știe, atunci Stanciu îi spuse să cînte altă sîrbă, la care știa că se potrivesc cuvintele... Vorbele le ticluiseră ei, flăcăii, tîrziu, tot la furcăria de sîmbătă... Păcălete începu sîrba și, după ce mulți fură în joc, se auziră glasurile cîtorva dintre flăcăi și fete :

„Of... of... of... Ți-a plăcut, neicule, suta,
of, of...
Ce te faci acum cu sluta ? of, of...
Of... of... of... neicule... of, of, of, of...
Ce te faci acum cu rîia...
Cînd o fi să scoată ia ?..."

Restea îi înjură de Dumnezeul mamei lor și strigă lăutarilor să cînte mai tare, ca să acopere astfel vorbele cîntate, de nu se mai înțelegeau.

Cînd se opri sîrba, bătrînul Nedelcu, supărat, pofti pe nuntașii de frunte în casă. Cînd porunci să vie și lăutarii, cei tineri nici nu voiră să audă și făcură gălăgie. Miai le spuse însă că lăutarii pot să rămînă afară, că înăuntru o să cînte oaspetele din caval.

Cloșca-cu-pui era acum sus și Carul pe jumătate întors. Norii cîți mai rămăseseră se scărmănau singuri. Cu toate că era tîrziu, nimeni nu vrea să plece acasă. Cum să plece cînd pivnița Nedelcilor era încă plină și miei la tavă încă destui ! Cu un asemenea chilipir nu se mai puteau întîlni curînd, iar flăcăii îndrăciți nu voiau să scape prilejul și să cruțe vinul hapsînului de hangiu.

Popa Gheorghe, care fusese și el în bătătură, se așeză, adunîndu-se, pe laviță și, ducînd cănița la gură, se întoarse către Miai înainte de a bea :

— Le-ai făcut-o, mă Miai, le-ai dat peste nas puțoilor ăstora obraznici... I-ai rămas pă toți, ce mai încolo, da' d-aci înainte să te cumințești, mă, că ai intrat și tu în rîndurile oamenilor. Ți-ai făcut mendrele cît ai vrut, acum mai gîndește-te și la casă, la copil și la muiere.

Pe logofătul Dobre îl pufni rîsul.

— Ți-ai găsit și cui să predici, părinte Gheorghe... Și ca să arate mai bine, strigă : Mă Păcălete, ia zi-i-o p-aia cu ușa crăpată, mă.

Cobzarul își mototoli cu șiretenie buzele, ca să cîștige timp, și apoi, văzînd că Miai nu zice nimic, începu să-i zică, făcînd cu ochiul :

„Mărioară din Pitești,
Cu bărbatu cum trăiești ?
Cu bărbatu trăiesc bine,
Cum vrea Dumnezeu cu mine.

. . . .

Și să lași ușa crăpată,
Ca să văd cum ești culcată, măi, măi.
Dac-oi fi culcată bine,
Să viu și io lîngă tine, măi, măi.
Dac-oi fi culcată rău,
Să mă duc cu Dumnezeu, măi, măi."

Maria lui Căciulămare nu se lăsă și-i spuse cobzarului, cu un zîmbet plin de tîlc, chipurile, ca din partea nevestii, a Petruței :

— Ia zi-i după mine, mă Păcălete...

„Foaie verde... tu, bărbate,
Trei pă lume nu să poate :
Să scape omu dă moarte,
Să-ntinerească nu poate,
Să le iubească pe toate..."

Toți făcură haz, numai Miai se închise în el, cu amărăciune. Nu... S-a săturat. Nu mai voia să fie cel de pe afară, care să fugă noaptea, cutreierînd satele. Toate muierile la un loc nu sînt Sultănica. Dă-o dracului de viață. El dă ca prostul muierea lui pe altele, care nu-i vin ei nici la deștul cel mic. Tot el e cel nerod cînd socoate că înșală pe alții. Își fură singur căciula.

Niciodată nu s-a simțit atît de însingurat. Trage mînios din gura ploștii și, fără să-i mai pese de Petruța, care iar i-a cuprins umărul, îi cere cobzarului să-i cînte :

„Mă, Ioane, c-o fi prost...
Aseară unde mi-ai fost ?
. . . .
Unde-am fost, am trăit bine,
Cu puicuța lîngă mine.

Mă, Ioane, omule,
Nu-ți mai trece nopțile
Pă la toate porțile
Că porțile-s toate-nchise,
Și lacătele toate puse."

Oamenii fac haz... Au priceput după capul lor că pentru Miai s-a sfîrșit cu viața de teleleu...

Păcălete a priceput și el că Miai are chef să asculte și vine lîngă el, ca să-i zică la ureche. Acesta întrebă dacă știe „Foaie verde de gutuie". Păcălete, cu fălcile lui mari și lucioase, cu

ochii mari și negri, cu mustața în sus, nu răspunde și începe de-a dreptul :

„Foaie verde dă gutuie... măi, măi...
Ești cum ești și alta nu e... măi, măi...
Dă cînd mi te-ai supărat... măi,
Șapte sate-am tot umblat... măi,
Da' ca tine n-am aflat,
Da' ca tine n-am aflat... măi.

Hai, murgule, acas, și pace,
Că nici asta nu-mi prea place.
Nici asta... nici astălaltă,
Hai la a de-a fost aldată.

Murgu dacă auzea... măi, măi...
Căpiat îmi alerga.
Fără frîu și fără șa... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi...
Îl mînam cu inima... măi, măi..."

Petruța se topea de fericire, iar mesenii zîmbiră uitîndu-se unul la altul, căci toți crezură că e vorba de mireasă... că la ea se întorsese Miai. Nimeni nu băgase de seamă că el căutase pieziș ochii Sultanei, verzi și sprîncenați, și-i prinsese în privirea lui. Vechilul ceru și el lui Păcălete să-i cînte, dar după asta Miai îl chemă din nou pe cobzar lîngă el. Privind-o mereu în ochi pe Sultana, îi ceru să cînte parcă numai pentru el. Pentru el și pentru muierea tînără care-și frămînta, stîrnită, buzele.

„Hai, puicuță, dă mi-arată
Unde ne iubeam odată,
Leano... Leano...
Trandafir lîngă obraz,
Pe-acolo trecui și azi,
Că el și cu serile
Ne-ascultau sfădelile,
Leano... Leano...
Ori că ți-ai uitat dă toate
Dă un an și jumătate ?...
Leano... Leano...

Desfă, puică, ce-ai făcut,
Ca s-o luăm dă la-nceput,
Leano... Leano..."

Cei care erau doar nuntași ascultau cîntecul ca martori, plăcîndu-le ori nu, dar Sultana începu să tremure. Patima lui nestatornică răscolea în ea o durere care durase ca jeraticul subt cenușă. Miai o privea într-una și o iscodea cu privirea lui stăruitoare. El înțelegea din ce în ce mai mult că ea îl luase pe Ichim doar ca să scape de sărăcie și atîta tot. Ce să-i faci ? N-avea nici ea dreptul să iubească ce-i dorea făptura ei... ăl sărac n-are drept pe lumea asta. Avea, biata de ea, de ales între a se sluți muncind fără nădejde, pînă cădea în genunchi ca o vită, ori de a pune cruce iubirii care a fost și de a rămîne, tot mai frumoasă, alături de un bărbat pe care nu-l socotea bărbatul ei.

Totuși, Miai încă nu bănuia cît de grea fusese suferința ei de un an și mai bine.

Nopți întregi nu dormea, mai ales în nopțile cu lună care-i aminteau de cele trei zile arzătoare din pădure. Acum privirile lui și cîntecele astea rupeau fîșii tot de pe ea, de rămînea aproape fără nimic, ca atunci. Dar mai ales o otrăvea Petruța asta, care îi lua tot și-i mai și zîmbea ca o nătoadă, pe deasupra. Se înfurie și își spuse că din a doua seară va începe să se dea iar în dragoste cu Miai, ori ce-o fi. Mai ales acum cînd afla din cîntecul cerut și din privirea lui că nu o poate uita, că și el o dorește mereu.

Flăcăii și fetele de afară lăsaseră jocul, și acum se îngrămădeau cu toții în odaie, înghesuiți în prag și în pervazul ferestrei. Se aduseseră aci cîteva tăvi cu plăcinte, care ar fi fost să fie numai pentru nuntașii de seamă, căci n-aveau loc unde să se facă pentru toată lumea dar ei nu înțelegeau asta și, venind de afară după tăvi, le vămuiseră cît putură. Pe urmă puseră mîna și pe ploștile de vin. Nedelcu pe de o parte se gîndea că ar fi vremea ca lumea să plece acasă, dar pe de altă parte ar fi vrut ca nunta fie-si să fie o nuntă cum n-a mai fost, să se pomenească de ea cît or trăi ăi care au fost de față. Să se ție minte că el e om cu stare.

Cei doi parcă nu mai erau pe lumea asta. Miai, mai ales, nu mai ținea socoteala de nimeni. Îl înfuriau toți cei de față, tot atît de mult ca și Ichim, ca și Petruța. Se duse să ia plosca

de pe masă, anume ca să-i puie Sultanei palma în ceafă și să o simtă toată arzînd. Întîrzie cu mîna și simți trupul femeii tremurînd tot. Miai mult însă nu bănui ce e cu ea. I se părea că ea nu înțelege cît de rău se răsucește în el cuțitul neîndurat al dragostei. O vedea tulburată și-i era milă de ea, tot atît de mult cît îi era în clipele astea milă de el însuși. O vedea și pe ea, tot fără noroc, ca și pe el.

Chemă cobzarul și-i ceru să-i cînte „Lele cu sprîncene multe." Asculta cîntecul în picioare, cu plosca în mînă, cu ochii duși undeva departe. Clătină din cap, îngînînd în minte vorbele cobzarului :

„Lele cu sprîncene multe,
Cui le dai să le sărute ?
Cin'spre-acasă te petrece ?
Cine-ți ține cald și rece ?
Noaptea cin'mi te-nvelește ?
În zori cine te trezește ?
Cine buzele ți-a supt ?
Cin' te vrea în zi de frupt ?"

Mesenii nu mai pricepură nimic cînd îl văzură lăsîndu-se moale, aproape căzînd, pe o laviță, lîngă frate-su Ion... Îi picurase vin din gura ploștii pe cămașa de inișor, pe pieptul desfăcut, păros.

Sultana știa acum că de-aici încolo vor începe iar să se vadă pe furiș și că vor avea să-și ascundă dragostea prin toate colțurile hanului, pe toate potecile pădurii... Ea vru ca el să știe asta încă de acum... Vru să știe că ea e a lui, ca și mai înainte. Cîntă atunci unul dintre cîntecele potrivite pe viersul doinei, alcătuit din vorbe gîndite de ea în nopțile de singurătate pe care le petrecea alături de Ichim, care dormea sforăind, prăbușit. În glasul ei clocotea vinul dragostei, dar, în afară de Miai, toți ascultară fără să-i priceapă tîlcul.

Nașul se ridică și vesti începerea darurilor. Din partea lui spuse că dă tinerilor căsătoriți o pereche de boi.

— Dă la mine mai puțin, spuse el, după cum era obiceiul în asemenea împrejurări, dă la Dumnezeu mai mult... Pe urmă se întoarse către Ignat Secu... Să te auzim, frate Ignat... Aud ? Ai zis ceva ?

Ignat dădu o velință și, rînd pe rînd, răspunseră și ceilalți de la masă... Din prăvălie veniră iar toți buluc, să afle ce daruri se dau.

După ce Păcălete și ai lui începură și ziseră fără vorbe, de două ori, răsucită, prelungită, fraza de început a doinei, Sultana își lăsă ușor capul pe umărul stîng, ridică iar sprîncenele negre și mari în unghi, de i se umeziră ochii verzi pe jumătate închiși și apoi începu, cu un glas ridicat și topit în tărăgănări parcă brumate, cîntecul adus tot de Miai, mai demult, și ușor schimbat de ea :

„Foaie verde iasomie... măi, măi...
L-aștept pe neica să vie... măi, măi...
Dă pă prispă mă tot uit... măi, măi...
Că nu l-am văzut dă mult... măi, măi...
Cînd vii neică, dumneata,
Mie-mi sare inima.
Cînd te văd suind, călare,
În țărînă simt că-mi sare,
Să așterne drumului,
Subt copita calului."

O ascultau toți tăcuți, căci nu o mai auziseră de mult, de cînd furcăriile cu jocuri și cîntece se făceau în fața bordeiului lor... de cînd se știa că un glas ca al ei nu se mai cunoștea nici în satele dimprejur... Cîntecul dură multă vreme, căci, potrivit doinei, fiece rînd de vorbe, o dată cîntat repejor, era zis din glas, ca un chiot prelungit și întors amar în jur. Fața rotundă a Sultanei, în afară de ridicarea în ascuțiș a sprîncenelor, de privirea pierdută, nu arăta nimic, parcă nu era decît o fereastră liniștită pentru frămîntarea dinlăuntru.

Miai nu găsi nimic în tîlcul vorbelor pentru el, dar îl cuprinse și pe el acel iz amar și plin de păreri de rău care era în simțirea femeii, încă atît de tinere.

Mesenii începură să se îndemne iar la băut ; se vedea că sînt cam obosiți. Zăpușeala era grea și mai toți se făcuseră conabii la față din pricina mîncării și a băuturii.

Sultănica îi lăsă pe lăutari să încerce să cînte ceva mai vesel și, după cîtva timp cînd sfîrșiră, începu ea din nou, tot pe viersul doinei, spus doar în jumătate... Era cîntecul pe

care-l întregise de la ea, după ce se întorsese din pădure și credea că Miai a lăsat-o :

„Foaie verde dă sulfină...
Ș-astă-seară-i lună plină, măi.
Da' neica tot nu mai vine, măi,
Da' neica tot nu mai vine, măi!
Of... of, Leano... Lino...
Unde e, nu o mai vede, măi,
I-au luat ochii alte fete ? măi."

Cînta cu ochii ei mari, prinși în ochii lui Miai, parcă erau numai ei singuri, față-n față :

„Nu vede cîtu-i dă rece, măi,
Dă cînd nu ne mai petrece ?
Of... of, Leano... Lino...
Unde pune neica mîna,
Simți că te dogoară luna...

Unde pune neica mîna... măi...
Of... of, Leano... Lino...
Cînd te ține neica-n brațe,
Nu mai vezi că-i dimineață, măi...
Of... of... Leano... Lino..."

Acum Miai pricepu că ea n-a uitat nimic din ce-a fost. Se învolbură roș de patimă și, de unde pînă acum o simțea mai tînără decît el cu aproape unsprezece ani, acum cînd o văzu răscolită în toate oasele ei, de amintirea frîngerilor în brațe din trecut, îl cuprinse o mînie aprigă. Dumnezeul mamii ei, atunci ce caută în așternutul lui Ichim ? Petruța, care-i privea cînd pe unul, cînd pe celălalt, urmărindu-i din ce în ce mai nedumerită, îi puse mîna pe umăr și-l întrebă de ce e supărat. El se întoarse spre ea mînios. Își aminti iar de tot. Ce căuta el aci ? se întreba din ce în ce mai frămîntat...

Cei de față, care nu bănuiau nimic, îi cerură stăruitor Sultănicăi să mai cînte.

— Fa, n-au murit toți dracii-n tine. Dă cînd te-a luat Ichim, lumea socotea c-ai amuțit, îi spuse Maria lui Căciulămare.

Ea îi șopti ceva lui Păcălete, care dădu din cap, zise apoi și repetă împreună cu ai lui fraza începătoare a doinei, înjumătățită, și ea începu din nou, cu sprîncenele mari, ridicate la mijloc, cu privirea întoarsă în gînd :

„Foaie verde magheranu,
Doamne, greu mai trece anu,
Of... of.. Lino,
Neică, doru dă la tine
Peste munți și ape vine
Și nu-l poate opri nimeni
Pîn-ajunge pin' la mine...
Și nu-l poate opri nimeni...
Of... of... Lino...

Noaptea-ntreagă te pîndii, măi,
Și d-am văzt că nu mai vii, măi,
Mi-am pus doru căpătîi,
Mi-am pus doru căpătîi, măi,
D-am văzt că nu vii, măi,
Cu urîtul mă-nvelii, măi,
Mamă, greu mă odihnii,
Of... of... Lino..."

Un fel de negură se lăsă peste zăpușeala apăsătoare din odaie, sporită și de fumegarea celor cinci lumînări groase... Era atîta mărturisire în cîntecul femeii, că toți cei de față acum înțeleseră. Singur Ichim, care era beat, nu văzu nimic. Tot ridica plosca, întorcîndu-se spre dreapta și spre stînga, apoi o ținea la gură, de-i juca mărul lui Adam, gîlgîind.

— Banii nu fac omu fericit, îi spuse Neaga încet lui Ignat, clătinînd din cap cu înțeles.

Ignat își jucă încet privirea de cremene.

— Da'... și fără ei, viața nu-i viață...

Oaspetele cel tăcut ceru încuviințarea să cînte și el ceva, de prin partea de unde era de felul lui.

— Poate că n-o să vă placă, drept să vă spun, dar mare poftă îmi făcu felu cum rosti cîntecul această nevastă... Noi de felul nostru sîntem ungureni, dar ai noștri au venit de multă vreme și-și făcură căși dincolo de mănăstirea Hurezu-

lui, într-un sat de-i zice Novaci, cred că n-aţi auzit de el... Acolo în Gorj se cîntă mult de tot. Pe dumneata, neică Păcălete, te poftesc să-ţi dregi cobza după cum îi zic eu acum... Şi cîntă din caval cîteva fraze, ca să-i arate cum să ţie isonul. Apoi, începu cu un glas atît de ridicat, cum nu se mai auzise prin părţile astea ale Argeşului şi Dîmboviţei, mai mult rostind versurile şi repetîndu-le decît cîntîndu-le... Era ceva de şagă în surîsul lui, din colţul gurii, şi un iz dulce, acrişor, dă măr creţesc în glas.

„Mă dusăi, da' mă dusăi să trec la Olt
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot...

Unde-o fi, da'unde-o fi, Oltu, măi, mare,
Oi trece, oi trece mîndra-n spinare.

Unde-o fi, da'unde-o fi, măi, mititel,
L-oi lăsa, l-oi lăsa s-o treacă el.

Şi trecui înot... Da ... trecui Oltu înot
Cu a mea, cu a mea mîndră cu tot.“

Nuntaşii făcură haz de cîntecul oaspetelui oltean, pe care-l socoteau o bună snoavă, dar Miai îngheţă. El îi înţelese tîlcul răsturnat... şi în el se răsuci un şiş. Se uita în ochii Sultanei şi parcă ea îi spuse, cu privirea încremenită muteşte, vorba da.

Acum nu mai putea gîndi nimic. Începură să se încurce toate în mintea lui. Una ştia, însă, că pe calea pe care o pornise cu nunta nu va mai merge... Nici un ceas nu mai putea lăsa pe Sultana în aşternutul lui Ichim, acum cînd află că şi ea îndură cît îndură el. De ce să nu fie împreună, acum cînd scăpaseră de sărăcie ? Se îndoi totuşi un timp de hotărîrea ei şi o întrebă din privire dacă merge sau nu. Ea zîmbi limpede acum, zîmbetul ei spunea, din nou, da.

Oaspetele oltean fu rugat de nuntaşi să mai cînte, iar el le cîntă, îndelungă vreme, cîntece mucalite, care plăceau mult celor de faţă. Miai nu mai ştia ce să facă... Tot Sultana îi risipi nedumerirea. Ea îngînă ceva dibuind... şi întrebă pe oaspete dacă poate să-i ţie isonul din caval... Cînd se potriviră, din

viers, femeia începu o doină ușor repezită, cu sprijin numai pe unele jumătăți de vorbă, care cădeau mai bine :

„Frunză verde de răsură,
Fapt dă seară, măi, măi,
Vino neică dă mă fură,
Fapt dă seară, măi, măi...

Dacă nu poți la cîntători,
Fapt dă seară măi, măi,
Am s-aștept să vii în zori,
Fapt dă seară măi, măi,
Ce-a mai fost, vreau iar să fie,
Și puicuță și soție, măi, măi."

Rămăsese luminoasă și senină, ca o poamă pîrguită. Acum totul era ușor. Nu era chip de amînare. Într-o clipă, Miai știu ce va face.

Dar mai întîi ținu să-i mulțumească parcă ; simți nevoia să întoarcă tot ce-a fost întunecat într-o lumină care să-i ducă de aci încolo.

Încălzit de vinul așteptării, ceru să cînte și el... Nu prea avea glas, oricum nu avea cînd cînta, acel glas scăzut, de taină, cu care zăpăcea muierile cînd le șoptea... Își dete seama, se răzgîndi și-l rugă pe oaspetele lui să-i cînte doina pe care i-a cîntat-o într-o seară, în sus, pe grohotișurile Leaotei... Cel rugat zîmbi, cum zîmbise tot timpul, își ridică ușor cu degetul mustața mică, moale și căruntă și îi făcu semn lui Păcălete. Cînd se potrivi isonul, începu trăgînd din amintire ca un fir de mătase, din el însuși :

„Cîte fete sînt subt soare,
Puica mea pereche n-are,
Ca-așa-i puica mea la față,
Ca roua de dimineață.
Puica mea ușure e,
Ca roua pe strugure."

. . . .

Sultana nu mai era ușoară la trup, dar Miai știa că în clipa aceea vorbele i se potriveau, simțea că e o razachie neagră, dulce și brumată.

Oaspetele cînta acum iar nişte drăcii şugubeţe, de care toţi făceau haz nespus. Stanca singură, cu faţa ei bălană şi lungă, fără pic de sînge în obraz, cu toate că mîncase şi ea, părea căzută de pe altă lume... Avea pe ea ia de la nuntă, pe care n-o mai pusese de la plecarea lui Toma cu pandurii, şi parcă era legată cu o frînghie... Ţinea în braţe copilul adormit şi parcă îi era frică să plece. Ştia că bătrînul Nedelcu hotărîse ca nunta să ţie pînă a doua zi, luni, noaptea, şi ea se simţea tare slăbită. Acum îi era şi teamă să plece noaptea, că pînă în sat era o bucată de drum... Sultana, care ieşise de cîteva clipe, se întoarse aducînd o tavă cu plăcinte, pe care le întinse nuntaşilor... Se uită ţintă spre Miai, şi el văzu atunci că nu mai are salba cu cele trei rînduri de galbeni mari împărăteşti la mijloc şi icusari mici tot de aur pe margine. Înţelese. Ieşi numaidecît. În odaia Petruţei îşi lăsase cele două pistoale, căci păstrase numai cuţitul la brîu. Mai avea de gît, la piele, o pungă cu treizeci de taleri de aur. Îşi luă minteanul pe umeri şi se îndreptă spre portiţa din dos, care da în pădure. Se trînti pe o căpiţă de fîn subt un paltin şi aşteptă. Căpiţa era încă jilavă, şi asta îi plăcu, fiindcă altfel ardea tot. Crăcile scuturau din frunziş picături dese, cînd erau izbite din greşeală. Sultana nu avu destule plăcinte pentru toată lumea, dar îi împăcă pe cei care doreau, spunînd că aduce altele şi ieşi din nou cu tava.

În odaie, pe o masă aşternută cu ştergar alb, într-o strachină verde îşi lăsă salba pe care o scosese, apoi ieşi după ce îşi luă şi ea un mintean... Din uşa grajdului de lîngă portiţă luă o traistă, traistă pe care o pregătise între timp şi o velinţă... Pusese în traistă, învelite într-un ştergar, o jumătate de miel, brînză, ouă, pîine şi o sticlă cu vin. Aşteptă cîteva clipe să treacă Vasile Peştefript, care venea din pădure, ţinîndu-se de gît cu Safta lui Firică... Îl cunoscu după glas. Cînd trecu portiţa, făcu vreo cîţiva paşi la stînga, să se ascundă după o tufă, căci nu-l văzuse pe Miai pîndind jos. El se apropie ca un lup, o cuprinse în braţe şi-i arse buzele cu un sărut.

— Să nu vie cineva, omule...

— Am pistoalele la mine...

— Neică, să mergem unde ne-a fost bine cîndva...

— Acolo o să ne caute. Ştiu io un loc mai bun.

Cunoștea Vlăsia înspre marginea asta a ei, de ar fi putut merge și cu ochii închiși... Știa el într-o rariște o colibă părăsită, ascunsă în clinul unei vîlcelușe.

*

Cînd Petruța văzu că Miai întîrzie, nu mai putu răbda, și ieși să-l caute în bătătura din față, unde nu mai era nimeni, căci flăcăii și fetele, perechi, se aciuaseră pe unde le fusese mai la îndemînă. Se duse și subt șopronul unde era acum plita cea mare, la care se gătea, să întrebe pe Sultana dacă nu l-a văzut pe Miai... Nu o văzu nici pe ea, iar cele două bătrîne dormeau și nu știau nimic... O cuprinse un fior rece, căci pricepu că trebuie să fie împreună. Alergă mai mult moartă spre grajd, dar lîngă prag se izbi de Vasile și de Safta lui Firică. Stăteau îmbrățișați pe un butoi gol, pe care-l rostogoliseră pînă acolo. Vasile îl văzuse pe Miai ieșind pe portiță cu minteanul pe umeri. Pe Sultana n-o văzuse.

Se întoarse înjunghiată în odaia nuntașilor, lîngă tată-su. Abia putu să spună :

— Miai a fugit cu Nița...

Bătrînul sări ca ars și țîșni pe ușă... În curte, fierbînd, se întoarse către ea.

— I-ai căutat în grajd, după claia de fîn ?

— El și-a luat pistoalele... L-au văzut Vasile și Safta cînd a ieșit pă portiță.

Bătrînul începu să răcnească :

— Restea... Restea... Tu n-auzi... ?

Restea era după claia de fîn cu Lica și, cînd auzi pe tată-său strigînd, alergă speriat.

— Restea, ia-ți șușaneaua și pistoalele și hai prin pădure să-l căutăm pe Miai, care-a fugit cu cățeaua de Nița...

Pînă să iasă Restea din odaie, bătrînul înțelese zădărnicia unei căutări prin pădure. Se sprijini de pereți, ca să nu cadă. Obrajii îl usturau, de rușine.

— Ce să căutăm în pădure ? Acu în caru cu fîn ?

Restea clocotea de furie.

— Îl omor pe frati-su, pă Ion, și alergă cu pistolul, în mînă, spre odaie.

Bătrînul se luă în grabă după el, îl ajunse.

— Omoru trebuie făcut cu socoteală. Nu aşa. Apoi trecu el întîi pragul şi strigă mînios către Ion, către nevastă-sa şi către Stanca : Hristosu vostru, ieşiţi afară, neam dă porci, că vă omor pă loc.

Nuntaşii se ridicară în picioare înmărmuriţi. Nu pricepeau nimic. La rădăcina nasului lemnos al bătrînului, ochii se făcuseră parcă roşii. Mustaţa pieptănată şi potrivită cu grijă azi-dimineaţă era parcă mototolită. Puse mîna cu unghiile degetelor late pe umărul lui Ichim şi-l zgîlţîi.

— Scoală şi tu, paştele cui te-a făcut, că ţi-a fugit tîrfa dă nevastă-ta...

Ichim ridică privirea bleagă dintre pleoapele lipite şi se uită moale şi paşnic în jurul lui.

— A fugit... ?

— A fugit cu cîinele dă Miai, şi, nemaiputînd îndura, bătrînul se lăsă moale pe laviţă, lîngă masă, cu fruntea în mînă.

Faţa lui Ion, îngustă şi ciupită de vărsat, înţepeni, şi el se întoarse către muieri şi le spuse scurt :

— Haideţi acasă... Din pragul prăvăliei se întoarse către Nedelcu... Jupîne, nu-ţi răspunz la ocara pă care mi-ai spus-o fiindcă ocara pă care o înduri dumneata e mai mare şi mai grea. Ne stropşeşte şi pă noi ruşinea asta, să ştii. Da' acum ascultă şi-o vorbă pă care ţi-o spun io : Dragostea nu să vinde şi nu să cumpără. Tu, Mărie, hai.

Cele două muieri se întoarseră din tindă, cu copiii adormiţi în braţe.

De afară năvăliră buluc toţi cei risipiţi prin toate colţurile. Era o zarvă nemaipomenită. Nuntaşii se sculară să plece. Bătrînul păru că se trezeşte. Se sculă în picioare şi le spuse, aproape răstit :

— Rămîneţi cu toţii jos... Aţi mîncat şi aţi băut pentru nuntă... O să mîncaţi şi o să beţi pentru parastas.

*

După trei zile, cei doi se întoarseră în sat. Nici Nedelcu, nici feciorii lui nu dădură un semn de ceartă... Îi trimiseră doar fetiţa — pe Safta — cu o bătrînă care mătura la han. Petruţa plecase chiar a doua zi de dimineaţă, cu o căruţă, la rude la Zimnicea. Sultana primi fără supărare fetiţa, căci i se păru că seamănă cu Miai...

Dormeau subt un adăpost de scînduri, aşteptînd ca să vie dulgherii să se pună pe lucru. Peste două săptămîni, însă, Miai a fost găsit cu ţeasta zdrobită de topor, în poarta unei case cu gîrlici şi livadă pînă în poartă, de pe valea Glîmbocelului. Şedea acolo o văduvă cu care se ţinuse el mai demult... La început se crezu că a încercat s-o vadă iarăşi pe această muiere, iar ea, ori cineva pus de ea i-a sfărîmat capul. Sau poate, gîndeau alţii, l-a omorît cineva cu năduf în dragoste, fără ştirea ei... Ion şi Sultana s-au dus peste două zile cu o căruţă să-l aducă acasă. Văduva bănuită şi un flăcău din sat erau păziţi, cu fiare la picioare. Dar li se dete drumul cînd Sultana recunoscu betele cu mărgele pe care Ichim le purta peste brîul roşu...

Pleacă un zapciu, vine altul

Ichim şi Restea au fost sculaţi în puterea nopţii de un ceauş, care venise cu şase poteraşi şi bătuseră cu flintele în poarta curţii şi în uşa hanului pînă îi sculaseră pe toţi ai casei, înspăimîntaţi. Le-au legat mîinile la spate, cu aceeaşi frînghie lungă, la amîndoi, şi pe urmă au pornit prin ploaia care cădea aproape neîntrerupt, de pe la Sfîntu Dumitru, măruntă şi deasă, ploaie putredă de toamnă. Doi poteraşi călări, în frunte, alţi doi în spate, care ţineau un capăt al frînghiei, şi cîte unul pe de lături, îi păzeau cu grijă, căci era un întuneric ud, că nu se vedea nimic la un pas. Cei de pe de lături aveau gîrbacele în mînă şi-i tot zoreau, cu înjurături de oameni necăjiţi, lovindu-i la întîmplare, căci nu-i vedeau. Şi ceauşul şi poteraşii erau mînioşi că din pricina ăstora au pornit de aseară prin ploaie şi de atunci pînă acum, cînd se apropie zorile, tot merg prin ploaia care le-a pătruns cu răceala ei pe subt cojoace şi ipingele pînă în oase. Restea cu toate că a îngheţat e mai curajos, dar Ichim şi-a pierdut capul cu totul...

Au trecut şapte ani de cînd, într-un car cu boi, Sultana şi Ion aduseseră de pe valea Glîmbocelului, aşezat pe fîn şi velinţe şi acoperit cu frunziş de stejar, trupul sfîrtecat de topor al lui Găman şi acum era a treia oară cînd, din pricina

acestui mort, erau duși legați la Găești. Într-o desagă, Sultana adusese, în ziua aceea, de la deal în căruța mortului și o pereche de bete, pe care mama unui copil le adusese tocmai a treia zi... Le găsise copilul în șanțul drumului și le luase degrabă și pe furiș, ca să nu-l vadă nimeni. Cînd muierea a văzut ce năpastă cade pe capul vecinei ei, văduva, și cine știe... și pe ea, dacă s-o descoperi ce e cu betele, și-a luat inima în dinți și a adus acele bete cu mărgele, cum nu se mai văzuseră în sat... Cînd le-a văzut Sultana, și-a mușcat buzele pînă la sînge... Ea a știut din clipa dintîi cine era ucigașul, dar avea acum și dovada... Erau betele cu mărgele mici, albastre și roșii ale lui Ichim... Le știa tot satul... Nu putea tăgădui că nu sînt ale lui. Se vede că, încins cu ele peste brîu, așa cum obicinuia, în noaptea cînd aducea cu căruța trupul lui Miai, ca să-l lepede în fața porții acelei femei din deal, Ichim nu băgase de seamă că betele i s-au desprins, fiindcă brîul îi rămăsese strîns pe mijloc. Bănuind apoi că trebuie să fi fost rămas urme de sînge și pe căruță, Sultana nu se lăsă pînă cînd nu aduse dovada că Nedelcii se opriseră, în dimineața următoare acelei nopți, la Vadu Rău, ca să spele în zorii zilei căruța, și, chipurile, și caii, cînd nici naiba n-a mai pomenit să se scalde caii și să se spele căruța la gîrlă, în zorii zilei. Îi văzuseră atunci mulți oameni care în dimineața aceea ieșiseră de cu noapte la a doua prășilă...

Ion al Firului, mistuit de o turbare tăcută și rece, nu se lăsă pînă nu puse totul în mișcare. În fața începutului de dovadă, zapciul nu avusese ce să facă și îi pusese pe cei doi frați la popreală, urmînd să-i trimită la judecată la divanul criminalicesc.

În timpul acesta Sultana n-a mai fost om... Nici nu mai putea să plîngă... Ochii i se duseseră în fundul capului, cît erau de mari și de verzi, fața i se uscase parcă... Potopul de lume care se adunase și din satele vecine la înmormîntarea lui Găman, în după-amiaza călduroasă de iunie, o văzu cu privirea rătăcită, mergînd parcă fără să știe că e pe lume... Nu plîngea... nu spunea nimic... mergea numai așa, năucă, de parcă i se rupsese șira spinării. Era lume nu numai în biserică, ci și în curtea cu iarbă a bisericii, între nucii din marginea viei pînă la cimitir, ba înghesuită pe unde se putea sta pe ruptura de mal și pe costișa dinspre poiana răscrucii... Cînd l-au scos pe năsălie din biserică să-l ducă la groapă, o duceau pe umeri Peștefript, Oagea, Drăgan și Mitru, au început să cînte lău-

tarii, care-i cîntaseră de atîtea ori, și-au început să bocească femeile și fetele de se înneguraseră și ochii bărbaților... Ion, frate-său, se mișca încet, ca înlemnit în mers.

După înmormîntare, flăcăii și cumnatul ei au dus de pe locul acestuia bîrnele, nuielile și lemnăria, lucrată de dulgherii din deal, în aria lui moș Truță, unde au săpat un alt bordei, alături de cel vechi, ca să aibă tînăra femeie să stea și să nu fie nevoită să se întoarcă la han, la socru-său. Ea ar fi vrut să se ducă departe, să se ascundă, însă către sfîrșitul lunii a fost chemată să facă iar clacă la seceriș... O mai ajutau și aci fetele și flăcăii, cînd o vedeau atît de abătută... Rița îi făcuse lui Miai și un cîntec, schimbînd o variantă scurtată a Mioriței, pe care-l cîntau acum la furcării, unde Sultana de altfel nu se ducea...

Dar Ichim și Restea nu au stat la poprealǎ decît vreun an de zile, căci spre toamna următoare, zapciul, spunînd că nu sînt destule dovezi de vinovăție, ca să-i poată trimite la divanul criminalicesc, le dăduse drumul la amîndoi... Le-ar fi dat poate drumul și mai devreme, dar fusese între zapciu și bătrînul Nedelcu o lungă tocmeală și numai după ce Ichim și Restea, cu fețele schimonosite de chinuri, îi spuseră bătrînului că nu mai pot îndura caznele la care sînt supuși, chipurile ca să mărturisească totul, acesta fu nevoit să împlinească, mai vînzînd cîte ceva, o mie cinci sute de galbeni, pe care-i ceruse omul stăpînirii. Nu putea să lase să i se arunce feciorii în ocna părăsită, ori poate chiar să-i spînzure...

Ichim și Restea au mai stat două săptămîni la Pitești, ca să nu li se cunoască pe față caznele și pe urmă s-au întors în sat plini de semeție. Era în această trufie nu atît faptul că fuseseră găsiți nevinovați, cît că făcuseră dovada puterii lor.

Oamenii scrîșneau din dinți.

— Ăștia te omoară, și pă urmă te plătesc în bani, mîrîi Eftimie Șoricaie.

— Nici nu să feresc măcar, spuse Peștefript... Nu vedeți...?

— Dă ce să să ferească, mă Vasile? întrebă Ignat Secu, coborînd la vale, căci ieșiseră de la biserică. Nu numai că dreptatea să vinde, mă, în țara asta, dar să și bate cu cleștele în tarabă, ca la bîlci la Găești... ca să știe toată lumea și să capete jupînii mușterii. Născătoarea ei dă țară.

— Nu ți-am spus, mă Ignat, că nu e țara rea, mă, spuse mînios popa Gheorghe, care se pregătea să treacă drumul la el acasă... Țara-i bună, mă, stăpînirea e rea.

Ichim nu s-a lăsat pînă cînd, cu oamenii stăpînirii, n-a adus-o înapoi pe Sultana acasă... așa cum cerea pravila...

— E nevasta mea, bă, și-i zdrobesc oasele dacă nu vine acasă... O omor și o plătesc în bani... striga Ichim către cei care între două ciocane de țuică îl ascultau în cîrciumă.

A venit... dar nevastă nu i-a fost... După ce fusese un an însingurată și cuminte ca o călugăriță bolnavă, acum se prinse întîi cu Vasile Peștefript, cu care se iubea în luntre prin stufișurile eleșteului și pe care îl trimise după un an înapoi Saftei... Nici nu se fereau măcar... Pe urmă fu și rîndul lui Drăgan al lui Ignat. Cu ăsta se pierdea prin pădure, căci lui Drăgan, care se făcuse un munte de flăcău, nu-i păsa de feciorii hangiului ; avea și el pistoale la brîu.

Ichim n-o omorî pe Sultana... Nu avu ce-i face... Se lăudase numai... Altfel știa că nici el, nici ai lui nu mai au atîția bani cît să plătească un nou omor. Și mai purta pe buci urmele fierului înroșit cu care fusese împuns de oamenii zapciului.

Într-o seară, popa Gheorghe o întîlni pe Sultana venind, pe poteca nucilor, dinspre pădure. O întîlnise ținîndu-se de gît cu Drăgan, ia îi era ușor desfăcută în față, mai-mai să i se vadă sînii mari și tari ca gutuile.

— Mă femeie, nu ți-e ție rușine... Tu, mă... ai uitat că ai bărbat ?

— N-am uitat, săru mîna, părinte... N-am uitat... Da' e mai bine așa... Să să sature dă nevastă.

Popa clătină din cap și fu cît pe-aci s-alunece pe iarba dîmbului, coborînd în drum.

Ion se făcuse și mai tăcut, mergea cu privirea pierdută ca un bou în jug... Era pămîntiu acum la față. Ofta din cînd în cînd, cînd îl ințepa o mustrare a nevestei.

— Nu e dreptate și nu e... Ce vrei ? Nu putem face nimic... Căpriorii lumii ăștia sînt prea grei pentru umerii noștri.

Peste vreo patru ani, cînd aflase că s-a schimbat zapciul, Ion nu se lăsă... Făcu tot ce putu, vîndu o vițea și ajunse pînă la el... Îi spuse din fir în păr cum a fost toată întîmplarea, povestea cu betele și căruța spălată în zorii zilei... Zapciul părea înțelegător și dornic să facă dreptate... Mereu punea în-

trebări și se mînia de așa sfruntată nerușinare... A trimis chiar în ziua aceea de i-a adus legați pe cei doi de la Zăvoiu Dihorului. După trei zile le-a dat însă și el drumul... De data asta bătrînul Nedelcu nu s-a mai tocmit. A dat de la început cît i s-a cerut... A vîndut vitele într-o singură zi, a dat aurul pe care-l avea în casă... A dat și salba Sultanei... A cerut un singur lucru... Să i se dea betele lui în mînă... Zapciul i le-a dat peste două zile, tăiate în bucăți. I-a dat rupte și foile cu tacrirurile de la delă. Cei trei s-au întors acum în sat, liniștiți pentru toată viața, dar nu mai erau semeți ca de rîndul trecut... Omorul ăsta îi lăsase aproape pe drumuri.

*

Deși era mînat cu gîrbaciul prin întuneric și istovit de oboseală, încît de-abia se mai tîra, cînd începu să se crape de ziuă Ichim se mai liniști. Știa că nu-i mai poate face nimic. Betele fuseseră tăiate și zvîrlite în hazna, foile de la delă fuseseră și ele rupte bucăți. Aflase că era acum un zapciu nou, aflase că Ion al Firului e de trei zile la Găești, dar își făcea curaj singur, spunînd că nu are de ce să-i mai fie teamă.

Aci se înșelase... Zapciul, aflînd cum stă tărășenia, trimise vorbă fostului zapciu, acum mazilit, să scoată de unde-o ști betele și foile de la delă, că dacă nu, e rău de el. Acesta înapoie și betele, și foile pe care le luase cu el. Tăiase și rupsese în fața Nedelcilor altele la fel cu cele știute. Betele, care aveau două buchi pe ele cusute cu mătase de Petruța, fuseseră păstrate ca și foile adevărate. Omul își zicea că nu va fi toată viața zapciu și va mai avea nevoie de ele... Dar acum ieșise cam prost pentru el și le înapoie.

Ichim se cutremură de spaimă... Pe urmă spuse că ei au plătit o dată și că nu mai pot plăti și a doua oară.

— Ați plătit dă două ori, le spuse rînjind zapciul cel nou, care era un bărbat scurt și fălos, cu giubea cărămizie... Ce-ați plătit e bun plătit. Era dreptul celorlalți zapcii dinaintea mea. Trebuia să trăiască și ei, nu ? Nu vă puteți plînge... V-au lăsat slobozi șapte ani... Acum e altceva. Vă mai dau timp pînă mîine, să vă gîndiți mai bine.

Să se gîndească, ușor de zis... Dar cum să se gîndească, în vreme ce erau necontenit plesniți cu gîrbaciul, chipurile, ca să

nu adoarmă. Au înțeles că totul o să fie luat din nou de la început... Acum bătrînul era mort și nu mai putea fi chemat să-i ajute la împlinirea banilor. Cu greu fu înduplecat zapciul să lase pe Restea slobod, să se ducă la han să caute să încropească cîtimea cerută și stabilită între ei și omul cel nou al stăpînirii.

Restea a vîndut tot ceea ce putea vinde... a împrumutat apoi două sute de galbeni de la logofătul Dobre, dînd hîrtie la mînă, șase cai și zece chile de orz zălog... Tot ceea ce agonisiseră de patru ani încoace abia le-a ajuns ca să plătească zapciului, rămînînd din nou în sapă de lemn, căci nu mai aveau decît pereții hanului și un pod cu fîn...

Cînd a văzut și de data asta că lucrurile merg tot ca mai înainte, Ion s-a întors acasă și mai tăcut, cu pete galbene pe obraz de cîtă fiere se scursese în el. A ajuns în sat cam către seară, și pe drum s-a întîlnit cu Căciulămare... care știa că Ichim și Restea se întorseseră la han încă înaintea prînzului.

— Nu-i dreptate, neică Duță, nu-i dreptate, și pace...

Dar Duță îi răspunse cam în doi peri :

— Apăi și tu, mă Ioane, nu vezi că i-ai adus în sapă dă lemn ?... Ce mai vrei ? Nu vezi că pă ăl bătrîn l-ai dus în mormînt dă năcaz și otravă la ficat ?... că pă Ichim și Restea i-ai adus în sapă dă lemn...?

Ion se scărpină în cap nedumerit... Apoi i se păru că înțelege și, fără să-i dea bună ziua, iuți pasul prin noroiul alunecos.

*

A doua zi ploaia s-a oprit... Pe nesimțite s-a înseninat binișor, deși se mai alegeau caiere de nori albi pe ici, colo... Ba către prînz a ieșit și soarele, tomnatic, cu raze albicioase... A treia și a patra zi, joi, a început să se zbicească pămîntul, mai ales spre marginea drumului... Vineri către chindie, Ion se întorcea de la pădure cu o sarcină de uscături în spate, cînd a auzit răgete de vite și a văzut în fața casei lui adunată lumea din sat... Îi veniseră de la pășune, de din jos de sat, dinspre partea bordeielor, aduși greu de tot de un fecior al lui Predoiu și de Codică al lui Chivu, cei doi boi și cele două vaci ale lui, cu cozile tăiate din rădăcină... I-au spus că Ichim și Restea au întrebat care sînt vitele lui Ion al Firului și pe urmă le-au tăiat

cozile cu securea... Băieții le-au mînat apoi acasă, neștiind ce să facă.

Lumea forfotea în fața casei.

— Să le puie ud proaspăt dă vită pă rană, fu de părere Neaga lui Mînjoc, să le mai ostoiască durerea...

— E mai bună fiertura dă pătlagină, Mărie, ascultă-mă pă mine... că altfel ți să prăpădesc vitele... și trebuie să faci cum poți să le legi. Și Anica lui Chivu își făcu cruce... În fundul iadului o să meargă ăștia.

— Dă lecuit nu mai are rost să le lecuiască... săracile vite, își dădu cu părerea moș Firică. Ce să faci cu vitele cu cozile tăiate ? E dă rîsul lumii... Trebuie duse la Găești și vîndute azi, mîine... ca să le taie... O scoate ce-o putea pă ele... Măcar cu pielea să s-aleagă.

Se auzi un „dară"... amărît, căci și ceilalți bărbați fură de aceeași părere...

Duță Căciulămare bătu cu palma în grumazul vacii plăvane.

— Io zic că am putea să punem mînă dă la mînă și să oprim și să tăiem în sat pă Joiana asta, care parcă să ține mai greu pă picioare...

Deși avea sînge curs și închegat pe pulpele cam uscate de dinapoi, Joiana mai sîngera încă, și răgetele ei sfîșiau inima celor de față.

— Mai bine le tăiau și limbile, ca să nu le auzim, spuse Zamfira, care era acum măritată cu Mitru.

Bărbatu-său se mînie :

— Vorbiși și tu ca proasta...

Răzbunările acestea cumplite și neroade, venite din întunericul neștiinței în care se zbăteau satele, erau, ce-i drept, destul de rare... Uneori îndobitocirea omului era atît de mare, încît tăia și limba vitelor.

Ion nu spunea nimic... Parcă i se împietrise inima... Se uita la boii ăștia, la vacile astea cu care să arănea, la vitele astea pe care le crescuse de cînd erau de-o zi, le vedea suferind și nu zicea nimic... Era ca pămîntul la față. Se îndreptă încruntat, mînjit de sînge pe zăbun, spre poiana răscrucii. Oamenii, nedumeriți, îl văzură urcînd costișa de-a dreptul spre biserică.

Popa Gheorghe, care privea cu mîna streașină devale spre eleșteu, spre lumea adunată, vru să știe ce s-a întîmplat.

— Ce-i acolo... lumea aia adunată, mă Ioane ?

Ion parcă era năuc, nu pricepea ce-l întreabă.

— Părinte, am venit să-mi faci slujbă dă mort...

— Cum, mă, slujbă dă mort... ? Da' ce s-a întîmplat ? A murit cineva ? întrebă popa speriat.

— Io, părinte... Nu mai sînt dă pă lumea asta...

Se opriră în dreptul lor cîțiva bărbați și vreo două femei, între ele și Chiva lui Ristache, care veneau cu sarcini de coceni uscați de porumb în spate.

— Omule, cum nu mai ești dă pă lumea asta... ? Ce vrei să spui ?

— Vrea slujbă dă mort, se amestecă în vorbă Chiva. Zice că vrea să-i faci slujbă dă mort, părinte...

Popa Gheorghe își încruntă ochii mici, înecați în obrajii mari, stacojii, a nedumerire, și apoi se îndreptă spre poteca lunecoasă a dîmbului.

— Vino după mine...

Își puse patrafirul și aprinse două lumînări într-un sfeșnic, în strana din dreapta. Își spuse că o slujbă poate oricum să aducă o ușurare. Ion îi ceru apoi să se spovedească. Popa îl spovedi. Îi ceru și împărtășanie. Asta nu-i dădu... fiindcă nu postise.

În drum, în dreptul bisericii se oprise un pîlc întreg de oameni, care aflaseră de la cele două femei despre ce e vorba.

— Îi face lui Ion al Firului molifță dă mort... le spuse Chiva celor ce veneau din urmă.

Pe urmă îl văzură și pe el ieșind. Părea acum ceva mai liniștit, dar nu vedea pe nimeni. Cobora încet pe drumul ocolit, nu de-a dreptul pe costișă.

Cînd îl văzură ieșind tăcut cu toporișca în mînă, cei adunați în fața cocioabei lui nu pricepură dintîi încotro se îndreaptă. Pe urmă îl văzură că se îndreaptă, ocolind la stînga, pe drumul ăl mare spre han. Cu toții aflară apoi de la Chiva, care ajunsese la puțu cu cumpănă din fața casei lui Duțu, că Ion a cerut popii să-i facă slujbă de mort și s-au îngrozit. Bărbații au prins să alerge după el. Cînd a văzut asta, Ion a iuțit și el pasul, apoi a început să alerge. Nu l-au ajuns decît în fața hanului. Intrase însă în cîrciumă și n-au mai putut să-l oprească. Ichim l-a văzut intrînd, alb ca varul la față, și a înțeles...

A căutat înfrigurat pistolul pe care îl ţinea subt tejghea. Cînd a văzut toporul gata să-i zboare în cap... a tras în plin... N-a nimerit... Nici toporul nu l-a nimerit pe el... A nimerit în poliţa cu clondire şi ulcele... care au sărit în ţăndări, cu un zgomot de prăbuşire, care i-a îngrozit pe cei ce intrau grămadă pe uşă. Cu o crîncenă încleştare Ion a sărit şi şi-a scos din policioară toporişca. Ichim coborîse, se aruncase mai mult în pivniţă şi trăsese cu spaimă, deasupra, chepengul. În timpul acesta, Restea, care auzise zgomotul de prăbuşire dinlăuntru, intrase pe uşiţa dinspre curte ; Ion sări ca o fiară spre el... Oamenii îl prinseră în braţe, iar Restea, pricepînd, fugi în curte.

— Ioane, vino-ţi în fire... ai înnebunit, îi strigă îngrozit Duţă Căciulămare.

Cu faţa albă ca varul, parcă o clipă domolit, Ion şopti :

— Mi-au ucis fratele... m-au batjocorit... Nu mă iartă nici Dumnezeu dacă îndur asemenea ocară.

Şi-ntr-o clipă se smuci cu atîta putere, că oamenii care-l ţineau strîns îl scăpară din mînă. Ieşi năprasnic pe uşă.

Restea căutase şi el toporul şi se întorsese acum să-l înfrunte... dar cînd îl văzu alb la faţă, nepămîntesc de hotărît, încremeni cu toporul în mînă. Înţelese ca fulgerul că nebunului puţin îi pasă dacă îl omoară ori dacă e omorît... El însă nu vrea să moară... Fugi din nou şi se închise în odaia care fusese a Petruţei. Ion alergă într-acolo şi găsi uşa închisă. Începu s-o spargă cu toporul. Restea, care pricepu şi văzu uşa sărind în ţăndări, ieşi pe o altă uşă mai din fund, fugi cîţiva paşi prin curte şi ajunse la poarta mică dinspre pădure. Ion, după el. Ieşi în goană pe poarta deschisă, aşteptînd să i se înfigă în spate toporişca aruncată. Cînd o auzi izbită în usciorul uşii ori în gard, îşi dădu seama că a scăpat. Se pierdu în pădure...

Ion îşi smulse apoi liniştit toporişca din scîndură şi se îndreptă prin curte spre drumul cel mare. Lumea îngrozită se dădea la o parte din calea lui. Nu mai era alb la faţă... Avea numai buzele reci şi aspre ca de lemn...

— Azi sau mîine e totuna...

Se îndreptă liniştit spre casă. Lumea, după el.

Cei doi fraţi au închis hanul şi au plecat din sat. Nu s-au întors decît peste şase luni... în primăvară. Ion se domolise şi se încovoia din nou subt jugul clăcii.

Cînd în dimineața strălucitoare de iulie (la vreo cîțiva ani după întoarcerea de la Brașov), toată casa fu sculată, cînd se cercetară nu numai șoproanele și toată curtea, dar și hățișurile din spate, pînă spre pădure, sus în deal, pe serdăreasa Zinca o cuprinse amețeala. Nicolache nu putea fi găsit nicăieri. Mai întîi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. Cum de nu l-au zărit, cînd s-a furișat din casă, slugile de la bucătărie și argații de la grajduri ? Căci fără îndoială numai pe ușa ori pe fereastra din dos putea să iasă. În față, conacul avea doar o ușă groasă la tinda cea lungă și îngustă, din care se făceau trei odăi pe stînga și trei pe dreapta, iar ușa se închidea nu numai cu cheia, ci și cu un drug de fier, bine proptit pe dinlăuntru. Toate ferestrele erau întărite cu zăbrele de fier țigănesc. Ușa din fundul tindei se închidea zdravăn, de asemenea, cu zăvor pieziș de-a latul ușii, căci cele două fete care slujeau în casă dormeau sus într-o odaie mică de lîngă intrarea podului. Să-i fi dat drumul cineva copilului nu era cu putință ; nimeni la conac n-avea îndrăzneala de neînchipuit să înfrunte mînia serdarului, căci pitarul Barbu Petrescu era acum serdar.

Nu era întîia oară cînd Nicu fugea de la conac să umble năuc pînă dincolo de Bălcești, prin zăvoaiele Topologului sau pe Dealu Negru, prin făgetul dinspre Olt, cu copiii din sat. Avea voie de altfel să se joace cu ei, dar numai în curte. După cîte se părea, fugise noaptea. Toată lumea din casă știa că, după ce se spălase pe față și se închinase cuminte, Nicolache își trăsese plapuma peste cap, ca să adoarmă mai ușor. Nu mai încăpea deci îndoială că ieșise după ce se încuiaseră ușile, adică în timpul nopții. Cercetară zăbrelele de la odaia de oaspeți, din fund, ale cărei ferestre dădeau pe pridvorul larg dinspre bucătărie, și, împreună cu vătaful curții, serdăreasa trebui să fie și ea de părerea bătrînei jupînese Tuca.

— Cocoană, vă spun io, împielițatul, șui de tot cum e, s-a strecurat printre zăbrele...

— Da' unde o fi acum ? Că nu e nicăiri...

— Cu blestematu ăla dă Tucoltoiu, cu cine vreți să fie ? Că parcă l-a vrăjit, așa să ține dă el, dă ăst Tucoltoiu... ca un cățel.

Noroc că serdarul se dusese de ieri, din zorii zilei, la Pitești, să se înțeleagă pentru niște cazane de țuică și n-avea să vină decît tocmai mîine. L-ar fi cuprins mînia aflînd că Nicolache iar a fost lăsat să se joace cu copiii din sat. Și toate s-ar fi spart, firește, în capul serdăresei, iar gîlceavă, iar uși trîntite, iar amenințări cu despărțirea, cum se întîmpla cam des de la o vreme.

Înaintat în cinul boieresc, serdarul luase, cu prilejul mergerii la școală a lui Costache, numele de Bălcescu, ca să nu se piardă boieria moșiei. Avea și el două petice de moșie ale lui proprii, la Dealu Mare, dar numele său de Petrescu era prea de rînd. Evghenicos din cale-afară, el n-a înțeles să-și lase copiii să se prostească, nici măcar la joacă, amestecîndu-se cu feciorii de țărani. Zinca era de altă părere. Ea socotea, de pildă, că lui Nicolache, slăbuț cum era, i-ar fi priit să nu gogească pe lîngă fustele ei și pe lîngă casă, ci să se joace pe dealuri, să se scalde în Topolog. Totuși, deși era și ea destul de dîrză, nu avea curajul să înfrunte mîniile serdarului, care-și pierdea măsura din nimic.

— Ce găsește copilul ăsta printre javrele alea țărănești? Costache cum de nu s-a jucat cu copiii din sat?

Ar fi fost foarte greu să înțeleagă omul acesta prea înalt, cu fața prelungă și umerii obrajilor osoși, cu ochii rotunzi și cu mustața amestecată cu barba ca mătasea porumbului, ce găsea Nicolache în sat, înhăitîndu-se, cum zicea el, cu țiganii, care nu erau de altfel țigani.

...Căci nu era vorba chiar de jocuri copilărești, potrivite pentru un copil de zece ani. Nicolache mergea la joacă rar, numai duminica, fiindcă nici copiii din sat nu se jucau decît duminica și în zilele de sărbătoare. Altfel ei, de cum se țineau pe picioare, erau puși temeinic la treabă.

Nicu se ținea de Tucoltoiu, feciorul lui Vasile Urloagă, e adevărat, de dimineață pînă seara, dar Tucoltoiu de dimineața pînă seara avea ceva de făcut în jurul casei, și mai ales pe dealuri, în pădure, pe Topolog... Urloagă era cărăuș și, cînd se îmbolnăvea, îl trimitea cu carul cu boi pe Dumitru, încă de cînd acesta avea doisprezece ani. De la unul din drumurile acestea lungi se întorsese cu porecla de Tucoltoiu, dată de tovarășii lui de călătorie. Dumnezeu știe de unde i-or fi scos-o, că nu se potrivea cu nimic, și acum nimeni nu mai știa că-l cheamă Dumitru. Nu numai că se pricepea să în-

grijească de boi, atît cît se îngrijea pe vremea aceea, nu numai că se pricepea și la cai, căci aveau și trei cai, și nu numai că meșterea tot ce era de meșterit în jurul casei lor trîntite pe o rînă, sus pe deal, dar Tucoltoiu era singurul băiat din sat care știa să citească și încă fără să fi învățat vreodată. Se minunau de el popii de la Cotmeana, și doar aceștia știau să citească, nu făceau slujba pe dinafară, ca popa Răducanu din sat. Nicu se ținea ca vrăjit de acest flăcăiandru care abia împlinise cincisprezece ani. Tucoltoiu îi povestea și-i citea toată ziua, oriunde se găseau : pe padină, dacă erau cu vitele pe padină ; în car, dacă duceau porumb la moară ; spălînd cai în Topolog, dacă se ducea Tucoltoiu — și Nicu după el — să spele caii și să înoate în Topolog... Tucoltoiu era o fire tăcută, nu se băga peste alții. Deși capii relelor din sat erau flăcăi adevărați, nu un băiețandru ca el, totuși, nimeni, nici dintre cei mari, nu avea curajul să-l înfrunte. Băiatul acesta negricios, cu toate că nu era înalt, ci mai mult mijlociu — cu un cap rotund ca de jder negru, cu sprîncene groase, dar nu îmbinate — era tare ca de fier. Cu vreo doi ani înainte, cînd abia împlinise treisprezece, se dusese la Pitești cu cîțiva oameni din sat, cu carele cu mere subt coviltir. Un vornicel, sau așa ceva, de la podul de peste Argeș, îl croi cu o biciușcă pe Urloagă, fiindcă acesta nu făcuse loc mai repede unei calești pe pod. Apoi l-a prins de cojocel și se pregătea să-i dea încă. Oamenii — ce puteau oamenii să facă ? — priveau din urmă de pe lîngă carele lor speriați. Dintr-un singur pumn Tucoltoiu, sărind ca o pisică neagră, îl umpluse de sînge pe vornicel și-l făcuse să-și scuipe doi dinți. Cînd să puie mîna pe el, sări în apă, peste parmalîcul podului, că înota ca un pește, iar de acolo, prin zăvoaiele Argeșului, se lăsase la vale spre Golești în jos. L-au căutat dorobanții toată vara, dar s-a aflat pe urmă că fusese tocmai sus în munte, la niște stîni pe Negoiu. De atunci îl știau de frică toate satele din împrejurimi. Era lăsat în pace, mai ales că și dorobanții nu-l mai căutau, se vede că vornicelul se lăsase păgubaș sau plecase aiurea. Vorbea rar și domol, ca un om matur. Avea o voce aparte, pe care nimeni n-o putea uita.

Ceea ce spunea el — și ce-i plăcea cu osebire lui Nicolache — nu semăna cu poveștile jupînesei Tuca cea grasă, care ținea morțiș că lîngă cotețurile din fundul curții i-a

ieşit înainte diavolul, un omuleţ negru şi lucios, ca de smoală, abia cît un copil, şi cînd a vrut ea să-l dea la o parte, n-a putut să-l mişte de parcă era de fier. Nu-i spunea nici basme ca ale mamei, cu Ilene Cosînzene şi Feţi-frumoşi, în care el nu credea, ci poveşti adevărate despre lupi, care atacă pe drum de iarnă călătorii ; despre focuri mari, care ard pădurile, de fug năuce fiarele şi vitele în toate părţile ; cum se războiesc împărăţiile ; despre ape mari, ca de la Bălceşti la Piteşti, pe care se merge cu corăbii ; şi cum înoată, fără să-şi piardă puterea, marinarii din corăbiile răsturnate de furtuni ; cum sînt casele la Ţarigrad ; cum taie turcii oameni pe poduri ; îi spunea că sînt în Itiopia bărbaţi şi femei, negre ca smoala, şi lei şi elefanţi. Nicu stătea cu răsuflarea tăiată să-i spuie încă o dată cum luptă elefanţii cu şerpii, dacă sînt mai voinici ca leii... Ce se întîmplă cînd se cutremură pămîntul ? Care e omul cel mai drept din sat ? De ce l-au dus dorobanţii pe un boier de la Suici ? Dacă te sui pe Negoi, ajungi la cer ?

De unde le ştia Tucoltoiu astea, Nicu n-a putut afla niciodată... Şi nu numai că ştia neînchipuit de multe lucruri, dar şi ceea ce făcea el pe dealuri, în apă, în zăpadă arăta o ştiinţă care nu se prea întîlnea la toţi oamenii, afară de coana Zinca serdăreasa, dar aceasta nu stătea de vorbă cu Nicu serios şi nu-l lăsa să vadă tot. Dacă ieşeau pe deal, Tucoltoiu ştia care sînt ierburile otrăvitoare, îi arăta un soi din ele care prind şi mănîncă gîze, îl vedea cum scoate racii din cotloanele Topologului fără să se sîngereze, îl vedea cum se urcă în stejar pînă în vîrf şi îi arăta cum să cunoşti crăcile care nu se rup, cum să scoţi guşterii de subt pietre. Acasă era totdeauna repezit de toţi : „Ia nu mai întreba atît ! Cine ştie multe moare“... Şi el, Nicu, vrea să ştie toate ; nu obosea întrebînd şi nu obosea niciodată nici Tucoltoiu răspunzînd. O dată era să-i sfîşie nişte cîini de la o turmă de oi care păşteau pe padină, sus pe Dealu Negru. Toţi copiii au fugit, dar Tucoltoiu a rămas pe loc nemişcat, şi Nicu a rămas şi el, legat cu spaimă de prietenul său, dar şi cu încredere că nu se poate face altceva mai bun decît ce face Tucoltoiu. Dulăii s-au repezit la ei sălbatic, dar Tucoltoiu le-a vorbit răstit, bătînd din picior : „Ce vreţi, mă nerozilor ?“ Cîinii s-au oprit, năuci... „V-aţi repezit ca nişte proşti, aşa...“ Cîinii au lăsat cozile în jos şi s-au depărtat ruşinaţi, în timp ce Tucoltoiu stătea pe loc cu Nicu, ascuns după el. Pînă seara a stăruit să ştie de ce s-au oprit dulăii şi

nu i-au mușcat. Nu putea pricepe lămuririle lui Tucoltoiu, dar ceva tot a priceput, că nu trebuie să fugi și că trebuie să le vorbești cîinilor întocmai, dar întocmai ca la oameni. Vorbea domol flăcăiandrul, dar uneori i se aprindea privirea, mai ales atunci cînd povestea despre haiducii care calcă noaptea conacele, cum sînt spînzurați boierii ticăloși cu capul în jos pînă spun unde sînt ascunse sipeturile cu aur... Nicu știa că într-o zi Tucoltoiu se va face căpitan de haiduci și era hotărît să intre și el în ceata lui. Cînd întîlneau pe dealuri și prin păduri cîte un om călare, care întreba de drum, Nicu tremura tot, căci știa că e vreunul din oamenii lui Radu Anghel, care înnebunise tîrgurile dinspre Slatina.

*

Dacă văzură la curte că Nicu nu s-a întors pînă la chindie, Zinca trimise un om să-l caute pe Tucoltoiu... Atunci află că, la un ceas după miezul nopții, acesta plecase cu moș Gună și cu Vasile Lungu, cu șapte cai ai oamenilor din sat, încărcați cu desagii plini cu sare, mălai, tutun și opinci, pentru stînile de subt Negoiu, dincolo de Sălătruc și de Căpățineni, unde-și aveau ei oile date la păscut. Nu se putea deci întoarce înainte de trei zile. Asta nu și-ar fi putut-o închipui nici Zinca serdăreasa că ar fi cu putință. Era ca bolnavă. Nu plîngea, căci nu era în firea ei, dar fața negricioasă i se făcuse aproape pămîntie. Sprîncenele drepte și groase păreau acum îmbinate. Își mușca buzele mari, dar subțiri, ca să nu izbucnească în plîns. De serdar nu-i mai era frică. Întîmplarea era prea de spaimă ca să se mai sperie de ce va spune bărbatu-său. Știa că nu are nimic de făcut decît să aștepte.

*

Sătenii din Bălcești nu erau cu adevărat clăcași... Erau, cu hrisoave în regulă, moșneni, căci aveau locul lor de casă din strămoși, și în jurul casei aveau cîte douăzeci-treizeci de prăjini, unii chiar pînă la două pogoane de fîneață și livadă, dar erau nevoiți, ca să aibă iarna o mînă de mălai, să ia pămînt în dijmă de la boier. Nu-i vorbă, nici boierii nu stăteau prea grozav. Deși ca întindere Bălceștii se cam apropiau de vreo trei mii de pogoane, erau mai mult păduri și mai ales

rîpi și zăvoaie ; pămînt bun de muncă nu era mai mult de trei-patru sute de pogoane. Încă vreo sută de pogoane erau livezi de pruni și meri, și dădeau un fîn bun de tot, care era cosit cu grijă de două-trei ori pe an și pus la păstrare, ca să aibă vitele nutreț iarna. Grîu nu se putea face decît pentru nevoile casei, și nu în toți anii. O vie, de vreo trei pogoane, da' în anii călduroși două-trei butoaie de vin, pe care cucoana Zinca se pricepea să-l dichisească, pînă scotea din el lucru bun, de bătea vinurile podgorenilor din vale. Sătenii mai luptau să scape de nevoi cu vitele și cu oile. Ca să cruțe nutrețul din sat, pe care îl strîngeau pentru nevoile iernii, își trimiteau și ei oile sus, la munte, tot satul la același baci, cu care aveau învoieli, după răbojuri trecute și știute din străvechi. În faptul verii trimiteau desagi cu sare și mălai pe cai, care se întorceau încărcați cu brînză de burduf și lînă. Pe colnicele de deasupra Topologului pășteau numai vitele mari.

De la Suici în sus, părăsiră drumul de care și o luară la dreapta pe o potecă prin pădure, pe deasupra unor viroage, ca să taie de-a dreptul spre Argeș, ocolind mănăstirea. După părerea lui moș Gună, cîștigară așa cîteva ceasuri de drum. Caii mergeau acum în șir, legați în coadă, unul după celălalt, călcînd apăsat, dînd din cap la fiecare pas. Nicu era călare pe calul din frunte, și alături de el mergea pe jos Tucoltoiu. Nu era așa de ușor să mergi călare, căci caii aveau burțile mari, iar șeile de lemn, tarnițele, erau acoperite cu niște pături. Nu vorbeau. Fața negricioasă a flăcăiandrului, ochii lui negri, sprîncenați, subt fruntea rotundă, îl arătau dus pe gînduri. Munții mari care se zăriseră mereu, de departe, acum nu se mai vedeau, căci erau pe suișul muscelelor mari și străbăteau păduri de fagi, cu trunchiurile albicioase, drepte și înalte, să-ți sucești gîtul privindu-le în sus. Cînd ieșeau, din cînd în cînd, din pădure, vederea le era oprită de culmi cu pășuni vii, care străluceau sus de tot. Străbăteau luminișuri și pătrundeau mai departe, ca subt o boltă, în făgetul care se împestrița cu mesteceni, cu aluni, cu paltini, călcau pe frunzișul mort din alți ani, ca pe scoarțe moi. Cînd soarele putea să răzbată printre ramurile de sus, dîra lui aurie poleia trunchiurile albe și arunca bănuți de lumină pe frunzișul jilav de jos.

Se opriră ca să prînzească pe padină, într-o poiană încărcată cu rugi de mure și smeuret, cu petice de pășune, bălțate

ca nişte strachini smălţuite. Îi spunea poiana lui Răstoacea. Mirosea tare a fîn copt, şi soarele ardea viu. Săbiuţe, roşii ca sîngele, ori frunzele ca leuşteanul ale isipolţului, mai în umbră lumînărica încărcată de flori albastre şi arnica cea galbenă se amestecau cu nenumărate soiuri fără nume. Deteră jos desagii din spinarea cailor, ca să pască liniştiţi şi, desfăcînd o traistă din păr aspru de capră, moş Gună scoase din ea merindea dată de oameni pentru drum. Felii reci de mămăligă tăiată cu sfoară, ceapă şi puţin peşte sărat, pe care le dumicară domol. Pentru feciorul cel negricios şi micuţ al boierului se găsiră şi vreo două ouă, pe care el le mîncă cu o foame de lup. Tucoltoiu aduse apoi nişte zmeură mare, brobonată şi cu miros ameţitor. Erau de azi-noapte pe drum şi pînă astă-seară nădăjduiau să ajungă la stîna ştiută de moş Gună. Mai aveau vreo două ceasuri de coborît spre albia Argeşului, alte două de-a lungul Posadei şi încă vreo trei de urcat din nou. Cel mai tîrziu cînd soarele va scăpăta dincolo de Comarnicul cel mare vor fi la stînă.

— Trecem pe la cetate ? întreba neliniştit băiatul serdăresei şi îşi răspundea singur : Trecem... trecem. Şi iar peste cîtva timp : Nu-i aşa că trecem, moş Gună, să vedem cetatea ?

— Apoi ce să vezi, păcatele mele, boieraşule ?... Nişte ziduri pă care le-a căţărat dracu pă muchia muntelui, că numai el le putea urca acolo.

Nicu ştia de la Tucoltoiu că nu dracu făcuse cetatea, ci Vodă Ţepeş, care era viteaz ca un căpitan de haiduci. El făcuse cetatea, care părea că e în nori, pe stîncă sus, iar cînd te uiţi de jos la ea te doare ceafa, zicea Tucoltoiu. Acolo căraseră pietre boierii cei haini, acei care jefuiau poporul, iar după ce au sfîrşit cetatea, i-a aruncat Ţepeş pe toţi în prăpastie, de li s-au sfîrtecat în bucăţi trupurile zvîrlite peste stînci, în adînc, pînă jos în Argeş. De ani de zile îi vorbea Tucoltoiu despre cetatea pe care el o vedea şi în vis, dincolo de nori... pe stîncile ameţitoare ale Posadei.

Nu ştiau de unde să ia apă proaspătă, dar Tucoltoiu a spus că găseşte el. A golit tiuga galbenă şi lucioasă de apa stătută şi, după ce a socotit el ce a socotit, privind pădurea şi rupturile dintre păşuni, a pornit la vale peste frunzişul mort. Nicolache, după el, fireşte... Nu departe, lunecînd uşor pe iarbă, dădură de un şipot, pus de ciobani sau de tăietorii

de lemne. Apa era dulce, limpede și răcoritoare. La întoarcere, băiețașul înghetă, căci zărise în pom o vietate mică de tot, ca un ghem castaniu. Știa că este o veveriță, dar o vietate, aci, în munții ăștia pustii, era neliniștitor pentru inima lui de copil. Tucoltoiu îl ținea strîns de mînă, să nu miște, și începu să ciripească ușor din buze... Veverița, furioasă, se opri și ea... Începură să vorbească, el șușotind, ciripind, ea frecîndu-și născiorul cu lăbuțele, privind mînioasă : „Hai, să vezi că merge după noi..." Făceau ei încet cinci, șase pași, sărea și veverița pe altă cracă după ei... Se opreau. Tucoltoiu o certa, ea își freca furioasă născiorul, proptită în coada stufoasă. Băiețelul se mira de această întîmplare, dar nu i se părea de necrezut ca Tucoltoiu să știe vorbi și animalelor din pădure. A venit după ei pînă la locul de hodină... De cîte ori făcea cineva un pas spre el, șoricelul acesta cu coada stufoasă, care era de trei ori mai mare decît el, fugea pe brad în sus. La ciripit și nemișcare iar cobora. A fugit de tot cînd Vasile a scos un drîng de la brîu și, izbind cîrligul liber al cataramei, a început să zbîrnîie un fel de cîntec.

— Mă Vasile, băiete, lasă drăcia aia, că zdrăngăni dîn el dăgeaba... Nu iese nimic. Las' să ne zică mai bine lupceanu ăsta ceva din frunză... Ia zi-i, nepoate.

Tucoltoiu a rîs, a luat de deasupra o frunză de caprifoi, a frecat-o, a lustruit-o și, culcat cu fața în sus, cu căciula subt căpătîi, a cîntat de i s-au înnegurat ochii lui moș Gună. „Asta e haiducească, mă", a spus el cu un soi de alean strepezit.

Au coborît culmea Comarnicului pînă la apa Argeșului și pe urmă, unii înaintea cailor care mergeau în șir, legați în coadă, încărcați și cu burțile mari, și care se proptiseră greu la scoborîre, au luat-o printre pietroaiele Posadei și prin prundișul cu popîndaci de iarbă și tufe de-a lungul rîului. Deodată, după ce ocoliră pe după un perete rece împădurit, sus de tot, pe alt perete, deasupra capului, în stînga, la o înălțime amețitoare, pentru băiețașul cu inima cît un purice, deasupra unui brîu de nori, acolo pe creasta stîncoasă, s-a ivit cetatea. Era întocmai cum o visase el.

Cînd s-au întors, era a patra zi de la plecare, se înnoptase de-a binelea și, cînd l-a văzut la treptele de jos ale cerdacului din față, la ușa beciului de piatră, prins în lumina pîlpîietoare a lumînării ținută în mînă, serdăreasa a început să

tremure... L-a luat în brațe, l-a pipăit să vadă dacă e întreg și, pe urmă, a izbucnit în hohote de plîns. În cele trei nopți nedormite îi albiseră tîmplele. Copilul n-a fost nici certat măcar, serdarul părea sfîrșit și el, dar chiar dacă ar fi fost certat, Nicu era hotărît să îndure totul... Văzuse cetatea lui Țepeș, veche de patru sute de ani, cum le-a spus și popa dintr-un sat al Posadei, printre casele căruia trecea șuvoiul îngust al Argeșului, cum ar fi trecut pe la ei în ogradă.

Nici moș Gună și nici chiar Tucoltoiu nu au fost certați... Jupîneasa Tuca avea dreptate... Cu doi blestemați ca ăștia — căci ea îl știa din tinerețele ei pe moș Gună — nu putea să i se întîmple copilului nimic, știut fiind că oamenii care și-au vîndut sufletul diavolului nu au a se teme de nimeni pe lumea asta. Dar a doua zi, Nicu fu trimis la Dealu Mare, la rude, unde era și Costache, încă de la închiderea școlii din București... Marghioala, Sevastița și Barbu, cel de trei ani, erau prea mici, ca să li se năzărească să cutreiere dealurile căutînd ziua de ieri, după sfaturile lui Tucoltoiu. Ei nu se depărtau de curtea conacului, rar de urcau pe colnice.

Întoarcerea din pribegie

Toma cunoștea bine locurile astea, că doar petrecuse în ostrovul cel lung din fața Izlazului aproape doi ani din viața lui și venea destul de des la Corabia... În zece ani, chiar un tîrg nu se schimbă aproape de loc... Totuși e ceva neobișnuit, ceva care n-a fost înainte de război... Pînă la urmă se dumirește... Nu era pe atunci hanul ăsta mare de la răscruce și nu erau atîtea sute de căruțe care să coboare cum coboară acum, pe lîngă biserică, jos la schelă, unde așteaptă să fie încărcat în șlep nemțesc. Cît vezi cu ochii drumul e numai paie risipite și balegă de vite... A recunoscut și pe Vasile Gudău din Celei... I-a dat bună ziua, și Vasile l-a întrebat mirat :

— Bună ziua... Da' dă un' mă cunoscuși dumneata, că nu pari să fii dîn partea locului... ?

— Iote că te cunosc... Nu ești dumneata Vasile Gudău dîn Celei... ? Și apoi îl întrebă mai scăzut, cu o strîngere de inimă : Ia uită-te bine, nu mă cunoști ?

Omul s-a uitat lung, l-a măsurat... i-a văzut mîna stîngă lipsă şi, în locul ei, mîneca goală vîrîtă în brîu.

— Ăi fi Dumitru Căţic dă la Caracal... Nu te-am văzut dă ani de zile...

Acum înţelese, cu amărăciune, ceea ce ştia de altfel, că s-a schimbat mult, că nu mai e omul care a fost...

— Nu, sînt Gligore Rădoiu, ăl de-a păzit vitele în ostrovu dă la Izlaz... Că aşa îl ştiau oamenii pe aci, pe vremuri.

— Bată-te să te bată, neică Gligore, dumneata fuseşi... Da' te schimbaşi rău, omule... Erai un flăcăiandru atunci cu mustaţa răsucită, şi acum făcuşi o mustaţă dă rusneac... Slăbişi mult... Şi... ce-avuşi ? Parcă-ţi lipseşte o mînă ?... Ar mai fi vrut să adauge... şi zdrenţuit aşa cum eşti...

Toma clătină din cap, amărît :

— Asta cam aşa e... M-am schimbat. Da', rogu-te... spune-mi Radu, flăcău ăla dă-i zice Radu Şapcă, al popii... e în sat ?

— Păi cum să nu fie, că doar e popă acum...

— Cum popă... ? Bată-l Dumnezeu să-l bată... Cum dă să făcu popă... ? Haiduc mai zic, da' popă... ?

— Îl lăsă popa ăl bătrîn în locul lui... Da' ce, vreai să-l vezi ?

— Aşa gîndeam, spuse Toma cu glasul obosit. Pentru el venisem p-aci...

— Apoi uite, aşteaptă să descarc caru şi mergi cu mine la Celei... În două-trei ceasuri sînt gata şi io.

Toma îl privi obosit. Simţea în tot trupul o sfîrşeală, dar nu era decît amărăciune.

— Mă duc cu picioru... un sfert dă poştă nu e cine ştie cît... Poate că ne vedem în deseară...

Toma porni pe drumul care se ţine de-a lungul Dunării, în dosul zăvoaielor de sălcii şi ocolind unele vîlceluşe nisipoase... Se gîndi că la treizeci şi unu de ani e un om bătrîn, de care nu-şi mai aduce aminte lumea care l-a văzut flăcău cu zece ani în urmă. Îşi pipăi barba ţepoasă, căci nu se bărbierise de vreo două săptămîni. Sfîrşeala îl prinse din nou. Îi era foame.

Pe aci îl adusese, acum zece ani, rănit la cap şi înfăşurat cu cîrpe de-i părea capul o baniţă, acel băieţandru care părea flăcău în toată legea, deşi nici nu împlinise şaisprezece ani. După prinderea şi uciderea lui Tudor, cei mai mulţi panduri

n-au vrut să meargă alături de Ipsilante, așa cum voiau căpitanii Iordachi, Macedonschi și Prodan... Se răzlețiseră în cete mai mari sau mai mici, luîndu-și sînețele și pistoalele cu ei... El, Toma, își făcuse rost de două pistoale, Radu Șapcă avea o flintă cu cremene... Ei, o parte din roata lui Oarcă, adică vreo douăzeci de inși, de îndată ce trecură Oltul, jos la Drăgănești, cînd să iasă din sălcii și arini pe drumul Caracalului, se întîlniră cu un pîlc de călăreți turci din ordia care mergea spre Piatra și Drăgășani în sus... Turcii, ca la trezicei de inși, au pornit cu săbiile scoase în goană spre ei.

Nu mai era chip să fugă, așa că s-au ascuns după un dîmb și au așteptat să se apropie ca să-și descarce armele... Au tras de la douăzeci de pași... Au căzut vreo opt turci... care au fost tîrîți în scări de caii care nu se mai puteau opri... Dintre panduri au fost străpunși de lănci doi... Toma a fost lovit cu o suliță care l-a izbit în tîmplă lîngă ochi, lunecînd în jos, fără să intre... Cînd turcii, după ce au făcut un lung ocol s-au întors să dea iar iureș, pandurii trecuseră un braț al Oltului și își încărcau din nou sînețele și pistoalele... Turcii s-au oprit lîngă cei căzuți... Au ridicat doi răniți în șa, alături de alți călăreți... Au alergat apoi de-au prins caii... Radu Șapcă, ochind liniștit, a izbutit să mai doboare unul dintre neferi.

Cînd turcii s-au depărtat, pandurii au alergat și i-au scotocit pe turcii rămași de arme și alte lucruri... Au luat tot ce au găsit, și acum s-au împrăștiat și mai mult, că în ceată mare erau ușor de văzut. Pe Toma, tînărul său prieten l-a legat cum a putut la cap și au pornit-o amîndoi în jos spre Dunăre, ținîndu-se tot de zăvoiul Oltului, gata să se ascundă în sălcii în orice clipă.

La gura rîului, ocolind Izlazul, ca să nu întîlnească trupe turcești, au trecut cu o luntre în ostrovul cel lung. Radu Șapcă știa seama locului, fiindcă avea o rudă bună în Izlaz, care își ținea, ca și ceilalți, oile pe grindul ostrovului. Au stat acolo ascunși amîndoi aproape o jumătate de an, căci în țară se pornise mare prigoană împotriva pandurilor, care erau căutați pe la casele lor și ridicați... Mulți erau uciși. Cei de la deal au fugit de s-au ascuns prin desișurile munților, pe la mănăstiri.

După o jumătate de an cei doi au ieșit oarecum la vedere, prin satele de pe malul Dunării... Cu Toma era mai greu, că era primejdie să-l înscrie printre lude aci în Izlaz ori în Celei

și ar fi rămas acolo clăcaș pentru tot restul vieții. De aceea el s-a tot întors în ostrov încă vreun an și jumătate. Pe urmă și-a luat rămas bun de la prietenul său și a pornit-o, tot ferindu-se de sate, spre Craiova... Acolo a fost slujitor la cai la un negustor, pînă prin douăzeci și șapte, cînd s-a apropiat războiul rușilor cu turcii și au început iar să se adune roate de panduri... Atunci a lăsat totul și s-a dus la Magheru.

La Celei a ajuns totuși înainte de amiază... Era un cer senin ca sticla și cald ca vara... De mult nu se pomenise asemenea secetă în luna april... Îi era sete și era tot mai flămînd... Opincile îi erau tocite rău la călcîie și simțea din cînd în cînd înțepătura miriștei, cînd ocolea ca să scurteze calea.

Popa nu era în sat. I se spuse că a ieșit cu plugul la arat, unde-și are pogoanele, înspre baltă.

Toma s-a mirat :

— Păi cum, își ară singur pogoanele... ?

— Nu lasă pe alții să i le are... Îl găsești spre baltă, în hotarul satului.

*

Pe cîmp erau multe pluguri, că oamenii tot întîrziaseră așteptînd ploaia, dar Toma nu văzu nici un popă. Merse pînă spre lac și iar se întoarse. Întrebă pe un rumân, care se ridică istovit de pe coarnele plugului și îi arătă moale spre un alt sătean, care era ceva mai departe, cu un plug cu patru boi. Sătean ca oricare altul. N-avea nimic de popă în el. În cămașă lungă și în izmene, încins cu bete, e drept că purta opinci, și în cap o pălărie cu marginile late, popa cu mîinile pe coarnele plugului apăsa cu dîrzenie.

Cînd îl văzu pe străin apropiindu-se, se opri mirat și se ridică drept ca un copac. Acum văzu Toma că poartă barbă. Nu prea mare, dar plină și frumoasă, de culoarea tutunului.

Nici Radu Șapcă nu l-a cunoscut... Pribeagul s-a oprit la cîțiva pași de el și-l privea, îi privea barba. I se părea nefiresc să-i spună părinte, că doar era mai mic decît el cu cinci ani și nu-i putea spune nici pe nume... Rămăsese așa încremenit locului... Popa, după ce-l măsură cu ochii lui mari și negri drept în ochi, îl recunoscu.

— Frate Toma... Uriacule... dumneata ești... și vru să-i ia amîndouă mîinile, dar în clipa aceea băgă de seamă, cu un fior, că e ceva cu mîna pe care o ținea subt sumanul îmbrăcat peste umeri... Doamne sfinte... ce ți s-a întîmplat ?

— O să-ți spun numaidecît, da'... aci se încurcă. Nu știa cum să-i spună : Radule, părinte, sfinția-ta... Da', iartă-mă.

— Ce e ? nu știi cum să-mi... spui ? Spune-mi cum naiba vrei, Doamne iartă-mă, numai spune-mi ce e cu mîna asta... Zi-mi frate... zi-mi părinte... Numai spune-mi odată ce e cu mîna, întreba popa stăruitor, înfrigurat, scuturat în toată făptura lui de haiduc.

— Am pierdut-o... Am să-ți spun numaidecît cum a fost... Acum mă bucur că te văd... Numai nu înțeleg... dă ce ai pus dumneata mîinile pe coarnele plugului ?

Popa îl cuprinse de amîndoi umerii și-l strînse la piept.

— Doamne, cum mi-a fost dat să te văd dîn nou... Ce te tot uiți așa ?... Cine vreai să-mi are ?

— Știu io ? Clăcașii... Parcă așa cere pravila pentru preoții satelor...

— Clăcașii ? Vai dă capul lor... Tot anu robotesc ca robii pă moșia boierească, n-au timp să-și lucreze nici pămîntu care li să cuvine... Vai dă mama lor... Ce să fac... ? Cele cinci pogoane care mi să cuvin mi le lucrez singur... Mulțumesc lui Dumnezeu... și popa făcu o cruce mare... că sînt zdravăn și pot munci... Cu ce mai scot dă la bieții dă ei dîn cînd în cînd, la o nuntă, la un botez, că dă la înmormîntări nu iau bani, o scot și ieu la căpătîi... Uite, hai să duc brazda pînă la capăt și pă urmă ne oprim să îmbucăm ceva...

Băiețandrul îndemnă boii, și popa se opinti puternic în coarnele plugului. Fierul se înfigea adînc și mușca aprig din pămîntul uscăcios și tare... răsturnînd o brazdă adîncă, așa cum rareori văzuse Toma. Popa lupta ca un haiduc și cu ogorul...

— Să ară greu, frate Toma, că am tot întîrziat toți arătura pentru porumb, așteptînd să vină o ploaie care n-a mai venit... Dă mult n-am mai văzut o primăvară atît dă secetoasă...

S-a oprit la capătul ogorului subt un plop mare rotat... În car, acoperită cu paie, popa avea o desagă din care scoase merinde. Erau patru ouă, un grunj de brînză, cîteva cepe, o mămăligă tare, din mălai nu prea cernut. Tot de subt paie scoase un urcior cu apă și o ploscă.

— Stai jos, frate Toma, să ne omenim puţin, c-ai venit dă pă drum... Aci e umbră şi e şi soare dacă vreai... Ia du-te, mă Radule, şi umple iar urcioru ăsta cu apă proaspătă dă la puţ.

Toma îşi adună picioarele subt el... pe cînd popa scoase cîteva braţe de paie şi coceni pentru cei patru boi... Apoi aşternu jos un ţol...

— Mă mai întind puţin, pă la prînzu ăl mare, îl lămuri pe Toma. Şezi pă el.

— Să-ţi spun drept, frate... Nu mă obicinuiesc cu barba asta a dumitale... Că ieri, cînd te-am cunoscut, erai un copilandru... Nici acum nu ştiu să fii trecut mult peste douăzeci şi cinci dă ani ! Nu ?

— Barba mea... deh... ce să-i faci ? E barbă dă popă... Da' ieu nu mă împac cu a dumitale... Că e numai ţepi şi te-a năpădit frumuseţe dă mustaţă... Cum ajungem în sat te pui s-o dai jos... Da' ia spune-mi tot cum a fost... Trage o duşcă şi dîn plosca asta... pînă vine fină-miu cu apa... Mi-au trimis cîteva vedre nişte prieteni dîn sus dă Caracal, dă la Piatra-Oltului.

Toma sorbi cu sete... îşi şterse mustaţa cu mîneca şi oftă...

— Io tot nu pricep cum te făcuşi popă, frate Radule...

— Hei... o să-ţi spun ieu mai pă urmă... Află că bătrînu să afla bine cu stareţu dă la mănăstirea Brîncoveni şi a izbutit prin el, dînd plocoane bune, să mă lase în locul lui, acum doi ani, după ce m-am întors acasă... M-a însurat şi m-a hirotonisit. A fost uşor că ştiam binişor carte... Da' lasă asta... spune, cum ţi-ai pierdut mîna... ? La Craiova te lăsasem întreg şi... uriac... Că toată lumea spunea că te-au făcut muscalii uriac.

— O fi fost vorba... Îmi spuneau toţi aşa, da' pînă la urmă n-a ieşit nimic.

Apoi, după ce mai prinse puţină inimă, că era tare flămînd şi însetat, Toma îi povesti, dar nu prea amănunţit, că nu vorbea bucuros despre el însuşi, ce s-a întîmplat de cînd au schimbat cele cîteva cuvinte la Craiova... Amîndoi fuseseră panduri, dar subt comandiri deosebiţi, căci Toma, aflînd cu un an mai înainte că e un comandir care adună toţi pandurii dintre Cerneţi şi Rîmnic, lăsase tot şi alergase la el fără şovăire. Luase parte şi la afurisita încăierare cînd Magheru zdrobi

mica oaste a boierilor pribegi care se întorceau de la Sibiu, ca să răstoarne pe Vodă Grigore Ghica... Cînd a început războiul ruso-turc, Radu Șapcă a alergat și el la Craiova și s-a legat de cetele lui Verbiceanu... Aci, la Craiova, s-a întîlnit o dată, în toamna lui douăzeci și opt, în timpul războiului, cu Toma. Acesta era în fruntea unui pîlc de panduri călare, îl trimisese ștafetă Magheru la generalul rus Geismar, care comanda o divizie la Craiova, împotriva unui corp turcesc ca să-i dea de știre că a aflat de la doi prinși că osmanlîii se pregătesc să treacă cu oastea la Cerneți, ca să-i înconjoare pe ruși, pe sus, trecînd Jiul pe la Tînțăreni... După aprecierea lui Magheru erau ca la trei-patru mii de turci, iar el nu avea în fața lor decît vreo trei sute de panduri. Geismar i-a trimis degrabă un comandir sîrb cu încă vreo cinci sute de volintiri... Porecla de uriac îi ieșise lui Toma din următoarea împrejurare : Pe cînd venea de la Cerneți cu pîlcul lui călare, a văzut o ceată de călăreți turci, porniți în recunoaștere, care veneau către vîlceaua prin care treceau cîteva tunuri rusești. Comandantul lor îi credea pe turci departe și nu bănuia ce primejdie îl amenință... Cînd află, dădu cîțiva tunari ai săi călăreți lui Toma, ca să-i atragă pe turci în altă parte, și el o porni în goană cu tunurile să le puie la adăpost în pădure înapoi... Atunci îi spusese înfrigurat :

— Tu, uriac... frate... tu mai mare... că știi locurile... trage-i în altă parte...

Așa s-a și întîmplat... Pierderi n-au fost... dar rușii și pandurii nu-l mai scoteau acum pe Toma din „uriac" și așa i-a rămas porecla chiar cînd s-a întors la Magheru. Îi povesti apoi popii Șapcă bătălia de la Sisești, de la poalele dealurilor, dintre panduri și cei trei mii de turci care înaintau de la Cerneți... Toma se întorsese în grabă și a avut timp să ia parte la luptă... Iată cum a fost, povestea el : Turcii aflaseră din ajun că pandurii se pregătesc să-i înfrunte și i-au așteptat ascunși într-o pădure tînără și deasă lîngă Sisești. Magheru, bănuitor, a vrut să ocolească pădurea. Solomon, care comanda o parte din volintiri, a fost de părere că nu e nici o primejdie. Era încă întuneric și ceață. În pădure n-au întîlnit pe nimeni, dar pe urmă drumul trecea printr-un stufăriș de gorun... După ce i-au lăsat să treacă, turcii s-au năpustit asupra lor. Căpitanul sîrb cu vreo două sute de volintiri a fost înconjurat și a început o luptă crîncenă... Solomon a avut timp să se tragă

înapoi cu ai lui... Magheru însă și-a împărțit oamenii în două părți. O parte a trimis-o să ocupe biserica din sat, iar cu o parte a dat năvală și a despresurat pe căpitanul sîrb și oamenii lui. S-au tras toți urmăriți de focurile turcești în sate... risipindu-se prin curți... Prevederea lui Magheru se dovedi înțeleaptă... Turcii, crezînd că pandurii s-au împrăștiat toți, au alergat fără griji după ei. Atunci i-au trăsnit focurile pandurilor. Au fost nimiciți cîteva sute din ei de focurile trase din turlele bisericii și de pe case... Către chindie, Magheru, negru de fum și rănit ușor la umăr, dete poruncă pandurilor să dea iureș, împotriva groșului turcesc... Izbitura a fost atît de puternică, încît turcii s-au împrăștiat o dată cu lăsarea nopții, lăsînd prin vîlcelele de din jos de sat alte cîteva sute de morți... Și pandurii au avut pierderi mari... ca la două sute cincizeci de oameni.

— Aci ai fost rănit ? Aci ți-ai pierdut mîna ? întrebă nedumerit popa Șapcă.

— Nu, ceva mai tîrziu, la Băilești... Toma își cuprinse cu palma rășchirată barba crescută țepoasă și se întunecă la față. Nu, mîna am pierdut-o la Băilești și iată cum : După ce luptasem la Sisești, generalul rus dăduse lui Magheru o sabie scumpă și așa ca o cruce dă pus pă piept, nu mai știu ce... iar pă pandurii lui în bătălia de la Băilești i-a ținut înapoi, zicea că destul au luptat... În timpul luptei, Magheru m-a trimis cu alți trei oameni cu țidulă să-l întrebe pă general dacă nu ar fi bine totuși să intre în foc și el cu pandurii lui... „Du-te, uriacule, și să-mi vii înapoi cît ai clipi", mi-a spus comandirul. Nu m-am întors cît ai clipi... Nu m-am întors dă loc și nici nu l-am mai văzut d-atunci. Tot căutînd pă general m-am pomenit dimpreună cu cei trei oameni în miezu luptei... Nu m-am mai putut dăsprinde... și m-am trezit peste două zile în spital la Craiova cu mîna zdrobită dă la cot în jos... Mă nimerise un plumb, să vede, sau nu mai știu nici io ce-a fost... Am stat în spital un an și mai bine... Întîi mi-au tăiat mîna, că rana putrezise dă subt cot... Pă urmă, peste vreo șase luni mi-au tăiat-o iar dă deasupra cotului... Eram numai între muscali răniți... Acum o rup și io binișor pă rusește.

— Ei, și pă urmă ?

— Pă urmă... Ce să fie ? Am ieșit dîn spital neom... Am încercat să-mi cîștig pîinea ca mai înainte, om la cai, la negustoru dîn Craiova pă care îl știam... Nu mai era mulțumit

dă mine... Se opri, se uită lung timp în pămînt și apoi își întoarse privirea umedă spre prietenul lui. Mă gîndeam că m-or primi oamenii înapoi la oi în ostrov, dacă ai să vrei să mă ajuți puțin...

— Negreșit că te-oi ajuta! Însă... nu vrei să te mai întorci acasă, la ai dumitale?

Toma răsufla greu și-i rătăcea parcă privirea. Luă un bulgăre de pămînt reavăn și-l sfărîmă în mînă, zîmbind amar.

— Am fugit dă clacă atunci cînd eram întreg și mă întorc să-mi pui grumazu subt jugu ei acum, cînd sînt schilod... Iar muncă, dîn zori pînă-n noapte, flămînd și gol, iar gîrbaciu logofătului, iar să știi că dîn leagăn la mormînt ai fost ursit să fii legat, cu viața ta și a copiilor, dă altă voință, că tu nu poți să zici nu.

— Rămîi atunci aci, frate Toma. Om face tot ce trebuie și cred că oamenii or fi bucuroși să te vadă înapoi, căci au fost tare mulțumiți dă dumneata... E ceva mai greu cu boieru și cu pîrcălabu, că or vrea să te înscrie printre lude.

Toma îl privi parcă speriat.

— Păi atunci mă vor face clăcaș aci...?

— Și ieu sînt un fel dă clăcaș, frate Toma...

— Am crezut întîi că s-o putea să scap dă clacă, îi spuse zăvoianul, lovind cu pumnul într-o brazdă uscată. Păi dă e vorba să mă înscriu printre lude și să rămîi clăcaș aci... e tot un drac... Atunci mă întorc mai bine acasă... Își strînse cu mîna, furios, cămașa la piept. Cum dă poate robi așa om pă om?... Asta nu pricep io... Claca asta este urgia lui Dumnezeu, frate.

Chipul bărbătesc al popii înghețǎ. Parcă un frig pe dinăuntru i-ar fi pătruns în oase. Dar nu era decît mînie... Ochii lui erau acum ca o smoală care lucește. Barba tînără și arămie i se răsfiră. Se lungise pe țol, și acum se întoarse întîi încet, treptat, apoi se ridică în genunchi.

— Mă, frate Toma, n-avea nici o grijă. Toate să plătesc pă lumea asta. Zi dă zi și ceas cu ceas să cresteazǎ cîte un semn, pă un răboj, dă tot ce să întîmplă... da' dă tot. Glasul, plin ca de obicei al popii, avea acum o încrîncenare rece. Omule, nici o picătură dîn suferința poporului ăsta nu e pierdută pentru socoteală. Vor plăti odată și odată cu vîrf și îndesat...

Toma oftă cu o deznădejde moale.

— Vor plăti pă lumea ailaltă... Da' ei ne scot sufletu pă lumea asta.

Popa era acum de-a binelea în genunchi și își strîngea pumnii.

— Aia-i altă socoteală... Ieu îți spun dumitale că vor plăti aci, unde e rădăcina răului... Vor plăti... odată și odată... Dacă nu ei, vor plăti copiii ori nepoții și strănepoții lor... Vor plăti cînd să va fi uitat dă ce plătesc... Cînd li să va părea că pedeapsa e doar o nenorocire, care le vine dîn senin. Vor plăti cînd ei să vor crede buni și fără vină... Neîndurat, răul însămînțat acum va rodi pentru ei cînd să va împlini sorocu lui... Mă, asta e o lege mai crîncenă decît pravila lor, și dă ea nu pot scăpa așa cum ocolesc pravila... Glasul lui, care avea ceva răzbunător în el, se înmuie ca într-un rînjet ușor. Dă prisos vor spune atunci că tot ce a îndurat poporul acesta e ceva trecut, și vor spune că suferințele d-acu n-au fost decît certuri și neînțelegeri care trebuie uitate și să vor răzgîia cerînd iertare și pupăciuni... Și aci privirea lui se făcu din nou de oțel. Ridică pumnul deasupra capului. Mă frate, veacu nu iartă, mă... Nu iartă nimic... Să nu îngădui omului să fie om, asta nu e glumă, cum cred ei. Asta se plătește la sorocu cuvenit cu spaimele morții. Mă, frate Toma, a pierit Vavilonul, a pierit împărăția lui Alexandru Machedon, hei, va pieri și blestemata asta dă clacă. Astfel a făcut lumea Savaoth ăsta... și arătă cu pumnul spre cer... că atunci cînd vasul e plin, să răstoarnă singur, după legea lui dă vas al blestemățiilor... Dacă vor fi unii pă dă lături să împingă puțin, va fi și mai bine. Asta o putem face și noi, dă pildă...

— Mă frate, s-ar putea să apucăm și noi înșine ziua asta ?

— Poate că da, poate că nu... Ieu, unu, mă vezi, voi fi treaz în orice clipă, să încerc mereu... Dacă ai rămîne aci, am fi doi. La ceasu potrivit am fi alături. Ce zici ?

Omul răspunse greu, șovăitor :

— Ce să fac ? Știu că pentru cei dîn satu meu sînt mort dă mult. Dă mă întorc acum, mă vor privi ca pă un strigoi. Dar ce pot să fac... Am un copil. Va fi și el clăcaș... E mai bine să fiu alături dă el. N-am vrut nici măcar să mă văd cu oamenii dîn sat, ca să nu mi se adulmece urma... Dar acum socot că n-am altceva dă făcut.

N-au mai vorbit nimic... Erau amîndoi abătuți... După o bucată de vreme popa s-a ridicat.

— Uite ce e : ieu vreau să mai trag vreo două-trei brazde pînă asfinţeşte soarele... Lungeşte-te pă ţolul ăsta, ca să te hodineşti o ţîră. Pă urmă om vedea ce om face.

Peste două zile, Toma călărea la pas, cu doi desagi la oblînc, spre Zăvoiu Dihorului. Popa Radu Şapcă nu putuse să-l facă să nu se întoarcă acasă. Îl pusese să-şi radă barba prea crescută, îi dădu primeneli şi opinci noi. În desagi îi pusese merinde să aibă o săptămînă întreagă, şi acasă... să nu vie cu mîna goală între ai lui. Iapa sură pe care i-o împrumutase nu era încă bătrînă... Încă i-ar mai fi putut aduce vreun mînz în anii următori... Avea să-i dea înapoi vreun cîrlan crescut gata... Nu făcea să se întoarcă acasă, pe jos, ca un cerşetor. Cînd s-a văzut dincolo de Argeş, prin zăvoaiele copilăriei lui, Toma n-a mai avut inimă să intre în sat, pe lumină. A aşteptat să se înnopteze... Abia după ce s-au aprins opaiţele, s-a îndreptat spre bordeiul lui... Nu era nimeni, a trecut alături. Stanca, care era la Maria, cînd a văzut un om trăgînd calul după el în poarta cocioabei lui Ion, căci pribeagul tot n-avusese inimă să rămîie şi să intre în bordei, a ieşit ea să vadă cine e...

— Pă cine cauţi dumneata ?

Omul n-a răspuns... Ea s-a speriat de tăcerea lui şi a întrebat din nou :

— Pă cine cauţi, omule ?

Atunci, cu inima strînsă, el a spus doar atît :

— Sînt io, Stanco... Io...

Femeia l-a cunoscut acum şi a început să ţipe... A ieşit Maria... A ieşit şi Ion. Au început să ţipe şi copiii. Frate-său s-a apropiat clătinîndu-se, l-a luat în braţe şi l-a strîns la piept.

— Mort ai fost ş-ai înviat... frate... Să mulţumim lui Dumnezeu...

Maria a aprins lumînarea cea groasă de la Paşte. Ţipetele copiilor au adunat vecinii... Era, altfel, o seară plăcută şi a răsărit şi o lună plină... Se vedea acum ca ziua... Pînă la miezul nopţii s-a adunat jumătate satul.

Stanca sta deoparte cu mîinile împreunate subt vîlnic şi nu îndrăznea să se apropie de el... Atunci el înţelese...

— Te-ai măritat cu altu, Stanco...

Ea nu răspunse nimic.

— Şi copilul ? Trăieşte ?...

Ion îl împinse înainte pe Tudose, care avea acum zece ani. Îi ziceau toți mutulică, fiindcă nu prea vorbea.

— Tudose, sărută mîna lui taică-tu...

Copilul se codea... pe urmă îl luă de gît. Toma se ridică și îl luă în brațe... cu mîna dreaptă doar. Ion se întoarse către Stanca :

— Femeie, du-te acasă... la copiii tăi... Toma doarme la mine. Lasă-l aci și pă Tudose...

Porniră spre prispa cocioabei. În prag, Ion îi spuse, după ce așteptă un timp în loc, doar atît :

— Află, Toma, că Miai s-a petrecut din viață.

De unde seara tot satul s-a cutremurat de știrea întoarcerii lui Toma, a doua zi se întoarse roata... Cei mai mulți erau acum împotriva lui... „Și-a lăsat nevasta... și-a lăsat copilu fără să-i pese și acum să întoarce și găsește copilu crescut dă alții, găsește gospodăria sporită... și el, după ce s-a săturat dă hoinăreală, vine după zece ani la de-a gata... Numai să aibă obrazu să-și ceară înapoi bordeiu, boii și cele două vaci, că-l tabără satu..."

Timp de două zile, Toma n-a întîlnit decît priviri dușmănoase. Stanca era o femeie harnică și cuminte, de aceea toate femeile îi luară parte. Dumitru, cu care se luase de șapte ani, era și el un om muncitor, la locul lui. Aveau împreună trei copii.

Spre seară, Toma îi spuse femeii că-i lasă bordeiul, gospodăria, vacile și boii... tot.

Află că s-a făcut un sat nou, tot pe moșia boierului Medelioglu, numai din bordeie. Boierul nu mai dădea pămînt de casă însurățeilor decît sus pe malul împădurit, în stînga Vadului Rău. Trebuiau să taie singuri pădurea, să scoată rădăcinile, să așeze iar pămîntul...

După ce se încheiase pacea între împărății, era slobodă vînzarea grînelor, care-și urcaseră prețul dintr-o dată, și boierii alergau ca nebuni după pămînturi noi... Se tăiau fără milă pădurile... Bordeiele din jos de sat fuseseră mutate la Vadu Rău, ca să facă loc pentru ogoare... grădinile erau, așa împrăștiate, fără garduri, „prea mari", cum spuneau logofeții boierului. Ăla-i pămînt bun, risipit degeaba. Pe malul înalt, deasupra gîrlii, pămîntul e tare, dar nu e tot rîpos... E bun de așezat acolo vatra satului. Oamenii să taie pădurea și să

scoată buturugile. Li se dă şi ceva lemne, de mai au nevoie, pentru bordeie.

Ajutat de Ion, de Mitru şi de Vasile Peştefript, care erau şi ei însuraţi şi-şi făcuseră bordeie la Vadu Rău, Toma îşi putu ridica şi el un bordei, pentru el şi pentru fiu-său, Tudose. Ignat Secu, care cam îmbătrînise, îi împrumută doi boi, ca să facă omul cărăuşie drept clacă, de vreme ce nu mai putea ţine coarnele plugului. Avea să-l ajute de acum încolo şi Tudose. La zece ani un copil poate fi de mult folos.

Ăi de la conac nu-i mai cerură socoteală de ce-a fost şi-l înscriseră cu două pogoane pentru anul viitor.

Într-o duminică, Toma cobora spre sat, cu Tudose, care se ţinea acum de el toată ziua, ca un mînz crud, ca să ia nişte ţoale de la Ion. Întîlni în poiana răscrucii pe Sultana. Era acum o femeie în toată legea, căci împlinise de curînd douăzeci şi şapte de ani. Se purta încălţată ca la tîrg, avea salbă de aur la gît, e drept, pe un singur rînd, ochii îi jucau în cap, era cărnoasă şi plină de ispite... Aflase şi Toma că acum se ţinea cu logofătul Dobre, dar îi plăceau şi flăcăii cu mustaţa mică, răsucită. Toma vru s-o ocolească. Ea se opri în loc şi întoarse capul după el.

— Tomo, ia stai locului...

El se opri.

— Vino încoace, Tomo...

El veni încet spre ea... Se opri nedumerit... Ea se uită cu milă la mîna lui, în locul căreia mîneca goală a cămăşii era vîrîtă în brîul roşu.

— Ce flăcău frumos erai, Tomo !... Oftă lung, îl privi în ochi... Vino pînă la mine, Tomo, să stăm puţin dă vorbă...

El şovăi.

— Mă duceam la Ion, să iau cîteva ţoale...

Femeia începu să tremure parcă.

— Vino întîi să stăm puţin dă vorbă.

Intrară în bătătura bordeiului, căci acum curtea avea un gard de nuiele împletite. Bordeiul era văruit proaspăt pe din afară şi pe dinăuntru. Avea şi vatră. Pe jos era aşternut un ţol făcut în război, din petice, iar pe pat era o cergă mare, albă, miţoasă. La căpătîi, o ladă, şi peste ea, velinţe. Sultana dădu velinţele jos, deschise lada şi spuse :

— Alege din ţoalele astea tot ce vrei. Ia-le pentru copil... Au fost ale lui... ale lui Miai. Şi deodată faţa i se frînse de

durere, ochii i se umplură de lacrimi și căzu pe patul bordeiului ca înjunghiată. Ascultă, Tomo, și bordeiul ăsta e al lui... Căci e făcut din ce a strîns el... Știu că ți s-au spus multe despre mine... E adevărat, Tomo. Tot ceea ce știe lumea e adevărat... dar e și mai adevărat ceea ce nu știe lumea... că io trăiesc cu un mort în inimă... Că nu m-oi mărita niciodată... Tu să ai milă dă mine, Tomo... Tu trebuie să știi ce foc nestins mă arde dă cînd l-am adus pă Miai în car, acoperit dă frunze, două zile pă drum pînă în sat...

CARTEA A DOUA

Necazurile serdăresei Zinca

De un ceas caută serdăreasa, amărîtă, cu poştalionul ăsta galben şi cu pînză de cînepă deasupra, casa postelnicului Medelioglu şi nu o poate găsi. A făgăduit că vine după-amiază să vadă pe nevasta lui bolnavă, care nu vrea să se lase văzută de doctorii bărbaţi, şi acum a rămas de ruşine. S-a oprit în loc şi nu mai ştie încotro s-o ia.

— Bine, mă Stoica, nu ţi-a deslușit vizitiul lor, care a venit să mă cheme, unde stau ?

Stoica, bătrînul surugiu de la Bălceşti, e şi el destul de ruşinat. Îşi împinge căciula spre ceafă şi ridică din umeri :

— Ba mi-a... Da-n Bucureştii ăştia e greu al naibii să te descurci.

Serdăreasa e mînioasă. Se strînge în maloteaua de pambriu, îmblănită cu vidră, îşi trage şalul de caşmir la piept.

— Nu eşti bun de nimic.

Stoica clatină din cap, îşi teşeşte mustaţa stufoasă.

— Apăi, io ziceam că... dumneavoastră... unde aţi fost mai mult ca mine în Bucureştii ăştia...

— Nici eu nu sînt bună de nimic, hotărăşte serdăreasa.

Ca să-şi poată ţine în voie copiii la şcoală, Zinca Bălcescu a căutat o casă încăpătoare la Bucureşti, şi după ce a încercat în două-trei locuri, a găsit ceea ce-i trebuia cam prin mahalaua Visarionului, cam înspre mahalaua Boteanului, căci pe vremea asta mahalalele erau foarte întinse, cu maidane nesfîrşite între ele şi cu casele uneori amestecate. Îi place că are oarecum

aceeași împărțire ca la Bălcești. O săliță „marchiză", cu geamlîc în față, apoi o tindă îngustă și lungă, cu odăi în stînga și în dreapta. De la „marchiză" la uliță e o mică grădină de flori, cu boltă de viță ; în stînga casei, între acoperișul de șindrilă și gardul vecin se înalță un nuc puternic, care învăluie tot și nu mai îngăduie nimic subt el, din pricina umbrei lui puternice și a mirosului iute de frunză... E prea mare pentru o curte de oraș și uneori se gîndesc să-l taie, ca să poată umple locul cu flori sau cu pomi mai mici, vișini ori gutui, dar tocmai fiindcă dă umbră puternică e tare potrivit vara pe căldurile lui cuptor. De aceea au făcut subt el o masă rotundă cu picioarele în pămînt, cu o laviță în jurul ei, la care se mănîncă din mai și pînă în toamnă. Ca să nu se vadă de la vecin, e înălțat lîngă gardul de șipci alt gard viu de tufe de liliac și soc, încîlcite, unele într-altele, iar cu spatele la stradă, bolta de viță. În dosul casei sînt acareturi mărunte, grajd pentru cai și două vaci cu lapte, o curte de păsări, cu rațe, bibilici și găini, că păsările mari le ține la Bălcești. Aci se intră pe poarta cea mare. De la prispa bucătăriei, cu parmalîc, o potecuță duce subt nuc.

Singură acum, Zinca luptă să crească cinci copii : Costache, Nicolache, Sevasta, Mărghioala și Barbu, care toți trebuie îmbrăcați după moda nouă nemțească, adică cinci rînduri de haine și de rochii, cinci perechi de ghete, cinci scurteici și căciuli, și pălării, și cărți de școală, și rochii de bal, că fetele s-au făcut de măritat. Nu e lucru ușor, iar Bălceștii nu dau spor peste nevoile casei decît în anii buni cînd se fac fînul, prunele și porumbul. Se mai ajută și ea, cum poate, cu meșteșugul doftoricesc... De cînd a fost chemată la palatul de la tei — Teii Doamnei de la Colentina — o dată cu doctorii Sporer bătrînul, și Mayer, la o domniță a lui Grigore-vodă, bolnavă, și a făcut-o ea bine, de o boală rea, cu foi de pătlagină adusă anume de pe Topolog, e chemată ca doftoroaie nu numai pentru albeață de ochi, unde e neîntrecută, dar și pentru alte necazuri, unde sfatul ei e totdeauna bine venit, iar de la o vreme și plătit. Nu un galben de vizită, ca doctorilor nemți, dar doi-trei sfănțihi tot i se strecoară în buzunarul scurteicii. De aceea, cît stă în București, iarna și primăvara, ține și trăsura adusă de la Brașov, din vremea fugii de panduri. E un fel de poștalion ușor, ca să poată urca dealurile Topologului, cu arcuri, acoperit cu pînză de cînepă bătută bine, de nu

trece nici soarele, nici ploaia prin ea. E mai încăpător ca o brişcă, făcut anume, fiindcă are tot timpul de adus lucruri şi de-ale mîncării de la Bălceşti... Şi apoi, unde să stea în brişcă ea, şi copiii, şi femeia, şi vizitiul ? Nu e prea arătos poştalionul, iar Costache, care e foarte fudul şi care e acum calemgiu la Vistierie, spune că îi e ruşine să meargă cu el la plimbare la Herăstrău. Se întovărăşeşte cu prieteni şi iau împreună cîte o birjă lipovenească, cu un sfănţih, iar cînd e cu număr roşu, doi sfănţihi ceasul. Pentru ea însă e tare bun poştalionul ăsta, care uruie mai puţin decît oricare droşcă pe caldarîmul cel nou cu bolovani de rîu al podurilor, căci e tare uşor.

Mai greu e că, în oraşul ăsta babilonic, surugiii ei de la Bălceşti nu se pot descurca, neam. Uliţele sînt atît de încîlcite şi mai ales sînt atîtea cu acelaşi nume, că, dacă locuieşti în altă parte a oraşului, e greu să poţi afla ceea ce cauţi în partea cealaltă... Are o ţidulă în greceşte prin care e rugată să vină la postelnicul Medelioglu, din mahalaua Sfîntu Nicolae, că postelniceasa zace de multă vreme în pat şi a auzit că ea, serdăreasa Zinca, a mai făcut bine pe o cucoană, tot de beteşugul ăsta... Dar se vede că postelnicul Medelioglu e foarte cunoscut în mahalaua lui şi de aceea crede că-l cunoaşte tot Bucureştii şi o fi poate aşa de mîndru de biserica Sfîntu Nicolae a lor, de crede că nu mai e alta „lîngă podul gîrlei". Dar lîngă podul gîrlei e şi Sfîntu Nicolae de pe Prund şi Sfîntu Nicolae Şelari, cum şi Sfîntu Nicolae din Ţigănie, cel din spatele Mitropoliei, nu mai vorbim de Sfîntu Nicolae de lîngă Sfînta Vineri... Dar nicăiri nu e ştiută casa postelnicului Medelioglu.

De altfel, la fiecare cîţiva ani, după cîte un foc ori după cîte un cutremur, toată faţa unei părţi din oraş se schimba, şi, pînă să se cunoască noua înfăţişare, iar se schimba. Cînd vreun boier mai cunoscut îşi însura flăcăul şi îi cumpăra casă, se ivea altă încurcătură, căci „dincolo de banu Ghica" putea să fie ori lîngă gîrlă, în jos de biserica Zlătari, ori dincolo de Udricani. După zece-douăzeci de ani, nimeni nu mai ştia unde anume îi locuiseră rudele din cele patru părţi ale oraşului. Afară de unele „palate", casele clădite din paiantă şi cu temelii puţin îngropate nu ţineau la vreme şi se tot cîrpeau, aşa cum spunea un neamţ, cu adausuri şi balcoane „scandaloase", proptite într-o rînă, înnădite cu pridvoare din faţă, din dos

și dintr-o parte. Mai ales pe ulițele Tîrgului din Lăuntru, unde negoțul era în toi și prețul binalei ridicat, că sporea de la o vreme nemăsurat numărul negustorilor, nu mai știai dacă o proprietate s-a sfîrșit și începe alta. Ulițele, la fel, căci se iviseră la întîmplare după nevoi, iar o răspîntie nu era o încrucișare, ci un maidan fără trotal... Acum, de pildă, poștalionul era oprit lîngă o biserică și nu aveau pe cine să întrebe. În dreapta erau niște porți înalte cu acoperiș de șindrilă, învăluite de un frasin și de duzi mici. S-a ridicat în picioare Stoica, să vadă pe cineva în curte, dar casele erau cu dosul la stradă, departe... Cam pieziș, peste drum, era o casă veche, fără curte, cu o scară de lemn putredă și strîmbă, care urca chiar de pe maidan la catul de sus, cu pridvor verde și geamlîc spart ici și colo... Pe vremuri o fi locuit cineva și jos, sau va fi fost vreo prăvălie, că sînt obloanele trase și ținute cu o proptea de șipcă, iar zidul scorojit a fost odată roz...

— Stoica, hai acasă !... că nu ne mai descurcăm.

— Săru mîna, cocoană... acas, acas... da' pă unde ? ...se scărpină în cap, gînditor, Stoica.

Nici serdăreasa nu cunoștea orașul mai bine, că ea se socotea acasă, la Bălcești.

— Caută de ieși pe Pod... că pe urmă e mai ușor.

Stoica se scărpină iar în cap și, iscusit, trase poștalionul lîngă pridvorul cu geamlîc. Bătu puternic cu codirișca în oblon, și atunci, puțin strîmbă de ciudă că i-au stricat somnul de după-masă, apăru la ușa din capul scării o femeie cam trecută, cu o claie de păr roșcat în cap, îmbrăcată în capot roșu, care îi întrebă alene și cu un ochi închis pe cine caută.

— Încotro e Podul, pe aici prin mahalaua asta a dumneavoastră ?

Ea strîmbă nasul, închise mai mult ochiul stîng și arătă cu mîna spre răsărit, apoi închise ușa cu vopseaua roză, scorojită. Asta și trebuia, fiindcă lui Stoica îi era teamă să nu se înfunde pe undeva...

Într-adevăr, după ce se învîrti, cu ochii spre soare, prin vreo două-trei ulițe și maidane mari ca printr-un sat, ieșiră cu uimire pe Podul Tîrgului din Afară și se lămuri acum că biserica fusese biserica Sfîntu Silvestru. Adevăratul oraș erau aceste poduri, căile nesfîrșite de intrare, care din cele patru părți ale țării se adunau în inima orașului în nodul Tîrgului din Lăuntru, în încîlcitura de ulițe negustorești dintre bise-

ricile Sfîntu Gheorghe Nou, Sfînta Vineri cu Bărăția, Sfîntu Sava, Curtea Veche și biserica Zlătarilor. Văzute dimpotrivă, aceste lungi drumuri erau ca picioarele unei caracatițe, al cărei trup era însăși încîlcitura Tîrgului din Lăuntru.

Podul Tîrgului din Afară, care avea să devină Calea Moșilor, Podul Mogoșoaiei, mai pe urmă numit Calea Victoriei, Podul Calicilor, mai pe urmă, Calea Craiovei, și după aceea, Rahovei, Podul Beilîcului, numit apoi Calea Șerban-Vodă, Podul de Pămînt, rupt în bucăți, devenit în parte strada Belvedere și Calea Plevnei, își au în aceste vremuri viața lor deasă ca un stup, mai ales spre cele două capete, pe la mijloc, avînd uneori și case mari boierești cu un cat și cu două, trei sacnacsiuri cu geamlîc scoase, după cum e și la Țarigrad, deasupra uliței, ca să vadă ai casei în lungul ei. Cînd stă cineva în casă toată ziua, toată viața, trebuie să vadă și ceea ce mai trece pe ulița cea mare. Înapoi, grădinile și curțile se întindeau ca bărăganele.

Pe aceste poduri, în afară de altele așezate în inima Tîrgului din Lăuntru mult mai mici, dar unde se află prăvăliile cele mai mari, ale negustorilor cu ridicata, cei ce aduc mărfurile cu chervanele de la Lipsca, de la Pesta, Beciu, Paris, Odesa ori Țarigrad, adică pe ulița Franceză, ulița Nemțească, ulița Lipscanilor și alte cîteva zeci, Șelari, Cavafi, Gabroveni, este toată viața întinsului oraș.

Pe vremuri, aceste drumuri mari erau podite cu pavea de bîrne, de-a latul, din lemn de stejar, de aci și numele de poduri. Din pricina lor tot orașul duhnea din primăvară, pînă toamna tîrziu, cînd dădea înghețul, căci subt ele se adunau, în noroiul care nu se usca niciodată, toate mortăciunile și toate gunoaiele care nu se puteau scurge prin șanțul de dedesubt. Cînd droștile treceau în goană, aceste bîrne săltau stropind trecătorii. A fost o mare binefacere cînd, prin 1823, Grigore Ghica, chemînd pe inginerul arhitect Hartl de la Viena, a început să ridice bîrnele și să le acopere cu caldarîm de bolovani mici de rîu. Pe ele, prăvăliile, avînd rareori mai mult decît un cat mărunt (pentru locuință), se țineau una lîngă alta, cu marfa scoasă în uliță, ca să se vadă, în loc de orice firmă, dacă nu cumva aveau atîrnat deasupra vreun obiect oarecare, de la vreun zăbun, spînzurat sus ca o sperietoare, vreun brici cît sabia, pentru bărbieri.

Se țineau și unele și altele după isnafuri. Iată, de pildă, trei-patru mari șelari, cu șei, hamuri întregi, tolbe de vînătoare, fote

de piele pentru meşteşugari, chimire late, apoi vopsele de tot soiul şi piei întregi lucrate iscusit pentru cizmari. Marfa e scoasă pe tarabe de lemn acoperite, îndesate unele într-altele, pînă spre mijlocul podului, ca într-un bazar oriental. De obicei şelăriile au deasupra intrării un cap de cal, parcă împăiat, cu coamă pînă la greabăn, dacă nu un cal întreg, ca într-un muzeu de istorie naturală.

Serdăreasa aşteaptă, fiindcă Stoica a coborît să cumpere o biciuşcă şi, cum prăvăliile seamănă între ele, ea nici nu ştie măcar în care a intrat, ca să-i spuie să iasă mai repede. Acum vin la rînd, după o biserică, cinci-şase dogari cu marfă nouă, albă, nevopsită, de lemn, mese, scaune, butoaie şi vedre, bote şi căzi, albii şi fluiere înflorate, mături şi lopeţi de zăpadă, furci şi dulapuri. Pe urmă, după o mare simigerie la care, ispitită de mirosul cald, a oprit, ca să ia lipie fierbinte pentru copii, vin prăvăliile braşovenilor, gabrovenilor, cavafilor, ale fierarilor, cojocarilor, apoi bragagerii mari, altă biserică, băcănii unele lîngă altele, cu butoaie şi saci în uliţă, cu mînătîrci şi caracatiţe spînzurate în galantare. Din cînd în cînd, fiindcă nu mai e loc pe uliţă, se vede cîte un gang care dă într-o curte nesfîrşită, cu zeci de maghernițe îndesate unele într-altele, dar cu „firmele“ la intrare : cizmari, modiste, rîşniţari, tinichigii şi alţii.

Pusă în grămezi la intrare, atîrnată de ferestre, desfăcută pe tarabe care silesc oamenii să ocolească prin mijlocul uliţei, marfa trebuia să aţină astfel calea miilor şi miilor de trecători, cum şi a sutelor de care, căruţe, brişte şi droaşte care pătrundeau pe aceste poduri în fiece zi în oraş, circulaţia fiind pe ele obligatorie, căci deşi întortocheate, ele erau totuşi drumul cel mai scurt între oricare dintre felуritele mahalale ale oraşului. Dacă vrea cineva să meargă, de pildă, de la bariera (cum s-a numit după introducerea axizelor) Moşilor la bariera de la capul Podului Mogoşoaiei, tot prin nodul de la Sfîntu Gheorghe trebuia să treacă, deci după ce umblase un ceas întreg pe Podul Tîrgului din Afară, urma să o ia acum în tot lungul Podului Mogoşoaiei. Cum ar fi putut să nu devie astfel orice trecător muştiriu silit într-un fel sau într-altul ? Dacă avea bani, fireşte : Între aceste poduri nu sînt drumuri de-a dreptul, ci numai mahalale, ca nişte sate mici, cu maidane între casele adunate în jurul bisericilor, iar între ele livezi, lanuri de grîu, de secară, de ovăz. Pe la mijlocul veacului trecut, Universitatea cea

veche, atît de frumoasă, din fața mănăstirii și școlii de la Sfîntul Sava, era pe trei laturi înconjurată cu tarlale de porumb.

Deci, prin anii întîmplărilor pe care le povestim, Podul Tîrgului din Afară se prelungea cu drumul mare al Pantelimonului pînă departe, cu prăvălii și hanuri, cu cîrciumi — tot în calea călătorului — pînă pe la un sfert de poștă către mănăstirea Mărcuța, dar pe toată această lungime nu erau case decît pe de o parte și pe de alta a drumului, iar din curțile din dos ale căsuțelor începeau numaidecît vii întinse. Vinul trecea din spatele casei în pivniță, și din pivniță în cîrciumă, mai cu seamă în zilele de tîrg la Obor, adică marțea și vinerea dimineața. Atunci, curțile imense ale hanurilor și cîrciumarilor erau pline de care dejugate, de căruțe cu cai deshămați și legați la codîrlă, ca să mănînce fîn, iar pe jos numai paie risipite și bălegar, mocirle de apă vărsată.

La țară, crește de obicei întîi cătunul ori satul, și pe urmă credincioșii aleargă să-și ridice o biserică... cînd nu se găsește vreun boier care vrea să-și capete iertarea grelelor păcate. Aici, în acest București mai întins decît cele mai multe capitale europene pe acea vreme, după mărturia călătorilor, Mitropolia ori vreo mănăstire, care a primit în danie o moșie în cuprinsul orașului, ridică pe cîmpul de ciulini, mătrăgună și buruieni cît omul, o bisericuță, un metoh, chipurile... În cîțiva ani s-a adunat în jurul bisericuței un adevărat cătun, aci, între podurile orașului. Oamenii au venit de unde i-au adus vîntul, au găsit loc, ca buruienile printre buruieni, și au ridicat azi o cocioabă de lut văruit, mîine i-au adaus încă o odaie și altă odaie. Nimeni nu i-a întrebat nimic, nimeni nu i-a oprit. N-au știut al cui e locul. Cînd au putut, au ridicat și un gard de mărăcini, la început, de uluci, mai tîrziu. Un corcoduș, un zarzăr, un dud au dat puțină umbră.

Ulițele s-au bătătorit singure de picioarele lor de la un pod la altul. Cînd cătunul, ca să-i zicem așa, a devenit un fel de sat legat, cu căsuțe mai arătoase, cu grădini și bolte de viță pe rod, Mitropolia ori mănăstirea, ori biserica cea bogată, cu avere, și-au adus aminte că sînt proprietarele fostului cîmp cu buruieni și scaieți. Acum au pretenții că tot ceea ce s-a clădit e al lor, fiindcă după pravilă „pămîntul robește binaua". Urmează nesfîrșite procese pînă la Divane, care, firește, respectă pravila și dau cîștig proprietarilor. Oamenii devin acum emba-

ticari și vor plăti, ei și ai lor, timp de nouăzeci și nouă de ani, embatic. Bani nu prea au, că sînt săraci. Nu-i nimic, vor plăti cu ce au : miere și ceară, roade din grădină, miei, vin, ouă, putini de brînză. Cîmpul a devenit mahalaua Sfîntului Silvestru, mahalaua Sfîntului Ion cel Nou, mahalaua Sfîntului Nicolae din Țigănie.

Abia pe înserate a ajuns serdăreasa acasă amețită, cu urechile împuiate de huruitul roților legate în fier ale caleștilor, butcilor și birjilor, după ce s-a oprit vreo jumătate de ceas într-o mare băcănie de lîngă Bărăție, ca să ia cîteva cutii de halva și tahîn, apă de flori, vanilie și scorțișoară, pentru că a doua zi erau Mucenicii, marea bucurie a copiilor.

S-au întors și ei de la școală, căci de cum a ocolit ea, a văzut cu o tresărire de bucurie în inimă luminile aprinse la ferestre.

*

Sînt în sufragerie și fac mucenici : Marghioala, Sevastița și Nicu, ajutînd, chipurile, bucătăreasa. E marea lor bucurie. Dintr-un castron adînc iau cîte un boț de cocă trecută prin făină, și apoi, pe fața de lemn, îl subțiază cu palma pînă îl fac ca o sfoară groasă, pe urmă îl încolăcesc ca un covrig sau ca un opt. E treabă migăloasă și ține mult. Ceasuri întregi, uneori toți ai casei răsucesc și împletesc de zor mucenicii, care sînt puși apoi unul lîngă altul pe tablale de lemn ori pe tipsii așternute cu pînză, pe talgere, oriunde e o față de lemn curată. E plină sufrageria de mucenici, sînt tăvi chiar și pe paturile din odaia fetelor.

— Mamă, o întîmpină Sevastița mîndră de isprava lor, ia uită-te cîți am făcut...

Serdăreasa clătină din cap :

— Mai trebuie... mai trebuie, fetițo.

— Nu-i așa, mamă ? o întărește Nicu. La fiert, o tavă de asta nu umple nici castronul meu.

Îi plac atît de mult mucenicii lui Nicu, încît el nu cere cu farfuria, cere cu castronul.

Se mai supără serdăreasa și pentru că femeia, care nu a mai făcut mucenici muntenești, și nu a înțeles bine ce i s-a cerut, a pisat nucile.

— Femeie, nu trebuie zdrobite, numai puțin rupte, ca să li se simtă gustul, cînd sînt strivite în dinți, o dată cu zeama de

mucenici. Mai curăţă încă vreo sută, dar pe astea lasă-le în sferturi.

Bucătăreasa răspunde că la cucoana la care a fost ea nu se făceau de Sfinţii Mucenici „d-ăştia cu zeamă", că acolo se făceau colăcei care se umezeau cu miere şi pe care se lipeau nuci. Dar copiii nici nu vor să audă de aşa ceva. Ei vor rotogoale de cocă mici şi subţiri în zeamă îngroşată de nucă, zahăr şi scorţişoară, ameţită cu vreo două beţişoare de vanilie. Şi peste ele apă de flori. Aşa simt ei că e sărbătoare şi că a venit primăvara. Va fi frumos anul ăsta, că nu mai e pic de zăpadă şi, de două zile, e o lumină vie şi călduţă. Cerul e sidefiu. Stoica va rîni la noapte grajdul, va aduna apoi tot frunzişul de an, în mici grămezi, se vor strînge toate resturile şi rupturile din ogradă şi din magazii... şi se vor pune peste grămezi. Apoi copiii le vor da foc, ca să ardă încet, înfundat, ridicînd stîlpi de fum cît casa. Aşa vor face toţi vecinii, întreg Bucureştiul. Să se simtă într-un oraş curăţit că a venit primăvara.

Sevastiţa şi Marghioala au scotocit fundul grădinii şi au dat de nişte brebenei plăpînzi. De la o prietenă a lor au adus nişte toporaşi, de un violet împestriţat cu galben. Îi vor pune pe masă mîine, lîngă tacîmul mamei.

A venit şi Barbu ; intră cam codindu-se.

— Acum v-a dat drumul ? Nu ţi-e ruşine, băiat mic, n-ai împlinit opt ani şi umbli cu haimanalele pe maidan ?

Dar băieţaşul, cam lung, cam slăbuţ pentru vîrsta lui, ştie ce să spună, ca să înmoaie inima mamei.

— A spus dascălul că am ştiut bine lecţia la aritmetică. Mi-a zis că pot să-ţi spun şi dumitale.

— Ei, dacă ai ştiut lecţia, poţi să te joci.

Bagă capul pe uşă o fetiţă tot ca de opt ani, bălaie, cu ochi albaştri, care aşteaptă cu teamă. E cu părul vîlvoi, cu picioarele goale în ghetele rupte, cu rochiţa roşie strîmbă pe ea.

— Hai intră, Frusinico...

Fetiţa a căpătat curaj. E vecina şi tovarăşa de joc a lui Barbu. O haimana fără pereche.

Băiatul, scăpat de ceartă, se mai învîrteşte puţin prin casă, cercetează mucenicii, apoi scoate din buzunarul adînc al scurteicuţei verzi o pungă de chembrică, plină şi destul de grea. Scoate un ichiu.

— Nicolache, ce zici de ăsta ? Face cinci capre şi o mială ?

Nicu îl priveşte cu luare-aminte, îl încearcă cu unghia.

— Nu e bine turnat plumbul, o să cadă... Și mai trebuie mult tocit pe piatră. Nu face mai mult de patru capre. Ce-aveți acolo ? Și arată un săculeț pe care Frusinica îl poartă de gît.

— Avem vreo cincizeci de capre și vreo treizeci de miale. Cîștigam mai mult, dar a făcut unul de la Floreasca pui de giol. A fugit cu o căciulă de arșice și nu l-am putut prinde... Da-l știm... Nu mai calcă el prin mahalaua noastră.

— Eu l-am văzut cînd a pus mîna pe arșice și i-am sărit de gît... lămuri serioasă fetița... dar era tare voinic și m-a trîntit jos.

A intrat, înalt cît ușa, tenebros, cu umbra lui de barbă pe sub fălcile osoase și cam înguste, Costache. E acum un tînăr de douăzeci de ani, foarte elegant în redingotă scurtă cenușie, strînsă sus pe talie, iar jos largă, aproape ca o rochie — prea la modă — așa cum se îmbracă uneori tinerii cînd își fac primele costume. Gîtul îi e înfășurat într-o legătură înfoiată de tafta neagră, i se văd doar colțurile gulerului alb, întoarse în afară. Ochii mari, negri, subt fruntea dusă înapoi, îi sînt încruntați. A trîntit furios pelerina neagră, cilindrul scămos, cenușiu, mănușile albe și bastonul cu măciucă de argint într-un jilț și, fără să dea bună seara, s-a dus în odaia lui... căci are odaia lui, acum nu mai vrea să doarmă cu frații mai mici, de cînd e calemgiu la Vistierie.

Toți se privesc surprinși, cu înțeles. Baronul, cum l-au poreclit, deocamdată, fiindcă își exagerează eleganța, este iar mînios. Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.

Dintr-o dată, Zinca s-a întunecat. Părul negru, cu cărare pînă în creștet, întors spre tîmple, îi strînge parcă și mai tare ovalul feței, încît cei doi zulufi lungi, unul în dreapta, altul în stînga, nu mai acoperă destul începutul de căruntire de la coada ochilor. Gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată, și acum i se văd cîte două încrețituri la colțul buzelor, subțiri ca niște fire, puțin întoarse. Ochii mari, fugiți spre tîmple, și marea distanță dintre pleoapele de sus și sprîncenele groase îi dau un aer neliniștit, puțin straniu. În clipele acestea seamănă cu adevărat cu Nicu, deși nu are sprîncenele aproape îmbinate cum le are el.

Barbu, care s-a dus să asculte la ușă, se întoarce și le spune că nenicu plînge și se plimbă prin odaie.

S-a ridicat și s-a dus în odaia lui ; îl întrebă puțin întărîtată :

— Ce e cu tine ?

El răspunde cu întîrziere, fără s-o privească :

— Au plecat și nepoții lui Hrisoscoleu.

— Și ce e dacă au plecat ?

— Acum din grupul nostru sînt singurul care am rămas în țară... Pînă și copiii lui Tudorache — care nu e boier — au fost trimiși la München.

S-a trîntît în jilțul capitonat, îmbrăcat în pînză groasă de cînepă vopsită în verde, și stă cu privirea țintă în pămînt.

Ea se apropie îndurerată, îi pune palma în creștet și îi spune cu o voce mîngîioasă și plină de duioșie :

— Costache, de ce nu înțelegi tu că eu nu am mijloace să te trimit la Paris ?

— Și ce vrei dumneata, mamă, să fac aci ?... Să mucezesc calemgiu la Vistierie ?

— Tu ești mare acum, băiatule... Tu trebuie să înțelegi că fac tot ce se poate face... Dar e greu cînd... cînd ești singură... și crești cinci copii și cauți să-i ții în școli. Moșia și peticele acelea abia ne dau cît să ducem o viață cuviincioasă...

— Ai cinci sute de galbeni, de astă-toamnă, de la prune și fîn... Ai bani...

Este nespus de îndurerată și întărîtată că el îi face ei socotelile.

— Nu-mi ține tu socotelile, nu face socotelile altuia, căci fiecare și le știe el singur mai bine... Nu sînt cinci sute de galbeni, că a trebuit să cumpăr malotele de samur la fete, de Crăciun. Cum poți tu să nu te gîndești că avem două fete de măritat în casă ? Ce vrei ? Să rămînă fete bătrîne ?

El se ridică și se alătură de ea, cu oarecare elan.

— Mamă, tocmai dacă eu plec la Paris le vom putea face zestre. În trei ani mă întorc advocat... Azi la Divanul apelativ se cîștigă bani ca advocat. V-aș ajuta pe toți.

Zinca a rămas mult pe gînduri. Da, socoteala nu e rea... dar... sînt atîția, dar și atîția dacă... Poți să joci norocul fetelor pe asta ? El uneori nu se gîndește decît la el. Ce va fi, oare, cînd va avea bani ? Nu, nu are încredere în el.

— Oricum, ești prea cheltuitor, maică.

— Pe ce cheltuiesc ?

Întrebarea o încurcă, el vede asta și devine stăruitor :

— Cheltuiesc cu birjele, dus și întors, de la slujbă, nu ? Pe asta mi se duce toată leafa. Crezi tu că asta e risipă ?

E și ea de părere că nu...

— Dacă aş fi văzut de cineva mergînd pe jos, mi s-ar închide toate uşile din lumea bună. Nu există nici o casă azi în Bucureşti în care cineva, venind pe jos şi încercînd să intre prin faţă, să nu fie trimis la uşa din dos a servitorilor şi a negustorilor. E jignitor pentru casa care primeşte.

Zinca a rămas cu ochii îndelung pironiţi în podea. Ştie şi ea că e aşa... Apoi încearcă sfios :

— Nu zic, mamă, să mergi pe jos. Dar, şi aci şovăi îndelung, de ce nu mergi la slujbă cu poştalionul nostru ?

Costache se luă cu mîinile de cap.

— Taci... taci... cu poştalionul ăla caraghios ? !

— E pe arcuri, încercă ea din nou, cu şovăială...

— Pe arcuri ? rînji el cu dispreţ. A ajuns de pomină printre prietenii mei. Îţi spun că dacă mi se întîmplă să-l văd de departe aşa, galben, pe Podul Mogoşoaiei, îmi silesc prietenii să intre în vreo prăvălie... numai să nu mi-l arate, glumind pe socoteala noastră. Îţi dau un sfat. Dacă vrei să-ţi măriţi fetele, nu le mai lăsa să se suie în poştalionul ăsta caraghios.

Zinca oftă... Băgase şi ea de seamă că uneori, după ce l-a zărit de departe, fecioru-său dispărea în cîte o prăvălie. Cum ar fi putut să se ducă la slujbă cu poştalionul ăsta cu pînză de cînepă deasupra, Costache, care nu se suie nici măcar în orice birjă ? Alege totdeauna o caleaşcă de acelea de Viena, deschisă pînă jos, ca să i se vadă ghetele lustruite, cu pantalonii întinşi de bentiţa de subt talpă şi stă răsturnat în colţul stîng al trăsurii, cu picioarele lungi, unul peste altul, cu pelerina numai pe un umăr, aşa cum fac „lionii", cu faţa palidă şi frumoasă nemişcată, cu ochii mari şi întunecaţi... Ştie că toate femeile întorc capul după el. Baronul...

— Cheltuieşti mult şi cu îmbrăcămintea, mamă. Spun mulţi, deh ! că eşti mai luxos decît feciorii lui beizadea Ghica.

El îi ia mîna şi îi spune cu gravitate :

— Trebuie să-mi ţin rangul... Ce vrei, să-mi scrie pe frunte că nu sîntem decît nişte boiernaşi de cinul al treilea ? Dacă la slujbă nu m-ar vedea îmbrăcat aşa cum trebuie, venind şi plecînd ca boierii, şi cu ei, m-ar pune să fac slujbă adevărat, ca pe feciorii de oameni nevoiaşi. Nu pot... Trebuie să fiu alături de feciorii de boieri care sînt la slujbă doar aşa, numai cu numele... ca să poată să spuie că au făcut puţină ucenicie. Avem noi acolo oameni încovoiaţi la mese, după douăzeci de ani de slujbă,

care sînt fericiţi să rămînă măcar şi-aşa... Ei ştiu că nu vor fi înaintaţi niciodată... Asta vrei să-mi fie soarta ?

Zinca oftează şi tace.

— Ce vrei, mamă, trebuie să-mi încerc şi eu norocul... Dacă aş veni cu diploma de la Paris, m-aş însura mult mai uşor.

Serdăreasa Zinca oftează şi mai mult.

Intîmplări la şcoala de la Sfîntul Sava

Colegiul Sfîntul Sava era legat de uliţa Şcolii (strada Academiei de mai tîrziu) cu o scurtă ulicioară care acum, în această zi de festivitate, se vedea stropită şi măturată cu îngrijire, de parcă strălucea şi ea în dimineaţa frumoasă de toamnă. Se puseseră şi ghirlande de frunze de-a latul ei, chiar în acest colţ, legîndu-se astfel casa Dobrotineanului de a Spahiului... La cîţiva paşi de şcoală — cam unde avea să fie cîndva statuia lui Gheorghe Lazăr — răspundea chiar uşa bisericii, iar poarta însăşi era cuprinsă între casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii şi curtea unui slujbaş la Vornicie, Petrescu. Alte ghirlande de frunze şi flori îmbrăcau, asemeni unui arc de triumf, poarta deschisă, în faţa căreia aştepta directorul Petrache Poenaru şi corpul profesoral al Colegiului. Se anunţase vizita „Preşedintelui împuternicit al celor două Divane“, nume subt care generalul adjunct Pavel Dimitrievici Kisseleff conducea din 1829, după plecarea contelui Pahlen şi a lui Jeltuhin, administraţia celor două Principate Române pînă la numirea noilor domnitori. Erau toţi foarte emoţionaţi şi destul de îngrijoraţi. Nimeni nu uitase că, inspectînd în timpul epidemiei de holeră — anul trecut — spitalul Filantropiei, pe care-l găsise neîngrijit, murdar, generalul pedepsise pe loc pe coloneii Odobescu şi Băleanu, comandanţii cavaleriei şi infanteriei, cu arest chiar la spital pînă cînd sălile cu bolnavi şi acareturile vor străluci de curăţenie. Şi au stat acolo trei zile şi trei nopţi. Generalul nu glumea, şi la inspecţii nu-i scăpa nimic, stăruia încăpăţînat asupra amănuntelor, deşi avea reputaţia unui „monden“ şi a unui spirit de formaţie liberală.

Era întîia sa vizită la Colegiul Naţional. Un secretar al şcolii se dusese la colţul ulicioarei şi pîndea să vadă mai de departe careta preşedintelui, ca să le facă semn celorlalţi. În faţa

profesorilor erau și cinci premianți ai întîiului an de studii de la redeschiderea școlii, îmbrăcați în uniforma cea nouă, pe care Petrache Poenaru voia s-o propună spre aprobare generalului ; frac de postav cenușiu, cu vipușcă galbenă pe margine și pe cusăturile pantalonilor, cum tot galbenă era banda lată a șepcii. Premiantul pe școală, Turnavitu, tremura atît de tare, încît îi juca în mînă buchetul cel mare de trandafiri, pe care trebuia să-l ofere generalului, căci avea de spus și cîteva vorbe de salut.

Fosta „Academie" românească, cum i s-a zis mai pe urmă, de la mănăstirea Sfîntul Sava, fusese întemeiată în 1818 de eforii Bălăceanu, Ghica și Iordache Golescu și pusă subt conducerea dascălului ardelean Gheorghe Lazăr, care era adus în țară de la Sibiu de marea boieroaică Bărcăneasca pentru învățătura copiilor ei. Cinci ani, cu o întrerupere de cîteva luni în timpul revoluției din 1821, dăduse aceste lecții de limbă românească, de filozofie și de trigonometrie, înflăcărînd tineretul. S-a spus că așa cum Academia grecească (care se mutase de la Sfîntul Sava la Măgureanu, din jos de biserica Zlătarilor, pe malul Dîmboviței, din cauza prea marelui număr de elevi) formase sufletul și mintea eroicului batalion sacru al grecilor bucureșteni, nimicit de turci în măcelul de la Drăgășani, tot astfel Lazăr formase mintea și sufletul tineretului care a îmbrățișat cu atîta dragoste pe Tudor Vladimirescu. Chiar actualul director al școlilor, Petrache Poenaru, care acum aștepta în fracul lui cenușiu pe Kisseleff, cu profesorii, la intrarea școlii, fusese secretarul devotat al marelui răzvrătit oltean, în timp ce Lazăr însuși se ocupase, se pare, de artileria pandurilor, cîtă era. În 1823, Lazăr, bolnav, plecase acasă în Ardeal la Avrig, unde și muri peste o lună.

Timp de zece ani apoi, școala viețui așa cum putu, cînd deschisă, cînd închisă, cum îi îngăduiau milostenia domnitorului și patriotismul unor boieri ca marele vornic Iordache Golescu și fratele său, logofătul Dinicu Golescu, și mai ales vitregia vremurilor. Noul ei conducător, Ion Eliade Rădulescu, elev și apoi ajutor al lui Gheorghe Lazăr, o dusese pînă prin 1827, cînd se retrăsese, înființase în acest an o societate secretă împreună cu logofătul Dinicu Golescu, autorul neuitatei *Însemnare a călătoriei mele,* prin care se legau să lupte pentru înființarea unui colegiu național, a unui teatru național, a unei gazete românești și să sprijine în orice mod formarea literaturii. Ca să scoată în 1829 *Curierul românesc,* cea dintîi gazetă ro-

mânească, Eliade lăsase în locul său pe eruditul călugăr Eufrosin Poteca, care, acum bătrîn, mult înainte de vreme, și cam bolnav, cu barba albă peste tot pieptul, aștepta și el la poartă, înainte de a pleca la mănăstirea Motru unde, după cererea lui, fusese numit egumen. În timpul acesta, școala fu mai mult închisă. Mai întîi din pricina războiului. Redeschisă din ordinul lui Kisseleff, în 1830, la hanul Șerban-Vodă, fu din nou închisă, fiindcă în țară izbucnise o cumplită epidemie de holeră, cea dintîi în țările românești. Abia la începutul anului 1832, școala putu fi în sfîrșit deschisă din nou, de astă dată reorganizată ca instituție de stat, pe baza dispozițiilor Regulamentului Organic, și tot în vechiul local de la Sfîntul Sava, reparat cum trebuia de arhitectul vienez Hartl. Se numea acum, așa cum dorise Dinicu Golescu, Colegiul Național. Avea un curs începător cu patru „clasuri", un curs „central de umanioare", tot cu patru clasuri, și încă un curs complimentar, de trei ani deocamdată, apoi cursuri speciale, pînă avea să fie transformată cu timpul în universitate.

*

După obiceiul său, generalul vizită mai întîi cu de-amănuntul localul, ca să vadă în ce fel și-a îndeplinit obligațiile arhitectul vienez. Cerea mereu lămuriri, cînd lui Petrache Poenaru, cînd colonelului Fanton, aghiotant al său, care venea des la școală, căci îl însărcinase să-l reprezinte de cîte ori era vorba de învățămînt. Mai era de asemenea întovărășit de un bărbat tînăr, îmbrăcat civil, foarte elegant, într-un frac parcă turnat pe el ; purta în ochiul stîng o sticlă de ochelari, legată cu șnur negru. Nu-l mai văzuse nimeni pînă atunci. Generalul se opri încîntat în sala în care era așezat frumos pe mese materialul didactic cu care fusese înzestrată școala : globuri pămîntești, instrumente inginerești (căci era mare nevoie de ingineri hotarnici, ca să se împuțineze nenumăratele procese de încălcări de moșii), o mașină de produs scîntei electrice, o mare busolă, animale împăiate, un schelet. Pe pereți erau hărți și planșe înfățișînd corpul omenesc, cînd numai cu sistemul mușchilor, cînd numai cu plasa complicată a nervilor. Generalul, om ca la patruzeci și cinci de ani, voinic, cu talia strînsă în fracul verde, încheiat la gît ca o tunică, în față tăiat de la centură, și înapoi numai cu o coadă scurtă, cu epoleți mari de aur care că-

deau pe umeri în jos, trecea zvelt de la o sală la alta și, bine dispus, își arăta mulțumirea pentru cele ce vedea. Întrebă glumind pe mitropolitul Grigore dacă va binecuvînta planșele de anatomie.

— Știința e de la Dumnezeu, excelență, i-a răspuns în rusește capul bisericii, binecuvîntînd sala.

Se întoarse spre civilul elegant și clătină din cap.

— Nu e prea rău răspunsul, ce zici, Nicolușca ?

Nicolae era fratele mai mic al generalului, atașat de legație la Viena, care, acum în trecere spre postul cel nou, se oprise cîteva zile la București.

Au trecut apoi în sala cea mare a școlii, unde avea să aibă loc festivitatea începerii noului an școlar 1832—1833. Era toată împodobită cu cununi și ghirlande de flori. În față se puseseră jilțuri pentru mitropolit și pentru episcopul Buzăului, care era de asemeni de față, pentru cei trei efori, cum și pentru ceilalți boieri din protipendadă. În stînga erau încă două jilțuri, unul pentru general, și altul pentru provizorul școalelor, cum se numea acum oficial Petrache Poenaru. Era și o masă de la care avea să se țină cuvîntări. În spatele clerului și boierilor erau părinții copiilor ; în fund și pe de lături, în picioare, se îngrămădiseră elevii, dar nu fuseseră lăsați înlăuntru decît premianții, căci nu era loc pentru toți cei șase sute. Bălcescu, care primise un „accesit“ la limba franceză, era de față și își găsise loc cu alții pe o fereastră, al cărei chenar de zid era foarte lat.

Cînd intrară oaspeții, corul din fund făcu să răsune armonios *Cîntarea dimineții* de Eliade Rădulescu, cu muzica de Esse. Vocile proaspete și limpezi încîntară pe toți cei de față, căci asta era ceva nou. Apoi luă cuvîntul marele logofăt al Dreptății, Alecu Filipescu, fratele baș boierului Iordache Filipescu, care era și el efor. Aducea laude nemăsurate președintelui celor două Divanuri, pe a cărui figură se vedea însă că asemenea fraze lingușitoare îl plictisesc. I le traducea la ureche chiar Poenaru, care vorbea, de la Paris unde făcuse studii strălucite, o franțuzească foarte plăcută.

În sală, însă, liniștea era desăvîrșită. Marele logofăt al Dreptății, cu barba rară și ascuțită și cu sprîncenele albe, îmbrăcat peste anteriul de suvai cu un biniș roșu înflorit cu aur, își pusese pe masă ișlicul mare cît o căldare și rămăsese cu un cauc mic, roșu, de damasc, care i se cam lăsase pe o sprînceană. Ținînd foaia departe, căci nu își mai înlocuise de mult sticlele

de la ochelari, citea cu un aer sfătos, fiindcă se socotea un soi de părinte al învățămîntului.

— Nicule, ce zici, nu seamănă Poenaru cu generalul Kisseleff ? îl întrebă mirat puțin, pe Bălcescu, un alt coleg, care se înghesuise cum putuse alături de el, pe fereastră.

— Da, oarecum... răspunse acesta încurcat.

Cei doi păreau că seamănă numai fiindcă, între atîția bărboși din sală, aveau amîndoi fața în întregime rasă și mărginită doar de doi cotleți periați spre urechi. Altfel, generalul era mai bălan și avea ochii verzi, iar Poenaru era închis la față, avea fălcile mai late și ochii căprui.

Logofătul Dreptății își citea cuvîntarea înșirînd progresele școlii în anul trecut. Cînd lăudă încă o dată pe general, acesta îl întrebă surîzînd pe Poenaru, cu un ton plictisit, de bun cunoscător la oameni :

— Nu i se mai zice Vulpe acestui mare boier ? Mă înșel cumva ?

—Nu vă înșelați, excelență. I-au dat boierii cei mari această poreclă, plini de admirație pentru vicleșugul cu care, fiind prins de revoluție, acum zece ani, mare vistiernic în slujbă, s-a priceput „să-l ducă“ — așa spun ei — pe Tudor Vladimirescu.

Generalul îl privi surîzător.

— Dumneata trebuie să știi, căci ai fost, mi se pare, secretar de stat al răzvrătitului ? ! Și zîmbi din nou ca să arate că e o mustrare glumeață.

— Numai secretar particular, răspunse serios Poenaru, dar privirea lui jucăușă arăta că răspunde la glumă cu glumă.

— Atunci trebuie să știi sigur : dacă marele logofăt *(le grand logothète)* e o vulpe cu adevărat.

— Este o vulpe desăvîrșită, excelență, însă de data asta el spune adevărul. Și eu cred că neamul românesc nu va uita niciodată numele domniei-voastre.

Vocea provizorului școlilor era atît de adîncă și avea în ea atîta sinceritate, încît generalul se tulbură și răspunse ironic, așa cum îi era obiceiul cînd voia să-și ascundă tulburarea :

— Niciodată ?... Să zicem... douăzeci de ani, dragă Poenarule (în franțuzește *„mon cher* Poenaru“ mai păstra încă o nuanță de rezervă).

— Excelență, cel puțin o sută de ani neamul românesc va pomeni cu prietenie numele domniei-voastre.

Kisseleff rămase pe gînduri. Nu mai asculta ce spunea vorbitorul. Se juca răsucind mănuşa albă, cea din dreapta, pe care o scosese, lăsînd să se vadă o mînă exagerat de îngrijită.

— Şi de ce atîta recunoştinţă, domnule provizor al şcolilor ? întrebă după un timp generalul, întărîtat parcă de emoţia lui Poenaru.

Acesta zîmbi şi răspunse scurt :

— Pentru aliniatul al II-lea al articolului 366 din Regulamentul Organic.

Generalul nu-şi aminti în clipa asta despre care aliniat anume era vorba şi repetă aproape fără să vrea :

— Aliniatul II... aliniatul II ?...

— Da, aliniatul II, prin care se proclamă limba românească drept limba oficială a celor două principate, obligatorie în adiministraţie, în şcoală, în justiţie, în biserică. Asta n-a fost niciodată la noi.

Ochii lui Poenaru se umeziseră. Durerea acestui luptător al lui Tudor Vladimirescu avea şi o pricină foarte apropiată. Ştia că un mare număr de părinţi ai elevilor şi mulţi boieri, şi aci în Ţara Românească şi în Moldova, semnaseră petiţii către Kisseleff, cerînd cu stăruinţă ca limba de predare în ceea ce era echivalent cu gimnaziul şi facultatea să fie limba franceză. Kisseleff respinsese cu hotărîre această înjositoare pretenţie, dar atît Poenaru în Bucureşti, cît şi Gheorghe Asachi la Iaşi aveau să mai lupte din greu, încă vreo cincisprezece ani, cu noi şi dîrze încercări de înstrăinare a învăţămîntului subt viitorii domni pămînteni, Mihail Sturza într-o parte, Alexandru Ghica şi mai ales Bibescu în cealaltă parte.

Vorbitorul îşi sfîrşise cuvîntarea şi acum era aplaudat. Aplaudă şi generalul oarecum, punîndu-şi în acelaşi timp plictisit mănuşa. Se ridică şi, o dată cu el, toată lumea. Prin Poenaru, mulţumi călduros profesorilor, precizînd că aceste mulţumiri vor lua şi o formă scrisă.

*

E o zi de martie mai mult ploios. Acum parcă s-a mai luminat. Peste o jumătate de oră, vătaful curţii va suna din clopoţel, destul de puternic, sfîrşitul lecţiilor de dimineaţă. Soarele, cînd se iveşte, cînd se ascunde printre norii pufoşi şi alburii. Deşi ţine oarecum de Tîrgul din Lăuntru, legată de

stupul lui de ulițe și ulicioare care se întretaie în spatele ei, mănăstirea de la Sfîntul Sava poate fi socotită în același timp și la marginea Bucureștilor, prin căsuțele țărănești din jurul ei și prin ogorul de peste drum, pe care de pe acum plugurile duc pînă în fundul zării brazde în care se va semăna porumb. La poarta ei, și în curte, de-a lungul zidurilor, așteaptă un mare număr de vînzători de bunătăți pentru școlari, cu tablalele lor care se atîrnau de gît, ori erau duse în mînă. Dacă ei se opreau pe loc, atunci ele, pe picioare desfăcute, deveneau tarabe. Iată un simigiu cu covrigi și tăvi cu plăcinte (pe aceeași tipsie, cu cuptor dedesubt, plăcinta era jumătate cu carne, jumătate cu brînză, iar porția era tăiată cu lopățica, după cererea băiatului pofticios). Alături, altul are tablaua purtată de gît, cu corăbioare, nugale și foi dulci, roșcate, de pistil. Sînt și salepgii pentru cei ce vor să bea, ceva care ar putea să semene cu ceaiul și cu zeama de carne... Multă căutare au însă cei care vînd dulciuri, cîte un purcoi de floricele albe și roze, legate între ele cu sirop întărit, apoi bigi-bigi, un fel de cîrnăciori roz, făcuți din miezuri de nucă înșirate pe o sforicică și năclăite în sirop gros de trandafiri. Se mănîncă ținînd capul sforicelei în mînă... Sînt pe alte tablale bucăți de rahat, baclavale turcești, acadele tari, care se pun pe colivă, roșcove, poame din pere și mere uscate, stafide, apoi candel ca niște bulgări de miere întărită. Vara, braga și limonada sînt purtate în spate și în donițe ferecate frumos cu cercuri de alamă și țintuite cum se cuvine.

Iată, apare un școlar, a ieșit se vede mai repede, și toți negustorii care așteaptă pe vine, îmbrăcați cu ce dă Dumnezeu, cu calevri grosolani în picioare, bat în tarabe și-l cheamă la ei, toți odată, lăudîndu-și marfa cu glume potrivite sau nepotrivite. Școlarul, căruia îi lăsa gura apă tot privind în jurul său, nu știe ce să facă, șovăie, căci are numai o para strînsă în podul palmei. A luat un bigi-bigi, dar cînd să-l ducă la gură, o mînă de fier i-a strîns brațul.

— Știi că-mi placi, verișcane ?... Vrei să mănînci singur, hai ? Nu vrei să plătești vama ? Hehehe !

E Sotea, un vlăjgan care are pumnii puternici ca niște ciocane ; iar cînd se desfac și se strîng la loc, prind ca niște clești. Stă mai mult în fața porții decît în clasă și e spaima colegilor lui. Acum băiețașul vede cu desperare că Sotea i-a mușcat mai mult de jumătate din bigi-bigi și îi dă înapoi numai

ce se scurge pe capătul sforii. Nu are timp să zică nici pis, căci Sotea a alergat la un altul, căruia i-a luat paharul cu toartă de la gură. Băiețașul vrea să bea salepul fără să plătească birul cuvenit tiranicului vameș.

Iese acum pe poarta școlii, între mulți alții, și un alt băiețandru negricios, slăbuț, cu ochii întunecați, dar strălucitori în albul scleroticii lor delicate. Nu pare să aibă cei paisprezece ani pe care îi are. E Nicolae Bălcescu, acum în clasa a IV-a la umanioare. E îmbrăcat într-un fel de surtuc scurt, închis la gît, cu șapcă în cap și are în picioare cizmulițe, căci locuind tocmai afară din oraș, în mahalaua Visarionului, trebuie să străbată ulițele, acum cu ploile lui martie, desfundate de noroi. La subsuoară are un pachet de cărți și caiete legat cu sfoară. Se scotocește în buzunare și se apropie sfios de alvițarul care se ridicase bucuros de pe vine și își încuraja mușteriul. Își alege cu poftă o bucată de alviță și tocmai se pregătește să muște din ea cînd e luat de guler de Sotea.

— Frumos, nenicule... vrei să mănînci singur și la nen-tu nu te gîndești ?...

Bălcescu își mușcă buza, puțin palid, și spune apoi liniștit, privindu-l de jos în sus, cu ochii lui puțin oblici :

— Dacă mă rogi frumos, poate că am să-ți dau jumătate...

Sotea se prăpădește de rîs.

— Să te rog, ha ? Știi că-mi placi ? Pe cine a mai rugat Sotea ? Uite... pentru că nu-ți cunoști datoria, ți-o iau pe toată.

Și vlăjganul întinde mîna lacom spre alviță, dar înainte de a o ajunge, cu o smucitură a brațului, fulgerătoare, Bălcescu i-a trîntit chiar pumnul cu alviță între ochi. Sotea orbit, năucit, alunecă în noroi, nepricepînd ce i s-a întîmplat. S-a ridicat de jos, cu fața strîmbată de furie și s-a năpustit asupra băiatului negricios să-l ia în brațe și să-l frîngă. A mai primit de la el un pumn în obraz, dar ăsta nu l-a durut atît și a izbutit să-i prindă și să-i strîngă mîna, i-a sucit-o apoi, trăgîndu-l spre el, fără ca măcar să se aplece. Deși Bălcescu i-a pus un cot în dreptul gîtului, vlăjganul vrea să dea cu el de pămînt, însă băiețașul s-a vîrît în el și încleștarea între ei e atît de mare, încît nu s-a putut desprinde nici Sotea și au alunecat amîndoi în noroi. N-a apucat să-i mai dea băiatului decît vreo doi ghionți, prin surtucul verzui de aba vopsit, că vlăjganul se pomeni încălecat de alt negricios, nu mai mare decît Bălcescu, cu o figură ascuțită de viezure ; acesta îl făcu

să urle de durere, căci îi înfipsese mîinile în păr și trăgea fără milă. A urmat o scurtă învălmășeală în care Sotea a mai primit de la Bălcescu încă un pumn — tot cel cu halvița — între ochi și a fost bucuros să scape lipsindu-se de vama care i se cuvenea după părerea lui. Ceilalți doi, cam ciufuliți și mînjiți de noroi, dar mîndri de biruința lor, au început să adune de pe jos cărțile și foile de caiet împrăștiate.

— Te-a lovit rău ? întrebă Ion Ghica, băiatul cu mutra de viezure, care avea să povestească în amintirile lui, scrise peste cincizeci de ani, această întîmplare. Nu trebuie să te pui cu un bivol ca ăsta... nu vezi că e voinic ca un bivol ?...

— Nu are nici o însemnătate... Mă doare undeva între coaste... Principalul este că i-am dat vreo două între coarne... Îi scînteiază ochii negri, de bucurie. Înțelegi ? Tocmai fiindcă-i bivol i-am dat drept între coarne... Ah, drept între coarne...

Ghica îi ține cărțile ca să-și așeze caietele.

— Ascultă, eu cred că e nebunie să te pui cu unul ca ăsta.

Bălcescu pare că nu pricepe ce-i spune noul său prieten.

— Și ce vrei să fac ? Să îndur tirania lui ? Mi-e silă de colegii noștri care se lasă batjocoriți de un astfel de bivol. Putea să mă omoare, dar nu vreau ca mîndria mea de om să fie călcată în picioare... Viața nu merită să fie dacă e trăită în genunchi în fața altora... Își privi caietele încă amețit de propriul lui curaj, dar vocea i se coborî într-un ton de caldă prietenie... Și pe urmă trebuie să-ți spun că mai sînt, oricum, unii oameni ca tine, de pildă, care să sară și ei, fără să se gîndească prea mult, cînd văd lupta o dată începută. Totul e să începi.

Ion Ghica ridică spre el ochii negri, cu un surîs de viezure inteligent în sclipirea lor, apoi începu să descifreze prin caietele adunate de pe jos :

„Petru Maior spune...

„Fotino zice...

„Din Constantin Căpitanul...

„După logofătul Radu Greceanu...

— Ce-i cu asta ? Nu pricep nimic ! Cine sînt ăștia ?

— Istorici de-ai noștri... de-ai românilor...

— N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei ! Există o istorie a noastră ? La școală nu s-a pomenit niciodată despre asta nimic... Aaron Florian n-a ajuns decît pînă la egipteni.

— Nu există pînă acum o istorie adevărată a romînilor, dar ne-au rămas o mulțime de însemnări, avem cronici și letopiseți.

Ion Ghica nu știe ce sînt cronicile și letopiseții...

— Și tu le-ai citit ?... Unde le-ai găsit ?

— Mi le-am copiat... Am să ți le dau și ție... Unele le-am găsit la mănăstirea Argeșului... A rămas o ladă de cărți și manuscrise de la episcopul Ilarion, cel care a fost prieten cu Tudor Vladimirescu... Toată vara trecută am stat mai mult la mănăstire decît la Bălcești.

— Eu nu știu, cum ți-am spus, din istorie decît cursul început acum două luni de Florian Aaron, despre asirieni, despre fenicieni și egipteni.

— E bună și aceasta, dar nu este istoria noastră, și trebuie să-nvățăm întotdeauna mai întîi istoria pe care o trăim.

— Vrei s-o scrii tu ?... Spune, de ce surîzi ?

Bălcescu zîmbește gînditor, dar nu răspunde...

Așa s-a legat o prietenie care mai tîrziu a luptat și împotriva altor tiranii.

Dar Sotea nu era singura pasăre de pradă care se rotea printre tarabele cu bunătăți pentru școlarii de la Sfîntul Sava.

Un rumân cu minteanul pe umeri, ca la el acasă, și cu nădragi de aba albă găietănați, vătaful curții, se opri în dreptul uneia dintre tarabele cu plăcintă și ceru poruncitor :

— Cu carne !

Plăcintarul, deși om în vîrstă și cam rotofei, își zbîrli mustața mare și căruntă, sprîncenele țepoase deasupra nasului cîrn.

— Astăzi nu e dzoi, astăzi nu-i tainu la tine, și întoarse capul către un elev, pierdut de muștiriu, tocmai fiindcă vătaful curții ocupase locul în fața tipsiei cu cuptor dedesubt.

Omul stăpînirii, cum se socotea el, izbucni furios :

— Ascultă, mă grecule, cu mine vorbești așa ? Mă, mîine să nu te mai prind p-aici, că-ți răstorn tava și te-arunc pă uliță !

— Grecu ? Ma de țe ma fați tu grecu ? întrebă bătrînul Iani, mînios. Eu nu sînt grecu. Eu sînt plațintar ați de douăzeți de ani.

— Mă cațaoane, tu nu înțelegi s-o ștergi numaidecît din curtea școlii ? începe să urle vătaful, văzînd îndărătnicia plăcintarului, care nu mai voia, se vede, să-i plătească peșcheșul

cuvenit, după cum socotea el că i se cuvine. Ai înţeles ? Cînd oi zice trei, să nu te mai văd în curtea şcolii.

— Ma, de ţe ma faţi tu caţaonu ? Am plecato eu cu Academia de greţeasca la Magureanu ? Nu, eu am remasu cu Lazaro, didascalos ala mare, la scola romaneasca. Afla ca si Lazaro a mancatu plaţinta de la mine. Da' elu a platit-o...

Adevărul este că Iani nu vorbea negramatical şi cu accent grecesc decît cînd se înfuria şi cînd îi scăpărau ochii. Altfel era om blajin şi avea o grozavă memorie a datelor şi a numerelor. Acum fierbea de mînie.

— Caţaonu ? Auzi, eu, caţaonu ? Ma, daca eram caţaonu ma duţeam si eu cu scola greţeasca la Magureanu... Acolo sase sute scolerii. Si didascalos toţi muclesi. Porta fracu, da, fracu cu coda lunga pana la pamantu, cu bumbii de alama. Si pantalonii verzii si strimţii pe piţior. Si guleru scrobitu ca un baţu, ma.

Şi asta e adevărat. Faimoasa Academie de limbă greacă, întemeiată la Sveti Savva de voievodul Şerban Cantacuzino la 1680, avea încă după o sută cincizeci de ani ceva din marea ei strălucire de odinioară. Se mutase la Măgureanu, unde locul este mult mai încăpător, cu profesorii ei mai toţi vestiţi, care se modernizaseră.

Iani îşi vărsa se vede un năduf vechi, căci nu se mai putea domoli, mai ales că simţea că toată lumea se uita la ei, că avea ascultători.

— Eu am remasu aiţe unde erau numai douazeţi de scolerii şi domnul parinte Lazaro avea gherocu negru de popa.

Nu slăbea din ochi pe vătaful curţii, care se învîrtea în loc, nemaiştiind ce să facă, şi stăruia, acum simţind că l-a biruit.

—...Da, asa sa stii tu... Lazaro si cu mine am facut-o scola asta. Elu harania pe scolerii în clas, cu azbuche, cu filozofia si cu trigonometria, iar eu, în curte, cu plaţinta.

Vătaful se lipsi de plăcintă şi plecă, săltînd furios minteanul pe umeri. Iani nu se lăsă însă şi strigă după el, nu fără tîlc :

— Ma, la mine a mancato plaţinta si eforos de la scola, vornicu ala mare, Iordachi Golescu... Daca nu crezi, întreba pe elu, ori pe baiatu de la elu, pe Arapila.

Şi asta era adevărat, anume că marele cărturar şi iubitor al limbii româneşti, Iordache Golescu, eforul care a sprijinit atît pe Gheorghe Lazăr, nu dispreţuia plăcintele, îi plăcea vinul bun, şi celelalte, dar mai mult iubea zicalele şi prover-

bele româneşti din care făcuse o imensă culegere. A scos şi el o gramatică românească. Cam în toate se asemăna de altfel cu frate-său, logofătul Dinicu Golescu, mort în 1830. Spre deosebire de fraţii şi verii săi, Arăpilă (i se spunea aşa fiindcă era oacheş de tot, ca şi tată-său, şi ca să-l deosebească de vărul său, fiul lui Dinicu, tot Alecu Golescu, căruia i se spunea din aceeaşi pricină Albu) învăţase cîtva timp şi în ţară la Sfîntul Sava. Avea să devină cîndva al treilea, alături de Bălcescu şi de Ion Ghica, dintr-o puternică prietenie care a jucat un rol atît de mare în revoluţie, mai tîrziu.

„O astfel de sălbăticie medievală"

Nicu, pînă nu-şi începe lecţiile, trebuie s-o ducă seara acasă pe Frusinica. Numai aşa scapă fetiţa de bătaie, cînd uneori vine din hoinăreală seara prea tîrziu şi cu rochiţa sfîşiată sau pierzînd vreo ghetuţă. Plînge şi nu se duce pînă cînd nu merge coana Zinca însăşi cu ea. Mamă-sa, bolnavă de atîta timp de piept şi slăbită rău, nu poate nici s-o bată cu palma ei osoasă şi umedă, nici să strige la ea... Geme şi o croieşte cu un bici de trăsură pe care-l are lîngă ea, dînd pe unde nimereşte. Cînd e doftoreasa însă de faţă, se ruşinează, şi pe urmă e atît de bucuroasă că o vede, încît de hatîrul ei lasă fetiţa, care se vîră repede în aşternut, nespălată, şi se preface că doarme... Din somn, maică-sa n-o scoală niciodată ca s-o bată. Mai e că, într-o casă atît de lovită de nevoi, Zinca nu vine niciodată cu mîna goală.

— Hai, Frusinico, hai, că azi mama are de vorbit cu Costache... hai că te duc eu, o îndemnă acum Nicu.

Ea se mai codeşte, dar merge.

E o seară răcoroasă de martie, căci adie uşor vîntul. Copacii sînt tot negri şi uscaţi, dar miroase a primăvară. Frusinica stă cu trei case mai departe, după ce treci de un colţ cu cerdacuri şi duzi şi de un puţ cu roată. Intri pe o poartă dărăpănată; atît... e faţa la stradă. Apoi mergi vreo două sute de paşi printre două garduri de uluci ascuţite la vîrf şi mîncate de ploi, ca pe o ulicioară, pînă dai, fără să mai treci şi prin altă poartă, în curtea cea mare. Aci, în fund, spre dreapta, sînt

nişte şoproane şi un grajd mare, dărăpănat. Pe stînga este un şir de odăi joase, ţărăneşti, cu prispă lipită cu lut, fără parmalîc, cu stîlpi strîmbi boiţi cu albăstreală. Acoperişul este de şindrilă putredă, înnegrită şi spart pe ici, pe colo. Deasupra casei e un cuib de barză, acum gol. În curtea cea mare sînt tot felul de sfărîmături. Roate cam fără spiţe, butoaie cu multe doage lipsă ; în jurul unui puţ zac jgheaburi de trunchi de copac uscat, cu muşchi pe ele. Un car fără roate stă părăsit în faţa şopronului, descoperit şi el pe jumătate de furtuni. Înăuntru e şi o caleaşcă numai pe butuci, jupuită de piele, cu lacul aripilor şters, crăpat. Grajdul, pustiu, are uşa prăbuşită, iar podul îi e într-o rînă. Deşi acum, în înserarea răcoroasă, Nicu nu le vede limpede, le ştie bine pe dinafară, căci aci s-a jucat cînd era mic şi el, cu alţi copii din mahala, de-a surugiii, de-a hoţii care atacă trăsurile, de-a războiul cu turcii... Nu-i plac dudele şi nu le mănîncă nicăiri... dar în curtea asta e altceva, căci aici sînt nişte duzi care fac dude mari, negre, lucioase şi dulci ca murele.

Au intrat în tinda joasă în care, într-o albie, sînt nişte rufe puse la înmuiat şi de unde vine un miros iute de săpun şi leşie. Lumina vine slabă, prin uşa deschisă, din odaia de alături, de la o candelă care pîlpîie în colţ, subt o icoană.

Pe un pat de scînduri, pe care sînt aşternute nişte ţoale, Nicu vede capul uscat de suferinţă, cu părul despletit pe pernă, al mamei Frusinicăi. Tot n-ar fi bătut-o astă-seară, căci e sfîrşită rău ; primăvara care vine pare s-o doboare cu totul... Mîna pusă pe palpuma veche, cu lîna îngrămădită prost, e osoasă şi palidă, fără pic de putere. Pîlpîirea candelei pune puţină strălucire în ochii care se înfrumuseţează atît de mult înainte de moarte, ai tuberculoşilor... E fericită că îl vede pe feciorul serdăresei, care însă tresare puţin din pricina mirosului de mucigai şi lut umed.

— Eşti mulţumit, mamă ? Şi-a învăţat bine lecţia ?... Că n-am văzut-o de azi-dimineaţă.

Fetiţa se ţine cam după uşă.

Bălcescu nu poate minţi, dar nici nu poate spune adevărul. Bîlbîie ceva, surîzînd cu prietenie. Frusinica este eleva lui, a învăţat-o să citească şi să scrie. Este foarte deşteaptă, dar nu-i prea place cartea. Numai de ruşinea lui mai scrie, răbdătoare, cu condeiul de tibişir pe tăbliţa neagră. Altfel, îi este gîndul numai la arşice şi la hoinăreală cu băieţii pe

maidan. Nu-i plac fetele, nu-i plac îndeosebi Sevastiţa şi Marghioala, care sînt mai mari decît ea cu doi-trei ani. Îl place cel mai mult pe Barbu, şi îi e tare ruşine de Nicu, dar poate fiindcă el e cu vreo cinci-şase ani mai mare decît ea.

— Bunicuţo, nu mănînc nimic... Am mîncat la Barbu, se grăbeşte fetiţa să spună unei bătrîne uscate şi uşor încovoiate, care vine cu o cană de apă şi o pune pe masa de lemn de lîngă patul bolnavei.

Dacă ar mînca, ar trebui să aştepte, şi e grăbită să se vadă lungită pe laviţa de subt fereastră, pe care doarme ea de vreo doi-trei ani, mai mult îmbrăcată.

Bălcescu spune cu căldură „sărut mîna" şi pleacă grăbit. Nu poate să îndure mult timp apropierea oamenilor care zac la pat. Bolnava, acum în vîrstă de patruzeci de ani, e Maricica, născută Băl-Ceaurescu, înrudită cu toate marile familii boiereşti ale ţării : cu Filipeştii, cu Ghiculeştii, cu Grădiştenii, cu Cantacuzineştii şi, prin Kretzuleşti, cu Brîncovenii, şi deci cu firul întortocheat al Basarabilor. Pînă în ianuarie 1824 fusese măritată cu biv vel logofătul Ortoscoleu, înălţat în cinul boierilor mari de către Caragea, al cărui om fusese. Era un bărbat oacheş, mijlociu de statură, robust, şi cu ochii negri sprîncenaţi. Din pricină că avea partea de jos a feţei ieşită ca un bot de cîine, barba neagră îi sta repezită înainte, şi prea aspră, nu creştea decît culcată de-a lungul fălcilor mari. Era un om cu care nu se glumea şi care nu rîdea, ci numai rînjea. La curtea lui Caragea era ascultat mai mult decît oricare alt boier halea. Căci tăria lui nu sta în discuţiile pe faţă ori în slujbele împlinite în văzul tuturor. Avea rude puternice la Istambul, care-l trimiseseră aci nepot sărac, anume ca să-l căpătuiască. Ştia asta şi Caragea-vodă şi o ştia şi Evghenie Băl-Ceaurescu, putred de bogat el însuşi, dar mai ales bogat prin moştenirea pe care o aştepta de la bătrînul mare ban Gligore, tată-său. Acesta, bolnăvicios de nu putea merge decît sprijinit în cîrjă, cu un picior în groapă, tot nădăjduia să vadă măcar pe unul dintre cei trei feciori ai lui pe tronul Ţării Româneşti. Se învoi deci cu uşurinţă cînd Caragea îl chemă la curte şi-i ceru mîna nepoatei lui, care n-avea decît paisprezece ani, pentru Ortoscoleul cu rude hotărîtoare la Istambul. Fata, singurul copil la părinţi, era şi ea tot atît de negricioasă şi de sprîncenată ca şi logodnicul ei, dar cu nasul cam lung şi bărbia puţin adusă ; numai ochii

îi avea cu adevărat frumoși, căci erau adînci și blînzi. N-a fost o căsnicie fericită... Ortoscoleu luase fata numai pentru zestrea ei cea mare și fiindcă i se spusese că nu poate intra în cinul marilor boieri dacă nu se înrudește cu vreuna din familiile de seamă ale țării. După fuga lui Caragea, după uciderea lui Șuțu, după cît se pare de către propriii lui copii prin medicul lui, după Eterie și după răscoala lui Tudor, puterea lui Ortoscoleu părea că se topise, căci o parte dintre rudele lui fuseseră decapitate în timpul vînătoarei turcești, de la Istambul, împotriva eteriștilor ; dar iată, peste noapte parcă, altă rudă a lui devenise mare dragoman și astfel subt Grigore Ghica, el, fără să mai fie boier halea, era totuși foarte căutat de către cei care știau bine că la Istambul se hotărăște soarta domnilor și a boierilor români. Acum Ortoscoleu, căruia nu-i plăceau femeile oacheșe ca el, se ținea cu o văduvă tînără, voinică și bălană și ar fi divorțat de nevastă, ca să poată trăi după pofta inimii lui, dar atunci ar fi trebuit să-i întoarcă toată zestrea primită, căci n-aveau copii. Era mai mult la țiitoare și la clubul din casa Török, de lîngă hanul lui Filaret, unde adeseori îl prindeau zorile la jocul de cărți. Nevastă-sa, căreia tatăl îi murise între timp, se topise, slăbise în cei șapte ani de căsnicie stearpă și lipsită de orice bucurie. Ar fi vrut să divorțeze și ea, dar toate rudele ei, ca și teribilul bunic sprijinit în cîrje, țineau la căsnicia asta cu Ortoscoleu.

Într-o seară de ianuarie, una dintre slugi, Truță, care slujea la masă și care băgase de seamă că stăpîna glumește adeseori cu un fel de ucenic al lui, cu „Făt-Frumosul din flori", cum îi ziceau muierile din casă toate, și tinere, și bătrîne, se puse la pîndă. Manole era feciorul unei țigănci, o roabă, care venise cu mireasa din casa Băl-Ceaureștilor, dar era bălan ca un nufăr și cu părul strălucitor ca alama. Era cam de aceeași vîrstă cu stăpîna casei ; cînd erau mici de tot, se jucaseră adesea împreună. Al cui o fi fost atît de auriu între țigani, după tată, bineînțeles, nimeni nu a știut niciodată. Truță era tot timpul cu ochii pe acest făt-frumos care-l ajuta la slujba mesei, căci îi era frică să nu-i ia cumva locul, dar niciodată nu aflase nimic, fiindcă glumele erau nevinovate cu totul, așa că nici nu era nimic de aflat. Totuși, în seara asta de Bobotează, după ce plecaseră musafirii, toți

rude foarte apropiate, Maricica mai întîrzie pînă către miezul nopții în sufragerie. Puțin amețită de vin, îl tot necăjea pe băietan făcîndu-l nătîng și încurcîndu-l la strînsul tacîmurilor. Apoi spuse că vrea să ia singură cafeaua într-un iatac, zis al sofalelor, păstrat de obicei pentru musafiri. Zeflemitoare, îl trimisese, de aci din iatac, de cîteva ori înapoi cu cafeaua, certîndu-l că nu e bine fiartă, ori îl afuma cu fumul parfumat al ciubucului, pentru că acum îi trăsnise prin cap să tragă din ciubuc, așa numai ca să vadă și ea cum e.

Ortoscoleu era dus la ibovnica lui, care mai poftise la masă și cîțiva prieteni de petrecere, „edecuri" de-ale lui. Știa toată lumea de legătura lor și se socoteau ca la ei acasă. Se jucau toți, prietenoși, cu fetița negricioasă și sprîncenată pe care o știau că e a biv vel logofătului. Firește, acesta lăsase vorbă că e la clubul nobililor de la casa Török, dar Truță știa unde e și astfel, cînd văzu că la ușa iatacului se întoarce cheia în broască, alergă în grajd, încălecă în fugă și se duse de-a dreptul la ibovnică acasă. Îl chemă pe boier afară și-i spuse ce se întîmplă acasă. Cei doi armăsari vineți, care așteptau într-un șopron, fură numaidecît înhămați la sanie. Era un ger năprasnic, un adevărat ger al Bobotezei și sania zbură, alunecînd uneori pieziș pe zăpada înghețată. În mai puțin de un sfert de ceas, Ortoscoleu, Truță și vizitiul erau în curte, neștiuți de nimeni, căci zurgălăii de la cai fuseseră scoși.

Una din cele două jumătăți ale ușii se desfăcu la întîia izbitură a umărului, căci vizitiul mustăcios era un munte de om. Manole a sărit de-a dreptul în picioare, zăpăcit de izbitură și de lumina care venea pe ușa desfăcută. Amețită de vin și de dragoste, Maricica, aproape goală, nu s-a trezit ca lumea nici cînd bărbatu-său o lumina cu sfeșnicul de argint, cu toate cele cinci făclii ale lui, și amenința cu pistolul întins către cei doi. Flăcăul cel cu fața albă și părul alămiu, vîlvoi de groază, nu putea scoate nici o vorbă. Aștepta descărcarea pistolului, dar Ortoscoleu avea altă socoteală. El nu voia decît un scandal răsunător, care să-i îngăduie să izgonească femeia, fără să-i dea înapoi zestrea, așa cum cerea pravila. Începu deci să urle, cu o mînie umflată și rece, lovindu-l cu pumnii și cu picioarele pe flăcăul pe care-l țineau ceilalți doi. Un picior în piept o dezmetici și pe femeia care încerca acum zadarnic să se acopere. Urletele lui, scaunele și mobila răs-

turnată, vasele de cristal și faianță sparte deșteptaseră toată casa, și în fața ușii se adunaseră, așa cum dorea el, zeci de slugi năucite, îngrozite de această întîmplare. Ortoscoleu ceru întîi să se aducă un măgar și o găleată cu păcură, ca să o plimbe goală pe un măgar prin oraș, cu fața întoarsă spre coada măgarului, unsă cu smoală, așa cum arăta legea nescrisă pentru femeile necredincioase. Cînd văzu însă că și așa are martori destui, se mulțumi să-i dezbrace și pe el, și pe ea pînă la piele. De altfel amîndoi vinovații își pierduseră cunoștința. Flăcăul, zdrobit în bătaie, iar nevasta, de spaimă și rușine. Îi scoase, cu strîmbături de mînie, brățările de la mîini și cerceii, căci valorau o avere, inelele și le puse liniștit într-un dulap, luînd cheia la el. Dădu apoi poruncă să fie duși amîndoi în sanie. Bătrîna doică, blestemînd, îl îmbrînci pe Truță, fiindcă pusese mîna pe trupul gol al femeii, și-i smuci brațul cu care el îi înconjurase sînii grei și molatici. O luă ea în brațe cu alte femei, le lăsă apoi pe acestea să o ducă singure și alergă înapoi să ia de pe măsuță un inel cu un smarald mic, care îi scăpase bărbatului printre degete, apoi smulse un macat de brocart așternut pe sofa și alergă din nou după ceilalți. Îi ajunse cînd cei doi erau așezați în sanie, unul sprijinit de altul, la lumina masalalelor aprinse dinadins, cu toată curtea în jurul lor. Aruncă macatul de brocart peste trupurile goale și avu timp, înainte ca Ortoscoleu să smulgă, scrîșnind din dinți, macatul, să puie inelul pe degetul cel mic al femeii. Armăsarii vineți, puțin speriați, jucau în loc. Ortoscoleu, care înjurase tot timpul, ca să dramatizeze și deci să facă să se întipărească bine întîmplarea, dar care în sinea lui era adînc bucuros de cum se întorseseră lucrurile, smulse aprig macatul și strigă încă o dată, plesnind-o cu dosul palmei peste obrajii învinețiți.

— Așa pățesc curvele care-și necinstesc casa și neamul.

Apoi croi puternic cu biciușca întoarsă armăsarii, care porniră în goană sălbatică pe poarta deschisă.

În clipa aceea își dădu seama însă că s-ar putea ca sania să fie dusă, de caii învățați, la conacul din vie. Se îngrozi la gîndul că astfel femeia nu ar mai fi fost, chiar în clipa descoperirii vinei, izgonită din propria ei casă cu totul și urlă din nou la vizitiu, împingîndu-l spre calul cu care venise Truță și care avea încă șaua pe el.

— Aleargă la vie, spune-i lui Florea că-i împușc pe toți ăi de acolo dacă le deschid cumva.

Doica strigă și ea, îngrozită.

— Nu fi blestemat, Năstase, du-i la soru-mea, Dumnezeu să-ți ierte tot ce ai făcut !

Armăsarii vineți, înnebuniți de lovituri și de larmă, ca și de lumina masalalelor, porniseră într-un galop întins. Sania ușoară aluneca pieziș, sălta peste troiene. Zăpada azvîrlită de copite cădea pe fața femeii, pe care mușcătura gerului aproape o paralizase. Văzu alături de ea capul însîngerat al flăcăului, trupul îndoit pe spătarul săniei, pe care se prelingea sîngele. Părea mort. Se lipi de el și îl simți cald încă. Era o lună plină ca o tipsie de argint, a cărei lumină prefăcea stelele într-o pulbere aurie, ca o ceață în slava cerului senin. Zăpada, care acoperea totul, de priveliștea părea un ținut polar, prinsese coajă și sclipea ca milioane de sfărîmături de sticlă. Casele și arborii, și ei acoperiți de zăpadă, se căptușeau cu umbre vineții. Era tîrziu, și orașul adormit părea pustiu pentru vecie. Vizitiul, care pierduse urma săniei, alerga în galop, dar tropotul calului său îl împiedica să audă copitele armăsarilor, înăbușite de altfel de zăpadă. Aceștia alergau cu șleaurile largi întinse, cu coamele în vînt, nechezînd de spaimă. Vizitiul cunoștea însă obiceiul cailor și știa de asemeni că unele ulițe, care mergeau în lături, erau înfundate de troieni. Ajunse greu din urmă sania, tocmai pe Podul Văcăreștilor, și izbuti să prindă armăsarul din stînga de hățul care căzuse. Ocoli apoi spre un dîmb înzăpezit și sania se opri. Trupurile goale, pe care le pipăi să vadă de mai sînt vii, nu mai mișcau, dar femeia nu leșinase din nou, ci numai se prefăcea și ținea ochii închiși de rușine. O ajuta să reziste la un asemenea ger și faptul că băuse binișor. Vizitiul scoase de pe capră cele două pături moi și groase de păr de cămilă, cu care se acopereau caii cînd așteptau noaptea. Înfășură apoi bine trupurile goale. Întoarse sania și, după ce-și legă roibul înapoi, se sui pe capră și porni spre cealaltă parte a orașului. Luna era tot sus, și peste fața ei plină treceau nori subțiri, ca un voal argintiu. Orașul părea adormit ca într-un mormînt de zăpadă. Acoperișurile, care stau să se năruiască, sticleau în lumina lunii. Trecură pe la Curtea Veche și ajunseră pe Podul Mogoșoaiei, lîngă hanul lui Constantin. Pustiu peste

tot. Biserica Zlătarilor era întunecată și parcă îndepărtată, dar peste drum, la mănăstirea Sfîntu Ioan, văzu porțile dintre prăvălii deschise și călugării umblînd cu luminări aprinse, căci se pregăteau de slujba cea mare de noapte, fiindcă a doua zi era ziua sfîntului Ioan și aveau hram mare cu slujbă de arhiereu.

Abia pe lîngă palatul lui Costache Ghica, unde locuia acum Grigore-vodă, frate-său, întîlniră niște caraule înfofolite, dar zgribulite, cu fața înțepenită de ger. Doi pași mai departe, la clubul de la casa Török era lumină. Ocolind pe după Biserica Albă, spre mahalaua Visarionului, unde știa că stă sora doicii, el opri caii în dreptul unei porți dărăpănate. O împinse cu greutate, fiindcă acum era înțepenită de troiene de zăpadă înghețată. Merse printre cele două garduri de uluci pînă în curtea cea mare cu grajduri, unde aveau să-și îngroape viața cei doi. Aci nu mai locuiau de cînd nepoții boierului vînduseră caii decît un rob bătrîn cu nevastă-sa, care era chiar sora doicii, puși să mai păzească o bucată de vreme grajdul părăsit. Fuseseră uitați apoi acolo amîndoi, fără hrană. Boierul cel mare își vînduse cu ani înainte curtea lui cea mare, de pe lîngă biserica Sfînta Vineri, în petice mici, căci izbutise să deschidă o uliță chiar prin ograda lui, ulița care ducea în Tîrgul din Lăuntru, așa că se putea clădi prăvălii pe ea. Fusese nevoie să dărîme și grajdurile și de aceea cumpărase aici livada asta, ieftin, fiindcă era gîtuită ca o carafă pîntecoasă și cu gît lung, neavînd la uliță decît o față de cinci pași. Clădise apoi aci grajduri pentru vreo patruzeci de cai și vaci și șoproane pentru tot felul de căruțe și trăsuri. Mai ținea el și sus, lîngă casa cea mare, alt grajd mic, pentru o caleașcă și doi cai de călărie, căci nu avea loc mai mult. Cînd avea nevoie de o trăsură, trimitea un călăreț și i-o aducea cît ai bate din palme. Aci, țiganii neînsurați dormeau în grajd, iar pentru cei însurați, între care era și vătaful Gălău, cu sora doicii, se făcuseră odăile țărănești, cu prispa lipită cu lut amestecat cu bălegar, fără parmalîc, doar cu stîlpi strîmbi boiți siniliu.

Manole, „Făt-Frumos din flori“, nu-și mai veni în fire și muri după trei săptămîni de aprindere la creier, din pricina cumplitei bătăi îndurate și a gerului năprasnic. Maricica, deși se ridică din pat, se îmbolnăvi, din noaptea aceea geroasă,

de piept și dădu în oftică. Peste nouă luni născu o fetiță, rod al singurei nopți de dragoste neîngăduită din viața ei. Plodul era la chip leit tată-său. Timp de șapte zile, Maricica, zdrobită, așteptase un semn de la ai săi, de la cei de un sînge cu ea, ca s-o răzbune. Dar Băl-Ceaureștii, prefăcîndu-se și mai rușinați de întîmplarea de care vuiau Bucureștii, nu mai voiră să știe de ea. Se lipsiseră de zestre, ca să nu se strice cu Ortoscoleu, în schimb bunicul lor, mînios că nepoata i-a făcut neamul de rîs, a dezmoștenit-o, după ce mai întîi se gîndise să o trimită tunsă la mănăstire. Astfel, le sporise celorlalți doi Băl-Ceaurești considerabil moștenirea pe care o așteptau.

Maricica n-a mai ieșit, după înmormîntarea iubitului ei, niciodată din curtea cu grajduri. Spunea cu un orgoliu înjunghiat că aci era mănăstirea ei. De fapt, era sălbăticită, căpătase groază de lume. Fetița a crescut ca o buruiană în bălăriile întinsului maidan al curții și al grădinii părăginite. De mare ajutor i-a fost femeii în ultimii ani Zinca Bălcescu, care nu numai că i-a dat îngrijirea doftoricească, dar a ajutat-o și cu ce a putut, din cînd în cînd. Cu prețul inelului, cam după vreo trei ani, a cumpărat curtea și ce se găsea pe ea, din dorința aprigă și din grija de a fi lăsată în pace, ca să se închidă astfel fie și într-o vizuină, dar care să fie numai a ei, uitată de oameni și de Dumnezeu, cum își dorea necontenit. A refuzat să facă proces, deși i se spunea că ar putea să-și cîștige înapoi zestrea. Numai gîndul că ar vedea altă lume, care cine știe cum s-ar fi uitat la ea, o îngrozea.

În noaptea dintîi, sora doicii, nevasta lui Gălău, făcuse să duduie soba, pe a cărei plită strîmbă a fiert apoi cazane cu apă, ca să-i încălzească pe cei doi înghețați, după ce îi frecase pe amîndoi mai întîi cu zăpadă. A doua zi, doica însăși încercase să aducă o boccea cu așternut și îmbrăcăminte, dar fusese pîrîtă boierului care, surprinzînd-o, îi opri bocceaua, îi dete cîteva palme și o zvîrli în stradă, în zăpadă. Fiind bolnavă și bătrînă nu mai avea nici un preț ca roabă. Ea nu putuse să nu vină lîngă fata ei, pe care o alăptase și o crescuse de mică și de care nici nu s-a mai despărțit. Bătrînul Gălău, care în ultima vreme își cîștiga pîinea, pentru el și pentru nevastă-sa, ca tăietor de lemne, speriat acum că s-ar putea pierde caii nemîncați, scosese sania și începuse să care lumea cu plată, cu cît i se dădea. Bucureștii nu cunoșteau pe atunci

birjele, care aveau să fie introduse abia peste patru ani după pilda Petersburgului, de la bursa căruia le venea și numele. Cam greu, dar Gălău tot izbutea să scoată, și uneori și mai mult, ovăzul cailor, căci mulți negustori aveau pentru trebu-rile lor nevoie de sanie. Nu folosi, firește, sania cea lăcuită în negru, căci negustorii nu aveau deocamdată dreptul să meargă în calești scumpe. Înhămase caii doar la o sanie de lemn, cu care pe vremuri se căra lapte și ovăz la curte. În primăvară, sania a fost înlocuită cu o căruță, mai dreasă, mai înjghebată dintre vechiturile rămase subt șopron. Un om, cunoscător al legii, a încercat de cîteva ori, și în anii următori, să-și facă meseria pentru bani buni și o sfătuise pe Maricica să facă plîngere la Divan, căci pravila îl îndatorează pe soț să-i dea zestrea înapoi. Cu ochii în fundul capului, de pe altă lume parcă, ea asculta neliniștită și nu înțelegea ce vrea omul acesta de la ea.

Consulul unei puteri străine, auzind de acest scandal din lumea boierească despre care urlase întreg Bucureștii, se dusese la vodă să-i ceară „să facă ceva“. Domnitorul, om acum în vîrstă, fire patriarhală, care pleca de la nunțile prietenilor săi cu lăutarii după el, pe uliță, în zorii zilei, ascultase pe gînduri, frămîntîndu-și nervos două degete subt nas, ca și cum ar priza tabac.

— O astfel de sălbăticie medievală, alteță, spunea consulul, este nepotrivită cu un stat civilizat. Trebuie să interveniți neapărat.

„Sălbăticie medievală“ ? Vodă își ciupi firele bărbii scurte, dar încă roșcate, cu ochi scăpărători de supărare.

— Vreți să-mi spuneți mie ce trebuie să fac ? Mie, care sînt domnitorul acestei țări și pașă cu trei tuiuri ? Și s-a ridicat ca să arate că s-a sfîrșit audiența.

Soția acestui domnitor, izgonită și ea de el, din țară, rătăcea de vreo zece ani prin străinătate cu doi copii după ea. Pe un negustor care îndrăznise să-l roage sfios să o aducă înapoi, căci țara s-ar bucura, el pusese să-l bată pe loc, cu biciul la scară, scos din sărite de o astfel de obrăznicie.

Acum, după ce plecase consulul, se plimba prin iatac.

— Ticălosul ăsta vrea să ne strice obiceiurile din moși strămoși. Auzi ? Să-mi ridic eu boierimea în cap pentru o muiere destrăbălată !

În fața chioșcului de lemn, mare cît o sală de palat, s-a pus un covor lung de Smirna, pe care coboară acum din caretă Alexandru Ghica, domnul Țării Românești. E în uniformă de cavalerie, cu fes pe cap, cu cele trei mari decorații turcești pe care le are la gît, peste piept și în dreptul inimii. E palid, obosit, căci n-a putut dormi de grijă toată noaptea în conacul pe care i l-a pus la dispoziție Duna-Valessi, pașa cu trei tuiuri de la Silistra, guvernatorul tuturor ținuturilor turcești de pe Dunăre, comandantul tuturor pașalelor și al cetăților întărite situate de-a lungul fluviului. N-a dormit, fiindcă înfățișarea asta înaintea sultanului Mahmud Han al II-lea, cel care a nimicit cei douăzeci de mii de ieniceri răsculați în piața At-Meidan la Istambul, îl umple de o spaimă rece. Au primit poruncă și el, și domnul Moldovei, Mihail Sturza, să se înfățișeze padișahului aci la Silistra, unde urmașul lui Osman și al lui Mohamed al II-lea își va sfîrși plimbarea pe Dunăre. Acum careta lui Mihail Sturza s-a oprit și ea la vreo sută de pași mai departe și el va intra numaidecît după domnul Țării Românești. Chioșcul e îmbrăcat cu stofe brodate cu aur, așternut cu cele mai de preț covoare, cu mobilă luxoasă, adusă din București. Alexandru Ghica ia un pas milităresc, își mușcă buzele și pe urmă, cu privirea parcă oarbă, înaintează spre jilțul aurit... Pune un genunchi la pămînt, ia pulpana căbăniței împărătești și o sărută, apoi trece în dreapta. După el, numaidecît, intră Mihail Sturza, vînăt de furie că domnul Țării Românești a trecut înaintea lui. Urmează același ritual, dar el trece în stînga. Pe urmă intră, amîndoi odată, cei doi mitropoliți ai Principatelor, în negru amîndoi, cu camilafca brodată cu aur, cu cîrji sacerdotale încrustate cu rubine și diamante... Apoi cei șase boieri halea munteni împreună cu cei șase mari boieri moldoveni. Intră, după aceștia, comandanții oștirii, cei doi colonei din București și cei doi din Iași. Mihail Sturza strînge furios mînerul de aur al săbiei : colonelul său de infanterie s-a încurcat în covor și era cît pe-aci să cadă. Cei doisprezece negustori din fiecare principat nu vor fi chemați înăuntru decît dacă va fi poruncă anume pentru asta. De pe jilțul aurit coboară, măreț, cu căbănița lui împărătească pe umeri, marele logofăt Aristarchi, capuchehaia dom-

nilor pe lîngă Sublima Poartă. Își netezește mustața întoarsă în jos.

— E mult mai bine, ce să spun ? Mult mai bine decît ieri. Totuși socot că, dacă nu sînteți nici astăzi poftiți de înaltul stăpîn, după-amiază să mai prubuluim încă o dată toată afacerea asta.

Trec apoi toți afară, în fața chioșcului, pe un covor mare, să ia cafele, șerbet și ciubucuri și să mai discute unele amănunte. Aristarchi îi vede că sînt cîrpe de spaimă și caută să le facă puțin curaj.

— Dacă e în toane bune, să nu vă fie frică de nimic, că rîde el însuși de greșelile care se fac.

— Și dacă e în toane rele ? întrebă grijuliu Mihail Sturza.

— Rugați-vă lui Dumnezeu, totuși, să fie în toane bune.

E ziua sfîntului Gheorghe și toată lumea firitisește pe marele ban Iordache Filipescu, fratele Vulpii, de ziua numelui. Vreo sută de boieri mărunți, veniți numai să slujească, au apărut o dată cu arnăuții care poartă tot soiul de tăvi și ciubuce. În dimineața cam rece, dar strălucitoare de april, Dunărea curge, cu valurile ei grele, pămîntii, la cîțiva pași de chioșc, de se vede, de pe coasta dulce pe care se găsesc cei neliniștiți, noian de ape în toată lățimea ei împreună cu nesfîrșitele întinderi de lacuri și stufișuri dincolo de malul celălalt.

N-au chef oamenii de nimic. Grija cea mare le taie pofta de dulciuri. Trag din ciubuce înfrigurați. Întrebarea cea mare este cum se vor înfățișa mîine sultanului ; căci astăzi se pare că nu va fi nimic. Cu favoriți, cu barbă sau numai cu mustață ? Au discutat asta cu Aristarchi toată seara, fără să ajungă la vreo înțelegere.

Portul bărbii și al mustății a fost totdeauna o armă prețioasă în mîna curtenilor și a supușilor slugarnici ai suveranilor, mai cu seamă în veacurile trecute. Curtenii lui Ludovic al XIV-lea se purtau mai toți cu fața rasă, aceia ai împăraților din Sfînta Alianță purtau favoriți, tineretul progresist purta barbă mică, colier în jurul feței (mai tîrziu, supușii lui Napoleon al III-lea aveau să poarte mai toți barbișa lui : alții își schimbau „capul“ necontenit). Boierii cei mari ai Țării Românești și ai Moldovei purtau bărbile ortodoxe și numai ei aveau dreptul să poarte barbă încă de tineri, în afară de oamenii bisericii. Era în această hotărîre, venită prin domnitorii sosiți

din Fanarul Patriarhiei, un fel încăpăţînat de a-şi apăra credinţa religioasă şi puterea lor lumească, atîta cîtă era.

Mahmud Han al II-lea purta o mustaţă turanică, răsucită în jos, şi faţa rasă. Aristarchi fu de părere că a te înfăţişa cu favoriţi înaintea sultanului e nebunie curată şi ar putea aduce neplăceri.

Alexandru Ghica se gîndi cu jale că înainte de asta, cu şase ani, mai făcuse una, îşi jertfise barba cea mare de boier, ca să devie domn, lăsîndu-şi favoriţi. Îşi zise, totuşi, că o să se mai jertfească încă o dată, dînd jos şi acei favoriţi subţiri, ceva mai laţi în dreptul gurii, care îi împodobeau acum faţa. Ştie ce o să spuie toată lumea — dar nu în faţă, fireşte — că numai cu mustăcioara neagră răsucită şi cu părul buclat şi cam rar, cu fruntea cam goală, arată ca un bărbier. Mihail Sturza avusese o barbă măruntă pe care, după cîţiva ani, o luase cu briciul la bărbier, care acuma apare pe jumătate puţin cam butucănoasă. Părul îl poartă cam în forma trifoiului, ridicat în creştet şi umflat la tîmple. El, parcă mai mult decît ceilalţi, nu vrea să audă de bărbier.

În timp ce ei discutau, Duna-Valessi se ivi pe coasta dulce a dealului, călare, însoţit de un pîlc de paşale şi bei de tot soiul, călări şi ei. Ocoliseră prin spatele tabiei de pe deal şi acum aveau fluviul cu braţele lui şi cu nesfîrşitele lacuri, toate, în spate. Domnitorii se ridică să-l întîmpine respectuoşi, căci ei aveau rang numai de paşale cu două tuiuri, nu cu trei ca Duna-Valessi. Acesta era un bărbat înalt, slab şi mustăcios, care nu mai dormea nici el de o săptămînă, de cînd i se vestise venirea sultanului pe Dunăre. Nu credea povestea cu medicii care i-ar fi spus lui Mahmud Han al II-lea că suferă de băşica fierei şi că i-ar face bine o plimbare pe Dunăre. Aflase de mult că niciodată nu se ştie ce ţinteşte acest stăpînitor care clocea în taină, îndelungă vreme, orice măsură plănuită şi pe urmă hotărîrea lui cădea ca trăsnetul. În noaptea de 1 august 1808, cînd acest Mahmud se urcă pe tronul sultanilor, ucise pe singurul descendent, în afară de el, al lui Osman, un copil de trei luni, şi aruncă în Bosfor, cusute în saci, patru sultane însărcinate. Pe atunci era tînăr, nu avea decît douăzeci şi trei de ani. Acum se apropia de cincizeci şi era şi mai înrăit încă de războaiele pierdute cu Rusia în 1812, 1829, cît şi de nenumăratele comploturi şi revolte pe care le-a înecat în sînge. Cînd cei douăzeci de mii de ieniceri au răsturnat în dimineaţa de iunie 1826 ca-

zanele cu ciorbă, ceea ce era la ei semnul răscoalei, și aruncînd lingurile pe care le purtau atîrnate la fes s-au adunat în piața At-Meidan, Mahmud a ridicat pe moscheia cea mare a lui Ahmed steagul verde al profetului, înnebunind pe fanatici, și lupta a fost pe viață și pe moarte. A doua zi de dimineață, fostul agă al ienicerilor, Husein-Pașa, singurul care-i rămăsese fidel, s-a înfățișat în genunchi în fața sultanului și i-a spus :

— Înălțate stăpîne, nu au mai rămas decît doi ieniceri în viață : Înălțimea-voastră și cu mine. Ce trebuie să fac ?

— Desființează acum și numele de ienicer, arde-le steagurile.

Soarta pașalelor de la Bagdad și Scutari, trecuți împreună cu oștile lor prin sabie, îi dădea de asemeni sudori reci lui Duna-Valessi. Venise deci să cerceteze și el cu grijă pregătirile și să dea ultimele porunci.

A doua zi de dimineață burnița ușor, iar pe Dunăre curgeau palele de ceață mînate peste noianul de ape de adierea răcoroasă, ca o respirație, a fluviului. Sultanul Mahmud Han al II-lea sosi, ocolind tot după tabie, într-o caretă verde, închisă cu geamuri, trasă de opt cai. Fu salutat de trupe după moda europeană, introdusă de el în imperiu, și întîmpinat în fața cortului de Duna-Valessi și de peste o sută de pașale, bei, ulemale și fel de fel de ciohodari imperiali. Peste vreun ceas fură chemați și domnitorii români. Erau amîndoi rași, căci Aristarchi ținuse tot timpul bărbierul după el și în ultima clipă îi convinsese să-și dea jos favoriții. Făcură întocmai ca în ajun. Sultanul era în toane bune și îi lăsă să se închine cu fruntea la pămînt, dar nu aveau ce să sărute, căci Mahmud Han al II-lea era acum îmbrăcat într-un surtuc negru de lînă de Damasc, cu ceaprazuri de mătase neagră. Purta fes mare, și în mînă o cravașă de mătase, cu mîner de aur. Nu ședea așezat turcește în jilț, ci europenește, cu o mînă în șold. Mocnea în el boala, și călătoria asta era făcută într-adevăr după recomandația profesorilor de la școala de medicină, pe care o înființase chiar el. Ochii îi erau în fundul capului, nasul osos al celor ce erau „os din osul lui Osman" se cam încocîrjase. Era pămîntiu la față, și mustața neagră, răsucită în jos după felul turanic, era fără îndoială vopsită. Călătoria îi făcuse oarecum bine, nu mai avea acele teribile arsuri și junghiuri care îl înnebuneau. Asculta ce i se traducea de către Aristarchi, schimbînd priviri cu Topal-

Pașa, sfetnicul lui favorit, om în vîrstă de aproape optzeci de ani, șchiop, care singur avea împărăteasca îngăduință să stea jos într-un jilț, alături de al sultanului. Din cînd în cînd zîmbea, însă din cauza suferințelor fața lui căpătase un soi de strîmbături statornice, și zîmbetul lui părea mai curînd rînjet.

Domnitorilor nu le venea să creadă că au scăpat atît de ușor.

Au intrat cu bine și cei doi mitropoliți.

Alecu Ghica, aflat acum între marile pașale în dreapta sultanului, era însă tot neliniștit. În ultima clipă, Iordache Filipescu a refuzat să-și radă barba, spunînd că nu și-o dă jos decît o dată cu capul, dacă i l-or reteza. Intră acum cei doisprezece mari boieri ai principatelor. Sînt mai toți îmbrăcați după cum au apucat de la ai lor. Alecu Ghica amețește cînd îl vede în fruntea lor, cu barba lui albă lată peste piept, pe marele ban. Are pe cap taclit din șal de Persia, e încălțat cu meșii roșii și tuzluci de saftian. Poartă anteriu de brocart cu flori de aur și o giubea de moar bătrînesc, alb. Mustața groasă, albă îi e întoarsă în sus, haiducește.

Sultanul, care vorbise cu domnitorii numai prin Aristarchi, strigă dintr-o dată turcește, văzîndu-l pe bătrîn, cu o voce groasă, care îi înspăimîntă pe toți :

— Ghel... ghel...

Lui Iordache Filipescu i se înmuiară picioarele și închise ochii, amețit.

Atunci sultanul strigă din nou, strîmbîndu-se :

— Ghel... ghel...

Văzînd că marele ban nu mai aude nimic de amețit ce e, se sculă din jilț, se apropie de bătrîn și-l trase de mîneca giubelei lîngă el. Apoi îi spuse lui Aristarchi să tălmăcească ceea ce le va spune el domnitorilor. Și cuvîntă :

— Voi sînteți mai mari decît el, dar voi să înțelegeți, trebuie să ascultați de el ca de un tată, că e mai bătrîn decît voi, iar pe de altă parte el e dator să vă povățuiască totdeauna cum trebuie. Și ca să vedeți voi cum îl cinstesc eu, îl numesc acum chiar baș boier al Țării Românești.

Deși se uitau chiondorîș unul la altul, Alexandru Ghica și Mihail Sturza se simțiră acum totuși scăpați de orice grijă.

Trimiseră numaidecît ștafete boierești să ducă grabnic în capitală știrea fericită că înaltul stăpîn Mahmud Han al II-lea a fost în toane bune.

Necazurile unui mare negustor

Nimeni nu ar fi crezut că marelui tăbăcar State Dobrovici i s-ar putea face într-o zi silă de viață. Om care trăgea cu mult peste suta de ocale, de nu se mai putea cîntări decît la cîntarul cel mare de luat daraua, acum să-i plîngi de milă, vorba ceea. Dacă s-ar fi cîntărit — dar îi mai ardea de asta ? — ar fi tras... mult optzeci de ocale. Și ochii îi erau în cearcăne negre în fundul capului. Nu mai dormea de multă vreme decît un ceas, două, pe noapte și-l chinuiau fel de fel de năluciri și gînduri rele. Cu trei ani înainte, în ziua cînd a cîștigat la Divanul apelativ procesul pentru hanul din Șelari, han de preț nu atît prin deverul lui, cît prin chiria mare de la multele prăvălii de dedesubt, căci era cu vad mare, în inima Tîrgului din Lăuntru, State Dobrovici plesnea de sănătate. Tăbăcăria de pe malul gîrlei, una dintre cele mai mari din țară și la care ținea ca la ochii din cap, căci fusese cheagul averii lui, îi aducea și acum venit mare, mare de tot. Cumpărase și două moșii, apoi o vie de treizeci de pogoane la Chițorani, lîngă Ploiești, avea trei proprietăți pe Podul Văcăreștilor și încă o vie în Dealul Filaretului, cu conac frumos de vară, pentru ca să se răcorească omul în zilele de arșiță.

Cele trei fete îi erau măritate cu negustori de frunte, toate cu zestre mare și mai ales bucuria vieții lui, avea un băiat care urma să împlinească la Sfîntu Ilie treisprezece ani, băiat bun, voinic și frumos. Nu prea învăța carte, dar ce-i trebuia carte la averea lui ? Carte nu prea știa nici el, Dobrovici. Atît cît să citească scrisorile pe care le scria un logofăt cu condei, bine plătit, pe care-l ținea pe lîngă el și i le da să le iscălească. Venit bun avea și de la fabrica de la Mărcuța, de tipărit, cu fel de fel de vopseli, testemelele care aveau mare căutare. Aici era tovarăș cu marele logofăt paia Băl-Ceaurescu. Tot cu marele logofăt făcuse acum și o fabrică de hîrtie, nu chiar de scris cu cerneală pe ea, ci numai pentru plaivaz și pentru împachetat. Avusese nevoie să-și ia tovarăș pe marele postelnic, halea, Băl-Ceaurescu, fiindcă altfel nu i s-ar fi dat niciodată aprobarea de către vodă ca să facă o fabrică. Drept, după Regulament, ar fi avut el, dar știa bine că poate să rămînă cu dreptul. Așa, el venise cu banii, și tovarășul său adusese bunăvoința lui vodă. La cîștig mergeau parte și parte.

Îl cunoscuse pe Băl-Ceaurescu într-o împrejurare foarte grea a vieții lui. Cumpărase de la Beci, de la Viena, o caleașcă nouă, cum nu se mai văzuse în București. Deschisă, cu îndoituri cu mare meșteșug, de parcă era o pasăre măiastră cu arcuri de te legăna tot timpul în mers, cu aripi de talpă lăcuită cu albastru, încondeiată cu fel de fel de flori galbene ; era ceva care făcea toată lumea să se oprească în loc și să se uite după o asemenea minune. Într-o după-amiază, nevasta tăbăcarului și cu nevasta bunului său prieten, Hagi Curti, care însă pe vremea aceea nu era hagiu, amîndouă frumos gătite, cu fesuri albe, legate cu barișuri scumpe din cea mai bună mătase italienească, cu ilicuri de Țarigrad și cu fuste de mătase grea de Ispahan, se plimbau în trăsură pe Podul Mogoșoaiei spre Herăstrău, cînd au fost ajunse de baș ciohodarul lui vodă, împreună cu alți patru călăreți, care le-au scos trei cai de la caleașcă și le-au adus la palat, caleașca fiind trasă acum de un singur cal, cu oiștea goală într-o parte, de se ținea lumea după ele ca la urs. Fusese poruncă să le aducă la pas. La palat lucrurile s-au lămurit. Doamna, soția lui vodă, le văzuse trecînd, și măria-sa chemase pe baș ciohodarul.

— De cînd au drept nevestele de negustori să umble în caleașcă ? Ce-i nerușinarea asta ? Li s-a suit la cap averea ?

Și a cerut să fie aduse la curte cu alaiul caraghios.

Numai datorită lui Băl-Ceaurescu, pe atunci agă, au putut scăpa cei doi negustori cu fața curată, spunînd că trăsura nu e a lor, ci doar trimisă spre vînzare, dacă le-o place s-o cumpere. I-a plăcut lui vodă, care a plătit-o cît a vrut. Nu ar fi scăpat atît de ușor, dacă nu l-ar fi ajutat marele agă, nici vorbă.

Da, era fericit acum trei ani State Dobrovici. Avea planuri mari. Vrea să ia în anul acela otcupul sării. Nu s-a putut. A încercat să ia pe acela al vămilor. I-a scăpat din mînă și acela, l-au luat pe subt mînă cîțiva boieri mari, dar cu capital negustoresc. Acum se gîndește ca măcar să prindă otcupul căruțelor de poștă... E bun și ăsta, aduce cîteva milioane pe an, din care trebuie să dai jumătate, știe el cui.

Și deodată au început necazurile. De trei ani umblă să fie pus în stăpînirea hanului de pe Șelari și nu e chip. La judecată dovedise cu ușurință că nu-l vînduse niciodată marelui logofăt Ghica, ci numai îl închiriase pe vremea holerei, ca să-și puie acolo, după ce l-a reparat, niște oameni ai lui, aduși de la Țarigrad. Totuși hotărîrea nu se execută nicidecum. De trei ani

e amînat în fel și chip, prin tot soiul de născociri, de l-au înnebunit. Nici azi nu poate intra în stăpînirea hanului. A trebuit să închirieze pentru afacerile lui alte prăvălii, pe altă uliță, la un vad mai prost.

Asta nu-i nimic. De trei ani n-a izbutit să trimit la Lipsca nici un chervan, căci el nu trimite marfă cu vapoarele pe Dunăre, cum au început s-o facă de vreo doi ani unii negustori. Mereu îi e întoarsă marfa de la vamă. Cînd să iasă marfa lui din țară, iese un afipt de la Vornicie, că marfa de felul cutare și cutare — parcă-i un făcut, chiar de felul mărfii pe care vrea s-o trimită el — e oprită să iasă din țară. Peste cîteva luni află că nu mai e oprire, dar nu-i vine să încerce iar.

Și iată că de trei luni altă nenorocire i-a căzut pe cap. În fiecare dimineață, cînd se crapă de ziuă, vine un ceauș cu un dorobanț, îl ridică de acasă și-l duce pe jos la Agie... Acolo e pus într-o odaie, la beci, cu toți borfașii, cu țiganii și derbedeii adunați de dorobanții Agiei. Nimeni nu-l întreabă nimic toată ziua. Cînd apune soarele, e trimis din nou acasă, tot pe jos, tot cu ceauș și cu dorobanțul după el, de se uită lumea de pe pod — și e multă — ca la urs. A întrebat necontenit de ce e adus ? Ce vină are ? Spun toți că așa e porunca. După ce s-or sfîrși cercetările are să i se spună.

Nevastă-sa, prietenul său Hagi Curti au alergat în toate părțile, dar n-au aflat nimic. Omul e pe cale să-și piardă mințile. Astăzi, Hagi Curti face o nouă încercare... A aflat că un alt prieten al lor, bancherul și arendașul Pavlicioni, se are bine cu marele agă. S-au dus la el, cu nevasta lui State Dobrovici, i-au spus toată suferința, toată batjocura pe care o îndura bietul om, și acesta le-a făgăduit că va vorbi chiar în astă-seară cu marele agă, fiindcă știe unde-l poate găsi.

Pe la zece seara, într-adevăr, Hagi Curti s-a pomenit cu bancherul. „N-am putut afla nimic, omule"... i-a spus, ridicînd din umeri. „Marele agă m-a ținut un ceas, mi-a vorbit de cîte în lună și în soare, mi-a dat cafea și ciubuc, dar atîta tot... Cînd am adus vorba, la plecare, de State, mi-a spus apelpisit : Vorbește cu biv vel logofătul Băl-Ceaurescu".

Hagi Curti e uluit... Ce rost are asta ? Băl-Ceaurescu e prieten și tovarăș la parte cu State, de ce să-l trimită marele agă la Băl-Ceaurescu ? Mai năucită este Pena Dobrovici. Ea a vorbit de cîteva ori pînă acum cu marele logofăt. Era foarte amărît și el. De fiecare dată a alergat în toate părțile și s-a întors și

mai amărît, spunîndu-i că trebuie să fie ceva grav, de vreme ce de la nimeni nu poate afla nimic. Că de cînd el nu mai e în slujbă, e mai greu să afle ce vor cei de sus.

A doua zi, cei doi, Pavlicioni și Hagi Curti, se înfățișară marelui logofăt, nedumeriți și curioși, hotărîți să lupte pentru prietenul lor.

Au fost primiți cu cafele și ciubuc, și cu taifas. Taifas în toată legea. Cînd au văzut că trece timpul, Pavlicioni i-a spus de-a dreptul că a fost sfătuit de marele agă să treacă pe la el, pe la logofăt.

Aci, Băl-Ceaurescu a tresărit încruntat. A mai tras din ciubuc, a privit în fundul unei ceşti de cafea și pe urmă parcă s-a hotărît să spuie. Și-a mai încruntat sprîncenele mari îmbinate, și-a frămîntat buzele late, groase, ca și cînd ar fi vrut să scuipe și a descleștat fălcile negre.

— Uite, eu am vorbit în două rînduri cu marele agă. Am vorbit și cu alți mari boieri. Toată lumea e furioasă pe State, toți zic că „bulgăroiul a prins prea multă osînză"... „S-a obrăznicit de tot"... „Nu mai are nimeni loc de el... a ajuns să dea fum cu ciubucul în nas la toată lumea... Unde te duci, te izbești de el..." Eu l-am sfătuit să nu se întindă mai mult decît e plapuma, că e prost lucru. „Prea se întinde, prea vrea să trăiască numai el..." Nu e bine să te pui cu boierii. Ca la o jumătate de ceas, Băl-Ceaurescu, cu sprîncenele lui groase și negre cînd îmbinate, cînd depărtate, a tunat și a fulgerat împotriva tovarășului său de la cele două fabrici. I se zbîrlise și barba aspră. Vorbea cu atîta obidă și cu strîmbături ale buzelor groase atît de dezgustate, încît Pavlicioni înțelese că își varsă omul propriul lui năduf. De altfel, după ce mai sorbi încă o cafea de pe tava de argint, cu cafele, adusă de slujitorul îmbrăcat arnăuțește, o coti de-a dreptul unde vrea să ajungă.

— Și mie cîte necazuri nu-mi face la manufacturile astea două... Că mi-e lehamite și-mi vine să mă lipsesc... Își vîră nasul în toate... Ia hotărîri de parcă el ar fi stăpînul.

Hagi Curti îndrăzni să-l întrerupă :

— După cîte știm, el a împărțit cîștigul în mod cinstit. Mi-a spus că sînteți foarte mulțumit de el.

Băl-Ceaurescu tresări, încurcat :

— Nu e vorba numai de cîștig... vorba e că el nu pricepe o seamă de lucruri... Sau se face că nu pricepe... Și deodată,

brutal, cu ochii galbeni de mînie : Nu pricepe că m-am plictisit să-l tot întîlnesc în cale... Că m-am săturat de mutra lui.

În schimb, cei doi pricepuseră. Hagi Curti, după ce-l mai lăsă o bucată de timp să facă spume la gură, își încrucișă mîinile pe piept, peste giubea, și vorbi căutînd cu grijă cuvintele, cu un glas topit de sfială :

— Măria-ta, eu am să fac o propunere prietenului meu... Și am să-i dau și un sfat...

Biv vel logofătul fierbea.

— Dă-i sfatul să mai lase și pe alții să trăiască. Bine spunea marele vornic Ștefănache Ghica : „Uită-te la scîrba asta de negustor... Îl lăsăm să ia zece piei de pe mușteriii lui... Nimeni nu-și bagă nasul să vadă cum își plătește și cum își ține lucrătorii la tăbăcăria aia a lui... Și, drept recunoștință, bădăranul ăsta ne calcă pe picioare, ne face proces... Ne pîrăște în fața tribunalului. Apoi, dacă-i așa, mama lui de pezevenghi, îi arătăm noi lui... Hotărîrea Divanului nu se va executa nici dacă o aștepta pînă i-or albi toți perii din cap."

Cei doi pricepură acum obîrșia răului. Acu totul era lămurit. Pavlicioni era palid și mut de indignare, Hagi Curti puse iară mîinile încrucișate pe piept și spuse, cu glasul din nou topit de sfială :

— Am să vorbesc cu prietenul, am să-i dau un sfat pe care-l cred cel mai potrivit.

— Numai să te priceapă, că e tot așa de gros la minte ca și la obraz.

— Cred că va pricepe.

Cei doi se ridicară să plece. Hagi Curti spuse cuviincios : „Sărutăm cinstita dreaptă a măriei-voastre". Dar Pavlicioni, în fracul lui cenușiu, cu guler de catifea vișinie, șopti numai ceva neînțeles, bolborosit.

Pe drum, în caretă, Hagi Curti clătină din cap cu amărăciune.

— Ai văzut unde era buba ? Și ăsta îi era tovarăș și prieten, ca să zicem.

— Da, Hagiule, am văzut... Cumplită bătaie de joc. Vai de negustorimea noastră cum e călcată în picioare. Nu mi-am închipuit niciodată că marele agă ar putea să se dedea la asemenea fapte.

— Ce vrei, Rudi, el e omul marilor boieri, nu e omul nostru... Poate că o face de nevoie. Ei l-au numit acolo, ei îl scot... Asta e ţara, şi noi nu o putem schimba...

Pavlicioni, rezemat de fotoliul caretei, îşi plesni coapsa cu palma lui grăsuţă.

— Ar trebui să se schimbe, Hagiule... Aiurea, în apus de la revoluţia cea mare a franţuzilor, negustorimea e stăpîna oraşelor... Îşi are oamenii ei la conducere... Oamenii aleşi de negustorime fac legile şi numesc pe miniştri. Au gazeturi, unde să se scrie, iar cînd au nemulţumiri, pac, la gazetă... Cade ministrul ca şi cum ar fi un sac gol... Acolo nu merge ca ministrul să hotărască, aşa cum îi place lui, ce mărfuri să intre în ţară şi ce mărfuri să iasă... Acolo legea porunceşte... şi legile le fac cei aleşi de alegători... Îi place negustorului, votează... Nu-i place, nu votează.

— Rudi, cum vine asta, să aibă dreptul să aleagă... tot poporul ?

— Nu, Hagiule... nu tot poporul, ci numai proprietarii şi cei bogaţi... Nimeni nu e alegător acolo dacă nu are cens. Dacă nu dovedeşte că are avere... adică. Se votează pe colegii, după cîtimea averii. Nu se poate să voteze toţi golanii, toţi desculţii.

— Rudi, acolo un negustor poate fi ales deputat ? Nu e ca la noi, unde numai boierii au drept să fie aleşi ?

— Cum să fie aşa, Hagiule ? Acolo a fost revoluţia cea mare, la 789... A mai fost una în 830... Acolo orice negustor poate fi ales deputat şi sînt mulţi aleşi de fiecare dată. Dar de cele mai multe ori ei se mulţumesc să-şi aleagă oamenii lor, care în chestioanele de interes mare nu mişcă un deget fără să le ceară părerea, fără să fie încuviinţaţi...

— De, Rudi, spui că acolo a fost revoluţia mare. D-aia...

— Şi ce-i cu asta ? O să vie vremea să facem revoluţie şi la noi. Cînd i-o ajunge negustorimii cuţitu la os... o să puie mîna pe par şi o să lovească... Eu tot cred că vom apuca asemenea vremuri.

State Dobrovici a priceput şi a mulţumit celor doi prieteni. S-a lipsit de hotărîrea judecătorească în privinţa hanului din Şelari, care a rămas proprietatea marelui vornic... S-a lipsit şi de tovărăşia cu marele logofăt la fabrica de testemele şi la cea de hîrtie. I le-a lăsat lui fără despăgubire amîndouă fabricile.

Acum a început iar să se îngrașe. Îi merge din nou bine. Chervanele nu-i mai sînt oprite la vamă. Marele vornic Fanache Ghica l-a poftit într-o zi la el acasă, nu i-a dat nici cafea, nici ciubuc, dar l-a întrebat dacă vrea să puie capital, ca să ia împreună cu alții otcupul vămilor, că o să fie pus în curînd la mezat... Dobrovici a spus că intră bucuros în afacere.

În oraș la București... sînt curți nalte și domnești

Toma, panduru, cum îi ziceau acum la Vadu Rău, se dăduse jos din car, ca să se mai dezmorțească și merge acum lîngă fiul său Tudose, care pășește alături de boi. De vreo două ceasuri întreabă, înspre lunca Dîmboviței, pe unde el n-a mai fost încă, de ulița boierului Grădișteanu, unde sînt trimiși să ducă șase care de grîu și orz, cumpărate de acest boier pentru nevoile curții lui de la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău.

Opriră carele în loc să se sfătuiască... Eftimie Șoricaie, căruia de cînd îmbătrînise și-i căzuseră dinții îi mai ziceau în sat și moș Gurie, fu de părere să se întoarcă înapoi, s-o ia, zicea el, pe la biserica Sfîntu Ioan cel Mare... că știe el că e în mijlocul tîrgului o biserică mare, de unde se fac toate drumurile. Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea...

— O fi altă biserică, moș Gurie, da' n-o știi dumneata, îi spuse Drăgan ca să-l necăjească... și facem drumu întors dăgeaba...

Drăgan se făcuse tot atît de voinic ca tată-său, Ignat, dar mai mătăhălos și mai greoi puțin. Avea o mustață mai groasă de cum o avea tată-său, dar o purta tușinată.

— Mă, nu fi prost... io nu pot rosti vorbe, mă, da' dă văzut, văz... Dacă-ți spun io c-am văzut biserica... Uite cum te văz... și-și făcu cruce. Și se întoarse apoi spre Petre al lui Dobre... Na, că băiatu ăsta a fost cu mine... Spune, mă Petre, și tu...

Dar Petre nu-și amintea de asta. Era și mult de atunci. Se împlineau în curînd șapte ani. Își amintea de alte lucruri dureroase. Fuseseră cu brișca, și el era cel care mîna caii; tată-său ședea alături, pe leagănul sprijinit cu cîrlige de carîmbii de sus, iar Șoricaie și Peștefript se lungiseră pe paie înapoi. Puseseră și lesele briștii, că îi trimisese boierul Medelioglu să aducă o bibliotecă, un dulap mare de pus cărțile și două oglinzi mari cît ușa, cît și lucruri mai mici de preț. Avea încredere pentru treaba asta numai în Dobre, căci trebuia multă pricepere la împachetat... El mai făcuse astfel de drumuri, căci, după răzmeriță, postelnicul clădise din nou conacul ars și aduna mereu lucruri de preț, ca să puie prin odăi. Dar la București, Dobre s-a îmbolnăvit de holeră... A mai trăit, dînd din el numai fiere și muci albicioși, cu gura arsă de sete, încă vreo cinci zile acasă. Înainte de a muri, i s-a îmbolnăvit și nevastă-sa, Lisaveta... Zăcea lîngă el fără putere, stoarsă de vlagă... vărsa muci albicioși și dădea din ea venin alb. Nu mai puteau de sete, le ardea pieptul. Peste o săptămînă au murit. S-au îmbolnăvit și au murit și cele două muieri care au îngrijit pe cei bolnavi și au spălat apoi morții... Prin ele a intrat molima în bordeie, că încă nu începuseră să fie mutate la Vadu Rău. Era o molimă cumplită, căci se pare că era întîia holeră în principate. Au murit vreo douăzeci de inși, bărbați, femei și copii. La curte a murit, aruncat cu spaimă într-un colț de grajd, logofătul Țurloaie, care venise la Dobre să-i ia niște socoteli de bani. A scăpat dintre cei care s-au îmbolnăvit doar popa Gheorghe, care fusese să spovedească și să grijească pe cei de mureau. Se îmbolnăvise și el, căci mai dase și cîte o mînă de ajutor pe ici, pe colo, și nu-i folosise nici oțetul, nici usturoiul cu care se freca. Stătuse închis singur într-o odaie în fundul curții, cu un hîrdău lîngă el, cu o putină cu apă, cu o funie de usturoiu, și cu *Evanghelia* și crucea la căpătîi... Cînd peste cinci zile a ieșit sănătos din odaie, nu l-a mai cunoscut nimeni. Din o sută douăzeci de ocale cît trăgea, nu părea să aibă acum nici șaizeci. Era uscat, i se scofîlciseră obrajii și i se lungise nasul... Ochii îi erau duși în fundul capului, în cearcăne negre... Părul cărunt pînă atunci i se făcuse, ca și barba, alb nins, ca al sfîntului Nicolae, zugrăvit în strana dreaptă. Așa a rămas și acum după șapte ani. Cei doi copii ai lui Dobre au scăpat numai fiindcă fata, Lenuța, era de

ani de zile măritată la Titu, iar Petre era dus să tocmească niște butoaie spre Leordeni. Nu mai era acum în viață nici tatăl lui Drăgan, Ignat Secu. Acesta o dusese din ce în ce mai rău cu boierul Medelioglu și oamenii lui... Îi puseseră gînd rău și nu-l slăbeau o clipă... Averea îi scăzuse mult. Cînd Drăgan s-a însurat cu Rița le-a dat o odaie din casă, un car cu patru boi, o vacă, oi și o scroafă cu purcei. El și-a oprit la fel, că nu avea mai mult acum... Trăia singur, nu-i plăcea să se amestece în treburile lui fiu-său... „Să meargă singur pă picioarele lui"... Rița ar fi vrut să-i poarte de grijă, că era acum om de peste cincizeci și cinci de ani, dar el se mulțumea cu ajutorul dat în gospodărie de o bătrînă din sat, pe care nu vrea s-o lase să piară de foame. A murit la Turnu-Măgurele, înecat în Dunăre... Făceau podvadă, ca să ducă grîul abia treierat la schelă... Acolo avea să fie încărcat pe un șlep englezesc, căci Medelioglu îl vînduse unor bancheri din București, care făceau afaceri cu englezii. Asta era acum doi ani... Plecaseră din sat vreo douăzeci de care... Drăgan nu era printre cei plecați, fiindcă îi născuse Rița al treilea copil, și femeia era bolnavă rău, sta să moară... Trimisese numai carul cu o femeie din sat.

Șlepul — oameni îi ziceau tot ghimie — fusese tras mai departe de podeața schelei, că nu era loc... Era de-a lungul malului, în dreptul unei miriști... Oamenii treceau cu sacii în spate un fel de podișcă de scînduri, lată ca de trei palme... așa că ăl care lăsase sacul abia putea trece pe de lături înapoi. Beașcă sta pe șlepul negru și tot îndemna lumea cu înjurături, că-i scăpase gîrbaciul în Dunăre. Se vedea că îi caută rîcă lui Ignat, că îl zorea și-l înjura printre dinți.

Bătrînul avea de la o vreme arsuri pe beregată și-i venea din cînd în cînd un fel de amețeală. De aceea, pe podișca de scînduri, tîra sacul în loc să-l ducă în spinare... Prin cămașa leoarcă de nădușeală, că soarele lovea aproape în creștet, i se vedea pieptul păros și cărunt. Fierbea de furie că e pus să care sacii.

— Bine, mă, fiare ce sînteți, nu fu destul că am arat ogoru, că l-am semănat, că l-am secerat, că l-am adus cu caru meu la schelă, astea toate socotite doar cinci zile dă clacă, atunci cînd io am făcut patruzeci ? Ce mai vreți, mă, să-l ducem în spate și pă ghimie ?... Asta să face cu oameni dă meserie, care știu să care saci pă ghimie... Nu ca noi, dă

trecem cu frica în oase peste podişca asta şi ameţim cînd vedem apa curgînd subt ea.

Beaşcă mîrîia mereu :

— Şi acum... ce născătoarea mă-ti mai vrei ?

— Să te trimit dă unde-ai venit, că mai bine rămîneai acolo, nu să otrăveşti viaţa unui sat întreg.

Ochii bătrînului fulgerau ca apele oţelului...

Beaşcă îşi muşcă buza, cu mustaţa pleoştită cu tot. Cînd văzu că bătrînul tîrăşte sacul pe podişcă, în loc să-l ia în spate, începu să înjure şi să urle... apoi se năpusti pe punte.

— Nu ţi-am zis, mă, Hristosu şi dumnezeii tăi, să nu mai tîrăşti sacu, că se rupe ?...

Înainte ca Ignat Secu să fi avut timpul să-şi ia mîinile de pe sac, îi arse obrazul cu o palmă.

Bătrînul îşi simţi tot sîngele în obraz. Dădu drumul sacului şi-şi înfipse amîndouă mîinile în beregata logofătului. Fără să mai ţie socoteală că sînt pe o punte atît de şubredă, îl zgîlţîia înverşunat, urlînd la el :

— Jigodie boierească, cînd pălmuieşti o faţă de om, pălmuieşti chipu lui Dumnezeu. Sta să-l sugrume şi mai multe nu. Cînd văzu că lui Beaşcă îi ies ochii din cap şi nu mai poate răsufla, se încrîncenă şi mai tare... Urla la el... Nimeni, mă, pînă la vîrsta asta nu l-a pălmuit pă Ignat Secu...

E drept că bătrînul îndurase multe înjurături şi gîrbace pe spinare, dar astea, deşi dureau, nu erau socotite de el drept ocară. Erau date la învălmăşeală, erau legate de soarta tuturor clăcaşilor, dar gîndul că a fost pălmuit nu îl putea îndura.

În spasmul morţii, Beaşcă se zvîrcolea cu puterea deznădejdii... Erau acum amîndoi încleştaţi, cînd Beaşcă scăpă un picior de pe punte. În clipa aceea izbuti să tragă pe bătrîn în jos, care se nărui parcă peste el, dar totodată se prăbuşi, ruptă în două, şi puntea de scînduri. Căzură în Dunăre cei doi, căzu Tudor al lui Ristache, care venea după Ignat şi aştepta cu sacul în spate, şi mai căzu şi Peştefript, care alerga în fuga mare să-i despartă pe cei încleştaţi... În apă, Peştefript s-a dezmeticit numaidecît şi a început să-i caute pe ceilalţi, ca să-i scoată din vîltoare... N-a putut găsi pe nici unul, că îi tîrîseră valurile subt şlep.

Marin, care e azi cu al treilea car încărcat dintre cele şase, e acum, de cînd s-a înecat frate-său, singurul bărbat în viaţă

în neamul lui Ristache și e cel care îngrijește de cei trei copii ai lui Tudor și de mamă-sa, Chiva. E însă în dragoste cu o fată din Găești și mulți din sat nu-l văd nici pe el bine, căci tatăl fetei nici nu vrea să audă să-și dea fata după un flăcău sărac de la Vadu Rău... ca s-o știe trăind într-un bordei prăpădit, din marginea pădurii... E nerăbdător, căci vrea să se întoarcă mai curînd acasă. Nu mai poate de dorul Frusinicăi. Așa o cheamă.

— Hai, nea Tomo, spune dumneata, cum s-o luăm, că dumneata știi... Ce mai stăm dăgeaba în drum. Spune și tu, Simioane, ceva, că și tu ai mai fost p-aici.

— Am fost tot cu unchiul Toma, da' dă mult, bă. Și am dormit în căruță. Feciorul lui Ion e și el acum flăcău în lege ca și Tudose. Îl trimite tată-său cu carul în locul lui, căci el a rămas cu nevasta și copiii să treiere grîul lor. E un mare noroc să ai copii crescuți, dar netrecuți printre birnici, ca să-i poți trimite în locul tău în podvadă și, de sînt zdraveni, chiar la clacă. Amîndouă fetele lui Ion ajută acum la muncă toată ziua. Pe nepoată, pe Săftica cea neagră, cum îi spune acum satul, că s-a făcut și ea mare, a împlinit de curînd optsprezece ani, de mulți ani a luat-o ca ajutor un unchi al lor, moș Istrate, stupar la curte, așa că s-a înstrăinat cu totul de ei. I se spune Săftica cea neagră, ca s-o deosebească de Săftica cea bălană, nevasta lui Peștefript.

Toma n-a mai răspuns nimic și a pornit cu carul din loc, că el e în frunte. Simion vine lîngă Tudose și-i spune în șoaptă :

— Hai, mă mutulică, să scăpăm mai repede, că te duc io undeva unde o să-ți placă... E aci un bîlci mare să te minunezi.

— Țță... se strîmbă Tudose.

Îi mai spun și acum, cînd s-a făcut o mîndrețe de flăcău, căci și el, și Simion au împlinit nu demult șaptesprezece ani, tot mutulică, fiindcă nu-i place să vorbească... Mai mult decît un da ori nu, nu prea scoți de la el. E drept că atunci cînd se înfurie e greu de potolit.

Cineva i-a îndreptat să treacă gîrla Dîmboviței pe Podul Cilibiului, să ocolească pe la biserica Antim, și apoi pe o uliță dintre vii or să ajungă drept la casa boierului Grădișteanu. Ei nu prea sînt obișnuiți prin partea asta a orașului și pierd mereu drumul. Pe urmă, pe aci, printre viile și livezile astea despărțite cu garduri încărcate cu tufișuri de gherghini și

măcieşi, pe uliţele astea pustii, nici nu au pe cine să întrebe. Li s-a spus numai că e undeva, din jos de Mitropolie. N-au inima să urce, cu carele încărcate, pieptiş, dealul, şi s-au întors iar pe lîngă prundişul gîrlei, spre hanul cel mare al Golescului. Ca să nu mai chinuie bietele vite... Dar iată că tocmai cînd să iasă pe Podul Calicilor, care este drumul mare al Craiovei, văd iar că nu se poate trece. E un stup de oameni de-a curmezişul ulicioarei, care privesc îngrămădiţi ceva în susul acestui Pod al Calicilor. Oamenii noştri nu ştiu ce să creadă. O fi trecînd pe Pod butca vreunui mare boier, şi slugile merg înainte, strigînd „loc" şi oprind trecătorii, o fi vreo înmormîntare cu alai mare, de om procopsit ? Dar sînt şi unii flăcăi urcaţi pe căsuţa din colţul uliţei. În fereastra de la catul de sus, cam strîmb, al prăvăliei din colţ, stă lumea ciucure, privind stăruitor.

— Ce-i, mă voinicule, dă nu poate umbla lumea pă uliţă, întrebă Toma pe unul dintre cei suiţi pe casă.

Cel întrebat, un băiat din prăvălia de jos, cu cămaşa cusută cu arnici şi cu o fotă verde dinainte, răspunse, întorcînd capul, cu un soi de tulburare :

— Trec moşnenii din Dalota Mare, cu rogojini aprinse în cap. Au azi judecată la Divan cu boieru lor, care vrea să le ia pămîntu şi să-i facă pă toţi clăcaşi.

Din urmă au venit în faţă şi ceilalţi de la celelalte care. Îşi fac loc cum pot printre cei ce stau privind de-a curmezişul ulicioarei. Din susul Podului vine pe drumul acesta al Craiovei un alai cum nu s-a mai pomenit în Bucureşti de pe vremea lui Vodă Şuţu, cînd a vrut el să ia moşia tîrgoviştenilor. Vreo două sute de săteni, în rînd cîte patru-cinci, păşesc unii în opinci, alţii desculţi, încet şi apăsat. Poartă pe cap rogojini aprinse. Unii le-au prins pe o cruce din două şipci, ca să stea întinse şi să ardă încet, alţii le-au sucit şi le ţin ca nişte căciuli uriaşe în cap. Feţele tuturor, arse de soare, bătute iarna de crivăţ, sînt încruntate şi dîrze. Din piepturile lor dezgolite de căldura verii şi a focului iese din cînd în cînd un singur cuvînt, dar strigat cu un glas pătrunzător, apăsat, ca o piatră căzută pe un mormînt: „Dreptate"... „Dreptate"...

În frunte e un moşneag scund şi un flăcău voinic, care „poartă jalba în proţap", iar între amîndoi, un popă lat în umeri, cu ochi de haiduc, cu o barbă care trece de jumătatea

pieptului. Toma l-a recunoscut îndată. E popa Radu Șapcă de la Celei. Dar ce-o fi cu el, de e în fruntea dalotenilor ? Popa l-a văzut de asemeni și i-a făcut semn să vie alături. Atît i-a trebuit lui Toma. Își chemă feciorul :

— Tudose, băiete, io mă duc cu ei la Divan, să mai strîngem puțin boierii dă... burtă. (El a zis altfel.) Tu, du carele astea la locu spus în hîrtiuța asta, căci știi să citești atîta lucru... Apoi, după ce le descărcați, veniți toți la hanu dă pă ulița Tîrgoviștei. Așteptați-mă acolo, da' dă nu viu pînă-n seară, plecați. Oricum, io vă ajung pă drum la noapte...

Toma Panduru merge acum alături de Popa Șapcă. Drăgan, Șoricaie, Simion și ceilalți s-au urcat în carul din față, pe saci, ca să vadă și ei mai bine. De loitre s-au mai agățat și vreo cîțiva copii, în picioarele goale, numai cu cămășile lungi de pînză pe ei. Mulțimea celor nevoiași, înșirați de-a lungul uliței, se uită cu multă prietenie și cu strîngere de inimă la îndîrjitul alai. Negustorii au ieșit între tărăbi, în pragul prăvăliilor și îi arată pe cei năpăstuiți cu clătinări din cap. Și pe Podul ăsta, tare umblat, stă prăvălie lîngă prăvălie, căci, dornici de cîștig, boierii au zidit cam la întîmplare de-a lungul drumului căsuțe înguste, închiriate scump. Sînt ici, colo și case mari cu caturi deasupra, cu sacnacsiu ca la Istambul. Din acesta se poate vedea tot ce se întîmplă pe Pod, căci sacnacsiul e ca un balcon, ca o firidă mare ieșită deasupra uliței, cu geamlîc, dar fără ușă, una cu odăile dinăuntru. Cine trece într-o asemenea casă, din tinda mare în odaia lungă de musafiri, vede în fund, împins spre stradă, sacnacsiul cu lavița joasă ca o sofa, acoperită cu covoare și perne de puf, cu măsuța scundă pentru cafea și ciubuce, ca de aci să poată privi în voie, după perdeluțele de dantelă, demoazelele, pe cine le place lor, ori să lenevească boierii matofiți, care-și fac siesta cercetînd ulița. Și chiar acum, de aci, de la geamurile sacnacsiilor pornesc multe priviri rele, piezișe, spre sătenii năpăstuiți, care trec cu rogojini în cap spre Divan, cerînd cu deznădejde : Drep-ta-te... Slabi și aproape goi, oamenii zguduie pămîntul cu ființa lor trudită și dîrză.

Popa Șapcă lămurește pe Toma. Are prieteni la Dalota Mare, și auzind ticăloșia boierului Băl-Ceaurescu nu l-a răbdat inima. S-a dus în sat, a stat de vorbă cu oamenii, le-a ticluit jalba și le-a așternut-o pe hîrtie cu cuvinte potrivite.

I-a ajutat în tot felul. Și acuma a pornit cu ei, cale lungă, din sat în sat, pînă la Divanul apelativ.

Din spatele carelor încărcate se aud zurgălăi și un strigăt care se vrea fioros : „eeep !" strigătul cu care surugiii și vizitiii boierești cer din goană să li se facă loc prin prostimea de pe uliţe și de pe Pod... Pe toate uliţele și podurile se aude necontenit acest eeep ! și după el, de obicei, pocnetul harapnicului pe spinarea celor ce nu se grăbesc să se dea în lături, oameni laolaltă cu vitele. Acum, din spate, se aude și celălalt strigăt mai împăciuitor : „loc, mă, loc măriei-sale, marelui logofăt !..." Se vede că, totuși, nu s-a putut trece așa de ușor.

Vine din urmă, într-adevăr, caleașca marelui logofăt Băl-Ceaurescu. A ocolit pe Podul Cilibiului, ca să ajungă la Divan, lîngă biserica Domniţa Bălașa. Nu ar fi nevoie ca o așa înaltă faţă să-și apere prin înfăţișare proprie dreptul, fiindcă hotărîrea este știută dinainte. Dar oricum, e bine să fie într-o odaie alăturată. Oamenii sînt atît de lipsiţi de caracter și s-ar putea ca vreunul dintre judecători să ţie să-și arate prostește puterea. Iar cu nebunul de Teodor Văcărescu Furtună de multe ori ies lucrurile cum nu te aștepţi. Mai bine să fie acolo, într-o odaie alăturată, ca să știe omul pas cu pas mersul dreptăţii, adică așternerea hotărîrii pe hîrtie.

Dar iată că nu se poate trece. Calea e închisă, ba tot mai încîlcită, căci, dimpotrivă, dinspre Podul Calicilor a intrat pe uliţă un șir de brașovence ce caută să-și facă loc printre carele ţărănești cu orice preţ. Călare pe înaintașul din stînga, dintre cei șase cai înhămaţi la caleașca marelui logofăt, era chiar vătaful curţii lui din București, semn, de altfel, că boierul e tare grăbit. În dreptul cailor, scos din sărite, vătaful a început să suduie de mamă și de cele sfinte pe ţăranii care se urcaseră acum în care, dar nu era nimic de făcut. Încîlcitura era prea mare.

Logofătul Băl-Ceaurescu, la fel ca oricare dintre boieri, și încă prin firea lui bătăioasă și sanchie mai mult decît alţi boieri, socoate că i se aduce o injurie de neiertat dacă nu i se face pe dată loc, mai ales atunci cînd trece cu caii în goană. Acum s-a ridicat în picioare în caleașcă, și, cu anteriul vișiniu în vînt și ișlicul rotund împins spre ceafă, strigă plin de mînie către vătaf :

— Stîlceşte-i, mă, vită, ce mai stai ?

Aşa se-ntîmpla de obicei. Dar azi era ceva mai greu. Oamenii văzuseră crîncenul alai şi nu mai păreau atît de grăbiţi şi speriaţi de cei mari, ca de obicei. Cu gîrbaciul, vătaful în hainele lui găietănate lovea cît putea în oameni şi în vite, dar loc tot nu prea izbutea să facă.

Un pîlc de tabaci, după îmbrăcămintea lor soioasă şi pălăriile lor pleoştite, care alergaseră ca atîta lume să vadă alaiul şi acum priveau miraţi încurcătura din drum, începuse să cam mîrîie. Cum vătaful lovi cam la întîmplare, plesni şi pe un vînzător de vişine, care încerca şi el, amărît, să se descurce din îmbulzeală. Atunci unul dintre tabaci, o namilă de rumân bălan, între atîţi oacheşi, cu o mustaţă ca vrabia, întrebă cu obidă pe vătaf :

— Dă ce dai în oameni, jupîne ? Nu vezi că nu e loc ?

— Şi tu, ce aia a mă-ti vrei ? Că acum te plesnesc şi pă tine !

— Arde-i una plăvanului ăsta, strigă răguşit marele logofăt, cu faţa lui negricioasă, cu obrajii fălcoşi şi cu sprîncenele lungi îmbinate la rădăcina nasului încoroiat.

Vătaful îi trase una cu gîrbaciul, dar nu l-a putut atinge decît uşor, peste pălăria pleoştită, pe plăvanul ai cărui ochi verzi-căprui scînteiau de furie, dar şi de stăpînire de sine, căci ca toată lumea, Licsandru Hergă, astfel se numea namila de rumân bălan, ştia că nu se glumeşte cu vătafii boiereşti şi mai puţin cu boierii.

Sfîrcul lungului gîrbaci l-a ajuns însă pe Tudose, fiul pandurului fără o mînă, care se întorcea, după ce se despărţise de tatăl său, la care, orb de furie, flăcăul, mijlociu de statură, dar vînjos, se repezi la vătaf şi, punîndu-i mîna în şerpar, îl smuci jos de pe cal. Omul nu căzu, că se sprijini cu mîna de loitra carului încărcat din stînga, dar se lovi cu faţa de carîmbii dricului şi i se iviră fire de sînge din colţul gurii şi din nas.

— Prindeţi-l... puneţi mîna pe el, strigă turbat boierul, ridicîndu-se iar în picioare.

Namila de rumân se grăbi să dea ascultare poruncii şi alergă să pună mîna, o dată cu ceilalţi, pe Tudose. Îl ajunse, îl îmbrînci spre marginea gloatei.

— Dai în oameni boiereşti, ai ? şi îl înjură gălăgios. Dar în şoaptă, şuieră la urechea unui tabac de-al lui : Faceţi-l, mă, nevăzut... că de-l prind ăştia, îl omoară. Faceţi-l scăpat şi ascundeţi-l la noi în fabrică.

Pe urmă se întoarse grăbit să dea ajutor vătafului, căruia i se încurcaseră picioarele între scările şeii şi şleaul calului. Îl luă în braţe să-l dea jos de pe cal, dar în aceeaşi clipă vătaful scoase un răcnet de om înjunghiat. Hergă lămuri pe boier şi pe cei din faţă plin de milă :

— Şi-a scrîntit rău mîna... Măria-ta... Îl duse în braţe la caleaşcă. Vătaful aproape leşinase şi nu şi-a dat poate seama că, în timp ce pusese mîna pe el, namila de rumân îl rupsese, strîngîndu-i-l numai între degete, osul mîinii. Omul îl puse cu grijă alături de vizitiu, în timp ce boierul scotocea cu ochii mulţimea, urla mereu să fie prins Tudose.

Tabacul cel voinic se dete apoi cuviincios într-o parte între ai lui şi spuse liniştit :

— Bietu om... cu mîna lui... cu dreapta cel puţin n-o să mai dea în Licsandru Hergă cîtu-i lumea... şi nici în alţi rumâni. Apoi se apropie încet de care şi de zăvoienii care coborîseră, ca să-şi tragă boii în şanţul drumului. Le spuse îndesat, în şoaptă : Mă, voi luaţi în braţe pă nu ştiu, n-am văzut... nu-l cunoaşteţi pă flăcău... nu era cu voi.

Aşa şi făcură oamenii răcoriţi de cele întîmplate.

Noaptea, spre crăpatul zorilor, Tudose, care stătuse pînă se înnoptase într-o magazie a fabricii marelui negustor State Dobrovici se strecură prin lunca Dîmboviţei şi ajunse din urmă carele care scîrţîiau în noapte prin satele pustii.

Lecţia despre istoria patriei, despre măsurarea pămîntului şi altele

Sîntem cam la începutul lui iunie, în 1840. La ştabul batalionului 1 din Regimentul I de Infanterie, cîţiva ofiţeri fac mare haz, rîd cu hohote groase de ceea ce un locotenent (un *Lieutenant,* cum se spune) povesteşte despre lecţiile pe care un iuncher din escadronul de cavalerie, Nicolae Bălcescu, le face

cu unii sergenţi şi simpli soldaţi din batalion, la un fel de şcoală ciudată, înfiinţată de el.

— Vere, le spune nişte bazaconii de-ţi stă mintea în loc... Auzi, cică s-a măsurat pămîntul !...

— Cum o să se măsoare pămîntul, domnule, ce vorbeşti copilării ? întrebă căpitanul cu mustaţa răsucită în sus, care nu vrea să treacă drept prost şi credul.

— Dacă-ţi spun eu ?... Am auzit cu urechile mele... Dacă vreţi, haideţi să mergem în curte, să vedeţi şi să auziţi şi dumneavoastră astfel de năzbîtii.

În mai 1830 se reînfiinţase, conform articolelor 379, 407, 408 şi 409 din Regulamentul Organic şi subt supravegherea plină de dragoste a guvernatorului Kisseleff, armata română, redusă treptat, după uciderea lui Brîncoveanu, la un număr neînsemnat de lefegii, care nici nu mai era o armată propriu-zisă. În primele şase luni, ca să se formeze cadrele ofiţereşti au fost primiţi în rîndurile ofiţerimii toţi feciorii de boieri care au cerut să se înroleze, dacă ştiu să scrie şi să citească. Cei ai căror părinţi aveau rang între ban şi stolnic primeau gradul de ofiţeri, cei de la stolnic în jos — grad de iuncheri. Deosebit fuseseră încadraţi marii boieri înşişi — cei care ceruseră ; de asemenea, şi foştii comandanţi şi căpitani de panduri care luptaseră, în timpul războiului din 1828, alături de armata rusă. Intraseră astfel de-a dreptul cu grad de colonel marele vornic Băleanu, cu grad de maior Ion Cîmpineanu, tot colonel Ion Odobescu, iar maior, comandirul Solomon.

Primele manevre ale acestei armate, compusă în Muntenia din trei regimente a cîte două batalioane şi cîte un escadron de cavalerie, stîrnise o bucurie de nedescris în inimile româneşti, şi oriunde apăreau noii ofiţeri erau primiţi cu dragoste şi sărbătoriţi.

Fireşte că, renunţîndu-se pentru aceste prime promoţii la orice pregătire de specialitate şi chiar didactică obicinuită, cei mai mulţi din aceşti entuziaşti şi proaspeţi ofiţeri nu prea străluceau prin cultura lor. Acesta era mai ales cazul unor ofiţeri de la întîiul regiment, cu garnizoana în capitală, al doilea regiment fiind în garnizoană la Brăila şi însărcinat cu paza pe frontiera Dunării pînă la Călăraşi. La Turnu-Măgurele începea zona celui de-al treilea regiment, cel de la Craiova. Deci

ofițerii noștri, în uniformele lor pline de zorzoane, cu ledunci și ceaprazărie din belșug, cu chipie înalte de un cot, se iviră în curtea cazărmii, așezată cam lîngă Curtea Arsă (pe o parte din locul Arsenalului de mai tîrziu), ca să vadă și să audă cu urechile lor năzbîtiile pe care iuncherul Bălcescu le spunea soldaților. Adevărul este că, alături de acești feciori de boieri, intraseră în armată și cîțiva copilandri care aveau să lase nume glorioase în literatura românească. Un Cîrlova, un Grigore Alexandrescu, mai tîrziu un Bălcescu însuși. Căci feciorul mijlociu al serdăresei Zinca Bălcescu intrase și el după terminarea școlii de la Sfîntul Sava în oștire, cu gradul de iuncher, poate și ca să facă pe voia familiei și a rudelor. Acum, el se plimba printre mesele lungi, cu picioare de pari înfipți în pămînt, băncile fiind și ele, de o parte și de alta, lavițe de scînduri nedate la rindea, așezate pe pari mai mici. Totul subt un umbrar mare, subt care mînca trupa vara. Cazarma însăși este o clădire interminabilă, lungă și joasă ca o magazie. Nicu Bălcescu a mai crescut, firește, dar deși are douăzeci și unu de ani, pare cu mult mai tînăr, cu toată mustăcioara neagră care îi umbrește buza de sus și cu tot puful de pe obrajii palizi. Nu e de loc bucuros acum cînd vede venind pe poteca de pietricele dinspre cancelarie ștabul. Ochii negri i se aprind de mînie și strînge nervos cu mîna dreaptă centironul care încheie mundirul strîns pe talie. El știe că ei nu vin ca prieteni... Se oprește, se întoarce și privește tăcut, în vale, orașul. Nu se văd decît rare acoperișuri de case, dar nenumărate turle de biserici care răsar parcă dintr-o nesfîrșită dumbravă. Mai limpede se văd spre dreapta casele cele albe ale Ghiculeștilor, de o parte și de cealaltă a Dîmboviței, față-n față, case cu un singur cat, mare, dar cu ferestre multe. Jos, devale, pe prundișul gîrlei, la vadul sacagiilor, oamenii umplu cu donițele butoiașele lor pe două roate. Apa de băut o iau din diferitele pîrîiașe care curg spre rîu. Asta e bună de spălat. Pe podul înalt, strîmb de picioare și cu scînduri sărite, care duce spre biserica Gorgani și la Dejurstfă, trec femei, ducînd legături cu rufe, și olteni cu coșuri cu fructe, pe care le aduc la hoteluri și la hanurile mari. Cîrduri de gîște și ici-colo porci se bălăcesc în gîrlă în dreptul movilei. E înspre chindie și soarele coboară dincolo de mănăstirea Cotrocenilor, umplînd totul de o lumină liniștită, înainte de înserare.

— Ce-ai rămas așa, domnule iuncher? Dumneata nu știi că atunci cînd ești cu trupa și vine superiorul dumitale trebuie să dai raportul? îl întrebă căpitanul Glădăianu.

Palid, Bălcescu duce mîna la boneta cu ciucure, de iuncher.

— Cu onor vă raportez că sînt aci douăzeci și cinci de ostași și gradați care urmează lecții de citire, aritmetică și istorie națională.

— Foarte bine, acum continuă...

Bălcescu reia iritat, fără căldura cu care vorbise pînă atunci:

— Vă spuneam că la Călugăreni, văzînd Mihai Viteazu că turcii dau mereu iureș peste pod și că pedestrimea lui Novac nu mai pridideşte luptînd, chemă pe Albert Kiraly, generalul său, comandantul rezervei formate din secui și al artileriei, hotărîndu-i locul în luptă, apoi dădu poruncă unui căpitan viteaz, Cocea, să atace cu oamenii lui din spate, iar el însuși se puse în fruntea unei cete îndrăznețe de trei sute de oameni și porni într-un iureș la atac.

— Măi, măi, toate le știi dumneata, parcă ai fi fost de față... Poate că poți să ne spui și cine comanda avangarda, nu? întrebă un locotenent fălcos, cu mustața sucită în sus.

Atunci, cu o apăsată ironie, Bălcescu răspunse voit sacadat, ca o lecție:

— Există următoarele izvoare ale bătăliei de la Călugăreni: 1) *Historie universelle*, de Jacques de Thou [1] 2) *Geschichte der Moldau und Wallachey*, de Engel [2]; 3) *Histoire de l'Empire Ottoman*, de J. Hammer [3]; 4) *Brevis rerum a Michaele Moldaviae Transalpinae sive Valachie, Palatino gestarum descriptio*, de Walther Baltassar.[4]

---

[1] *Jacques Auguste de Thou* (1553—1617) — magistrat și istoric francez, autorul unei vaste și documentate *Istorii universale.*

[2] *Ioan Cristian Engel* (1770—1814) — autorul unor studii consacrate Țărilor Române, printre care și cel citat de N. Bălcescu: *Istoria Moldovei și a Valahiei,* scris în 1804.

[3] *Joseph Hammer* (1774—1856) — orientalist german, autorul unei *Istorii a imperiului otoman...*

[4] *Scurtă istorie a faptelor de vitejie ale lui Mihai, domnul Moldovei, Transilvaniei și Valahiei...* (lat.).

Cei trei ofițeri ascultă năuci această rapidă înșiruire și se privesc neștiind ce să răspundă.

Bălcescu continuă, rece :

— Se mai găsesc multe amănunte în cronici, ale lui Miron Costin, pe care eu însă nu am citit-o deocamdată, și aceea a lui Constantin Căpitanul.

Glădăianu fierbe de mînie :

— Mă rog, și de unde știi dumneata că Mihai Viteazu umbla cu avanposturi și avangardă ? De unde ai mai născocit și asta ?

Bălcescu îi sfătui rece, pe același ton :

— Cetiți-i, și veți găsi în acești autori, descrise, multe dintre mișcările de apropiere și de învăluire ale acestei campanii.

Un locotenent înalt și cu cap de miel, iritat de această lecție, se simți obligat să răspundă :

— Tare te crezi dumneata deștept... Te crezi mai deștept decît noi toți... Și ca să-l înfunde cu totul : E adevărat că ai spus dumneata oamenilor că pămîntul a fost măsurat ?

— Da, răspunse Bălcescu, cu un calm reținut, ca praful de pușcă în cartuș.

— Daaa ? Nu mai spune... Și locotenentul se întoarse surîzător către ceilalți ofițeri, arătînd triumfător : Nu vă spuneam eu ?

Căpitanul reia batjocoritor :

— Ești bun să ne spui cum l-au măsuratără oamenii ? Cu cotul ? Și ofițerii toți rîd de această glumă bună. Încurajat, superiorul continuă : Sau poate cu pasul ? Dar atunci ai putea să ne spui cum au măsurat cu pasul oceanul ? Și cum au ajuns la Polul Nord ?

Urmează o lungă tăcere... Bălcescu își apasă mîna pe centiron, își trece limba pe buzele puțin uscate de mînie.

— Dacă ați cunoaște trigonometrie, aș putea să vă explic foarte ușor cum s-a măsurat pămîntul, fără pași, pe ocean.

Căpitanul se ridică mînios, ceilalți se ridică și ei, automat.

— Vă spun eu că ăsta se crede mai deștept decît noi.

Pleacă toți furioși, urmăriți de privirile ostașilor.

A doua zi, școala lui Bălcescu a fost desființată, mai ales că mai erau și mulți alții care o vedeau cu ochi răi.

Eleve neascultătoare

E mai greu să fii profesor la o clasă numai cu trei fete, de paisprezece ani, de şaisprezece ani şi şaptesprezece ani decît la un pluton de gradaţi, mai ales cînd tu însuţi eşti un iuncher de douăzeci şi unu de ani, cu o mustăcioară abia mijind. Gradaţii ascultă de profesorul iuncher, stînd la mesele de subt umbrar nemişcaţi, ştiu ce e disciplina şi le e frică de pedeapsă: Marghioala, Tiţa şi Frusinica nu ştiu ce e disciplina şi nu le e frică de profesor. Deşi el este foarte grav şi serios, sau poate tocmai de aceea, nici una dintre ele nu şi-a scris lecţia dată, nici la istorie, nici la franceză, şi toate au uitat viitorul verbelor neregulate. Frusinica, în loc de caiet, a venit cu un buchet mare de ţigăncuşe roşii de vară, pe care l-a pus într-o ulcică smălţuită cu albastru, luată de la bucătărie.

Bălcescu a luat adeseori premiu la limba franceză, începînd din 1832, la clasa lui Vaillant, cît timp l-a avut profesor la Colegiul Sfîntul Sava. După 1834, Vaillant, îndepărtat din învăţămînt pentru că vorbea prea mult elevilor despre Revoluţia Franceză şi despre Dacia, a făcut pension pentru fiii de boieri şi mai da pe deasupra şi lecţii particulare de franceză. A publicat şi un dicţionar, de care se serveşte chiar acum clasa feminină a tînărului iuncher. Fetele învaţă, de altfel, la cursul popular al lui Vaillant, care le dă şi el un fel de lecţii de istorie naţională în franţuzeşte, le vorbeşte despre Decebal, despre împăratul Traian şi altele. Dar nu prea merg cu regularitate la clasă, şi acum, în vară, Vaillant şi-a închis cursul.

Înserarea e prelungă, senină, şi în grădină, subt nucul cel mare, la masa aşternută cu o faţă brodată cu flori mari albastre, a început să se simtă aroma pătrunzătoare a cupelor mici, albe de regina nopţii. Totuşi se vede încă bine. Profesorul dictează :

Celui-là est bon qui fait du bien aux autres.[1]

Frusinica scoate limba şi rămîne cu pana în mînă, încremenită. Nu ştie cum se scrie *aux autres*... Şi pe urmă are o poftă nebună să se joace, ca o pisică tînără, cu ciucurele auriu care atîrnă în faţă la boneta iuncherului. Acum, deşi toţi îi mai spun tot Gheorghe, fetei nu-i mai place să se joace cu

[1] Bun e acela care face bine altora (fr.).

Barbu și ceilalți băieți de pe maidan. De altfel nici lui Barbu nu-i mai face poftă să se joace cu o fată care a început să le facă la toți fel de fel de mutre. Ei îi place acum să stea de vorbă cu Nicolache, dar nu să facă și lecție... Una fără alta se pare însă că nu se poate, iar ea se vede nevoită să învețe franțuzește și să scrie după dictat :

La valeur n'attend pas le nombre des années.[1]

Nu e de vină că scrie *Lavaler natan pas le nombre des anes.* O să se supere, o s-o certe, dar ce să facă ?

Bălcescu tresare... Pe portița de la uliță, vopsită în verde, a intrat unchiul Luță. Pare mult mai bătrîn decît e, cu burtă, cu guler cu aripi mari, care-i fac gîtul scurt, cu barba de o culoare nelămurită, sare și piper, tunsă prost, că mereu arată colțul din dreapta mai lung decît cel din stînga. E burlac, e sameș la Departamentul Finanțelor și e un mîncău fără pereche. Pe deasupra, ia necontenit totul în zeflemea. Mai ales face haz prostesc de lecțiile lui Nicolache. Noroc că acum a venit la cumnată-sa cu un crap de șapte kilograme, într-o coșniță, și, topit de pe acum de poftă, s-a dus cu el la bucătărie, să arate cum să i-l facă, jumătate marinată și jumătate saramură, cu dichis pescăresc.

Fetele sînt puse să conjuge pe rînd : *Je saurai, tu sauras, il saura, nous saurons, vous saurez, ils sauront.*[2]

Își aruncă ochii pe pagina liniată și izbucnește autoritar — ca orice profesor — *nous saurons, mademoiselle,* iar nu *nous serons.*[3]

Pe pridvorul bucătăriei, unchiul Luță așteaptă să se curețe crapul de solzi și stă de vorbă cu Zinca, privind la cei de subt nuc.

— Măi, Nicolache ăsta al tău toată ziua învață pe alții. Are el asta în cap, că trebuie să învețe pe alții, și basta... nu se lasă. Eu nu pricep de ce vreți voi toți să-l faceți ofițer. I-am spus și lui frate-meu, că el s-a încăpățînat să vă facă să-l băgați în armată.

— Ca să nu moară de foame, măi Luță. Ce înseamnă o leafă de profesor ? E băiat sărac, că vezi și tu, de-abia o scoa-

---

[1] Valoarea nu ține seamă de numărul anilor (fr.).

[2] Eu voi ști, tu vei ști, el va ști, noi vom ști, voi veți ști, ei vor ști (fr.).

[3] Noi vom ști, domnișoară, iar nu noi vom fi (fr.).

tem la căpătîi. Ofiţerii au mai multe posibilităţi. Au şi ranguri boiereşti mai mari.

— Nu se face ăsta ofiţer, cum nu mă fac eu popă!

Luţă se duce în casă să-şi ia din sufragerie ciubucul. Are la fiecare soră şi cumnat cîte un ciubuc al lui. Cînd trece pe lîngă nuc, îl pufneşte rîsul, dar se ţine serios, căci Frusinica întreabă cu o şireată nevinovăţie:

— Nicolache, spune-ne ce înseamnă *Je vous aime à la folie.*[1] Atîta franţuzească ştie şi unchiul Luţă, cum o ştiu toate fetele din Bucureşti... Toţi abia se ţin serioşi şi aşteaptă, gata să izbucnească în rîs, răspunsul.

— Asta nu te-am învăţat eu.

— Da... dar spune-mi ce înseamnă.

Răspunsul e îmbufnat şi tăios:

— Nu ştiu...

Marghioala, de obicei mai serioasă, sare acum într-un picior subt nuc şi cîntă înveselită: *Je vous aime, je vous adore,*[2] *ca pe un pui de curcă chior!*

Luţă a uitat de ciubuc şi rîde în barbă, jovial şi cu gura mare.

Bălcescu se supără şi, sever, le dictează ceva greu:

...Vous aurez
Le destin des fleurs si fraîches et si belles...
Comme elles vous plaisez, vous passerez comme elles...[3]

N-au înţeles nimic şi toate trei protestează nedumerite:

— Nicule, asta trebuie tradusă mai întîi... Nici eu nu ştiu, declară Tiţa. „Nici eu" înseamnă că Tiţa e convinsă că şi Nicu e de părere că ea e cea mai silitoare dintre cele trei.

Bălcescu traduce sever:

Veţi avea soarta acelor flori proaspete şi frumoase...
Plăceţi la fel ca ele, ca ele vă veţi trece.

---

[1] Vă iubesc la nebunie (fr.).

[2] Vă iubesc, vă ador... (fr.).

[3] ...Veţi avea
Destinul florilor atît de proaspete, atît de frumoase...
Ca şi ele veţi fi iubite, vă veţi ofili ca şi ele...

Unchiul Luţă tresare indignat :

— Mă, Nicolache, cum poţi să spui asemenea măgării fetelor ? Lasă-le naibii cu lecţiile tale. Ce le trebuie lor atîta învăţătură ? Lasă-le să zburde puţin. Abia au lăsat păpuşile şi... ca mîine se mărită.

— Viaţa nu e dată omului numai pentru ca să-şi satisfacă plăcerile lui proprii. Frumuseţea nu scuteşte de anumite obligaţii... Avem şi datorii în viaţă... Datorii faţă de noi înşine, faţă de mintea noastră, datorii faţă de semenii noştri, datorii faţă de poporul din care am ieşit. N-a bătut cu pumnul în masă Bălcescu spunînd asta, dar ochii lui puţin oblici sînt tăioşi.

Unchiul Luţă a încremenit cu ciubucul în gură. Acum răsuflă puternic şi spune zeflemisitor către Zinca, pe care o vede venind cu Paraschiva după ea, care poartă o tavă :

— Ascultă, Zinco, fi-tu ăsta nici nu i-au crescut tuleiele subt nas şi nu vorbeşte decît de datorii şi de obligaţii. Vrea să-ndrepte neapărat lumea el.

— Dacă oamenii mari ca dumneata, unchiule, uită, e nevoie să le aminteşti acest lucru... Ochii uşor oblici, subt fruntea mult prelungă, sînt mereu încruntaţi.

— Dăscăleşte-mă... Sigur... dăscăleşte-mă... Ce să mă mai mir, Zinco ? Ce să mă mai mir ? Ăsta de cînd stîlcea primele cuvinte şi încă îmi făcea pipi în braţe, certa şi învăţa pe cei din jurul lui !

Rîd fetele, rîde biruită de amintire şi Zinca.

E adevărat că toţi ai casei făceau mare haz de încăpăţînarea cu care băieţaşul negricios şi cu căpşorul cam ţuguiat mormăia şi îndrepta mereu covorul al cărui colţ, ceilalţi, în glumă, îl îndoiau mereu. De cînd văzuse o slujnică împiedicîndu-se de un căluţ de lemn rămas pe sală, în drumul celor ce veneau de la bucătărie, şi scăpase pe jos o tavă cu ceai, omuleţul de trei ani se speriase atît de rău, încît cînd unchiu-său Luţă punea dinadins căluţul pe covorul îngust, care ducea spre bucătărie, el îl dădea cu încăpăţînare la o parte, bolborosind cuvinte stîlcite, de ocară. Toţi făceau un haz nespus de asta.

Zinca se apropie de băiat, înduioşată, cu ochii aproape în lacrimi. Îl mîngîie pe păr, dar el e încă ruşinat şi supărat de gluma unchiului Luţă, pe care o găseşte nepotrivită de faţă

cu fetele, care rîd drăcoase. Nu-i place cînd autoritatea lui de om serios și cărturar e bagatelizată astfel.

Mamă-sa caută să-l împace, îi zîmbește dintr-un prea plin de duioșie.

— N-ai să îndrepți tu lumea, băiatul mamii...

Unchiul Luță nu se lasă :

— Lumea nu se poate îndrepta, măi țîngăule... Așa a făcut-o Dumnezeu. Așa va rămîne în vecii vecilor.

Privirea iuncherului scînteiază de hotărîre. Îl țintește pe unchiul bondoc și jovial drept în ochi.

— Trebuie să se îndrepte...

Unchiul Luță, care a scos ciubucul de cireș din gură, își turtește buzele acum, strîngîndu-le nedumerit și disprețuitor.

— Și ai s-o îndrepți tu ?

Răspunsul vine tăios :

— Da. Și Bălcescu adăugă : Firește, nu eu singur... Cu alții care se vor simți, ca și mine, răspunzători față de poporul român. Nu însă cu oameni ca dumneata, care n-au, de dimineață pînă a doua zi, decît un singur țel... să mănînce bine, să doarmă bine... să bea cafea și să tragă ciubuc cînd se deșteaptă după masă... Tot ce doresc e să le fie lor bine... și să fie lăsați în pace, ca să le fie bine... Fără nici un fel de răspundere față de cele ce se întîmplă în jurul lor.

Unchiul Luță e roș de o indignare întărîtată, dar se stăpînește ca să dea un răspuns usturător. Așteaptă, cu o falsă liniște, să sfîrșească nepotu-său și apoi surîde perfid și privește cu ochii fără gene, pe jumătate închiși, adresîndu-se însă Zincăi, care se sprijinea cu duioșie de umărul feciorului ei:

— Zinco, ia-ți mîna de pe umărul lui, că ăsta crede cu înfumurare că poartă pe umerii lui soarta poporului român întreg. Și apoi șoptește parcă acru și răutăcios : Vai de poporul român dacă a ajuns să se sprijine pe astfel de umeri...

Zinca nu gustă gluma, pentru perfidia cu care ea atrage luarea-aminte a celor de față asupra faptului că umerii lui Bălcescu sînt cam înguști. Mai ales cînd îl văzu pe băiat încruntat, se hotărî să puie capăt discuției :

— Hei, Luță, fiecare cu răspunderile pe care și le alege singur... Tu ți-ai ales răspunderea să faci astă-seară o saramură de burtă de crap, așa cum știi tu... nu cum credem noi, bucătăresele astea... hai, deci, la cuhnie.

Şi împinse fata, care purta tava, spre bucătărie. O adusese ca să poată gusta Luţă sosul, fără să-l scoată dintre cei tineri, dar acum era supărată şi-l îndemnă deci să vie după ea.

— Hai, Luţă, să ne certăm la bucătărie... pentru burta peştelui... că pretinzi că te pricepi mai abitir ca o muiere.

Bălcescu fu recunoscător maică-si că-l scăpase de acest palavragiu pofticios, dar faţa lui era tot atît de gravă, că abia se mlădie într-un surîs. Începu să strîngă supărat foile de pe masă, apoi se răzgîndi şi rămase o clipă cu privirea în gol, înainte de a spune ceea ce i se părea că trebuie spus acestor fete cam prea zburdalnice. Tremura tot. Zeflemelile unchiului îl umiliseră, le găsea grosolane, dar îl şi întărîtaseră şi îl scoseseră puţin din sărite. Vrînd să se stăpînească, aşa cum socotea el că trebuie să facă un bărbat, un cărturar adevărat, ajungea la o constrîngere şi la o luptă interioară care se traduceau prin tremurul mîinilor, al buzelor subţiri şi al vocii.

— Ei bine, trebuie să ştiţi şi voi, fetele, că frumuseţea şi gingăşia femeiască nu scuteşte de răspunderea faţă de neamul tău. Lupta pentru ridicarea poporului nostru din bezna şi ticăloşia în care a fost tîrît va fi o luptă foarte grea, va cere sacrificii. Va trebui dusă mai întîi o muncă de ridicare prin învăţătură, căci fără lumina cărţii nu se poate ieşi din întuneric. Trebuie să arătăm acestui popor care a fost trecutul lui de luptă pentru libertate, să vadă şi el că poate fi mîndru de ceea ce a fost cîndva şi că trebuie să năzuiască să scape din robia turcească, pentru ca să fie iar aşa cum a fost în zilele lui mari din trecut. Cum voi, dacă sînteţi fete, nu tremuraţi de durere că cei care stau azi pe tronul lui Mihai Viteazu, al lui Ştefan cel Mare trebuie să intre în genunchi în odaia în care se află sultanul, care le dă să-i sărute vîrful papucului ca un semn de bună voinţă şi favor ? Că aceştia, care-şi zic parcă în derîdere „domnitori“, „slăviţi stăpîni“ ai noştri, tremură de frica oricărui paşă, nu numai de la Silistra, dar şi de la Rusciuc, de la Vidin ori de la Siştov ? Avem azi trei regimente care nu ar putea rezista unei divizii turceşti, dar la Călugăreni a fost înfrîntă o armată otomană de şaizeci de mii de oameni.

Zinca şi unchiul Luţă, pe prispa cu parmalîc a bucătăriei, nu mai discutau despre saramura de crap şi trăgeau cu urechea spre ce se vedea subt nuc, priveau fetele care ascultau încremenite, sorbindu-i cuvintele acestui tînăr dascăl.

— Profesoraşul mamei, profesoraş, murmură Zinca, socotind că vorbeşte în gînd, mîndră de Nicolache al ei.

Înflăcărat, Bălcescu se ridicase, cum făcea cînd vorbea la regiment, apoi se opri brusc, închise ochii o clipă, respiră adînc. Tremuratul mîinilor şi al vocii îi trecuse. Se aşeză jos şi vorbi acum liniştit, cu o voce înduioşată de parcă şi-ar fi cerut iertare :

— Cum, voi, fetele, nu trebuie să cunoaşteţi trecutul poporului nostru ? Nu trebuie deci să învăţaţi şi să ştiţi şi voi carte ? Multă, cît puteţi de multă. Alte popoare, care n-au avut nenorocul să cadă subt robia turcească, au astăzi şcoli înalte pentru băieţi şi fete. Au dus mai departe ştiinţa, au dat nume slăvite literaturii şi artei, au poeţi, pictori şi muzicieni cu care se mîndreşte omenirea întreagă. Acolo, femeile luptă şi ele pentru ridicarea neamului lor nu numai ca mame ignorante, care toarnă copii unul după altul, ca să fie acolo, ci ca adevărate educatoare ale acestor copii, luminate, iubitoare de artă, înţelegînd muzica înaltă, citind şi răspîndind marile opere ale literaturii universale. Acolo, femeile sînt uneori şi ele artiste, scriitoare, au început chiar să înveţe matematici şi chimie.

Era atît de pătruns şi de înduioşat privindu-le, ele aţinteau asupra lui ochii atît de copilăros măriţi, că el luă, topit parcă, mîna Sevastiţei.

— Nu vă supăraţi că v-am amintit că frumuseţea femeii este trecătoare. Nu mă gîndeam numai că durează mai puţin de un sfert din viaţa ei... Dar gîndiţi-vă şi la atîtea cîte se pot întîmpla neprevăzut. Fata clucerului Grădişteanu era frumoasă ca un înger, şi acum are în obraji găuri de vărsat, de poţi să-ţi bagi degetul... Ştiţi şi voi că nevasta marelui paharnic Ghica e şchioapă de cînd s-au speriat caii şi au răsturnat în goana lor trăsura în şanţ... Aţi văzut ce frumoasă era nevasta lui beizadea Mitică, şi acum are obrazul plin de pete galbene şi zic toţi că miroase urît, fiindcă e bolnavă. Da, Tiţa dragă, frumuseţea trupului te poate părăsi, dar frumuseţea cărţii, a muzicii, a picturii, niciodată. Frumuseţea chipului depinde de vreme şi chiar de oameni, frumuseţea minţii şi a inimii depinde de tine şi durează pînă la moarte.

Marghioala, cu faţa lungă şi osoasă, care era cea mai urîtă dintre ele, nu păru totuşi convinsă şi exclamă cu un fel de ciudă :

— Ah ! să fii frumoasă, fie şi numai un sfert din viaţă ! Mi-aş da toată viaţa pentru acest sfert... Să fiu un an măcar frumoasă, urmă ea exaltată. O lună, ah ! o săptămînă baremi, simt că aş înnebuni de fericire.

Îşi sprijini apoi coatele pe masă, obrajii în palme şi rămase pe gînduri, într-un fel de contemplaţie, cu privirea îndreptată spre Frusinica.

O dată cu pubertatea, fetele încep să fie preocupate de frumuseţea feţei, la început ele între ele, cele din acelaşi pîlc copilăresc, ca un secret, dar în acelaşi timp ca şi un ecou al necontenitelor discuţii despre femeile cunoscute ca frumoase, dintre cei mari. Ele între ele, adolescentele, raportează ceea ce aud, învaţă deosebirile dintre ele, verifică mugurii frumuseţii viitoare, învaţă să observe şi amănuntele acestei frumuseţi, nu numai impresia generală pe care ea o produce.

Adesea Tiţa şi Marghioala recunoscuseră între ele ce frumoasă promitea să fie Frusinica, mai ales de cînd această descendentă a Băl-Ceaureştilor, deşi i se spunea încă Gheorghe, pentru apucăturile ei băieţeşti, părăsise cercul haimanalelor de pe maidan, al băieţilor de vîrsta ei şi căuta acum tovărăşia fetelor şi a celor mari.

Într-o clipă, toate privirile, chiar şi ale celor de pe prispă, se îndreptară asupra Frusinicăi, ca un omagiu poruncit de însăşi legea frumuseţii şi nu fără un soi de uimire, căci în clipa asta frumuseţea ei apărea şi creştea dintr-o dată, subt ochii lor chiar ca un fel de revelaţie a feminităţii. Pricina era că niciodată fata aceasta nu privise pe cineva cu emoţia şi admiraţia cu care-l privea pe tînărul lor profesor. Ochii ei mari, în formă de migdală, care de obicei erau de un verde cam tulbure, deveniseră acum suav albaştri, umezi ; fruntea, netedă ca marmura, era acum uşor înnegurată de gînduri, ca zăpada umbrită de trecerea unui nor ; nasul, care cu nările tari părea făcut numai ca să lupte cu guturaiul, se arăta acum dintr-o dată întors într-o frumuseţe de giuvaer, cu aripioarele lui, parcă gingaş înfiorate. Obrajii lungi căpătaseră un val de sînge care dezvăluia suavitatea de floare a pieliţei lor. Gura, pînă acum cu buzele netede, dar parcă pornite spre ocară băieţească, devenise moale şi dulce ca un fruct. Ţinea uşor capul ei de fată de paisprezece ani înclinat pe umărul drept, care îi ieşea rotund dintr-o rochiţă de pînză ţesută din resturi de borangic, mai mult noduri.

Bălcescu simţi el însuşi orientarea bruscă a celorlalţi şi rămase şi el o clipă cu privirea oprită asupra fetei. De aceea se simţi îndatorat parcă să i se adreseze acum numai ei :

— Ce folos poate trage o femeie frumoasă din frumuseţea ei, altul, decît să se poată îngrăşa într-o cuşcă aurită, sclavă a poftelor şi toanelor bărbaţilor ? Dar aceeaşi frumuseţe pusă în slujba artei capătă un tîlc mai larg, are un rost mai înalt. Atunci ea e pusă în slujba poporului, a culturii, ajută la răspîndirea frumuseţii celei veşnice. Uite, încă nu voiam să ţi-o spun, Frusinica, într-una din serile cînd ai fost cu noi la teatru, te-a văzut maiorul Voinescu II, cum îi spunem noi, care a fost în Comitetul Filarmonicii şi mai e şi acum prieten cu actorii. M-a întrebat dacă vrei să faci teatru.

— Te-a întrebat dacă vreau să joc teatru ? izbucni Frusinica, uimită, copleşită. Doamne, şi ce i-ai răspuns ?

Aştepta răspunsul lui, îngrozită.

— Ştiam cît de mult îţi place să priveşti teatru, dar nu ştiu dacă ţi-ar place să joci.

— Ah ! face fata, muşcîndu-şi buzele, dezamăgită.

— Totuşi, i-am spus că am să încerc să-ţi explic despre ce este vorba şi cred că am să te conving. A zis că are să vorbească negreşit cu Aristia şi, de îndată ce va afla părerea acestuia, mergi cu el şi cu mine, ca acesta să te vadă şi să te puie să citeşti ceva, bineînţeles dacă primeşti.

O clipă, Frusinica rămase înmărmurită, apoi avu în minte, ca o fulguire de mătase felurit vopsită şi cu chipuri omeneşti pe ea, clipa în care actriţele şi actorii de la teatru mulţumesc pentru aplauze, apoi sări sălbatic în jurul mesei, strigînd : „Mă fac artistă, mă fac artistă !“ După un timp, se repezi la fete, le sărută pe amîndouă, şovăi o clipă, apoi se lipi de Bălcescu, îi ridică în palme faţa spre ea şi-şi lipi gura caldă şi moale de buzele lui. Deşi „Gheorghe“ nu mai sărutase niciodată un băiat, tocmai felul molatic al sărutului, care-l făcu să simtă plinătatea buzelor fetei, îl ameţi o clipă pe Nicolache, năucindu-l parcă. Aşa ceva nu i se mai întîmplase pînă atunci.

Marghioala şi Tiţa începură să bată din palme, vesele, ca la teatru ; văzîndu-l pe Nicu zăpăcit, pe Zinca o pufni rîsul, iar Frusinica nu mai ştia să se oprească, nu mai ştia de nimeni, sărea frenetic în jurul mesei şi cînta improvizînd pentru ea însăşi, cu o sinceritate verbală, ca la teatru, căci acum

nu se mai adresa nimănui : *Je vous aimé à la folie, je vous aime à la folie.* Celelalte două se porniră și ele să sară pe iarbă și astfel lecția luă sfîrșit. Pînă la capătul vieții lui, Bălcescu nu avea să mai uite acest sărut, care era întîia clipă a unei descoperiri, așa cum trebuie să fi fost în scara biologică descoperirea focului.

Zinca mai rîdea fericită de acest joc al copiilor, așezînd în tavă bucățile de crap pentru marinată, cînd unchiul Luță, care-și pusese peste jacheta albastră, ce nu-l mai ajungea să se încheie pe burtă, un șorț de bucătărie și potrivise sosul de untdelemn și foi de dafin, mîrîi între fălcile pline :

— Nu e de rîs, Zinco, nu e de rîs. Vrei să-l însori pe Nicu cu fata asta fără nici un căpătîi, să moară de foame amîndoi ! ?

— Ei, și tu, Luță, parcă e vorba de însurătoare ! Jocuri copilărești... Ce vrei ? Au crescut împreună !

Luță gustă întîi sosul auriu, își lipăi buzele, apoi spuse fără s-o privească pe Zinca :

— Așa o fi, dar ce ai să faci dacă fetița asta ți-o veni într-o zi cu un mic Nicolache în brațe !

Zinca se clătină, de parcă i s-ar fi înfipt un cuțit deasupra inimii. Nici nu se putea gîndi ca Nicu să nu se însoare cu o fată bogată. Pentru asta se trudește ea atît, pentru asta a învățat el atîta carte ? Văzu negru înaintea ochilor. Ah ! a fost oarbă ? Nu, inima ei de mamă iubitoare nu va îngădui niciodată asta.

Seara prea caldă de iunie era ca un amurg luminos și prelungit, încît după nouă era încă ziuă afară. Numai ferestrele casei se întunecaseră. Chiva veni din sufragerie cu o lumînare subt bășica de sticlă a felinarului și cu o față de masă. Aveau să mănînce subt nuc.

Necazurile marilor boieri

Pe o masă joasă și rotundă, din lemn de abanos încrustat cu fildeș, zac pungi cu bani și aur revărsat printre cărțile de joc. Sînt galbeni împărătești, lire turcești și ducați vechi venețieni. O mînă păroasă și mare se desface deasupra bani-

lor, ca să-i adune. O altă mînă mică, grăsuţă, pătrată se aşază peste ea, ca s-o împiedice. Peste acestea, se aşază alta uscată şi spatulată... Tovarăşa ei dreapta arată cinci cărţi, mari, late, cu figuri de taroc de felul celor de la Pesta. Sînt doi birlici şi trei de zece, care îi dau dreptul să adune ca o gheară banii. Boierii joacă de alaltăieri, de pe la şase ceasuri, pe pungi de galbeni, la Alecu Filipescu Vulpe, pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Săracu, zis mai tîrziu Tabacu. E o partidă care a rămas de pomină şi despre care va vorbi peste zece-cincisprezece ani pamfletul scris în franţuzeşte de un anonim, în care sînt portretizaţi, pe limba lui Voltaire, mai-marii vremii din Principate.

Laviţe de jur împrejur, late şi joase ca nişte sofale, pe care stau aşezaţi boierii cu picioarele subt ei, în jurul măsuţei, care le ajunge în dreptul genunchilor. Odaia propriu-zis e mare şi pătrată, are şi două sofale late de cîte un stînjen, în stînga şi în dreapta, aşternute cu macaturi roşii de Smirna, împodobite cu ciucuri veneţieni de aur. Perne de puf, unele pătrate, altele rotunde, suluri la margini sînt prin toate colţurile. Pe pereţii văruiţi sînt flinte, şuşanele, pistoale turceşti, paloşe. Spre răsărit e o icoană, îmbrăcată bogat în aur şi argint a sfîntului Gheorghe, căruia îi apare în zugrăveală doar faţa ; are un mic jgheab de alamă dedesubt, în care se înfig lumînările aprinse şi se adună cele căzute şi mucarniţele. O candelă roşie într-un potir de aur arde zi şi noapte. Boierul e tare pravoslavnic. Drept în faţa sacnacsiului, arcuit şi el ca o strană de biserică, răspund, cînd intri, uşile de la sălile de intrare, unde-şi lasă musafirii, şi ai casei dulamele, fermenelele şi cizmele de saftian, călcînd numai în meşi legaţi de ciacşirii roşii, ca să se poată lungi pe sofale cu mîinile subt cap, ori să stea aşezaţi turceşte, la taifas, cînd nu sînt la joc de cărţi ca azi. Casa e cu două caturi şi foarte întinsă, cu odăi multe, pătrate şi scunde, mai ales cele care dau în sala foarte lungă din dos, sală care leagă odaia cea mare şi sacnacsiul de odăile de dormit şi de acareturi. E toată văruită cu alb, acoperişul e parte cu şindrilă, parte cu tablă. După ce urci cele cîteva trepte de piatră, de la intrare, intri într-o sală lungă, de unde se desfac odăi pe stînga, iar în dreapta, una singură. Curtea e foarte mare, cu grajduri, cu chilii pentru robi, cu şopronul fierarului şi al dulgherului, cu coteţele cu orătănii. Două puţuri în fund, cu roată şi cu găleţi legate în fier, îm-

plinesc nevoile de apă. Jgheaburile de adăpat sînt legate de ghizduri, dar e mocirlă jos şi a fost nevoie să se aştearnă o lespede de piatră, ca să se poată scoate apă. Sînt şi două sacale în curte, una de adus, dacă e de trebuinţă, apă din Dîmboviţa, alta, bine ţinută, aduce apă bună de la Cişmeaua lui Mavrogheni, numai pentru boieri. Curtea Filipescului, plină de vietăţi şi droaşte, căruţe, care grele şi fîn risipit, cu băltoacele de la puţuri şi din faţa bucătăriilor, cu colţurile ei mocirloase, umbrite de duzi, lilieci, soci, oţetari şi călini, dar şi cu vreo cîţiva frasini şi plopi albi, se întinde de pe Podul Mogoşoaiei la stînga, pînă hăt-departe, înspre uliţa Tîrgoviştei.

Cei patru joacă îndîrjiţi, cu ochii în fundul capului, cu bărbile mototolite, afară de maiorul Lăcusteanu care e ras şi poartă o mică mustaţă întoarsă scurt în sus, deasupra obrajilor fălcoşi, în care se pierd ochii mici. Ca să poată sta treji, oamenii au băut cafele după cafele, şi-au băgat capetele în ligheanele de argint cu apă rece, aduse de cafegii. Dar marele ban Vulpe, care a trecut de şaizeci de ani, pare dărîmat.

— Hai, mă, duceţi-vă acasă, că nu mai pot...

Marele vornic Constantin Cantacuzino, bărbat cam la patruzeci de ani, înalt, cu capul mare, ochios, cu o barbă amplă, dreaptă, dichisită cu foarfecele şi parfumată chibzuit cu toate parfumurile Persiei, nu înţelege aşa socoteala. Trage supărat din ciubuc.

— Nu se poate, boierule, ai cîştigat o avere... Eşti banul Filipescu Vulpe, nu un cioflingar oarecare, şi arată cît de mare lucru e să fii „ban", dîndu-şi un bobîrnac în obraz.

Vulpe dă totuşi să se scoale, adunîndu-şi banii.

— Mă, voi sînteţi cîini, nu sînteţi oameni... Uite, se face ziuă... Sînt două nopţi şi o zi de cînd jucăm... Sînt bolnav, ce mai încolo ?... Ştiţi că sînt surpat...

Băl-Ceaurescu, cu faţa de taur negru, cu barba aspră, scurtă, dar împărţită în două, şi nasul lung, îmbinat cu sprîncenele, îl aşază iar, punîndu-i mîna pe umăr.

— Ne-ai uscat... Nu se poate.

Vulpe se cruceşte, amărît.

— Mă, înţelegeţi că trebuie să plec la Bratva... Mîine tîrnosesc sfînta biserică. Vlădica de la Argeş e de ieri acolo.

Bate din palme, vine un vătaf de curte, în straie arnăuţeşti găietănate, care se frînge, ploconindu-se.

— Ai pus caii la butcă, mă ?
Vătaful îngăietănat pricepe ce vrea stăpînul.
— Dă ieri, măria-ta, tot înhămăm și deshămăm caii.
Cantacuzino își parfumează mîinile și barba.
— Atunci, foarte bine. Mergem și noi la Bratva. Jucăm mai departe acolo.
Lui Filipescu i se moaie picioarele de spaimă și întreabă gîngav :
— Mergeți după mine la Bratva ?
Marele vornic bate din palme, ca să vie arnăutul.
— Firește, jucăm și acolo, e de părere și Băl-Ceaurescu.
A apărut un arnăut, și Cantacuzino îi poruncește scurt, ca la slujbă :
— Să vie Luță cu condica jalbelor.
În odaia din dos, tot la Vulpe acasă, odaie mare cu o laviță lungă la perete și cu mese joase, așteaptă în zorii zilei diferiți slujbași. Se vede că de așteptare și oboseală unii au adormit. Vreo trei joacă și ei cărți. Vătaful de curte intră și strigă :
— Boier Luță, poftește cu condica jalbelor la măria-sa marele vornic.
Luță sare speriat, caută aiurit condica, care e lîngă el, și pornește pe din dos, pe sălița lungă, spre sacnacsiu. A devenit nu demult șef de masă la Vornicie.
Boierii se scoală greu de la joc, că le-au înțepenit picioarele. Cantacuzino citește condica, ținută deschisă de Luță, pune hotărîri în colț pe jalbe, înmuind în călimara pe care sameșul o are în mînă.
„Nu se primește“, „Se amînă“. Vede alta, înseamnă mînios :
„Porcul ăsta de negustor se pedepsește cu douăzeci și cinci de bețe, în tîrg, în ziua mare“.
După ce a semnat de cîteva ori, îi spune lui Luță :
— Eu plec la Bratva... Dacă mă cheamă măria-sa, spune-i aghiotantului că am plecat la tîrnosirea sfintei biserici de la Bratva...
Luță a înțeles, se apleacă mult și iese. Cantacuzino își înmoaie din nou mîinile în ligheanul de argint și-și dă pe față, apoi scoate pieptenul de fildeș, încrustat cu briliante, din bu-

zunarul anteriului de mătase lînoasă de Damasc şi-şi piaptănă îndelung, fir lîngă fir, barba lungă, care-i acoperă ca o coadă mică de păun pieptul lat.

O întîlnire hotărîtoare

E o zi caldă de iulie, dar cu o strălucire puţin cam umedă, căci de două săptămîni plouă cu găleata, un ceas, două în fiecare noapte. Stoica trage de hăţuri, pocneşte din bici, strigă din rărunchi şi pînă la urmă poştalionul, ca o brişcă uşoară, iese din noroiul cleios care-i prinsese roatele. Se saltă peste şanţul năruit şi apoi trece de-a lungul lui, pe drumul de iarbă cu făgaşul de roţi împletit neregulat ca nişte lungi opturi. În fundul poştalionului, pe leagănul de perne, e Nicu Bălcescu cu Tiţa, el în uniformă de iuncher, ea în rochie albă de vizită, parcă. Deh, la drum te vede lumea şi mai ales te văd verişoarele de la Dealul Mare, unde o să mîie o noapte. Cucoana Zinca a trimis încă de săptămîna trecută poştalionul, încărcat cu dulceţuri proaspete de cireşi amare şi de caise crude, cu suluri de borangic, căci la Bălceşti sînt adevărate grădini de duzi, albi şi negri. Şi vreo două butoiaşe de ţuică veche, să fie şi la Bucureşti. Nicu va sta o lună, poate două la Bălceşti, cît are concediu, ca să se mai întremeze.

Sevastiţa, care rămăsese toată iarna şi primăvara în mahalaua Visarionului, ca să aibă grijă de gospodărie, pentru fraţii ei Costache, Nicu şi Barbu, cel care urmează la şcoală, căci Marghioala s-a măritat anul trecut cu Geanoglu, pe cînd mama trebuia să fie la treabă la moşie, vine de data asta şi ea la Bălceşti, căci şi ceilalţi sînt acolo. E fericită şi îi place nespus de mult drumul cu trăsura. De altfel e fericită şi fiindcă la toamnă se va logodi cu un tînăr ofiţer din regimentul care va lua garnizoana la Bucureşti, prieten şi coleg al lui Nicu, cu un an, doi mai în vîrstă. Medelnicerul Nedelescu, vecin cu ei de moşie, i-a cerut duminică, după slujba de la biserică, serdăresei mîna fetei pentru fiu-său Oprea Nedelescu. E acum o fată frumuşică de şaptesprezece ani, cu ochii negri şi vii ca ai fratelui ei, cu mijloc subţire şi destul de crescută, dar nu înaltă. Gura îi e puţin prea severă, ca a Băl-

ceștilor, dar altfel toată ființa ei rîde, căci tot ceea ce se întîmplă la vîrsta asta este un prilej de rîs. Nicu, nici el nu e înalt și i se pare, cu mustăcioara lui neagră, cu buzele drepte și cu mersul iute, un fel de bărbățel puțin cam caraghios, care se supără cînd ea îi spune că mustăcioara îi e pusă.

Caii sînt toți patru voinici și au trapul mare. Trec repede prin satele fără ulițe și fără curți, printre bordeie, urmînd făgașurile de roți și iar ies în cîmp, ținînd drumul cum pot, cum îl țin minte din trecut, căci, în anii aceștia, un drum mare de țară, chiar, e doar o direcție greu de ținut cînd se mai întîmplă să dai și de vreo presupusă răscruce. Altfel, e o bucurie a ochiului, căci jocul acesta al ploilor mari, noaptea, și al căldurilor arzătoare, toropitoare, ziua, a dus la un rod îmbelșugat cum nu s-a pomenit de mult. Lanurile aurii de grîu, tălăzuite de adierea vîntului, ori tarlalele de porumb cu foi puternice de un verde tare, de pe acum cît omul călare, bucură ochiul ca și lungile șiruri de floarea-soarelui, înaltă cît pomii, cu tipsiile lor galbene, întoarse spre soare. Și mai e și năvala nemaipomenită, pe jos, de flori mărunte și buruieni. Lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor ; pe margine și pe răzoare le răspund adevărate covoare galbene de păpădie înflorită și susai. Un gorun negru și singuratic pe lîngă care trec, cu trunchiul înalt și puternic, dar strîmb, urcat pe un dîmbuleț, e năpădit la poale de ventricele cu spicuri albăstrii, iar printre opturile lungi de făgașe întărite, cicoarea, iasomia și umbrelușele galbene de ciuboțica-cucului luptă îndrăznețe cu pelinul, cu urzica, cu știrul și cu ciulinii violeți. Otrăvitor în gingășia lui gălbuie, aliorul, simțind că-i trece vremea, vine pînă sub roțile carelor... În zare, dincolo de lanuri, pădurile mari de stejari, arini și paltini taie în felii, cu verdele lor aproape negru, bogăția de aur și smarald a holdelor.

Poștalionul se apropie încet de dealurile care de departe, în zarea albastră, seamănă cu norii. Cu coada ochiului, Sevastița îl tot cercetează pe Nicu. Nu e în apele lui. Rămîne pe gînduri și uneori se strîmbă de parcă ar vorbi singur. Cu instinctul ei de femeiușcă știe cît suferă, dar a trebuit să asculte cele spuse de maică-sa, oricît de greu îi vine.

Chiar a doua zi — era miercuri — după ce îi spusese Frusinicăi despre planul lui Voinescu II, Nicu îi și trimisese acesteia un bilet de la cazarmă în care o vestea că maiorul a vorbit cu Aristia și că acesta îi așteaptă vineri după-masă, în-

tr-o cancelarie a sălii de la Slătineanu. Era o odaie mare cu trei mese de lucru, una în dreapta, alta în stînga, față cu ea, iar a treia între acestea cu spatele spre perete.

La una dintre mese, un tînăr scria de zor și nu se întrerupse nici cînd intrară cei trei. Aristia, într-un jilț mare, dar destul de vechi, citea o piesă franțuzească și se ridică parcă absent, zîmbind celor trei. Vorbi cordial cu cei doi bărbați, abia aruncînd o privire fetei care tremura de teamă și nu știa pe ce lume se află. Prin asta, el avea aerul să spuie că evenimentul de seamă era că el e vizitat de acești doi inși, că se gîndise la ei și nu uitase că trebuie să se întîlnească cu ei, dar că de fată, și, la urma urmei, de rostul acestei întîlniri nu-și mai amintea... În realitate, ochiul lui ager măsurase din clipa intrării pe ușă fata, din cap pînă în picioare, și rămăsese înmărmurit de frumusețea ei atît de tînără. Actor desăvîrșit, juca acum comedia indiferenței, ca să-și ușureze sarcina de examinator, hotărît să admită fata, oricît ar fi citit ea de prost. Îi pofti pe toți trei să șadă, vorbiră apoi îndelung despre vara care se vestea bogată în rod, despre intrigile care duseseră la desființarea Filarmonicii și despre ultimele spectacole date de o trupă de operă italiană. Pe fereastra deschisă, care da într-o curte interioară, venea ceva din larma Podului Mogoșoaiei și mai ales huruiala asurzitoare a șinelor de fier, ale trăsurilor pe caldarîm. La urmă, se hotărî să examineze și fata, așa, cam într-o doară, arătînd, cu un surîs de cunoscător blazat, că nu crede că o va putea primi la cursul său. În cei cinci ani cît condusese secția de teatru a Filarmonicii, Aristia dovedise de altfel o seriozitate greu de atribuit unui fost actor, care la nevoie tot mai urcă pe scenă, dar care, cu fizicul lui „aristocratic“, își arăta preferințele pentru rolul de conducător. Eroul eterist, acum om ca de patruzeci și ceva de ani, era primit în cea mai bună societate și nu avea în chipul lui de palicar blazat, cu ochii mari, nas puternic și gura hotărîtă, nimic din figura tradițională a actorului boem și famelic.

Îi dădu fetei să citească *Zburătorul* lui Eliade. Inima lui Bălcescu bătea să-i spargă pieptul... În schimb, fata nu avea aerul să ia în serios cititul, simțise că alte motive vor decide soarta ei. Poate că era și o tehnică șireată de a bagateliza un examen pe care știa că ea nu putea să-l ia. Citi destul de prost. Aristia își netezi mustața tunsă, cu un deget, de jos în sus, rămase un timp pe gînduri și apoi ciocăni, cu degetele, în masă.

Deşi de douăzeci şi mai bine de ani traducea, citea şi juca uneori teatru, avea totuşi trac de cîte ori ţinea să producă impresie cu orice preţ, şi acum dorea să le dea o lecţie de citit. E adevărat că a declamat cu o căldură plină de fervoare versurile înaripate şi arzătoare ale acestui tulbure „Zburător". Cei de faţă fură sincer uimiţi, copietorul de roluri se întrerupse şi ascultă şi el. Sfîrşi teatral, adică rămînînd afectat, pe gînduri, aşteptînd parcă să se stingă ecoul din el.

Înainte de plecare, fata, sprintenă şi năvalnică în tinereţea ei inconştientă, îi spuse că ştie să şi cînte. O întrebă, tot absent, ce a pregătit şi se îndreptă spre o pianină aşezată în colţul opus ferestrei, gata s-o acompanieze. Dar ea nu ştia decît cîteva cîntece de lume ale lui Anton Pann, care circulau atunci, nescrise şi purtate de lăutari. Totuşi, urmărind cîntecul, Aristia improviză un acompaniament uşor, cît era necesar. Fata avea o voce de cristal, mică, dar de o înflorită gingăşie. În clipa asta, el hotărî că ea va fi steaua trupei de comedie cu cîntece, care prelungea fiinţa Filarmonicii. Totuşi, figura lui de palicar, cu mustaţă tunsă, nu exprimă nici aprobare, nici dezaprobare. Cei trei, dezamăgiţi, îşi ziseră că încercarea n-a izbutit şi Voinescu II se ridică să plece. În pragul uşii, Aristia le spuse, mai mult ca o propoziţie secundară, în timp ce-şi potrivea cravata lată de mătase neagră :

— În toamnă, *mademoiselle* Ceaurescu, veţi începe să lucraţi la cursul meu. Vă rog să luaţi volumele acestea de poezii — şi scoase dintr-un raft vreo patru volume — să le citiţi şi să însemnaţi pe ele, cu creion roşu, versurile care vă plac...

Frusinica şi Bălcescu au străbătut culoarul întunecat al sălii de teatru, ca într-un decor de vis. Voinescu II, înalt şi puţin cam naiv, spuse nedumerit :

— Eu credeam că nici vorbă nu va fi să faceţi teatru, domnişoară. Părea că nu vă place de loc.

Ea zîmbi. La paisprezece ani era mult mai puţin naivă decît maiorul cel voinic.

Cu ce bucurie se gîndea Bălcescu că vor petrece cu toţii vacanţa la Bălceşti. Cu toţii... adică el, fetele, Barbu, Frusinica...

Fata însăşi, în odaia întunecoasă, lipită pe jos cu lut, culcată ziua întreagă pe patul de scînduri, răzbită de căldura arzătoare pînă o apucau durerile de cap, se gîndea mistuită de nerăbdare.

Știa că în fiecare an mergea la Bălcești cîte o lună, ca să se întremeze, că e cam slăbuță, zicea Zinca, în realitate ca s-o mai ia de lîngă mama ei bolnavă. După moartea acesteia, acum cinci ani, rămînea la Bălcești luni întregi.

Acum, își zicea că va rămîne pînă în toamnă, și tot așa se gîndea și Nicu. Dar de data asta, Zinca gîndea altfel. Deocamdată, făcu tot ce putu, ca să-i amîne plecarea, să nu meargă o dată cu cei doi. De aceea, era frămîntat și îngîndurat Nicu.

La Dealu Mare se vor opri, ca să mîie noaptea la niște prieteni și rude, zapciul fiind un văr al tatălui lor. Dar mai au încă pînă acolo, căci trebuie să treacă gîrla. Se bucură copilărește de acest drum de vară. Mai ales se bucura de obicei Nicu, fiindcă i se pare că judecă mai ușor, că se adîncește mai bine în gînduri, în legănatul trăsurii. Altădată... Acum îi lipsește ceva.

Se aud de departe strigăte și, după cotitură, cînd drumul iese din porumb, văd niște oameni care se îndeamnă la ridicatul poverii cu umărul. Vizitiul se întoarce, amărît, către ei.

— Conașule, am ajuns la Vadu Rău și înaintea noastră e un rădvan înfundat pă care nu-l poate scoate dîn noroi... Rămînem acilea. Nu merg mai dăparte, să nu mă înfund și io.

Arătă satul lîngă rîpa unui rîu, în drum spre Pitești. Malul dinspre miazănoapte, dincolo, se pierde scăzut în prundiș, în zăvoaie de salcie și apoi într-o luncă de tufe și de arini, pe care cade acum toată puterea soarelui lui cuptor. Șuvoiul apei lovește în partea astălaltă, în malul înalt, care s-a rupt cu timpul și se rupe mereu. Acum gîrla e iute, tulbure, și revărsată, cu firele ei toate crescute laolaltă, într-o singură matcă, lată, pămîntie și cu spinări de șuvoaie.

Tot în partea astălaltă, dar la stînga în fund, departe, dincolo de lanurile de un verde-gălbui, e o pădure neagră și, pînă la ea, risipite, unele bordeie ale satului. Sat mai mult de șes, pe moșie boierească, la fel cu acelea pe care le zugrăvea cu vreo cincisprezece ani înainte și marele logofăt Dinicu Golescu, în scrierile sale „...Intrînd cinevaș într-acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casii, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu sămănăturile omului pentru hrana familiei, și în scurt, nimică ; ci numai niște odăi în pămînt, ce le zic bordeie, unde intrînd cinevaș, nu are a vedea alt decît o

gaură numai în pămînt, încît poate încăpea cu nevasta și cu copiii împrejurul vetrii, și un coș de nuiele scos afară din fața pămîntului și lipit cu balegă. Și după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugind, cum va simți că au venit cineva la ușă-i ; căci știe că nu poate fi alt decît un trimis spre împlinire de bani.“

*

Cînd carul fu încărcat pentru a patra oară, ca să iasă la drum, căci făcuseră aria de treierat în sat, Vasile Peștefript își trimisese copiii mai mari, care-l ajutaseră, un băiat, Ștefan, care mergea pe șaptesprezece ani, și o fată, Sia, care împlinise de curînd cincisprezece ani, să plece singuri acasă... Spusese că vine și el mai tîrziu.

— Spune-i mă-ti că viu și io mai tîrziu, că mai am treabă. Am dă vorbit cu neica Șoricaie.

Eftimie Șoricaie, la o zvîrlitură de băț mai departe, își strîngea și el sîrguitor grîul, deși era după chindie, cu ai lui. Oamenii zoreau, fiindcă se așteptau ca și în noaptea asta să plouă, cum ploua cu găleata în fiecare noapte, deși ziua soarele dogorea de aproape două săptămîni... Vedeau cu groază că li se mucegăiește grîul pe cîmp... Pînă acum nu putuseră munci pe lanurile lor ziua, căci nu sfîrșiseră de secerat, de strîns, de treierat, de dus sacii plini la schelă la Turnu, cu grîul boieresc... Ba încă fuseseră siliți, deși ardea inima în ei, să facă și șirele de paie... Acum luptau deznădăjduiți, să scape cît se putea scăpa...

Vasile ocoli prin marginea satului ăl nou, făcut întreg din bordeie, în locul bordeielor dărîmate din josul satului vechi... Erau aci acum aproape o sută de fumuri, căci tot aci se mutaseră și toți însurățeii de la Regulamentul Organic încoace... Pămîntul din jos de satul vechi era mult mai gras decît cel de la vad, iar bordeiele erau prea risipite, cu „bărăgane“ între ele, pretindea boierul, pe care nu se puteau face ogoare... Acum, de cînd cu noua orînduială, pămîntul era foarte căutat, iar moșiile își împătriseră prețul și proprietarul nu putea să mai îngăduie atîta risipă.

În rariștea de deasupra gîrlei, dincolo de limba de pădure, era un tei rotat, cu iarba de subt el deasă ca o pajiște... Vasile scrîșni din dinți, mînios. Sultana nu era subt tei... Îi era teamă

că nici azi nu va veni, căci începuse să aibă toane afurisite, de nu se mai putea înțelege cu ea... De vreo cincisprezece ani de cînd se tot certau și se tot împăcau, ea trăise — vorba femeilor care o urau crîncen — aproape cu tot satul... Vasile era acum om în toată firea, că se apropia de patruzeci de ani, însurat, avea trei copii, și Safta, bălană încă, sta să nască din nou, azi, mîine, dar el nu se putea desprinde de teleleica asta de Nica, de parcă îl vrăjise. Avea și ea aproape treizeci și șase de ani și tot nu se potolea... Pînă după Paște, anul ăsta, fusese ibovnica lui Codan al lui Predoiu, flăcău tomnatic, care nu se însura din pricina ei... Cînd a văzut că ea nu vrea să se mărite cu el, s-a înfuriat și în trei săptămîni s-a însurat... Ea, deocamdată, s-a luat din nou cu Vasile...

Abia peste cîtăva vreme o văzu ieșind din lăstărișul înalt, că era aproape tufăriș, cîntînd încet, cu sprîncenele ridicate, cu mîinile împreunate la ceafă... Ia, întinsă peste sîni, îi arăta și mai pietroși... Toată era plină și mustoasă ca un ciorchine negru și doldora, îndesat bob lîngă bob. Cu mijlocul strîns în bete, tot fără burtă și acum, se legăna în mers pe șoldurile late... Îi ieși înainte scrîșnind din dinți și o strînse în brațe cu dușmănie, dar o simți vînjoasă ca un flăcău.

Se zbuciuma parcă ar fi vrut să scape : îi alunecă totuși opinca pe iarbă, căci de dinainte de nunta cu Ichim nu mai umbla niciodată în picioarele goale, și se lăsă moale în brațele bărbatului. Știa să-și lase trupul moale și greu, cînd era îmbrățișată.

Și culcată, sta cu mîinile subt căpătîi... El îi privea ochii verzi ca apa lacului, subt sprîncenele negre, groase.

— Ti, Nico, spune, cîți ai iubit în sat ?

— Ce-ți pasă ție... ? Ce-i al tău e pus deoparte...

Rîdea arătînd dinții mulți între buzele cărnoase.

— Mă, femeie, nu ți-e milă dă mine ? Nu vezi cum mă părpălesc ca pe jăratic... ?

— Hei, măre Vasile, da' ție ți-a fost milă dă Maria dă s-a spînzurat dă craca nucului, cînd te-ai luat tu cu Safta ?

— Fă, tu să știi că io te omor...

Ea îi citi mînia și patima în ochii mari, căprui.

— N-ăi fi tu atît dă prost, să vrei să umbli cu butucul dă picioare la ocna părăsită, în loc să-ți vezi dă copii, și să stai cu mine cînd și cînd pă iarbă subt teiu ăsta.

— Îmi las nevasta și copiii. Hai să ne luăm.

— Ba, asta să-ţi iasă dîn cap, Vasile... că io dă măritat nu mă mai mărit... Omu meu nu mai e pă lumea asta.

El se frămînta mereu, simţind că îi scapă din mînă ca o şerpoaică.

— Ascultă, tu, spune cu cîţi dîn sat te-ai ţinut pîn pădurea asta... Cu toţi ?

Ea nu răspundea... Îşi juca numai ochii verzi într-ai lui...

— Hei, dă ţi-aş putea face un plod, că nevesti-mi i-am făcut patru... te-ai ţine tu dă mine... dar vezi că nu prinzi... Arde sămînţa în tine. Şi deodată se îndîrji să afle. Ascultă, tu, cu cîţi te-ai tăvălit pîn iarba asta ? Cu toţi dîn sat ?

— Nu cu toţi... Numai cu cîţi am vrut.

Se făcuse din ce în ce mai neruşinată şi mai slobodă de gură... De la o vreme nu-i mai plăceau decît flăcăii mai tineri decît ea. Era tare sfruntată. Femeile din sat, de pildă, se dădeau cuvincios la o parte din calea bărbaţilor, cînd se întîlneau în drum, dar ea îi înfrunta pe toţi... Nici la biserică nu sta între femei...

Nu-i vorbă că şi ele ar fi sfîşiat-o... Într-o zi i-au cerut lui popa Gheorghe să n-o mai lase în biserică. De lăsat, a lăsat-o popa, dar a oprit-o într-o zi, după liturghie :

— Ia stai, tu, muiere, că am o vorbă cu tine.

Ea a rămas şi l-a aşteptat cu capul într-o parte. De cînd se uscase ca o scîndură şi înălbise ca o oaie, popa Gheorghe se făcuse foarte aspru.

— Ascultă, tu, muiere. N-ai dă gînd să te mai potoleşti ? Că uite ai trecut dă vîrsta tinereţii... Ai să mergi în focul gheenii cu atîtea păcate...

Ea îi spuse, lăsînd capul în jos, mironosiţă cam coaptă :

— Păi... am crezut că dragostea-i dă la Dumnezeu, părinte.

—O fi dragostea dă la Dumnezeu, dar neruşinarea e dă la tine. Să ştii că dacă nu te pocăieşti, sfînta grijanie şi sfintele Paşti nu le mai capeţi dă la mine.

— Apăi, părinte, una spui şi alta faci... N-ai cetit dumneata în biserică dăspre una tare iubeaţă, Măria Măgdălina ?

A lăsat-o în plata Domnului ; ce era să-i facă ?

Se scorniseră fel de fel de vorbe pe seama ei... Că umblă cu vrăji, ca să strice casele oamenilor, că miroase a busuioc de zăpăceşte bărbaţii.

Într-o zi la horă au încolțit-o bine muierile, că le scosese din sărite cînd o vedeau atît de năvălită de bărbați și flăcăi la joc, cînd ea nici măcar nu juca bine.

— Mai toarnă apă, fă muiere, peste dracii ăia dîn tine, i-a strigat Rița lui Drăgan, și toată lumea s-a uitat la ele.

Sultana s-a întors pe jumătate spre ea. Rița era încă slabă, căci zăcuse un an și mai bine după nașterea copilului din urmă. Apoi a măsurat-o din cap pînă în picioare, a văzut-o așa mică și slabă și a privit-o cu milă. Ridicînd din umeri, s-a întors către celelalte :

— Nu vă fie frică, fă, că nu le--o iau toată. Rămîne și pentru voi. Eu nu culeg decît ici, colo ce-mi place și trec mai departe.

— Dă ți-ar face unu dîntre ei un copil, i-a spus Rița. Să vezi și tu ce-i aia. Poate că te-ai mai potoli dracului.

— Nu prinde asta copil, clătină din cap Maria lui Ion. Nu știi că poteca bătătorită nu prinde rod ?

Maria lui Ion era amărîtă că vedea că și Simion al ei, cu cașul la gură încă, da tîrcoale acestei femei afurisite.

Sultana se făcu deodată pămîntie la față, se apropie de lavița pe care sta Maria, acum albă toată și uscată, că îmbătrînise înainte de vreme, îi luă mîna cu un fel de spaimă.

— Ascultă, lele Mărie, dumneata nu vorbi așa, că mă doare. Dumneata nu ești cum sînt cutrele astea care-și fac dă cap pă ascuns. Dumneata ești o sfîntă care n-ai știut dăcît dă casa și dă copiii dumitale și n-ai cunoscut alt bărbat dăcît pă bărbatu dumitale, lîngă care ai îmbătrînit. Să știi că și casa dumitale e sfîntă pentru mine și io mai mult nu-ți spun. Da' asta s-o știi.

Apoi se întoarse către cobzar, rîzînd cu dinți mulți, dintr-o dată ; îi spuse să cînte un cîntec al ei. Apoi începu să-i zică, așa, de-a dracului, uitîndu-se numai la Vasile, care era cu Drăgan, cu bătrînul Șoricaie și cu Petre, cu o ulcea de vin pe masă ; că hora se făcea acum tot la han, deși nu mai rămăsese în sat decît Restea, care izbutise să-l domolească printr-o minciună pe Ion, în privința morții lui Miai.

Ridicase sprîncenele mari și rîdea cîntînd :

„Cine aude gura mea
Lasă vinu și nu-l bea
Ș-ascultă la gura mea.

Gura mea dă ce-i făcută?
Dă vin roşu şi dă turtă,
Cine-o prinde d-o sărută
Cîtu-i lumea n-o mai uită..“

Avu atîta haz, că rîseră nu numai bărbaţii, ci şi femeile, şi mai cu seamă rîse şi Safta, care avea inimă bună. Veni la ea şi o pupă.

— Dracu să te ia, fă muiere, că ai tu ceva în tine că înmoi inima omului.

Sultana o privi rîzînd cu prietenie.

— Nu-ţi fie frică, fă Safto, că io casa nu ţi-o stric, casa nimănui n-am s-o stric. Asta să ştiţi voi.

Şi s-a ţinut în felul ei de vorbă. S-a ferit de oameni însuraţi. S-a ferit cît s-a putut şi de Vasile.

*

Dar acum erau iar amîndoi în pădure subt tei. Vasile ştia că nu va fi pentru multă vreme. Ea îşi dădea seama că, dacă l-ar fi izgonit acum, el ar fi fost în stare s-o ucidă ori să se omoare. Îl vedea furios de tot şi ştia că e mai bine să-l ia cu binişorul. El simţea jocul ăsta al ei şi era abătut. O rugă să-i cînte un cîntec, cîntecul lui şi al teiului lor, zicea el cu amărăciune. Puseseră „Tei“ în loc de paltin.

Ea-l asculta pe gînduri, rupînd între dinţi un fir de iarbă. Se ridicase în genunchi şi privi departe spre dealuri, unde printre nori grei scăpăta soarele. Apoi începu, ridicînd sprîncenele, cum îi era obiceiul :

„Teiule cu frunza lată...
Şi cu inima rotată,
Lasă-mă la umbra ta,
Pe mine şi pe puica...
Neică, io nu te-oi lăsa,
Că mi s-o usca frunza,
Că v-am mai lăsat o dată,
V-aţi iubit o vară toată,
Iar toamna cînd aţi plecat,
Toată frunza mi-a picat...“

El îi strivi amărît gura cărnoasă și o rugă cu ochii mari să mai cînte încă un alt cîntec, care-i plăcea tot atît de mult. Ea îl privi, ca de departe. Îi plăcea bărbatul ăsta voinic, cu fruntea dreaptă și mustața plină, tunsă scurt. Îi era milă de ochii lui de cîine căruia îi e frică să sfîșie. Îi cîntă cîntecul cerut, dar cu gîndul străin de el.

„Neică, dîn dragostea noastră
A-nflorit un pom pă coastă,
A-nflorit și n-a rodit,
A gîndit că ne-am sfădit,
A-nflorit și s-a uscat,
A gîndit că ne-am lăsat."

Era o jale în dragostea lor, căci simțeau amîndoi, fiecare în felul lui, că nu se mai poate... Ceea ce vrea el nu se mai putea. Se auziră deodată niște strigăte... Era băiatul lui Oagea al lui Chivu, care păzea vitele mai departe în pădure, într-o poiană, și-i văzuse mereu pe acolo.

— Nea Vasilee, nea Vasilee...

Îl văzură ivindu-se speriat la capătul celălalt al rariștei. Era un băietan de vreo paisprezece ani, subțire, în picioarele goale.

— Nea Vasile, fugi că umblă dorobanții să adune oamenii pentru corvoadă la vad... Fugi.

— Unde sînt, mă, în sat ? întrebă Vasile neliniștit.

— Nu... acum caută pă aici, pîn pădure... Fugi.

Vasile îi strigă muierii în grabă :

— Vino și mîine, Nico...

Ea se uită lung după el, cum se lasă la vale printre lăstari, peste rupturile rîpei.

În cîțiva ani de la înființarea lor în forma asta polițienească, dorobanții se dovediră o nouă pacoste pe capul clăcașilor, atît de năpăstuiți prin noua pravilă, care îi înlănțuia și mai mult de moșie, osîndindu-i la un soi de muncă silnică în folosul proprietarilor. Aceștia aveau acum putința să-i execute fără cruțare, cu caraulele de dorobanți care cutreierau satele, băgînd spaima pînă și în copii. La arat, la prășit, la seceră, la orice podvadă oamenii munceau cu dorobanții după ei. Călări, găietănați, cu sînețe și săbii, dar mai ales cu gîrbace în mînă,

dorobanții nu glumeau. Ei erau o nouă pacoste și fiindcă alături de birul de treizeci de piaștri de cap de om, unificat acum, erau încă o sarcină pusă peste sate, alături de cutia milelor și alături de atîtea angarale. Satele trebuiau să dea nu numai ostași pentru noua armată a țării, ci și dorobanți. Cînd satul dădea un dorobanț, trebuia să-l îmbrace, să-i dea lui o sumă de bani și să-i dea și familiei lui un ajutor. În schimb, aspru porunciți, dorobanții uitau cu totul că sînt fii de clăcași.

Nu numai muncile și podvezile de pe moșie se executau sub amenințarea dorobanților, ci și împlinirile de bani și toate corvezile stăpînirii și ale samsarilor stăpînirii. Astfel, de cînd se făcuse satul nou de bordeie de la Vadu Rău, clăcașii nu mai aveau pic de liniște. Pe la vad trecea noul drum de țară al menzilului către Pitești în sus. Era un drum mai bun decît ce-l vechi pe la Măruntișu, numai că aci la vad, cînd ploua mai mult, se împotmoleau butcile, carele și deci și căruțele poștei. Ca să nu întîrzie serviciul, contraccii poștei, plătind pe mai-marii dorobanților și pe tiștii de la district, aveau totdeauna caraulele de dorobanți care scoteau oamenii la corvezi pentru trecutul peste apă al butcilor care încurcau drumul, ca și al căruțelor de poștă. Era o silnicie, căci aci nu era vorba de o prestație pravilnicească în folosul statului. Otcupul căruțelor de poștă era o afacere de milioane, pe care cei care îl luau, îl asigurau prin întovărășiri cu marii boieri, rude cu noii capi ai departamentelor, rude chiar cu vodă. Așa că și de aci porneau porunci care împilau satele.

Acum, cu ploaia asta care ținea de două săptămîni, gîrla se umflase peste șivoaiele ei statornice cît toată albia, căci dacă ziua era soare dogorîtor, noaptea turna cu găleata. Nu se mai putea trece decît cu greu prin vad și toată ziua ceaușul cu dorobanții lui adunau oamenii de prin sate și de pe lanuri, băgîndu-i în noroi pînă la brîu, ca să despotomolească rădvanele și căruțele și să le treacă apoi prin apă.

Le cam știau și ascunzișurile prin pădure și prin zăvoaie. Sultana abia ieșise din rariște, pe cărare, că îi și întîlni pe cei trei călări.

— Fă Sultano, urlă ceaușul la ea, că o cunoștea, unde a fugit Vasile, că erai cu el ?

— Nu știu, de unde vrei să știu ? Și trecu nepăsătoare.

Ceaușul urît și chior o amenință cu gîrbaciul, zborșindu-se la ea :

— Hei, nu vrei să spui? Da' cînd te-oi plesni, ai să spui și laptele pă care l-ai supt.

— Mă urîtule, cum o să spun unde-i Vasile, dacă nu eram cu Vasile, că eram cu Codan. Și-l înfruntă mereu îndrăzneață, bucurîndu-se că așa îi mai ține în loc.

— Atunci, grijania ta dă muiere, spune încotro a fugit Codan.

— Păi dacă mă înjuri, iacă nu-ți mai spui. Și-l privi disprețuitor.

De cînd se făcuse atît de mult femeie, știa că în fața ochilor ei și a nepăsării ei se frîng și gîrbacele. Luase obiceiul să vorbească oricărui bărbat, oricine ar fi fost el, ca de la femeie la bărbat.

— Hai, spune odată și sfîrșește...

— Dacă mă întrebi fără să te zborșești la mine, îți spun.

— Spune odată, cînd îți zic.

— Apoi iaca a fugit pă aici, și arătă cam înspre răsărit.

Cei trei călări își deteră seama că în tufăriș e greu de intrat cu caii și o luară razna spre dreapta.

— Vedeți să nu-l prindeți, mă... le strigă ea coborînd pe potecă.

Ceaușul o înjură din nou și se afundară toți trei printre stejari. Pe drum, pe poteca nucilor, ea îi întîlni pe ai lui Căciulămare, el cu doi dintre feciorii lui, amîndoi însurați și cu copii, care treceau liniștiți spre conac. Cel de-al treilea fecior al lui Duță Căciulămare era acum logofăt boieresc. Erau liniștiți, fiindcă unseseră pe ceaușul care nu se mai lega de ei niciodată. Duță Căciulămare rămăsese singurul om înstărit în Zăvoiu Dihorului...

*

Chiar lîngă vad, se ridică din pămînt un fel de bordei cu zdrențe puse pe el la uscat și cu o ulcică în parul susținător al căpriorului. În adîncitura tăiată prin care se trece spre vad, vreo șase-șapte țărani aproape goi, uscați de soare, și vînturi, acum cu picioarele în noroi pînă la genunchi, se opintesc din greu să scoată un pian cu coadă dintr-un rădvan mare unguresc, împotmolit. Ceaușul pocnește din harapnic și strigă mînios și cam năuc:

— Hai, mă, că ne apucă noaptea...

Oamenii abia își trag picioarele din noroiul ce le vine pînă la coapse, cînd se apleacă să puie umărul, și care atinge burțile cailor, care nu mai vor să tragă. De trudă zadarnică se smucesc istoviți în lături. Elena Filipescu, proprietara pianului, într-o rochie verzuie, largă și strînsă sub sîni, cu capelină și *„face à main"* [1], aleargă agitată în jurul lui, imploră anapoda :

— Cu grijă, oameni buni... Nu așa... Nu așa... Ridicați-l mai sus.

Mitică Filipescu, un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, puțin palid, în haine apusene, cu redingota cenușie, strînsă pe talie, și pantalonii prinși cu bentiță subt gheata ascuțită, privește încruntat și lovește iarba cu bastonul cu mîner de argint. Îl doare frivolitatea nevestei lui. Ea vine spre el, mereu agitată, scuzîndu-se :

— *Je suis desolée, cheri... Je vois que c'est trés ecombrant... Je le regrette... Mais vous savez que je ne peux me passer de musique deux mois à la compagne.* [2]

Mitică Filipescu, tot mai încruntat, cu bărbuța neagră, tunsă scurt, ridică nervos din umeri.

— *Je vous l'ai bien dit qu'il y aura des complications. Et voilà...* [3]

Elena se îndreptă spre oamenii care au izbutit în cele din urmă să pună clavirul cu coadă pe pămînt uscat.

— *Enfin, ça y est. Merci, mes chers amis.* [4] Se tot învîrtește fericită în jurul pianului salvat.

Ceaușul agită harapnicul, își frămîntă buzele înspumate, nasul boțit, capul pătrat. Ochiul stîng îl ține mereu aproape închis. Are cizme groase în picioare, un ilic cu găietane peste cămașă. Pocnește din harapnic.

— Hai, acum săriți jos toți, să scoateți și poștalionul din noroi.

— Nene Costache, nu scoate sufletul din noi, se vaietă unul dintre săteni, luînd noroiul de pe el cu palma făcută ca o

---

[1] Lornetă (fr.).

[2] Sînt mîhnită, dragul meu... Văd că e peste mînă... Îmi pare rău... Știi însă că nu mă pot lipsi de muzică timp de două luni la țară (fr.).

[3] Ți-am spus eu că o să fie cu bclucuri. Și iată... (fr.)

[4] În sfîrșit, s-a terminat. Vă mulțumesc, dragii mei prieteni (fr.).

lopată. E om cam de patruzeci și cinci de ani, tare brăzdat de necazuri și de boală. Nu e decît Ion. Ion sin Firu, cum l-a însemnat pe vremuri omul Vistieriei.

— N-ai inimă de om ? Nu vezi că iar vine ploaia și trebuie să ne aducem bucatele dă pă cîmp acasă ? Cu ce plătesc biru ? Mi-a luat omu zapciului an, boii. O să-mi ia acum și iapa, strigă spre ceauș Toma, năclăit de noroi, dar dîrz, cum de mult nu l-au mai văzut ai lui : clocotește de furie.

— Și ce să facem cu poștalionul împotmolit ? îl bruftuiește amenințător ceaușul.

— D-o săptămînă ne stă grîu secerat pă cîmp. Putrezește subt ploaie. Privirea lui Toma scăpără de mînie.

— N-am ce face... Corvoada e corvoadă... Uite, na ! s-a mai împotmolit o brișcă, și arată amărît, pocnind din harapnic, în susul vadului. În poștalionul acum vopsit albastru, cu pînza alburie, care coboară spre vad, era iuncherul Bălcescu și sora lui, care zăriseră speriați rădvanul împotmolit înaintea lor. Tița tresare amețită de pocnetele de bici, de strigăte. Toma Panduru își desface pieptul, rupînd cămașa cu mîna dreaptă, pe care o mai are, și se apropie mînios de ceauș.

— Omoară-ne atunci, dacă este pă omorîte... Căci și așa e vai dă păcatele noastre.

Mitică Filipescu vine liniștit și palid spre ei.

— Oameni buni, de ce nu vreți să dați ascultare ceaușului ?

Îndurerați, țăranii înconjoară într-o fierbere deznădăjduită pe boier. Anii aceștia și mai grei din urmă i-au îmbătrînit pe toți. Ion, înmuiat de obidă, a pus un genunchi la pămînt.

— Măria-ta, îndură-te dă noi... Dă zece zile ne stă grîu secerat pă cîmp și nu-l putem duce acasă la arie.

Filipescu îi ceartă potolit, cu privirea în pămînt, ca să nu se vadă că întrebarea lui nu e chiar o ceartă, ci o dorință de a afla încă o dată — și din cele ce vede aci — ceea ce de altfel el știe de mult.

— Nu trebuia să vă apuce ploile lui cuptor cu grîul pe cîmp. Uite cum arată iar cerul. Într-adevăr, spre apus se ridică un perete moale de nori negri, amenințători.

— Vai dă noi, a trebuit să secerăm întîi grîu boierului, că altfel nu să putea, îl lămurește Toma, pe cînd altul dintre săteni, deșirat, Mitru lui Chibuc, cu opincile desfăcute de noroi, îl întregește.

— Să-l ducem la arie și să-l treierăm... tot cu caii noștri. Uitați, acolo, aria pă care ne-a ieșit sufletu două săptămîni. Apoi să-l ducem cu carele la Turnu și să-l încărcăm pă ghimie...

Și așa, în zdrențe cum e, își arată umerii încovoiați de ridicatul sacilor la schelă. Văzîndu-se ascultați, sătenii se grămădesc, unii vin la un pas de boier.

— Dă trei săptămîni muncim acum numai pentru boier, spune într-un clocot de mînie Toma, și în condica lui, logofătu le trece numai ca trei zile dă clacă.

— Cum asta ? se arată nedumerit Mitică Filipescu, în timp ce, deoparte, Bălcescu se apropiase cu Tița și ascultau încremeniți amîndoi.

— Ei, dumneavoastră nu cunoașteți nartu boierilor ? La ei truda d-o săptămînă e socotită o zi de clacă. Cine nu-l cunoaște pe boieru Medelioglu dă la Vadu Rău !?

Filipescu, tulburat, rămîne puțin pe gînduri. Îl cunoaște de la București numai din auzite pe postelnicul Medelioglu și știe că nici ceilalți boieri nu sînt mai omenoși. Apoi ia pe ceauș, deoparte.

— Ceauș, oamenii ăștia au făcut mai multe corvezi decît cere Regulamentul, de ce îi aduci tot pe ei la vad ?

Ceaușul îl pironește cu ochii lui nelegați între ei, cu un soi de deznădejde de unealtă amărîtă.

— Boierule, n-am alții...P-ăștia i-am prins, p-ăștia i-am adus...

— Cum, au fugit ? întrebă uimit, nemaiputîndu-se stăpîni, Bălcescu.

— Fug și lasă totu pă cîmp, cînd aud pă drum vro droșcă boierească, lămurește ceaușul, clătinînd din capul cu căciula cît banița.

*

Chiar acum vine, se apropie, tot pe drumul de țară, o butcă la care sînt înhămați zece cai. Mai are o jumătate de poștă pînă la Vadu Rău. Patru dorobanți călări merg la trap pe de lături. Țăranii care au văzut-o de departe și-o arată cu spaimă.

— O droșcă boierească. Să fugim, fraților, că e vai dă noi...

Şi se împrăştie cu toţii, gonind spre pădure, de rămîn numai copiii şi femeile pe lîngă bordeie. În butca mare, acoperită, stau cum pot, ghemuiţi, cei patru boieri pe care i-am întîlnit la Vulpe acasă, căci şi acum joacă cărţi, aşa, ca să le treacă timpul. Hurducăielile butcei nu-i stînjenesc parcă, numai din cînd în cînd maiorul Lăcusteanu strigă la surugii :

— Mai ocoleşte glodurile, mă vită, nu dormi pe capră.

Cît văd cu ochii, îi întovărăşesc tarlalele de porumb, pe care ploile şi căldura din iulie l-au ridicat mai mult decît un stat de om, şi căpiţele de grîu, mici, aşezate ca nişte urşi culcaţi pe mirişti, dar numai pe locurile boiereşti sînt acum înălţate şirele înalte de paie de după treierat. Butca trece cu vuiet chiar pe lîngă urcuşul de paie al uneia, care creşte treptat. Băl-Ceaurescu priveşte şira de paie şi cîntăreşte rodul care a fost.

— S-au făcut bucate anul ăsta la Medelioglu, nu glumă...

Căci pe toată întinderea, cînd nu vezi chiar satele prăpădite, e într-adevăr un belşug, o binecuvîntare de aur mult, venind din acel joc nimerit al ploilor noaptea şi al dogoarei de zi, dar care tocmai prin asta loveşte în clăcaşi, în loc să-i ajute, căci ei nu au putut să-şi strîngă bucatele de pe cîmp pînă acum şi astfel noaptea le scutură ploaia, iar ziua umedă le încinge căldura.

*

Dar să ne întoarcem la Vadu Rău.

— Poştalionul ăsta care a venit în urmă poate întoarce ? întrebă Dumitru Filipescu pe ceauş.

— Apoi io zic că da ! E mai uşor, că nici n-a intrat dă tot în noroi, răspunse ceauşul, care are ceva în el dintr-un vătaf de şatră ţigănească.

Bălcescu, care privise mai de departe, întrebă aşa, într-o doară, căci ştie răspunsul :

— Ceauş, nu se poate trece ?

Acesta îşi bate tureatca cizmei cu coada harapnicului.

— Înainte dă trei zile, nu, boierule !

Într-adevăr, jos, în rîpă, rîul umflat de ploi a crescut tulbure peste prundiş, pînă în zăvoi, din mal în mal.

Mitică Filipescu nu vede nici el altceva cu putinţă şi se apropie foarte politicos de Bălcescu.

— Domnule iuncher, vreţi să ne întoarcem cu brişca dumneavoastră o jumătate de poştă înapoi, la conacul unui prieten al meu ? Cred că ne va primi bucuros. Cînd vede surprinderea lui Bălcescu, se înfăţişează : Eu sînt căminarul Dumitru Filipescu, şi întregeşte, arătînd spre pian, dumneaei este soţia mea.

La auzul numelui, Bălcescu a tresărit şi pe urmă a rămas încremenit. Pe figura lui negricioasă, cu privirea vie de diamant negru a ochilor, a trecut un surîs.

— Da, se poate, şi se prezintă ofiţereşte. Eu mă numesc Nicolae Bălcescu, şi cu mine este sora mea, Sevastiţa Bălcescu, la care prezentare Sevastiţa, ca o fată de optsprezece ani ce e, într-o rochie uşoară de vară de organdi alb, căci fetele de optsprezece ani nu ţin socoteală de drum, se înclină într-un soi de reverenţă care e departe de cele protocolare.

Filipescu se întoarce spre ceauş şi spre sătenii care aşteptau.

— Oamenii să întoarcă brişca domnului iuncher... şi apoi pot să plece la rosturile lor...

— Să trăieşti, măria-ta, să-ţi dea Dumnezeu tot după inima dumitale, strigă Ion al Firului, bucuros, şi după el e un murmur de recunoştinţă al sătenilor care pleacă să-şi strîngă grîul de pe cîmp.

Bălcescu, plutind parcă pe altă lume, se apropie tulburat de Filipescu şi îi spune cu ochii calzi de admiraţie :

— Domnule căminar, îmi cer voie să vă spun că vă cunosc prea bine după nume. Ştie toată ţara că sînteţi întîiul român care şi-a luat doctoratul în drept la Paris... Şi mai ştiu şi altele.

Nu ştia chiar toată ţara, dar cîţiva tineri tot ştiau despre acest boier de neam, plin de inimă. Elena Filipescu, care se apropie, ia de mînă pe Tiţa, cu un aer protector şi o măsoară din cap pînă în picioare.

— *Mais vous êtes charmante, mademoiselle... Vous êtes presqu'un enfant...*[1]

Tiţa e fericită şi încurcată, dar nu prea are curajul să vorbească franţuzeşte, n-a vorbit decît cu Costache şi cu verişoarele ei, căci Nicu, deşi le învaţă franţuzeşte, spune că e maimuţărie să vorbeşti alte limbi în casă.

---

[1] Dar sînteţi fermecătoare, domnişoară... Sînteţi aproape un copil... (fr.).

— *Je parle très mal français. Je ne peus pas.*[1]

Mitică Filipescu se îndreaptă spre o bătrînă uscată, cu orbitele rotunde, osoase, care pune un petic la o cămașă ferfeniță, în fața bordeiului. Lîngă ea sînt și alți doi copii, golași de tot, cu burțile umflate și brațele ca niște bețe. E Chiva lui Ristache, mutată de boier cu ai ei la Vadu Rău.

— Ascultă, bătrînico, nu ai pe cineva, vreun bărbat, să păzească, o noapte, două, clavirul ăsta ? L-oi cinsti cum se cuvine. Chiva, care s-a uscat îmbătrînind, e însă oricînd gata la vorbă lungă.

— Apăi, Marin, fi-miu, nu poate, păcatele mele, că-i bolnav. Zace în bordei. Poate că dacă o veni Ilie dă la arie, că e dus la muncă.

Filipescu întreabă, scotocind cu bastonul iarba crescută pe bordei.

— Marin e tatăl copiilor ? De ce e bolnav ?

Chiva se întrerupe iar din cîrpitul zdrenței, care ar putea fi cămașă, clatină din cap și pe urmă răspunde găsind totul parcă așa de firesc, că nici nu-și poate închipui că ar putea să fie altfel :

— Păi dacă a fost fugar ?... și-și strînge gura pungă, ridicînd din umeri. Da' copiii sînt ai lui Toader, da' Toader s-a înecat la Turnu cînd descărca grîu boierului. Cuprinde aerul cu mîna ca o gheară, moale, explicativ, și spune într-o șoaptă de prisos : S-a rupt malu și a căzu în bulboaca Dunării cu car cu tot, cînd ducea grîu la ghimie. Apoi se uită în gol, tace și oftează.

Bălcescu, care tot timpul plutise ca pe altă lume, tulburat de întreruperea aceasta, întreabă nedumerit :

— Cum a fost fugar ?

— Păi, a vrut să fugă dîn sat... Că era în vorbă cu o fată dîn Găești, și a fost care va să zică fugar, da' acum își scuipă bojocii în bordei...

Povestea lui Marin și a Frusinei, pe care o știe Chiva, este un fapt petrecut de sute și poate de mii de ori în acea vreme, trăit în deosebite variante de către clăcași sau de robii țigani... Din ce spune bătrîna știrbă, dar foarte vioaie și cu ocoluri în șirul vorbelor, el vede aievea, în culorile *Zburătorului* lui Eliade și ale întîilor noștri poeți, întîmplarea de la Vadu Rău.

[1] Vorbesc prost franțuzește. Nu pot (fr.).

*

Seara, subt văpaia moale a lunei, doi îndrăgostiţi stau de vorbă. El e culcat cu capul în poala ei.

— Dacă ţi-i frică de taică-tu să vii în sat la mine, hai, Frusino, şi-om fugi în lume. Să ne pierdem urma...

Fata, cu cap rotund şi ochi mari, speriaţi, ar primi...

— Da' să fie däparte... Marine, să nu ne ajungă nici tăicuţu, nici boieru tău... că-i vai dă noi...

— Nu rămînem în Vadu Rău... nu. Te duc spre munte, pă Argeş în sus, acolo nu ne ajung nici taică-tu nici dorobanţii stăpînirii.

*

Şi iată că pe Argeş în sus, sub cetatea de la Posada, unde Marin s-a dus să se facă tăietor de lemne, apar doi dorobanţi călări, cu un logofăt, călare şi el. Cînd ajung lîngă ceata de tăietori de lemne, logofătul le face semn.

— Veniţi după mine, că vi-l arăt io... Şi apoi, arătîndu-l în poiană : Uite, ăsta-i fugaru...

Marin a simţit şi a vrut să fugă, dar dorobanţul în fuga calului îi aruncă un lanţ în jurul trupului şi-l smuceşte înapoi.

— Ce ? Credeai că scapi ? Eşti clăcaşul fugit dă pă moşia boierului Medelioglu, nu ? Hai acasă... Şi toţi îşi întorc caii, trăgînd omul după ei.

În sat, acasă, Marin este spînzurat cu mîinile de un pom şi bătut în faţa obştii, adunate cu sila. Boierul, mic, uscat, stă în cerdac, pe o laviţă, turceşte, şi priveşte încruntat. Logofătul dă lovitură după lovitură, cu gîrbaciul, în omul dezghiocat parcă şi-l îndeamnă amarnic să spună :

— Zi : „Cine-o face ca mine, ca mine s-o păţească"...

Marin murmură, strîmbîndu-se înjunghiat de durere.

— Cine-o face ca mine... ca mine...

— Mai tare... Să spună asta după fiecare lovitură, strigă mînios Medelioglu şi-şi plimbă privirea de vultur mumificat peste oamenii din sat, ca să vadă de sînt înspăimîntaţi sau nu.

*

Chiva adaugă, sfîrşind povestea atît de la fel cu altele, ca o taină, în şoaptă, dar mai mult din îngînarea povestirii.

— Noaptea turnau apă rece pă el, în coșar, ca să înghețe... Că era ger în luna lui ghenar.

Bălcescu, uimit, nu pricepe nimic.

— Eu credeam că dacă plătesc despăgubirea, clăcașii se pot muta de pe o moșie pe alta.

Dumitru Filipescu i-a pus frățește mîna pe umăr, îi surîde cu amărăciune, lovește cu bastonul o tufiță de pelin, apoi se întoarce într-un gest hotărît cu fața spre el și-i prinde privirea în ochii lui mari, verzi, cu sprîncene negre.

— Și sclavii la romani se puteau răscumpăra, însă numai în principiu... Încordarea din el s-a înmuiat, clatină din cap și-i spune simplu, cu o amărăciune scăzută, bătîndu-l pe urmăr : Un clăcaș n-are cum să se elibereze în fapt. Dar ia privește... și arată surprins spre drumul noroios.

A sosit acum la vad și butca boierului Vulpe și a pornit cu îngîmfare pe lîngă poștalion spre apă, dar este limpede că nu va putea trece de rădvanul lui Mitică Filipescu.

Cei dinăuntru înțeleg în cele din urmă că trebuie să scoboare. Barba lui Cantacuzino apare în ușa butcii, de unde el privește încruntat. Nu e altceva de făcut. Vor fi toți patru scoși pe rînd din butcă și purtați pe brațe și pe umeri, ca să nu se umple de noroi, de către sătenii amărîți care nu apucaseră încă să plece.

Vulpe, baremi, nici pe brațele lui Ion sin Firu și ale lui Tudose, care-și căutau cu greu sprijin picioarelor în noroi, nu s-a trezit... Gîtul îi e moale, ca la o găină beată, barba i s-a ghemuit pe gură. Dar Cantacuzino și ceilalți, după ce au fost puși cu greu pe uscat, și-au regăsit ifosele boierești și nici nu ascultă pe ceaușul care se văicărea dezvinovățindu-se, deznădăjduit.

— Boierule, n-am oameni, n-am pă nimeni, păcatele mele...

Cantacuzino, senin și cu un nemaivăzut dispreț, face un semn moale.

— Pînă în două ceasuri butca să fie trecută dincolo...

— Boierule, nu pot găsi un om măcar...

Lăcusteanu se revoltă milităros :

— Mă vită... știi tu cu cine vorbești ?... Cu marele vornic Constantin Cantacuzino, directorul Departamentului Administrativ.

Ceaușul, îngrozit, se face una cu pămîntul.

— Aoleo... vai dă copiii mei...

— Pe acest netrebnic să-l legaţi de roata butcii şi să-l ţineţi acolo în noroi pînă se adună oamenii. Dorobanţii să caute locuitori prin ascunzişuri şi să-i aducă aici, oricare ar fi ei, continuă moale Cantacuzino.

Lăcusteanu, cu experienţă de militar, explică dorobanţilor :

— Să se puie trunchiuri drepte, de arini, în cruce, ca să faceţi o plută... pe urmă oamenii pun butca pe ea şi o ridică pe umeri pînă dincolo.

*

Dorobanţii aleargă de o oră prin satele vecine spre pădure, şi mai găsesc şase-şapte săteni. L-au dibuit printre alţii pe Drăgan şi pe Şoricaie dintre zăvoieni. De la Vadu Rău l-au adus pe Niţă Predoiu, om de aproape şaizeci de ani. Sînt vreo doi şi din Puţu cu Salcia. Drăgan scrîşneşte din dinţi, Ion se scarpină amărît în cap.

— N-am avut noroc, şi pace...

Toma, fierbînd mereu, loveşte cu piciorul într-un popîndac şi scuipă mînios.

— Sîntem nişte viermi ai pămîntului, şi pace. Apoi se întoarce spre ceauş : Ce ne mai ţii aici dăgeaba ? N-ai să ai oameni cîţi îţi trebuie pînă mîine. Dă-ne drumul.

— Să nu mă înveţi tu pă mine ce să fac, şi-l atinge cu coada gîrbaciului.

Atunci sare Mutulică cel negricios şi îndesat, feciorul lui Toma.

— Nemernicule, dai într-un pandur ?...

Ceauşul îl privi uimit de îndrăzneala lui şi rînjeşte acru.

— Pandur ? Ei şi... ce-i dac-a fost pandur ? E scutit dă corvoadă ? Nu... Ş-apoi să ţii minte că am io şi cu tine o vorbă, după ce pleacă boierii ăştia.

*

Deasupra vadului, pe covoare aşternute jos şi pe perne, boierii joacă mai departe cărţi, iar dorobanţii le aduc gustări, vin, cafele. Toţi beau vinarsul, rachiu cu tărie de caise, din acelaşi pahar, şi mănîncă cu mîinile, altfel cu multă distincţie. Vulpe adoarme însă mereu, prăbuşit cu picioarele încrucişate

subt el. Cantacuzino își gustă încet cartea și așa, peste umăr, strigă la dorobanț :

— Mă... ciubucele !

Apoi pune jos, anunțînd, două sute de galbeni.

Lăcusteanu aruncă amărît cărțile pe măsuța scundă de abanos cu trei picioare de-o palmă abia.

— Nu...

Băl-Ceaurescu însă e nervos, crede că are carte, își scutură barba nu prea mare, împărțită în două.

— Mai dați-mi și mie cinci sute... și își plimbă limba peste dinți, căci știe el ce știe.

Cantacuzino, socotind că nu mai sînt alții în joc, se pregătește să ceară, dar Vulpe, vorbind parcă prin somn și neștiind că au trecut peste el, îl întrerupe :

— Am dat...

Marele vornic e încîntat că mai are astfel un mușteriu păgubaș, în timp ce marele logofăt aruncă scîrbit cărțile și se înfurie pe dorobanți.

— Ce fac dobitocii ăia ? Ne mai țin mult aici ?

Cantacuzino se uită mirat la el, dar e bucuros că a scăpat de unul tare și acum se întoarce sigur de el către Vulpe :

— Ce faci, boierule, dai încă opt sute ?

Vulpe, ca prin vis, după ce s-a uitat cu ochii împăienjeniți din nou la carte, spune într-un sughiț :

— Îhî...

Marele vornic, sigur de el, pune cartea în evantai pe măsuță.

— Ei, ai pierdut, și îi rîde în nas, începînd să adune banii.

Dar Vulpe, cu un fel de rîgîit, pune și el, moale și tot moțăind, cartea pe masă, carte mult mai mare.

— Îhî... care acum înseamnă pe dos decît adineauri, adică : ba nu. Și adună cu degetele răsfirate banii...

— Parcă e un făcut, ăsta și cînd doarme cîștigă, izbucnește furios vornicul.

Dar iată că trec pe lîngă ei, spre rîpa rîului, Elena Filipescu, atrăgătoare în capelina ei de călătorie, și Tița Bălcescu, în rochia învoaltă de organdi alb.

— Cred că brișca a fost întoarsă, *ma chère,* și vom pleca numaidecît.

Cantacuzino le privește lung, își mîngîie barba și face semn dorobanțului, care tocmai aducea un rînd de cafele, să vină

după el. Se apropie apoi galant și salută cu un gest de *grand seigneur.*

— *Madame, permettez-moi de vous offrir dans ces parages, une tasse de Mocca. Á vous et à votre jolie compagne... Mon nom est Constantin Cantacuzène.* [1]

„Mocca" vine pe drumul Vienei, dar înseamnă tot cafea. Elena a rămas locului o clipă, surprinsă... Pe urmă mulțumește, înclinînd ușor din cap. Iar Tița nu pricepe nimic. Cafegiul pornește după ele, cu cafelele pe tăvița de abanos. Ceaurescu salutase și el, dar e mai preocupat acum de joc și-i face semn, să vie, lui Cantacuzino, care, încremenit pe loc, privește mereu, încîntat și cunoscător, după femei.

— Hai, boierule, că e rîndul dumitale să faci cartea.

E hotărît acum să cîștige și trage îndîrjit din ciubucul pe care i-l întinde, aplecîndu-se, ciubucciul.

Lăcusteanu își răsucește mustăcioara întoarsă în sus și-l lămurește disprețuitor pe Cantacuzino, care s-a așezat și face cartea :

— E nevasta căminarului Mitică Filipescu. Îl văzui și pe el pe aici. Urzește să răstoarne pe Vodă Ghica, să facă răspublică.

Dar, spre mirarea lui, marele vornic l-a ascultat cu interes, rămînînd pe gînduri.

— De unde știi că vrea să ranverseze pe vodă ?

— Am cam mirosit noi ceva...

Vulpe, trezit din somn de această știre, pare și el nespus de interesat.

— Umblă să răstoarne pe vodă ?

Dar Lăcusteanu i-o întoarece tăios, cu dispreț pentru „complotiști" :

— Asta s-o creadă el...

Vulpe clipește din ochi, ispitit, îi tremură barba de țap, care era stufoasă pe vremuri, lasă puțin capul pe umărul stîng și întreabă cu glas fonfăit și dulce :

— Și ce e rău, Grigoriță ?

— Umbli acum după scaunul domnesc, nene Alecule ? îl înțeapă acru Ceaurescu, făcînd cărțile.

---

[1] Permiteți-mi, doamnă, să vă ofer în aceste locuri o ceașcă de cafea Mocca. Dumneavoastră și frumoasei dumneavoastre însoțitoare... Numele meu e Constantin Cantacuzino (fr.).

Puțin cam ramolit, puțin cam șiret, dar știind ce vrea, Vulpe nici nu-l privește și mormăie ca pentru el :

— Ei, parcă voi nu vă gîndiți toată ziua decît la asta ? Îl arată cu cartea pe Cantacuzino. Uite, Costache ăsta atît așteaptă. Cît despre tine... ei, dar vorba e că nici un boier nu vrea să audă de un Ceaurescu domn.

Vel logofătul își trîntește ișlicul, furios, de pămînt și fierbe de mînie.

— Nu vor să mă vadă boierii domn ? Ai ? După cîte am făcut eu pentru ei, ca secretar al Comisiei Regulamentului ? ! Ei bine, o să le plătească Dumnezeu după inima lor, că sînt răi și nerecunoscători. Auzi, după atîtea drepturi cu care i-am căptușit ? Că i-am scutit de orice bir și de miliție ? Țăranii fac și clacă, plătesc și toate birurile, fac și toate corvezile, și acum merg și la miliție, dacă n-au bani să puie om în loc. Iar boierii, nimic... Și acum iată-le recunoștința.

— Așa a orînduit Dumnezeu... că dacă Dumnezeu ar fi vrut ca țăranul să nu plătească bir, să nu muncească la corvezi și să nu facă nici clacă... nu-l făcea țăran... încheie Vulpe, înțelept și fonf.

— Kisseleff, reluă fostul secretar al comisiei, nici nu vrea să audă, cînd era vorba de țăran. Spunea că așa robie nu s-a mai pomenit dă pă vremea faraonilor. Dă trei ori mi-a trimis înapoi hîrtiile.

— Ei, asta... Parcă era după el ? lipăi din buze Vulpe. Ce ? Credea că el n-are stăpîn ? ! Uite c-a avut...

— Nu mă vor boierii domn, ai ? izbucnește din nou acru Băl-Ceaurescu.

— Nu vă supărați, boierilor... Da' e știută vorba veche : „Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor". Mai bine jucați aici... și maiorul Lăcusteanu pune banii jos. Toți rîd de gluma potrivită.

— Ne-o spuseși de la obraz, porcule... îi rînjește prietenos Vulpe... Da' să știi, mă, că tot eu te fac polcovnic.

Pentru ca să devie cîndva polcovnic, se tot vîra Lăcusteanu în partidele de cărți boierești, unde numai marea lui iscusință la joc îl face pe el, mult mai sărac, să scape cu fața curată, fără pagubă.

Ciugulindu-și cu gingășie barba, Cantacuzino se întoarce spre el în timp ce joacă, rîcîit mereu de ideea de domnie.

— Cheamă-l pe Mitică ăsta, Filipescu, adă-l aici la noi. Mai schimbăm cîte o vorbă.

Dar Lăcusteanu se ridică ţanţoş, mîndru de uniforma lui de maior, nou făcut.

— E subt demnitatea mea de ofiţer să stau de vorbă cu un complotist.

Se privesc toţi, miraţi de îndrăzneala lui de a da lecţie de demnitate marelui vornic, dar nu de tot surprinşi, căci îl ştiu şi sanchiu, şi milităros.

Ceaurescu îşi scarpină barba împărţită în două, nedumerit ce carte trebuie să joace şi se întoarce către Vulpe :

— Mitică Filipescu ? Nu ţi-e rudă, nene Alecule ?

Vulpe, care parcă adormise iar, se trezeşte şi desluşeşte, după ce a priceput în sfîrşit despre ce este vorba :

— A, despre Mitică Filipescu e vorba ? E o rudă mai aşa... şi face un gest dispreţuitor. Nu vorbim. Să nu-l chemaţi aici, că e în stare să nu-mi sărute mîna... şi-l plesnesc cu ciubucul.

Soarele începe să scapete. Verdele pădurilor, tot mai negru, verdele acum albăstrui al lanurilor de porumb, galbenul miriştilor şi al şirelor de paie par scăldate într-o lumină tare, aurie... Numai spre miazănoapte dăinuie mereu nişte încălecări de nori grei ca nişte culmi lînoase, negre.

— Mă, mult mai stăm aici ?... Ce fac netrebnicii aceia ? Nu aduc oameni ? întreabă Cantacuzino, apelpisit, către oamenii lui.

Sare speriat un dorobanţ slugarnic :

— Acum, măria-ta.

Dar oamenii sînt greu de găsit. Dorobanţii abia pot pătrunde spre ascunzişurile din pădure şi tîrăsc după ei doar alţi trei inşi, nenorociţi, găsiţi la întîmplare, care calcă de parcă ar fi beţi, cu picioarele goale şi însîngerate prin mirişti, mînaţi de dorobanţi călări, cu gîrbaciul.

Boierii sînt acum încordaţi la joc, fiindcă li se pare la fiecare că de data asta are carte. Se iscodesc bănuitori, nervoşi. E o „întîlnire". Fiecare crede că va da o lovitură în această partidă „de pomină".

Lăcusteanu pune tulburat banii pe masă.

— Două sute.

Ceaurescu îşi ciupeşte nervos barba nelămurită, sare şi piper.

— Și mie cinci sute...

Pune crispat două pungi jos.

— Este... mormăi cel de al treilea, Vulpe.

Și pune și el pungile jos.

Cantacuzino cercetează fizionomiile celor trei, bănuitor, apoi, hotărît, pune patru pungi jos.

— Și mie o mie.

Văzînd cum stau lucrurile, Lăcusteanu, care face o adevărată acrobație să joace între oameni atît de bogați, aruncă jos cărțile, amărît, căci înțelege că toți ceilalți stau mai bine ca el și nu ar putea ține întrecerea smintită.

— Nu.

Vel logofătul se gîndește tulburat și foarte încruntat. Așteaptă cîteva clipe, mai privește la ceilalți doi, căutînd să le citească în privire și apoi spune cu o voce nesigură :

— Și mie încă o mie cinci sute...

S-a făcut liniște încrîncenată.

Vulpe așteaptă să vadă jos banii ceruți de Ceaurescu, și cînd vede că acesta nu are bani, întreabă fonf, dar batjocoritor :

— Pă ce jucăm, pă fasole ?

Vel logofătul e foarte încurcat, își întoarce barba de jos în sus, se frămîntă.

— Pun Vasilații-de-Sus pentru patru mii de galbeni.

— Cîte familii de clăcași are ? vrea să știe, bănuitor, Vulpe, trezit acum de-a binelea, dar tot fără dinți.

Ceaurescu, încurcat, ocolește întrebarea.

— Are șapte mii de pogoane, pămînt ca pîinea.

Banul trage întărîtat și jignit din ciubuc...

— Mă Ceaurescule, mă, pă mine, vulpe bătrînă, umbli tu să mă prostești ? Ce să fac eu cu pogoanele tale ? Mie îmi trebuie țărani, mă, nu pogoane.

— Are optzeci de familii de robi.

— N-am nevoie de țigani... Nu știu să muncească la cîmp.

— Am între ei șapte scripcari și zece fierari, dă îți pot drege și pistoalele.

— Îți iau țiganii osebit, cinci galbeni de cap, fără muieri.

Vel logofătul parcă are un cuțit între umeri, e îngrozit că ar putea totuși pierde. Se mai uită la carte, își ciupește mereu din barbă și încearcă :

— Ziceam că...

Vulpe, acum împăciuitor ca viers, dar altfel aprig, își încrețește figura de țap într-un zîmbet.

— Mă, pentru patru mii de galbeni adu jos Dalota Mare... Dalota Mare, băiatule.

Ceaurescu trîntește pe măsuță indignat, uluit, ciubucul, care cade în iarbă.

— Dalota Mare, cu trei sute de familii de clăcași ?

Marele ban se arată sfătos, împăciuitor și darnic.

— Ei, hai, dacă pierzi, îți dau eu de la mine opt mii de pogoane pe degeaba, lîngă Slobozia...

Celălalt se frămîntă, neștiind ce să facă.

— Nu-mi trebuie... Ce să fac eu cu bărăganul ăla, cu oamenii sloboziți ?

Cantacuzino și Lăcusteanu privesc, interesați acum de joc și ei. Bătrînul așteaptă, dar e neînduplecat, iar celălalt se frămîntă mult, se uită din nou la carte și pe urmă spune cu fălcile aproape încleștate :

— Am dat...

Vornicul, care bănuise că va fi o mare încurcătură, aruncă jos cărțile, căci înțelege că trebuie să fie cel mai slab.

— Hai să plecăm de aici, că m-am plictisit. Și începe să-și pieptene barba cu pieptenul de fildeș încrustat cu diamante. Se ridică apoi, strigînd : Unde-s oamenii, mă ?

Vulpe, cînd vede că omul lui a dat, ține să precizeze ca să nu fie ceartă apoi.

— Va să zică trei sute de familii ?

— Trei sute de familii... Ce ai ? întreabă celălalt, nerăbdător.

— Uite... și Vulpe îi arată cu perfidă gingășie cartea.

Ceaurescu, cînd vede că a pierdut, se ridică scuturat de furie, aruncă jos cărțile și calcă pe ele.

— Hai să plecăm, că locul ăsta e spurcat. De ce nu vine dobitocul ăla de dorobanț cu corvezile ?

Un alt dorobanț, parcă cel mai slugarnic, își dă cu părerea :

— Nu se pricep să adune oamenii. E unul și aici în bordei.

— Lasă-l, că ăla e bolnav rău, lămurește alt dorobanț mustăcios.

— Ce bolnav ? urlă Ceaurescu, mînios. Scoate-l de acolo. Nu-i cunoașteți pe țărani... Sînt niște trîntori... Să-l încerce Nae cu gîrbaciul.

Vin dinspre rîpă, pe iarba bătătorită, şi trec pe lîngă bordei, vorbind, Bălcescu şi Mitică Filipescu, care păreau prinşi într-o discuţie temeinică. Auzind de gîrbaci, se privesc unul pe altul, încremeniţi. Cantacuzino se întoarce, mîngîindu-şi simandicos barba şi întreabă nedumerit :

— Cum îi încerci cu gîrbaciul ?

— Am eu un metodicon de a şti cînd un clăcaş e bolnav ori nu. Îi arde vătaful una cu gîrbaciul. Dacă fuge, e sănătos şi trebuie deci să meargă la muncă ; dacă nu poate fugi, ei, şi aci boierul face cu mîinile moi un gest concesiv, vezi, înseamnă că e bolnav şi poate să rămîie în bordei.

Bălcescu tresare, înfiorat. Toată tinereţea lui, toată nesfîrşita lui sete de dreptate se întoarce în milă şi revoltă. Nu mai poate judeca şi îşi strînge crîncen pumnii. Toate privirile sînt îndreptate spre bordei, de unde dorobanţii scot o umbră de om în zdrenţe, alb ca de ceară, scheletic, pe faţă i se scurge o barbă rară, jilavă. E Marin, care a fugit din sat pentru o fată şi acum nu mai e în stare să se ţie pe picioare, măcinat de boală.

— Nae... adu gîrbaciul... porunceşte Ceaurescu, cu voce moale, fără milă şi liniştit.

Bălcescu tremură de mînie. Îşi frînge pumnii, aşteaptă încleştat. Cantacuzino, după ce bea din paharul adus de o slugă, azvîrle cu dispreţ o vorbă de milă.

— Dă-l dracului, boierule. Nu vezi că e cu un picior în groapă ?

Elena şi Tiţa, care veneau mai în urmă tot dinspre rîpă, simţind că se întîmplă ceva, se apropie şi ele, întrebătoare. Ceaurescu, plictisit de ceea ce socotea el că sînt farafastîcuri, îşi ciupeşte mereu barba, dispreţuitor.

— Ei... dacă faceţi mofturi de astea, cine vreţi să ne scoată butca din noroi ? Şi către dorobanţ : Arde-l.

Dorobanţul ridică biciul, dar în clipa aceea, Bălcescu dă un strigăt de furie şi de răzvrătire.

— Lăsaţi-l în pace, boierule... Ajunge... Fac eu corvoadă în locul lui, dacă e neapărat nevoie de el...

Toţi privesc încremeniţi. Nu le vine să creadă urechilor. Elena face ochii mari, iar Sevastiţa tremură, speriată. Dar, de lîngă bordei, Lăcusteanu izbucneşte violent şi autoritar.

— Iată cine răzvrăteşte ţara...

— Dacă domnişorul acesta vrea să pună umărul la roată... faceţi-i pe plac, şi vocea lui Ceaurescu se face acrişoară.

Bălcescu, clocotind, îşi aruncă centironul şi mundirul de pe el.

— Acum, pe loc.. Dacă nimeni nu mai cunoaşte omenia...

Asta nu poate admite însă Lăcusteanu, care sare speriat, fiindcă el e numai un boier de mîna a doua şi deci e foarte zelos cînd e vorba de drepturile boiereşti. Se întoarce hotărît spre marele logofăt :

— Arhon boierule, nu poate fi îngăduit ca un boier să fie pus la corvoadă. Pravila se opune. Şi priveşte lung, dispreţuitor, pe tînărul iuncher. Un fofîrstoc fără minte.

Cantacuzino măsoară cu înţeles ameninţător pe Mitică Filipescu, care privea şi el revoltat, dar, mai matur, se stăpînea şi îşi strîngea tăcut pumnii.

— Nu el e vinovat. Sînt alţii care îl îndeamnă...

Toate privirile se îndreptară spre boierul care, cu bărbuţa dreaptă, neagră, aproape albăstrie, cu privirea tăioasă, înfruntă liniştit, dar dîrz, privirea marelui vornic. Lăcusteanu s-a aplecat, a cules de pe jos mundirul şi i-l aruncă înapoi lui Bălcescu.

— Nu-şi dau seama ce vor... Apoi se uită mînios la cei doi şi îi ameninţă cu mîna întoarsă. Eu una vă spun : Băgaţi-vă minţile în cap... că de nu, la ocnă putreziţi.

Soarele cade roşu, mărit, printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră, dar e tivit acum cu aur, narîmziu. Razele lui arzătoare încă se întorc de peretele de nori negri, căptuşit cu caiere de lînă fumurie, care a crescut mereu mai strălucitoare.

Cei patru din neamul lui Firu

Alde Firu n-au scăpat decît cam cu un ceas înainte de miezul nopţii, goniţi de ploaie. Înainte însă de a începe să toarne cu găleata, dorobanţii aduseseră o altă butcă pentru boieri, care s-au întors astfel din drum, lăsîndu-i şi pe ei slobozi să plece la bordeie. Ca vai de ei, rupţi de oboseală, cu noroiul curgîndu-le pe izmene, pe picioare, văzînd cum încă se mai scutură snopii lor de grîu risipiţi din clăiţe şi ştiind bine că nu

vor scăpa de mucegai, s-au lăsat spălați pe față de trîmbele ploii care cădea pe ei și și-au adus zdrențele murdare de noroi, cum au putut, aproape goi. S-au oprit totuși lîngă pădure, în margine, la bordeiul lui Toma, care e cam departe de sat, unde vor mînea noaptea. Sînt aci mai aproape de bucatele lor, prăpădite pe cîmp, și vor încerca la noapte, după ce vor dormi un ceas, două, să mai împrăștie grîul iar și să-l întoarcă încă o dată, cu nădejdea că, după ce s-o zvînta azi, nu va mai ploua iar mîine noapte. Măcar să scape paiele, oricum. Acum stau în jurul ceaunului afară în fața bordeiului și îmbucă boțuri de mămăligă cu ceapă și ciorbă de ștevie. A stat ploaia și a răsărit luna printre norii negri, mînați acum tot mai mult spre miazăzi. Cîteva stele ard în cerul umed încă, în aer e o reveneală caldă și se simte parcă răsuflarea puternică a pădurii, a ierbii și a celor cîțiva duzi și corcoduși din jurul bordeiului, cărora le priește de minune soarele toropitor, ziua, și ploaia potop, noaptea. Au să se facă poate și multe zarzavaturi. Porumbul a trecut cu mult de un stat de om. Are să dea și el rod îmbelșugat. Toma a rămas pe gînduri.

— Da, e bine pentru porumb, Ioane, da' vor putrezi știuleții la toamnă pă coceni, căci nu ne va lăsa Medelioglu să-i ridicăm dăcît după zilele lui dă clacă... Un an bun ca ăsta nu s-a pomenit dă cînd mă știu io ; cum vezi, însă, an bun, an rău, pentru noi totuna e... nu ne alegem cu nimic, și, cu mustața strîmbă de silă, împinge strachina cu ciorbă de ștevie din care scot toți, cu linguri greoaie de lemn.

Tudose, fecioru-său, care pusese ceaunul pe bordei, se întoarce hotărît :

— Io la noapte plec în lume !

— Dă ce, mă băiețaș ? îl întreabă unchiu-său Ion, care e atît de ciupit de vărsat, că i se vede și la lumina slabă a focului ciuruiala obrazului scofîlcit. Dă ce să pleci, mă ?

Tudose nu e un băiețaș. E drept că nu e înalt, însă e bine făcut, îndesat, și ridică sacul de cinci mertici cu o mînă pe schela de la Turnu. Mulți își mai aduc aminte de isprava lui de la București. Dar are un zîmbet de copil și o mustăcioară neagră care înșală. Mor fetele după voinicul acesta negricios, și nici văduvele nu-l dușmănesc.

— Mi s-a urît cu atîta clacă. Și pă urmă mi-e teamă dă ce coace Costache Chioru... M-a amenințat și astăzi... Asta nu să dă în lături dă la nimic.

Ion, cu fața parcă strîmbă de amărăciune, se întoarce spre el, nedumerit :

— Și unde ai să fugi, nenorocitule ? Dacă te prinde ? N-ai văzut ce pățesc cei fugiți ? Vrei să putrezești dă viu ?

Tudose, căruia îi strălucesc ochii negri la lumina roșcată a focului, trîntește în silă obiectele întinse pe bordei.

— Mi s-a urît... Am să-mi pierd urma în București... Ori dacă nu, mă spînzur.

Toma se uită cu amărăciune la zdrențele puse la uscat pentru mîine dimineață, care nici nu se vor zbici măcar. Vor pleca încă la noapte la muncă cu ce-o fi pe ei, fiindcă stelele sînt tot mai vii pe carul umed. Nu-i pare rău că-i pleacă feciorul. Ba dimpotrivă.

— O găsi el unde să se ascundă... Mai bine că pleacă... Oamenii au început să găsească acum dă lucru prin fabrici... pă la cărămidării... Sînt dă la o vreme clopotării și tăbăcării mari, cu sute dă calfe. Îi ascund și jupînii, că au nevoie dă ei. Așa, poate scăpa dă clacă, cine știe... Fecioru lui văru Niță e la o fabrică dă vopsit testemele și broboade dă mătase... la Mărcuța, lîngă Dobroiești.

— Mă frate, se înfurie Ion. Așa ai fugit și tu în douăzeci și unu, să faci răzmeriță cu Tudor dîn Vladimiri, pă urmă cu Magheru ăla... Peste zece ani te-ai întors făr-o mînă și c-un ochi stricat, da' dă clacă tot n-ai scăpat...

Toma închide necăjit ochiul care-l cam supără și joacă în palmă un cărbune luat cu mîna, ca să-și aprindă țigara, mai mult iarbă uscată, răsucită de Tudose, pe care o bea în loc de tutun. Țigara s-a aprins și scoate scîntei, că hîrtia e proastă, adunată din gunoiul de la oraș.

— Nu-i nimic, n-am scăpat în douăzeci și unu, n-am scăpat în douăzeci și opt... O să scăpăm poate la anu. Numai să nu ne lăsăm... Ai văzut tu pă fecioru ăla dă boier care a sărit pentru noi ? O să mai auzim noi dă el... Îi aflai numele dă la surugiu. Îl cheamă Nicolache Bălcescu.

Tudose, care intrase în bordei, s-a întors îmbrăcat cu niște hanțe mai acătării, cu cămașa de duminică și are opincile pe umăr. Se îndreaptă spre feciorul lui Ion, un flăcău cam prea înalt și năsos, ca și tată-său.

— Hai, vere Simioane, și tu cu mine... Fugi dă Costache... Dar văru Simion, flăcău isteț, deși nu prea stăruitor, căruia îi place și gluma și mai ales îi plac fetele, se codește...

— Şi Chiva ? În toamnă, dă s-o face porumbu măcar, mă însor. Mă Mutulică, mai gîndeşte-te şi tu...

— Atunci rămîi lîngă opreagu Chivei... Eu am plecat...

L-au petrecut toţi trei pînă la marginea satului, de unde el a luat-o, furişat, prin tarlalele de porumb, alunecînd cu picioarele goale prin noroaie şi băltoace. Cine să umble pe cîmp acum ? Ceilalţi, întorşi, aţipiseră înghemuiţi în bordei, că afară pe jos era prea mare umezeală, cînd a venit Costache cu patru dorobanţi, toţi călări. Au bătut în beşica din fereastră, şi, cum oamenii sforăiau de trudă, au bătut şi cu picioarele în uşa bordeiului.

— Tomo, unde-i Tudose, fi-tu, că am venit să-l luăm la oaste !... Ieşiţi afară... hai... Mai repede, nu vă mai codiţi atît.

Oamenii au ieşit din bordei, cu somnul stricat şi cu ochii cîrpiţi, dar cînd au auzit de oaste, au sărit în sus.

— Nu e acasă. Du-te şi-l caută.

Costache întoarce capul furios spre Toma, care se simte toropit de mulţumire că fiu-său a avut gîndul bun să fugă chiar în noaptea asta.

— A fugit ? Bine. Atunci îl iau pă Simion, că şi el are anii...

Simion a încercat să fugă, dar n-a făcut cîţiva paşi, că l-a şi ajuns arcanul dorobanţului, cuprinzîndu-l ca un şarpe... Maria, mamă-sa, care ştia că ei vor dormi la bordeiul lui Toma, tocmai venea să aducă nişte mălai de acasă, şi aleargă acum după cel prins, zguduită de plîns.

— Băiatu mamii, băiat...

Şi Firu se propteşte de bordei, înjunghiat, încocîrjat.

— Mi-a luat fecioru şapte ani la oaste... De-acum putem să-i facem şi pomenile.

La conacul lui Raletu

Conacul este vechi, cam dărăpănat, făcut din adausuri succesive la o veche casă mai modestă. Drept înnoire, tatăl medelnicerului, care fusese ataşat pe lîngă un comandament rusesc şi făcuse cîteva drumuri de serviciu pînă la Harkov, ridicase o faţadă albă cu coloane mari, simple, văruite, iar între coloane, un fel de terasă adăpostită, pe care, la mese cu scaune de nuiele

împletite, se juca vara cărţi, aşa cum văzuse el la nobilii din Ucraina. Jucau domnii, fie ei europenizaţi, fie tombatere, amestecaţi cu cucoanele, jocuri mai mult ca să treacă vremea, dar seara tîrziu, mai ales cînd erau musafiri mai mulţi, se juca şi serios de tot. Ceea ce complicase acum lucrurile, sau poate le simplificase, era faptul că tot aici veniseră, pe lîngă Mitică Filipescu, Bălcescu şi Tiţa, şi cei patru, adică marele vornic Cantacuzino, banul Alecu Filipescu Vulpe, maiorul Lăcusteanu şi marele logofăt Băl-Ceaurescu. Fireşte, fără să ştie un grup de altul. Boierii se aşezaseră din nou la cărţi. Postelnicul Medelioglu, proprietarul moşiei de la Vadu Rău, era şi el musafir, căci aflase de venirea lor şi îi plăcea să joace cărţi. Era aşteptat cu plăcere, fiindcă aducea cu el şi un tacîm de lăutari, alcătuit din ţiganii lui robi şi după îndrumările lui, taraf cunoscut şi preţuit chiar în Bucureşti, unde cînta iarna, cu învoiala lui, şi numai cînd era el de faţă, la prieteni. Medelioglu, slab, uscat, cu faţa arămie şi osoasă, cu o mustaţă neagră ca o lipitoare, lungă, întoarsă spre bărbie, trecea drept un mare cărturar. Citea elineşte, latineşte, franţuzeşte şi italieneşte. La moşie avea o odaie întreagă cu pereţii acoperiţi cu rafturi de cărţi. La jocurile de noroc juca foarte cumpătat, plăcîndu-i mai mult felul combinaţiilor decît cîştigul, fiindcă ştia bine că după cîştig la cărţi vine şi pagubă. Era, de altfel, tăcut şi nespus de ursuz... Niciodată nu vorbea despre nevasta ori despre copiii lui, ca şi cum aceştia n-ar fi fost, deşi avea două fete şi un băiat în jur de paisprezece ani.

Ca să nu se întîlnească toată ziua nas în nas cu astfel de oameni, Mitică Filipescu fu bucuros să hoinărească printr-o pădure vecină pînă la ora mesei. Era întovărăşit de Nicu Bălcescu şi aveau amîndoi îndelungi discuţii. Tînărul iuncher, zguduit de întîmplarea de la Vadu Rău, era fericit acum că-l întîlnise pe acest bărbat pe care-l admira încă dinainte de a-l cunoaşte de-aproape. Află că Mitică Filipescu doreşte ca şi el ridicarea poporului românesc din bezna în care-l scufundase vitregia cîrmuirilor. La început îl lăsase să vorbească mai mult pe tînărul iuncher, care era foarte măgulit să-şi arate în faţa unui asemenea om părerile lui nutrite din îndelungatele lui lecturi. Aşezat pe un trunchi de stejar de înălţimea unui scaun, căminarul, acum om ca la patruzeci de ani, era un bărbat de statură aproape mijlocie şi cam slab, dar avea un soi de prestanţă fizică, care-i venea şi din pricină că hainele croite

la Paris îl îmbrăcau de minune. Purta o jachetă strînsă pe corp, care se încheia frumos în față și alerga, fără poale, înapoi, ca aripile de rîndunică, cu o jilectă verzuie, brodată, dar foarte sobră, peste care trecea lanțul de aur al ceasornicului, de la un buzunar la altul ; pantalonii înguști, de culoarea nisipului, erau bine întinși pe bentița care trecea pe subt talpa pantofilor subțiri. Privirea lui trecea totdeauna dincolo de cel cu care vorbea, căci avea subt sprîncenele tari și negre doi ochi mari, verzi ca pruna, într-un obraz de culoarea grîului copt. Acum purta o barbă neagră, cam aspră, în formă de colier, care izbea prin culoarea ei aproape albăstruie, ca pana corbului, opusă mult cu pielița aurie a frunții și a obrajilor. Mustața îi era tunsă scurt, peste o gură cam mare, cu buzele prea dure. Își juca degetele pe bastonul de abanos, cu măciuca de argint, ca pe clapele unui flaut și asculta pe tînărul iuncher care vorbea însuflețit, stînd în picioare, rupînd cu mîna frunzele lăstarilor de stejar.

— Numai prin înălțarea culturală, spunea Bălcescu, neamul nostru va fi din nou ceea ce a fost... Trebuie să răspîndim cultura în straturi cît mai largi, trebuie să ne creăm o falangă de oameni învățați, de artiști mari, de scriitori care să deschidă mintea tuturor românilor... Să le insufle dorința de a se ridica, în pas cu celelalte popoare...

Mitică Filipescu își mîngîia acum bărbia cu două ușoare proeminențe gemene, de subt care începea colierul cel negru al bărbii tunse scurt, îngîndurat mereu, apoi surîse.

— Credeți, domnule Bălcescu, atît de mult în eficacitatea culturii ?

— Numai prin lumină se ridică noroadele, spuse convins iuncherul.

— Și în cît timp socotiți că vom putea forma falangele cărturărești necesare ? În ce mod vom înființa școlile de care avem nevoie ? Cum vom face ca să aibă cît mai mulți români acces la aceste altare menite să răspîndească lumina ?... întrebă căminarul cu o îndoială altfel binevoitoare și-și privi degetele, căci Bălcescu îi vorbea privindu-l drept în ochi și nu ar fi vrut să vadă în privirea lui vreo urmă de ironie.

— Desigur că asta va cere timp... Foarte mult timp... Va trebui să muncim toți cu mult zel, să ne facem datoria ceas cu ceas... Vor trece probabil cîteva generații pînă cînd să creăm

acel *foyer*[1] de cultură la care să se încălzească toată naţia, conveni Bălcescu, înclinînd capul pe umărul stîng.

— Îngăduiţi-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere.

Bălcescu îl privi surprins, aproape înmărmurit.

— Nu sînteţi de această părere ?

— Nu... Eu socot că problema înaintării culturale este ea însăşi o problemă politică... Numai printr-o acţiune politică se pot realiza acele instituţii înalte la care vă gîndiţi... Pentru ca să putem crea asemenea instituţii, va trebui să luptăm cu cei care au interese ca actuala stare de lucruri să dăinuie, cu oamenii care văd în învăţătură un duşman al lor şi al statului — aşa cum îl doresc ei. Numai împrumutînd un mare număr de instituţii libere, numai înfrîngînd de la început, dintr-o dată, despotismul, printr-o acţiune îndrăzneaţă şi energică, vom crea condiţiile unei culturi înfloritoare, adică numai o dată cu redresamentul politic al naţiei.

— Dacă înţeleg bine, domnule căminar, atunci vă gîndiţi la...

Ochii verzi, subt sprîncenele tari şi negre, ai căminarului, scînteiau ca răsfrînţi din soarele de iulie. Din pricina pieliţei feţei nu se vedea cînd devine palid.

— Da... mă gîndesc la ceea ce te gîndeşti şi dumneata acum...

Bălcescu şopti înfiorat :

— La o revoluţie... ?

Căminarul nu răspunse, ci rămase cu privirea întoarsă înspre bolta umbroasă a stejarului vecin. Bălcescu tăcu şi el, îndelung.

— Şi credeţi că este cu putinţă o revoluţie azi, la noi ?

Căminarul se ridică şi din toată fiinţa lui se desprindea un fel de îndîrjire hotărîtă.

— Da...

Porniră, cu paşi rari, măsuraţi parcă, prin dumbrava cu stejari groşi, răriţi, şi cu butuci de buturugi încă nescoase, năpădiţi de lăstari.

După cîtva timp, Bălcescu reluă, mistuit de o frămîntare lăuntrică :

— Nu credeţi că şi asta cere timp ?...

[1] Lăcaş (fr.).

— Nu .. În orice caz, nu e alt mijloc decît o revoluție, tocmai pentru a cîștiga timp.

Se opriseră din nou în loc și căminarul puse mîna pe umărul tînărului său prieten.

— E necesar un număr de oameni hotărîți, care în cea mai scurtă vreme, căci asemenea fapte sînt greu de păstrat îndelungă vreme tainice, să alcătuiască un program de reforme, cuprinzător și limpede, care să răspundă nevoilor țării întregi. Vin de la Paris și știu că perioada marilor revoluții nu s-a sfîrșit... De îndată ce am avea un program, i-am sili pe conducătorii de azi ai țării să-l primească. Țara va îmbrățișa cu recunoștință reformele anunțate. Abia după asta, *le facteur*[1] învățătură va intra în joc, dezvoltînd posibilitățile latente ale nației... Altfel, încercările culturale vor rămîne simple veleități... care vor crea cîteva personalități culturale fără legătură cu poporul, și atîta tot. De o parte pretenții de știință avansată, de alta mulțimea cea mare orbecăind în întuneric. Asta nu e sănătos.

Erau în dumbravă de aproape trei ceasuri.

Tălăngile vacilor care pășteau prin împrejurimi se apropiaseră de ei și le aduseră aminte că e tîrziu. Soarele era sus, țîșnind puternic dintre turnuri cenușii de nori. Era vremea mesei.

Bălcescu se bucură cînd văzu că, fiind mulți musafiri la prînz, era nevoie să se întindă o masă prin două odăi, după ce se scosese ușa dintre ele. Cu toată fațada de coloane adăugită, încăperile vechilor case erau mici și mai erau și încărcate de tot felul de mobile, cu deosebire de sofale și dulapuri de haine. De acolo, de unde fuseseră puși ei, Bălcescu și soru-sa, două nepoate ale gazdei cam de aceeași vîrstă, un fiu al gazdei, lung și cu nasul coroiat, care nu se mai despărțea de fete, deși era aceeași masă lungită în două odăi, tineretul nu prea vedea pe marii boieri din capul celălalt și se bucurară foarte cînd căminarul Mitică Filipescu, lăsîndu-și soția la locul de cinste, spuse că el mănîncă bucuros între cei tineri. Luă astfel loc în capul ăstălalt al mesei, ca să fie mai aproape îndeosebi de tînărul iuncher, pe care-l vedea atît de simțitor față de durerile obștești și atît de dornic de a îndrepta nenorocita stare de lucruri.

---

[1] Factorul (fr.).

După obiceiul timpului, se adusese la masă mîncare în neştire, mai bine de cincisprezece feluri... Se bău un vin negru, prost lucrat, care avea un gust de tanin. Minunat fu însă taraful de lăutari al lui Medelioglu, alcătuit dintr-un muscalagiu, un ţambalagiu şi trei viorişti. Muscalagiul avea o voce bărbătească, uşoară, care se mlădia iscusit după întortochelile dulci ale cîntecelor de inimă albastră... Cînd, după vreo trei ceasuri, cei tineri plecară de la masă, ca să joace crochet pe o pajişte, în grădină, se închiseră uşile şi marii boieri cerură pe rînd muscalagiului să cînte acum fără perdea... Acesta avea un meşteşug afurisit să întregească măscările pe care le cînta din gură cu un fel de încheieri din nai, aproape onomatopeice în şuierătura lor neruşinată.

Cei doi luară din nou drumul spre pădure, acum înspre partea unui rîu mic, după ce săriră pîrleazul din fund.

Cărturar prin vocaţia lui, iubitor pătimaş al oricărui fel de manifestare culturală, Bălcescu era dezamăgit oarecum de această întîietate pe care o dădea Mitică Filipescu politicului. El îşi spunea că dacă a fost un progres în lume pînă azi, acesta e datorit culturii, nu politicii. Filipescu îşi aprinsese o nouă ţigară de foi, subţire şi lungă, şi-l asculta cu gravitate. Înţelegea că Bălcescu este un om pe care nu-l va convinge niciodată, dacă nu va avea răbdare să discute problema subt toate aspectele ei. Vedea că are în faţa lui un adolescent romantic, care, dezgustat de umilinţele prezentului, se înflăcăra pentru faptele de vitejie ale poporului român în trecut şi care, fără să prea ştie cum ar fi putut s-o facă, dorea să le învie şi să le repete în viitor. Încrederea în atotputernicia culturii, prin ea însăşi, i se părea firească la un proaspăt absolvent al Colegiului Sfîntul Sava, deşi el era de altă părere.

— Vă daţi seama că tot progresul, cît e, s-a realizat la noi prin cîţiva mari cărturari ? întrebă, tulburat, Bălcescu. Datorăm nespus acelui mare erudit, stolnicul Constantin Cantacuzino, fratelui său, arhitectul, spătarul Mihail Cantacuzino, care, înainte de cearta cu nepotul său, Brîncoveanu, i-a dat acestuia gustul şi îndemnul pentru atîtea monumente de mare frumuseţe, de pildă palatul de la Mogoşoaia, construind el însuşi de-a dreptul spitalul şi biserica Colţei, dînd cheag de frumuseţe pentru mănăstirea Văcăreşti şi biserica Stavropoleos de mai tîrziu. Se vorbeşte, mai ales, despre mănăstirea Horezului ca despre un lucru minunat.

Mitică Filipescu mărturisi că și el crede că spătarul arhitect a fost un artist în adevăratul înțeles al cuvîntului.

— Ar trebui să vezi, domnule Bălcescu, și frumoasa bisericuță pe care a clădit-o pe malul lacului Fundenilor, la marginea Bucureștilor... Dar nu uita că progresul adevărat e continuu... două-trei personalități izolate nu dovedesc mare lucru... De atunci, de mai bine de o sută douăzeci de ani încoace, arhitectura noastră, pentru că vorbim de ea, a decăzut cu totul.

Bălcescu ar fi vrut să mai arate ce factori de regenerare culturală au fost Enăchiță Văcărescu și fiii lui, acum nepotul lui Iancu Văcărescu, dar îi fu teamă că Filipescu îi va răspunde iar că e vorba de o familie izolată. Se gîndi că ar fi mult mai potrivit exemplul unei alte familii mari boierești, de la care se poate spune, gîndea el, că a început cultura modernă a poporului român.

— Nu puteți tăgădui, totuși, domnule căminar, că, de pildă, Goleștii, scriind, au urmărit nu numai să-și treacă posterității numele, ci că și-au dat seama de însemnătatea și de rostul învățăturii pentru popor, că au căutat să creeze școli și instituții care dăinuiesc și azi, în sfîrșit, că aproape tot ce avem azi, mult, puțin, îl datorăm într-un fel acestor mari boieri progresiști.

Mitică Filipescu ar fi vrut să-l întrerupă, precizînd că termenul potrivit ar fi mai curînd „puținul", dar vedea făcînd sforțarea cam școlărească de a-și aduna ideile, oarecum zdruncinate de discuție, și-și spuse că e mai bine să nu-l tulbure. Căutînd cu oarecare greutate fraza în vorbirea familiară, mai ales că avea și un mic cusur în pronunțarea lui *s*, Bălcescu devenea cald și răspicat atunci cînd se înflăcăra.

— Dinicu Golescu, după cum știți, spuse el mai departe, nu numai că a scris acea înțeleaptă și inimoasă carte despre călătoriile lui în Europa, despre trista rămînere în urmă a nației românești, cum și alte lucrări pe care sigur că le cunoașteți, dar a și dat îndemn la întemeierea acelei societăți secrete de la Brașov în 1821... A durat la Golești școala pentru învățatul limbilor străine, latinește, grecește, italienește, alături de limba română. Întors din pribegie, el a cumpărat casele de pe Podul Mogoșoaiei, unde a făcut un adevărat club literar, progresist. Acolo, în 1827, a înființat împreună cu Eliade Rădulescu Societatea literară, al cărei program era să facă colegii românești, ziare românești, tipografie românească, un

teatru național românesc. El n-a mai trăit să ducă la bun sfîrșit acest frumos program, dar societatea Filarmonică, în 1833, era oarecum tot Societatea literară din 1827, numai că în locul marelui vornic de la Golești, mort, era acum alături de Eliade un alt boier, colonelul Ion Cîmpineanu. Pe urmă, fratele lui Dinicu, Iordache Golescu, nu numai că a scris o gramatică a limbii românești și a adunat o bogată culegere de proverbe și zicale românești, că a plănuit, după cum se știe, publicarea unui *Dicționar românesc*, a unui dicționar greco-român, dar a sprijinit cu hotărîre progresul cultural în jurul său, cînd era aproape singur în felul lui în Țara Românească... a dat bani și sprijin grecului Dionisie Fotino, pe care l-a ascuns de furia lui Caragea, timp de patru ani, ca acesta să scrie, fie și în grecește, acea istorie a Daciei în trei volume, care, tot cu sprijinul lui, s-a tipărit la Viena... Tot înfruntînd pe domnitorii greci, Iordache Golescu ajuta pe Gheorghe Lazăr, pe care-l adusese în țară Bărcăneasca, să-și țină cursul de inginerie și filozofie în românește, în chiliile de la Sfîntul Sava.

Bălcescu sfîrși cam iritat puțin de sărăcia acestui rezumat improvizat... Era iritat de cîte ori nu putea să spuie — din cauza locului nepotrivit, de pildă, ori din alte pricini — tot ceea ce ar fi vrut să spuie. Își zisese că nu e cuviincios să-și arate acum erudiția, că Mitică Filipescu nici nu dorea poate să știe mai mult din truda lui de istoric începător, dar nici nu putu să nu-și dea seama acum, la urmă, că spusese totul întocmai ca o lecție de școală... I se părea totuși că are dreptate, că mîntuirea de toate relele nu putea veni decît de la lumina cărții.

Treceau acum, pe drumul din pădure, patru care încărcate cu lemne, însoțite de vreo douăzeci de săteni, în cămăși murdare, zdrențuite, cu topoarele pe umăr, care le dădură bună ziua.

— De unde veniți, oameni buni ? îi întreabă Mitică Filipescu, care, de cîte ori putea, se deda unor adevărate anchete.

— Am tăiat la pădure lemne pentru boier... pă deal, în sus dă Leordeni, pentru la iarnă, răspunse un bărbat înalt, chel, dar cu plete la ceafă în jos, ca mai toți sătenii, pînă la înrolarea în armată, mai tîrziu mult, care avea să le puie foarfecele în chică și să-i obișnuiască astfel.

După ce trecură carele, Mitică Filipescu surîse amar.

— E și aceasta o tălmăcire necinstită a Regulamentului Organic... Ca să-și cruțe pădurea, boierul nostru, care slujește

la masă cincisprezece feluri de bucate, trimite clăcașii să-i aducă lemnele pentru iarnă tocmai la două zile depărtare cu carul cu boi și tocmai în toiul secerișului... Dar să ne întoarcem la cele ce spuneai dumneata... Nu ți se pare că prețuiești prea mult rolul marii boierimi în progresul nostru cultural și că, mai ales, prețuiești prea mult însuși acest modest progres? Vorbeai, pe drept cuvînt, de stolnicul Constantin Cantacuzino și de arhitectul spătar Mihail Cantacuzino... Dar ce era în Europa în timpul lor, în timpul lui Brîncoveanu? Ludovic al XIV-lea construia Versailles-ul, prinții germani umpleau imperiul de monumente, Petru cel Mare construia Petersburgul. Noi îi aveam pe Văcărești după ce Franța avusese pe Racine, pe Corneille, pe La Fontaine. În filozofie, în știință au fost Descartes, Leibniz, Newton. Asta numai ca să pomenesc de cîteva nume. Vrei să ne mărginim la cei doi mari boieri progresiști, la frații Dinicu și Iordache Golescu?... Ei bine, care e progresul realizat în urma acțiunilor lor atît de însuflețite?... Care e starea culturală a poporului român în acest an 1840? N-avem nici o universitate pe întreg pămîntul românesc... Avem numai două licee, Colegiile de la Sfîntul Sava și cel de la Craiova, și ce vor fi la Iași... Cîte școli începătoare, la orașe, căci de sate nu vorbesc, avem în fiecare județ? Cîți români știu carte? Cîți medici români sînt? N-avem nici un teatru național, ci numai cîteva săli de danț, în care se joacă uneori și teatru. Știința românească nu există nici măcar în domeniul istoriei. N-avem un manual de istorie națională... Literatura românească? Cîteva poezii de Eliade Rădulescu, două-trei de Cîrlova, o duzină de Grigore Alexandrescu... Încă vreo cîteva de Cezar Bolliac... Poate că îi uit pe unii, dar nu sînt eu de vină... Piese de teatru românești? Nici una... N-am izbutit nici măcar să reprezentăm școlărește altă piesă de valoare decît *Mahomed* de Voltaire și *Zgîrcitul* de Molière.

Mitică Filipescu pusese mîinile pe piept și aștepta răspunsul.

Bălcescu era foarte tulburat de această enumerare. Ca să nu i se observe încurcătura, prinsese o ramură de stejar și o răsucea, fără s-o privească.

— Trebuie să ținem socoteala că sîntem un popor mic... că sîntem de puțin timp în arena culturală a Europei... domnule căminar.

— Tînărul meu prieten, asemenea vorbe nu fac decît să ne adoarmă și să ne menție în starea de semisălbăticie în care ne

găsim... Sîntem un popor mare, un popor de aproape șapte milioane de oameni. În ceea ce privește timpul, douăzeci de ani, de cînd și-au început activitatea acești boieri reformiști, e mult, e foarte mult față de puținul care s-a realizat. Douăzeci de ani înseamnă durata suficientă a unei domnii rodnice... În genere, două decenii, în timpul străbătut de un popor, înseamnă foarte mult, căci de cinci ori două decenii fac un veac, iar cultura elenică a înflorit toată în decurs de mai puțin de două veacuri... Acum două mii de ani, grecii antichității nu erau nici trei milioane. În timp ce cultura a mers la unele popoare cu telegari care mîncau foc, la noi a mers, cît a mers cu carul cu boi. Adevărul e că toate popoarele sînt egale, dar cu cît trece mai mult timpul, cu atît ne despărțim mai mult de cei cu care ar trebui să fim egali, căci deopotrivă sîntem în ceea ce privește însușirile cerute de cultură. Dacă unele popoare au rămas în urmă, este că au îndurat un climat ucigător din pricina vitregiilor politice. O cultură superioară nu se creează fără sprijinul unei politici juste, căci într-un climat vitreg, geniile nu rodesc... Să nu-mi citezi Renașterea, pentru că și acolo e valabil ceea ce spun eu, explicația e însă ceva mai complicată... Pentru mine rămîne de nezdruncinat faptul că numai o politică sănătoasă creează condițiunile unei adevărate culturi, care nu poate fi numai a unei pretinse elite, ci trebuie să cuprindă viața nației în întregimea ei.

— Și ce numiți dumneavoastră o politică sănătoasă, domnule căminar ?

Bălcescu dăduse drumul crengii de care se sprijinea și care își reluă poziția, foșnind puternic.

— În nici un caz o politică pe cale de reforme treptate... Timpul nu îngăduie să așteptăm să se coacă roadele activității boierilor progresiști... Ar trebui atunci să așteptăm o sută de ani... să îmbătrînim ca nație încă în forma adolescenței.

Vocea lui Mitică Filipescu se făcuse aproape aspră, și surîsul său atît de prietenos dispăruse, lăsînd să se vadă conturul prea hotărît al gurii mari. Obrajii îi păreau acum de o duritate de aramă.

— Atunci ? întrebă șovăitor Bălcescu, înțelegînd unde vrea să ajungă bărbatul din fața sa. Atunci nu ne rămîne decît să alegem calea revoluției ?

Așteptă tulburat răspunsul pe care-l știa, dar era curios să afle cum îl va formula încă o dată căminarul.

— Numai revoluțiile, spuse Mitică Filipescu, te fac să revii pe linia progresului, și mai ales revoluțiile sînt singurul mijloc prin care popoarele pot înfrînge timpul, îl pot supune și folosi cu adevărat.

Nu mai vorbiră nimic. Soarele se cobora tot mai mult peste dealurile cu verdele aproape negru, spre asfințit. Era o lumină mai roșiatică și mai puțin arzătoare. Albastrul cerului era mai șters, mai puțin umed. Pentru întîia dată după două săptămîni se părea că nu va mai ploua. Se îndreptau spre conac. Înainte de a ieși din pădure Bălcescu se opri brusc.

— Domnule căminar, mai sînt și alții de părerea dumneavoastră ?

Fraza era simplă, dar tonul ei pe muchie îi sublinia tîlcul care era : Domnule căminar, mai sînt și alții intrați în complotul pe care-l pregătiți ? Întrebă, însă, așa de simplu în cuvinte, pentru ca să-i dea putință lui Mitică Filipescu să se prefacă, dacă vrea, că n-a înțeles, în cazul cînd n-ar avea încredere în el și să poată răspunde deci alături.

Într-adevăr, căminarul șovăi o clipă, însă în toată ființa acestui tînăr cărturar era atîta sinceritate, atîta onestitate și atîta dragoste de popor, încît își luă răspunderea gravă a mărturisirii.

— De aceeași părere sînt și prietenii mei, profesorii Eftimie Murgu, Vaillant, apoi Marin Serghiescu, Telegescu și alții...

Bălcescu tresări înfiorat. Eftimie Murgu îi fusese oarecum profesor, căci împreună cu alți tineri ascultase la el acasă un curs de filozofie, pe care bănățeanul acesta îl ținuse după ce fusese gonit de Mihail Sturza de la Academia Mihăileană din Iași. Franțuzul Vaillant îi fusese de asemeni profesor la Sfîntul Sava... Mai făcu vreo cîțiva pași, gîndindu-se bine la hotărîrea pe care o ia, apoi spuse fără șovăire, oprindu-se în loc și privind cu ochii lui negri, ochii verzi și adînci ai căminarului :

— Domnule căminar, vă rog să mă socotiți și pe mine printre prietenii dumneavoastră.

Mitică Filipescu îi strînse mîna, tăcut. Avea o mînă mică și foarte caldă. Acum mergeau de-a lungul pîrîului, care în timpul verii seca de obicei, dar acum era umflat de ploi. Vreo douăzeci de porci, ieșiți din același soi se vede, cu pete mari negre, cu bot ascuțit, se bălăceau în marginea apei. Despre cele

întîmplate în pădure, cei doi aveau să mai vorbească o singură jumătate de oră, cînd iarăși se găsiră singuri și cînd Mitică Filipescu folosi prilejul ca să-i arate care e programul la care se lucrează și care acum, într-o întîie formă numai, cuprindea dezrobirea clăcașilor, abolirea rangurilor boierești, o viață parlamentară, o armată națională, libertatea presei și a cuvîntului și încă unele de interes cultural. Discuții vor fi duse mai departe în toamnă și la ele va fi chemat, dacă vrea să vie, și Bălcescu.

Găsiră în grădina cu pajiște, din fața coloanelor albe ale conacului, tot tineretul jucînd un joc nou, abia adus din străinătate, crochet. Cu un ciocan de lemn, fiece jucător trebuia să ducă o bilă de lemn, cît o minge mică, pe subt niște arcuri de sîrmă. Cine împlinea mai întîi tot parcursul era învingător. Erau vreo paisprezece inși care jucau cu rîndul, căci tineretul nu lăsase înăuntru în conac pe nimeni, decît pe marii boieri, care, după ce își făcuseră somnul de după-masă, se așezaseră din nou la joc. Erau și cîteva cucoane, mai în vîrstă chiar decît Elena Filipescu, în rochii albe sau roze, cu cîte cinci-șase etaje de volane și cercuri de voal, cu mîneci bufante pînă la cot, căci moda fiind proaspătă, nu se făcea deosebire între rochia de zi, de seară, de călătorie ori de vizită. În trăsură se mai punea pe deasupra o mantilă cel mult. Femeile mai în vîrstă, bucuroase că sînt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofturi, pînă loveau cu ciocanul în minge, ca să fie astfel mai mult în centrul atenției, iar cînd bila de lemn trecea triumfătoare pe subt vreun arc, erau numai ahuri și ohuri pasionate și răsfățate. Cel ce anima jocul era poetul Iancu Văcărescu care, pe la cinci după-amiază, venise într-o butcă împreună cu un nepot și o nepoată a sa și adusese cu el și pe poetul Grigore Alexandrescu, musafir pentru două săptămîni la moșia Văcărești, depărtată ca la o jumătate de poștă. Amîndoi poeții se cicăleau unul pe altul pe tema trecerii la femeile tinere și la fete. Om de aproape cincizeci de ani, Iancu Văcărescu avea o voie bună și o tinerețe fără bătrînețe care plăcea tineretului. Mai înalt, palid, cu fața lungă și o mustăcioară neagră mătăsoasă, Grigore Alexandrescu, mai tînăr cu aproape cincisprezece ani, se folosea de cordiala familiaritate a Văcărescului ca să-l necăjească toată ziua. Cînd cu o jumătate de ceas mai înainte cucoana Săftica, gazda, îi prezentase Tiței pe Iancu drept „răsfățat al muzelor“, Grigore Alexandrescu adăugase cu un surîs malițios :

— Răsfățat al muzelor nu mai mari de șaptesprezece ani.

Cum sosiră cei doi din pădure, fură întîmpinați cu strigăte vesele, li se căutară numaidecît ciocane și mingi și fură siliți să intre în joc, ceea ce ei și făcură, dar cu o copilărească teamă de ridicol și numai fiindcă juca și Iancu Văcărescu, cu zîmbetul lui năzdrăvan, cu barba pe care o purta iar de cîtăva vreme tunsă scurt de tot.

Femeile și fetele alergau pe pajiște și chicoteau șăgalnic, mînioase că băieții și bărbații, mai ales Grigore Alexandrescu, încurcă jocul.

După cîteva încercări, Bălcescu simți că nu poate juca mai departe. Ceva era parcă frînt în el. Își aminti dintr-o dată de Frusinica și-și închipui, cu o violență de neînchipuit, că ar fi putut fi și ea la jocul acesta, dacă ar fi fost luată din căsuța aceea dărăpănată cu pămînt pe jos, lipit cu lut. Ar fi luminat totul cu părul ei auriu, cu ochii albaștri, umbriți de lungile gene negre, cu rîsul ei proaspăt, cu năzdrăvăniile ei sprintene și neașteptate...

O vedea parcă, în rochița ei făcută din resturi de borangic, alergînd cu un umăr rotund gol, cînd cu celălalt, după cum rochia se lăsa într-o parte ori într-alta, după minge. E atît de frumoasă cînd e fericită, se gîndi el. Își aminti de clipele de subt nuc. Așa cum un cais tînăr apare surprinzător în dimineața de april cu toate ramurile albe de flori, fără frunze, parcă numai din darul nopții, așa dintr-o dată înflorise de fericire Frusinica, atunci cînd el îi spusese că va fi înscrisă la teatru. Două vieți, își zise el, cresc în ea atunci cînd o întîmplare o face fericită și se gîndea la bucuria de a o face femeie fericită prin el. Se topea acum de părere de rău, de durere, că nu e și ea aci, împreună cu el și cu Tița. Ce fericită ar fi alergat pe pajiștea din fața conacului. Cît ar fi răzbunat-o asta de umilințele și nedreptățile trecute. Și dorea să repare el nedreptățile îndurate de o fată atît de bună, atît de sinceră și de vie în elanul ei de recunoștință și, gîndi asta mai stînjenit, atît de frumoasă. Îi simțea sfîșietor lipsa și nu-și putea ierta că a primit prea ușor lămuririle care i s-au dat, că trebuie încărcat poștalionul cu nu știu ce și că deci nu mai e loc pentru ea, că va fi adusă sigur săptămîna viitoare... și altele. Trebuia să rămînă și el la București. Totul i se păru într-o clipă sălciu în jurul lui și de prisos. Parcă îi strîngea cineva inima într-un pumn. Se desprinse din joc și porni spre grădina cea mare din dosul co-

nacului. Tița se uită lung după el, lăsă apoi și ea ciocanul de lemn și porni să-l ajungă.

— Niculae, ce e cu tine ?

— Nimic... mă doare puțin capul.

Mai tîrziu, cînd soarele coborî de-a binelea peste dealurile împădurite, se aduseră băuturi răcoritoare și dulciuri, cu carafe de apă ținute în ghețăria acoperită cu stuf. Se așezară mese și scaune pe terasa conacului, care acum era în umbră. Dinlăuntru veni să-și ia cafeaua, acolo pe terasă, cu ceilalți, și Medelioglu, care cîștigase puțin și se retrăsese după obiceiul lui. Era cu fața osoasă, oacheșă, lividă, cu mustața lungă, neagră și subțire, lipită parcă și întoarsă deasupra gurii ca deasupra unui bot. Deși avea o faimă de om de o cultură europeană, căci toată ziua citea cărți franțuzești, din care avea rafturi întregi, și elinești, Medelioglu se îmbrăca tot după felul oriental, cu anteriu. Acum, peste anteriu de suvai verde, avea un biniș de borangic auriu. Nu avea curajul să se îmbrace în frac și pantaloni, fiindcă avea picioarele foarte crăcănate și nu vrea să se știe asta. Fu foarte bucuros că-l vede pe Mitică Filipescu și-și trase scaunul de nuiele albe, cu pernă subțire, îmbrăcată în cînepă, vopsită albastru, lîngă el.

— Este adevărat, musiu Filipescu, ce mi s-a spus mai demult, dar nu am avut prilejul să vă cunosc și să vă întreb, că ați asistat la întîia reprezentație a piesei *Hernani* de Victor Hugo ?

Mitică Filipescu avea o adevărată repulsie pentru acest boier de mîna a doua, care avea o mutră de otrăvit tot timpul și i se luminau ochii numai cînd asculta muzică ori citea versuri. Răspunse în așa fel, ca să curme conversația :

— E cam mult de-atunci, boierule... Sînt de-atunci, în curînd, zece ani...

Întrebarea fusese însă auzită de tînăra nepoată, bălaie și cîrnă, a Văcărescului, care bătu din palme a mirare juvenilă. Brațele goale, pînă aproape de umeri, se agitară ca un zbor de pasăre albă.

— Ați văzut teatru la Paris, *monsieur* ? Ați văzut *Hernani* de Victor Hugo ?... E adevărat ?... Era atît de uluită de această întîmplare, încît și ceilalți care nu auziseră niciodată de Victor Hugo tresăriră impresionați și-și închipuiră că acest boier trebuie să fi văzut ceva cu totul rar, ceva ca un monstru ori ca o întîmplare fabuloasă și toată lumea se întoarse spre căminar. Nu-i

prea plăcea să vorbească despre el însuşi, dar nevastă-sa interveni cu multă mîndrie conjugală :

— *Mais mon mari a assisté á la première représentation même ! Il était parmi les partisans de Hugo !... On s'est battu dans la salle...* [1]

Mitică Filipescu povesti apoi că întîmplarea era cu cîteva luni înainte de a-şi lua el doctoratul. Făcuse cunoştinţă la un cenaclu cu Victor Hugo şi Théophile Gautier, [2] care, în seara de 26 februarie, stil nou, fireşte, 1830, opriseră un foarte mare număr de locuri pentru tinerii studenţi care erau cunoscuţi ca partizani înflăcăraţi ai şcolii celei noi, revoluţionare, şcoala romantică, după cum i s-a spus... Se ştia că „Academia" şi critica reacţionară voiau să împiedice spectacolul cu orice preţ. El avea un loc de unde se vedea prost pe scenă. Auzea doar versurile declamate. În timpul actului I, un critic furios a fluierat. Atunci poetul Théophile Gautier, care era cu studenţii la balcon, a strigat puternic: *Silence !* [3] şi a fost linişte. La sfîrşitul actului, studenţii au aplaudat, să zguduie teatrul. Însă în pauză s-a iscat un scandal imens... Un critic a arătat cu dezgust pe Théophile Gautier, făcîndu-l saltimbanc, căci era îmbrăcat cu o jiletcă roşie, cu pantaloni cenuşii, care aveau într-o parte şi alta o vipuşcă lată, neagră, iar în cap purta o pălărie joasă cu margini mari, întoarse. Théophile Gautier l-a pălmuit. Alţii au sărit pe el. „Noi studenţii, am sărit pe ăştia... A fost o păruială în toată legea... În actul II şuierăturile, dar şi ovaţiile au fost şi mai mari."

Tiţa asculta şi ea uimită, ca toate fetele, cînd zvîrluga blondă strigă plină de ciudă :

— Ah ! să fi fost şi eu acolo... Ce rău îmi pare...

— Aţi fi fost azi mai bătrînă cu zece ani, *mademoiselle...* îi spuse surîzînd Mitică Filipescu.

— Ah, nu... aşa nu, protestă fata în rîsetele celorlalţi.

— Vă place atît de mult teatrul romantic ? îl întrebă pe Mitică Filipescu, cu o inexplicabilă ironie, Grigore Alexandrescu.

---

[1] Bărbatul meu a asistat chiar la prima reprezentaţie ! Era printre partizanii lui Hugo !... A fost bătaie în sală... (fr.).

[2] *Théophile Gautier* (1811—1872) — poet, critic şi romancier francez, adept al teoriei idealiste „artă pentru artă".

[3] Linişte ! (fr.).

— Nu, nu chiar atît de mult... Am cunoscut, cînd am fost a doua oară la Paris, un scriitor cam de aceeaşi vîrstă cu Victor Hugo, şi adăugă zîmbind, hai să zicem de aceeaşi vîrstă cu mine, anume Honoré de Balzac... Dar acesta nu e poet şi nu scrie, cred, cel puţin, nici teatru... Aci Mitică Filipescu se înşela... scrie romane. Şi-a propus să descrie societatea contemporană franceză într-o serie de cărţi, care au apărut treptat... A scris mai bine de patruzeci de romane pînă acum. Seria se numeşte : *La Comédie humaine* [1]. La librărie, la Danielopolu, mi s-a adus şi cel mai recent apărut dintre ele : *César Birotteau*, un roman care zugrăveşte minunat lumea marilor negustori.

Medelioglu clătină din cap, neîncrezător.

— Nu, mie nu-mi plac romanele... Nu-mi plac decît versurile...

Şi închizînd uşor ochii negri, cu prea mult alb în jurul lor, recită foarte armonios :

> *„Voila pourquoi mon âme est lasse*
> *Du vide affreux qui la remplit,*
> *Pourquoi j'ai détourné la vue*
> *De cette terre ingrate et nue,*
> *Et j'ai dit à la fin : «Mon Dieu»“* [2]

Versurile încîntară femeile, şi gazda rugă pe Medelioglu să le repete. Mitică Filipescu se ridică dezgustat, scoţînd o ţigară de foi, ca să aibă aerul că vrea să fumeze, plimbîndu-se.

*

Fiindcă au rămas mulţi musafiri la conac, Bălcescu va trebui să doarmă cu băiatul cel lung şi deşirat al gazdei, care avea chef de vorbă. Dimpotrivă, tînărul iuncher e frămîntat de gînduri şi vrea să fie singur. Îl tulbură atît de adînc cuvîntul „revoluţie“, că îi e frică să nu-l pronunţe cumva, fără „să vrea“,

---

[1] *Comedia umană* (fr.).

[2] Iată de ce mi-e sufletul dezgustat
De golul înfricoşător care-l umple,
De ce mi-am întors privirea
De la acest pămînt ingrat şi gol,
Şi la sfîrşit am spus : „O, Doamne“ (fr.).

tare. Să nu-l spună prin somn... Toate gîndurile lui despre rostul istoriei sînt răsturnate de acest cuvînt. A închis ochii, prefăcîndu-se că doarme. Luminată de acest cuvînt — revoluție — toată istoria poporului român capătă alt tîlc și îndeamnă pe alte drumuri. Trecutul nu mai apare atît de frumos, cît i se părea, de acea frumusețe romantică, așa cum începuse să se spună cu acest cuvînt la modă. Nu e numai vitejie și sînge, faimă și înfrîngeri... E și o rădăcină înăbușită în tulpina ei cea mai sănătoasă... Sînt greșeli și crime naționale... Nu-i mai place parcă această istorie rezemată numai pe eroi și fapte de arme... revoluții au fost multe în trecut, însă ele trebuie bine cunoscute și bine înțelese, căci ele ne dau cheia îndreptărilor necesare. Revoluțiile, dacă au fost, e că au avut cauze adînci, și aceste cauze adînci dau tîlcul adevărat al istoriei... Într-aci trebuie să se îndrepte cu luare-aminte cercetătorul și mai ales el, Bălcescu, ca să vadă mai întîi frămîntările și condițiile sociale, care singure lămuresc adînc tot ceea ce a fost... Iată figura aceasta a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Ea arată rădăcinile greșelilor și calea viitorului. Noaptea întreagă se gîndi la el. L-a văzut și în vis, așa cum îl știa, din povestiri mai de demult, dar fără să-l simtă însă în rostul lui de temelie pînă acum.

Acolo unde a fost vînzarea celui ridicat pentru dreptate

Cele două zile petrecute la conacul, cîrpit cu fațadă de coloane, de din jos de Vadu Rău, al medelnicerului Raletu, au fost pentru Nicolae Bălcescu o răscruce hotărîtoare. Vedea acum limpede lucruri de care se lovea înainte la tot pasul, dar nu aveau tîlc pentru el, căci învățăm să vedem cu adevărat (așa cum învățăm să citim), lămuriți, într-un ceas fericit de o împrejurare ca o cheie, ori de cel chemat să lămurească pe alții. E ceea ce s-ar putea numi o altă vedere a realității, dincolo de jocul aparențelor care înșală și privirea, tocmai fiindcă e înșelată întîi judecata. Acum e mai bine înarmat, ca să poată înțelege, ca să poată ști ce să dorească, ce să facă. E tot cam ceea ce a fost, dar este altfel. Pe firele știute poți să ajungi

astfel la alte adîncimi, nebănuite, din care crește apoi toată ființa ta.

Întîmplarea de la Vadu Rău, explicațiile pline de înțeles, îndurerate ale lui Mitică Filipescu, capul cel mai limpede pe care l-a întîlnit pînă acum au însemnat actul de catalizã, care a cristalizat într-o limpezime de cleștar ceea ce era tulbure în el. Dar știința lui istorică nu e totuși de prisos. El își scoate vederile de-acum tocmai legînd ceea ce a aflat de ceea ce știa, dar știa fără adîncime. Înțelege, dincolo chiar de ceea ce i-a spus Filipescu, că biruințele din trecut, atît de scumpe lui, sînt moarte, sînt o amăgeală, dacă nu se merge la izvorul puterii, la milioanele de clăcași. Va sta alături de Mitică Filipescu, orice s-ar întîmpla. Felul în care acesta i-a povestit și i-a lămurit sensul revoluției îi arăta acum o dimensiune nouă. Soarta lui s-a hotărît. Omul singur nu mai interesează atunci cînd e vorba de fericirea celor mulți, de mîntuirea patriei. E fericit de acele două zile pe care le-a petrecut în plimbări în doi, cu Mitică Filipescu, în lungi tăinuiri. Da, se vor întîlni din nou în toamnă. Va fi părtaș la acele ședințe ferite de alții. Dascălul lui iubit, Eftimie Murgu, cel care l-a învățat meșteșugul de a descifra, de a face fișe după cărțile citite, este și el alături, cu prețioasele lui sfaturi! „Mai sînt alți cîțiva oameni de inimă, pe care te poți bizui", i-a spus Mitică Filipescu... Vrea să cunoască deci și pe acel cîntăreț plin de patimă care e Marin Serghiescu, pe Telegescu, moșneanul de la Telega. S-ar putea, i-a spus la plecare căminarul, ca să se aprindă scînteia mai curînd decît sînt socotelile făcute. În clipa plecării s-a uitat lung la bărbatul acesta mijlociu de statură, cu fruntea lată, cu ochii verzi subt sprîncenele negre, întrebîndu-se dacă nu prin acest bărbat se va lega din nou firul istoriei românești.

Au trecut vadul greu, dar l-au trecut. Cînd mergeau de-a lungul dealurilor cu vii de la Leordeni, i-a spus lui Stoica să ocolească la stînga, spre lunca Argeșului. E acum un drum ceva mai îngrijit, care duce repede la marele conac al Goleștilor. Încă un ocol spre dreapta, pe lîngă zăvoiul de arini și sălcii, și dintr-o dată apare acoperișul mare de șindrilă și poarta cu fîntîna ei, de la Golești, alături de biserica Leordeanului. Iată foișorul cu turnul pătrat, călare peste poartă, și, acolo în turn, odaia în care Tudor Vladimirescu a dormit ultima lui noapte de comandant al armatei de panduri și de

om liber, înainte de a fi trădat de cîțiva căpitani ai săi. Ridicat cu înșelăciune de căpitanul eterist Iordachi, a fost dus la Tîrgoviște și tăiat cu iataganele, două nopți mai tîrziu, la marginea iazului de lîngă vechea cetate de scaun și aruncat în puțul din grădina lui Geanartoglu.

Poștalionul s-a oprit lîngă ușa bisericii, care e în față chiar la doi pași... Turnul, așa încălecat peste poartă, e totuși mult mai scund decît și-l închipuia el, Bălcescu, din spusele lui Alecu Golescu-Arăpilă, colegul lui de la Sfîntul Sava. Gardul de zid din dreapta al curții e doar peretele din dos al chiliilor, în care a ființat întîia școală românească la sat, bătrînul Golescu aducînd din Ardeal pe dascălul Aaron Florian. Zidul din stînga e făcut din alte chilii, în care stau îngrijitorii de la poartă. După ce a intrat pe subt bolta porții, a aruncat o privire spre conacul dărăpănat, în care acum nu locuiește nimeni și e năpădit de bozii și de tufișuri. Frasinii și ulmii umbresc totul. La stînga porții este o scară care se întoarce scurt și urcă pieziș în pridvorul care înconjoară turnul pătrat. Nu e mai larg de un pas acest pridvor. Fiecare latură a lui ocolește un perete al chiliei paznicului, al chiliei în care a locuit trei zile și trei nopți, pînă în dimineața de Sfîntu Constantin, omul care știa (și spunea liniștit asta) că atunci cînd s-a hotărît să ridice norodul, „s-a îmbrăcat cu cămașa morții"... I-a explicat și Sevastiței cîte ceva și-a dus-o și pe ea pe liniile tristeții, ale nădejdilor înfrînte, care nu trebuie să rămîie „înfrînte". Înăuntru se vede pe ferestruică un pat de lemn, acoperit cu o velință, o masă albă în mijloc, cu cîteva scaune țărănești, o laviță cu unele oale și străchini. Paznicul, care s-a urcat după el, îi spune că totul a rămas cum a fost. Privește spre miazăzi lunca Argeșului, în care, în corturi și pe iarbă, au dormit și au făcut apoi muștru pandurii ce-i avea ca la șase mii... Se gîndește, privind sălciile zăvoiului, că de una dintre sălciile alea a stat spînzurat noaptea trupul Urdăreanului. Că aci, la trei pași de poartă, s-au adunat apoi căpitanii răzvrătiți.

Soarele ocolește dogorîtor spre dealurile pline de vii de deasupra Piteștilor, unde vor petrece noaptea la mătușa Cleopatra.

Stoica potrivește hamurile din nou, trage caii de urechi.

— Strașnică fîntînă, conașule... Am dat și la cai dă i-am înviorat... Au mai ronțăit ei și puțin ovăz... Dacă îi hodinim bine astă-seară, mîine călcăm cu ei trei poște fără grijă.

Au luat-o iar pe drumul cel mare pe subt dealul cu viile despărţite de rîpi, lăsînd spre dreapta Valea Mare şi Livezenii, şi peste un ceas treceau podul cel lung de peste Argeş, ale cărui bîrne jucau subt roţi şi-i zăpăcea cu huruitul lui.

S-a vînzolit toată noaptea, căci dormea într-o odaie cu un văr al lui, cu care nu putea vorbi, şi de aceea s-a prefăcut bolnav. Nu putea vorbi în noaptea asta decît cu el însuşi. Era mereu frămîntat de gînduri, mustea în el un sens nou al vieţii.

Fără îndoială, căminarul Mitică Filipescu e doctor în drept de la Paris, cunoaşte Revoluţia Franceză, ca şi pe cea din iulie, care a dat tronul regelui burghez Ludovic Filip, cunoaşte temeiul „dreptului", dar el, Bălcescu, cunoaşte mai bine altceva : tot trecutul poporului român. El ştie să deosebească mai adînc rădăcinile puternice, pe care totuşi căminarul le-a pomenit în treacăt, fără să le bănuiască vlaga. Cînd se vor întîlni din nou, el va propune ca revoluţia plănuită să fie legată de rădăcinile vînjoase ale poporului, ca şi în trecut. Va trebui să fie ascultat. Trebuie să continue cu adevărat pe cea frîntă, de la 1821, încă mai adînc decît o cunoaşte căminarul... A fost şi calea care a dus pe rug pe Doja, la roată pe Horia şi Cloşca. E firul prefacerii istorice, din vremuri... de sute de ani, care trebuie reluat. Istoria nu e o ştiinţă moartă, cum i s-a părut şi s-a temut o clipă, ascultîndu-l pe căminar... Ea poate să fie un îndreptar plin de sevă.

*

Au plecat din Piteşti dis-de-dimineaţă, căci îşi luaseră rămas bun de cu seară. Ţineau să facă negreşit cele cam vreo trei poşte, cu urcuş de deal, pînă la Bălceşti, chiar în ziua aceea. Au mers bine de-a lungul Bîscovului. Cum trecură podul de lemn, Stoica opreşte la fîntîna cu şipot, acoperită de o troiţă de stejar. Totdeauna se opreşte Stoica acolo, bea apă el, dă şi la cai şi se închină cu o cruce mare. Îi place apa...

— Dumnezeu să-l ierte...

— Îţi place apa asta, Stoica, atît de mult ?

Stoica nu răspunde de obicei, dar se vede că azi e plin de voie bună.

— Îmi place apa, îmi place şi podu, conaşule, că e făcut dă căpitanul dă haiduci Radu... Şi iar face o cruce mare : Dumnezeu să-l ierte...

Cei doi rîd cu prietenie și poștalionul pornește iar la drum.

Asfințește, în fund, peste munți, cînd ei urcă dealul Cotmeanei, apropiindu-se de mănăstire. Au mers bine. Deși e înalt, cerul e întreg acoperit ca de plumb.

Cînd ajung sus pe șaua colnicului, geana de lumină apare din nou dincolo de dealurile împădurite, și cînd Stoica a oprit puțin caii, ca să răsufle la o cotitură, au avut pe neașteptate în față o priveliște pe care nu-și aduceau aminte s-o mai fi avut vreodată. Negoiul, pe care-l știau spre miazănoapte scînteind și vara, cu dîrele lui de zăpadă în zilele cu soare și de obicei depărtat și parcă topit în ceață, era acum apropiat de tot, la cîteva aruncături de piatră parcă și cu toate culmile vecine lui scăldat în umbră, dar copleșitor de mare. Au coborît din poștalion și au început să se plimbe pe iarbă, ca să se mai dezmorțească. Erau într-o dumbravă numai de stejari groși de tot, ca butoaiele, și fără lăstari, fără tufișuri, fără flori aproape ; iarba deasă de subt coroanele lor puternice era ca o pajiște de legendă. Li se părea că sînt atît de aproape de Negoiu și atît de tăios i se vedeau muchiile și rîpele, deși întunecate, iar ici-colo și albitura zăpezii, încît li se părea că ar putea să încerce să-l urce numaidecît, mergînd doar un sfert de ceas dincolo de dealul Comarnicului din față.

În fund, dincolo de muntele cel înalt, pe un mic petic de cer albastru, singurul, stăruia o geană de lumină vie, care făcea un tiv roșcat acoperișului înalt de nori fumurii și îndesați.

— Ai zice că soarele apune acum la miazănoapte, în spatele Negoiului, murmură uimită fata, punînd pe umeri un șal pufos de angora, căci pe șaua dealului adia răcoros vîntul.

Nicu se întreba și el mirat ce să fie și crezu că a găsit răspunsul.

— Nici departe nu e, Tița, să apuce la miazănoapte. Nu uita că sîntem la începutul lui iulie, cînd soarele apune tîrziu și mult mai spre miazănoapte. Negoiul pare atît de înalt și de aproape cu rîpile lui în umbră, din pricină că e luminat acum din spate, din partea Sibiului.

— Dar niciodată n-am văzut asta... ai zice că poți pune mîna pe el, că te acoperă.

— E și o întîmplare destul de rară, dacă stai să te gîndești... Trebuie să fie mai întîi aci, în partea asta, tot cerul acoperit de nori, dar să fie senin de cealaltă parte a muntelui,

în spatele lui. Şi să fie anume în lunile iunie ori iulie cînd soarele apune cam spre miazănoapte, spre Negoiu, iar potrivirea asta, după cum vezi, nu se poate întîlni decît rareori şi numai în acele cîteva minute cînd cade subt orizont soarele.

— Apoi io zic că s-a sfîrşit nu numai cu ploaia care n-a mai venit, dă astă-seară, conaşule... Se schimbă vremea... Am scăpat dă tot dă ploaie... Vezi că apune soarele în cer senin.

După vreun sfert de oră, cînd lumina apusului s-a şters şi negura s-a făcut peste tot mai grea şi mai răcoroasă, au început să coboare dealul spre Vărzari şi spre Bălceşti.

Ajung noaptea, cu bucuria că vor dormi în paturile lor de copii, în conacul dintre pădurile de goruni, fagi şi mălini. Serdăreasa Zinca nu mai pridideşte de grija mesei şi a întrebărilor de tot soiul. Nu se mai sătura privindu-l pe Nicu, căci el era preferatul ei, cum mănîncă lacom, ca acum zece ani, farfuria plină cu orez cu lapte aromat cu coajă de lămîie, cu vanilie, cu praf de scorţişoară. E tot copil. Tiţa se uită la mamă-sa, oacheşă, cu fruntea înapoi, cu ochi mari, tare sprîncenaţi, cu bărbia mică, se uită şi la el şi înţelege mai bine ce se spunea aseară la rudele din Piteşti, că „Nicu e chipul leit al mumă-si". Nu e chiar aşa, dar nici nu se mai miră deci că atunci cînd e Nicu de faţă, ea nu mai are ochi pentru nici unul dintre ceilalţi patru copii.

Afară, cerul s-a înseninat pe neaşteptate şi luna plină a scăldat, într-o linişte nepămîntească şi luminoasă, conacul văruit în alb, acoperit cu şindrilă, şi cerdacul mic din faţă, la care urcă trepte şi dintr-o parte şi dintr-alta a gîrliciului. Numai arinii şi plopii îşi freamătă neliniştiţi frunza...

O vacanţă în vara lui 1840

La Bălceşti, zadarnic încercă Nicu să convingă pe serdăreasă să plece înainte de două săptămîni la Bucureşti. Ea îşi amîna zi de zi plecarea, şi el în fiece zi era mai frămîntat de gînduri, tot mai mistuit de dor. Îşi spunea că ar fi trebuit să se înţeleagă cu Frusinica, ca ea să vie cu căruţa poştei, căci era şi poştă organizată de la Bucureşti la Curtea-de-Argeş şi către Rîmnic, şi către Cîineni. Serdăresei nu-i da mîna să vie

cu trăsura poștei, căci avea totdeauna cîte ceva de adus, și dacă luai pe seama ta caii, ca să te ducă cu poștalionul tău încărcat, costa scump. Ea are timp să vie și în trei zile. Dar la căruța poștei e loc și pentru cîte un singuratic și atunci se plătește destul de puțin. El s-ar fi dus s-o ia de la Curtea-de-Argeș. Atît de mult se gîndea că ar fi cu putință ca ea să vie singură, încît el își făcea drum aproape în fiece zi, călare, spre Curtea-de-Argeș... Zinca era mulțumită cînd îl vedea călărind mai toată ziua, căci își zicea că el, căruia nu îi prea plăcea de mic să călărească, are nevoie să se deprindă cu asta, ca ofițer. Într-una din aceste călătorii, el află că e căutat de niște călători sosiți în stația de poștă. Se grăbi spre conacul dărăpănat, unde erau grajdurile cu vreo douăzeci de cai, cu potcovari, fierari și caretași și află de la căpitanul de poștă, care își ridică ochii din condicile la care scria, că îl caută doi inși care s-au dus în tîrg să închirieze o căruță anume ca să-i ducă la Bălcești.

A recunoscut de departe făptura voinică a lui Marin Serghiescu, care venise odată la o serbare ostășească și cîntase tare frumos niște doine și unele cîntece de inimă albastră. Era dascăl la biserica Negustorilor și învăța într-o vreme și copiii din mahala să scrie și să citească. Pe celălalt nu-l cunoștea. Era Telegescu, un moșnean de la Telega, cu destulă învățătură de carte — fusese și parucic — iar acum era și un fel de advocat pe lîngă Divanul apelativ.

Se lămuri că erau trimiși de Mitică Filipescu la Bălcești, ca să stea de vorbă cu tînărul iuncher și să-i arate cu de-amănuntul unde au ajuns lucrurile. Hotărîră să nu mai meargă la Bălcești, ci să mănînce retrași în livada unui han, la umbra unui păr rotat, unde hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă, pastramă la grătar și un coș de zmeură. Vin bun nu era... în schimb țuica te amețea cu reveneala ei de prune.

În timpul prînzului, Telegescu, înalt și cam uscat, îi arătă pe larg unde au ajuns pregătirile. Speră că vor avea de partea lor mahalaua Tabaci. Vor aduce din Oltenia, de la unul Radoșanul, cinci sute de oameni, foști panduri unii. Asta e sigur. Pentru împlinit nevoile de bani, Mitică Filipescu își va vinde o parte din moșie... Văzînd că Bălcescu a rămas pe gînduri, că nu ia parte la însuflețirea lor, îl bănuiră cuprins de îndoială (și așa era), iar ca să-l mai îndemne puțin, Tele-

gescu îi arătă că el, în haine de spătar, va porunci miliţiei să nu se opuie.

Era cale lungă de la Mitică Filipescu, minte atît de chibzuită, şi de la seriozitatea lui, la ceea ce îi spuneau aceştia doi. Pînă la urmă le arătă însă care e părerea lui.

— Vedeţi dumneavoastră, eu am citit o seamă de cărţi şi cunosc destul de bine multe revoluţii din trecut. Ceea ce îmi arătaţi dumneavoastră nu e revoluţie, ci un complot. Nu văd cum ar putea să izbutească. O revoluţie nu se face cu cinci sute de oameni, ţinuţi ascunşi în marginea Bucureştilor.

Ei îl ascultau nedumeriţi, aproape duşmănoşi.

Către ceasurile patru se ridică un nor negru dinspre munţii Lotrului, care într-o jumătate de oră crescu ca o umbră de urs negru, nemăsurat, cîteva clipe, apoi în forme năprasnice acoperi aproape tot cerul, întunecînd orăşelul. Femeia hangiului, în pestelcă şi cămaşă albă, cu picioarele prinse în opinci, alergă, bucuroasă că o să plouă, să mute masa într-o odăiţă mai din dos. Era mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de pe la mijlocul lui iulie. Începu şi o adiere rece, care făcea să tremure frunza copacilor. Furtuna însă nu veni... Norul negru îşi descărcă trîmbele de apă, care se vedeau ca nişte umbre de ploaie, dar numai peste Valea Oltului şi apoi, adunîndu-se, se pierdu repede în jos, spre miazăzi. Cei trei nu primiseră să li se mute masa de subt umbrar înainte de a vedea ei picăturile de ploaie. Telegescu trimisese doar pe scripcar şi lăutar să aştepte înăuntru şi el se întoarse la gîndurile cu care venise.

— Domnule iuncher, văd că nu ai prea multă tragere de inimă spre legătura cu noi... Dar eu aş vrea să ştiu un lucru... Ce-ai face dumneata cu o sabie în mînă, în faţa poporului ?

— Întrebarea dumitale este de prisos... Niciodată nu voi fi decît alături de popor.

— Atunci eşti omul nostru. Noroc !... Ciocni ţoiul de ţuică şi-l goli pînă la fund. Asta e... Eşti omul nostru. Şi-l bătu pe umăr.

Cu faţa lată şi totuşi slab, cu o mustaţă lungă şi subţire, Telegescu trăia parcă mai mult în ochii arzători şi în mişcarea neîntreruptă a mîinilor. Tot ce vorbea era lămurit, întregit prin zvîrlirea braţelor, în sus, în jos, la dreapta, la stînga. Avea în el ceva de exaltat. Îi plăceau frazele tari care speriau ca nişte mici explozii. Fiu de moşnean de la Telega, fusese în

armată parucic și comandase și compania de pază de la Ocnele Mari. Era prea nedisciplinat și le spunea superiorilor cam tot ce gîndea, cu o impulsivitate care-l făcea să apară, deși slab și nu tocmai înalt, vînos, ca de oțel. Citea mult, ce-i cădea la îndemînă, și cam încurca lucrurile. Se vedea pe el însuși spunînd fraze tari de pe baricade, în fața poporului. Era mai curînd un permanent revoltat decît un adevărat revoluționar. Făcea o pereche în felul ei foarte potrivită cu Marin Serghiescu, care era în vremea aceea cam gros, cu obrajii bălani bine întinși și cu barbeți lungi. Unul era un vorbăreț jovial, altul era un vorbăreț plin de temperament.

Acum Telegescu privi cu coada ochiului spre iuncher și i se păru că e o clipă potrivită să dea lovitura.

— Am să-ți mai spun ceva în taină... și făcu o lungă pauză, răsucindu-și mustața. E cu noi și serdarul Macedonschi.

— Serdarul Macedonschi ? Serdarul Macedonschi ? repetă nedumerit, încurcat, Bălcescu.

— Da... da... el... serdarul Macedonschi... ăl de a fost polcovnic al lui Tudor Vladimirescu.

Iuncherul se întunecă la față și murmură apăsat, netezindu-și tîmplele cu palmele :

— Credeam că a murit...

— N-a murit...

— N-o fi cumva frate-său ? Pavel ?

— Nu, e chiar el... N-a murit... Să vii să-ți povestească el tot cum a fost cu revoluția din douăzeci și unu. Nouă o noapte întreagă ne-a povestit.

Bălcescu nu crezu, căci dacă ar fi crezut, s-ar fi ridicat numaidecît înfiorat de mînie. Nici în gînd nu se putea vedea alături de cel care, socotea el, l-a predat legat pe Tudor Vladimirescu lui Ipsilante. Își spuse că e frate-său care, lăudăros cumva, vrea să treacă drept cel ce fusese polcovnic în oastea răzvrătitului.

— Așa... ca să vezi... El ne va sfătui în tot ceea ce trebuie să facem... Va veni în mijlocul celor cinci sute de panduri pe care ni i-a făgăduit Radoșanu și va merge în fruntea lor asupra domnitorului.

Văzînd cuta dintre sprîncenele mari ale iuncherului, Telegescu strigă să vie din nou scripcarii.

Gonind norii negri spre miazăzi, soarele le luase locul înspre Munții Lotrului. Razele lui prelungi aureau culmile îndepărtate. Marin Serghiescu începu din nou să cînte. Avea o voce moale, neînchipuit de caldă, foarte potrivită pentru cîntecele de inimă albastră ale vremii, dar cîntecele oltenești le „zicea“ mai mult cu acea legănare pripită, cu acele alunecări de viers și cu acele întorsături în jos, de glas plin, dintr-o dată plin, pe care nici un fel de notație nu le poate înregistra... Cîntecul lui era atunci amar și hotărît și, în același timp, era în el drojdia suferințelor din trecut, întoarsă prin chiuituri haiducești în nădejdea zilei de mîine.

Telegescu vedea fericit că nici Bălcescu nu putea să reziste vrăjii pe care cîntecul dascălului de la biserica Negustorilor, care în zilele săptămînii era și scriitor de masă la Departamentul Vistieriei, o turna în toate sufletele... Mai tîrziu, în exil, Marin Serghiescu, poreclit Marin Naționalu, avea să toarne leacul amar al cîntecului peste sufletele pribegilor de la Brussa [1]. Avea să fie des de tot și la masa lui Vodă Cuza, vrăjit și el de cîntecul lui.

Se înserase aproape cînd Bălcescu socoti că e timpul să se întoarcă la conac. Calul se odihnise bine, păscuse iarbă grasă de livadă și acum se frămînta nerăbdător. Înainte de a se despărți cu făgăduiala că se vor vedea din nou la București, Bălcescu le spuse că ar fi bine să se pregătească și o bună propagandă printre clăcași. Trebuie luată din nou calea lui Tudor Vladimirescu. Steagul revoluției trebuie ridicat numai după ce vor fi siguri că gîndul lor de eliberare a clăcașilor a răzbătut de-a lungul și de-a latul țării pînă la ei. El va veni la București ceva mai devreme ca de obicei, fiindcă s-a hotărît ca logodna surorii sale Tița cu *Lieutenantul* Oprea Nedelescu să aibă loc pe la cincisprezece septembrie.

★

La sfîrșitul lui august, iuncherul Bălcescu fu în grabă chemat în București, fiindcă batalionul său avea să iasă în tabără lîngă Pantelimon, la Dobroiești, ca să facă instrucția de companie, urmînd ca în octombrie să se facă manevre de regiment pentru școala de batalioane.

---

[1] *Brussa* — oraș în Turcia, unde au fost întemnițați o parte dintre revoluționarii români din 1848.

Veni aproape bolnav, căci vacanţa asta fusese mai curînd o grea încercare pentru el. Slăbise, avea în fiecare zi fierbinţeli. Luase cu el în poştalion şi pe un vecin de moşie, Anton Panovschi, un om între două vîrste, arendaş al unei moşioare, care pe drum, între altele, îi spuse că toată lumea vorbeşte la Piteşti despre o revoluţie pe care o pregăteşte acolo un fost parucic, Telegescu, venit să caute oameni pentru răscoală. Încă o dată, Bălcescu îşi dete seama de uşurinţa cu care se pregătea viitoarea încercare de a răsturna stăpînirea.

La Bucureşti, unde ajunse plin de praf, obosit, îl pofti pe Panovschi, care avea unele afaceri de dus la capăt, să rămîie cîteva zile musafir la el, dacă nu are pe nimeni în oraş. A doua zi seara, pe cînd ei doi mîncau subt nuc, se pomeni cu Marin Serghiescu, mai vesel ca oricînd, cu toată faţa rotundă înflorită de bucurie, care-i spuse — vorbind, credea el, pe ocolite — că totul este gata, că s-a ales ziua de paisprezece octombrie, în seara căreia vodă trebuia să meargă la teatru, pentru punerea planului în executare. Încercarea de a ascunde tîlcul, după vorbe, era atît de naivă, încît dîndu-şi seama cît de primejdioasă e convorbirea în grădină, Bălcescu îi pofti pe cei doi în casă, ca să ia cafeaua acolo.

Aci, Marin, cum îi spunea toată lumea, deveni şi mai vorbăreţ. Auzind că Panovschi are o livadă cu cireşi, îşi destăinui pe faţă tot complotul, cerîndu-i să le pregătească nişte trunchiuri de cireşi, ca să facă din ele tunuri.

— Se pot face tunuri de cireşi ? întrebase uluit arendaşul piteştean.

Bălcescu îi arătă că, în lupta lor cu turcii, sîrbii au folosit asemenea tunuri, dar că e, fireşte, greu să le poţi găsi un model oarecare. Trebuie bine ferecate de buni meşteri fierari.

— Săptămîna viitoare, îi spuse Marin lui Panovschi, viu şi eu la Piteşti... De acolo, mergem în Oltenia, eu şi Telegescu, să aducem oamenii pe care ni-i pregăteşte un fost căpitan de panduri, Radoşanu de la Crasna din Gorj... Şi rîdea cam copilăros şi mîndru... Înţelegi, trebuie să avem oameni lîngă Bucureşti înainte de zi întîi a lui octombrie. Acum, că şi dumneata eşti de-ai noştri, am să-ţi dau o scrisoare către Telegescu, ca să ştie şi el acest lucru.

Bălcescu se uită lung spre Panovschi, care ocolea privirea lui Marin, prefăcîndu-se că se uită la o icoană înfăşurată într-o maramă de borangic... Atît de încălzit era Marin, încît

nici nu băgă de seamă cît de rece era obrazul celuia cu care vorbea. Ridică paharul și-l ciocni de celelalte două de pe masă.

— Noroc, și să fie într-un ceas bun...

Plin de voie bună, începu dintr-o dată să cînte, numai pentru el însuși. Niciodată poate n-a cîntat mai frumos. Clocotea în el un vin nou, amețitor... Din nou Bălcescu se lăsă cucerit și, înduioșat, își spuse că asemenea nebuni sînt și ei de folos pe lume...

Au stat pînă aproape de miezul nopții, cînd, cu mersul lui greoi, cîntărețul, calemgiu la Vistierie, își aduse aminte că are slujbă de dimineață. La plecare îi sărută, dintr-un preaplin sufletesc, pe cei doi și le spuse din adîncul inimii :

— Fraților, în scurtă vreme poporul nostru va fi liber. N-o să mai fie în țara noastră decît plugari și ostași... Vom stîrpi luxul ; toți vor purta haine de postav făcut în țară și pînză de casă. Așa, ca mine acum.

Avea într-adevăr pe el un surtuc de dimie și la gît o legătură de pînză de casă vopsită albastru.

După plecarea lui, Bălcescu încercă să dreagă puțin lucrurile.

— Nu pune nici un temei pe ce spune ăsta... Îl vezi că e nebun de-a binelea... Toată chestia asta cu revoluția este o idee de-a lui... L-am lăsat să vorbească despre paisprezece octombrie, despre alte năluciri de-ale lui, fiindcă toată lumea știe că e nebun... Îl lasă toți să spuie orice, numai să cînte... Ai auzit și dumneata ce viers are.

Panovschi zîmbi, pe gînduri. Ridică paharul, ciocni, apoi luînd un ton sfătos și de taină în același timp, se apropie de el ușor, peste masă, privindu-l cu ochii mici.

— Domnule iuncher, ascultă sfatul unui om mai bătrîn ca dumneata... Ieși cît mai este timp dintr-o asemenea legătură...

Bălcescu se simți jignit că i se dau asemenea sfaturi, chiar dacă ele coincideau cu sentimentul lui intim. Era un sfat de burtă-verde care vrea să-și dea importanță. Răspunse puțin supărat :

— Pe ce vă întemeiați dumneavoastră atunci cînd dați asemenea sfaturi ?

Ridicase puțin un cuțit pe care-l lăsă să cadă pe masă cu zgomot. El vrusese să întrebe pe ce autoritate morală se în-

temeiază acest Panovschi cînd îi dă lui sfaturi cu atîta siguranță de sine.

Panovschi înțelese însă întrebarea lui altfel și se făcu alb la față. Se ridică de la masă și făcu vreo doi pași prin sufragerie, urmărit acum cu o adevărată neliniște de privirea întrebătoare a lui Bălcescu.

— Țiu foarte mult la dumneata, domnule iuncher, și țiu foarte mult la maica dumitale, care mi-a scăpat soția de la moarte. Pe urmă am fost pomojnic la unchiul dumitale, boier Luță, cînd era subcîrmuitor. Vreau însă să-mi făgăduiești că în nici un caz nu vei destăinui nimănui ceea ce eu îți voi spune acum.

Bălcescu aștepta înmărmurit, fără să poată spune o vorbă. Îi era frică să mai întrebe, ca nu cumva cu vocea lui să-l trezească pe celălalt din această pornire spre mărturisire și să-l facă să se răzgîndească. Dar Panovschi, care se jucase cîteva clipe gînditor cu ciucurii șalului cu care era încins peste anteriu, nu se opri.

— Te rog să-mi făgăduiești... mai întîi ceea ce ți-am cerut...

Tînărul iuncher simți că gulerul mundirului îi strînge gîtul. Îl neliniști și această taină nouă cu care avea să se împovăreze. Răspunse mai mult în șoaptă :

— Da.

— Atunci află, reluă celălalt, că de cîteva zile poliția din Pitești a fost înștiințată de ceea ce se plănuiește... Pe urmă întoarse capul și goli dintr-o dată paharul cu vin roșu.

Bălcescu păru năucit de această știre, deși era de la început convins că mai curînd sau mai tîrziu... așa va fi.

Puțin după aceea, musafirul său merse la culcare și se duse și el în odaia lui. Întrebarea care-l frămînta era : cine denunțase legătura poliției ?

Să fie însuși Panovschi ? I se păru puțin probabil, fiindcă nu părea să știe mare lucru... Dar atunci, cine ? Și mai ales cum de aflase Panovschi acest lucru ?

În realitate nu era Panovschi, ci un oarecare Gălășescu, însă chiar de ar fi știut asta Bălcescu, tot rămînea întrebarea cum de aflase de acest fapt Panovschi.

A doua zi, în zori, trebuia să plece la batalion. Corturile trupei erau în marginea satului Dobroiești, dincolo de ospiciul care se instalase la mănăstirea Mărcuța, în locul fabricii de im-

primat testemele. Erau săptămîni obositoare de marşuri, de exerciţii de luptă. Toată ziua treceau în fugă pîrîul Colentinei, aci nu mai larg de patru-cinci paşi, dar adînc pînă la genunchi, aşa că toată ziua erau cu picioarele ude. Uneori, împingeau exerciţiile dincolo de Pantelimon, spre Cernica. Se simţea bolnav, şi seara cădea rupt de oboseală. Nici de gîndit limpede nu mai putea gîndi. Nu avea nici un punct de sprijin şi orice frămîntare a gîndurilor era parcă în gol. Ştia un singur lucru : că trebuie să vorbească, şi cît mai curînd, cu Mitică Filipescu. Dar în cea dintîi duminică de septembrie fu ofiţer de serviciu pe tabără. Abia după Sînta Măria Mică putu să plece acasă. Făcu pe jos cei cinci kilometri pînă la Bariera Moşilor, arzînd de nerăbdare. Aci găsi o brişcă, şi către nouă seara fu acasă. Nu era nimeni, căci ai lui toţi erau la Bălceşti. Bătrîna Stana îi turnă ca să se spele, îi dădu primeneli curate şi-i perie cu îngrijire mundirul şi pantalonii, în timp ce el, învelit în anteriul lui verde, care-i slujea de halat, mînca în grabă. Nu cunoştea întocmai adresa lui Mitică Filipescu, dar ştia de la Marin Serghiescu că era lîngă casa lui Serafim Drăgomanu (pe care el o cunoştea) ; era „alături o casă cu o poartă în stînga, subt casă“, după cum îi spusese Marin.

Cînd să treacă de casele bătrîneşti ale serdarului Faca, trebui să ocolească prin mijlocul uliţei, căci de la cutremurul cel mare de acum doi ani, din ziua de douăzeci şi patru ianuarie, cînd aproape ca în 1802 se dărîmase un sfert din casele din Bucureşti, aceste case ale lui Faca erau proptite cu trunchiuri lungi de fag cojit, ca să nu se dărîme. Fu cît pe-aci, în mijlocul uliţei, să se întîlnească faţă-n faţă cu Frusinica... Era dusă de braţ de Costache Aristia, care pesemne o conducea acasă. Trecu fără să dea bună seara. Îl cuprinse o linişte şi o sfîrşeală ciudată. Fu în el ca o lămurire, ca o cortină căzută pe un final. Merse aşa, ca într-o legănare de moarte, pe Podul Mogoşoaiei, care începuse de cîtva timp să fie iluminat cu felinare de seu.

Găsi casa întocmai, cu poarta care era făcută aşa ca să închidă cu totul un gang. Bătu mult în poartă pînă ce veni un argat, din fundul curţii, să-i spuie că boierul e la moşie, că nu s-a întors încă. Trebui să renunţe şi se întoarse acasă. Simţea nevoia să doarmă, să doarmă mult. Nu se putuse încă obicinui în armată să se scoale de dimineaţă, şi deşteptarea de la ora

patru jumătate în tabără îl sleise cu totul, căci el nu putea adormi la opt seara, o dată cu ceilalți. Uneori, noaptea întreagă era frămîntat de gînduri.

Timp de două săptămîni, în iulie, Frusinica așteptase cu înfrigurare. În fiecare zi se ducea spre casa Bălceștilor ca să vadă în curte poștalionul sosit, ori ca să întrebe la bucătărie dacă e vreo știre de la moșie. Nu era nimic... Își descususe rochia galbenă de borangic și o cususe din nou, fiindcă i se păru că e îngustă și că stă sucită pe ea. Pentru felul modest cu care se îmbrăca, se pricepea neașteptat de bine și-și potrivea singură rochiile vechi, nu avea însă răbdarea să le coasă, ci i le cosea doica. Se închidea bine în casă, fiindcă bătrîna opărea în zilele astea gogoșile de mătase, în curte, într-un cazan de rufe, și se răspîndea peste tot un miros leșios de ciorbă ca de raci, care o înăbușea... Nu putea să spună nimic, căci numai pentru ea se trudea, cu o nesfîrșită dragoste, doica. Vrea s-o vadă îmbrăcată în rochii frumoase... Îi țesea în război și pînză de in, din care ieșeau de asemeni rochițe frumoase. Numai că acum, de cînd se făcuse măricică și începuse să poarte rochii care cădeau largi de tot de subt sîni, intra atîta materie în ele, că nu izbutea să o scoată din borangic, fiindcă se întîmpla să moară uneori mai bine de jumătate din gîndaci, deși cei care dau mătase galbenă sînt mai rezistenți. Era neobosită doica, mai ales de cînd murise moș Gălău și rămăseseră singure în casă, cu o fetiță mică pe cap. Cît timp trăise el, cu cărăușia lui, o duseseră mai bine. Izbutiseră să facă un gard, care despărțea grădina de mai bine de un pogon de celălalt pogon, care era curtea grajdurilor. Prăsiseră în fiece an și porci, și găini, care erau acum atît de multe și risipite prin grajd și șoproane, că nu le mai știau numărul... Găseau ouă unde nu le trecea prin cap. Încă înainte de moartea lui Gălău, cînd era aproape de sfîrșit, Maricica, după ce ca o lupoaică rănită nici nu vrusese să audă de rudele ei, care însă n-ar fi vrut nici ele să audă de ea, refuzase din nou să pornească proces pentru moștenirea bunicului. Repeta necontenit că mai bine putrezește într-o odaie cu lut pe jos, hrănită cu o coajă de pîine, decît să mai scoată bani de la ei, fie prin proces. De altfel, date fiind moravurile timpului și legiuirea, era sigură că îl va pierde. Bătrînele îi spuneau să facă asta pentru fetiță, dar ea nici gînd, nimic n-o îndupleca. Auzind că moștenitorii vor să vîndă curtea,

îi fu teamă că ura rudelor o va urmări și aci, încercînd s-o cumpere. Ca să se știe liniștită în vizuina ei, pe a cărei poartă n-a ieșit niciodată vreme de zece ani, nici ca să meargă la biserică, se grăbi și, vînzînd inelul, pe care în noaptea aceea de neuitat i-l pusese în deget doica, pe furiș, o cumpără ea, cu tot ce se găsi pe ea.

Așa că după moartea ei, acum patru ani, Frusinica devenise stăpîna locului. După ce se trecuse și bătrînul Gălău, vînduseră și armăsarii care cam îmbătrîniseră și nici n-avea cine să meargă cu ei, iar cu banii luați cumpăraseră între alte nevoi împlinite și o vacă cu lapte, care ajuta la hrănirea celor trei guri. Mai tîrziu, bătrînele aflaseră că un lăptar dinspre Floreasca aduna în cotiga lui lapte pentru marile birturi care se înființaseră pe lîngă hoteluri și îi vindeau și ele cîteva ocale de lapte zilnic, cît timp le dădea vaca, pentru ca să cumpere nutreț. Și din grădină mai scoteau cîte ceva, muncind-o ele, că altfel nu aveau cum să se ajute.

Acum, doica făcuse tot ce putuse ca să cumpere fetei o pereche de pantofi, cu care ea se dusese să dea examen la teatru. Se făcuse măricică și nu mai putea să-și ducă lucrurile — puține — la Bălcești în boccea, așa că îi cumpărase și o mică valiză de pînză, ca să nu le fie cumva rușine Bălceștilor cu ea în poștalion. Toate aceste pregătiri o înfriguraseră și mai mult, sporindu-i nerăbdarea. Nici n-avea ce să facă fără fetele și băieții Zincăi, fiindcă acum pe maidan nu se mai juca, și alte cunoștințe cu atîta știință de carte nu avea. Casa Bălceștilor era acum totul pentru ea... Mai ales Nicu...

Într-o după-amiază, inima îi bătea să-i spargă pieptul. Văzu în curtea grajdului din dosul casei Bălceștilor unul dintre caii murgi, care aștepta să fie dus la potcovar, se pare. Da, venise și serdăreasa, care acum era dusă cu poștalionul prin tîrg. O pîndi toată ziua să se întoarcă. Dar ea nu mîncă acasă, ci la o soră a ei. Cînd veni după-masă, serdăreasa dormea ; cînd se sculă, îi spuse să vie pe la opt seara, că acum pleacă numaidecît la un bolnav. Fata umblă năucă între casa cu bolta de viță și curtea ei cea mare. Seara așteptă pînă la unsprezece subt nuc. Își adusese mica ei valiză nouă. Dar poștalionul veni singur. Zinca trimisese vorbă că doarme la soru-sa. A doua zi către nouă dimineața, cînd se duse la casa cu boltă de viță, află că serdăreasa plecase în zori cu poștalionul,

la Bălceşti. Stana îi dădu, puţin cam încurcată, valiza pe care o lăsase la ea.

A fost ca o fiară rănită timp de două săptămîni. Îi era ruşine de cele două bătrîne, îi era ruşine de ea însăşi, de tot. Începu să umble în neştire pe străzile oraşului, ca şi cînd ar fi dus ceva mort în braţe. Dar a trecut şi vara... şi în toamnă nu murise, ci se înfăţişă la lecţiile de teatru, unde cunoscu şi alţi elevi şi eleve.

La Bălceşti, serdăreasa, cu cruzimea unei inimi de mamă îngrijorată de viitorul copilului ei, îi spuse lui Nicu, care aştepta trecînd de la îngheţ la fierbinţeli, că nu putuse să dea ochii cu fata la Bucureşti... În septembrie, după întîile lecţii, Aristia îi arăta atîta prietenie, încît începu să o ducă seara la teatru şi să o aducă apoi, pe jos, căci vremea era parcă făcută pentru o hoinăreală în doi, şi oraşul întreg, spre mahalale, era ca o grădină.

Sîmbăta următoare, Bălcescu se duse din nou acasă la Filipescu. Acum căminarul se întorsese. Din gang, o uşă mare cu geamul întărit cu grilaj de fier dădea într-o mică săliţă unde se lăsau hainele, apoi o scară, largă cît săliţa, urca la catul de sus, unde o nouă uşă dădea într-o sală mare din care se făceau odăi cu uşi înalte, în dreapta şi în stînga. Îi ieşi înainte, sus, chiar Mitică Filipescu, bucuros că îl vede din nou şi îl duse în dreapta într-o odaie mobilată cu un birou europenesc. Era acolo, aşezat într-un fotel, şi Eftimie Murgu, cu faţa cărnoasă, cu ochii lui aproape prinşi în barba stufoasă.

Lîngă fereastră era un bărbat înalt, îmbrăcat într-un surtuc lung pînă la genunchi, fără poale în faţă. Avea pantalonii strîmţi şi guler cu legătură foarte mare. Află că era Sotir Ţăranu, scriitor la Vistierie, împreună cu Marin. Celălalt era un om îndesat, cu faţa rasă şi mustaţa aspră, tunsă scurt. Mitică Filipescu îl prezentă Baronescu, „prieten de-ai noştri".

I se lămuri că Sotir Ţăranu tocmai citea o proclamaţie către popor, pe care el o pregătise încă de multă vreme, în care cita multe exemple din istorie, îndemna mulţimea la revoluţie... Se aşezaseră toţi pe scaune şi în foteluri, numai Mitică Filipescu stătea în picioare, rezemat în faţa biroului şi asculta. Lîngă el era un lucru necunoscut încă în Bucureşti. Pe un picior de lemn sculptat, înalt cam cît un stat de om, era o lampă cu gaz, peste care era pusă un fel de umbrelă de mătase galbenă, care dădea toată lumina în jos. După ce So-

tir își citi proclamația, Baronescu, care venea de la Pitești, aduse un fel de program al mișcării, întocmit de el și fostul parucic Telegescu, pe care, la cererea celor de față, îl citi numaidecît. Avea forma unui proiect de constituție destul de stîngaci. Să se alcătuiască un „directuar subt un prezident și șase mădulari". Să se alcătuiască și „un corpos care să întocmească legile țării pe trei bazuri, adică slobozenie, dreptate deopotrivă și vîrtute".

Cu fața lui palidă și frumoasă, cu ochii în cearcăne mari din pricină că lumina de subt abajurul galben îi lăsa în întuneric, Mitică Filipescu asculta cu brațele încrucișate pe piept. Îl cam iritau puțin aceste programe care veneau unele peste altele, fiecare participant ținînd neapărat să puie pecetea gîndirii lui pe viitoarea înfăptuire. De aceea, le asculta cu răbdare. De data asta făcu însă pe loc observația că prezidiul directoratului nu poate fi și șeful oștirii, așa cum prin confuzie lăsa să se înțeleagă programul înfățișat.

După ce sfîrși citirea, Baronescu aduse și lămurirea că Marin Serghiescu a trecut prin Pitești și că e acum la Crasna, în Gorj, ca să vie cu pandurii adunați de Radoșanu și de omul acestuia, fostul căpitan de panduri, Damian.

Bălcescu îl privi în clipa asta pe Mitică Filipescu și i se făcu o milă nesfîrșită de acest bărbat atît de cinstit, atît de luminat și totuși atît de încrezător. El, care era și a rămas toată viața bănuitor și un om chinuit de grijă cînd pornea ceva, nu putea înțelege cum căminarul nu-și dădea seama de ce se poate și de ce nu se poate. Era încă subt vraja acestui om cu o voce atît de muzicală, nu putea uita întîlnirea de la Vadu Rău și gîndul unei nenorociri îl îngrozea. După ce Baronescu arătă unde a ajuns cu pregătirile, Bălcescu întrebă, destul de intimidat de altfel, căci se afla între oameni mai în vîrstă decît el.

— Nu vi se pare că Agia a mirosit și ea ceva ? Nu vă e teamă că au ajuns pînă la urechile marelui vornic unele zvonuri ?

Baronescu îl privi disprețuitor și cu mila cu care s-ar fi uitat la un nechemat, care se amestecă între oameni care îl depășesc cu inteligența și cu experiența lor.

— Ce poate să afle poliția ? Vorbe... Dumneata ne crezi proști, nu știi că avem și noi știrile noastre ?... Hei, continuă Baronescu, noi înadins am lăsat să umble asemenea zvonuri, ca

să vedem ce are de gînd stăpînirea. Fii liniştit. Noi ştim ce ştiu ei, şi mai mult.

Sotir dădu din cap tot atît de dispreţuitor faţă de tînărul iuncher, subliniind cu zîmbetul explicaţia lui Baronescu, care continuă :

— ...Ei cred acum că e glumă, dar cînd se vor vedea în spînzurători, va fi prea tîrziu.

Eftimie Murgu se ridică hotărît, şi faţa i se boţi de supărare.

— Trebuie să fie fără vărsare de sînge... V-am mai spus-o de atîtea ori. Îi trimitem pe toţi la mănăstire şi-i ţinem acolo pînă aşezăm ţara pe temelii sănătoase.

Mitică Filipescu îl aprobă, clătinînd din cap, cu gîndul aiurea.

Se ridicară să plece. Bălcescu îi spuse căminarului că ar vrea să-l întrebe ceva în legătură cu un proces privitor la o sfoară de moşie a unui unchi al său. Acesta îi făcu semn, zîmbind, să rămînă.

— Domnule căminar, îl întrebă iuncherul, cînd Filipescu se întoarse după ce îşi condusese musafirii pînă în strada căzută într-un întuneric ca de mormînt, cum numai în zilele ploioase de toamnă se întîlnea (de altfel plouase în timp ce erau ei sus şi acum încă mai burniţa), domnule căminar, cine este acest Baronescu ?

— Este un advocat şi hotarnic.

— Aveţi atîta încredere în el ? Şi Bălcescu aştepta nemişcat răspunsul.

— Aş putea să spun că este omul meu de încredere... Mi-a fost într-o vreme vechil la moşie. Dar de ce întrebi ?

Fără nici o şovăire, cu un fel de mînie în ochii săi puţin oblici, Bălcescu răspunse aproape şuierat :

— E din cale-afară de îngîmfat.

— Asta-i cam adevărat, domnule iuncher, dar îl socot foarte folositor.

— Mi se pare că vorbeşte prea mult... Mi se pare că toată lumea din jurul dumneavoastră vorbeşte prea mult. Uite, la Piteşti, acel Telegescu e din cale-afară de nesocotit. La fel Marin Serghiescu, care flecăreşte oriunde se duce numai despre pregătirile care se fac.

Mitică Filipescu îl privi lung pe tînărul din faţa sa. Ar fi vrut să-i răspundă, pe urmă găsi că răspunsul său ar fi prea

complicat, cu prea multe ocoluri și paranteze. Era vădit încurcat și, ca să-și ascundă încurcătura, se duse pînă la o bibliotecă sculptată de stejar din care scoase o carte. Bălcescu îl urmărea mirat, văzîndu-l cît de mult îl frămîntă cele spuse de el. Dar deodată, Filipescu se întoarse spre el, ca și cum s-ar fi hotărît sau ar fi găsit un răspuns care să spună altfel același lucru.

— Uite, domnule Bălcescu, aș vrea să știi un lucru. Și eu am despre oamenii aceștia, cînd îi privesc cu ochii dumitale, aceeași părere despre ei și mărturisesc că ei mă supără adesea... Dar aceasta nu înseamnă a cunoaște oamenii cu adevărat. Pentru asta, trebuie să mergi mai adînc și mai ales *il faut chercher les significations des choses* [1]. Trebuie să căutăm tîlcul lucrurilor și al faptelor... Aș zice ierarhia acestor tîlcuri.

Văzu că Bălcescu îl privește încurcat, enervat că sensul celor spuse îi scapă, că nu prinde decît capete de fir care se încurcă apoi.

— Mă întreb dacă am spus întocmai ceea ce vreau să spun... Mi se pare că nu m-am putut face înțeles.

— N-aș putea spune că e chiar atît de limpede. Ar avea nevoie poate de unele deslușiri, îi răspunse Bălcescu, cu zîmbetul lui din colțul stîng al gurii, și își aruncă ochii să vadă ce carte luase din raft căminarul. Era un volum de versuri franțuzești.

— Atunci am să fac un ocol, spunîndu-ți o anecdotă, care mie mi s-a părut bogată în conținut, cît trei volume întregi, și spune întocmai ceea ce am vrut să spun și eu... Iat-o : La Bagdad, într-o noapte, pe ulițele întortocheate și pustii dintre magaziile portului, acolo unde se descarcă ghimiile și istamboalele venite de la Bassora și unde pîndeau de obicei, pe asemenea vreme, tîlharii, căuta să se strecoare în grabă un călător întîrziat. I se strigă din urmă : „Ia stai !..." Și el încremeni locului de spaimă... Întoarse capul și nu văzu pe ulița pustie nimic, decît o saca oprită în dreptul unei uși dărăpănate. Nu pricepu cine îl strigase. Vru să facă un pas mai departe, cînd i se strigă din nou, hotărît : „Ei, bre, bre, ia stai o clipă !..." Acum se opri și întoarse capul mai speriat, însă iar nu văzu pe nimeni în noaptea pustie. Doar calul slăbănog și bătrîn de la saca dădea din cap... „Eu te-am strigat, bre...

[1] Trebuie căutat tîlcul lucrurilor (fr.).

Vreau să ştiu, de mai e mult pînă la ziuă." „Cum ?... Cum ?... Dumneata vorbeşti ?" întrebă cutremurat călătorul. „Ei, asta-i, fu răspunsul, păi dumneata ştii cine am fost eu ? Nu te uita că mă vezi la saca. Eu am fost cal de călărie... am avut harşea de mătase şi zăbală de argint." Omul privea calul mai speriat parcă decît înainte. În clipa aceea ieşea sacagiul din casă, cu biciul în mînă... Trecătorul se îndreptă năucit spre el. „Bre, dumneata ai un cal cum nu se mai află pe lume ! E nemaipomenit !" Dar sacagiul înăcrit şi cu fruntea îngustă îi răspunse întărîtat : „Păi, dacă dumneata asculţi prostiile lui !... Vai de capul lui... Ţi s-o fi lăudat şi dumitale că în tinereţea lui a fost cal de călărie cu harşea de mătase şi zăbală de argint. Hei, dacă ai sta să crezi tot ce spune el... Auzi, harşea de mătase ! Cînd toată lumea ştie că harşeaua se face din păr de cămilă..."

Bălcescu rîdea rar... De cele mai multe ori nu-i apărea pe faţă decît zîmbetul din colţul stîng al gurii, dar acum năzdrăvana snoavă i se păru într-adevăr plină de înţeles şi răspunse cu un rîs sacadat, dar nu zgomotos :

— Anecdota e într-adevăr bogată : cred, totuşi, că nu aveţi dreptate.

— Domnule Bălcescu, fără îndoială Telegescu şi Marin Serghiescu sînt cam copilăroşi ; ceilalţi nu sînt nici ei fără cusur, dar ce înseamnă asta faţă de faptul că aceşti oameni sînt inima poporului român, care bate prin ei mai puternic... Sînt printre puţinii de azi în care colcăie duhul răzvrătirii. Oamenii aceştia îşi pun în joc libertatea lor şi fericirea familiilor lor... Îşi pun în joc viaţa poate, pentru ca să aducă îndreptarea ţării şi să ne redea la toţi, cu un ceas mai devreme, libertatea. Comparaţi-i cu semenii lor şi veţi vedea că sînt atît de rari, nepreţuiţi, caii care vorbesc, chiar dacă flecăresc puţin cam zgomotos.

— Dar nu e cumva primejdie, domnule căminar, ca această flecăreală a lor să dăuneze acţiunii însăşi ?

— Am în ceea ce priveşte cinstea şi credinţa lor o încredere desăvîrşită... Şi asta mi se pare azi *esansiel* [1]. Desigur că există anumite primejdii... Aşa e jocul acesta cumplit al revoluţiei... Poate că ar fi de dorit ca ei să fie mai cuminţi puţin... Dar dacă ar fi cuminţi de tot, ne-am împotmoli cu toţii.

[1] *Essentiel* — esenţial (fr.).

Tînărul iuncher rămase îndelung pe gînduri. I se păru că, într-un fel, căminarul are dreptate. Se gîndi la lașitatea celorlalți, la cei prea cuminți, care așteaptă totul de la alții.

Mitică Filipescu își împreună din nou mîinile la piept și rămase un timp pe gînduri, apoi îl privi înțelegător și cu aceeași nedezmințită simpatie.

— Domnule iuncher, viața nu așteaptă. Te vezi mai totdeauna în situația de a lucra, de a lucra cît mai repede și atunci lucrezi cu oamenii pe care îi ai... Dacă aștepți condiții ideale și oameni ideali, înseamnă să nu poți trece niciodată la acțiune, înseamnă să aștepți pînă cînd vei fi nevoit să renunți. Da, unii dintre oamenii noștri sînt cam flecari... S-ar putea să fi ajuns pînă la urechile Agiei cîte ceva din cele ce plănuim noi. Prea mult nu cred să știe. Acum, în orice caz, înapoi nu mai putem da... acum că am pornit, cine aleargă mai repede cîștigă.

Bălcescu suferise foarte mult la gîndul că dacă l-ar fi întrebat Filipescu de unde știe că poliția a aflat, el ar fi trebuit să spună numele lui Panovschi, cu tot cuvîntul dat. Acum însă vedea că atît cît știa el despre informațiile poliției din Pitești nu era ceva care să-i facă pe tovarășii săi să întrebe de unde știe el că Vornicia a aflat... Îi spuse, totuși, îngîndurat :

— Domnule căminar, altfel am gîndit eu această mișcare. O revoluție nu se poate face de sus. Trebuie să așteptăm să fie țara pregătită. Să se ivească un semn limpede, o întîmplare care să ne arate sentimentele poporului și în același timp să fie o cauză, un punct de plecare pentru o nouă pornire de mînie populară.

Căminarul, care ascultase pe gînduri, îi strînse mîna călduros, și Bălcescu nu pricepea de ce. Era și el de aceeași părere, cumva ? Dar atunci ar fi trebuit iuncherul să impună o schimbare. În realitate, Filipescu, mișcat de emoția cu care vorbea, vrusese doar să-i arate o simpatie care depășea obiectul.

*

Prin întuneric mergea greu de tot, cu mare băgare de seamă. Tot mai burnița. Avu norocul să întîlnească cîțiva trecători cu felinare în care ardeau lumînări de seu și așa, pe urma lor, putu să iasă pe Podul Mogoșoaiei.

La curte pentru felicitări

În sala de așteptare, tapisată cu mătase roșie și cu ciubucărie ovală aurită, de la palatul domnesc, fosta casă a Goleștilor, cîțiva boieri și doamne așteaptă tulburați. Între ei, Tița și mama ei, unchiul Luță, medelnicerul Nedelescu și fiul său, *Lieutenant*-ul Oprea Nedelescu.

Staicu Nedelescu, în anteriul de mătase vișinie, încins cu șal persan și în biniș de atlaz alb, e foarte mîndru. Își mîngîie barba tunsă scăzut și explică înfrigurat serdăresei Zinca :

— Cînd m-am prezentat măriei-sale să-i aduc la cunoștință logodna feciorului meu, rugîndu-l să-i dea înalta sa binecuvîntare, măria-sa mi-a spus : Să se prezinte joia viitoare după ședința Divanului. Știi, numai joia vine el acum în București, de la țară, pentru ședințele Divanului. Înțelegi ce mare cinste ? Ceilalți fii de boieri care se însoară se prezintă cu nevestele lor la curte, după nuntă. Pe fiul meu îl primește măria-sa după logodnă. Zinca înțelege, nici vorbă, că el vrea să-i atragă iar luarea-aminte la cinstea pe care i-a făcut-o încuscrindu-se cu ea.

— Vezi că fiul dumitale este și ofițer în garda măriei-sale, întărește un boier scund și gros, care aștepta și el să fie primit de vodă și era bucuros să intre în vorbă cu cei cu nunta.

Nedelescu își mîngîie barba și parcă tot ar vrea ca Zinca Bălcescu să spuie și mai limpede că își dă seama de cinstea pe care i-a făcut-o el, dar Zinca tace și se gîndește la altceva. A fost greu să i se găsească și ei ceva de îmbrăcat, căci fetele, în ruptul capului, n-au vrut s-o lase cu rochia de acum douăzeci de ani, care nu merge decît cu ilic și cu fes mic, cu fundă. Îi găsiseră un fel de tocă de un verde-închis, din care se lăsa pe umeri ceva ca o glugă de cașmir tot verde. Îi pregătiseră o rochie închisă pînă la începutul gîtului, de tafta neagră, cu volane și cu mîneci lungi umflate. La gît purta un lanț de aur cu medalion.

Lieutenant-ul și Tița, îmbrăcați de ceremonie, se țin de mînă fericiți. Ea, în rochie albă de mătase, strînsă mult subt pieptul mic, iar jos învoaltă, pusă pe cercuri largi și ascunse de sîrmă, este toată înflorită de bucurie și, tare emoționată, se alipește ușor de logodnicul ei.

— Vai, ce frică îmi e !

Îmbrăcat în tunică de postav albastru, parcă ferecată cu atîtea zorzoane de metal, cu epoleţi laţi şi cu ciucuri de aur, cu tot felul de ledunci alămii, el o întreabă mîndru :

— Cum poţi să spui că ţi-e frică alături de mine ?

— Tu nu poţi să mă aperi de vodă, dacă vodă s-o încrunta la mine... îi spuse ea, cu o copilăroasă sfială.

— De oricine, Tiţa... şi ridică bărbăteşte din umeri, cu mîna pe mînerul săbiei.

— Nu te supăra, am greşit...

Fata se lipeşte fericită de umărul lui, dar el simte că ea nu i-a spus toate temerile ei.

— Mi-aş da viaţa pentru tine, nimeni nu ne mai poate despărţi de aci încolo, pînă la sfîrşitul zilelor noastre.

Ea îl priveşte proaspăt, viu, în ochi şi surîde... Crede ca şi el.

Bătrînul Nedelescu se întoarce către mama lui Bălcescu :

— Dar de ce n-a venit şi Nicolache ? Ca iuncher, era aproape îndatorat să fie aci... Dacă o să întrebe măria-sa : „Unde-i iuncherul Nicolae Bălcescu ?" Ei ? Ce-o să-i spunem atunci ?

Zinca Bălcescu, încurcată, ocoleşte răspunsul, pentru că ştia că Nicu nu a vrut să vie... Îi arată că ei au crezut că numai părinţii şi logodnicii. Prea mult nu ştie, emoţionată şi ea, ce să mai spuie.

— Am stăruit şi eu... Spunea că nu putea să lipsească din tabără, că era de serviciu.

Apare un aghiotant şi îi pofteşte în sala tronului.

— Poftiţi la măria-sa.

Au intrat în sala cea mare, cu covoare groase pe jos, cu perdele mărginite jos cu draperii transversale, roşii. Vodă Ghica şi nepoata lui stau în două jilţuri cu baldachin de culoarea vinului. Cei care intră se ploconesc de la uşă, în afară de ofiţeri, care salută milităreşte. De altfel, cu faţa încadrată de colierul castaniu al bărbii tunse, cu mustaţa mică, întoarsă în sus, alb la faţă, cu ochii puţin cam prea apropiaţi, Alexandru Ghica, care e foarte mîndru c-a desfiinţat ceremonia sărutării mîinii, zîmbeşte puţin absent, gînditor, cu bunăvoinţă în definitiv. Mai gravă este nepoata lui, Alexandrina, care-i serveşte de secretară şi care la asemenea ceremonii face oarecum şi

onorurile tronului, el fiind burlac. Nu vrusese să se însoare cu fata bancherului Hagi Moscu, de la care luase, cu împrumut, chipurile, cei o sută douăzeci de mii de galbeni cu care-şi cumpărase de la mai-marii Porţii tronul. Şi nu s-a însurat, fiindcă era în taină îndrăgostit de contesa van Suchtelen, pe care o va vedea chiar azi în palatul de la Paşcani, lîngă Căciulaţi, înainte de plecarea ei din ţară. Nu s-a îmbrăcat, fireşte, în mare ţinută. Ci e doar în uniforma de serviciu, care e neagră, dar tot încărcată de fireturi şi de ciucuri. Ca decoraţii nu are decît, petrecut peste talie, pieziş, marele cordon al Ordinului Nizan, şi în piept, în dreapta, o mare placă de argint, înstelată. Toată lumea are mănuşi albe, şi toţi bărbaţii şi femeile au vărsat pe ei flacoane cu apă de colonie.

Logodnicul, cu Tiţa la braţ, fac cîţiva paşi înaintea celorlalţi. În faţa lui vodă, ea se desprinde de braţul lui şi face o reverenţă pentru care s-a chinuit acasă îndelung. Apoi, el rămîne înţepenit în poziţie militară.

— Am înalta cinste să prezint măriei-sale pe logodnica mea, Sevastia Bălcescu.

Vodă Ghica, trezit din gîndurile lui, zîmbeşte şi dă mîna Tiţei, care vrea să i-o sărute, dar el şi-o trage curtenitor. Tiţa face apoi o nouă reverenţă Alexandrinei Ghica. Acesteia îi sărută mîna pe care i-o întinde. Bătrînul Nedelescu se uită mîndru la Zinca Bălcescu. „Merge bine, nu ?“ vrea să spună privirea lui. Vodă face un semn. De alături, apar doi lachei în fracuri închise, cu o tavă mare cu pahare cu şampanie şi cu alta cu pişcoturi.

Ghica ridică un pahar înspumat, toţi ceilalţi ridică şi ei paharele.

— Vă doresc viaţă lungă şi fericită în viitoarea voastră căsnicie, şi bea paharul tot.

Ciocnesc între ei cuscrii şi logodnicii, dar cu bunăcuviinţă. Din greşeală, logodnicul se loveşte cu cotul de tată-său şi varsă cupa de şampanie pe rochia Tiţei.

Fata, surprinsă, speriată, dă un mic strigăt :

— Ah !

Logodnicul este foarte încurcat. Toţi cei de faţă zîmbesc însă indulgenţi, iar bătrînul Nedelescu împacă înţelepţeşte lucrurile.

— Nu-i nimic. Asta poartă noroc.

— Da... Da... poartă noroc... întărește Alexandrina Ghica și privirile i se îndreaptă spre îndrăgostiți, spre Tița mai ales, care zîmbește rușinată.

Bătrînul Nedelescu strigă cu o voce puternică, fără emoție, slugarnic :

— Să trăiască măria-sa și măria-sa... doamn... domnița, ar vrea să adauge, dar se încurcă.

— Să trăiască măria-sa... se ploconesc cei de față. Și pe urmă se retrag încet, cu spatele spre ușă.

*

În sala cea lungă, unde se așteaptă de regulă intrarea lui vodă, zeci de rude, în frunte cu unchiul Luță, îmbrățișează și sărută pe logodnici cu zgomotoasă căldură și fac un mic teatru familial.

Procesul

Ziua de paisprezece octombrie trecu liniștită, dar cînd Agia din București primi la rîndul ei un denunț din partea serdarului Mehtupciu, care era prieten cu Macedonschi și Sotir (și fusese adus de aceștia în complot), Vornicia trecu la arestări pe toată țara.

Cel dintîi fu adus în beciul Agiei Marin Serghiescu, la douăzeci și patru octombrie, în București. Apoi marele vornic dădu poruncă ispravnicului de Gorj să aducă în fiare la București pe Radoșanu și soții lui. Oameni ai Agiei din București fură trimiși să aducă legat pe Telegescu de la Pitești. Mitică Filipescu fu ridicat de acasă. Bălcescu fu adus la Dejurstfă de o patrulă militară. Fură arestați în total douăzeci și patru de inși.

Au fost toată iarna anchetați cu o asprime neobicinuită de către comisia numită de Alexandru Ghica, în care, în afară de fratele acestuia, spătarul Costache Ghica, mai intrau și vornicul Iancu Manu, vornicul Manolachi Florescu și aghiotantul lui vodă, colonelul Nicolae Golescu.

Acesta deveni vînăt, din roşcat ce era, într-o noapte tîrzie, cînd în cancelaria de la Dejurstfă, Nicolae Bălcescu, istovit de zece ore de tacrir, îi strigase cu o amarnică durere:

— Dacă tatăl dumitale n-ar fi murit acum zece ani şi te-ar auzi batjocorind, aşa cum o faci, duhul progresist, ar muri acum de ruşine... Cine ar crede că sînteţi fiul marelui boier Dinicu Golescu ?...

Era vădit că amintirea tatălui său, iluminat boier cărturar, îl stînjenea pe acest elegant boier de curte, care şi la anchetă venea în fiecare zi într-o nouă uniformă.

Îşi sprijini cu amîndouă palmele fruntea şi rămase aşa mut, cu coatele pe masă.

Şi mai brutal se purtase încă spătarul Costache Ghica, despre care se spunea în oraş că, încins fiind cu sabia, lovise cu pumnii pe unii deţinuţi.

Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestaţi, cu toate că ancheta a fost atît de mult prelungită. De altfel, doi dintre cei mai adînc implicaţi în acest proces, dascălii Eftimie Murgu şi J. A. Vaillant au fost lăsaţi liberi, sub motiv că sînt sudiţi, supuşi streini, unul austriac, iar celălalt francez. Asta a dus la zvonul cu totul fals, care umbla în oraş (şi a dăinuit şi mai tîrziu), că Vaillant ar fi fost cel care i-a trădat pe ceilalţi. După alţii, însă, cel care îi vînduse fusese un alt dascăl de la biserica Negustorilor, pe care-l cumpărase cu bani buni căpitanul de la Agie, Costache Chioru, ca să-i spioneze. Numai tîrziu avea să se afle adevărul.

Tocmai la 1 februarie 1841, cei zece acuzaţi au fost trimişi în judecata înaltului Divan, prezidat de spătarul Costache Ghica, pentru complot împotriva vieţii domnitorului. În afară de preşedinte, mai era în Divan un ofiţer, colonelul Nicolae Golescu, care deşi fusese în comisia de instrucţie, fusese numit acum, în faţa Divanului, acuzator public, procuror militar.

Sala cu perdele sîngerii de la Divanul apelativ era neîncăpătoare pentru mulţimea de boieri şi soţii de boieri care ţineau să vadă şi să audă pe acuzaţi, căci în afară de boieri, nimeni n-ar fi putut pătrunde într-o astfel de sală de judecată, în acele vremuri cînd Adunarea Obştească era aleasă numai dintre boierii ţării.

Mulţimea aştepta îngrămădită la porţile Divanului, din ce în ce mai numeroasă... În ziua cînd se luă din nou tacrirul căminarului Mitică Filipescu, mai bine de zece mii de oameni

fuseseră împinși de pe Podul Calicilor cu spîngile și așteptau pe prundișul Dîmboviței ori în grădina bisericii Doamnei Bălașa. S-a aflat imediat cît de hotărît și cît de curajos a fost căminarul, cît de bărbătește s-a purtat. A recunoscut totul, și-a luat asupra lui totul, dar a tăgăduit comisiei de judecată dreptul de a-l judeca.

Frumoasa lui față arămie era acum acoperită de o barbă crescută în dezordine și părea încă și mai palidă.

— Da, am plănuit dezrobirea clăcașilor... Da, am fi voit să-i facem oameni liberi, căci aceasta ar fi spre binele patriei... Da, am gîndit că e bine să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, căci nu e drept ca unul să aibă tot, iar cei mulți nimic... Am plănuit înființarea unei armate naționale, ca să nu mai tremurăm cu toții de cîte ori unui Pasvantoglu de la Vidin îi vine poftă să prade, trecînd prin foc și sabie un sfert din țară... Am cerut libertatea presei și a cuvîntului, fiindcă acesta este duhul vremii... Pentru toate cîte am dorit să le împlinim, nu aveți dumneavoastră dreptul de a ne judeca... Iar dacă o faceți... ne va judeca din nou pe toți — și pe noi, și pe dumneavoastră — istoria, și urmașii dumneavoastră se vor rușina de ceea ce ați făcut.

A trecut ca un fior ușor peste capetele boierilor și ale cucoanelor împopoțonate, care veniseră acolo ca la teatru. De altfel, Bălcescu, în tacrirul său și tot timpul în fața comisiei de anchetă, dînd o serie de răspunsuri voit confuze, nu se gîndise decît cum să-l apere mai mult pe Mitică Filipescu și nu pomeni de întîlnirea de la Vadu Rău.

*

Cînd într-o zi din prima săptămînă a lunii april, pe o vreme de primăvară, în timpul cînd cireșii erau în floare, spătarul Costache Ghica se întoarse dintr-o încăpere alăturată, cu tot Divanul după el, ca să citească hotărîrea, în sală toată lumea înghețase... În colțul din dreapta, în fundul sălii, Tița strîngea, albă la față, mîna serdăresei, care privea fix, îmbrăcată toată în negru... Unchiul Luță, lîngă ele, le apăra de înghesuială, și acum asculta și el încremenit. Privirile lor țintesc necontenit chipul iubit, palid, cu ochii cu cearcăne, între acuzați. Tița își umezește buzele arse de frigurile așteptării. Judecătorii nu s-au mai așezat în jilțuri și spătarul, potrivindu-și cu o tuse seacă glasul, dă citire hotărîrii :

„...Pentru complot împotriva vieții Măriei-Sale Domnitorului și tulburarea țării, se osîndesc după cum urmează : Marin Serghiescu, Telegescu, Sotir și Radoșanu la zece ani închisoare la ocnele Telega. Se osîndește la opt ani închisoare la Snagov Dumitru Filipescu, Baronescu, Macedonschi, Cămărășescu și Molojescu ; se osîndește la trei ani închisoare Nicolae Bălcescu, fiind minor. Ceilalți se declară fără vină...“

Asta este tot ceea ce a auzit Zinca Bălcescu pînă în clipa cînd și-a pierdut cunoștința de sine, deși pînă în clipa aceea se ținuse încă tare. Cu greu unchiul Luță le-a putut scoate pe ea și pe Tița din sală.

*

Au încercat tot timpul să-l vadă la închisoare, la mănăstirea Mărgineni. Dar învoirile se dădeau foarte greu, căci trebuiau trei semnături, de la Vornicie, de la Agie și, cea mai grea de cîștigat, de la Spătărie... La Snagov, unde fusese dus Mitică Filipescu, era și mai greu de ajuns. Într-o zi, unul dintre prietenii lui a obținut învoirea să viziteze mănăstirea de pe ostrovul de la capătul lacului, unde era temnița. Apoi a cumpărat cu cîțiva galbeni pe ceaușul paznicilor, care i-a arătat și hruba boltită de subt ruine, înecată de apă, în care era ținut în lanțuri Mitică Filipescu.

Ctitoria lui Vlad Țepeș era, după aproape patru sute de ani, dărăpănată, deși fusese refăcută de vreo două-trei ori. Zidurile erau pătrunse de apa lacului, încît deținutul nu putea să stea ferit decît pe patul de scînduri îngust și putred și el. Ceaușul arătă prin ferestruica prin care i se da hrana celui închis, cu un fel de milă disprețuitoare, un bătrîn uscat cu barba acum căruntă.

— Ăsta e boieru ăla, Mitică Filipescu, care a vrut să răstoarne pă vodă. Nu mai are mult dă trăit... Îi putrezesc picioarele în apa dîn chilie.

*

Într-o zi ploioasă de toamnă, Zinca și Tița, neputînd intra la închisoarea de la Mărgineni, cu toate că au făcut un drum de zece ore cu poștalionul, așteaptă privind în sus la fereastra știută, dar zidurile coșcovite ale închisorii sînt nepăsătoare,

mute. S-a înserat, umezeala le-a pătruns, dar ele tot așteaptă. Burnițează mereu, picioarele parcă ar sta în mocirlă.

Un vătaf le-a făgăduit că, de va putea, va duce pe furiș legătura cu de-ale mîncării și cu îmbrăcăminte și îi va spune deținutului să privească printre gratii. Și iată că apare sus la fereastră, prin ceața ușoară, chipul iubit. Are fața trasă, ochii în cearcăne negre, bărbia întunecată de o barbă mică, neagră. Se simte cît e de slab după umerii aduși. Face un semn cu mîna. Totul e pătruns de ploaie, de deznădejdea nesfîrșită a zilei acesteia de toamnă.

Un logodnic poltron

S-a pornit un viscol cumplit încă din noaptea Sfîntului Andrei. Și așa a ținut aproape toată săptămîna. Acum, spre seară, în ajun de Sfîntu Nicolae, a stat viforul, dar cerul e tot înnourat și încă nu s-a pornit gerul. Acoperișurile joase ale caselor sînt, aici în mahalaua Visarionului, tot atît de troienite ca și ulițele. Lumea a stat tot timpul închisă în antreu, numai cei cu rosturi hotărîte au înfruntat silit urgia de afară. Acum e o liniște fără seamăn și totul e nesfîrșit de alb, ca într-un vis. Singurele semne de viață sînt hornurile caselor, care înalță fuioare groase, negre, de fum, căci toate sobele duduie. Bărbații au ieșit cu lopețile să facă pîrtii spre poartă, pînă în mijlocul uliței ; unii, din căsuțele lor mici, abia au răzbit din tindă, căci zăpada era pînă la streașină.

La Zinca Bălcescu acasă, ajunul Sfîntului Nicolae e, în anul acesta 1842, trist ca o zi de doliu. Amintirea vremurilor luminoase de altădată, cînd pînă tîrziu seara serdăreasa pregătea plăcintele și fripturile pentru ziua lui Nicolache, o topește de durere.

Iată că a oprit la poartă o sanie mică de fier și piele lăcuită, cu caii cu zurgălăi la gît și moțuri roșii prinse de căpăstru în frunte. Sînt doi murgi cu coamele gătite și au peste trupuri, de la jumătatea spinării și pînă la capra saniei, valtrapuri largi de plase de sfoară albăstrie, care împiedică zăpada să sară din copite în cei din sanie.

A coborît medelnicerul Staicu Nedelescu, care a cerut să vorbească numai cu Zinca, între patru ochi. L-a poftit atunci în odaia de musafiri, cerîndu-şi iertare că nu e foc... ca să mai facă puţină economie de lemne.

De la întîile lui cuvinte, care se voiau ocolite din omenie, dar erau grele şi josnice, ea a înţeles despre ce e vorba. Îşi frînge mîinile, străpunsă ca de un cuţit.

— Dar cum se poate să desfaceţi o asemenea logodnă ?... Cînd au apărut în lume ca logodnici, cînd au fost la curte ?... Cînd toată lumea ştie ?... Nu se compromite o fată de optsprezece ani în felul acesta ?

Nedelescu, cu faţa lată şi barba mare doar potrivită cu briciul, a rămas în picioare agitat. Ba tot el e cel revoltat, că serdăreasa nu pricepe de partea cui e dreptatea.

— Dar înţelege şi dumneata că eu nu pot admite ca fiul meu să-şi brizeze cariera, căsătorindu-se cu fiica dumitale. Un ofiţer însurat cu sora unui osîndit pentru înaltă trădare îşi atrage duşmănia lui vodă, capul oştirii.

În timpul acesta a intrat Tiţa, care, după atîtea amînări ale nunţii, văzuse bănuitoare această vizită şi acum, din prag, ascultă uimită, zdrobită.

— Eu socotesc că e mai bine pentru amîndoi tinerii să se despartă înainte de nuntă decît să se nenorocească unul pe altul.

Zinca îşi vede fata gata să se prăbuşească, aleargă, o prinde în braţe.

— Fetiţa mamii... fetiţa mamii...

Dar cu o tărie deznădăjduită, Tiţa întreabă, sfîşiată şi parcă liniştită :

— De ce n-a venit el să-mi spună asta ?

— A fost mutat pe ziua de ieri în regimentul de la Craiova. A trebuit să se prezinte la serviciu... Mi-a dat mie să vă aduc verigheta. Şi se caută în buzunarul caftanului verde, îmblănit.

Fata îl priveşte albă, parcă prăbuşită, şi surîde pe gînduri.

— Şi spunea că şi-ar da viaţa pentru mine...

Nu mai poate să lupte şi începe să plîngă fără nici o mişcare.

Bătrînul Staicu Nedelescu pune verigheta pe masă, morfolind un soi de explicaţie fără vorbe.

Tiţa se frînge din nou, privind verigheta înapoiată. Scoate apoi încet de pe deget cealaltă verighetă, dată de el, o priveşte

îndurerată şi o pune pe masă. Moale, se prăbuşeşte în fotoliu, subt ochii mamei ei. Bătrînul, în caftan verde, îmblănit, ia în grabă verigheta, bîţîie din mîini şi din cap, încurcat.

— Îmi pare nespus de rău... dar fiul meu nu putea să-şi brizeze cariera... şi iese ţeapăn, după ce a salutat în pripă.

La Dejurstfă

O săptămînă mai tîrziu, Bălcescu a fost adus în Bucureşti la Dejurstfă, lîngă biserica Gorgani. E ţinut într-un fel de chilie îngustă, cu gratii la ferestruica mică care da spre gîrlă şi spre oraş. Iarna a fost mereu grea şi el a suferit greu de frig, acoperindu-se doar cu mantaua, pe un pat de scînduri. Un sfeşnic cu o lumînare şi un scaun nu-l pot încălzi... Timpul trece nespus de greu subt apăsarea pereţilor cenuşii. În această dimineaţă de ianuarie, viscolul trebuie să fi fost cumplit de îndîrjit, căci neîntrerupt i-a auzit vîjîitul şi i-a simţit suflarea pătrunzînd nu numai pe subt uşă, dar parcă şi prin pereţi. De la o vreme s-a potolit. Nu se mai aud de afară decît înjurăturile cumplite ale unterofiţirului dejurnă, care urlă după soldaţii care nu-şi scutură bine picioarele afară şi murdăresc de zăpadă pridvorul chiliilor. Ca să mai uite, ca să se încălzească poate, recită cu voce tare versuri franţuzeşti. Afară, la uşa celulei, îmbrăcat într-o dulamă groasă peste uniformă, maiorul Lăcusteanu însoţit de locotenentul Fărcăşanu şi unterofiţirul de serviciu s-au oprit în dreptul celulei şi ascultă la uşa groasă, cu ferestruica ei cu gratii sus. Nu-i vine să creadă. Se întoarce apoi spre locotenent, care e îmbrăcat numai cu mantaua cu epoleţi galbeni şi încins cu eşarfa de serviciu.

— Citeşte cărţi franţuzeşti ? Nu ştii că un condamnat n-are dreptul la nici o carte ?

Şi Lăcusteanu mînios trage mereu cu urechea la versurile spuse cu căldură de un om care dîrdîie de frig. Apoi, împingînd cu îndîrjire uşa, maiorul irumpe urmat de ceilalţi, fierbînd de mînie.

— Cartea... Ce carte citeai ?... Vede un ceaslov pe un scaun, îl ia, îl aruncă la loc... Ăsta-i un ceaslov. Citeai o carte franţuzească.

Bălcescu s-a ridicat milităreşte în picioare, cu mantaua şubredă pe umeri... Ochii îi sînt duşi în fundul capului, o bărbuţă tînără îi umbreşte obrajii palizi.

— Nu citeam nici o carte.

— Unde ai ascuns-o ? Şi apoi dă ordin scurt, sec, către unterofiţir. Caută pe subt pat...

Unterofiţirul dejurnă, Simion sin Firu, îngenunche, caută pe subt pat, dar nu găseşte nimic.

Deţinutul, istovit, îndîrjit, surîde amar.

— Domnule maior, nu mai căutaţi pe subt pat, nu e acolo cartea.

Lăcusteanu tresare şi întreabă aprig :

— Unde e ? Dă-o numaidecît...

Bălcescu arată cu un respect ironic, milităresc, încercînd istovit să ducă un deget la frunte.

— E în cap, şi surîde amar. Am aici aproape cincizeci de cărţi româneşti, franţuzeşti, latineşti, greceşti şi nemţeşti... Apoi îl priveşte lung, cu tîlc. Recitesc în fiecare zi cîte una. Şi întors în el însuşi, şopteşte scăzut, cu sarcasm şoptit : Astea nu le puteţi confisca.

Lăcusteanu a priceput amara ironie şi strigă furios :

— Fostul iuncher Bălcescu, nu-ţi dai seama că eşti osîndit pentru înaltă trădare ? Mătăhălos, mai ales în dulamă, se învîrteşte în jurul lui, îl priveşte dispreţuitor... Că dacă nu erai minor şi nu ai fi avut protecţie, nu scăpai numai cu trei ani. Se întoarce cu mustaţa zbîrlită şi surîde sarcastic, către ofiţer : Dumnealui a vrut să răstoarne pe vodă... Să facă răspublică... Să ne ridice în cap pe ţărani... Opinca... Fierbe de mînie ; se întoarce iar spre Bălcescu : La ce-ţi foloseşte atîta minte dacă ţi-ai zdrobit cariera şi dacă ai ajuns în halul în care te găseşti ? Şi încă să fii mulţumit că eşti la Dejurstfă... Şeful complotului, canalia de Mitică Filipescu, este de doi ani la Snagov, cu picioarele în apă... Îi cade carnea de pe el, putrezită... Nu mai are nici un dinte şi-i aproape orb... L-am văzut luna trecută.

Bălcescu se cutremură, se sprijină de peretele chiliei, ca să nu cadă. Căminarul Filipescu ? Îşi aminteşte copleşit de dragoste şi admiraţie că acest bărbat a fost singurul care n-a dat vina pe ceilalţi, care a luat totul asupra lui, acoperindu-i pe toţi.

Maiorul îl priveşte plin de dispreţ, cu ochii lui mici prinşi în obrajii mari, fălcoşi.

— Așa pătimesc ticăloșii care strică țara... care răzvrătesc poporul... Se întoarce apoi către Fărcășanu, cu un rînjet altfel binevoitor, și scoate din amintire : L-am întîlnit acum cîțiva ani la Vadu Rău pe acest Mitică Filipescu. Era și dumnealui, și-l arătă pe Bălcescu, întorcîndu-se spre el. Adu-ți aminte că v-am spus... Băgați-vă mințile în cap, că, de nu, la ocnă putreziți... Uite, că am avut dreptate... Își potrivește ceaprazăriile de pe umeri și se încheie din nou la dulamă.

Bălcescu, rezemat de zid, se frînge încet, cu obrajii intinși, năucit de cele aflate despre Mitică Filipescu.

Maiorul, încălzit de propria lui amintire, vine din nou spre el, își încrucișează brațele pe piept, îl pironește cu privirea.

— Cum este cu putință ca un ostaș să se răzvrătească împotriva domnitorului său, căruia i-a jurat credință ? În locul lui vodă, eu nici nu vă mai judecam. Mai ales cînd e vorba de un iuncher. Așa să știi... Eu vîram sabia în dumneata și te lăsam mort pe loc.

Cel întrebat a devenit palid, îl privește mut, cu ceva nepămîntesc în el. Face o grea forțare, ca să poată să se stăpînească.

Lăcusteanu se plimbă încruntat, fierbînd de mînie, prin chilia întunecoasă, luminată din cînd în cînd de reflexele roșii de la geam ale flăcărilor de la casele care ard pe Podul de Pămînt, la cîțiva pași chiar de postul tulumbagiilor. O casă, două, iarna mai ales, arde cam în fiece zi în București.

— De ce ai vrut să devii ofițir dacă nu iubești armata ? Dacă nu-i cinstești uniforma ?

Bălcescu zîmbește amar, apoi spune apăsat, silabisind parcă :

— Aici la închisoare am lucrat o carte care se numește oarecum *Puterea armată la români.* N-o căuta ca s-o confiști. E numai în cap... O voi întregi cu anii. Vor fi acolo campaniile ostașilor români, cîte au fost de la întemeierea Principatelor. Și îl privește deodată aprig. Dar uniforma asta nu-mi place... Nici cine comandă...

Lăcusteanu, om coleric-sanguin, cum se caracteriza el însuși uneori, care nu se aștepta la acest răspuns de la un om atît de istovit, vrea să scoată sabia.

— Nemernicule !

— Domnule maior, se așază în fața lui speriat Fărcășanu, nu uitați că e prizonier.

Maiorul își mușcă mustața mică, se stăpînește, pe urmă își potrivește șuba și, înainte de a pleca, dă instrucțiile pe care le crede necesare locotenentului, cu o voce obișnuită în serviciu.

— Nu cred că focul se va întinde pînă aici. Polcovnicul s-a speriat degeaba... Cine știe cum s-au aprins, peste Podul Mogoșoaiei, acareturile Ghiculeștilor... Dacă, totuși, crezi că e nevoie să mutăm deținuții, să știi că o parte din batalionul meu este consemnat în cazarmă. Pe mine mă găsești la vornicul Grădișteanu. Și arată, cu un gest lămuritor, că acolo vor juca în cărți... Facem o partidă de *whist*. Sînt toată noaptea acolo... Iar în clipa cînd iese, se întoarce spre Bălcescu, amenințător : N-o să mai ai prilejul să urzești revoluții.

Fostul iuncher nu ascultă, privește spre fereastră. Maiorul a pus mîna pe clanță și îi poruncește în șoaptă lui Fărcășanu :

— Să stai cu ochii pe bestia asta...

Apoi ies toți trei, tropăind puternic pe dușumeaua de cărămidă a sălii lungi care leagă chiliile.

Bălcescu, rămas singur, se crispează într-un gest de revoltă și își încleștează pumnii. Dar deodată se frînge. Simte că trebuie să tușească, nu se poate opri, duce o batistă murdară la gură și, cînd o ia, vede cu groază urme de sînge pe ea... Se trîntește cu fața în jos pe pat, dar aude numaidecît ușa care se deschide iar cu zgomot. Tresare, căci nu vrea să fie văzut bolnav. Vrea să ascundă tuturor că pieptul îi e atît de șubred. Intră, prietenos, locotenentul Fărcășanu și surîde, ridicînd din umeri, parcă ar spune : „Ai văzut ce nebun e ?“ Bălcescu clatină din cap, copleșit de tristețe, iar locotenentul se apropie încet de pat.

— Domnule Bălcescu, am o rugăminte... și aici șovăie, rîzînd... Uite, mîine seară este o „soarèa masché“ [1] la Momolo... Vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă, care se crede că este singura ființă din București care știe englezește. Vreau să-i spun, ascuns sub mască, și eu cîteva cuvinte englezești, ca s-o fac curioasă.

Bălcescu îl privește, obosit.

— Și dacă-ți răspunde, ce te faci ?

— O să fie subt mască, nu ? Voi tăcea misterios și ea va crede că nu vreau să vorbesc. Vrei ? Și îi întinde un creion și hîrtie.

---

[1] *Soirèe masquée* — serată, bal mascat (fr.).

Bălcescu caută, pe gînduri, în timp ce Fărcăşanu adăugă zîmbind şiret.

— Dar scrie-mi în pronunţarea românească...

Surîzînd obosit, Bălcescu îi întinde peticul de hîrtie.

— Spune-i rîndurile astea... Sînt din *Hamlet*...

Locotenentul citeşte, silabisind :

— *Tu e nonri go... end cuicli tu... Farueel...* [1]

Omul, obosit, i-a pus mîna pe umăr.

— Dacă nu se poate mai bine, fie şi aşa.

Fărcăşanu mulţumeşte, iese pe uşă, urmărit de privirea absentă a lui Bălcescu.

În mahalaua dinspre Visarion

Afară e un ger năprasnic, dar în săliţa cea lungă dintre odăi, din uliţa Visarionului, pe două canapele înguste, puse în lungul pereţilor, capitonate şi îmbrăcate cu cînepă vopsită în tutuniu, vreo două-trei femei îmbrăcate gros, cu scurteici, cu copii în braţe, aşteaptă în frig, căci în sală nu se face foc, ca să fie primite pe rînd de Zinca. Locul este îngust, şi cînd Paraschiva se duce să deschidă, abia poate să treacă. Femeile necăjite au venit de departe, într-o vreme cînd boieroaicele nu obişnuiesc încă să meargă la doctor acasă.

— Să zice că o doctoroaie dă ochi ca serdăreasa Zinca asta nu să află în toată Ţara Românească... clătină din cap o femeie tînără, cu scurteică veche pe ea, învelind cu o broboadă copilul, ca de doi-trei ani, pe care-l ţine în braţe.

— Eu vin aici dă vreo trei săptămîni, dar p-o nepoată a mea, venită anume dă la Brăila, a făcut-o bine dă albeaţă în ochi într-o săptămînă... lămureşte la rîndul ei femeia legată cu o basma pe subt fălci, ţinînd de mînă fata.

S-a auzit oprindu-se la poartă o sanie cu zurgălăi şi apoi a bătut cineva la uşa din faţă. Slujnica se duce să deschidă şi pe urmă lasă să treacă înaintea ei o femeie foarte tînără, care nu pare să aibă încă treizeci de ani. E îmbrăcată într-o malotea

[1] *To a nunnery to... and quickly too... Farewel...* (Du-te la mănăstire... şi cît mai curînd... adio...) (engl.).

de suvai mătăsos, albastru-negru, îmblănită toată cu samur pe dinăuntru. Pe cap are o căciuliță de astrahan sein, ca un fes mic, de pe care-i cade pe umeri o capelină tot de suvai mătăsos, de aceeași culoare albastră ca maloteaua ; în picioare poartă niște cizmulițe negre, scurte, cu tiv de cacom alb sus. Are ceva sprinten și neastîmpărat în ea, de pare mereu grăbită. Slujnica a bătut în stînga, la ușa din mijlocul sălii, și după puțin timp s-a ivit în prag Zinca Bălcescu, fericită că o vede pe Luxița Florescu.

— Maică, nu știu cum să-ți mulțumesc că ai venit, și îi face loc într-altă odaie, în odaia de musafiri din dreapta, de la fată.

— Nu pot să uit, coană Zinco, niciodată, că l-ai vindecat pe frate-meu. Spune-mi te rog ce s-a întîmplat. Știi dumneata bine, oricînd mă vei chema, voi veni.

Femeia cea tînără face cîțiva pași prin casă, se vede că e și ea încurcată. Pare și încruntată, fiindcă are sprîncenele negre de tot și cam scurte, numaidecît deasupra ochilor căprui, umbrindu-i o dată cu genele de parcă n-ar avea pleoapele de sus. Altfel e destul de frumoasă și zveltă ca o pisică negricioasă cu gît lung.

— Ce pot să fac ? Ați văzut ce greu mi-a fost să obțin de la țața Anica Ghica făgăduiala lui vodă că-l va ierta. Nu-i cerea decît să prezinți dumneata o cerere semnată de el. Nu-l cunosc pe băiatul dumitale, dar am alergat ca o nebună să-ți aduc vestea și, cînd colo, Nicu ăsta nici n-a vrut să audă de semnătură... În sfîrșit, tot e bine că măcar l-au mutat la închisoarea din București.

— Maică, nu te supăra, e un copil, și pă urmă, acum e altceva ! Acum nu mai e Vodă Ghica, ăl care l-a condamnat. Acum, cu Bibescu, o să-i fie mai ușor să facă o cerere. Dumneata ești rudă, mi se pare, și cu Bibescu ? Ba după cîte știu și cu marele vornic...

— Va fi foarte greu. Ar trebui să vorbesc tot prin țața Anica, dar de cînd am divorțat, mătușă-mea nici nu vrea să mai audă de mine... Zice că în casa ei să nu calce o divorțată... Mai rău e că nu vrea să-l vadă nici pe Vodă Bibescu, de cînd umblă să divorțeze și el.

Intră pe ușă, cu sufletul la gură, Tița, aleargă la Luxița, o îmbrățișează, cu obrajii prinși de ger, tremurînd de emoție. Vine de la mătușa lor, Faca, și a văzut sania oprită în fața casei.

— Mi-a spus Paraschiva că ai venit... Nană Luxița, trebuie să încercăm din nou... Cînd am auzit că l-au scos pe Ghica, am înnebunit de bucurie.

— Acum nu mă mai duc eu la închisoare, o lămurește Zinca pe tînăra femeie. În noaptea de Crăciun am visat că mi-a apărut Maica Domnului deasupra icoanei și mi-a spus : „Zinco... să se ducă fata ta mai mică și să-l aducă pe Nicu, frate-său, acasă... Trebuie să se ducă ea, neapărat."

Tița strînge amîndouă mîinile tinerei femei.

— Trebuie să facem ceva, nană Luxița. Mama nu mai doarme de la Crăciun încoace... Numai de asta vorbește...

Ard iar Bucureștii

Da... nana Luxița a obținut doar în trei zile, și de la Vodă Bibescu, o făgăduială de iertare. Să facă deținutul o cerere anume. Zinca și Tița au pornit într-o sanie cu scaunul acoperit cu o sarică albă. Birjarul stă în picioare în fața laviței lui înguste, în pieptul lăcuit și întors al saniei. În ianuarie n-a viscolit decît vreo două zile, altfel a fost mereu senin, iar troienile și movilele de zăpadă care acoperă orașul, cu grădinile și livezile, au înghețat și stăruie de aceea un ger cumplit. Sania coboară în grabă, dar pe Podul Mogoșoaiei, pe care e drumu făcut între pereții de zăpadă dată-n lături, nu poți merge decît la pas, căci e foarte lunecos... și sutele de sănii care se îmbulzesc, unele încercînd să treacă înainte, altele vrînd să oprească, alunecă într-o parte, se lovesc între ele.

— Încotro ? Nu e voie !... Și un tist de dorobanți a ieșit înaintea cailor.

— De ce nu e voie ?

— Nu vedeți că arde ! Și arată spre biserica Zlătarilor cerul roșu.

— Avem învoire de la Spătărie, de la Vornicie și de la Agie. Dă-ne drumul, băiete, aproape că se roagă bătrîna mamă, care văzuse că arde undeva în București, dar care știa mai întîi de băiatul ei că îngheață într-o chilie de închisoare.

— Nu se poate să treceți, e poruncă.

Tistul întoarce caii de zăbală. Cînd au văzut că nici vorbă nu e să poată ajunge pe la Podul Cilibiului, s-au întors și au încercat să treacă mai încoace, pe la Hanul lui Filaret, pe lîngă biserica Brezoianu... Dar lîngă fostul han, în fața casei Török, au fost iar oprite... Se văd pe toate ulițele care duc spre Dîmbovița oameni nevoiași care ridică donițe de apă pentru tulumbe. Coboară amîndouă din sanie. Tița luînd de braț coșulețul pe care-l duc lui Nicu, și o iau încet spre lacul lui Dura, prin piața în care sînt vreo douăzeci de sănii cu lemne și dovleci, venite la tîrgul de săptămînă. Ocolesc iar pe Brezoianu, spre Podul de Pămînt, dar înainte de Giafer, unde malul gîrlei este iar ridicat, sînt din nou oprite. Un alt pîlc de oameni nevoiași fac lanț, trecînd de la om la om donițe și găleți cu apă, care sînt ridicate din rîpa Dîmboviței și vărsate în tulumbă. Sînt păziți de un ceauș cu gîrbaciul, ca și cînd ar fi arestați. Boierii, curioși, pe marginea cealaltă a drumului, privesc flăcările uriașe spre casele Corbenilor și ale lui Meitani. Arde tocmai în apropierea focului din săptămîna trecută. Unii cred că au rămas tăciunii subt unele dărîmături, care au răbufnit noaptea trecută și s-au întors. Zinca și Tița încearcă să treacă pe jos mai departe, dar sînt din nou oprite... Luptînd și cu pelerina ei verzuie și cu coșul, Tița abia de izbutește să nu cadă, lunecînd.

— Domnule ofițer, dă-ne drumul, avem învoire să mergem la închisoarea de la Dejurstfă, se roagă Tița de el.

— Ce să căutați acolo ? Nu vedeți că arde Bucureștii ? Focu se întinde într-acolo.

— O să ardă și închisoarea ?... se cutremură Zinca. Și ce faceți cu deținuții ?

— E ordin ca atunci cînd focu o fi în apropiere, deținuții să fie scoși subt pază și mutați la Plumbuita...

Zinca se închină. Tița tremură toată. Alți vreo patru-cinci oameni nevoiași sînt aduși de doi dorobanți cu amenințarea harapnicului. Oamenii, luați de la necazurile lor, fac gălăgie.

— Gura... Cine vreți să stingă focu ? urlă și amenință dorobanțul.

O femeie bătrînă furioasă, într-un suman peticit, arată pe cei care privesc.

— Dar boierii ăștia de ce stau și să uită ? Dă ce nu-i puneți și pă ei la găleți ?

— Ţine-ţi fleanca... Cum o să punem pă boieri la găleţi ?... Şi e gata s-o lovească.

Un om nevoiaş şi slăbănog, încocîrjat subt o legătură de lemne pe care o duce în spate, vine dinspre pădurea Cotrocenilor şi vrea să se strecoare nevăzut, dar e înşfăcat şi băgat şi el în lanţul de găleţi.

— Lăsaţi-mă să mă duc acasă. Îmi îngheaţă copiii fără foc în odaie...

— Gura ! Adu-i şi pe ei la găleţi. Să se încălzească la foc, găseşte prilejul să fie de haz omul stăpînirii.

Un om din lanţ, cu mîinile ude, îngheţate, scapă o doniţă din mînă. Doniţa se rostogoleşte spre copca făcută în gheaţa de pe gîrlă. Pe laviţa de la poarta de lemn, Zinca se prăbuşeşte, parcă deznădăjduită. E poarta din dos a grădinii de la lacul lui Dura, unde e şi locuinţa Cişmigiului. Paznicul, cu căciula ţurcănească şi cu mănuşi de lînă cu un singur deget, lucrează să facă pîrtie şi o priveşte nedumerit. Nu îndrăzneşte să se apropie şi să-i dea ajutor.

— Mamă, ţi-e rău ? întreabă Tiţa. Îşi frînge mîinile, îngrozită, aleargă la ofiţer şi îi strigă deznădăjduită : Domnule ofiţer, dă-ne drumul, mamei îi e rău de tot.

— Unde este învoirea ? întreabă ofiţerul, cu obrajii îngheţaţi şi ochii înroşiţi de ger.

Tiţa scoase din manşonul mic hîrtiile. Cînd vede numele, omul se mai îmblînzeşte.

— A, este doftoroaia Bălcescu. Şi iar şovăie. Vezi că învoirea este numai pentru o singură persoană. Nu puteţi merge amîndouă.

— Mamă, du-te dumneata...

— Du-te tu. Numai tu poţi să-l înduplеci să iscălească cererea de iertare.

— Atunci tu du-te acasă, ori mergi undeva la adăpost.

— Du-te. Nu mă mişc de aici pînă desearǎ, pînă vii cu cererea semnată.

Ofiţerul le priveşte mişcat. O ajută pe Tiţa, care ia coşul şi coboară sprijinită de el, să nu alunece în rîpa din vale, urmărită de privirea umedă, obosită a mamei ei.

Apoi se întoarce, căci este strigat de un unterofiţir.

— Trăiţi dom'*Lieutenant* Deivos. Poftiţi la domnul căpitan.

Locotenentul se îndreaptă spre cazarma pompierilor, care este chiar lîngă acareturile Ghiculeştilor.

Bălcescu, suit pe patul de scînduri, urmărește focul pe ferestruica de sus, printre gratii... Și din cînd în cînd se întoarce către Fărcășanu.

— Parcă s-a mai domolit.

— Nu cred nici eu că va mai ajunge pînă aici. Numai că din pricina asta sîntem consemnați toți ofițerii, aci, la Dejurstfă.

Cînd apare în prag Tița cu gefreitărul Simion Firu, care duce coșul, Bălcescu încremenește cu ochii la ea.

Simion sin Ion, cum e trecut în registre, s-a împăcat curînd cu viața de cazarmă. A și fost înaintat gefreităr, și azi e foarte mîndru că iar e unterofițir dejurnă pe cazarmă. A devenit crîncen de milităros în acești doi ani, și cînd e de serviciu, ca azi, e spaima soldaților. Bălcescu nu l-a recunoscut, firește, dar el, Simion, își amintește bine de tînărul iuncher care s-a certat cu boierii la ei, la Vadu Rău. S-a temut să-i arate că-l cunoaște însă, fiindcă nu știe ce vor zice ofițerii lui și el nu vrea să-i supere... Acum a venit, ceva mai curajos, căci vede că locotenentul Fărcășanu stă de vorbă de multe ori, prietenos, cu deținutul.

Fata a rămas locului, nemișcată și ea... Își privește zguduită fratele.

— Să trăiți, dumneaei este sora deținutului. Are învoire dă la Spătărie, dă la Agie și dă la Vornicie să aducă d-ale mîncării și rufe... Da' vedeți... io nu m-am uitat în coș. Să vă uitați dumneavoastră.

Fărcășanu îi face un semn cu mîna.

— Bine, du-te. Pe urmă aruncă o privire spre coș. Sper că nu sînt aici nici arme de foc, nici cărți oprite !...

A spus asta cu prietenie, a salutat și a ieșit, ca să-i lase pe cei doi singuri.

Tița se aruncă de gîtul fratelui ei.

— Nicule... Nicule... Din ziua Sfîntului Simion nu te-am mai văzut.

Bălcescu o privește fericit, dar pe urmă întreabă, brusc, nelămurit :

— Mama ?

Tița pare stînjenită, se fîstîcește. Lasă coșul pe care vrea să-l puie pe pat jos.

— E bine... Sîntem bine cu toţii... Şi Marghioala, şi Costache, şi Barbu.

— Tiţa, ce-i cu mama ? stăruie el, neliniştit. De ce n-a venit şi ea ?

— Nicule, o ştii, cu ale ei... Este sănătoasă... A vrut ea anume să viu eu de data asta... Cum te cunoaşte de bine !... Caută în buzunar şi scoate o scrisoare. „Lăsaţi-mă să-i scriu, că dacă Nicu nu m-o vedea şi n-o vedea scrisul meu, se sperie."

El parcurge lacom paginile, în timp ce Tiţa îl contemplă copilăreşte, apoi constată înduioşat :

— Chirilice ? Tot nu vrea să audă de alfabetul nou ?

Tiţa îl lămureşte surîzînd :

— Dacă te uiţi cu luare-aminte, afară de *a* mai vezi şi un *m* latin. S-a canonit cîteva zile, cu ochelarii pe nas, şi pe urmă s-a lipsit şi mi-a zvîrlit tăbliţa, că eu o învăţam.

Bălcescu parcurge grăbit, nervos, scrisoarea.

— Nu o pot citi acum... Sînt bolnav de nerăbdare. Mi-e teamă că n-o să putem vorbi tot ce avem de vorbit... Scrisoarea o pot citi şi după ce pleci. E puţin cam tîrziu şi nu ştiu cît îţi va fi îngăduit să stai.

Tiţa îi spune cu seriozitate copilărească :

— Ce-am păţit ! De la zece am plecat de-acasă, din Visarion, şi abia acum am ajuns... Toate uliţele sînt oprite de soldaţi. Arde de două zile în Lipscani.

Bălcescu arată că se vede şi pe ferestruică. Ridică din umeri, uimit.

— Ard din nou Lipscanii. Ard iar Bucureştii, Tiţa ?

Ea îl lămureşte grav, în timp ce a pus coşul pe patul de scînduri şi se pregăteşte să scoată, din el, pachetele.

— Nu, că acum s-a aprins, zic unii, dinspre hanul Şerban-Vodă, şi vîntul a bătut în partea ceastălaltă. Focul a trecut peste Podul Mogoşoaiei la Meitani şi la Racoviţeşti, de acolo s-au aprins nişte acareturi la Corbeni şi a răbufnit în Brezoianu. Prin toate curţile stau maldăre de boarfe şi de calabalîc... Sînt toate tulumbele pe uliţele vecine, dar nu ajunge... Căpitanul Costache a scos multă prostime cu gîrbaciul şi s-au făcut vreo zece lanţuri de-a lungul uliţelor, spre gîrla Dîmboviţei, de trec găleţile de la om la om. Surîde copilăreşte, cu ochii ei trişti. O fi vreo sută de găleţi pe fiece uliţă. Sînt prinşi trecătorii cu arcanul ! Că mulţi fug !... Sînt uzi de apă, care îngheaţă pe ei şi le degeră mîinile.

Bălcescu e nedumerit şi neliniştit.

— Dar cum de aţi obţinut învoirea asta ? Aici, de la fuga lui Ghica, toţi parcă îşi fac de cap. Au devenit şi mai răi, şi mai neînţelegători. Le e mereu frică de o evadare laolaltă.

Fata îl priveşte surîzînd.

— Tot biata nana Luxiţa Florescu. Neobosită, a bătut la toate uşile. I-a spus marelui vornic la o sindrofie de la obraz că ştie că eşti deţinut în zdrenţe pe gerul ăsta, că eşti nemîncat cu zilele... Că acum e la putere el, şi va cădea blestemul pe capul lui, dacă se va întîmpla o nenorocire...

Fratele întrebă mirat, ridicînd din umeri, căci nu o cunoaşte pe tînăra lui prietenă :

— Nana Luxiţa ?...

— Nicule, femeia aceasta e un înger pentru tine... Dar mai mult n-a putut...

În genunchi, Tiţa desface coşul pus pe pat. Înainte însă de a începe să scoată, descoperă parcă îngrozită că patul e fără aşternut, cu scîndurile goale.

— Nicule, nu ai aşternut, nu te înveleşti cu nimic ?

Privirea lui se părea nepăsătoare, dar surîsul întîrzie.

— Mantaua. Ţine destul de cald... Se vede cît de colo că nu spune adevărul. Oricum, parcă e mai bine aici ca la Mărgineni. De altfel, cred că nu sînt decît pentru cine ştie ce cercetări... O să mă ducă înapoi acolo.

Ea îi şopteşte moale, ca o destăinuire :

— A fost doar o vorbă, tot nana Luxiţa a vegheat. Apoi scoate din coş. Uite, două rînduri de primeneli, ciorapii ăştia de lînă, un cojocel. Tot sînt bune pe gerul ăsta.

— Lăsaţi şi voi, că nu e atît de rău, un bărbat poate să îndure uşor asemenea nimicuri... Nu vă mai faceţi gînduri... Ce vreţi ? Închisoare.

Tiţa scoate iar din coş alt pachet.

— Nişte baclavale, le-am făcut noi pe furiş, că sîntem în postul Paştilor şi mama s-ar supăra dacă ar şti. Ea îţi trimite halva cu alune, caramele, migdale.

Bălcescu surîde înduioşat cînd vede castronul mare de supă.

— Şi orez cu lapte ? Tot copil mă crede.

— Cum o să fie cu lapte ? Dacă sîntem în postul mare ? E cu tahîn... Ştie că îţi place atît de mult... Uite şi nişte şuncă, s-o păstrezi pînă trece postul, iar ăştia sînt pesmeţi cu lapte, din făină albă, să-i ai pentru multă vreme. Îi înmoi în apă...

El, mereu neliniştit, bănuitor, dă coşul lîngă pat.

— Tiţa, spune-mi adevărul... de ce n-a venit mama ? De ce te-a trimis pe tine ? Mă bucur nespus că te văd, Tiţa, dar n-aş vrea ca tu să fii aici în locul mamei. Şi adăugă cu teamă : Dacă ar fi sănătoasă, n-ar lăsa pe nimeni în locul ei.

— Nicule, am să te lămuresc... Dar şovăie. Am să te lămuresc. Caută cum să iasă din încurcătură. Ştii, cînd a fost mama astă-toamnă la tine... n-ai vrut să auzi să iscăleşti cererea de iertare... lui vodă.

El se întunecă, se crispează, face doi paşi prin chilie. Deşi îi e frig, nu vrea să ridice gulerul mantalei.

— Nu se putea altfel, Tiţa. O amintire grea îl face să-şi lase capul pe piept. Şi aşa m-am simţit destul de prost cînd m-am gîndit că la judecată aţi făcut fel de fel de intervenţii pentru mine, declarîndu-mă minor... de m-aţi făcut să-mi pierd şi eu capul. De cînd sînt închis mi-e ruşine de ce am spus acolo... Cade pe gînduri, ochii i se întunecă... Şi ceilalţi, toţi au fost netrebnici... Toţi au dat ruşinos înapoi. Au aruncat vina pe altul. Numai Mitică Filipescu a stat drept şi a lăsat să cadă pe el totul... Acum îi putrezesc picioarele în apă, la Snagov. După un timp, tot cu vocea şoptită, întreabă luîndu-i mîna : E supărată mama ?

— Nicule, nu trebuia să refuzi să iscăleşti cererea de iertare. De atunci mama parcă este mereu bolnavă. Alergase biata de ea un an de zile. Bătuse la toate uşile, care au rămas cîineşte încuiate. De Sfîntul Alexandru, nana Luxiţa izbutise s-o înduplece pe bunica ei, pe Anica Florescu, să meargă la fratele ei, la Vodă Alecu Ghica. A stăruit o jumătate de ceas bătrîna, i-a cerut să facă asta de ziua numelui lui, şi pînă în cele din urmă vodă s-a înmuiat. A spus să se facă formele, să faci cererea de iertare şi să i-o aducă pînă într-o săptămînă nana Luxiţa... Biata mama a crezut că înnebuneşte de bucurie. N-a mai dormit pînă a ajuns la tine... Şi cînd colo, tu nici n-ai vrut să auzi de o cerere de iertare.

— Soră, mi se sfîşie inima cînd mă gîndesc la suferinţele pe care le-am căşunat bietei noastre mame... Îmi dau seama că ea nu mă poate înţelege... Dar tu, tu trebuie să înţelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît, încît să cer iertare acelui despot care semnase cu laşitate pentru condamnarea noastră. Închisoarea mi-a deschis ochii. Ochii dinăuntru. Azi cred că

dacă nu există și fapte imposibile pentru demnitatea omenească, atunci cuvîntul *om* trebuie înlocuit...

Tița a rămas pe gînduri, tulburată. Își duce mîna cu degetele lungi la obraji... Șovăie.

— Nicule...

El înțelege greșit tulburarea ei. Îi ia mîna, prietenos.

— Vezi că mă înțelegi ? Tu îmi ești mai aproape decît orice altă ființă pe pămînt. Mama e o sfîntă, soră dragă, dar ea e din alte vremuri, a uitat de cînd era tînără. Acum nu cunoaște decît necazurile de familie. O potopesc cîte are pe cap. E supărată pe mine și nu vrea să vie să mă mai vadă.

Fata îl întrerupe, speriată :

— Taci... taci... Nu vorbi cu păcat... Nu e supărată, biata de ea. Surîde apoi topită, cu un fior de duioșie, gîndind la făptura mamei. Dacă i s-ar de voie, ar dormi la ușa ta, aici... Altul este motivul pentru care m-a trimis pe mine...

O privește, încruntînd nedumerit sprîncenele.

— Nu înțeleg nimic... și ațintește asupra ei o privire întrebătoare.

Ea șovăie îndelung, nu știe cum să-l lămurească, e stînjenită.

— Mi-e greu... își strînge baierile capelinei ca o încercare de refugiu.

El o privește tot mai nedumerit, căutînd să descifreze tăcerea ei prelungită, încurcată.

— Spune-mi...

E mereu încurcată, cu toate acestea zîmbește cu duioșie.

— Vezi, Nicule, e foarte greu de spus. Tu nu crezi în anumite lucruri... Și mi-e greu să-ți spun...

Stăruie, nervos, își strînge iar mantaua rărită, ici-colo ruptă, căci îl pătrunde, simte un fior de frig.

— Spune, spune, Tița... Tușește și, neliniștit, îi explică. Am răcit de aseară...

Tița a tresărit speriată cînd l-a auzit că tușește, dar reia zîmbind, cu fața înflorită, gîndindu-se cu duioșie la mama lor.

— Uite, în noaptea de Crăciun, mama a visat un vis...

Acum e lămurit : o întreabă, surîzînd și el, cu ironie înduioșată :

— Tița, soră dragă, am ajuns la vise ?

Pare convinsă și ea că asta e o slăbiciune a mamei lor, dar ea o iubește așa cum e. O apără cum poate, zîmbind.

— O știi pe mama cu ale ei... Zice că i-a apărut în vis Maica Domnului și i-a spus : „Zinco, să se ducă fata ta cea mai mică să-l înduplece pe frate-su". S-a trezit numaidecît și de atunci nu mai are liniște. Se oprește, și vrea să spună mai mult, dar e încurcată. După ce șovăie puțin, îngropîndu-și obrajii în gulerul capelinei, reia : Și nana Luxița crede că va fi mult mai ușor, acum cu Vodă Bibescu, pentru iertarea ta. De aceea, mama, vezi, m-a trimis pe mine, spunînd că e sigură că eu te voi îndupleca să semnezi cererea. De-asta n-a venit ea. „Du-te, fetița mea, tu, că ești suflet de copil... Ai har de la Maica Domnului... Ai să-l înduplеci... Ție nu-ți poate spune nu..."

Răsuflă ușurat, fiu înțelegător și el, totuși.

— Ce copilărie cu visele astea... Tița dragă, acum m-am liniștit. O îmbrățișează cu un soi de recunoștință, apoi se întunecă la față. Dar tu nu crezi în astfel de basme ! Nu ? Tu știi bine că nu-mi poți cere să mă umilesc pînă într-atît... Nu e așa ? Nu pot să-i cer lui vodă să mă ierte, și să aștept răspunsul lui.

Ea tace îndelung, cu oarecare încăpățînare, apoi scoate din manșon o cerere gata scrisă.

— Nicule, acum e alt domnitor, nu mai e cel care te-a condamnat. Îi arată foaia de hîrtie, îndemnîndu-l cu ochii să semneze.

El o privește cu totul uimit, nemairecunoscînd-o parcă. Vine la ea și îi pune mîna pe umăr.

— Cum, și tu îmi ceri asta ? E surprins, și din pricina asta tușește iar, înecîndu-se.

Dintr-o dată chipul fetei se frînge, răscolit din adînc.

— Ai suferit prea mult, am suferit cu toții prea mult. Te imploră mama, frații... și noi, amîndouă surorile. A scos din coș o călimară mică și o pană, și stăruie cu o privire rugătoare.

Luat parcă prea repede, nu știe ce să facă.

— Dar... și Tița încurajată de încurcătura lui a îngenuncheat lîngă scaunul țărănesc și cu tocul în mînă îl trage și pe el lîngă ea. Trebuie să iscălești... A desfăcut cererea pe scaun și, cum sînt în genunchi, unul alături de celălalt, îi dă în mînă pana.

Bălcescu, încovoiat deasupra scaunului, citește cu un soi de voce absentă, descifrînd scrisul, silabisind nedumerit. Pare oarecum convins de fată să iscălească. *„Înălțate Stăpîn, cu fierbinte rugă de îndurare cad în genunchi, la picioarele Măriei-Tale, ce-*

rînd..." Se măsoară pe el însuși uimit, descoperind că stă într-adevăr în genunchi și, dintr-o dată, se ridică plin de silă, înfiorat de ceea ce i se cere. Rupe în bucăți foaia de hîrtie. Dă un strigăt cu rădăcini în toată ființa lui.

— Nici un despot nu mă va avea vreodată în genunchi la picioarele lui... Mai bine îmi petrec toată viața în ocnă...

S-a ridicat și ea, încremenită, simțind că nu va izbuti, că nu poate să izbutească, deși i se pare totuși că el nu are dreptate.

— Dar, Nicule, știi bine că așa se scrie... Este doar, cum să spun... o regulă... Nu înseamnă că ești în genunchi înaintea nimănui... Așa se scrie... Ar vrea să-i spună că așa scrie toată lumea, dar se oprește. Știe că asta mai rău l-ar înfuria.

— Nu pot ruga nimic pe un despot... Îi urăsc pe toți... Nu se poate ca adevărul, dreptatea, fericirea popoarelor să depindă de un singur om, oricare ar fi el. Tușește iar mult și, încurcat, se explică, ducînd batista la gură : Am răcit azi-noapte.

Îndurerată, cu privirea vagă, Tița parcă ascultă gîndurile din ea. Fratele pare totuși altul... Și faptul că ea l-a știut totdeauna cu fața rasă, aproape de copil, și acum îl vede cu barba asta mică și neagră, o încurcă.

— Fericirea popoarelor ? Pînă la fericirea popoarelor este fericirea noastră a familiei noastre nimicite. Începe să plîngă încet de tot. Pentru o întorsătură de condei ? Cum poți să dai însemnătate unui asemenea nimic ? Erai gata să iscălești...

Durerea ei îl tulbură adînc, parcă se lasă iar convins, șovăie, dar deodată își aduce aminte de ce i-a spus Lăcusteanu despre prietenul de la Snagov și șoptește sfîșiat :

— Mitică Filipescu putrezește cu picioarele în apă...

— Care ar fi folosul dacă te-ai prăpădi și tu ?

Dar Bălcescu e acum din nou întreg, pe picioare. A fost doar o clipă de șovăială. Acum, după ce a stat mult pe gînduri, vorbește liniștit, hotărît :

— Ascultă, Tița, oamenii aceia, tovarășii mei, nu m-au întrebat întotdeauna ce gîndesc și eu, și asta mă înfurie și azi cînd îmi amintesc. Au luat hotărîri fără mine, fără să mă întrebe. M-au socotit desigur fără însemnătate, poate copil. Aș fi avut și eu multe de spus, dar m-au făcut să tac, unii vorbindu-mi cu îngîmfare, cu nesocotință. Dar condamnarea — acum îmi dau seama — ne-a legat pe toți într-un snop, și soarta lor a devenit soarta mea. Nu pot părăsi singur temnița...

Mîna lui palidă a prins, ca un soi de hotărîre, gulerul mantalei, parcă i-ar fi fost frig dinlăuntru... Tace îndelung. Tăcerea asta încărcată face cu neputință o întoarcere. Tița pare și ea învinsă, abătută. La geamul mic crește lumina roșiatică a cerului aprins. Renunțînd să mai stăruie, fata scoate o mică icoană din coș, învăluită cu grijă într-un ștergar, o privește lung, învinsă, clătinînd din cap, ridică din umeri, neștiind ce să spuie.

— E prea încăpățînat, Maică preacurată... Oftează adînc. Caută să-i prindă privirea. Zîmbește tristă. Și erai gata să iscălești... biata mamă... Căci fata se gîndește cu groază la mama care așteaptă pe laviță, în gerul de afară.

Se aude un tropăit pe sală și apoi un zgomot la ușă. Fărcășanu, stînjenit, își strînge sabia subt braț și spune din prag :

— Îmi pare rău... Dar trebuie să vă amintesc că peste zece minute...

— Da, domnule ofițir... îngînă fata, abătută...

— Stimată demoazelă, vrea să reia ofițerul, dar șovăie. Se vede însă că ține mult să știe. Îmi permiteți să vă pun o întrebare ? Nu-i așa că sînteți logodită cu colegul nostru Oprea Nedelescu ?

Tița s-a încurcat de tot. Fața ei copilărească pare ușor schimonosită.

— Da... Nu... Da...

— Eram ofițir de serviciu la palat, cînd v-ați prezentat lui vodă amîndoi...

Tița, încurcată de tot, bîlbîie fraza ruptă :

— Da... Am fost logodită, dar... logodna s-a desfăcut acum.

Ofițerul se înclină cu o simpatică galanterie.

— Îmi pare rău... Am pierdut ocazia de a fi o pază de onoare.

Tița, uimită, cu răsuflarea tăiată, vine un pas spre el. Capelina i-a căzut de pe umeri.

— Ar fi fost învoit fratele meu să asiste ?

— Nu, voiam să spun o pază de onoare pentru mine... Pentru camaradul nostru Nedelescu. Și, încurcat, șovăie. Dar cine știe ? Poate că, luat pe răspunderea noastră, ar fi putut fi învoit pentru un ceas, două și fratele dumneavoastră...

Tița tresare exaltată, și cu o nădejde nebună îl ia de reverul mantalei.

— Domnule *Lieutenant*, ar putea merge Nicu, subt paza dumneavoastră... la noi acasă ?...

Acum el vede că a fost greșit înțeles și dă grabnic înapoi :

— Nuu... Nu...

Tița, cu ochi vii, cu glasul cald, cu o nădejde care imploră, aproape că-i cade în genunchi.

— Domnule ofițir, haide cu Nicu un ceas astă-seară la noi acasă... Să se încălzească cu un ceai fierbinte... Uite, a răcit... Să-l vadă mama, numai atît.

Fărcășanu, îngrozit, nu mai ascultă, iese de-a-ndărătelea.

— Nu... nuu... asemenea lucru este peste putință.

Bălcescu, care rămăsese încremenit aflînd că s-a stricat logodna, vine acum spre ea, cu fața crispată :

— De ce nu mai faceți nunta ?

Se vede că e iritat și adînc neliniștit. Ea tace îndelung, umilită de această încurcătură.

— Spune, Tița, stăruie fratele.

— A rupt el logodna... și rămîne cu privirea în pămînt. Cînd toată lumea știa că ne pregătim de nuntă...

— Pentru numele lui Dumnezeu, a fost el în stare să facă asta ? Să te compromită în modul acesta ? Scarlat ce-a spus ? Și Costache ? Nu i-a rupt sabia în stradă ?

Tița întoarce capul, tristă, abătută.

— E mai bine că s-a sfîrșit așa.

Bălcescu îi ia brațul neliniștit, stăruie îndărătnic, bănuitor.

— Tița, ce motiv a invocat ? Ce s-a întîmplat de a fost el în stare de o asemenea ticăloșie ?

— Nu-ți mai bate capul... Întîmplarea nu merită... Pretextele sînt ușor de găsit. Își găsește un soi de refugiu în frămîntarea nervoasă a manșonului. Vede îndurerat că fata vrea să ocolească răspunsul.

Niciodată nu s-a știut atît de mult frate. Un frate legat de mîini, care se simte apăsat de pereți, prizonier neputincios. Strînge pumnii de durere.

— Ah, singurătatea asta, zidul pe care-l pune între lume și mine... de parcă sînt un sobol orb. Cum să știu ce se întîmplă dincolo de pereții ăștia ? Încleștează pumnii, e în el nevoia de a lovi ușa, de a se răzvrăti.

E ros de bănuială că s-ar fi întîmplat cumva vreo nenorocire, simte o răspundere pe care parcă o uitase și o imploră cu un soi de amărăciune.

— Soră dragă, sînt fratele tău... Am fost amîndoi prieteni totdeauna. Spune-mi, ce s-a întîmplat ? Glasul îi e mereu prietenos, dar îndîrjit. S-a apropiat încleștat de ea. Spune-mi tot.

Tița șovăie, se chinuiește, vrînd să-l cruțe, întrebîndu-se dacă să-i spună sau nu ; în cele din urmă se hotărăște, îndurerată, căci simte cum totul se încurcă tot mai mult, dacă minte cumva. Glasul ei acum cînd s-a hotărît are în el o liniște de moarte.

— Tată-su a venit și a adus înapoi inelul de logodnă... spunînd că nu poate admite ca fiul său să-și „brizeze cariera", căsătorindu-se cu mine. Un ofițir însurat cu sora unui condamnat pentru înaltă trădare, pretinde el, își atrage dușmănia lui vodă.

Acum el a înțeles. Toată ființa lui s-a răsucit întoarsă de pe drumurile bănuielii care-l sfîșia. Vina nu era în făptura asta atît de gingașă, care e în fața lui, ci în el însuși. Abia acum a descoperit cît rău a putut să facă, fără să vrea, numai stăruind pe drumul pe care îl socotea cel drept, însă fără să-i întrebe pe-ai lui vreodată dacă și ei sînt de aceeași părere, deși trebuiau să împărtășească și ei urmările faptelor lui. Stă rezemat de perete, simte o cotropitoare oboseală. Parcă s-ar prăbuși. Acum pricepe adîncul acestui cuvînt, spus toată ziua fără multă luare-aminte, familia. Cu mintea lui pornită năvalnic adună totul din trecut în clipa de față. Da, e doar un copac într-un crîng. Este o ramură plină dintr-un trunchi. A crezut că loviturile primite numai pe el îl izbesc, că durerea alor lui e doar o durere sentimentală, din dragoste. Dar vede acum că acel care luptă nu se sacrifică numai pe el. Pe fata asta n-a întrebat-o ce gîndește atunci cînd el mergea la Mitică Filipescu acasă. Acum vede că a lăsat-o în voia unor lovituri, la care nu s-a gîndit de mai înainte. Nici pe mamă-sa n-a întrebat-o vreodată, iar făptura ei e inima familiei înseși, în care se înfig loviturile cuțitului. Năucit, stă acum ca un bolnav rezemat de perete. Nu poate vorbi. Fata, îngrozită de răsunetul în el al mărturisirii ei, vrea să scadă motivul durerii, să-l facă să uite ceea ce el simte acum că era și răspunderea lui.

— Ți-am spus, pretexte. N-au știut ce să mai scornească... Dar e peste puterile ei să mai îndure, să mai ascundă, și cade pe pat. Bălcescu vine spre ea, îi mîngîie mîinile, fața.

— Suferi ?... Surioară, iartă-mă...

— Nu... tu... De ce să-ţi ceri tu iertare ? Rămîne o clipă tăcută, pe gînduri, şi dintr-o dată, amintindu-şi ceea ce ar fi vrut să ocolească neapărat, se frînge ca înjunghiată.

— Laş... laş... A fost un laş.

Vocea îi e albă de durere, de umilinţă.

El îşi simte, copleşit, vina şi, zdrobit, parcă, o mîngîie pe obraji.

— Tiţa, a fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos.

Fata şi-a cuprins obrajii înfioraţi de durere în palme şi ridică spre fratele ei o privire înfrîntă, moale. În ochii căprui ard nişte steluţe înlăcrimate, gura i s-a frînt convulsiv, dar după o clipă e atîta biruinţă de sine în făptura ei tînără, că spune cu un zîmbet ca de pe altă lume, lămurindu-se nespus de liniştită, arătînd clipa pe care nu o poate uita şi care i-a sfărîmat ca pe o vioară făptura ei din adînc :

— Cînd a venit de Crăciun la Bucureşti, a spus la o petrecere, verişoarei noastre Caliopi, pe cînd dănţuiau, că şi-a dat seama la timp că nu mă iubeşte... că nu ar fi vrut să fim mai tîrziu amîndoi nefericiţi... Şi din nou, la amintirea asta, o înjunghie gîndul. Dar numai o clipă. Adaugă apoi, într-o linişte de care-i e îmbibată toată fiinţa, care pare că o apasă doar pe fibrele ei cele mai mici... A plecat din Bucureşti fără nici o lămurire, fără să-mi scrie un rînd... Dar sforţarea a fost peste puterile ei şi, din zîmbet, se frînge istovită. S-a lăsat copleşită pe patul de scînduri.

Fratele îşi dă seama, uimit, cutremurat, de adîncimea durerii ce o mistuie... şi pe care ea vrea s-o ascundă de întreaga lume.

— L-ai iubit ? Şi ar vrea să adauge : atît de mult ? dar îşi dă seama că e fără sens.

Deşi îl priveşte în ochi, ea pare că nici nu-l vede, nici nu-l aude.

— Inelul mi l-a adus tată-su acasă. Şi din nou o frînge amintirea, ochii nu mai pot opri lacrimile adunate din toată fiinţa ei. Spunea că şi-ar da viaţa pentru mine... Stă pe pat, frîntă de mijloc, se răsuceşte în ea însăşi, de durere, ca o foaie care arde.

El nu mai poate îndura asta. Vine aproape de tot de ea, îi ia obrajii în mîinile lui, îi ridică ochii spre el.

— De ce nu şi-a dat seama de toate acestea din timp, înainte de logodnă sau măcar cînd cu judecata, că sînt un trădător?

Dar viforul amintirii a trecut... Acum frigul din ea i-a îngheţat durerea şi fata se ridică din nou biruitoare de sine însăşi.

— Un poltron... Şi-a pierdut capul cînd s-a văzut mutat din Bucureşti.

E în fratele, care acum înţelege cît e de vinovat faţă de ea, o durere fără margini. Face cîţiva paşi înfrigurat, prin chilie, se opreşte lîngă ea, care e în picioare, cu mîinile în manşon, lîngă scaunul ţărănesc nevopsit.

— Surioară, iartă-mă... A fost întîia ta iubire... Ar fi putut să fie frumos... Vocea lui e moale, cu ceva sfios în ea.

Tiţa, cu privirea rătăcită, rămîne la gîndurile, la făptura ei de neajuns parcă.

— Pune flori cîte vrei. Le pui pe un mormînt. Ştiu acum ce este iubirea. În fundul fîntînii ei nu e apă curată... Este doar mocirlă. Nu voi mai iubi niciodată...

Faţa ei tînără, cu privirea într-altă parte, palidă, arată o hotărîre ca de moarte.

Bălcescu nu ştie ce să spună. E copleşit de o durere pe care ea nu poate să o ascundă, decît arătîndu-i nesfîrşirea.

— Tiţa, eşti doar un copil. Ai douăzeci de ani... Ce poţi să ştii tu ?

Dintr-o dată se întoarce spre el dîrză, sălbatică.

— Niciodată... şi apoi ochii îi rămîn aţintiţi în pămînt.

Bălcescu, dezolat, face doi paşi prin chilie. Vina pe care şi-o ştie îl face să se frîngă de durere. Vine încăpăţînat spre ea. Ar vrea să-i vorbească, dar cînd deschide gura, se îneacă din pricina frămîntării din el şi a sforţării făcute. Vorbele îi rămîn în gît. Apoi e surprins de tuse, se întoarce brusc, convulsiv, se fereşte de privirea ei, duce grabnic batista la gură.

Tiţa a urmărit, neliniştită, convulsiunea lui, aşteaptă o clipă încremenită, pe urmă se duce la el, îi întoarce faţa în palmele ei şi vede, îngrozită, batista plină de sînge.

Neputincios cînd vede că groaznicul lui secret a fost trădat, el o priveşte cu faţa descompusă. În chenarul bărbii juvenile, gura e strîmbă de durere...

— Ştii... cred... Dar nu poate sfîrşi. Nu găseşte cuvinte, privirea îi e rătăcită. Ar fi vrut ca nimeni să nu ştie niciodată.

Tița, lovită și ea parcă în creștet, a căutat să se sprijine, dar, amintindu-și dintr-o dată de ființa de afară care aștepta pe laviță, îi spune îngrozită numai de gîndul că ea ar putea să știe vreodată adevărul.

— Să nu afle mama... Apoi se lasă între ei ca o umbră, ca o lumină moale. Ia o batistă din manșon, îi șterge fața, ducîndu-l încet, sprijinit, spre pat.

— Te-au ucis, frățioare...

Bălcescu tresare iar cu spaimă, o imploră cu ochii lui negri.

— Nu trebuie să afle nimeni...

Cu o dăruire liniștită a întregii ei vieți, ea îl învăluie cu privirea, cu ochii limpezi, înlăcrimați.

— Voi fi sora ta... Nimic decît sora ta... Pînă ce voi muri... Pe urmă se întoarce spre cele de azi, îl mîngîie ușor. Te vei însănătoși... Însă trebuie să ceri neapărat să fii scos de aici și dus la spital.

Bălcescu tresare înfrigurat, i se frîng umerii, și-a adunat coatele pe genunchi. Spune dintr-un izvor adînc, cu un soi de deznădejde :

— Nu, nu... Ar scăpa prea ieftin aceste fiare. N-am nevoie de mila lor. Mi-au lăsat numai un ciot de viață, dar vor plăti pentru acest ciot ca pentru trei vieți...

Își apropie fața încet de obrazul ei și spune ca o taină, liniștit, mai mult șoptit :

— Tița, noaptea nu mai pot dormi și fac numai socoteli și planuri. Am acum douăzeci și trei ani... Aș vrea să mai trăiesc numai alți zece și voi răsturna putregaiul lor, cum întoarce un fier de plug cîmpul înțelenit de mărăciniș.

Și din nou, apoi cu o sete de viață, ca o rugăciune deznădăjduită, într-un strigăt cu rădăcini în el, adunat din toată ființa lui, dar înăbușit cu o voință crîncenă, crescînd fără vrerea lui :

— Zece ani... Zece ani numai...

S-a făcut în chilie tăcere pînă la capătul lumii. Tița îl privește îngrijorată, cald, îi spune cu glas moale :

— Frate, nu e bună atîta ură.

Dar Bălcescu, sălbatic acum, întors în el însuși, cu o încrîncenare a gîndirii, stăruie :

— Nu trebuie să se mai întîmple şi cu alţi români ce s-a întîmplat cu mine, cu Mitică Filipescu şi cu ceilalţi... Nu trebuie ca poporul român să mai îndure cîte îndură.

*

În timpul acesta, pe laviţa de la poarta caselor dărăpănate, de lîngă lacul lui Dura, Zinca, îngheţată de frig, aşteaptă mereu, înfofolită în broboada groasă de lînă peste scurteică. Vremea s-a schimbat, cerul e acum înnourat, ninge uşor. Un dorobanţ se apropie de ea.

— Mătuşico, ce mai aştepţi ? Focul s-a potolit. Toată lumea a plecat.

Zinca, îngheţată, nu poate vorbi decît greu. Îl desluşeşte fără nici o noimă.

— Vine Tiţa... Cu cererea iscălită de el...

Se mai înghesuie spre colţul laviţei. Se înserează uşor, cerul e de plumb şi ninge rar, cu fulgi mari.

*

În chilia închisorii e acum o linişte de oameni abătuţi. A trecut mai bine de o oră... Tiţa îl mîngîie uşor pe frunte, pe obraji şi pe păr. Tac amîndoi şi nici nu mai aud nimic de ale gefreitărului Simion sin Ion, care e unterofiţir dejurnă, înfuriat pe cei ce aduc pe tălpi zăpada pe duşumeaua de cărămidă a pridvorului : „Născătoarea cui v-a făcut". Dar pînă la ei nu ajunge nimic. Intră peste cîtva timp Fărcăşanu, tulburat de tot... Şovăie, parcă nu găseşte cuvintele.

— Domnule Bălcescu, mai vrei să mergi astă-seară acasă ?

Tiţa, care crezuse că tulburarea lui e din pricină că e supărat de întîrziere, că s-o fi întîmplat ceva din cauza asta, acum parcă nu pricepe ce spune. Bălcescu îl priveşte încremenit.

— Cum ?!

— Vrei să mai mergi acasă ? întreabă aproape tremurînd ofiţerul.

Tiţa a priceput acum că el şi-a luat inima în dinţi, că în sfîrşit are curajul să meargă cu ei acasă. Cu faţa aprinsă, din toată fiinţa ei, vine spre el.

— Domnule ofițir, vrei cu adevărat ?
Fărcășanu, încruntat și conspirativ, îi dă repede o căciulă.
— Îmbracă mantaua, pune asta și fii gata de plecare...
Dar Bălcescu rămîne nemișcat.
— Domnule, nu pot primi. Îți riști cariera și libertatea.
Tița însă nu vrea să știe de nimic... Nu se va întîmpla nimic.
— Ne vom întoarce chiar la noapte. Trebuie să mergem. Îmbracă-te, Nicule...
Dar el refuză cu hotărîre să se îmbrace.
— Nu am dreptul să primesc un asemenea sacrificiu.
Fărcășanu se destinde, dintr-o dată, ca și cînd ar fi peste puterile lui să continue. Zîmbește fericit și el.
— Nu risc nimic. Un prieten al dumitale a adus un ordin de la Spătărie... Ai fost iertat... Arăpilă, așa spune că-l cheamă.
Și deschise larg, bucuros, ușa, arătînd pe cel de pe pridvor.
Poftește, domnule...
Tița se repede spre ușă, uluită, și-l recunoaște pe Alecu Golescu, care intră clocotind de știrea cea bună.
— Ești liber, frate... liber...
Dar Bălcescu, bănuitor, întreabă neclintit :
— Numai eu ?
— Ați fost iertați toți... S-a răspîndit de trei zile zvonul că Mitică Filipescu e pe moarte. S-a adunat lume în fața palatului și a cerut eliberarea voastră. Bibescu a cedat. Alții s-au dus cu un chervan pe tălpoaie să-l aducă pe Mitică Filipescu de la Snagov... Unii au plecat la Telega.
Tița cade moale în genunchi. Privirea ei pare de pe altă lume. Scoate din manșon iconița pe care o adusese ca s-o pună în chilie.
— Nu sînt vrednică, nu sînt vrednică, Maică Preacurată.

*

Merg pe lunga săliță a celulelor cu podeaua ei de cărămidă mîncată de umezeală Tița, Bălcescu, Arăpilă și la urmă ofițerul... Dar brusc, Bălcescu se oprește... Caută în gînd, apoi se întoarce repede în chilia în care a fost. Apare cu coșulețul cu alimente și lucruri care rămăseseră acolo. Începe să zvîrle prin ferestruici, în celule, lucruri, pachețele.

*

Aşteptînd mereu pe laviţa de pe Podul de Pămînt, Zinca se întreba neliniştită dacă Tiţa îl va îndupleca oare pe Nicu să iscălească.

În sfîrşit o vede prin înserarea uşoară pe fată, urcînd din rîpa de peste drum. Se ridică greu de pe laviţă, tremurînd toată de nădejdea că ea va aduce cererea iscălită. Dar înainte de a fi de-a binelea în picioare vede, după Tiţa, ieşind din rîpă şi închegîndu-se ca din negura înserării, ca pe o nălucă, pe cel neaşteptat azi, pe Nicu însuşi. Nu ştie ce să creadă. Priveşte încremenită. I se umezesc, i se înceţoşează ochii. Începe să tremure... Cade moale jos, în zăpada îngheţată, fără să poată spune o vorbă.

Cei doi aleargă spre ea : Bălcescu o ridică de jos, o strînge în braţe, surprins că o are în faţă, uimit, zguduit.

— Aici aşteptai ?

Zinca îşi revine, dar nu poate vorbi, îl sărută stîngace pe obraz... parcă nu-l ajunge...

El, ca în faţa unei descoperiri copleşitoare, murmură topit şi parcă de frică s-o atingă.

— Mamă ! Aici erai, mamă !

CARTEA A TREIA

Rădăcinile din trecut

Călugărul cu anteriul de lînă țărănească, cu vițele de păr fumurii, ieșite bățoase de subt comănac a trecut înainte, după ce a deschis cu o cheie dintr-o legătură mare, zornăitoare, ușa de lemn scorojit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într-o încăpere joasă, cu un pat de lemn îngust, în stînga, iar la peretele din față cu o masă lungă, pe care sînt teancuri de cărți, cum și icoane, petice mari și mici de țesături bisericești, felurite odoare, unele puse, de altfel, și pe adîncile pervazuri, ca niște firide, ale ferestrelor, multe altele pe scaune.

— Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al preasfinței-sale... E cea mai mare dintre chilii, deși e în fundul curții. A vrut el să fie mai liniștit aici.

Bălcescu e zguduit de emoție... Gîndurile îi fug într-o parte, și vorbele pe care le vrea, într-alta. A scos tașca de vînător de după umăr. E îmbrăcat într-un spențer cărămiziu și cu cizme; umbra bărbii scurte i s-a prins mai tare spre marginile obrajilor.

— Mulțumesc... cuvioșia-ta... Astea sînt toate cărțile ?

— Eu zic că toate... Aici n-a mai umblat nimeni, că nu dă voie preasfințitul... Vreți să vă aduc să mîncați aici ori

poate veniţi să mîncaţi la trapeză ?... Şi văzînd încurcătura tînărului... Bine... bine... Vine atunci un frate să vă aştearnă patul. Preasfinţia-sa a spus să nu vă tulbure nimeni şi că o să rămîneţi cît veţi pofti.

— Nu te gîndi la asta, cuvioşia-ta. O să vedem...

E grăbit să rămîie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mînă. E colecţia de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia, colecţia a rămas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întîmplător de această colecţie de la un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al XVIII-lea, pe care le-a întîlnit citate pe ici, pe colo.

Ghica va mărturisi mai tîrziu uimirea pe care o stîrnea patima neobişnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrurile istorice, pentru izvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiu al trecutului... „Din copilărie, spune acest prieten mai tîrziu, el citise cu atenţiune vieţile oamenilor lui Plutarch [1], *Anabasul* lui Xenofon [2], *Războiul peloponezian* al lui Tucidid [3], citise şi recitise pe Tacit[4], Comentariile lui Cezar, campaniile lui Napoleon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon [5] şi scrierile generalului Jomini [6] asupra strategiei. Citea în cinci-şase limbi ; elineşte, latineşte, slovoneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italieneşte."

Acum, fostul iuncher îşi desface gulerul, scoate spenţerul de pe el, deschide taşca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, cîteva pene de gîscă.

---

[1] *Plutarch* (45?—50? — 125 e.n.) — istoric şi moralist grec, autorul unor biografii celebre ale contemporanilor săi, incluse în volumul *Viaţa oamenilor iluştri din Grecia şi Roma.*

[2] *Xenophon* — istoric, filozof şi general atenian, unul dintre elevii preferaţi ai lui Socrate despre care se crede că ar fi trăit între anii 430—352 î.e.n.

[3] *Tucidide* — (469—395 î.e.n.) — istoric atenian.

[4] *Caius Cornelius Tacitus* (55—120 e.n.) — istoric roman.

[5] *Edward Gibbon* (1737—1796) — autorul lucrării *Decăderea imperiului roman.*

[6] *Henri Jomini* (1779—1869) — general francez, autor al unor tratate de tactică şi strategie militară.

L-a învăţat Eftimie Murgu metoda de a studia temeinic, de a face fişe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească : numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediţiei şi anul apariţiei. Manuscrisele vechi le copiază în întregime, în vederea publicării lor mai tîrziu. Acum e tulburat ca un tînăr la o întîlnire de dragoste, e între teamă şi nădejde. Dă la o parte cîteva ceasloave mari cu legături tari prinse în copci de alamă şi oţel. S-a oprit la nişte scoarţe desperecheate, rupte şi legate strîns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citeşte, parcă zguduit, notarea Olteniceanului.

„Acesta este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris."

Ia manuscrisul la subţioară şi începe să dănţuie fericit prin chilie... Intră fratele cu aşternutul şi rămîne încremenit. Priveşte apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebîndu-se ce e cu musafirul episcopului. Iese de îndată ce a aşternut cerga şi cearşaful pe pat şi fără ca Bălcescu să-l fi văzut parcă.

A mai găsit apoi şi *Cartea de jurămînt a lui Gligoraş Ghica Vv la jupînu Constantin Cantacuzino, biv vel postelnic 1660*... şi altele.

De asemenea un manuscris al lui Axinte Uricarul, după manuscrise de Vasile Damian şi Teodor Dubău.

Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave multe diplomatice şi abia după două săptămîni s-a întors de la Buzău.

Pentru că nu putuse fi în Bucureşti la parastasul de patruzeci de zile al lui Mitiţă Filipescu, s-a dus a doua zi, împreună cu Tiţa, să pună un braţ de flori pe mormîntul proaspăt din curtea bisericii de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decît o cruce de lemn nouă, cu flori uscate şi coroane de cositor argintat. O candelă cu untdelemn mai ardea încă. Pe crucea de lemn, vopsit galben, era scris cu lac negru, doar atît : *Dumitru Filipescu, n. 1801, m. 1843.* A stat acolo aproape două ceasuri, gîndind la ce a fost... la ce trebuie făcut de aici înainte.

Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat ; în zare, dincoace şi în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

Un măr înflorit bate în fereastră

Acasă, în ulița din mahalaua Visarionului, e mare zarvă și multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicărește, indignată de ce-i face Nicolache. Îi scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colț.

— Auzi, Bidermirul [1] meu... De-l făcuse Prisner... leit ca la Beci. Să mi-l scoată din odaia de musafiri ?

Tița nu izbutește s-o lămurească, ba mai rău o întărîtă.

— Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă ? Nu vezi că nu mai sînt aci decît cărți și numai cărți ? Mai bine că ți-a scos mobila. Să nu ți-o strice.

Zinca oftează :

— Uite, a pus hîrțoage și pe măsuța asta mică de scris scrisori... Of... Of... Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într-o odaie ?

— Mamă, nu se putea. Nicu are multe cărți... și scrie toată ziua... Nu trebuie să-i umble nimeni printre hîrtii.

Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, culcînd-o pe o latură. În locul ei este vîrîtă pe ușă o altă masă, lungă, ca de praznic țărănesc, abia dată la rindea. Zinca e mereu amărîtă.

— Bidermirul meu...

O mîngîie Nicu, plin de voioșie.

— Mamă, nici pe sfert nu încăpeau pe Bidermeyer-ul tău atîtea din cărțile care încap pe masa asta lungă. O să scot și secretarul ăsta de scris scrisori : n-avea grijă, că nu ți-l stric.

— De ce să-l scoți... ? tresare ea speriată.

— Uite de ce... și arată spre ușă, unde apar din nou cei doi voinici, trăgînd acum după ei rafturi albe, late ca niște lavițe suprapuse. Stau mai bine cărțile pe astea, mamă.

Sînt cărți pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stînga doarme el, pe jos, pe lățimea ferestrei...

Serdăreasa este de-a binelea speriată de năvala asta.

— Și pe urmă, ce vrei cu atîta citit, mamă ? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la țară după ce ieșiseși de la închisoare. Și uite... îți bați joc de sănătatea ta. Nu mai știi, cu cititul, de e zi... de e noapte...

---

[1] *Bidermeyer* — mobilă de epocă.

Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieşit de la închisoare, Bălcescu a început să citească şi să scrie cu şi mai multă dîrzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărţi, căci librarul neamţ Winterhalder le aduce greu şi vrea plata, în aur, înainte, ca şi Danielopolu, cel de pe strada Colţei, fratele lipscanului. A descoperit nemărginita vanitate a boierimii care vrea să-şi dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toţi vor să-şi facă *genealoghia*, şi cînd au auzit că feciorul Bălceascăi are ştiinţă istoricească, aproape că aleargă după el. Şi plătesc, de nevoie. Sînt singurii bani pe care îi cîştigă Nicu. Dar asta n-ar fi mare lucru. De preţ este că ei arată acasă adevărate stive şi suluri de documente, sineturi cu acte de proprietate şi vechi genealogii, tare preţioase pentru istoric.

Uneori îi trimit documentele şi acasă, să le descifreze în voie şi să le copieze, dacă vrea.

Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor vrea să-şi puie acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat din Rusia.

Bălcescu a descoperit înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi, prăfuite, închise de mult, un număr neaşteptat de mare de cărţi, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare şi puternică familie, care a dat atîţia cărturari de seamă, dar care în zilele acestea pune mai mult preţ pe cei poftitori de tron dintre urmaşii de azi decît pe cărturarii şi creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut... Sînt cărţi aduse de la Padova, acum un veac şi mai bine, de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învăţat, care a studiat acolo. Sînt cărţi de mare preţ, adunate de acel inspirat arhitect, care a fost fratele stolnicului, spătarul Mihail Cantacuzino. Aflînd despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia, Rudolf Cantacuzino, a trimis şi el două lăzi cu cărţi, cu condiţia să fie cercetate cu luare-aminte şi îngrijite, ca să nu se piarză. Sînt aici scrisori şi documente din cinci ţări, unde s-au risipit în 1650 copiii lui Andronache şi copiii copiilor lui, toţi coborîtori ai faimosului Şaitanoglu al Ţarigradului, pare-se prietenul şi sfătuitorul lui Ion-vodă cel Cumplit, din pricina căruia a fost şi sugrumat de turci în palatul său de la Istambul.

Bălcescu a obţinut învoirea să transcrie, tot ce-i place, la el acasă. Acum nici nu s-au aşezat bine rafturile în fosta

odaie de musafiri și el e grăbit, bucuros să „claseze" materialul, așa cum a chibzuit anume, cînd a poruncit rafturile, care au și dulapuri.

Totul e gîndit cu socoteală. Pe masa lungă a așezat în cîteva clipe cărți deschise la paginile însemnate de mai înainte, ca să-i fie la îndemînă citatele, textul căutat anume. E grăbit și fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stăpîni să nu se îndemne cu voce tare.

Sevastița s-a întors acum singură, cu fața îngrijorată.

— Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze așa... Zi și noapte cu cititul și cu scrisul... Tu știi ce vreau să-ți spun. Știi la ce mă gîndesc... Unde vrei să ajungi ?

Bălcescu s-a oprit, parcă străpuns de un cuțit. O privește lung și strînge cu patimă în mînă scoarțele ferecate în alamă ale unei cărți. Fața albă și prelungă a surorii, privirea ochilor mari au de la o vreme o întipărire patetică și statornic gravă. Ființa ei se adună și se hotărăște pentru tot restul vieții.

— Tița, tu știi... știi prea bine... că eu trebuie să trăiesc în zece ani cît alții în cincizeci. N-am timp.

Fata l-a privit lung, nu știe ce să spună, s-a frînt îndurerată.

— Poate să fie așa cum zici tu. Dar pune-mă și pe mine să te ajut la copiat...

— Îți făgăduiesc... Te voi chema, Tița. Acum, du-te și împac-o, mîngîi-o pe mama.

— Mă duc, însă ar trebui să te plimbi și tu puțin prin grădină. Toți pomii au ramurile încărcate de fructe... Mai joacă puțin șah cu Arăpilă. Ai văzut ce șah frumos de fildeș a căpătat mama pentru tine de la vorniceasa Ghica ?

El tace, încăpățînat, și ea, dîndu-și seama că nu-l poate îndupleca, iese ca să încerce s-o îmbuneze pe maică-sa.

Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta și ca să simtă mai bine că acum odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, din colțul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atîrnă îndoită, biruită de belșug, coborînd spre geamul pe care-l atinge. Bălcescu împinge fereastra și de afară îl înfășură o mireasmă de început de toamnă, de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui... Ramura, împinsă de geamul deschis,

revine clătinîndu-se ca trimisă dintr-un gînd, dintr-un îndemn.

„Viața nu e în cărți... tinere. E aici, în grădina asta mare... Nu te desprinde de viață..."

Bălcescu surîde prietenos gîndului, îndemnului ghicit, mușcînd din mărul ce i se oferă singur.

„Nu mă despart de viață... și-și arătă, surîzînd obosit, cărțile... Aici sînt rădăcinile ei."

Mustăria din Dealu Filaretului

E cu adevărat, în acest 1843, un început de toamnă cum de mult n-a mai fost. După un august mai mult ploios, acum livezile și viile pline de rod par stropite cu aur. Pe la răspîntiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze și de trestie, cu butoaie cu must, șatre cu gustări, cu mititei și pastramă. Dar mai ales zalhanalele și cîrciumile vestite de pe „dealurile" cu vii ale orașului sînt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur orașul e înconjurat de vii, mari cît pădurile. La una dintre aceste cîrciumi, răsărite-n grădini, și-au dat întîlnire, și în seara asta, trei prieteni, foști oarecum și colegi la școala de la Sfîntul Sava. Unul dintre ei, Tell, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta de la drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră și se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stîlpii umbrarului sînt îmbrăcați și ei în verdeață și în frunziș de stejar, ba cei din mijloc sînt îmbrăcați și în oglinzi înguste și înalte. În prag, pe o masă, în dreapta, sînt două butoaie pe care scrie cu tibișir : *Must dulce,* pe unul, *Tulburel,* pe celălalt. Apoi, grătarul cît o tarabă, cu fripturi și mititei, galantarul cu mîncăruri de pește și răcituri. Un taraf de lăutari, pe o podeață în mijloc, s-a oprit să se mai odihnească. O scîndură înnegrită pe care scrie, tot cu tibișirul. *Azi cu bani, mîine fără bani,* stă deasupra tejghelii de tinichea, unde se adună banii. S-a așternut nisip mult pe jos. Pe la mese și în cele cîteva tufișe de liliac și lămîiți, lume multă adulmecînd mirosul de fripturi și mititei.

Maiorul Tell intră căutînd cu privirea. „Jupînul", cu fota verde dinainte, se apropie de el și-i face semn ușor spre ușa care duce în clădirea joasă. Tell a înțeles.

A luat-o pe o sală îngustă și lungă, cu dușumeaua învechită, strîmbă. Deschide dibuind o ușă. Înăuntru, cîțiva cheflii îl salută zgomotos. Vede iritat că a greșit... Deschide a doua ușă și de data asta nimerește într-o odaie simplă, altfel cu divan și oglindă mare cît ușa. Bălcescu și Ghica stau la masă cu vin și fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întîlnirea. Așteptau cu îngrijorare, și acum răsuflă ușurați.

— Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea Ion Ghica. Socoteam că te-ai răzgîndit. E malițios de felul lui.

— Am venit în București fără să știe nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sînt în inspecție.

— Și în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni ? întrebă Ghica, glumind mereu și controlînd mucalit fereastra.

Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătînd astfel că sînt și riscuri inevitabile și e bine să fie cu grijă.

— Aici, în odaia asta, să nu ne dibuie cumva iscoadele Agiei, închiși toți trei, că ar fi mai prost. Se așeză pe cel de al treilea scaun și prinse să se descingă de sabie. Ei, ce-ați hotărît ?

— Nimic, te așteptam pe tine, răspunse unul din cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

— Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele și să le aducă ?

Fostul iuncher scoate îngîndurat cîteva foi de hîrtie.

— Le-am adus și vi le citesc, ca să le vedeți formulate și să hotărîm acum pentru totdeauna...

Ghica îi potrivește dinainte un tacîm și lui Tell ; se așază toți trei, înclinați peste masă, ca să se poată citi în șoaptă. Bălcescu citește cu vocea lui gravă și hotărîtă :

„Se înființează o societate secretă, cu numele «Dreptate-Frăție». Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare revoluții în Țara Românească. În afară de fondatori, membrii societății nu se cunosc între ei."

Se vedea că fostul iuncher se inspirase din sistemul de organizare secretă al cărvunarilor.

— Cum, toți membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei ? întrebă, nelămurit, Tell.

— Nu, am vrut să spun că numai noi trei, fondatorii, îi cunoaştem pe toţi membrii „Frăţiei". Altfel, nimeni nu cunoaşte decît grupul de zece fraţi ai lui.

Ghica lăsă jos furculiţa cu care se juca.

— Dacă e vorba să fim fraţi, cum sînt călugării, atunci să luăm şi cinuri monahale, nu ? Ce ziceţi ?

La început zîmbesc toţi trei ca de o glumă, obicinuită la Ghica.

— De acord, dacă vreţi.

Şi după ce convin, Bălcescu citeşte mai departe :

„Ca o anexă a societăţii secrete, va funcţiona, pe faţă, o societate literară. Toţi viitorii membri ai «Frăţiei» secrete trebuie să facă mai întîi un stagiu în societatea literară".

Întrebă apoi, ridicînd privirea de jos în sus :

— Aveţi ceva de zis ?

— Mă învoiesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gînd, răspuns la o întrebare pusă de el însuşi.

— De acord, răspunse şi Ghica, ciupindu-şi bărbiţa negricioasă şi cu botişorul împins înainte.

— Atunci votaţi statutele societăţii secrete „Frăţia" Nu ? Şi Bălcescu ridică de pe foaia de hîrtie ochii lui lungi, traşi spre tîmple.

— Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Tell, care se gîndeşte la unele garanţii, dar e de credinţă.

— Şi jurăm, adăugă el, cu vocea joasă şi scurt înăbuşită.

— Jurăm, dacă vreţi, îl întregeşte convins şi Bălcescu, care într-o clipă revede în gînd întîmplările din 1840.

Cu toată ostentaţia glumeaţă a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-şi dea astfel curaj, cei trei, cuprinşi de o tulburare înfiorată, simţeau limpede în clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră şi încercau sentimentul acela cutremurător pe care ţi-l dă un legămînt cu preţul vieţii.

Fostul iuncher dădu la o parte farfuriile din faţa lui şi puse textul pe masă.

— Acum semnaţi.

— Semnăm.

Semnează întîi Ghica, apoi Tell, încercînd să-şi muşte mustaţa tunsă.

Bălcescu i-a urmărit cu toată viaţa adunată în ochii lui negri, înfriguraţi.

— Acum iscălesc și eu...

Se așază ca să scrie nestînjenit, își scrie încet numele, mai privește o clipă hîrtia, o arată ca să se convingă și ei că e semnată cum trebuie și apoi o rupe bucăți cu un foșnet înfundat. Tell ridică din umeri uimit și rămîne cu pumnul înțepenit pe garda săbiei.

— Ce faci ? Ce-i asta ?

Bălcescu zîmbește mirat și-și plimbă privirea sarcastic de la unul la altul.

— Vreți societate secretă cu statute scrise ?

Tell și Ghica rîd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica însă pe Ghica, mai tîrziu, să scrie că el a avut, într-un cufăr, statutele scrise și că au pierit cu prilejul unui foc la conacul de la Ghergani.

— Ai devenit grijuliu de cînd ai pățit-o întîia dată ?... constată cu un surîs echivoc Tell, care sta cam proțăpit, cu amîndouă mîinile pe garda de argint a săbiei.

Cei doi se uitară nedumeriți la el și rămaseră pe gînduri. Fusese o glumă, se pare, în intenția maiorului, un fel de a marca măcar printr-o frază „degajată“ ca asta faptul că însăși personalitatea lui de ofițer, de om mai în vîrstă decît ei, nu este angajată ierarhic prin aceea că astăzi cuvîntul hotărîtor îl are acest băiețaș, fost iuncher, cu doisprezece ani mai tînăr decît el și mai tînăr încă chiar decît Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese fraza avea să arate pe loc că, în afară de angajamentul politic, acceptarea de acum e fără semnificație, că el se închină în fața unei simple inteligențe, raporturile rămînînd mereu acelea, de la maior la iuncher, că deci nu-l poate recunoaște ca fruntaș între egali. Rămîneau chiar și raporturile de la un bărbat înalt, arătos, la tînărul vînos, e drept, dar cam șui, cam pripit uneori în vorbă și gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii căprui destul de apropiați, cu nasul lung și cu barba tunsă scurt și luată cu briciul în față, își purta capul drept, cu mișcări puține, ca o statuie. Se găsea acum alături de acești doi numai din ură împotriva boierimii, care, iritată de prestanța fizică a ofițerului, căuta orice prilej ca să-l umilească. Se trăgea dintr-un neam din părțile Gorjului, tată-său își făcuse însă nume și stare de negustor la Brașov, unde i se născuseră copiii. Christian avea numai cincisprezece ani cînd, în 1822, fiind din nou în țară, trecu alături de fratele lui, la școala lui Gheorghe Lazăr.

În 1828, frații se duseră în Oltenia, unde-și alcătuiră o ceată de panduri și amîndoi luptară în acest an alături de oștile rusești. Cînd se înființă, în 1830, armata, amîndoi, ca și alți foști căpitani de panduri, avură dreptul, deși fii de negustori, să fie primiți în oștire cu grad de ofițeri. Aceasta a fost pentru cei doi frați un prilej de amărăciuni și umilințe. O mare parte dintre boieri au protestat cu indignare împotriva primirii unor feciori de negustori alături de ei și la fel cu ei, adică de-a dreptul în grad de ofițeri. Din pricina asta, cîțiva dintre boieri care se și înscriseseră în luna mai refuzară mînioși în iunie să se mai prezinte la regimente. Tell nu putea uita această împrejurare și fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cît mai departe de București, deși acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.

Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stînjenitoare care dăinuia între ei, reluînd într-un alt registru ideea lui Tell.

— Eu, cinstit să-ți spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniță mai ai curajul să începi din nou... N-a trecut mult peste o jumătate de an de cînd te-am văzut, la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă și ferecată, purtai o manta ferfeniță, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.

Tell, care era foarte nestabil în idei și sentimente, cu toată țepeneala lui aparentă, înțelese parcă tîlcul acestei invocări și dintr-o dată fu din nou pătruns de primejdiile acțiunii în care se angaja și întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap :

— E adevărat că Mitiță Filipescu a fost ținut în fiare cu picioarele în apă la Snagov pînă i-a putrezit carnea și i-au căzut unghiile ?

Ion Ghica surîse ca unei amintiri triste și clătină din cap cu amărăciune.

— Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorîtă a chiliei din bolta aceea năruită că așa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule ?

Bălcescu vru întîi să răspundă că s-a dus mai întîi prin iunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar șovăi. Apoi se întoarse în el însuși cu un soi de îndîrjire mută. Îi căzuseră ochii pe oglinda cea mare cît o ușă, cu rama subțire, neagră. Era toată mîzgălită cu semnături și date, trase cu diamantul inelelor. Văzuse chiar de pe scaunul pe care se găsea cîteva

date: 1840—1841, 1842... În zilele în care ei erau între viață și moarte în temniță, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului român, unii iubitori de chiolhane și orgii țineau să-și nemurească desfrîul, înscriindu-i trufaș data pentru posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată nu va mai evoca aceste zile, care vor rămîne știute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea și făcu să biruie tăișul liniștit al inteligenței.

— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greșelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al cîtorva mici boieri și tîrgoveți, dornici să ridice starea norodului; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn, care era Dumitru Filipescu. Voiam să acordăm poporului libertatea, o constituție, cum s-ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuși, căci fără popor nu putem face revoluția. Vom lumina îndelung țărănimea, pe muncitori, pe meseriași, ca să-și facă ei singuri revoluția. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem și mai departe. Revoluția se va face, ca să zic așa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre țelurile ei firești și vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut, și cei doi tac și ei; parcă le e teamă să tulbure liniștea care s-a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Cînd umblînd printre vii, acum două săptămîni, și deplîngînd soarta țării, cei trei se gîndiseră să înființeze o societate secretă revoluționară, ei n-ar fi bănuit niciodată că va fi asta atît de curînd. Erau oarecum tîrîți de Bălcescu, care era hotărît spre faptă, fără ocoluri de prisos, mînat de spaima unei vieți scurte.

*

În timpul acesta, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe podeață și cîntă acum de zor. Intră Tița Bălcescu și Luxița Florescu, întovărășite de imberbii negricioși Costache și Dimitrie Florescu. Sînt salutați cu temenele de stăpînul mustăriei și conduși la o masă păstrată pentru ei, într-un tufiș luminat cu un felinar, atîrnat

deasupra de o ramură de soc, în care arde o lumînare groasă de seu.

— Poftiți... Aveți o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Noii-veniți își plimbă privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta alt loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e subt umbrar ; pe urmă se așază toți.

Stăpînul mustăriei tușește foarte încet la ușa odăii celor trei, își șterge mîna pe fota verde, apoi bate cu înțeles. Bălcescu îi deschide îndată și află că au sosit ceilalți patru.

— Au venit doi boieri și două cocoane, așa cum ați spus, sînt la o masă în grădină.

Tînărul boier clatină din cap :

— Spune-le să înceapă să mănînce. Viu și eu mai tîrziu.

Meandrele dragostei

Peste vreun ceas, cei trei s-au despărțit spunîndu-și emoționați întîia oară salutul „Dreptate-Frăție". Tell și Ghica au plecat pe ușa care dă în curtea din dos a mustăriei, ca să nu mai fie iar văzuți. Bălcescu a venit în tufișul de liliac în care sînt ai lui. Cer din nou cafele, căci sînt acum la sfîrșitul mesei. Ascultă toți pe gînduri lăutarii care zic cu foc cîntecul lui Nănescu :

„Inima mea multe are,
Culese după-ntîmplare..."

Bălcescu surîde. Nu, mai sînt și altele, care nu sînt la întîmplare.

Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprîncenat decît soră-sa, se scoală și vrea să lămurească de ce pleacă de la masă.

— Nu vă supărați, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufișul de colo.

Luxița îl privește zeflemitoare.

— Ia gîndește-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa ? Scumpe frate, ia seama,

ferește-te de divorțate... Ea știe că toți vor surîde, zicîndu-și că ea ca divorțată știe ce spune.

— Nici o grijă, mă întorc numaidecît...

Luxița îl petrece cu un surîs șiret și ironic, femeie în toată ființa ei, în timp ce în privire îi trece o flacără ușoară.

— De ce numaidecît ? Poți să nu te grăbești...

Peste cîteva clipe pleacă și Dumitru, cel care seamănă cu fratele său, de parcă ar fi, negricioși și sprîncenați, doi gemeni. Vrea să dea și el bună seara cine știe căreia dintre femeile frumoase din grădină.

Cei trei au rămas tăcuți și ascultă acum un alt cîntec de pe vremuri, care aleargă din nai pe lăute și de pe lăute pe țambal. Luxița îl privește pe furiș pe Bălcescu, surîde, își așază mîna pe mîna lui. El o privește tulburat, parcă l-ar stînjeni și parcă l-ar întărîta gestul ei, ceea ce o face să tresară și să se uite drept în ochii lui. Îi spune glumind, apăsat :

— Poți să te strîmbi cît vrei. Eu tot te iubesc.

Tresare din toată ființa lui. O privește lung, parcă tremură ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cîntecul lăutarilor, îi vorbește de la suflet la suflet :

— Lucia, de ce nu vrei să înțelegi ? Eu nu sînt un om care să aibă dreptul să iubească și să fie iubit.

Femeia zîmbește senzual, ținînd mereu mîna pe mîna lui nervoasă. El, luptînd cu el însuși, o privește cu ochii lui negri, pătrunzători, puțin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumuri îndepărtate de viață și moarte ale gîndului, îi spune cald, frățește :

— Mai am puține zile de trăit, Lucica. Puține mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-și îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei singure cauze. În întregime, fără nici un rest.

Luxița, care dusese paharul la gură, nu mai bea ; îl lasă jos.

— Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una de urlă mîine tot Bucureștii...

Tița nu știe ce va mai fi, dar în clipa asta își dă seama cît de mult seamănă cu o pisică neagră întărîtată această tînără și oacheșă văduvă, cu ochii ei cam apropiați și aurii în pupile, cu sprîncenele foarte negre.

Bălcescu așază jos cuțitașul cu care se juca pe gînduri, căutîndu-și oarecum vorbele, și o privește nedumerit

— Ce vrei să spui ?

Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mătasea neagră de damasc ; e amenințătoare, hotărîtă.

— Dacă mai spui un singur cuvînt, unul singur, te sărut aici, pe loc, în plină lume.

Tresare uimit, apoi după o scurtă șovăire se hotărăște totuși să spună ceva, înfruntînd-o, și caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s-a ridicat hotărîtă, sfidătoare, gata să-și îndeplinească amenințarea, și el îi simte talia lipită de brațul lui.

— Nimic, nici un cuvînt măcar... și ea rămîne în așteptare, încordată.

Tița, destul de speriată, așteaptă și ea încremenită, căci simte că năzdrăvana de femeie chiar așa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, și o privește înduioșat. Acum Tița respiră liniștită.

— Vai, nană Luxița, m-ai speriat.

Văduva sprîncenată, caldă ca vinul, oprește un flăcău cu fota verde, care slujește la mese.

— Spune lăutarilor să cînte „Peste deal la nana-n vale".

Flăcăul cu fota verde se apleacă respectuos cu șervetul de braț.

— Da...

Și peste cîteva clipe, lăutarii cîntă „Peste deal la nana-n vale".

Luxița se lipește de Bălcescu ca o pisică, îi ține mîna. Se simte bine în umbra acestui tufiș, în seara asta tîrzie și frumoasă de septembrie. După un timp, amîndoi bagă de seamă, tulburați, că Tița începe să răsufle greu, înăbușit. Bălcescu o vede uimit și o ceartă cu o nesfîrșită duioșie.

— Tița...

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă și ea surprinsă :

— Tița, ce-i cu tine ? În vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

Fata, rușinată, umilită, vrea parcă să se ascundă. Întoarce capul ca o pasăre rănită.

— Nimic... Nimic... Lăsați-mă...

Tînăra femeie privește întrebătoare spre Bălcescu și el o liniștește, în șoaptă :

— Suferă... nu poate uita...

Îndrăgostita oacheşă pune mîna subţire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu duioşie.

— Tiţa... uită tot... uită cît mai repede.

— Nu... Nu vreau... şi fata se zbate uşor, adîncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viaţa.

Luxiţa îi zîmbeşte.

— Abia mai tîrziu ai să întîlneşti iubirea adevărată. Şi eu am fost părăsită de un bărbat, Tiţa. Cine ştie unde o fi acum acel polonez pe care m-au silit să-l iau de soţ.

Dar fata, dîrză şi acum, ca un ecou de nestins al după-amiezi aceleia din chilia de la Dejurstfă, o priveşte curajoasă în ochi.

— Nu voi mai iubi niciodată.

— Eşti un copil, nu ştii ce spui.

*

Era aproape unsprezece seara cînd intră în grădină, însoţită de Costache Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica. Era într-o rochie de mătase vineţie, cu pălărie mare, albă, întoarsă mult în faţă, pe umeri cu o pelerină de atlaz alb. Părea mult mai înaltă decît o ştia Bălcescu şi parcă avea nu şaptesprezece ani, ci douăzeci şi cinci. Mergea drept înainte, fără să se uite în urma ei şi fără să ştie deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiaţi, cu bucăţi alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu peşte de Dunăre şi alte bunătăţi. Nimeni nu mai vorbi la nici o masă şi toate privirile se întoarseră spre ea, înmărmurite parcă. Veni acum din urmă şi Aristia, în fracul albastru-închis, care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase, încă şi mai albastră, peste jabou şi jiletcă. Mîinile cu degetele lungi cu inele îi ieşeau din dantela mînecilor şi erau de aceeaşi paloare cu obrajii lui prelungi şi măslinii... purta, în vremea asta, tot mustaţă tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toţi cei de faţă, căci nimeni nu băga de seamă nesfîrşita tristeţe a ochilor săi mari şi adîncimea celor două cute de lîngă nas, la colţul gurii. Nimeni nu bănuia cît suferă şi cît e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfăţişa la toată lumea drept logodnica sa. Bălcescu ştia, încă de la închisoare, despre succesele ei în teatru şi despre viaţa pe care o ducea.

Nu avu nici cea mai mică stringere de inimă, întîlnind-o. O și salută de altfel tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută cum saluta orice actriță de mare faimă, fără nici o intenție personală în acest salut. Ea nu-i răspunse, ci îl ținti puternic și ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunse în locul ei Aristia, întrebînd-o, căci era puțin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu era cumva Nicolae Bălcescu, și cînd ea dete din cap, fără să-l privească, întrebă mirat :

— A ieșit de la temniță ?

Abia acum Frusinica își rupse privirea de la masa lui Bălcescu și se întoarse către Aristia.

— După cum vezi... Dar cine e femeia aia urîtă de lîngă el ?

Actorul fu nemulțumit de atenția pe care ea o dădea acelei mese și nu răspunse decît după ce porunci ce fel de pește fript să se aducă la masă.

— Nu e de loc urîtă... E o femeie foarte interesantă, Luxița Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai demult cu un fel de conte sau ofițer polonez, cu care a fost foarte nefericită și s-au despărțit.

Încă din primele săptămîni de lecții, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumusețea sporită cu fiece zi a fetei acesteia cu părul ca de aur, cunoscută de publicul care o aplauda în comedii, la teatru, sub numele ei întreg, Eufrosina Băl-Ceaurescu, căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un ușor accent grecesc.

Era un bărbat care se apropia de patruzeci și cinci de ani și nu iubise niciodată. Zicala spune că acela care „cade" așa tîrziu, cade rău. O vedea înflorită de bucurie de cîte ori i se făcea pe plac și el lua aceasta drept recunoștință și emoție de îndrăgostită. Se simțea bine în lume alături de ea ; credea că și ea se simte bine cu el. Lecțiile cu ea, cînd uita mai totdeauna de ceilalți elevi și eleve, erau o primăvară continuă.

În scurtă vreme, în mai puțin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într-un vodevil în care spunea numai cîteva vorbe, dar cînta cu o limpezime gingașă, care înduioșa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlete din sală să cînte cupletul de cîte cinci-șase ori. Lumea, uimită de frumusețea și prospețimea ei, nu se îndura s-o lase să plece din scenă. Nici cînd jucase el însuși, și uneori mai juca încă,

Aristia nu gusta atît de îmbătat cupa succesului. În ultima vreme nu mai avea nici un rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceaurescu, despre care toţi ştiau că e „descoperirea lui", făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureştilor. Cît era el însă de experimentat, nu-şi dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum o mască de toată ziua şi nu apărea, cum credea el naiv, numai cînd ea rîdea cu ochii într-ai lui şi spunea grabnic da la orice-i spunea. Nu ştia că aceeaşi iluzie o dădea şi celorlalţi pe care îi privea în ochi. Nu-şi dădea seama că nu era îndrăgostită nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraş.

Cînd o întovărăşise întîia dată pînă acasă, înşelat de numele răsunător pe care ea îl purta şi pe care el îl ştia al unei familii înrudite cu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzînd în ce odăiţă ticăloasă trăieşte. Dar pe urmă, şi mai ales după ce află de la ea tragica întîmplare legată de naşterea ei, aproape că se bucură. Întrevedea cu bucurie o voluptate nouă : s-o formeze şi s-o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar şi ca femeie în societate. Ţinea s-o înveţe cum să participe la viaţa socială ; îi plăcea să-i descopere pînă şi bucuriile treptate ale confortului, atît cît erau ele cu putinţă atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leşine de plăcere. Iubitor pătimaş al literaturii greceşti, legenda lui Pygmalion [1] îl vrăjea... Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întîmpla uneori cu oamenii care aveau legături strînse cu teatrul. De altfel, cum ea nu vrea să vie la el acasă şi cum şi lui parcă îi era cu neputinţă să se simtă bine în odaia cu pămînt lipit cu lut pe jos, cu un lighenaş pe un scaun, cu o masă sprijinită de perete, căci îi lipsea al patrulea picior, cu pereţii goi şi cam coşcoviţi, se gîndi s-o ajute la schimbarea odăii. În cîteva luni patul de lemn fu înlocuit cu o sofa sporită cu o saltea de lînă şi acoperită cu un macat de cit roşu, mătăsos. O oglindă de

[1] *Pygmalion* — rege legendar din Cypru, care, pentru a se putea consacra artei, a hotărît să nu se căsătorească niciodată. Ca să-l pedepsească, Afrodita l-a făcut să se îndrăgostească de propria sa creaţie — o statuie de fildeş reprezentînd o femeie neasemuit de frumoasă. La rugăminţile lui Pygmalion, Afrodita a însufleţit statuia pe care acesta o luat-o în căsătorie.

perete, sprijinită pe o măsuță cu două sfeșnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii, în dreapta ușii, apărură pentru întîia dată în această locuință. Un covor de Ispahan cu motive tari roșii și sinilii, covor de preț, dat de la el de-acasă, îmbrăcă peretele deasupra sofalei. Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră așternute pe jos, după ce bătrîna doică curățase totul și văruise pereții, ca să nu mai miroasă urît... Aristia începuse să vie cu tot mai multă plăcere în căsuța de la grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s-o vadă cum se bucură cînd îi cumpără cîte ceva. (El scria adresa la magazin și cerea să i se trimită ei acasă : *M-lle Frosy Bal-Ceauresco.)* Ținea s-o instruiască și s-o deprindă cu literatura și teatrul clasic. Îi vorbea tot timpul franțuzește, ca s-o deprindă cu vorbirea la modă. Consuma cafele în cești de porțelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea, firește, de la nici un spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la birtul de lux la care mîncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătînd ce a fost bine și ce a fost greșit atît în jocul ei, cît și în al celorlalți. Cam pe la sfîrșitul întîiului an, văzînd că nu poate să obțină de la ea mai mult decît o prietenie plină de voie bună și asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins că ea va încremeni de fericire, văzînd cinstea pe care i-o face. Dar, spre uluirea lui, fata nici nu vru să audă de căsătorie. Și cu asta a început drama lui mistuitoare. Înțelese acum că la patruzeci și trei de ani poți fi refuzat de o fată de șaisprezece ani, cînd îi ceri să-ți fie nevastă. Și astfel descoperi că a îmbătrînit... Durerea lui, adîncă, pe care o simțea fără leac, nu venea din pricina unei iubiri neîmpărtășite, căci nu o iubea pe această fată chiar cu înflăcărarea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el care trebuia să le tragă din această împrejurare. Întîi că a îmbătrînit, în al doilea rînd că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toată ziua împreună, îl socotește amantul unei femei, pe cînd el nu este decît un obiect domestic al ei, iar în al treilea rînd înțelegea că el, de acum încolo, nu mai are drepul la o asemenea frumusețe. Își spunea, cu o nesfîrșită tristețe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci făcuse numai un act de bun meseriaș al frumuseții, dar pentru alții... Timp de trei săptămîni, subt diferite pretexte, se feri s-o mai vadă, încer-

cînd s-o poată uita. Suferi nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aștepta el, că este înfrîntă, și nemaiputînd îndura să fie departe de ea, într-o seară apăru învins în căsuța de la grajduri. A găsit-o întinsă pe sofa, citind la lumina sfeșnicului, care era pus pe un scaun și care îi scălda în lumina lui fața albă ca un trandafir alb și părul auriu.

Ea îi zîmbi cu voie bună, atît de liniștită și atît de puțin surprinsă, ca și cînd nu l-ar fi văzut de la prînz, încît el îi fu recunoscător că nu are cruzimea să-i sublinieze înfrîngerea. Avea pe un scaun lîngă ea o bucată de brînză și o felie de pîine.

— Tocmai cinam. Îmi place să mănînc culcată... E o brînză tare bună... Vrei să guști ?

Elegantul palicar gustă. Era o brînză sărată, aproape acră. Își spuse cutremurat : „Cu ce puțin se mulțumește ! Locuiește în odaia asta, se satură cu o felie de brînză... Nu ține nici să locuiască într-o casă mare, somptuoasă, nici să mănînce la birturile de lux, unde mănîncă, serviți în tacîmuri de argint, consulii și călătorii străini, de marcă... Adică unde o ducea el seara. Este de neînvins“, își murmură zdrobit.

Nu era chiar așa. Fata avea o mare slăbiciune și destul de costisitoare. Îi plăcea să se îmbrace bine... Avea și mult gust. Tot ce începuse să cîștige de la teatru, tot ce putea scoate de la cele două bătrîne dădea pe îmbrăcăminte ; o panglică, un șal de mătase, o rochie căpătată o bucura mai mult decît un covor.

Biruit și resemnat, Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră și o sfătui să o puie în colțul dintre perete și ușă, în stînga, ba o ajută chiar la așezarea ei. Îi plăcea muzica, îi plăcea mai ales cum cînta ea ; cînta și el destul de bine la pian, atît cît s-o poată acompania. În scurtă vreme învăță și ea notele și cînta, cu o grație nesfîrșită, menuete și gavote, iar cînd nu era el acasă, ecoseze, polci și valsuri, căci veniseră note de dans la magazinul „Universal“ din Lipscani al lui Danielopolu.

Astă-seară sărbătoreau oarecum o altă revenire și împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el care își rezervase dreptul de a fi măcar managerul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o

lună la Iași. Îl durea și despărțirea brutală și ipocrită, și faptul că ea se va bălăci într-o trupă de farse grosolane, care se alcătuiesc numai în vederea cîștigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-și cîștige ea singură banii care îi trebuiau, decît să-i aștepte de la alții, și fiindcă era convinsă că-și va putea face de pe urma acestui turneu o malotea de cozi de vidră pe care și-o dorea, Frusinica se ferise să-i spună ceva lui, ca el să n-o împiedice. Doar cu cîteva zile înainte, cînd ei erau gata de plecare, aflase totul, îngrozit, de la un actor tînăr, despre care crezu dintîi că vorbește fără să știe despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea. Nu-și mai vorbiseră pînă astă-seară, nici după întoarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.

Cu mănușile înnodate și ridicate spre cot, ea desprindea cu grijă grăsimea de pe costița de porc, căci nu-i plăcea, și jocul mîinilor ei lungi și subțiri îl încînta pe Aristia. O văzu însă lăsînd brusc cuțitul și furculița din mînă și începînd să-și facă semne vesele cu cineva de la o masă mai îndepărtată. Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit față de cei la a căror masă stătea și care veni fericit spre masa ei, să-și ia și el porția cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atît de strălucitor.

— Stai jos, caraghiosule ; mi-ai terminat cîntecul ?

Deși era încă un adolescent, fratele Luxiței începuse să compună mici bucăți muzicale, care făceau încîntarea prietenilor. Acum, de curînd, se declarase față de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spunea el în concordanță cu afișul teatrului, și declarase că nu mai scrie decît pentru ea.

— Ce-i cu cravata asta strîmbă ? îl certă ea. Și i-o potrivi, numai ca să atragă și mai mult atenția asupra mesei lor... Și nu ți-am spus să pui numai frac albastru, să nu-l mai îmbraci pe ăsta fumuriu ?

Cînd vru să plece de la masă, ea descoperi că el era de fapt cu Bălceștii.

— Cu cine ești, caraghiosule ?

Lui îi plăcea nespus modul drăguț în care îl certa ea ; îi arătă masa care nu era departe de a ei.

— Cu soru-mea și cu Bălceștii... și se ridică să plece, salutînd încovoiat, în glumă.

— Soră-ta ? Frumoasă femeie, aș vrea s-o cunosc și eu...

Aristia, care cunoştea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.

— Nimic mai uşor, fiindcă şi ea vrea să te cunoască de multă vreme... De cînd îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata.

Salută din nou şi, trecînd pe lîngă podeaţa înălţată pentru lăutari, se îndreptă către masa din tufişul deschis numai în faţă.

Luxiţa ţinu s-o cunoască numaidecît pe această actriţă despre care vorbea tot Bucureştii.

— Hai să-i poftim la masa noastră... E aşa de frumoasă făptura asta, că şi o femeie s-ar putea îndrăgosti de ea.

Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de către Luxiţa. Dimitrie Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet şi ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce sfîrşesc masa vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.

Întîrziară mai mult, căci pe podeaţa pe care cîntau lăutarii, ridicată de două palme deasupra pămîntului şi cuprinsă între cei patru stîlpi îmbrăcaţi cu oglinzi din mijlocul umbrarului, se făcu loc ca să se urce şi să joace trei cadîne, însoţite de un fel de bărbat spîn, care în şalvari şi în ilic cu mîneci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei femei tinere, cu capete oacheşe de circaziene, cu ochi negri şi obraji lungi, cît se vedea din „cearşafurile" de voal liliachiu, petrecute peste nas de la o ureche la alta şi care le cădeau apoi peste ilicele negre, fără mîneci, brodate cu aur, peste şalvarii largi de mătase verde, pînă aproape de imineii roşii cu vîrful întors în sus. Mijlocul le era gol. Fiecare avea în mînă o dairea, un fel de ciur de cedru cu clopoţei şi cu fund de piele de tobă. Pe cap, cam pe sprînceană, purtau cauce, tot negre, tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei... Omul cînta dintr-o lăută cu trei coarde, un fel de melodie tărăgănată, tristă, senzuală, pe care cele trei cadîne o jucau încet, cu ochii măriţi de arsenic, scuturîndu-şi din cînd în cînd sînii şi pocnind din daireaua pe care o duceau deasupra capului, cînd se încheia fraza muzicală. Lăutarii ţineau şi ei un ison scăzut, şi privirile tuturor de la toate mesele urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai viu, dar tot tărăgănat, jocul pîntecului.

Niciodată n-ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui 1840, că va putea sta un ceas întreg lîngă Frusinica, devenită pentru el acum străină, fără ca să sufere. Pe vremea aceea ameţea numai cînd se gîndea la ea. Ce ciudată carapace sufletească i-a durat viaţa de temniţă ! Tot ceea ce a fost înainte i se pare că s-a întîmplat pe alt tărîm. Vorbeşte lîngă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într-o piesă de teatru.

I se pare totuşi mult mai frumoasă cu casca de păr auriu, cu pieliţa obrajilor, care pe atunci mai avea ceva băieţesc în ea, devenită acum atît de feminină, atît de fragedă. Dar e frumoasă ca într-un tablou pe care-l poate admira în voie, aşa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adînc în fiinţa lui. E nebunie să-l vrei numai pentru tine, să-l contempli singur tu, alungînd orice privire străină, un asemenea tablou. Întrucît îl priveşte, el ştie lămurit, hotărît ca într-un registru de viaţă şi de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N-are sens să-ţi consumi viaţa, ca să încerci zadarnic să acaparezi o frumuseţe preţioasă, numai pentru tine singur, căci viaţa asta poţi şi trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puţină suferinţă pe lume, ca să ridici un popor la libertate şi la ceea ce i se cuvine în dezvoltarea istorică. E şi asta o voluptate crîncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n-o pot înţelege ceilalţi, aşa cum e şi voluptatea de a fi cinstit. E şi poezie adevărată aici, pe care alţii o găsesc doar în cuvinte potrivite la coadă.

— Îmi pare rău, *m-lle Ceauresco*, îmi pare foarte rău că nu v-am văzut în *Vivandiera husarilor* ; am auzit că sînteţi fermecătoare, îi spuse Luxiţa, luîndu-i mîna cu un gest de admiraţie copilărească.

Bălcescu întăreşte cu un surîs aproape voios :

— Trebuie s-o vedeţi... Te vrăjeşte... Nu-i aşa, Tiţa ?

El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunînd prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă să se convingă pe el însuşi că este vindecat.

Tiţa nu răspunde. Măsoară în gînd schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetiţa băieţoi, care venea în picioarele goale, ciufulită, zgîriată de mărăcini, cu vînătăi

din bătăile cu golanii de pe maidan ? E atît de mult de atunci...? Nu... Şi totuşi... Dar şi mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta grav, serios, cu obrajii atît de severi, încadraţi de colierul subţire al bărbii negre, înguste, şi cu o mustăcioară caraghioasă, cu două cute de la nas pînă la colţul buzelor, nu mai are nimic din iuncherul acela cu bonetă de care atîrna un ciucure auriu.

Popas la Vadu Rău

Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac ?... O mînă mai am şi io şi cu ea mai mult nu pot să fac... şi Toma îşi lovi ţeasta cu mîna.

— Stai acolo la gîrlă şi pîndeşte... Ai spus că trece dă Sfîntu Dumitru...

Safta, pe patul de pămînt, împletit cu nuiele pe de lături, începu să geamă iar, uşor, cum geme toată noaptea şi în vis.

— O mai fi întîrziat o zi, două şi ea, la moşie, la Bălceşti. Ce vrei ? Nu merg toate pă pofta omului. Uite, dacă vine Siţa lu Dumitru, o las să te ajutoreze şi io mă duc să pîndesc şi azi la vad.

— Io zic că doftoroaia asta o să mă facă bine...

Safta cerşeşte făgăduiala omului, aşezat pe patul celălalt.

— Şi io zic aşa ; vezi că... dac-a făcut bine pă cocoana boierului... o să te facă şi pe tine, se îndură el de ea şi-i dă milos un pîlpîit de nădejde.

Safta zace de o lună pe patul de pămînt din dreapta, al bordeiului, acoperită cu un ţol împletit din zdrenţe ca o scoarţă. La căpătăi are o perină umplută cu paie. Pe o laviţă de pămînt sînt străchini murdare, cîrpe, o săculteaţă din păr de capră. E tot ce i s-a dat voie să ia de la curte cu ea, cînd a izgonit-o vătaful din porunca boierului. Fusese ani de zile îngrijitoare la stupina boierească şi cu vreo două luni înainte, cînd roiseră doi dintre stupi, ea tot beteagă, n-a prins de veste la timp şi roii au fugit. Boierul Medelioglu s-a făcut vînăt, din galben cum e de felul lui la faţă, ochii i-au devenit şi mai trişti

şi i-a făcut doar un semn amărît vătafului, cu o schimă a buzelor, dezgustat. Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele şi a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta ţiganului fierar Mustea şi a dus-o în odaia slugilor, de lîngă bucătărie. Nu s-a mai putut pune pe picioare...

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, ăl mai mare dintre fraţii Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese ucis, şi aşa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrîn pe care-l ajuta, rămase ea în locul lui la stupurile boiereşti. Era o muncă grea de care fugea toată lumea ; şi mai ales ţiganilor robi şi ţigăncilor le era o frică de moarte să se apropie de stupi. Nu era nimic de făcut. Mai tîrziu căpătase ajutoare bărbaţi, dar nici ăştia nu rămîneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum brăbaţilor, mai cu seamă că era cam bolnăvicioasă, se făcuse cu timpul rea de gură şi îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o faţă osoasă cu orbite rotunde şi tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăşi, încît n-a fost chip să găsească bărbat şi a rămas fată bătrînă... Era de mirare cum dintr-un bărbat atît de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai tîrziu a învăţat să umble şi cu viermii de mătase şi i se dădu în grijă şi creşterea lor. Numai între gîngăniile astea se simţea bine şi numai ele o iubeau pe lumea asta. Nu-i vorbă, se certa şi cu ele toată ziua, le afurisea că şi-a mîncat viaţa cu ele — că le vorbea ca unor făpturi omeneşti — dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

Înspre toamnă, văzînd că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar şi pe ea a gonit-o de la curte. Avea douăzeci şi patru de ani şi nu mai avea pe nimeni decît pe unchii ei. Şi-a luat ţolul împletit de ea, o strachină, o cană şi traista şi, după ce a umblat tîrîndu-se năucă prin sat, s-a oprit la uşa lui Toma, care era plecat cu carul la deal. Şi-a aşternut ţolul afară la uşă, cu toate că începuse toamna, şi l-a aşteptat toată noaptea pînă a doua zi. Cînd a venit omul şi a văzut-o acolo şi-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s-o izgonească, şi i-a făcut semn să se urce pe patul de pămînt din dreapta, pe care erau aşternute vreo două braţe de paie şi nişte zdrenţe...

*

Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă parte a gîrlei, departe, poștalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoștea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caii la Vadul Rău, dar oamenii aceștia cumsecade din neamul Bălceștilor stăteau bucuroși de vorbă, tot timpul ăsta, cu oamenii din sat. Ba, tînărul boier îi poftea să vie să-i vadă la București... Cînd aflaseră că ea e și doftoroaie, începuseră să se adune la poștalion femei cu copii bolnavi în brațe, sau s-o roage să meargă să-i vadă acasă pe cei care zăceau în pat.

Era toamnă de-a binelea și zăvoaiele, cîmpurile și dumbrăvile erau mai mult galbene. Începuseră să se vadă și crăcile negre ale ulmilor și gorunilor, dar era încă de dimineață și lumina soarelui era răcoroasă, dar vie. Tufișurile rărite, îngălbenite arătau parcă dezgolite : ciorchinele de boabe negre ale porumbelor, ori cele roșii ale gherghinelor. Caii trecuseră prundișul, și acum, după ce se adăpaseră, intrară în gîrlă, bănuitori, sfioși, din pricină că apa care le ajungea la pîntec era puțin cam iute. Surugiul chiui, pocni din gîrbaci și cei patru cai se opintiră, ca să iasă din vad. Toma se bucură cînd văzu că era în poștalion și boierul cel tînăr.

*

În timp ce serdăreasa era cu femeia înăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întîi vești noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în țara nemțească la bîlciul ăl mare de la Lipsca. Nu prea voia să plece, dar jupînul lui, care era tare mulțumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau tîrcoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mînă hîrtie de calfă tăbăcar pe un nume nou, Damian Tabacu, după numele unui lucrător mort mai demult. Își lăsase într-o vreme și o bărbuță măruntă.

Drumurile cele mari de care vorbea Toma țineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrate cu multă iscusință, pe drumuri ocolite mult, căci un cher-

van se mișca greu și cu multă grijă... Mulți își trimiteau marfa de la București cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, pînă la Viena, dar mulți alții țineau mai mult la chervan ; nu le plăcea să dea marfa din mînă în seama străinilor. Căruțele mari, brașovenești, trase de cîte șase — și uneori, cu doi rotași, opt — cai, erau încărcate înalt și cuprinzător, ca niște care cu fîn. Marfa scumpă era pusă cu grijă în lăzi de lemn la fund ; subt coviltirul de pînză groasă de cînepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori și mușamalele mari, prin care nu trecea ploaia, cei trei-patru flăcăi care călătoreau cu marfa își întemeiau peste lăzi o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toți dintre grînarii de la Delea Veche și mahalaua Orzarilor, mari meșteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruțe bine ferecate și pînza lor de chervan, așa cum se cerea, dar și cai mari și puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmați pînă în dinți cu puști nemțești, ghintuite, cu care împușcau păsările din zbor și vulpile într-o clipire de ochi. Înarmați erau deopotrivă și negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama lui marfa la ducere și pungile de bani ori marfa de schimb la întoarcere, ca și cele două ajutoare, pe care și le lua neapărat, alegîndu-și flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bîntuite de hoți, să dormi uneori în pădure la cîte o poștă de vreun sat, cu o întreagă avere care nu se putea ascunde și de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Firește că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărășeau între ei mai mulți, șase-șapte, cîți puteau. La popas, așezau carele roată și la mijloc aprindeau un foc mare. Patru-cinci flăcăi nu dormeau, stînd de veghe cu rîndul, alți opt-nouă dormeau subt căruțe cu puștile lîngă ei și cu pistoalele subt cap. Cei din chervan dormeau și ei iepurește. Și cu toate acestea, rar era an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan mai puțin.

Damian, foarte prețuit pentru curajul lui, plecase la Lipsca — și de acolo la Praga, de unde avea să se întoarcă aducînd material și cele de trebuință pentru tăbăcărie și blănărie, poate și cu lăzile de porțelanuri și de tot felul de sticlărie de cristal — nu numai ca să fugă pentru cîtva timp de oamenii lui Medelioglu, ci și pentru că era mai bine plătit, și-și pusese

în cap să-i deie lui tată-său putința să plece de pe moșie, răscumpărîndu-se de la boier.

— Ce să vă spun, nu mai e dă trăit pă moșia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sînt și prin alte părți boieri, iar cînd zici boieri, zici și inimă dă cremene, dar ăsta i-a întrecut pă toți. Stă toată ziua tăcut în jilț, trage din ciubuc ; bea cafele și nu știe ce-ar mai născoci, ca să jecmănească oamenii. Acum a găsit că trebuie să luăm mai mult pămînt dăcît avem noi nevoie și deci să-i facem lui, adicătelea, mai multă clacă.

Feciorul lui Mitru care păștea doi boi pe marginea rîpei, cînd văzuse poștalionul alergase în sat și vestise pe maică-sa că a venit doftoroaia, că așa îi spusese femeia. Acuma se adunase la ușa bordeiului multă lume.

Din aceste lungi convorbiri cu Toma și cu ceilalți oameni de pe moșiile boierești, căci la Bălcești erau numai moșneni săraci de tot, care lucrau în dijmă, aflase și învățase Bălcescu mai mult decît din toate cărțile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.

— Cum vine asta, să-i luați mai mult pămînt ?

— Păi, noi, după Regulament, drept la trei pogoane avem ; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci și pentru ei. Acum vine boierul și zice că țăranu este dator să ia cîte opt-zece pogoane și deci să-i facă și pentru ele clacă, fără să tragă folos... după cum face socoteala blestematu ăla dă logofăt, care ține catastifele.

Mitru al lui Chibuc și Șoricaie, care se apropiase între timp, întăriră din cap : „dară"... „dară"... „dară"...

Bălcescu privește iritat, fiindcă tot nu i se pare limpede.

— Ascultați, oameni buni, eu știu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, Regulamentul despre clacă și despre biruri. În Regulament scrie doar atît, că țăranii, dacă vor și dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pămînt decît e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator — înțelegeți ? dator — să li-l dea... Deci numai dacă vrea țăranul, proprietarul este dator să-i dea pămînt pe deasupra și cu plata în bani, nu pe clacă.

Oamenii îl îngînau cu un ison de tăgadă.

— Nă, nă... aşa o fi legea, spuse un bătrîn deşirat cu umerii aduşi în faţă — Vasile al lui Mînjoc — aşa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci cum o citeşte boieru... zice că el are pămînt, că nu poate rămîne cu pămîntu nelucrat, în pagubă... Atunci spune că legea ne sileşte pă noi să i-l luăm, deşi nu ne lasă nici măcar douăzeci dă zile bune pă an să ne lucrăm cele trei pogoane cuvenite după Regulament... că ne rămîne ogoru nesămănat cum trebuie şi neplivit, şi mai tîrziu neadunat ca lumea, şi ceea ce să face pînă la urmă, vai dă capu nostru... Zice ca să muncim pentru noi noaptea... Să muncească femeile şi copiii. Uite, pă mine m-a îndatorit să iau patru pogoane pă deasupra, deşi n-am nevoie... mi-a spus că după lege, astea să plătesc d-a başca, la zece piaştri chirie pogonu. Da' ăştia zece piaştri nici nu vrea să-i primească în bani, ci îi întoarce iar pă clacă, un piastru ziua : pentru zece piaştri trebuie să fac alte zece zile... adică, după nartu boierului, alte zece săptămîni. Are un logofăt slut, unii zic că e fecioru lui cu o slujnică, pă Buimacu, care toată ziua numai asemenea socoteli face... Noi, ca proştii... ce ştim noi ?

— Ei, mă, întregeşte Drăgan, el nu-i prost... ştie că nu putem plăti şi nici nu aşteaptă bani dă la noi. Vrea numai să fim mereu cu ceva datorii la el, ca să nu ne putem slobozi dac-om vrea, ca să ne aibă în mîna lui... să facă ce vrea dîn noi.

Bălcescu înţelege acum, căci cunoştea nu numai nedreptatea legii, dar şi neomenia celor ce o aplică şi vitregia unui stat crîncen.

— Pandurule, caută să scapi de clacă, răscumpărîndu-te şi plecînd de pe moşia acestui boier ticălos.

Un bătrîn cu mustaţa căruntă, cîrpită pe gură, şi cu fruntea toată încreţită, moş Firică, începu să rîdă cu o gură ştirbă şi toţi rîseră după el.

— Vrei să pleci dă pă moşie, măi Tomo ? Ai auzit că dă treizeci şi cinci dă ani, dă cînd e boieru ăsta aci, să fi plecat vreun om cu învoirea lui ? Mă, eşti om în toată firea... scoate-ţi prostiile dîn cap. Lasă că te pune să plăteşti claca pă un an înainte, lasă că trebuie să-i laşi lui vitele, bordeiul şi toată gospodăria cîtă ai, dar pînă la urmă tot nu-ţi dă drumu, că legea dă slobozenie numai o dată, unui om, pă an, zice el, şi nu totdeauna... Poţi să zici ceva ?

Toma nu zicea într-adevăr nimic. Ştia şi el că-i aşa. Cu ce-i dădea Damian abia putea plăti birul şi angaralele ; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici încolo şi încă n-o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian o avea noroc să cîştige, cine ştie cum, mai mulţi bani odată... Dar în cele din urmă înţelesese că nici aici nu poate fi cine ştie ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-l iubeşte pe flăcău, nu merge cu dragostea pînă la pungă, e hapsîn rău.

Din pîlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură şi întregită cu o lămurire ruşinată.

— Nu mai putem trăi dă ciocoi, boierule...

— Mă, Oageo, nu ţi-e ruşine să înjuri faţă dă boier ? îl certă Mitru, îngălbenit de boală, slab şi năsos, care ar fi vrut să spună : „Nu ţi-e ruşine să înjuri pe ciocoi faţă de un boier ?"

— Ia nu mă mai boieriţi atîta, oameni buni. Sînt şi eu un rumân necăjit ca şi voi de cele ce vede.

— Asta aşa-i, se auziră unele îndreptături... Aşa-i... boierul ăsta e rumân d-ai noştri.

Moş Firică îşi dădu căciula ruptă pe ceafă şi îl îndemnă fonf pe Toma.

— Mă pandurule, ia cîntă boierului ăsta, că-i d-ai noştri, cîntecu ciocoiului, ăla pă care-l cîntaţi voi pandurii Vladimirescului, în douăşunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cînte.

— Hai, mă, nu fi prost, nu-ţi fie ruşine, ce, eşti muiere ? Cîntă-l, că o să-i placă boierului.

Numai cînd Bălcescu stărui şi el, Toma cîntă o strofă, şi aceea cu un cuvînt schimbat de el.

„Frunză verde usturoi,
Legea mă-ti dă ciocoi,
Dă te-aş prinde la zăvoi,
Să-ţi dau măciuci să te-nmoi."

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult şi, văzîndu-l rîzînd, oamenii hohoteau şi ei.

Apoi, moş Firică nu-l lăsă pe Toma pînă cînd acesta nu cîntă încă unul (care îi plăcu tot atît de mult lui Bălcescu,

încît se apucă pe loc să-l scrie pe hîrtie, așa cum i-l spunea Toma, și s-a găsit mai tîrziu în hîrtiile lui, unde adunase și multe zicale din popor). Suna așa :

„Cînd eram copilaș mic,
Țineam drumul la colnic,
Fără băț, fără nimic,
Numai cu palmele goale,
La brîu cu patru pistoale,
Dă luceau la sfîntu soare.

. . . .

Iar cînd mă făcui mare,
Luai pușca la cătare,
Ieșii la drumul cel mare,
Să prinz hoțu dă ciocoi,
Și să-l judec io cum voi :
„Ia ascultă, mă ciocoi,
Pînă cînd o să jupoi
Și pă țară și pă noi ?“

. . . .

Unde văz drumul cotit,
Și dă frunză năpădit,
Și-mi auz pușca pocnind,
Ciocoiu dă pă cal căzînd,
Mă fac broască la pămînt,
Și casc gura să-l îmbuc,
Ca p-un puișor dă cuc.“

Și pe urmă își dădură drumul cu toții... Făceau bieții oameni haz de necaz...

*

Serdăreasa ieși din bordei, urmată de o bătrînă din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul și să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuință. Îi dădea sfaturi și o învăța cum să îngrijească vreo cîteva zile pe bolnavă.

Toma, și după el mai toți cei de față, îi ieșiră înainte.

— Să face bine, cocoană doftoreasă ? E vreo nădejde ?

— De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poţi trăi cu ea pînă la şaizeci de ani. Săptămîna viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s-o îngriji cum trebuie, o să poată să-şi vadă şi de treabă.

— I să trage dîn bătaia dă astă-vară ? întreabă Toma.

— Nu e numai bătaia. Mai sînt şi altele.

Serdăreasa, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, cu anumită rînduială, aşa cum le desluşea ea, ci să facă şi băi fierbinţi, ca să ducă la multă năduşeală ; de asemeni să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.

N-au putut să plece decît către prînz, după ce serdăreasa a mai văzut şi pe o fată a lui Duţă Căciulămare, care era beteagă rău, după o naştere grea, apoi încă vreo doi-trei copii, toţi scuturaţi de friguri, cu buzele băşicate, cu feţele ca de ceară, cum şi unul cu albeaţă la ochi... Cînd se întoarse la poştalion, găsi oamenii cu pui de găină şi cu ouă, de care nu scăpă decît spunînd mînioasă că se supără. Oamenii nu voiau decît să-i arate recunoştinţa lor şi vedeau întîia dată boieri care nu numai că nu cereau, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie.

A doua zi, după ce maseră peste noapte la Răcari, poştalionul Bălceştilor ocoli biserica Sfîntu Nicolae Săracu, căreia i s-a zis mai tîrziu Sfîntu Nicolae Tabacu, ca s-o ia înspre casele bătrîneşti ale lui Faca, unde avea de lăsat din încărcătura adusă pentru rude : coşuri cu mere mari, roşii, de pe Argeş, butoiaşe cu brînză, borcane cu miere... Cînd să iasă de acolo spre casa lor, fu nevoie să oprească şi să meargă la pas. Înainte era larmă mare, ieşise lumea pe la porţi ca să privească şi lătrau cîinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birjă mare care mergea voit la pas. În birjă, doi ofiţeri tineri în fund, iar între ei, în picioare, era Frusinica într-o rochie vişinie, cîntînd veselă, dar nu se înţelegea bine ce cînta. Pe scăunelul din faţă îi ziceau un viorist şi un ţambalagiu. Alt ofiţer cu epoleţi laţi de aur, cu fel de fel de ciucuri şi insigne aurite, cu chipiul înalt şi cu o stea în frunte mîna caii în locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... În faţa birjei mergea o saca, la care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrîneţe. Călare pe saca era un tînăr în frac cenuşiu ; cu părul

de-o palmă, întors pe trei direcţii spre tîmple şi spre ceafă, cu o mustaţă mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi şi puţin bulbucaţi. În jurul capului purta o coroană împletită din rămurele şi frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit şi el tot cu salcie, de-a-ndărătelea, făcîndu-şi semne vesele cu cei din birjă şi încercînd să cînte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băieţandri, unii în zdrenţe, strigau mereu : „Ura ! Vivat musiu Berlicoco ! Ura !“ Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului paruciç Costache Rosetti, acum poet romantic şi mare admirator al Frusinicăi, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau de la un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul apei. Peştii, ţinuţi vii într-o vîrşă, se scoteau din apă cînd erau ceruţi şi erau aduşi o dată cu sticlele de vin de la gheţărie...

Poştalionul mergea şi el de nevoie la pas şi Bălcescu putu privi îndurerat dezmăţul chefliilor. Cu spatele la el, Frusinica nu-l vedea. De cînd se întîlniseră din nou în lume, Bălcescu ştia că nu mai simţea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniştită.

— Ofiţerul ăla, negricios şi slab, care o ţine de umeri, e văr cu ea, sînt rude... Mai mare păcatul ! Nu mai are pic de ruşine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lîngă ele, m-a îngrozit... Chefurile se ţin lanţ la ea acasă, unde vine tot soiul de lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa şi surîse. Apoi îi luă mîna şi i-o sărută. Zinca înţelese în felul ei că a iertat-o nu numai fiul său, dar şi Dumnezeu pentru minciuna şi cruzimea ei, şi se închină...

În clipa aceea, Frusinica se întoarse şi văzu poştalionul cel verzui al Bălceştilor încărcat cu tot soiul de boccele şi legături şi aproape alb de praf. Încremeni şi-şi scoase brusc umărul de subt mîna ofiţerului oacheş.

De ruşine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n-o vede. De altfel, el ştia mult mai mult decît maică-sa despre cei doi. Ştia că Aristia se despărţise îngrozit de ea, că Fanache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu Frusinica, ci fusese mai curînd văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceaurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricicăi, era mai curînd un fel de unchi al ei, deşi nu

trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu desperare de această urmașă, pe drum ocolit, a neamului său și ajunse să facă pentru ea toate nebuniile. (De altminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a și fost scos de Bibescu din sînul armatei.) Ceea ce nu știau însă decît tovarășii de chef, era faptul că Frusinica se purta destul de crunt cu el și nu-i îngăduia decît să-i sărute mîna și uneori brațul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitați de el, încărcat cu pachete și sticle, să ia masa la ea acasă. O acompania la pian și ea cînta cele mai noi romanțe. Cînd i se părea că e prea tîrziu și vrea să se culce, îi poftea pe toți afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brînci cu scîntei de mînie și dezgust în ochi... Deseori, el rămînea în curte și se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulți, căci tată-său era foarte zgîrcit. De aceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceea ce putea scoate de la ei, nebăgat de seamă, mai ales seara : covoare, oglinzi, servicii de porțelan, fețe de masă scumpe, pahare de cleștar venețian, șaluri indiene... Tinda căsuței dărăpănate avea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta și pe stînga, vitrine de abanos, cu geamuri de cristal, în care nimicurile și jucăriile de porțelan și de alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.

— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ți le arunc în cap.

El îi răspundea cu un cinism tandru :

— Ia-le, *psihi mu...* [1] E partea ta de moștenire din averea Băl-Ceaureștilor... Dacă am să-l pot încărca într-o noapte, am să-ți aduc un pat cu baldachin, dintr-o odaie de musafiri...

Fanache era un cartofor înrăit, ca și frate-său, și încă și din pricina asta era vecinic dator. Cutreiera cluburile de hotel, atît de numeroase în vremea aceea în București, după ce trecea împreună cu prietenii și colegii lui prin cîteva săli de bal mascat, căci aproape în fiecare seară erau cîteva baluri mascate în oraș, unele în cîrciumi de rînd, ca la vestitul „Borcan", de pildă, unde se bea mult și mai totdeauna se iscau scandaluri și bătăi crîncene. Frusinicăi îi plăcea nespus să cutreiere, alături de ei, aceste baluri și cluburi, ca o ispravă de ștrengari boemi.

---

[1] Scumpo... (gr.).

Luase obiceiul să joace și ea, foarte socotită însă. Se oprea la mesele cu jucători mari de la Hotel de Roma, mai ales. Își alegea loc alături de un jucător simpatic, căci altfel toți erau bucuroși s-o vadă așezată lîngă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta și ea, totdeauna la fel. Doi napoleoni de aur. Dacă-i pierdea, anunța pentru cartea următoare :

— Patru poli... vin cu ei.

Nu venea niciodată.

Dacă-i pierdea, anunța că rămîne datoare cu patru și că acum pontează opt și așa mai departe... Pînă la urmă se alegea totdeauna cu un cîștig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise cîștigul ei zilnic și însemna o sumă bunicică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S-a întîmplat o dată să dea peste un jucător morocănos și grosolan, care i-a spus că nu o primește să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei și, cînd jucătorul a vrut să ridice mîna, toată lumea a sărit în apărarea ei... Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mîna lui.

Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace și într-adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă, mai cu seamă de cînd văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s-o vadă pe ea. Venea cînd vrea la repetiții, refuza roluri, uneori lipsea și de la spectacole, mai ales la cele de după-amiază, în zilele de sărbătoare, date și pentru copii. Avea tot soiul de pretenții, care îi exasperau pe camarazii ei..

*

Cînd ajunseră în fața casei lor, poștalionul prăfuit și încărcat intră trosnind din încheieturi în curte, desprinzîndu-se de acest alai, în care intrase fără voie. Frusinica, știind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birjă, și se uită după ei cu privire stăruitoare, îndelungă... Era infinit de orgolioasă, și socotelile ei cu Bălceștii erau o rană deschisă pentru ea, aproape tot atît cît era socoteala cu neamul Băl-Ceaureștilor.

*

Aşa obosit de drum cum se simţea, Bălcescu se închise numaidecît după masă în odaia lui şi începu să înşire pe masa lungă cărţile pe care le adusese cu el şi fragmente pe care le scrisese la Bălceşti. Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze : *Puterea armată la români*, sau aşa ceva, şi avusese nevoie de o documentare plină de greutăţi. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol (şi poate chiar studiu istoric) apărut pînă în ceasul acela în limba românească. Imaginea Frusinicăi îi juca totuşi pe dinaintea ochilor, dar simţea adînc şi odihnitor că viaţa lui are alt rost. După ce sfîrşi articolul, îl citi la o şedinţă literară la Voinescu II şi apoi îl trimise lui Ion Ghica să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iaşi.

O împăcare

O grea încercare a fost pentru Ion Ghica şi pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica şi fost anchetator şi acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi fraţi ai lui Arăpilă, Dimitrie şi maiorul Radu Golescu, erau membri sau mai curînd prieteni ai „Frăţiei“, dar Ion Ghica ar fi dorit să intre şi cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rîndurile secrete ale societăţii. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcînd totuşi parte dintr-o familie care dăduse principatelor pînă atunci opt domnitori, avea cît de cît superstiţia marilor „familii“. E drept că, de patru generaţii ascendente, spiţa lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voievodului Grigore Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iaşi. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lîngă Vadu Rău nu mai era decît un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluţionară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi în Ţara Românească şi un Baldovin Pîrcălabul e pomenit încă

de pe la 1480. Goleştii de acum nu erau însă Goleştii cei vechi decît prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră şi doi gineri, un Leordeanu mai întîi, şi după el, un Ştirbei, şi prin aceştia dura acum neamul Goleştilor. Aveau deci în ei şi sîngele acelui crîncen vel vornic Stroe Leordeanu, clevetitor şi ros de zavistie, care a şi pus la cale sugrumarea la Snagov a înţeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino, dezlănţuind astfel duşmănia dintre el şi Cantacuzineşti ; o luptă pe viaţă şi pe moarte. De altfel Cantacuzineştii aceştia au început apoi o luptă pe viaţă şi pe moarte şi cu Brîncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, ca să-şi deschidă un drum mai drept spre palatul de la Mogoşoaia, tăiase în două, prin faţa bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică şi malul Dîmboviţei. Această luptă pe viaţă şi pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete subt satîrul gealatului, la Ţarigrad : al Brîncoveanului cu trei fii şi ginerele, apoi al marelui cărturar, stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihail Cantacuzino, şi al fiului stolnicului, voievodul Ştefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se dăduseră între familii, în care ramurile mînate de patimă şi ambiţii slăbatice alternau cu ramurile de mari cărturari şi artişti, dau împrejurării un iz local de renaştere italiană.

Ion Ghica ţinea deci mult ca şi cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu să intre în societatea „Frăţia". Se sfătui cu vărul lor, Arăpilă, care fu de aceeaşi părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu înainte de a şti că Bălcescu se învoieşte cu asta. Şi nici unul nu avea curajul să-i propună fostului întemniţat de la Mărgineni să se găsească alături de îndîrjitul său acuzator.

O împrejurare fericită uşură însă mult sarcina lui Ion Ghica şi a lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru fraţi luaseră hotărîrea să-şi elibereze clăcaşii şi să-i împroprietărească. Acest fapt stîrni o mare vîlvă în ţară, dar şi împotrivirea îndîrjită a marilor boieri, care, prin domnitor, împiedicară această îndrăzneaţă măsură. În schimb, Bălcescu fu foarte mişcat şi avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ţi-a făcut viaţa grea, Nicule. Oare nu mai eşti supărat pe el ? folosi Ghica prilejul ca să afle ce mai simte acum fostul iuncher din amărăciunile trecute.

— Suferințele mele, pe lîngă ale clăcașilor, au fost o nimica toată. Dacă el găsește în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creștinească, înseamnă că a devenit alt om.

Peste două săptămîni, Ștefan, Nicolae, Radu și Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai „Frăției". Îndeosebi Nicolae Golescu, ca să cîștige prietenia lui Bălcescu și cunoscîndu-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr cu izvoade istorice și cărți de specialitate, care nu se găseau în țară. Cu acest prilej avu loc și întîia ședință a „Frăției" în palatul de la Belvedere.

La Mînjina

La Mînjina, în sus de Galați și nu departe de Prut, la moșia lui Costache Negri, este în fiecare an la douăzeci și unu mai, de Sfinții Constantin și Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci și în Țara Românească, în Ardeal și în Bucovina.

Toată floarea intelectualității românești se adună pentru cîteva zile la conacul de la Mînjina, nu numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului și a surorii sale Elena, dar și ca să puie la cale viitorul poporului român.

Trei-patru zile cît durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc, și masa nu se ridică din chioșcul cel mare. Grădina e întinsă în jurul casei, pe cîteva fălci cu livadă cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori și verdeață, mai ales pentru glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-viorii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioșcurilor și, trecînd de la un arin la altul, peste poteca de cărămidă, fac un soi de pergolă între conac și chioșc. Aici, unde nici un scriitor nu vine cu mîna goală, ci cu rodul nopților lui nedormite, Alecsandri, care este înamorat de această brună cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, și căreia îi va dedica *Mărgăritărelele* sale, a citit întîia dată *Miorița*, culeasă de Alecu Russo de prin ținutul Cașinului și îndreptată ușor de el, și apoi toate poeziile sale de pînă acum.

Un fel de mîndrie patriotică îi străbate pe toți cei care se adună la acest conac. Aceeași mîndrie o încearcă cei de față

cînd văd flăcăii cu cojoacele înflorite şi cu plete haiduceşti şi cînd îi aud chiuind şi învîrtind fetele la joc. Hora se ţine pe iarbă, în bătătură, ca s-o poată privi boierii lungiţi pe sofale şi în jilţuri cu perine, în cerdacul larg, dar scund, ori aşezaţi pe scaune lungi pe pajişte, cînd nu se amestecă şi cei tineri şi cucoanele printre cei ce joacă.

„Mîndri ostaşi va mai avea oştirea românească cînd îi va veni vremea şi cînd vom izbuti să ne ridicăm şi noi ca neam !" exclamă într-un rînd Bălcescu, arătînd pe focoşii feciori. Şi toţi simt că aşa va fi... De multe ori se organizau vînători, e drept, mai mult vesele. Aici s-a legat prietenia dintre Kogălniceanu şi membrii „Frăţiei", Bălcescu şi Ion Ghica. Aci a întîlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în franţuzeşte faimoasa sa *Cîntarea României*, pe care istoricul avea s-o traducă într-o românească arzătoare de patimă, durere şi nădejde.

Aici s-a cunoscut cîndva şi cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai tîrziu de la Brad şi pe care avea să-l cîştige pentru lupta de eliberare a clăcaşilor, pe care o plănuia. Într-una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toţi, boieri şi cucoane, dintr-o măreaţă dumbravă de stejari groşi şi bătrîni, răriţi, cu iarba de subt ei măruntă şi deasă ca o pajişte de basm, unde se plimbaseră, ca să asculte privighetorile, pe malul răcoros al pîrîului Gologanul, în umbra copacilor scăldaţi de lună, gazda, Costache Negri, chemîndu-i pe toţi în chioşc, a cerut ascultare şi a spus că va citi o poezie scrisă din adîncul inimii. S-a apropiat de un sfeşnic cu cinci braţe, întoarse ca şerpii de alamă în sus, şi a citit, spre surprinderea şi încîntarea tuturor, o poezie a lui închinată tînărului istoric muntean, „acestui tînăr geniu al patriei noastre", ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute subt numele de *Puterea armată la români*, dintre care unul fusese publicat chiar în revista de la Iaşi a lui Kogălniceanu, fusese copleşitoare, şi Costache Negri voia să arate recunoştinţa tuturor faţă de autor.

La ora aceea mai toţi întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei române, în sensul ştiinţific al cuvîntului.

Tinerii scriitori erau obişnuiţi să dedice ei femeilor şi personalităţilor de seamă poezii şi lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate, lor, de alţii, asemenea producţii... Şi mai ales cînd venea acest omagiu adresat unui tînăr de douăzeci şi patru

de ani, de la un cărturar de seamă, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumuseţe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreierase pînă la vîrsta aceea aproape toată Europa, cunoscînd oameni, locuri, instituţii şi care înfiinţase aci, la Mînjina, această „Academie liberă“, cum a fost poreclită mai tîrziu.

Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustaţa stufoasă, dar tunsă scurt, îi dădea o hotărîtă energie, rosti sonor :

PENTRU BĂLCESCU

Cu rîvnă spre Maica Ţară, inima ta mult pătrunsă,
Tu ce faci a se renaşte nişte vechi izvoare-ascunse,
A strămoşilor izbînde, te-ai muncit a da-n lumină,
Ş-a lor verde bărbăţie de fapte voinice plină.“

. . . .

Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu creşte, mai ales cînd simte aţintite asupra sa privirile tuturor acelor femei fermecătoare, între care frumuseţea brună şi gravă a Elenei Negri pune un accent patetic.

*

Au avut de altfel loc aci şi convorbiri mai secrete, cînd Alecsandri era îndemnat să citească versuri cucoanelor în grădină, şedinţe convocate numai pentru ca fruntaşii vieţii culturale, ai poporului românesc de pretutindeni, să poată discuta în voie, în salonul cel mare aranjat cu trei sofale, problema cea mare, care le stă tuturor în inimă : Unirea ţărilor surori, căci, aşa cum va spune cîndva Alecsandri, aci toţi se simţeau numai români.

În focul unei asemenea discuţii, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri*, cînd susţine că, şi de s-ar uni, principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea ţărănimii din robie, pe împroprietărirea milioanelor de clăcaşi, pe ridicarea lor culturală. „Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric de formă nouă, care nu se ocupă numai de cîrmuitori, ci şi de popor, de viaţa celor mulţi, de instituţiile soţiale în decursul vremurilor, aşa cum

am visat noi înşine." Cum mulţi nu cunoşteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de cei de faţă să-l citească.

De astă dată, fără să mai aştepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă o dată neuitatul său studiu.

. . . .

„De atunci poporul se făcu nesimţitor la glasul Domnului şi al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi şi pentru o libertate de care el nu se poate bucura..."

Şi această întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoaşterea şi îndreptarea prezentului (care va fi şi mai accentuată, mai tîrziu, în lucrarea definitivă scrisă în franţuzeşte), zgudui conştiinţa celor de faţă şi avea să se înscrie, pentru o sută de ani, în rîndul marilor revendicări ale maselor ţărănimii române.

În jos de Radu-Vodă

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iaşi unde făcea — la „Academia" de acolo — un curs de inginerie şi fiindcă Tell era mai mult pe Dunăre, unde-i era batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de vreme, singurul membru al „Frăţiei" în Bucureşti... şi se simţea oarecum descurajat. Apoi îşi spuse că dacă se sperie că e singur, niciodată „Frăţia" n-o să iasă din paginile de hîrtie ale statutului, rupte şi acelea.

Afară de cei patru fraţi Goleşti, Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru (poreclit cum se ştie şi Albu, ca să fie deosebit de văru-său Alexandru Golescu, negru — Arăpilă), fură aduşi în acea vreme în „Frăţia" şi cîţiva dascăli ardeleni, de la şcoala Sfîntul Sava şi încă vreo doi de la Schewitz [1], între care Axente Sever. Multă bucurie le făcu şi adeziunea poetului Bolintineau, tot din acest timp, ca şi a lui Cezar Bolliac.

Mai intrară, ceva mai tîrziu, un însemnat număr de ofiţeri, unii foşti colegi ai lui Bălcescu şi alţii colegi cu Tell, astfel

---

[1] Pension particular pentru fiii de boieri, deschis în 1847 la Bucureşti de profesorul sas *Antoniu Schewitz* (1815—1879).

maiorul Voinescu II, maiorul Costache Filipescu, locotenenții Fărcășanu, Cristophi, Pleșoianu, Serurie și alții.

Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulțumit. Simțea adînc nevoia unei legături cu straturile adînci ale poporului și de aceea se oprea tot mai deseori la Vadu Rău. Făcu de asemeni, întovărășit de Bolliac, vreo cîteva călătorii de-a lungul și de-a latul țării. Pe de o parte era în căutare de documente istorice și de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte se trudea să cunoască mai de aproape starea țărănimii și nevoile clăcașilor.

— Tițo, asta nu-i de ajuns, îi spuse el soră-si, într-o zi de vară, la sfîrșitul cinei. Trebuie să cunoaștem cît de cît și pe muncitorii de la orașe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm la noi cîțiva fruntași de inimă și luminați din sînul lor. M-am gîndit să începem cu Damian, băiatul lui Toma Pandurul. Îmi pare foarte inimos și deschis la minte. Știe și carte... Prin el am putea să răzbatem printre calfele din Tăbăcari și din Scaune... Cu asemenea oameni s-au făcut lucruri însemnate în Revoluția Franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux și St. Antoine, cu meșteri și calfe, care însemnau acolo cam același lucru cu ceea ce sînt tăbăcarii și măcelarii aceștia aci.

Tița fu și ea de aceeași părere și într-o zi, cînd Toma veni după obiceiul lui s-o întrebe de sănătate pe serdăreasă, el fu îndemnat să-l aducă în aceeași săptămînă pe Damian, că are ceva de vorbit cu el. Mai tîrziu, profesorii ardeleni îi împrieteniră și cu alții.

*

Ideea de a cerceta tăbăcăria lui Dobrovici fusese a Tiței, care se sfătuise cu Luxița, căci între timp deveniseră amîndouă prietene, inițiate în secretele „Frăției" și toți trei puseseră la cale vizita la tăbăcăria de subt dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Cîștigaseră de partea lor și pe a treia femeie, care participa mai de departe la activitatea „Frăției", pe Ana Ipătescu, al cărei soț, Nicolae Ipătescu, ca și Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul Nicolae Golescu, fostul aghiotant al lui Vodă Ghica. Cîteșitrele se sfătuiseră cu Axente Sever, care primise mai de mult, după ce izbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătura prin acesta cu cît mai mulți lucră-

tori tabaci. Aveau acolo un grup al „Frăţiei" de opt calfe, şi între ei şi un meşter.

O caretă a Goleştilor îi aduse pe toţi, în două rînduri, pînă la poalele colinei rîpoase, pe care era mănăstirea Radu-Vodă şi, lipită cu ea, bisericuţa lui Bucur, cu turla ei ca o ciupercă. Bineînţeles pregătiseră, pentru orice întîmplare, şi o bună explicaţie... Era o vizită de curiozitate, cerută de cucoane, care doreau să-şi cumpere cîte o malotea de la faimosul blănar Dobrovici. Voiau să-şi aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvînt vestită şi departe de graniţele ţării, şi anume chiar de la fabrică, aşa cum se zicea de la o vreme... De o lună de zile, Dobrovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu piroscaful pe Dunăre la Viena, ca să se întîlnească acolo cu marele negustor Constantin Pop de la Sibiu, cunoscut şi acesta în întreaga Europă, şi care avea o sucursală a casei lui în oraşul împărătesc.

Nicolae Golescu, Nicolae şi Ana Ipătescu aşteptau împreună cu Axente Sever de o jumătate de oră să se întoarcă iar careta cu care urma să vină acum Bălcescu, Tiţa şi Lucica Florescu. Era o zi călduroasă de vară, spre asfinţitul soarelui, şi toţi laolaltă coborîră acum ocolind mănăstirea, pînă la malul gîrlei, care aci se îngustează şi se adînceşte tocmai din cauza colinei, dar numaidecît se lărgeşte din nou, răsfirîndu-se pe prundiş. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi şi peste oraş, din care nu se vedea decît turle de biserici scăldate în asfinţit şi ici-colo acoperişuri de tablă, care scînteiau printre copacii atît de mulţi, că păreau — aşa văzuţi de departe — deşi ca o pădure. Peste gîrlă, în faţa bisericuţei lui Bucur, era o moară de cărămidă a cărei roată se învîrtea cu vuiet. Un lung şir de plopi, drepţi ca nişte fuse verzi şi foarte înalţi, străjuiau în spatele ei malul rupt în argilă ici, colo. În stînga mănăstirii, spre malul gîrlei, doi tabaci duceau pe umeri atîrnate de o prăjină lungă piei crude, pe care ei le priviră curioşi, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau şi altele, din ajun.

— Sînteţi de la Dobrovici ? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curînd.

— Aş !... Ce vorbiţi dumneavoastră ?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într-o maghernită. Jupînu nu are decît unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici ăla e boier

mare... Ăla are ca la două sute de lucrători și ucenici. Dacă vă duceți acolo o să vedeți.

Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceștia, siliți să ia în brațe pieile murdare, încă pline de sînge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea apei, dar se simțea un miros greu.

— Și cît timp le lăsați în apă ?

— Apăi, o zi, două, pe urmă le luăm iar sus, la curățit.

Și oamenii, în cămăși murdare, zdrențuite și în izmene, coborîră în grabă.

Ocolind pe lîngă o căsuță acoperită de corcoduși și duzi și închisă cu uluci nelucrate, înnegrite de ploi și rupte pe ici, pe colo, careta Golescului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra rîpei lîngă chiliile care-și prelungeau zidurile leproase, învălmășite pe povîrnișul lutos.

Nu puteau trece cu careta pe subt mănăstire, deoarece pe poalele colinei coborau, pînă în apă, două garduri ale unei case mici cu acoperiș de tablă, care era pe costișe, între mănăstire și gîrlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimită trăsura să înconjoare mănăstirea cu turlele ei pe sus, pe după chiliile călugărilor și dascălilor, iar ei să meargă cu piciorul, pe dincolo de căsuță, apoi să coboare pe prundiș, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperișul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuța cu prispă, au coborît pe un fel de podișcă, un soi de ponton al mănăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum afară, pe prundișul secat, și pe urmă urcară din nou pe ulița, care ducea, după cît se vede, spre Filaret. Pe dreapta dădură, sus, de niște uluci ascuțite, înalte de-un stînjen... O portiță în dreapta și o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi, date acum în lături, duceau în curtea tăbăcăriei lui Dobrovici... Amîndouă erau păzite de arnăuți cu cîte două pistoale la brîu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrențe aproape, așteptau să li se arunce dintr-un car piei crude cu care porneau, fiecare la un capăt al prăjinii sprijinite pe umeri spre gîrlă.

Curtea este imensă ca un bărăgan și chiar acum, într-o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sînt șoproane și magazii cu cîte o jumătate de cat deasupra. În dreapta, la umbra unui uriaș plop alb cu coroană stufoasă, o cărăruie podită cu cărămizi duce zece pași de la portiță la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vînzare, unde cei sosiți au

și intrat, speriindu-l pe tejghetar, care nu mai văzuse se pare asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfă acasă.

Bălcescu și Axente Sever au rămas în curtea cea mare cît un maidan, cu magazii lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă ; un clopot atîrnat de un arc deasupra este izbit de ușa care se deschide, încît cei dinlăuntru, chiar dacă sînt după pereții de blănuri atîrnate, știu că a intrat cineva. E și o tejghea de brad, înnegrită de vreme, pe care sînt bătuți în cuie bani de argint și de aramă. Fără îndoială, bani de saftea de cînd s-a clădit tăbăcăria, ori o parte din ea. Nu e lumină de loc, căci fereastra este astupată și ea cu un paravan de blănuri spînzurate.

Axente Sever părea că-l cunoaște pe feciorul lui Dobrovici, care e acum lîngă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta întins spre el. Acesta e oarecum stingherit că niște mușterii, pe care el îi credea neapărat evghenicoși, îl găsesc în papuci, în nădragi lungi de mohair și în cămașă de pînză cu rîuri de arnici roșu. Dar munca-i muncă... Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le prețăluiască și să le treacă în catastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare șiretenie, arătînd interes pentru munca de tăbăcărie, după ce și-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de douăzeci și trei de ani, i-a sugerat tînărului să-i poftească pe musafiri să viziteze cu de-amănuntul fabrica. Profesorul ardelean ținea stăruitor ca lucrătorii, adepți ai „Frăției", adică Damian și soții lui, să-i vadă pe acești buni prieteni și frați ai lor și să-și dea seama că ei țin să le cunoască mai de aproape truda. Cu acest prilej, Bălcescu află că tînărul care nu împlinise douăzeci și unu de ani se numea Pană, Pană Dobrovici.

În prăvălia întunecoasă și plină de miros de cojoace și blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se arate blănuri de astrahan, despre care aflaseră în oraș că au fost aduse din sudul Rusiei. Știrea era adevărată, fusese adus un rînd de blăni, dar se vînduse tot și se aștepta altul. În schimb, erau blănuri de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din care însă ele nu doreau să cumpere.

Între timp, Luxița îi făcea semn Tiței că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbușitor din prăvălie. Ieșiră deci toate trele în curte, nu fără să observe în treacăt, jos lîngă

tejgheaua cu bani bătuţi pe ea, un hîrdăiaş cu trei sticle de şampanie puse la gheaţă. Erau aduse de la gheţăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tînărul Pană Dobrovici le ţinea subt lacăt, fără ştirea tatălui său. Cînd fiul tăbăcarului le văzu pe cele trei femei tinere ieşind din prăvălie, rămase încremenit şi fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în magazie, tocmai cînd musafirii păşeau pe poartă, pe ele nu le văzuse venind. Se fîstîci cu totul, se înroşi ca un rac, se bîlbîi vrînd să întrebe, vrînd să explice... vrînd, nici el nu mai ştiu ce... Se simţi nenorocit în papuci, în nădragi grosolani de mohair şi în cămaşă de pînză cusută cu rîuri de arnici, în faţa acestor femei tinere şi subţiri, care toate aveau rochii de mătase, văratice, cu talie lungă, strînse pe corp, terminate pe şold în unghi, de la care începeau fustele învoalte. Tiţa şi Luxiţa aveau rochii verzui, iar Ana Ipătescu era în tafta sinilie. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc şi deschise mult în faţă, legate cu panglici pe subt bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepînd de ce acest tînăr, despre care aflaseră de la tejghetar că e fiul stăpînului tăbăcăriei, e atît de emoţionat.

Pană Dobrovici avea mîinile prea scurte şi nu ştia ce să facă cu ele, mai ales că de statură era cam scund şi destul de grăsuţ, chiar cu oarecare burticică... Cu pantalonii lăsaţi prea jos şi în papuci, părea şi mai scurt... Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochi mari ca prunele verzi. Pînă la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din desperarea că e văzut aşa. Tinerele femei îşi zîmbiră una alteia, căci întîmplarea li se părea destul de caraghioasă.

— Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureştilor, un „lion“, le spuse în şoaptă Tiţa Bălcescu, înainte ca ele să ajungă chiar lîngă el.

— Îl cunoşti ? fu curioasă să ştie Luxiţa.

— Oarecum... numai din vedere... coleg şi prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfîrşi ea, căci se apropiaseră de carul încărcat pînă în vîrf cu piei crude de bou.

Numai azi tînărul Dobrovici se simţi atît de nenorocit în nădragi grosolani şi în papuci, în curtea fabricii. De obicei se fălea cu acest lucru şi el, şi tată-său, mai ales, care se uita lung, cu mîndrie după acest fiu, cînd îl vedea atît de tînăr,

ținînd fabrica în mîna lui viguroasă, necruțător cu oamenii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nici o risipă.

Tot atît de fericit asculta Dobrovici și ceea ce i se spunea despre viața de noapte pe care o ducea fiu-său... Întovărășit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el petrecea nopți întregi cu femeile de viață ușoară, anume cele mai scumpe, alergînd cu caleașca din bal în bal, fără să joace însă cărți, ori făcînd chefuri de care vorbea tot orașul, socoteala plătind-o el singur, pentru toți totdeauna.

Dobrovici îi dădea oricîți bani cerea, fiindcă „băiatul lui" era în stare, chiar dacă petrecerea dura pînă la ziuă, să alerge în caleașcă acasă, să se dezbrace de frac, să bage capul într-un lighean cu apă rece, ca să se dezmeticească și apoi, îmbrăcat în nădragi și în papuci, să alerge la fabrică... Se vedea pe el însuși în acest fecior și era mulțumit că se ținea cu sfințenie de vorba lui : „Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă", ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele cuvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. Pe de altă parte, tovărășia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie și numai la petrecere, deosebita lui trecere la femeile iubitoare de lux, îl măguleau nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le știa bine Pană Dobrovici, dar astăzi, văzîndu-le pe cele trei femei frumoase în rochii ușoare de vară, fu nenorocit și numai el știa de ce. Cum ar fi putut de altfel să bănuiască cineva înverșunata lui vanitate ? Se înclină respectuos și, mereu fîstîcit, el atît de stăpîn pe sine însuși în orice împrejurare, răspunse zîmbind, dar fără să știe că zîmbește, la propunerea lui Axente Sever, ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezînd că ei vor să li se arate uscătoria și magazia de blănuri scumpe.

— Nu, fu de părere Bălcescu, vrem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începînd de la pieile crude și de la argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.

El nu mai avu ce să zică și cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume", care uită că e în nădragi și papuci, îi pofti după el.

Trecură deci spre latura din stînga a curții, unde li se arătă mai întîi o magazie de paiantă, spartă pe ici, pe colo, de se vedeau crăcile din ziditură și acoperită cu șindrilă putredă, care era magazia de piei crude... Cinci-șase lucrători alegeau și duceau în spate piei, printr-o ușă largă, în șopronul

care era tot pe marginea curții, lipit de magazie. Înlăuntru, cei veniți fură trăsniți de o duhoare rîncedă și văzură între alți cinci flăcăi, plini toți de mîzgă udă și de sînge, pe Damian cu un catastif în mînă... Flăcăul se opri sfios și rămase tăcut, fără să le dea măcar bună ziua... Nu avu curajul, credea că nu e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din tagmele de jos să le dea bună ziua, ca niște adevărate cunoștințe... Țăranii și muncitorii în genere aveau dreptul numai să se încovoaie, să dea negreșit bună ziua, dar spunînd „săru mîna" aplecați pînă la pămînt. Chiar negustorilor nu le era îngăduit să dea bună ziua adresat cu un ton personal, ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că salută cunoștințe. Bălcescu se apropie de Damian și, dintr-o mișcare pornită din inimă, vru să-i dea mîna. Dar se înfioră și rămase cu mîna întinsă, căci mîinile lui Damian erau tot atît de murdare de mîzgă și de sînge ca și obrajii. Flăcăul se feri grăbit, ca un lepros. De altfel, în magazie, mirosul de putreziciune și borhot era atît de pătrunzător și de grețos și locul era atît de mocirlos, încît găsiră că e mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude era magazia de cenușare, unde intrară unul după altul. Nu făcură decît cîțiva pași înlăuntru, căci nu mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar simțiră că se înăbușe într-o duhoare de talpă nelucrată și de scîrnă de cîine. Văzură pe două rînduri vreo douăsprezece gropi, largi de doi-trei pași la gură și pline toate cu zeamă de var. Într-un colț, pe niște mese acoperite cu tablă, cîțiva oameni, parcă și mai zdrențăroși decît cei din magazii, rădeau pieile vîscoase, gelatinoase, le curățau de resturile de carne și le frecau cu scîrnă de cîine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci niște butoaie mari îngropate, și în fiecare erau puse piei la murat...

Luxița se apropie de Tița, palidă, cu buzele dintr-o dată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m-a năucit, mi-a înnegrit creierul, amețesc, hai afară !

Era un miros cu care nu te puteai obișnui treptat, așa cum se întîmplă de obicei cu mirosurile, ci tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuțeală de amoniac și de carne stricată, soiurile de duhoare, care rămîneau deosebite, se întreceau între ele și le simțeai pe rînd, într-o creștere grețoasă, înverșunată, de care pentru unii nu era scăpare decît în leșin.

Dar, în afară de Luxița, toți se țineau încă tari.

În colț, patru oameni se trudeau din răsputeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toți cu picioarele goale, negre și crăpate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gîndi cutremurat că trebuie să le ardă și propria lor piele în această zeamă, care îi stropea și se scurgea pe ei.

Femeile, ca să nu se murdărească, rămăseseră cam în prag, și tînărul Dobrovici se înființase lîngă ele. Un lucrător se apropie de el, cu o înfățișare de cîine bătut.

— Jupîne, mi-e nevasta bolnavă și mă duc cu ea mîine dimineață la sfîntu maslu... Mă lăsați ?

Dobrovici fu nenorocit cînd auzi că i se spune „jupîne" față de tinerele femei și mormăi ceva neînțeles.

Văzînd-o pe Luxița albă ca varul, cu ochii parcă dați peste cap, Tița o scoase numaidecît în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele și Dobrovici, care alergă și aduse un scaun țărănesc, din prăvălie.

Nicolae Golescu și Grigore Ipătescu ieșiră și ei afară peste cîtva timp, năuciți de duhoarea umedă, dar Ana Ipătescu se încrîncenă să rămîie. Voia să vadă tot.

În mijlocul magaziei, Bălcescu și Axente dădură de niște cărămizi aruncate ici, colo pe jos și sărind de pe una pe alta se putură apropia de masa acoperită cu tablă, pe care se rădeau și se frecau pieile, subt supravegherea unui ins înalt și spătos, ca de treizeci de ani ; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustața lui bălaie. La el, la acest uriaș Licsandru Hergă, cel care rupsese între degetele lui mîna vătafului bătăuș al lui Băl-Ceaurescu, venise, fugar din sat, la cîtva timp după aceea, Tudose, ca să se facă ucenic de tăbăcar și cu nume nou, Damian. Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsese în vătaful cu gîrbaci și-l primi bucuros, ajutîndu-l să ajungă calfă. Și acum, deși devenise meșter, rămăsese săritor și prietenos. Din cînd în cînd se repezea să dea ajutor și la scosul pieilor. Scotea singur cîte două. Vizitatorii au aflat pe urmă că e adept al „Frăției", deși altfel nu avea încredere în nici un soi de boieri.

Trecînd pe lîngă lucrătorii care se opinteau, se trudeau îndoiți de șale și tot scăpau din mînă pieile vîscoase și ude pe care voiau să le scoată și iarăși le apucau, Axente Sever făcu

semn unuia dintre ei, căruia cămaşa sfîşiată lăsa să i se vadă braţul subţire, dar vînos, chiar musculos. Era un bărbat înalt, care avea un cap mai mult oacheş, cam lung, cu trăsături regulate, dar cu ochii duşi în fundul orbitelor, deşi acestea erau mari, ca şi gura lui de altfel. Cînd flăcăul se apropie de Axente, acesta îi şopti lui Bălcescu :

— E un om de nădejde al nostru. Îl cheamă Dumitrache Stoica... Ai lui îi zic Mitru.

Tabacul auzi explicaţia tînărului dascăl şi zîmbi.

— Domnule, puteţi vorbi tare... Toţi pă care-i vedeţi aci sînt oameni d-ai noştri, vă puteţi bizui pă ei ca şi pă mine.

— Cîte ore lucraţi pe zi ? întrebă Bălcescu, respirînd greu, pe unul scurt, bălan şi vînjos.

— Mai puţin ca ăia dă sus... şi arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziş al magaziei... Venim dimineaţa, cînd să luminează dă ziuă şi cînd să înnoptează putem lăsa lucru... La prînz, avem o jumătate de ceas să mîncăm.

Bălcescu făcu socoteala în gînd că oamenii aceştia muncesc în duhoarea asta rîncedă, luptînd cu pieile vîscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi...

— Şi cît o puteţi duce aşa ?

— Mult nu ; în meseria asta nu să trăieşte mult din pricina sărăturii şi a umezelii, răspunse un alt bărbat tot înalt şi bălan, dar cu faţa puhavă de putreziciunea dinlăuntru, pe care află că-l cheamă Fănică Teică.

Mîinile şi picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică şi le arătă pe ale lui, cu nodurile lor îngroşate.

— Ne prăpădeşte răceala care ni să bagă în oase !

Bălcescu simţea că duhoarea l-a răzbit şi pe el, că i-a pătruns nu numai în plămîni, ci şi în ochi, în toată pielea, ca şi în haine şi că numai o voinţă crîncenă îl mai ţinea în picioare. Se întoarse cu o nesfîrşită tristeţe spre Axente Sever.

— Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi într-o astfel de destrămare a vieţii...

Se uita cu o milă înduioşată la un lucrător mai bătrîn, mustăcios, cu obrajii scofîlciţi, cu fruntea încreţită...

— E greu cu duhoarea asta, prietene, ce zici ?

Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscîndu-l pe Axente de la „Frăţia", cel întrebat îşi spuse că ăştia oricum nu sînt boieri ca alţi boieri şi răspunse, zîmbind amar, cu oarecare şiretenie :

— Ce să facem ? Luptăm și noi cum putem, și făcu cu ochiul, scoțînd o sticlă de rachiu verde de izmă de subt masă. Da' aci nu bem că duhoarea asta îi strică gustu. Ieșim în grădină, lîngă umblătoare, că acolo aeru e mai curat și mai poate răsufla omu.

— Totul e să te gîndești la altceva, adause, clătinînd amar din cap, Fănică Teică.

„Să nu mai vezi... să nu mai gîndești... își zise în gînd Bălcescu, învins în toată ființa lui. Să nu mai vezi... să nu mai gîndești", își repetă năuc. Dădu tulburat bună ziua și se întoarse spre ușă, întovărășit de Axente Sever. După ce trecură băltoacele, dascălul cel osos și înalt de la Sfîntul Sava îi spuse cu un tîlc îndurerat, pentru că-i ghicise gîndurile :

— Cei mai mulți dintre ei au copii, muncesc pentru copii. N-au încotro, trebuie să muncească.

— N-am bănuit niciodată că unii oameni sînt siliți să cîștige astfel pîinea copiilor lor. Acum înțeleg ce e munca silnică. Ce se poate clădi, frate Axente, pe asemenea temelie de suferințe și de nedreptăți ? Unii dau tot și nu li se dă nimic, alții nu dau nimic și tocmai lor li se dă tot. Atîta aș dori, să facem un stat românesc adevărat, al poporului ! Dar cum ?

— Musai, frate Bălcescule, să facem un stat românesc.

— Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus arătos, îl vor măcina jos apele propriei lui ticăloșii și atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuși subt greutatea neomeniei adăpostită-n ele.

Așteptîndu-i pe cei dinlăuntru, musafirii care ieșiseră în curte stăteau de vorbă pe scaune fără spătar, aduse din prăvălie și puse la umbra marelui plop alb de la intrare cu trunchiul gros și găunos, cu scoarța crăpată, să vîri palma în ea.

Luxița se simțea mai bine. Avusese la ea o sticluță, cît o nucă de cristal, plină cu săruri de camfor și parfum. O ținea necontenit la nas. Începuse chiar să zîmbească. O înveselea faptul că tînărul Dobrovici, ducîndu-se în prăvălie să arate unui om pirpiriu și zdrențăros ce scaune să aducă, profitase de cele cîteva clipe ca să-și îndrepte cîrlionții și să-i lustruiască, udîndu-i cu apă, și acum se întorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe portiță doi tîrgoveți, încălțați cu ghete groase, purtînd cioareci albi, cămăși cu mînecile largi albe, pieptare negre. Păreau să fie frați. Trecură pe lîngă mu-

safiri. Clopotul de la intrarea prăvăliei sună ca o talangă de vaci. Cîteva clipe după aceea, veni tejghetarul cel cu fața smolită, sprîncenat și cam bondoc.

— Jupîne... au venit oamenii ăia dă la Buzău... Ce facem ?

Pană Dobrovici se simți nenorocit ; îi venea să-l ucidă pe acest tejghetar, care nu simțise că nu era clipa potrivită să-i spună „jupîne".

— Ce vrei, mă ? Ce tot vrei ?

Tejghetarul, nepricepînd de ce e mînios, rămase năuc, și reluă parcă lunecînd :

— Dar... păi... ne trebuie cheia dă la magazie, că ăștia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat ieri.

Pană se căută întărîtat în buzunare și, negăsind ce căuta, se îndreptă mînios, îndîrjit, spre prăvălie.

— Tița, nu știu care din noi două e vina acestui exces de găteală la acest june berbec în papuci și cu puțină burtă... spuse cu șiretenie fiica vornicului Iordache Florescu și ochii ei de pisică scînteiau malițios.

— Îmi pare rău, dar trebuie să-ți spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tița moale, liniștit, uimindu-i pe cei de față.

— Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolae Golescu, apropiindu-și scaunul.

— Acest tînăr Dobrovici, lămuri Tița, este coleg de școală și prieten la toartă cu frati-miu Barbu. Împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, își pierd nopțile cutreierînd toate balurile mascate din București... De altfel, în fiecare după-amiază, toți trei, răsturnați pe perne, în caleașca luxoasă a lui Dobrovici, sînt nelipsiți de la plimbările de la Herăstrău și de la Băneasa, convinși că nu le poate rezista nici o femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuiesc sume mari de bani, fiindcă, după cum vedeți, tată-su pare foarte bogat... Are și cîteva moșii... Se cred toți trei „lionii" Bucureștilor și sînt nebuni după conchiste.

— „Lion", ăsta ? Așa bondoc ? E prea caraghios, Tițo... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion" ?

— Face mare lux cu îmbrăcămintea... L-am văzut de vreo cîteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleașca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta sta în colțul drept al

trăsurii, cu pumnul strîns subt bărbie, ca să i se vadă inelele cu rubine și briliante de pe degete... Ați observat cîte inele și ce mari le are ? Poartă o pelerină enormă de damasc negru, ca de cărvunar, pusă pe umărul fracului cenușiu. Cilindrul sur și păros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, așezat, pare mai înalt decît în picioare, după cum vedeți, are picioarele prea scurte, dar are talia oarecum obișnuită... Nu i se vede subt pelerină nici burta... Sînt femei, se pare, care umblă înverșunate după banii lui.

— Dar nu ne-ați spus, *mademoiselle* Bălcescu, ce vă face să credeți că sînteți chiar dumneavoastră obiectul omagiului deosebit al acestui „lion“ cu picioare scurte ? V-a spus-o cumva ?

— A nu, asta nu... Nu i-aș fi îngăduit-o niciodată. De altfel, de vreo șase luni, nici nu mai vine pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe acești prieteni ai lui Barbu, despre care vorbește cu dezgust ca de niște stricați și-i e frică să nu i-l strice și pe băiatul ei. Dar știu, fiindcă mi-a spus-o rîzînd, în glumă, Barbu într-o zi cînd eu îmi cam băteam joc de ei toți : „Tițo, tu știi că nefericitul acesta este îndrăgostit de tine ?“ M-a pufnit rîsul, căci mi s-a părut ridicol, ca așa urîtă cum sînt, să se îndrăgostească cineva de mine. „Da, onorabilă soră, mi-a spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea mai mică mînă și cel mai mic picior din București...“ Ce să spun, m-a pufnit rîsul.

Nicolae Golescu ridică din umeri, clătinînd din cap.

— Mărturisesc că „lionul“ acesta nu este lipsit de spirit de observație, desluși el, cu un surîs care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Tiței.

— Ah, frumoasă consolare... Cînd ești urîtă... să ți se spuie că ai „piciorul și mîinile mici“, murmură ea cu sarcasm.

Atunci Luxița Florescu se supără de-a binelea. Dragostea dintîi, nefericită, o face pe Tița să se îndoiască de ea cu totul, căci biata fată nu-și putea desluși altfel de ce fusese părăsită.

— Ascultă, Tițo, cine ți-a spus ție că ești urîtă ? Eu îți jur că, dacă aș fi bărbat, m-aș îndrăgosti de tine.

Nicolae Golescu ar fi vrut să protesteze și el, dar fu stînjenit. Fata asta era atît de serioasă, încît protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional obicinuit, și astfel ea n-ar fi crezut în sinceritatea lui, pe cînd el știa că Luxița avea dreptate. Simțea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din

adînc şi i se păreau că n-ar fi potrivite acum. Era sigur că în anumite clipe Sevastiţa era o frumuseţe stranie, aşa cum şi fratele ei uneori, cu ochii lui uşor oblici, cu zîmbetul schiţat numai în colţul gurii, era tulburător pentru femei. Aveau amîndoi în ei un soi de prezenţă dinlăuntru, ca o fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghiceşte cineva.

Vocea lui Bălcescu, lipsită de forţă, voalată şi în acelaşi timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simţea în tot corpul lui, în mişcările lui extrem de vii, şi pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau“ de nervozitate, o avea şi ea. Mai mult decît asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacţii psihologice, de resfrîngeri şi de sensibilitate morală. Era în ei o prezenţă permanentă afirmată în loc, în timp şi, mai tîrziu, în istorie. Nicolae Golescu nu gîndi cu precizie aceste lucruri, dar le simţi de-a dreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boţindu-şi puţin figura lui roşcată, de ofiţer şi poet romantic, îi spuse, nesigur totuşi :

— Aveţi multă, foarte multă personalitate, domnişoară Bălcescu...

Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă fiind aceea de a-şi da seama că e nepotrivit să-i spună „*mademoiselle* Bălcescu“, cum îi spuneau şi cei din jurul ei, de obicei.

Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrenţe murdare, robotind la unele cojoace întinse la soare, cărînd cu cotigele, de la magazie... saci cu coajă de stejar sau var... Veni pe portiţă şi o ceată de ţigănci cu coşuri şi doniţe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul ştiut al magaziei de cenuşare, din care acum tocmai ieşeau Bălcescu, Axente Sever, Ana şi Nicolae Ipătescu.

Bălcescu o văzu pe Luxiţa la umbră, lîngă poartă şi, liniştit, îşi spuse că nu a fost nimic grav. Vru să intre în magazia următoare, care nu era de fapt decît un compartiment al acestei lungi clădiri joase, deşi avea deasupra un cat scund, care mergea de-a dreptul pe trei laturi ale curţii. Nicolae Ipătescu renunţă să meargă mai departe, în schimb. Ana Ipătescu stărui să intre şi ea. Tiţa, de la portiţa de subt plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie aşteptată.

— Vreau neapărat să văd şi eu, Nicule.

— Lucicăi îi e mai bine ?

— Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.

Abia intraseră în această a doua magazie și fură ajunși de tînărul Dobrovici, care stărui să le dea deslușiri trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tița.

— Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeți, în dubele acestea pătrate — și arătă alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai mici decît cele din magazia cealaltă plină cu zeamă fiartă de coajă de stejar — se țin pieile cam trei-patru săptămîni.

Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de bărbați în zdrențe, „nemîncați" parcă, de altminteri era de neînchipuit că se mai poate mînca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te face să te simți un stîrv în descompunere ; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măcinați încet, într-un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trîntite în dube sau scoase, cu fiertura scurgîndu-se de pe ele pe zdrențele și pe trupurile oamenilor, erau ca ispășirea unui păcat istoric, care dura de la naștere pînă la mormînt.

În magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurită, de puteai să bagi mîna prin gardul lui și pe unde pătrundea iarna suflul înghețat al viscolului, erau alte puțuri de lemn îngropate, mai mici decît dubele, dar mult mai numeroase, ca niște ochi otrăviți ai pămîntului, unele lîngă altele. Și aici, oamenii în zdrențe murdare trudeau pînă la istovire în jurul lor, ca niște umbre de pe alt tărîm.

— Aci, în putinile astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori și mai mult. Aci se pune așa : o piele, un strat de coajă măcinată, altă piele, alt strat de coajă de stejar măcinată, pînă se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Așa că lucrul durează aci cam un an și jumătate. Mai vreți să mergeți sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul ?

Pană Dobrovici ar fi vrut să răscumpere, prin competența sa, papucii și cămașa țărănească de pe el, dar meșterul magaziei îl amărî din nou.

— Jupîne, avem prea puțină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.

Tița îl văzu pe fratele ei pămîntiu la față, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se gîndi la plămînii lui slăbiți.

— Nicule, ești obosit, să mergem.

— Nu se poate, Tițo. Trebuie să văd tot... cu ochii mei... Noi n-am știut pînă acum cum trăiesc oamenii aceștia, noi cei fericiți de afară...

Și vorbea încet, deși erau amîndoi înainte, aproape singuri.

— E adevărat, e uşor să fii fericit afară, Nicule, cînd nu ştii cum trăiesc oamenii aceştia... Nu, nu voi mai spune în viaţa mea că mi-e prea cald şi că mă simt prost în trăsură sau acasă... Îmi voi aminti de ce am văzut astăzi şi îmi va fi ruşine de mine.

— Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tiţo. Trebuie să facem ceva, ceva ca să nu mai fie ceea ce este.

Feciorul jupînului, jupîn el însuşi încă de pe acum, se grăbi să ajungă şi să le treacă înainte, urcînd la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu şase trepte, îngustă şi dreaptă ca o scară de pisică. Ducea la pod — la catul de sus — şi cu greu urcară toţi. Podul era tot atît de lung cît magazia de jos, dar atît de scund, că de-abia se putea sta în picioare, şi era plin de mese cu material pe ele.

— Aci se lucrează pielea pînă se face subţire şi frumoasă, ca să poată fi purtată de lumea aristocrată... Pe dumnealui îl cheamă Schwartz şi e zurichterul nostru, l-am adus de la Praga, din Austria. „*Gute Tag, Herr Schwartz*“ [1], spuse el, ca să arate că ştie nemţeşte.

Zurichterul, uscat la faţă, dar cu mustăţi groase şi lungi ca două cozi de veveriţă, mormăi încruntat ceva de neînţeles pentru ei.

S-au întors apoi în curte, din nou.

— Acolo ce e ? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puţin, şi arătă magazia care forma latura din fund a curţii acesteia mari cît un obor.

— Acolo se lucrează blănurile de purtat... Se spală şi ele întîi şi pe urmă se pun la dube, dar nu cu fiertură de coajă, ci cu straturi de piatră acră... O piele, un strat de piatră acră şi aşa mai departe. Pe urmă se scot, se rad şi se curăţă cu nişte cuţite care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare...

— Şi pe urmă, glumi Axente Sever, imitîndu-l pe „lion“, li se vînd boierilor şi boieroaicelor, ca să se grozăvească cu ele.

— Încă nu... să vedeţi dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos : curăţirea şi lustruirea părului, pieptănatul lui de firele proaste, îngrijirea cu tot felul de leacuri. Aci avem noi cei mai mulţi oameni, peste o sută.

— De ce atît de mulţi ?

---

[1] *Guten Tag, Herr Schwartz* — bună ziua, domnule Schwartz (germ.).

— Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci şi mii şi mii de căciuli, de cojoace şi de scurteici pentru tîrgoveţi şi pentru ţărani... Trimitem chervane la toate bîlciurile din ţară.

— Şi cîţi lucrători aveţi cu toţii ? întrebă Tiţa.

— E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puţin. Cînd avem zor mare chemăm şi din afară...

— Şi cînd nu mai aveţi zor, îi goniţi ? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duşi în fundul capului păreau totuşi că ard.

Dascălul de la Sfîntul Sava era un bărbat înalt, slab şi osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.

— Cum o să-i ţinem dacă nu avem de lucru ? întrebă uimit, ca un adevărat jupîn, feciorul lui Dobrovici.

— Dar ei ce mănîncă... dacă îi goniţi de aci ? întrebă Tiţa mirată.

— Păi să păstreze din ceea ce cîştigă acum... să le ajungă. Da' vezi că sînt risipitori... Toţi sînt nişte beţivi, dau totul pe băutură. D-aia sînt în halul ăsta.

— O fi făcînd asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana Ipătescu. Ea se gîndi cu dezgust la sticlele de şampanie zărite în prăvălie şi se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-şi prea dădea seama de ce face şi vede.

Erau acum toţi în curte ; începuse să se răcorească puţin, căci soarele scăpătase căzînd dincolo de zare, dar ei nu simţeau nici o deosebire între aerul curat de afară şi duhoarea de cojoc rînced dinlăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.

— Ce e în magaziile celelalte ? Cele din fundul curţii ? Bălcescu voia să ştie toate.

— Păi... acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... şi unii lucrători care n-au casă în afară.

— Acolo dorm ucenicii ? Hai să vedem ! îi îndemnă hotărît Bălcescu pe ceilalţi.

Pană Dobrovici încremeni într-un soi de spaimă.

— Ce să vedeţi ? Un pat mare de scînduri, cît ţine magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de cînd simţise că musafirii ăştia ţin mai mult partea lucrătorilor decît apreciază cheagul şi puterea lui de bogătaş... Acolo, şi arătă spre colţ, e magazia cu cele de trebuinţă la tăbăcărie : coajă

de stejar, var, piatră acră, cuțite, cuie, ciocane, lemne de lucru și altele. Și aci, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfă gata, pe care ați văzut-o.

Acum altă lume umblă forfota prin curte, de la o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtînd prăjini groase pe umeri ; de prăjini spînzură pieile scoase din Dîmbovița, sînt dintre cele ce au stat, se vede, o zi, două, în apă.

— Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile rîurilor, rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să învețe și pe alții.

— De aceea nu este bine să locuiești pe malul unui rîu de din jos de tăbăcărie, băgă de seamă puțin acru și cam în șoaptă Axente Sever. Te otrăvești cu resturile și mirosul de la tăbăcăriile cele mari.

Erau acum tot lîngă intrarea prăvăliei, cînd observară că cei doi arnăuți închid porțile grele după ieșirea căruțelor cu marfă.

— Parcă este o închisoare, observă Luxița.

— Am fost de-am cercetat Telega și Ocnele Mari, i-am văzut pe osîndiții din ocna cea mare, cei care au tîlhărit și au ucis... spuse Bălcescu. Viața lor nu e însă mai ticăloasă decît a oamenilor acestora care muncesc pentru o pîine și sînt storși ca niște robi egipteni.

— Apoi cîtă deznădejde și cîtă ură s-au adunat în inimile acestor oameni va fi destul ca să-l dea peste cap pe Bibescu, cu toți ai lui. Atîta mînie e în oamenii aceștia, că eu sînt convins că vor deveni de fier cînd va fi nevoie, mîrîi dascălul cel tînăr și osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.

Bălcescu, care trecuse doi pași mai înainte, se întoarse acum către toți.

— Dacă știința nu găsește leac acestei istoviri neomenești, dacă nu are mijloacele să ușureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această știință. Adevărații binefăcători ai omenirii sînt acei oameni de știință care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... Trebuie să vie odată ziua cînd aceste munci nesănătoase și disprețuite vor fi executate de mașini.

— Dar pînă atunci ! Și apoi, dacă mașinile cad toate în mîna bogătașilor ? mîrîi din nou Axente Sever.

Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puțul din mijlocul curții și ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.

— Da, numaidecît! Pană strigă la un băiat lung şi deşirat: Ia vino încoace după mine, Gîţă. Şi porniră amîndoi spre prăvălie.

Ana Ipătescu îşi certă bărbatul:

— Cum vrei să bei din apa asta? Nu vezi ce mocirlă e în jurul ei? Trebuie să miroasă şi ea urît.

Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Gîţă, care aducea în braţe hîrdăiaşul cu trei sticle de şampanie puse la gheaţă.

— Vedeţi, apa nu prea e bună la noi... Vreţi mai bine un pahar de şampanie franţuzească de la gheaţă?

Şi luînd distins, cu două degete, paharul, îl vîrî în hîrdăiaş să-l clătească.

Toţi îl priviră cu oarecare surprindere.

— Aşteptai pe cineva? îl întrebă Nicolae Golescu, surîzînd.

Pană Dobrovici păru puţin încurcat.

— Nu, dar vedeţi, apa, aci la noi, e cam sălcie... Şi pe urmă cel mai bun leac împotriva mirosului ăsta greu e tot un pahar de şampanie. Avem gheţăria în spate, în grădină...

Clătise, ţinut mereu între două degete, vîrîndu-l în hîrdăiaş, paharul luat de la Nicolache Ipătescu, îl umpluse din nou şi-l întinse Luxiţei Florescu.

— Vă rog, luaţi un pahar, doamnă... E şampanie franţuzească, de cea mai bună calitate, rece ca gheaţa.

Într-adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei răcoritoare, băutura atît de uşoară... Luxiţa ar fi băut, dar i s-a părut că paharul trebuie să miroasă a cojoc vechi şi rînced.

Urcau acum pe costişa de lîngă mănăstire, tocmai cînd un călugăraş în sutană cafenie bătea toaca de vecernie, umblînd prin curtea presărată cu morminte şi cruci. Pe cîmpia pe care au ajuns apoi sînt numeroase căsuţe, cu cîte o odaie şi tindă, ori cu cîte două odăi, cu curţi cu gard de uluci, fără iarbă şi fără flori, numai cu cîte un dud în bătătura de noroi uscat sau vreun corcoduş aproape sălbatic. Chiar în vară, uliţa mahalalei acesteia a tabacilor păstrează pe de lături, într-o frămîntare de lut făgaşul capricios al roţilor, din zilele de ploaie, cînd noroaiele trebuie să fie pînă la genunchi şi cînd nu se poate umbla de la o casă la alta decît cu cizme, cine le are, şi de nu, în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărîmiţat în ţărîna care pare o cenuşă gălbuie.

*

Lîngă niște uluci cu o laviță la poartă, cîțiva copilași, care nu aveau decît cămășuța de pînză pe trupurile goale, se jucau în țărîna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliței și o făceau mușuroaie, cum s-ar fi jucat cu nisip. Aici era atît de groasă căptușeala de țărînă a drumului, că intrau roțile trăsurii de o palmă. O băltoacă acoperită cu verdeață putredă, care se pare că nu se usca niciodată, era la doi pași de uluci, în șanț. Dintre copii, o fetiță de patru ani, cu ochii mari și trăsăturile drepte, nespus de „femeie mică", slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard și apoi, urcîndu-se pe o portiță, o învîrtea în țîțîni de cîte ori era întrebată cîte ceva. Luxița, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

— Cum te cheamă, fetițo ?

— Țțț...

— Ce e tatăl tău, fetițo ?

Mai învîrti puțin portița, speriată, și apoi răspunse ascunzîndu-și fața într-o parte :

— Tabac...

Țița, care se oprise și ea, își aminti brusc.

— Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, tabacul ăla înalt, care spunea Axente că e la „Frăție"... Întrebă curioasă : Și cum îl cheamă pe tatăl tău, fetițo ?

Iar întîrzie mult pînă să răspundă.

În genere, e greu de spus așa, din prima clipă, cînd seamănă copiii cu părinții lor, în afară de împrejurarea cînd părinții au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani, ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascuțită și altele.

Între părinți și copii cu trăsături regulate e greu de făcut vreo comparație, în afară de culoarea ochilor și a părului. Dar fetița lui Mitru, înălțuță, cu fața lungă, cu fruntea înaltă, cu ochii mari, nasul drept, cu gura cu buze subțiri, drepte și ele, semăna cu el. Frumusețea lui era o frumusețe uscată la chip, frumusețea ei era o miniatură de o nesfîrșită delicatețĕ, dar tot atît de istovită de lipsuri.

O mîngîiară, îi dădură bani să-și cumpere bomboane, pe care ea nu vru să-i ia, și Luxița îi puse pe laviță... Apoi ele se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stîrnească praful. Bărbații urmară pe jos.

Între Gabroveni şi Lipscani

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care aşteaptă plimbîndu-se prin curtea cea mare. În dreapta şi în stînga, după ce ai trecut prin gangul de la intrare, afumat de la un foc mai vechi, sînt aripile cu un cat ale hanului... De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a lungul şi e închis cu geamlîc albastru ; sînt şi dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a dreptul în curte. Aci stau mai mult slugile şi sînt de asemeni bucătăriile şi magaziile. E murdar totul şi miroase urît. Curtea a fost pietruită cu pietriş de rîu, dar s-a stricat. Lăturile de la bucătărie se aruncă, chiar din prag, în bătătură. În fund sînt grajdurile.

Intrînd prin gangul hotelului, Zinca fu bucuroasă că n-a întîrziat. Trebuie să vie Tiţa şi Nicu de la Braşov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tuşnad. Au scris că vin azi.

Aşteaptă şi alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluţe colorate, întovărăşite de ofiţeri şi de felurite cunoştinţe. Aşteaptă de asemenea femei gospodine, tineri sclivisiţi, cu pălării tari, înalte, păroase, care învîrtesc în mînă bastoane negre cu mînere de argint. Aşteaptă mai ales străinii... nemţi, unguri, din jurul consulatelor. Azi, marţi, e zi de sosire a „Carului iute", care a plecat de ieri de dimineaţă de la Braşov. E legătura de două ori pe săptămînă a ţării cu străinătatea, mai mult chiar decît pe la Giurgiu (pe unde se mai duc mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istambul ori la Viena). Într-un grup de ziarişti de la *Bukarester-Zeitung* şi de la *Vestitorul românesc,* care pîndesc cu nerăbdare sosirea ziarelor de la Braşov, Eufrosina Băl-Ceaurescu, într-o rochie albă de in, cu garnituri de nurcă la gît şi la poale, cu pălăria răsfrîntă în sus deasupra frunţii ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surîzînd silit întrebărilor şi glumelor de tot soiul. Din cînd în cînd se apropie de ea, beat, cu ochii împăienjeniţi de firişoare sîngerii, cu gura strîmbă de mînie, fostul praporgic Fanache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenuşiu, cu care se vede că a dormit îmbrăcat.

— Hă, crezi că nu știu... Îl aștepți pe neamțul tău... Hă... am să vă arăt eu la amîndoi.

Ea, care de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea și nici nu-i mai vorbește, îi întoarce acum mînioasă spatele și trece în stînga jurnalistului neamț. Dar el se ține după ea. De două luni, Frosy este văzută de dimineață pînă noaptea tîrziu, în două din cele șapte zile ale săptămînii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările șoselei Cîmpina-Predeal. E un bărbat roșcovan, voinic, cu mustața groasă ca vrabia și aurie. Are bani mulți și îi place viața din București. E vesel și știe să cînte la pian. În căsuța din curtea grajdurilor este mare petrecere, în zilele cînd el e la București. Toată trupa de teatru, colegii și colegele Eufrosinei mănîncă și beau, cîntă și joacă, cu o voie bună boemă, căci „neamțul“ e un băiat de viață, căruia îi place să vadă lume tînără și veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuța aceea scundă, unde, de cîteva ori intrînd seara, s-a plesnit cu capul de pragul de sus și i-a propus fetei să se mute, dar Eufrosina nici nu vrea să audă de asta. Dintr-un sălbatic orgoliu, moștenit de la maică-sa, este ferm hotărîtă să nu facă două lucruri : mai întîi să nu se mute, să rămînă mai departe în căsuța asta, mărturie a umilințelor îndurate, și în al doilea rînd, să nu ceară niciodată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară.

Inginerul neamț a adus, într-o zi de luni, trei meșteri unguri de la Comarnic și a mai angajat vreo zece inși de aci din București și într-o săptămînă aceștia au pus în spatele căsuței un alt zid, la vreo doi metri și jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol și crivăț iarna. În modul acesta, odaia de la față a căpătat în fund o odaie de spălat și de ținut rufăria ; tinda s-a lungit cu doi metri și jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrînele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intră și prin fundul tindei și din curte. A mai pus, de asemeni, dușumea de lemn la toate încăperile locuite. Deși din față casa e tot atît de joasă și de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze și un paznic arnăut, care să slujească și la masă, căci femeia tînără care le ajută pe bătrîne la bucătărie, la vacă și la păsări nu poate dovedi toate.

Se aud zurgălăii și Zinca scoboară din poștalion, ca să fie numaidecît lîngă cei ce vor sosi. S-a ascuns în poștalion, în

curte departe, ca să nu fie nevoită să se întîlnească cu Frusinica. Tremură toată la gîndul că Nicu și cu această fată desfrăbălată vor fi peste cîteva clipe față-n față. Ah, de nu s-ar mai întîlni niciodată.

Trăsura „*Eilwagen*"-ului ocolește în goană pe subt gang. E un fel de butcă închisă, care are și o bancă afară, în spatele cupelei, și una în fața ei. Aci stau cei care preferă să călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi cînd plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Bagajele pline de praf atîrnă în toate părțile, unde pot, unele deasupra... Călătoria e grozav de obositoare, dar este cea mai rapidă și mai ieftină, în direcția Brașovului, în străinătate.

Dintr-o privire, Zinca a înțeles că Nicu și Tița nu sînt în trăsură. Îi pare nesfîrșit de rău și se îndreaptă iar spre poștalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, își spune că e mai bine că Nicu și făptura aceea nu s-au întîlnit.

Inginerul Langdorf de pe capră, de alături de surugiu, a văzut-o pe Frusinica și o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci, cît e de mare, s-ar chinui greu, ghemuindu-se înăuntru. Își oprește totdeauna locul acesta chiar de cînd trece „*Eilwagen*"-ul în sus, la ducere.

A coborît jovial și se îmbrățișează cu Eufrosina; ea îl ia apoi la braț și amîndoi se îndreaptă spre birja care așteaptă în fundul curții și care-l va duce pe el spre hotelul de pe malul Dîmboviței, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoaște de luni de zile, căci și birjarul e același.

Fanache Băl-Ceaurescu s-a așezat în calea lor, cu ochii parcă bătuți.

— Dă-i drumul, neamțule, și vrea să pună mîna pe brațul femeii.

Ea își smucește mîna. El o face curvă și o înjură ca la cazarmă. Neamțul nu pricepe, dar vede fața ei care pălește. Îi dă brînci bețivului, vrînd să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fanache a căzut jos, și așa din genunchi a scos pistolul de la spate (căci teaca de piele era deschisă) și a tras. Glonțul nu l-a lovit pe neamț în cap, așa cum ochise el, ci numai în umărul stîng. Neamțul nici n-a știut că e împușcat... L-a prins cu dreapta de gît și l-a dat cu capul de peretele gangului pînă i-a plesnit țeasta. În zilele care au urmat, consulul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureștilor să

fie arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap a fostului ofițer e mult mai gravă decît mușcătura glonțelui din umărul neamțului, căci cîteva zile Fanache a fost între viață și moarte... A scăpat în cele din urmă, iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în București, căci de la boierii români te poți aștepta la orice.

De la Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială și veselă, arătîndu-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfîrșește ce are de lucru la șosea și că pleacă la Viena, definitiv, unde o așteaptă să vină negreșit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se părea chiar și lui că exagerează întrucîtva, și a fost cel dintîi surprins cînd Eufrosina — Dăscălescu mai tîrziu — a devenit peste vreo zece ani o stea europeană).

N-a mai fost supărată în nici un fel tînăra actriță nici de feciorul Ceaurescului. Îi rămăsese omului mîna dreaptă paralizată și vorbea greu.

*

În poștalionul ei, Zinca înghețase. Auzise detunătura pistolului și văzuse cum Langdorf îl zdrobește de zid pe Fanache Ceaurescu. „Ah, ce năpîrcă a ieșit din fata asta !" Tremura toată de-a binelea. Începu să-și facă cruci grăbite. „Doamne, Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi !" Se gîndi cu spaimă la noaptea nemaipomenită cînd se iscă pe lume făptura acestei fete, primejdioasă ca o iasmă. Iar își face cruci. „Copil al păcatului... Dacă l-ar feri Maica Domnului pe Nicu de ea !" Vine spre ea un bărbat gros într-un surtuc plin de praf, e plin de praf și pe fața bălană cu barbă mică.

— Mă cunoașteți, stimată doamnă, sînt profesorul Laurian... Am sosit acum cu *„Eilwagen"*-ul. Vă aduc o scrisoare de la fratele Bălcescu. N-a putut veni azi. Vine abia marțea viitoare... Are de lucru, de copiat niște documente de la fratele Barițiu, la Brașov... Tot caută într-o tașcă plină de hîrtii și ziare. Uitați-vă, asta e scrisoarea.

O vede năucită pe Zinca și întreabă, întinzînd barba tunsă scurt cu cioc :

— V-a speriat împușcătura ?

Ea abia poate bolborosi :

— Fata asta...

El înțelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata și vrea s-o liniștească.

— Asemenea femei frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă... ca salamandra.

*

Cam la patru luni după întîmplarea de mai sus, ieșind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Colței, Bălcescu și profesorul de la Sfîntul Sava, Laurian, se priviră încurcați.

— Ce facem ? Pe ce tipărim revista ?

Plănuiau să scoată împreună o publicație căreia îi și hotărîseră titlul : *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, în care să se tipărească numai articole istorice și mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul cîtorva decenii și care ajunsese în mîna lor : izvoade, letopisețe și orice soi de diplome și documente istorice. Un popor nu poate ființa ca națiune, socoteau ei, dacă nu ține socoteală de trecutul lui, ca să-și poată întări conștiința istorică, ca să poată trage învățăminte pentru viitor... Pentru renașterea lui — socoteau ei — poporul român are nevoie de acest magazin istoric, și dacă statul sau cei care au posibilități materiale nu se gîndesc să-l înfăptuiască, își vor lua ei inima în dinți și vor încerca, așa, fără mijloace, să-l dea cît de curînd la iveală.

Din păcate, librarul Danielopolu, la care erau convinși că vor găsi sprijin, nici nu voia să audă de această publicație și nici măcar nu-și lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hîrtia de care aveau ei nevoie.

— Hai la frate-său, spuse hotărît profesorul Laurian. M-am cunoscut cu el pe cînd era student în Germania. Îi spunem despre ce e vorba și ne aduce el hîrtie, măcar pentru anul întîi.

Prăvălia „Universală“ a lui Nicolae Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de Hanul lui Șerban-Vodă, la doi pași de biserica Zlătarilor, lîngă cazinoul comercianților și printre marile prăvălii de pe această uliță, care înseamnă jumătate

din negoţul bucureştean. Hotărîndu-se să se facă negustor, tînărul doctor în litere de la Lipsca, pătimaş cărturar, traducător din mai multe limbi străine, îi pusese vechii prăvălii, îngustă la intrare dar lungă ca o magazie, o faţadă de zid, cu vitrine mari, trase înăuntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalţi... Făcuse în faţa ei şi un fel de „trotuar", ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Cînd ca student pleca din ţară la Universitatea din Lipsca, Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea, fireşte, cu chervanele pe care marii lipscani bucureşteni le trimiteau în fiece an, ori la doi ani, la marele tîrg german. Şi cînd se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta şi a deprins astfel iţele negoţului, trăgînd cu ochiul la tejghea şi cu urechile la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colţul din spatele tejghetarului o masă la care lucra traducînd, mai ales din greceşte.

Era tare muieratic, şi cînd intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vînzătorului, întrebînd-o, cu o întorsătură de madrigal comercial, ce doreşte să cumpere...

Acum stătea la masa lui, cu cei doi, pe care îi poftise să stea jos, pe scaune.

Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotind ochii mici, dar frumoşi, în toate părţile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunţite.

— Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara şi altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...

— Da... da... foarte bine, îngînă negustorul. Era nevoie de o astfel de publicaţie... În Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe şi rămîne nemişcat.

Cei doi îi urmăresc privirea încordată şi văd că ea s-a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie cu pas vioi, jucîndu-şi volanele albe peste rochia verde. Danielopolu îşi lasă muşteriii şi se duce înaintea ei. Îi sărută mîna, şi ea îi surîde cu o încîntare teatrală, ca şi cînd ar spune : „Ah ! nu ştiam că sînteţi aci... Vai, ce surpriză plăcută."

În realitate, Frosy nu intra în această prăvălie universală decît la orele la care ştia că-l găseşte pe Danielopolu la masa din dosul tejghetarului. Nu numai că el personal îi arăta cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, la

loc ascuns, dar îi și lăsa din preț. Nu mult, tocmai cît era partea lui de cîștig... Era negustor cu principii serioase. Dacă s-ar fi luat după îndemnul inimii și al gustului său, în cîteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, făcuse așa ca toate cunoștințele lui frumoase să știe că nimic nu se dă, din marfă, cadou după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Făcea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei elegante, pe care le cunoștea mai de-aproape, cumpărînd pentru ele mărfuri din alte prăvălii, arătînd că-i vine mai ușor așa decît să ia de pe raft și să spună, de cîte ori o cumpărătoare prietenă zicea : „Ah ! ce frumoasă e mătasea asta, păcat că e prea scumpă". „N-are-a face, luați-o, totuși, v-o fac eu cadou..." Ținea să știe că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor filotim. Să o întîmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atît mai mult plăcere, cu cît aflase din primul ceas că ea nu cere și nici nu primește cadouri atît de ușor. Cere numai să i se dea lucru bun și cu reducerea de preț cuvenită unui mușteriu statornic. Danielopolu știa, de altfel, că nici ceea ce pierdea din cauza ei nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprită cabrioleta, cu cei doi armăsari albi focoși, pe care tot Bucureștiul o cunoștea, lumea începea să dea năvală înăuntru, ca să spuie apoi și în cercurile prietenești : „Ah ! pe cine credeți că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu ? Închipuiți-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu..." „Vai... Cum arăta ? E tot atît de frumoasă ca la teatru ?"

Acum, cu surîsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo pînă colo. A văzut o pendulă frumoasă, susținută de un crainic de bronz aurit și se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

— Ah, ai adus iar apă de colonie de cea adevărată ? Da, desigur, două flacoane mari... Asta ce e ?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Și brocartul ăsta. Vai, lasă-mi-l mai ieftin, ca să-l pot cumpăra.

Subt o vitrină de sticlă e un serviciu de masă de porțelan faimos, „Săbii albastre".

— Vai, ce frumos e... Păcat că n-am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, ești bun să mi-l pui deoparte ?

— Desigur, *mademoiselle* Ceaurescu. Băiete, du-l la magazie înapoi...

— Ah ! Și asta ce mai e ?...

A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu și Laurian văd că au fost uitați.

— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta e Danielopolu. Cînd vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de ispravă... Nu vorbește decît despre revoluție... Toată ziua... Venim altădată...

La ieșire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu niște strașnici armăsari albi. Cel din stînga, care are o pată roșcată în frunte, își joacă nervos coama lungă legată cu panglicuțe și bate cu copita caldarîmul. Celălalt e parcă mai liniștit. Arnăutul Eufrosinei ține strîns hățurile, care au catarame mari de argint ca și zăbalele. Pînă acum o lună, echipajul era al tînărului Pană Dobrovici. O cunoscuse pe Frosy prin Barbu care, fără știrea alor săi, se ducea des la căsuța din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergînd în trap sălbatic pe șoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere și de odihnă, această cabrioletă nou-nouță. La început mîna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor și invidiat de întregul București pentru făptura aurie în rochie vaporoasă de lîngă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriți, puțin palidă, cu gura sinuoasă ușor încordată, ținînd cu mînuța ei întoarsă hățurile roșii cu catarame de argint. Stătea cuminte alături, tot atît de mîndru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înțeles. Îi sporise omului prețul pe piața sentimentală... Într-o dimineață, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s-a supărat și a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunîndu-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el, nici pe stăpînu-său. Cîteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o glumă, pe urmă, văzînd că echipajul trimis din nou tot nu e primit, s-a supărat el... Peste încă o săptămînă, la o nouă încercare, a început să fie îngrijorat... Căutînd s-o vadă și să-i explice ce a fost, nici n-a mai fost primit în căsuța scundă de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbușire și ca un gol de moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Băl-Ceaurescu. I-a trimis pînă la urmă o scrisoare, cerîndu-i iertare și dăruindu-i ei cabrioleta și armăsarii, pentru ca să nu mai fie nevoită să aștepte. A trimis și meșterii să-i repare o parte din grajd.

Cu greu și-au făcut Bălcescu și Laurian loc prin îmbulzeala obișnuită de bîlci a uliței înguste, ca toate ulițele negustorești ale Bucureștilor, asurzitoare de larma trăsurilor de tot soiul și a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorînduială nemaipomenită, toate vrînd să treacă în același timp, căci vizitiii se îndărătniceau și se suduiau mînioși unii pe alții.

— Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri și asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule ?

— Da... cu timpul... cînd un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are față de poporul ăsta.

Boierii nu sînt români

Toată iarna lui 1844 și primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Pînă la urmă, el și Laurian au izbutit să asigure și tiparul și hîrtia necesară celor cîteva tomuri în care avea să apară *Magazinu Istoricu pentru Dacia.* Multă lume socotea întreprinderea ,plină de riscuri, aventuroasă. O publicație exclusiv istorică părea cu neputință să găsească numărul de cititori cu plată, necesari pentru a-i asigura apariția, în 1845, în Țara Românească. Cei doi redactori sînt însă optimiști. Se bizuie pe cel puțin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect“, au cerut sprijin publicațiilor din București, Ardeal și Iași, care anunță că primesc abonamente pentru colecția bucureșteană. Mari sînt greutățile cu tiparul... Nu se găsesc destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin cu care se tipăresc alte lucrări. Pînă la urmă se hotărăsc să publice *Magazinul* cu literă amestecată... Toată toamna lui 1844 și toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănatic pentru această publicație al cărei rost i se părea măreț. Întreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... Sofaua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sînt cronici, documente, articole și apoi corecturi de tot felul. E plănuit ca întîiul tom să cuprindă în afară de vreo două sute cincizeci de pagini cu documente și o serie de articole scrise de redactori. În afară

de *Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei Românilor*, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.

De oboseală și de febră e mai tot timpul bolnav. Vremea mai mult noroasă și umedă îl necăjește rău. Acum stă lungit pe sofaua din stînga, bolnav și dictează Tiței ultimul articol. *Postelnicul Ion Cantacuzino*. Fără sprijinul de toată ziua, desperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s-ar fi descurcat niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să intre în această odaie de lucru.

Tița este foarte îngrijorată de starea sănătății lui. Ochiul ei atent de soră îl urmărește zi cu zi, pîndind cu neliniște semnele boalei.

— Te rog, te rog, Nicolache, nu te scula... Scriu eu tot ce dorești. Tu bea-ți ceaiul, că ești răcit rău. Azi-noapte și eu, și mama te-am auzit tușind de la noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfîrșit ascultător, rămîne pe loc.

— Tițo, articolul acesta trebuie să apară neapărat în întîiul număr al *Magazinului*. Și cum ea dă din cap înțelegătoare, el îi poruncește : Scrie !

Și vocea se împletește hotărîtă cu gîndul care se caută fără echivoc.

. . . .

„Încît pentru aristocrația noastră, noi care studiem de atîta vreme istoria patriei noastre, sîntem convinși mai mult decît oricare că egoismului, mîrșăviei, ambiției și lașității ei, țara a fost datoare toate suferințele sale.“

. . . .

— Ai scris ?

Fata a scris ; dar la sfîrșit întrebă :

— Nicule, n-ai fost oare prea rău cu boierimea noastră ?

Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într-un soi de anteriu vișiniu drept haină de casă, și umblă întărîtat prin odaie.

— Am fost rău cu ei ? Și rîde sarcastic. Tița, ei au fost răi cu țara asta, cu poporul ăsta. Au fost josnici și ticăloși.

Ea îl întrerupse, sfioasă :

— Dar sînt și ei români, nu ?

Bălcescu, care se plimba acum fierbînd prin odaie, izbucnește :

— Boierii nu sînt români... Boierii sînt boieri... și pe urmă își reia gîndul, într-o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuși... Tița, alta ar fi fost soarta acestui popor dacă n-ar fi fost boierimea noastră atît de ticăloasă și lacomă !

O ședință literară

La una dintre ședințele literare, de miercuri seara, care se țineau la Voinescu II, în afară de bușelile și de trîntelile obișnuite (cele mai multe stîrnite de Bălcescu) ca și de lecturile întîmplătoare, se hotărî ca membrii societății să pozeze cîtorva tineri pictori, dintre care Negulici — acum foarte cunoscut și prețuit — era chiar membru al „Frăției", iar Rosenthal și Iscovescu aderenți ai ei sentimentali. Deci, în seara asta, după ce Bălcescu citise un articol care trebuia să apară în tomul al doilea din *Magazinu Istoricu* — căci întîiul tom apăruse încă din iulie, salutat de toată intelectualitatea românească — Negulici, îndîrjit și autoritar, îl pusese să joace șah cu Voinescu II, ca să stea astfel cuminți și să-i facă tînărului istoric măcar schița în cărbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

În timp ce se făceau schițele, îl ascultau cu emoție și cu o nesfîrșită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boier Cornescu (pe vremea aceea, un fel de director al teatrului), care-l adusese în București pe Frantz Liszt, putuse să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala Momolo, în ajun. Nici unul dintre tinerii aceștia de față n-ar fi avut atîția bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, cîte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul și lor le lăsa gura apă : fantezii din *Lucia di Lamermoor*, din *Norma* și din *Puritanii*, *Tarantella* de Rossini, o mazurcă de Chopin și *Invitație la vals* de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit cu flori, cum o fată tînără i-a dat un trandafir și i-a sărutat mîna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcără adunarea poetică. Cei doi frați Catina, parcă gemeni, cu obrajii lor lungi, cărnoși și cu cei doi frați parcă gemeni și ei, Floreștii, întunecați și sprîncenați, să dea o reprezentație de... giret.

— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acuma nimeni nu va mai poza din pricina jocului.

Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreți : avea loc de obicei fie pe cîmpia Colentinei, fie pe aceea de subt Dealul Filaretului. Luptătorii aruncau unul într-altul în fuga calului cu niște ciomege de alun și se apărau cu paveze de pîslă. La brîu aveau alt ciomag cu cîrlig. Șiretenia și măiestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreț să ridice de jos, în goana calului, giridul — adică ciomagul — ca să poată lovi iar, mai repede decît celălalt. Din pricină că se întîmplase multe nenorociri la această luptă, jocul era acum oprit de Agie. În odaia scundă și foarte mare, cu sofale, covoare și perne, lupta era însă mai nevinovată.

Cei doi Catina erau caii, cei doi Florești erau călăreții, iar în loc de girid își zvîrleau în cap unii altora cîte o pernă, pe care trebuiau s-o ridice de jos, rămînînd mereu călare. Hazul era nespus și fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi cînd Cezar Bolliac, care întîrziase, intră aducînd cu el un bărbat tînăr, cam de vîrsta lor, căci mai toți aveau între douăzeci și doi și treizeci de ani, în afară de cei doi Florești, care erau minori. Slab de tot, înalt și tare măsliniu la față, cu o mustață mică, moale, noul-venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsuoară aducea un fel de pungă mare de mușama neagră, din care, după ce aștepă încurcat să se sfîrșească cu întrebările cercetătoare și privirile iscoditoare ale celor de față, scoase o vioară aproape vișinie. Bolliac, cu barba lui pătrată și zbîrlită, răspundea pentru bărbatul sfios la toate întrebările puse de ceilalți. Aflară că este un elev, cam în vîrstă, al marelui violonist Wiest, [1] că el, Bolliac, l-a auzit cîntînd din vioară dumnezeiește și că a hotărît să-l aducă la seratele lor, ca să nu mai fie nevoiți să-l roage atît de mult pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atît de greu cînd era rugat să cînte la vioară

[1] *Ludovic Wiest* (1819—1889) profesor de vioară la Conservatorul din București.

și prefera de obicei ședințele de poză, tocmai atunci cînd doreau și ei puțină muzică. Îl chema, pe tînărul măsliniu, Bănică Mustea și nu făcu mofturi cînd fu înfățișat... Cei de față nu-și prea arătaseră entuziasmul, reluînd lupta cu giridul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într-o clipă de liniște, negriciosul Bănică, îndemnat de Bolliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, și îi întrebă dacă doresc ceva anume din ce a adus el. Făcură ochii mari. Wachmann și Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanți care nu cunoșteau notele, ba însuși Anton Pann nu le folosea decît pe cele psaltichești, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar cînd acesta, pe vioara lui cam tare, le cîntă un *Capriccio per violino solo* de Paganini, rămaseră înmărmuriți. Cerură altul și pe urmă altul dintre celebrii *capriccio* — piatră de încercare la vioară — dar Bănică mărturisi că nu le cunoaște pe toate cele douăzeci și patru, că nu le are notele... că nici Wiest însuși, de la care el și le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate.

Trebui să se anunțe sfîrșitul ședinței, căci era aproape miezul nopții, și atunci luă cuvîntul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu și anunță că Floreștii au hotărît să găzduiască, a doua zi de Anul nou, adică peste douăsprezece zile, o mare soarèa artistică a „Asociației literare“, în casa părintească din mahalaua Scorțarului.

Entuziasmat, Bolintineanu trînti o perină în capul tînărului, oacheșului și sprîncenatului crainic al acestei vești. Firește că tot atît de tînăr, oacheșul și sprîncenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundînd fața agresivului poet cu altă perină, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache Florescu îl trimise pe neastîmpăratul poet cu strigăte batjocoritoare : „la cafenea, la cafenea !“

Era o aluzie, mereu reluată, la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu de a petrece ore întregi într-o prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dîmboviței, dincolo de Hanul Roșu, care avea în față, peste gîrlă, biserica Doamna Bălașa. Cafeneaua era deci în buza gîrlei, alături de alte căsuțe, pe malul lutos, întărit cu salcîmi și cu două rînduri de bulumaci groși și puși unul lîngă altul, pe ici, pe colo mai strîmbi, mai suciți. Rădăcinile salcîmilor ieșite din rîpă, ca niște funii, alcătuiau cu ajutorul cîtorva pietre un fel de trepte, pe care

ai casei coborau la apă și pe prundiș. Înlăuntru, o vatră cu multă cenușă, în care sfîrîiau mereu mici ibrice de alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene, alături, mușteriilor chirciți cu picioarele subt ei, jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau firește și ciubuce, dar mai ales narghilele care fierbeau pe loc și în jurul cărora bătrînii, în șalvari și cu turbane în cap, luînd în gură mațurile cu gugușiuc la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închiși... Într-un colț era doar o masă rotundă, scundă ca de o palmă, la care, așezat și el turcește, Bolintineanu își scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul" lui. Vara însă veneau și ei, mai toți, căci atunci cînd căldurile lui cuptor erau de nesuferit, prundișul era plin de lume, care se scălda în Dîmbovița răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de subt cafenea și cum începea de aci în jos să se adune șuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era și locul cel mai adînc, deci acolo erau în îmbulzeală și multe femei tinere, care, după obiceiul timpului, nu se sfiau să arate la scăldat, în totul, ce frumoase fiice au Bucureștii. Atunci mușterii nu mai stăteau nici unul în cafenea, ci subt salcîm afară, iar în jurul măsuței joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci și alți scriitori, iar dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu și mai nici unul dintre pictorii străini călători pe aici, care au lăsat schițe de neuitat ale Dîmboviței, cu căruțele pline de mahalagiii veniți să se scalde, cu podiștile, morile și sacagiii ei, cu cîrdurile de gîște și rațe pornite la plimbare, cu porcii și bivolii tolăniți în apă.

Bolliac îi certă pe toți, îi sili să se domolească privindu-i încruntat prin ochelari și le ceru celor doi secretari, Voinescu II și Bălcescu, să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarele, așa cum era regula societății.

Tăbărîră în jurul mesei lungi, care fusese scoasă din mijlocul odăii pentru girid și, peste capul lui Bălcescu, se scriau, se ștergeau și iar se scriau numele acelor ce aveau să citească...

Rosetti spuse că admite pe Bolintineanu cu condiția să nu citească iar *O fată tînără pe patul morții* și îl rugă cu o falsă durere și duioșie „s-o ierte, sărmana, să-și dea duhul în pace"... Bolintineanu spuse că e de aceeași părere, cu condiția ca nici Berlicoco să nu-și citească faimoasa lui elegie

amoroasă... şi începu să declame, cu intenţia de parodie, finalul :

„Dar cu toată, însă, multa-ţi necredinţă,
Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea ;
Înger eşti în ochii-mi, sfîntă mult fiinţă,
Astfel e amorul, nu e vina mea !“ [1]

---

[1] Pentru că această poezie a lui Constantin Rosetti a fost una dintre cele mai citite — şi mai cîntate — pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci, în notă, în întregime :

A CUI E VINA

Tu-mi ziceai odată cum că pîn'la moarte
Dragostea ta toată mie-mi vei păstra ;
M-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate,
Astfel merge lumea, nu e vina ta.

Tu-mi ziceai odată : „ah ! al meu iubite,
Partea mea din ceruri ţie ţi-o voi da“ ;
Toate sînt uitate, toate sînt pierdute,
Astfel este veacul, nu e vina ta.

Cînd vărsai, ştii, lacrămi, şi-n genunchi la mine
Îmi ziceai : „o, dragă, nu te voi uita !“
Mă uitaşi îndată, mort fui pentru tine ;
Vremea şterge toate, nu e vina ta.

Cînd te-aveam în braţe, buza ta cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa ;
Dar acum otravă şi venin mi-aduce,
Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.

Aurul şi slava îţi goni amoru
Şi-ţi văzui credinţa, că în vînt zbura,
Ţi-ai închis şi rana, îţi peri şi dorul,
Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.

Cinste şi iubire, dragoste, credinţă,
Ieri jurai tu mie, azi cui s-o-ntîmpla ;
Nu cunoşti iubire, nu simţi pocăinţă,
Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.

Dar cu toată, însă, multa-ţi necredinţă,
Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea ;
Înger eşti în ochii-mi, sfîntă mult fiinţă,
Astfel ţi-este sexu, nu e vina ta.

(n.a.)

Costache Rosetti, indignat de atîta lipsă de înțelegere pentru opera sa capitală, declară că va citi poezia lui, numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cînta „pentru a suta oară“, fals, pretindea el, aria din *Lucia di Lamermoor*. Costache Florescu fu poftit să renunțe la vorniceasă. În schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cînte și să declame. Costache Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, ușor înfiorat, auzind numele actriței. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei șoptit și tot îl înfiora.

Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca musafirul lor de astă-seară să fie rugat să cînte și el la această serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de disperare, le spuse că nu poate cînta, seara, nicăieri.

— Nu ești în orchestra lui Wachmann ? îl întrebă mirat Bălcescu.

Tînărul palid răspunse printr-un *nu*, șoptit.

Bolliac declară că are să-l convingă el, și îl luă pe Bănică de mînă, ieșind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuți care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă-seară a plecat boierul pe trei zile la vînătoare și vătaful curții, care e om de omenie, l-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. Îl rugă tremurînd pe domnul Bolliac să nu spuie la nimeni că e țigan rob, căci nici la lecție nu știe nimeni, nici chiar maestrul Wiest.

Bolliac — căruia de indignare îi tremura barba castanie și pătrată și-i cădeau ochelarii de pe nas — se gîndi că Iancu Văcărescu ar putea obține ca vioristul să fie liber a doua zi de Anul nou ; cine știe, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăși în noaptea aceea din București.

Fără să aibă un răspuns adevărat de la Bănică, Bolliac anunță triumfător că l-a convins și că Bănică va cînta.

Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame *Satira duhului meu*, care-l încînta și pe care poetul o tot modifica nemulțumit de ceea ce realiza, însă, care plăcea tuturor celor „serioși“ din acest grup literar. Cei „neserioși“ erau Bolintineanu care, ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară cîte trei, patru „dedicații“, madrigaluri (invidioșii le declarau improvizate de acasă) și Berlicoco, socotit neserios fiindcă de la

declarațiile cele mai sentimentale trecea dintr-o dată la glume năzdrăvane și răutăcioase...

Se propuse să se joace un act din *Britanicus* în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi frați Catina, care stau parcă încruntați într-un colț, fură poftiți să citească și ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuză arătînd că încă nu are nimic gata și nici nu mai era timp să pregătească vreo poezie, soarèaua urmînd să aibă loc peste douăsprezece zile.

Cînd totuși programul fu încheiat, se ridică ședința și toți se sculară să plece, căutîndu-și în tinda casei, zgomotos, paltoanele și legăturile de gît, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alunecau ; locuința lui Voinescu, largă, dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dîmb, acum troienit de zăpadă, pe care poteca strîmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluș.

Ajunși pe Podul Tîrgului din Afară, după ce un grup se despărțise și o luase spre podul de piatră, ca să treacă gîrla, cei rămași, răzbiți de ger, primiră propunerea lui Bolintineanu și intrară într-o simigerie, ca să-și umple buzunarele cu covrigi și să meargă apoi la cafeneaua turcească de lîngă Hanul Roșu al Goleștilor. Cînd însă simigiul deschise ușa cuptorului, să tragă tava cu covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt și văzură pe subt arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăți și de sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieșeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară și așteptară să fie scos dovleacul pe lopata simigiului. „Acușica... Acușica..." lămurea acesta, bucuros de deverul însemnat care se vestea... Pe toți pereții prăvăliei și spînzurate deasupra tejghelei, care era căptușită cu tablă plumburie, atîrnau zeci și zeci de șiraguri îndoite de covrigi pe sfoară, unii groși și răsuciți, alții subțiri, unii cu șofran, alții cu simit ori susan, dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moș Ajun, cînd umblă copiii cu colindul după covrigi și nuci.

Costache și Nicu aveau cale lungă pînă la malahaua Visarionului, și după ce luară un șir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria îndeosebi a Tiței, se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn, pe a cărei laviță îngustă era așternută o pătură și la care erau înhămați doi cai bătrîni, unul mai înalt decît celă-

lalt. Deşi era ger, Bălcescu şi fratele său rămaseră pe scîndura din spate în picioare, înveliţi în surtucurile lor îmblănite.

Oraşul dormea acoperit de zăpada care scînteia subt lună şi trecătorii erau rari pe uliţele înguste şi întortocheate. Căsuţele mici păreau năruite subt căciulile lor albe de zăpadă şi diafane.

Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră de biserica Sărindari, închisă cu uşa grea de lemn, îngheţată parcă de ger, cu turlele ei subţiri şi înalte. Zăpada scîrţîia subt sania care aluneca într-o parte şi alta. Cîţiva paşi mai încolo, pe locul Hanului lui Filaret, unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul Naţional, în dreptul casei Török, unde era clubul boierimii — căci al negustorilor, cazinoul, era pe Lipscani — vizitiul trebui să oprească fiindcă sărise şleaul calului cel mic. Ardeau în faţa clubului două felinare, şi el se trudea să puie la loc şleaul îngheţat, în timp ce Bălceştii coborîseră şi priveau de vale, spre Cişmigiu, întinderea fără margini, parcă, a grădinilor şi caselor copleşite de zăpadă... Nici o lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător şi, în cerul înalt, cu nori mici, care alunecau prin faţa lunii aproape albe, stelele pîlpîiau palide. Nu se auzea nici un zgomot. Era o linişte de mormînt. Dar din urmă, dinspre biserica Sărindari, se auzi un răpăit puternic de copite, sporit treptat... În dreptul casei Oteteleşanului apăru o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lîngă ei într-un trap năprasnic, dar, împotriva obiceiului, fără zurgălăi. Avură totuşi timpul să vadă trîntită în colţul drept al saniei pe Frusinica, îmbrăcată într-o malotea fumurie, cu capul înfăşurat într-un şal alb... Dispăru ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit şi ea, fiindcă după vreo cîteva clipe, după cîteva sute de paşi, sania se întoarse, şi armăsarii care zburdau opriră în dreptul lor. Costache alergă spre ea, ca să-i sărute mîna. Nicu veni şi el încet şi se înclină tăcut.

— Dacă vreţi să ajungeţi mai repede, urcaţi-vă aci.

Costache atît aştepta. Se sui în spatele saniei, în timp ce Nicu plătea şi dădea drumul saniei lor. Se întoarse şi se urcă alături de fratele său, pe laviţa de la spate, în picioare. Caii zburau şi respiraţia aproape îi ustura pe cei trei... Îşi simţeau obrajii înţepaţi de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei, vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngîndurat, ea îşi

ridică ochii spre acesta, prinzîndu-i privirea... Se simți îndatorată să se lămurească.

— Nopțile astea de iarnă, cu lună, nu mă lasă să dorm... Cutreier ca o nebună orașul adormit, singură, în goana cailor ăștia albi.

Vizitiul, în picioare, cu o șubă pe el, slăbi puțin hățurile, și armăsarii albi își luară din nou goana lor lunatică.

Nicu tăcea mereu, simțind-o aproape și totuși ca pe o arătare.

Costache, ca să stea mai bine, puse șiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

— Covrigi proaspeți ? strigă Frusinica bucuroasă... Ah... Dați-mi și mie...

El îi făcu semn și ea rupse grăbită unul, din care mușcă lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întrebă, întorcîndu-și privirea înăuntru, care era adevărata Frusinica ? Fetița de odinioară, care sărea într-un picior pe subt nuc, ori femeia asta care-și plimba frumusețea de iasmă într-un oraș adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihiile ei albe și reci, ca într-o nemărginire polară... ?

În dreptul casei lor, ei coborîră. În timp ce-i întindea mîna lui Costache, ea îl privea lung pe Nicu... Apoi mîinile lor întîrziară în strînsoare. Nu-și spuseră la revedere. Costache, vesel și zgomotos, fără să observe nimic, îi ceru voie să vie s-o vadă la teatru, ispitit să-și încerce norocul. Gîndul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s-o vadă și era fericit că a obținut aprobarea ei.

Dar de Anul nou

În ziua de Anul nou, toată lumea dormea tun în casa din mahalaua Visarionului, deși ora era aproape unsprezece dimineața, căci în ajun petrecuseră cu toții în casa unui unchi, Faca, pe care-l mai chema și Vasile. Fusese lume multă, numai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pentru copii, cu

danț pentru tineret ; fetele și guvernantele cîntaseră cu rîndul la pianina dreaptă, cam dezacordată (dar principalul era că tactul era bătut cu putere și chiar cu elan), iar masa fusese întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu mare grijă, să-i găsească pe toți Anul nou cu paharul în mînă, pînă la cinci dimineața, cînd cele trei sănii ale unchiului Faca duseseră pe rînd toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Bălcescu. Se deșteptase de pe la șase dimineața, fiindcă la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului tot la ceasul șase dimineața. Mai rămăsese încă în pat, ca să n-o trezească pe Tița, care dormea în patul de alături. Amîndouă paturile erau de nuc, înguste și cam înalte, și se dormea pe ele mult mai prost decît pe sofalele vechi, dar acum era moda mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de ceaiuri, buruieni adunate de pe valea Topologului, numai că durerile acestea de ficat sînt înșelătoare, ceea ce face bine azi, mîine poate să facă rău și trebuie să știi cînd să oprești o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise și bucătăreasa, care venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe ; slujnica cea tînără, Paraschiva, dormea și ea azi mai mult.

— Încet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s-au culcat tîrziu...

Și Stanca, bătrîioară și cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe dușumea, ca să nu huruie, și apoi se duse să mai aducă un braț. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează, care făcea aerul ca sticla.

Zinca potrivi perina subt capul fetei care dormea cu fața culcată pe mîna dreaptă. O privi lung, clătinînd din cap, sfîșiată de o veche amărăciune. „Dacă nu se va mărita nici anul acesta... ?“ Zinca nu apucă să-și sfîrșească gîndul, că se-nfioră și își spuse, topită de milă și durere : „Doamne, de va rămîne singură, ce va înțelege ea din viață... ?“ Îi mîngîie obrazul încet, cu grijă, să n-o deștepte. „Are anul acesta douăzeci și patru de ani. Cele de o vîrstă cu ea sînt măritate de zece-unsprezece ani, unele au cîte cinci-șase copii... E prost, nu e vorbă, și obiceiul ăsta să măriți o fată la treisprezece, la paisprezece ani, cînd e încă de tot crudă, dar asta e nebunia părinților care se grăbesc să scape de o grijă... ca să nu rămîie cu piatra în casă...“ Numai ea, care a văzut atîtea mame de paisprezece ani, știe cum le zdruncină sănătatea nașterile

astea pripite, de rămîn betege pentru toată viaţa... Se întoarce în aşternutul care e prea cald pentru ficatul ei şi nu-şi poate alunga neliniştea. Doamne, au fost destui tineri care au întrebat-o pe Tiţa ce gînduri are... De ce nu s-o fi măritînd ? De ce iese cu atîta silă la baluri şi la soarèle ?

Ce frumos a vălţuit azi-noapte cu verii ei ! Atît de frumos îi stătea mai ales alături de Costache, înalt, în fracul negru, cu guler de catifea albastră, că toată lumea nu avea ochi decît pentru ei, şi cînd s-a sfîrşit danţul au bătut din palme...

Acum cînd doarme, faţa ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o cută între sprîncene. Deşi seamănă mult cu Costache, nu e, ca fată, atît de frumoasă cît e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceştilor stau bine bărbaţilor, dar sînt prea aspre pentru femei. Gura le e prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape şi sprîncene, de par toţi Bălceştii atît de stranii. Şi totuşi, Marghioala, care are faţa cam lungă şi uscată şi pleoapele de sus chiar prea late, s-a măritat înaintea Sevastiţei şi are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...

Tiţa a visat ceva ; zîmbeşte şi se întoarce ; acum părul îi cade pe faţă, căci nu vrea să şi-l puie seara pe moaţe, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămînă cîndva, singură cuc, la Bălceşti ? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă Bălceştii vor merge la nepoţi ?

Zinca se ridică din pat şi se duce de îngenunche la icoana Maicii Domnului, aşezată în colţul dinspre răsărit, deasupra căreia arde zi şi noapte o candelă roşie, ferecată în argint, agăţată de un arc. „Anul acesta, Maică preacurată... dă-i şi ei bucuria de a fi soţie... de a fi mamă... Ai milă de mine..." şi se frînge în genunchi de durere.

Anul trecut a putut totuşi să facă pentru Sevastiţa ce n-a putut face mai înainte şi ce n-ar fi nădăjduit niciodată. A fost un an tare bun la Bălceşti. A scos de pe fîn aproape trei sute de galbeni. L-a vîndut, chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vedea, căci acolo a fost astă-vară secetă. Şi de la prune a scos bani, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastiţa aproape opt sute de galbeni puşi deoparte. „Doamne dacă ar fi anul acesta... pînă nu trece ea de douăzeci şi patru de ani. Pînă cînd nu se înăspreşte la chip..."

A venit femeia să mai aducă un braţ de lemne.

— Cucoană, știți... coconașul Nicolache nu doarme.

Zinca întrebă speriată :

— Dar ce face ? De ce nu doarme ? E bolnav ?

— Nu cred... Umblă prin casă... vorbește tare... și apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreaptă spre ușă, dar în prag se oprește. Știți că a venit și ăst an dă la boierul ăla, cum îi zice... Mede... Mede...

— Medelioglu, Stanco ?

— Da... dă la el... așa cum îi zice. E un băiat la bucătărie și a adus într-un sac doi purcei. Vai, tare sînt frumoși... dă soi cum nu să găsesc la noi, pă Argeș.

Zinca se bucură copilărește, înduioșată ; uneori îi dau lacrimile cînd vede că se gîndesc oamenii și la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toți tăbărîseră cu boabe de grîu pe ea... Îi uraseră la mulți ani și-i dăduseră fiecare cîte un dar. Tița îi împletise în taină niște mănuși de lînă de angora, pe care cususe apoi palme de piele de căprioară. Marghioala îi împletise și-i adusese niște tîrlici cu fir de lînă bătut, tot așa, întărite pe talpă cu piele, cusuți la cizmar, că iarna cam trăgea pe subt uși... Costache îi cumpărase din leafa lui o frumusețe de șal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicolache — credea ea — îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ține mereu *Vestitorul* la doi coți cînd citește ziarul, seara... Se supărase de dimineață că a pierdut ochelarii — îi luase băiatul să le potrivească sticlele — dar fu nevoită să mărturisească, n-avea încotro, că acum poate citi foaia numai de la o jumătate de cot. Nicolache nu putuse refuza plata unui mare logofăt, care ținea să arate în scris că are ighemonicon și care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărți și hrisoave, așa că-i cumpărase maică-si de la Danielopolu o lampă cu picior înalt și cu abajur de porțelan, care ardea cu gaz rectificat, adusă de la Brașov, căci vedea seară de seară că lumînarea de seu ori de ceară, cu pîlpîitul ei, supără ochii bătrînei tot mai mult. Ea plînsese de fericire și, înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea și acum tot așa îi zicea, deși era odaia lui Nicolache) ; i se părea că el avea mai multă nevoie, fiindcă de multe ori citea și scria toată noaptea. Dar văzu că își cumpărase una la fel și pentru el.

Îi dădură iar lacrimile și se închină... „Mi-a dat Dumnezeu copii buni." Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers parcă fără sprijin, nesigur pe picioare.

Totuși, puse cu plăcere tîrlicii cei noi, îmbrăcă un capot, peste el o scurteică de casă și se duse la bucătărie să vadă darul pe care-l primise de la nevasta postelnicului Medelioglu. În fiecare an îi trimitea de Anul nou cîte un dar, de cînd o făcuse bine de un soi de dambla, înțepîndu-i spinarea cu ace, cum aflase ea de la un bătrîn hagiu, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor din India. După înțepături o ținea acoperită bine, punîndu-i cataplasme de fiertură de mătrăgună. De șapte ori îi făcuse ai casei maslu, o duseseră și o culcaseră la Sfînta sfintelor, ca să treacă preotul peste ea cu sfînta *Evanghelie*, dar fusese de prisos. Însă cu înțepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de cîte ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasa, o chemau.

Erau închiși în magazia de lemne doi godaci lungi și albi de tot, lați în spate, cu părul rar, dar mătăsos, cu urechi blegi și fălci mari, cu rîtul ca o perniță trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare, înalt, slab, cu fața măslinie, înfășurat într-o scurtă peticită și încălțat cu niște cizme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cocoana să nu-i taie, ci să-i păstreze dă prăsilă, că d-aia i-a trimis o pereche...

Dar aici în bucătărie o mai aștepta și altă bucurie. Vorniceasa Zinca Golescu, pe care o cunoștea numai prin copiii ei, dar n-o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de indrușaim, adus pentru ea anume de la Adrianopol. Indrușaimul acesta înflorea și iarna, dacă era ținut la lumină și căldură, iar florile, în umbreluțe de tulpini subțiri, erau de culoare aproape vișinie. „E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de atîrnat de tavan", se gîndi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori și un bilet : „De la o Zoe pentru altă Zoe. Anul nou cu noroc". Știa că Zinca Golescu iubește nespus florile, că a reparat de curînd conacul de la Golești și că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atît de frumoase ca aceea de la Belvedere, unde se ducea tot Bucureștiul să vadă florile Goleștilor.

Se auzi dintr-o dată o talangă sunînd dîrz la ușă și după ea plesnete năprasnice de bici, întovărășite de chiote și hău-

leli, ca şi de mugete grozave. Copiii se treziră din somn şi alergară la ferestrele de la uliţă. Ca să vadă colindul, Zinca venise şi ea, cam greoaie la cincizeci şi ceva de ani, iar după ea bucătăreasa şi Paraschiva.

Era acum ceva temeinic, nu ca „pluguleţele" acelea fără plug de-aseară, cînd doi-trei băieţi pocnesc din bici, şi unul sună un clopoţel, spunînd grăbit ceva ce nu se înţelege.

Apăruseră pe la ferestre şi vecinii.

Se oprise în faţa casei lor, în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuţitul de fier, tras de şase boi plăvani, cu coarnele poleite cu hîrtie aurie, roşie şi verde... Înapoia plugului, pus pe o săniuţă, în care era înfipt şi un brad mic împodobit, era un butoiaş, care în loc de capac avea o piele de tobă bine întinsă. Ieşeau din ea cîteva fire de mătase. Un flăcău, purtînd peste zăbun cămaşă de pînză lungă, cu rîuri de arnici roşu, care-i ajungeau aproape pînă la opinci, în care băgase peste obiele două perechi de ciorapi de lînă, trăgea de fire cu iscusinţă şi asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave.

Împrăştiaţi de-a latul uliţei, în zăpadă, în jurul plugului şi al buhaiului, încă vreo şase-şapte flăcăi, purtînd la fel peste sumane şi zăbune cămăşi lungi, ţărăneşti, cu rîuri de arnici roşu, hăuleau şi pocneau fără încetare din bicele cu codiriştea scurtă ca la gîrbaci, dar cu şfichiul de mătase legat de frînghii noi, lungi de patru-cinci coţi. Cel de la uşă, care suna într-una talanga de oi, răcnea ceva cu „bădiţa Traian, care s-a sculat mai an", ceva care, acum din pricina vuietului, nu se mai putea înţelege.

Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-l zărise de dimineaţă, cu un sac în spate, căutînd ceva şi pînă la urmă intrase, învineţit de ger şi rebegit, în curte. I se păruse şi atunci că l-a mai întîlnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul gol în mînă, şi în cap cu o şapcă trasă zdravăn, dar tot fără să-i acopere urechile învineţite de ger. Aştepta să sfîrşească plesnetele de bici, ca să poată pleca şi el. Dar Nicu ştia acum de unde-l cunoştea şi trimise repede să-l cheme înăuntru, chiar prin faţă.

Nepricepînd despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva punea trei sfănţihi în căciula unui flăcău,

care arunca dintr-o traistă boabe de grîu peste ferestre, peste casă. Acesta puse apoi bucuros gologanii în punga de meșină, pe care o ținea aninată de gît.

— Ascultă, dumneata ești Bănică ? Ai cîntat miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu ? întrebă grăbit Bălcescu.

Omul cu ochii mari, negri, înconjurați cu mult alb, fu gata să cadă jos.

— Ești bolnav, ce e cu dumneata ?

Îl așeză pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Și astfel află ce era viața lui Bănică Mustea în acest mijloc de veac romantic și generos.

Ai lui se treziră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău, care-i cumpărase de cînd se vînduse la sultan-mezat averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria și potcovăria curții, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchi era lăutar, iar feciorul acestuia, țambalagiu. Boierul Medelioglu iubea nespus cîntecul de lăută și punea totdeauna să-i cînte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meșteșugul unchiului său, iar de cînd a fost să aibă vreo șaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. Îl cereau și prietenii lui uneori, dar el nu-l prea da, căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mîini și nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încercă să se facă muscalagiu. Dar și cu naiul mergea destul de greu, iar pînă la urmă rămăsese să cînte numai din gură, căci știa o seamă de cîntece de inimă albastră... Într-o seară, prin mai, cînd boierul era la moșie, Bănică a fost dus de vătaful curții, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cîntînd pe Wiest și orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereții coșcoviți, ale cărei uși dau de-a dreptul în curte lîngă puț, în mocirlă care nu se mai usucă niciodată, decît cînd e ger iarna, și în seara aceea n-a lăsat nici un rob să doarmă. Cînta ca înnebunit tot ceea ce păstrase în ureche.

Vătaful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s-a stricat somnul, chiar și ceilalți robi au ascultat răpiți ceea ce scotea din coardele viorii Bănică.

A doua zi, vătaful Ioachim l-a luat în grădină ; s-au lungit împreună pe iarbă și Ioachim i-a spus o părere a lui.

— Mă Bănică... tu trebuie să mergi să înveți la neamțul ăla, la Wiest, pînă i-oi fura meșteșugul...

— Nene Ioachime, nu pricep...

— Îți spun eu... Ai să te duci să spui că vrei să înveți și, după cîte știu eu, el o să te ia de ișcolar, că am întrebat eu, și am aflat eu că el are o ișcoală... și caută băieți cu dar la cîntat.

— Dar, nene Ioachime, cum o să plec io dă la curte ? Dacă o să afle boieru ? Mă sfărîmă în picioare...

— N-o să afle, măre băiete... că nu t-ei duce să înveți decît cînd nu este el în București... Și apoi și dacă află după ce oi învăța tu... mai curînd va fi să se bucure... Se laudă el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai tîrziu cînd o să furi știința lui Wiest ?

Bănică s-a uitat cu silă la hanțele lui peticite, zdrențuite.

— Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu putință în Transilvania, acolo la Sibiu, dă unde ești dumneata, dar p-aci e greu...

— Nu fi prost ! Ai să mergi cu mine să-ți faci niște straie mai acătării — că știu că ai ceva bani adunați din bacșișuri. Le lași, cînd or fi gata, la un prieten al meu, dă peste munți, om cu minte dreaptă. Cînd pleci la ișcoală... te duci și te îmbraci la el... Tot la el te întorci și te dezbraci, îți iei țoalele și vii acasă...

Pînă la urmă așa a făcut.

Luni întregi, cît boierul era la moșie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică e trimis să stea lîngă gardul grădinii de la Giafer și să asculte lăutarii vestiți, ca să învețe cîntece noi pentru boier...

Dar la școala lui Wiest nimeni nu știe nici azi că Bănică e țigan rob. Ar muri de rușine ca adineauri dacă ar afla cumva ceilalți școlari ai lui Wiest că el îi freacă boierului picioarele dimineața, îi ține ligheanul, îl bărbierește și face și alte treburi de slugă de odaie și de ciubucciu...

— A aflat Medelioglu că acum cînți după note ?

— Încă nu...

— Și ce-ai de gînd să faci ?

— Mă răscumpăr, sau dacă nu, mă spînzur într-o noapte în grajd...

Bălcescu se supără de-a binelea.

— Nu vorbi prostii, lasă spînzurătoarea... Trebuie să te eliberezi... Trebuie să găsim noi douăzeci de galbeni cu care să te poţi răscumpăra... Am eu un plan. Trebuie să vii să cînţi mîine seară la „Asociaţia literară". După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

— Cu douăzeci dă galbeni nu pot fi răscumpărat. Boieru nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu o sută dă galbeni pentru mine... într-o seară cînd ei jucau cărţi... şi cînd m-a luat pă mine şi pă văru Ristache, ţambalagiu... cu el.

Bălcescu încremeni.

— Nu te-a dat pe o sută de galbeni ? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi... dar se întrerupse, căci simţi că orice comparaţie ar fi fost penibilă. Îi place lui atît de mult muzica ?

— Muzica, ciubucul şi vinul... Stă după masă într-un scaun mare, cu o tipsie dinainte, pă care e cafea, un ciubuc şi sticla dă vin. Stă singur aşa, şi noi îi cîntăm un ceas, două, pînă îl fură somnu şi să duce să să culce.

— Auzisem că-i o fiară... E cel mai ticălos dintre proprietarii de moşii... Cum mai arată ca înfăţişare ?

— Io... ştiu ? Cum să vă spun ? Este mic, osos, uscat şi la trup, şi la faţă... nu are dăcît piele galbenă pă el... Are nişte ochi ca ai mei, şi nasul lung, cu o mustaţă întoarsă ca o lipitoare în jos... E ras la tîmple şi la ceafă.

Bălcescu zîmbi. Acum îşi aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte : la conacul lui Raletu.

— Am înţeles... Va fi greu. Dar trebuie să izbutim... Trebuie să cînţi mîine seară la „Asociaţia literară".

— Nu pot... nu vreau să afle nimeni că sînt rob...

— Lasă prostiile astea, Bănică... şi deodată se întoarse spre el... Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică ?

Vioristul clătină din cap, cu amărăciune şi spaimă.

— Unde să fug ? E greu să scapi dă boieru ăsta. Au fugit unii oameni ai lui în munţi şi tot i-a aflat... Pă urmă şi-au scuipat plămînii.

— Ştiu eu pe cineva care a fugit de pe moşia lui... Dar, în sfîrşit... e altceva... Ascultă... şi Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată... Vei cînta mîine seară... la soarèa... iar acolo nu va şti nimeni, decît ce vei vrea dumneata să se ştie. Stai jos şi bea-ţi ceaiul, că se răceşte... Ia şi din cozonacul ăla...

— Dar cum o să lipsesc din curte mîine seară ?

— Ai să vezi cum... dar bea-ţi ceaiul...

Bălcescu ieşi şi se întoarse întovărăşit de maică-sa. Bănică sări desperat în picioare, se înecă vorbind cu gura plină şi fu să moară apoi de ruşine că a vărsat ceaşca cu ceai.

Pînă la urmă a rămas că serdăreasa va cere pentru mîine seară, de la nevasta lui Medelioglu, să i-l trimită pe Bănică să cînte la ea acasă. Apoi se va face cum e mai bine...

O soarèa artistică

Casa vornicului Iordache Florescu era întîia casă din josul Podului Mogoşoaiei, lîngă bisericuţa Sfîntu Spiridon de pe malul Dîmboviţei, care se găsea însă pe atunci de partea astălaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gîrla făcea un mare ocol în jos, spre miazăzi, tocmai printre bisericuţă şi mănăstirea Antim... Era o casă veche bătrînească, cu pivniţele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureşului apelor de primăvară mînioasă, mai ales cu ajutorul a trei rînduri de bulumaci groşi cît omul, care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curăţaţi de ramuri şi cojiţi. În catul scund, deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar şi pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din Bucureşti. Aproape toţi Floreştii moşteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic şi sprîncenat al vornicului, pe un gît lung, iar trupul îl aveau înalt şi şui ; şi totuşi erau foarte căutaţi de toată lumea, ca oameni de viaţă.

Pe Podul Mogoşoaiei, în sania de piaţă, cu valtrap şi cu zurgălăi, cu cai purtînd tuiuri roşii în frunte şi mînaţi de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălceşti : Nicu şi Sevastiţa pe scaunul aşternut cu blană vopsită vişiniu, iar Costache şi Barbu în spatele lor, în picioare, pe laviţa dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul şi prăvăliile bisericii Zlătarilor şi cele de la Sfîntul Ioan cel Mare — era cam peste drum — fuseseră nevoiţi să se oprească în dreptul fostului Han al lui Constantin — Constantin Brînco-

veanu — unde, pe maidanul înzăpezit, se afla acum un circ mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentații în sănii, de pe toate ulițele vecine, ca și gloata, aceasta bineînțeles pe jos. Săniile se îmbulzeau unele într-altele de nu mai putea nici una să treacă, nici să lase loc unui vicleim, cu facle, irozi, soldați, ciobani, îngeri, care se încurcau printre ele. De atîta umblet, se zobise zăpada și se făcuse pulbere groasă fumurie, toată. Așteptînd, văzură de aci, devale, pe malul gîrlei înghețate tun, aprins, în fața casei Floreștilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii și masalagii. Oamenii aduseseră lavițe lungi și tari de la bucătărie, beau țuică fiartă și puneau să le cînte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate de ele și, ca zugrăvite pe un perete în para focului cu sfinții pe ea, toată bisericuța Sfîntul Spiridon din malul apei... Săniile de casă așteptau trase pe maidanul din față, și caii acoperiți cu cergi ronțăiau grăunțe.

La scară, Bălceștii dădură drumul saniei de birjă, cum se zicea, și urcară cele cîteva trepte ale cerdacului, unde-i aștepta o slugă de curte cu o sarică mițoasă și pîslari ; sluga le deschise ușa cea mare.

Se știa, firește, că nu e un mare bal, că e doar o soarèa a tineretului iubitor de literatură, de muzică și danț, gata să aplaude și poeziile patriotice citite de Bolliac și de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci cînd era vorba de primit un oaspe mai de seamă, să zicem vreunul dintre marii boieri reformiști (Ion Cîmpineanu, de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarèlele „Asociației literare“, cum se numea acum societatea de curînd constituită, se afla chiar președintele Iancu Văcărescu, iar pentru oaspeți obișnuiți, numai unul dintre membrii comitetului, dar totdeauna avînd alături și pe stăpîna casei sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins cînd de data aceasta văzu că sînt întîmpinați de cei doi frați, care păreau gemeni, Dimitrie și Costache, în fracuri tutunii fără cusur, avînd însă alături nu pe Luxița Florescu, ci pe vioaia Ana Ipătescu, despre care știe, e drept, că împreună cu Lucica și Sevastița era a treia femeie inițiată în secretele „Frăției“, datorită mai ales grijii ce-i purta colonelul Nicolae Golescu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea și o socotea ca pe o rudă a sa, încredințîndu-i multe secrete politice.

Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare și avea numaidecît, în stînga, odaia celor doi frați, Costache și Dimitrie, pe cînd ceilalți copii ai vornicului își aveau odăile lor în partea dinspre gîrlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat puternic proptit; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala de la intrare era destul de înaltă, dar ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pictate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci așa dorise Luxița, al cărei cuvînt era lege în casă... Spunea ea rîzînd că zugrăveala e mult mai ușor de curățat decît tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură și aurite își făceau față, multiplicînd la nesfîrșit pe cei care își scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămîie îmbrăcați de serată. Și aici era o înnoire cerută de Luxița și știută de toți prietenii și anume că nu mai era nevoie să rămîie întreaga seară toți slujitorii musafirilor într-o odaie de dedesubt, ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe. Doi oameni de casă, supravegheați de vătaful curții, luau acum hainele boierilor și le duceau cu grijă în odaia băieților, unde le puneau pe paturi, pe scaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceștia erau acum deprinși cu asemenea rînduială și se dusese pomina că nu fac nici o încurcătură și pot să dea, în orice clipă, orice haină care li se cere.

Cei patru își lăsară deci veșmintele și Costache Bălcescu apăru în salon, înalt și subțire, într-un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabou de mătase alb-albăstrui în loc de guler și cravată de o eleganță care făcuse să i se dea de la o vreme, între fete, numele de „*prince noir*“ [1] — după ce fusese un timp „baronul“ — poreclă de care el auzise și era foarte mîndru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate își mărește cu picături de arsenic ochii negri, și așa destul de mari. Își mîngîia ușor cu palma bărbuța subțire ca un chenar și, cu Sevastița la braț, ea în rochie de tafta albastru-închis (căci se socotea la douăzeci și patru de ani fată bătrînă), își făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n-avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el știa că este a lui Costache, bine transformată de un croitor

[1] Prinț negru (fr.).

neamţ de lîngă metohul Episcopiei. De altfel şi el era aproape tot atît de înalt ca şi Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond şi cu ochi mici subt fruntea mare, boltită, şi obrajii parcă de două ori mai înalţi decît ar fi fost firesc, încît umerii lor cădeau prea jos şi cînd slăbeau erau prea văditi, arătîndu-i nasul prea mare.

Bălcescu îl întrebă puţin mirat pe Dimitrie, care luase de braţ pe Barbu, unde e Luxiţa, iar acesta îl lămuri că este sus, în iatacul ei, puţin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s-o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă) nu dă voie.

Era destul de neliniştit, cînd Ana Ipătescu se apropie de el şi, luîndu-i braţul, trecură prin cele două saloane care dădeau unul într-altul şi erau acum pline de tineret. Cînd ajunseră în fostul pridvor, lung cît casa, închis acum cu un geamlîc ca o galerie cu faţa spre gîrlă, îi spuse în şoaptă să se urce sus la Luxiţa, căci ea îl aşteaptă.

Un covor lung printre nişte hîrdaie verzi cu leandri şi lămîi sterpi, de-a lungul peretelui acoperit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roşu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă îşi făcea de lucru acolo, avînd cuvînt ca din porunca doctorului neamţ să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.

O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într-un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subţire de oposum. Cîte trei zulufi în stînga şi în dreapta îi făceau faţa mai mică, accentuîndu-i sprîncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surîzătoare şi chipul ei îi păru nespus de graţios, aşa lungită pe pat.

— Ce-i asta ? Eşti bolnavă ? întrebă el neliniştit, înainte chiar de a-i da bună ziua.

Ea nu-i răspunse ci, rămînînd culcată, îşi ţinti asupra lui privirea, cu un surîs plin de taină.

— Lucico, reluă el tot mai neliniştit, eşti într-adevăr bolnavă ?

Ea zîmbea mereu, cu ochii pironiţi asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.

— Nu pot să-ţi spun...

Se sperie şi mai rău de acest răspuns şi atunci tînăra şi oacheşa femeie îi făcu semn, cu degetele moi ca un surîs, să se apropie, şi-i spuse ceva încetişor la ureche.

El rămase încremenit şi o flacără îi trecu prin ochii mari şi uşor oblici, peste obrajii negricioşi.

— Acum n-ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă...

Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, netezindu-şi cu palmele tîmplele care-i zvîcneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gîndea atît de concentrat, de parcă ar fi fost într-altă lume...

Îşi reveni cînd ea îl întrebă, surîzătoare :

— Nu te bucuri ?

Atunci el veni lîngă pat, îi luă mîna uşoară în mîna lui fierbinte şi-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată :

— Ţi-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înţelegi că eu sînt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lîngă mine, fără ca viaţa ei să nu fie în primejdie ? Mama nu ştie că şi eu sînt bolnav, de aceea îmi vorbeşte deschis. Ei bine, ea socoate din experienţa ei doftoricească că această boală se ia.

— Puţin îmi pasă... şi mîna ei uşoară îl strînse tare şi-l sili să se apropie şi mai mult, îl sili să îngenunche lîngă pat, apoi îşi apropie gura de buzele lui şi-l sărută apăsat.

Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gînduri şi după un timp îi spuse adînc îndurerat :

— Dar copilul ? Eu nu voi avea curajul să-l ţin lîngă mine, să îmbrăţişez făptura aceea mică şi nevinovată, aşa cum aş dori din toată fiinţa mea.

— Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu... dar... să ni-l dea Dumnezeu şi vom face aşa cum e datoria noastră să facem.

Vorbea înţelept. Avea acum treizeci de ani şi o dorinţă fără margini de a fi mamă.

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat :

— Viaţa mea este hotărîtă... şi fiecare ceas al ei trebuie folosit cu scumpătate... Trebuie să ştim să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzeşte... tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să şovăim... Zîmbi, privind-o cu o nesfîrşită dragoste, şi adăugă : De pildă, ca acum.

— Dacă tu socoţi că aşa ţi-e scris... că asta e soarta ta... eu nu te pot împiedica.

— Nu aşa mi-e scris, Lucico... (De cînd se simte mai legat de ea, îi spune de preferinţă, numai el Lucica.) Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a fi bolnav... Apoi se ridică dintr-o dată hotărît, duse mîna nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea modelată, ca şi cînd ar fi risipit un vis şi continuă : Să ajuţi milioane de robi trudiţi, să fii părtaş la ridicarea lor la o viaţă nouă, omenească, liberă este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage orice aş face... şi drept să-ţi spun, cînd sînt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de fericire, din adînc.

Ea înţelese şi-i vorbi cu o cinstită hotărîre :

— Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socoţi că e datoria vieţii tale... Voi căuta să-mi fac totuşi viaţa alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta tu nu mă poţi împiedica.

Au rămas amîndoi mult timp tăcuţi, tresărind doar cînd Ana Ipătescu intră ca să anunţe foarte tulburată :

— A venit.

Luxiţa se întunecă puţin.

— Cine i-a ieşit înainte ?

— Iancu Văcărescu şi cu mine... pe urmă s-a adunat lumea în jurul lui.

— Acum ce face ?

— Stă într-un colţ al salonului cu lire şi harfe de vorbă cu Iancu Cîmpineanu.

Salonul cu lire şi harfe era întîiul dintre saloane.

Puţin iritat că se vorbeşte fără să i se spuie de-a dreptul despre ceva, care probabil îl interesează, întrebă :

— Cine a venit, despre cine e vorba ?

— Cantacuzino, Costache Cantacuzino... îi spuse în grabă Luxiţa, cerîndu-şi parcă iertare că a întîrziat să-i spună.

Bălcescu fu într-adevăr uimit. Îl ştia plecat de multă vreme din ţară, după ce fusese în conflict cu Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase şi el ca să-l scoată din domnie, şi, adăugînd la multe alte pricini între care şi votul potrivnic politicii lui la cel al Adunării Obşteşti, izbutise ; dar cînd avu loc alegerea de la sfîrşitul anului 1842, Costache Cantacuzino nu întruni decît un număr ridicol de voturi. De supărare, vesti că el nu mai rămîne în ţara asta

nerecunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum și căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu o sută treizeci și unu de voturi, de la alegerea care-l umilise pe el însuși atît de mult. Ceruse lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soarèaua literară de astă-seară. Spre neliniștea multora... Cel mai neliniștit fu colonelul Nicolae Golescu, care, aflînd de această vizită, anunțase de pe la prînz pe Luxița, prin Ana Ipătescu, să-i înlesnească chiar în astă-seară o ședință de comitet a „Frăției".

— Acum înțelegi, domnule Bălcescu, de ce Luxița este bolnavă și nu are voie nimeni să urce aci sus ? îl întrebă rîzînd Ana.

Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe frații Golești, pe Arăpilă, pe Bolliac, pe Tell și pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din dos sus la iatac, pentru o consfătuire, așa cum de fapt se mai întîmplase și altădată, numai că atunci, tot în vremea unei serate, ședința „Frăției" avu loc în pivnița boltită și întunecoasă, cu ieșiri secrete spre zăvoaiele gîrlei.

Nu era vorba propriu-zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii „Frăției", care aveau îndeosebi încredere unii într-alții.

*

Jos, lumea aproape se îmbulzea. Aproape că se umpluseră cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, avînd pe pereți, în chenare mari și pătrate, cu laturi aurii tot în acoladă, lire mari și harfe, aurii și ele, pe cînd al doilea salon avea în mijlocul chenarelor cîte un mare scut alămiu de subt care ieșeau snopuri de sulițe și spade. Erau făcute după același canon și de același meșter care zugrăvise și casa unchiului Manolache Florescu, de lîngă Cișmigiu. De tavan era spînzurat un policandru cu zece brațe, și de fiecare braț atîrnau un fel de ciucuri de stras alb, care străluceau, răsfrîngînd flăcările lumînărilor de spermanțet. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmulțeau lumînările, făcîndu-le scînteietoare.

Pregătirile erau sfîrşite şi era gata să se înceapă programul artistic. Toate jilţurile, un fel de „empire", [1] cu spătar destul de înalt, capitonate cu pluş albăstrui, fuseseră ocupate şi se mai aduseseră multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O canapea dreaptă şi lată ca un divan, cu spătar înalt, fusese rezervată, într-o parte, pentru poetul preşedinte Iancu Văcărescu şi pentru musafirii neobicinuiţi, Costache Cantacuzino şi Ion Cîmpineanu. Cel care vestea producţia ce urma era tînărul Costache Florescu, şi el apăru acum din uşa dinspre galeria-cerdac, întovărăşit de Grigore Alexandrescu. Acesta îşi rezemă un cot de pianul din stînga şi aşteptă surîzînd, puţin ironic, prezentarea.

— Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu ne va citi *Satira duhului meu.*

Se auziră unele aplauze şi o voce din fund strigă :

— Vrem să auzim *Ucigaşul fără voie.*

Înalt, cu faţa mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea lată, cu plete romantice întoarse ca la diaconi, cum era moda, şi cu ochii depărtaţi, cu un statornic zîmbet ironic subt mustaţa mică, mătăsoasă, poetul citi cu oarecare indiferenţă, parcă absent şi totuşi cu o vervă neaşteptată de la o privire atît de melancolică, vreo cîteva fragmente din *Satira duhului meu :*

„— Trageţi toţi cîte-o carte ! Domnule, eşti cu mine,
Şezi, mă rog, împotrivă, şi vezi de joacă bine.
— Dar ţi-am spus, coconiţă, că eu, din întîmplare,
Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare ;
Am cuvintele mele : aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sînt necunoscute.
— Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate ;
Astăzi chiar şi copiii ştiu jocurile toate."

Se auziră în amîndouă saloanele hohote de rîs scurte şi murmure vesele. Poetul zîmbi cu gîndul aiurea, îşi mîngîie cu un deget mustaţa şi continuă simplu, fără să joace ori să declame :

. . . .
„Dar cărţile cu mine e greu să se împace.
Mai lesne poci a spune hoţiile urmate

---

[1] *Empire* — mobilă din epoca imperiului lui Napoleon Bonaparte.

La zece tribunaluri subt nume de dreptate ;
Mai lesne poci să număr pe degetele mele
Cîţi sfinţi avem pe lună şi cîte versuri rele
Decît să bag în seamă ce carte nu e dată."

Din nou cîteva cucoane chicotesc vesele, deşi satira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

. . . .
„Rîz văzîndu-te singur şi într-un colţ doparte,
Parcă-ai fi mers acolo, ca să compui o carte,
Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.
Dacă vro coconiţă frumoasă, dulce, bună,
Crezînd că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne pofteşte
Ne ia la joc, greşeala-i îndată şi-o plăteşte :
Rar să se afle damă de mijloc aşa tare
Ca să n-o fac să cază la cea dintîi mişcare.
Asta îţi e talentul şi darurile toate !"

Aici nu mai putu continua, pentru că larma şi veselia umplură amîndouă saloanele. Spusese cu atîta limpezime fraza, că mulţi îl şi văzură pe poet căzînd cu dama în braţe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame *Ucigaşul fără voie,* dar spuse că el e cam firav şi nu are forţa dramatică de trebuinţă, totuşi e gata, dacă le face plăcere, să citească *Boul şi viţelul,* o fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeaşi iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, fireşte.

În schimb, Cezar Bolliac, cu faţa lui pătrată din pricina bărbii hirsute, cu ochii apropiaţi, rotunzi, iscoditori chiar prin ochelari, subt strînsura frunţii vaste, cu jacheta lui destul de mototolită, veni cu pas hotărît, nu se rezemă de pian cum era obiceiul şi anunţă puternic : *Clăcaşii* [1]. Era o poezie începută de curînd, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu o socotea încă sfîrşită. Ţinu totuşi s-o spuie, ca să audă cei de faţă şi alt sunet de cobză, cum zicea el.

„Oh ! legaţi pentru vecie
De pămîntul unde stăm,
Plătim vecinică chirie
Şi pe apa care bem.

---

[1] Titlul definitiv al poeziei e *Clăcaşul.*

Nu avem nimic al nostru ;
Tot în preajmă e străin !
Venim rupţi din lucrul vostru
Şi dăm peste-al lipsei chin.

Ca un dobitoc de muncă,
Ca copacitul roditor,
Ca rodirea dintr-o luncă
Voi priviţi pe muncitor.
El şi fiii, şi soţie,
Boul, vaca şi viţei,
Toţi sînt zestre şi moşie :
Robi ai muncii, robi ai ei.
Sînteţi veseli cînd ne vindeţi
În arendă la cochinţi !
Camătă pe muncă prindeţi
Pruncilor de la părinţi !
Bătrîn, văduvă, copilul
Munca-le vă sînt datori ;
Şi sudoarea lor, suspinul
V-aprind setea de comori."

. . . .

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul acesta era totuşi un tineret plin de inimă şi progresist, chiar dacă mai tîrziu, la vîrsta cînd se dezvoltă instinctul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu păşi în urma unei destul de voluminoase boieroaice, îmbrăcată într-o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sîrmă, o rochie de culoarea prunei coapte, de loc urîtă şi care lăsa vederii tuturor nişte umeri rotunzi, cam prea plini, dar albi. După ea venea, subţire şi juvenil, cu sprîncene groase peste ochi, Dimitrie Florescu, care se aşeză la pian, un „Erard" negru cu coadă, adus în Bucureşti de curînd, dăruit lui Dimitrie de tatăl său, marele vornic, la terminarea Colegiului şi după sfatul lui Aristia, care vedea în tînărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colţul de lîngă fereastră, tresări de plăcere, văzîndu-l aşezat, plimbîndu-şi mîinile pe clape.

Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase pînă ce nu-și înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-l pe fratele său să o acompanieze. Vesti :

— Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cînte o romanță compusă de Dimitrie Florescu, pe versuri ale marelui poet Alecsandri.

Tineretul întîmpină cu aplauze și strigăte vesele pe compozitor și pe interpreta sa, bucuroși poate că nu le cîntă iar aria din *Lucia di Lamermoor*.

— Îmi pare rău că gazda noastră, Luxița Florescu, este bolnavă în iatacul ei și nu poate să ne asculte, cuvîntă vorniceasa. Dar...

— Dar ascultăm noi... cîntă... ascultăm noi, se auziră stăruitoare și gălăgioase voci tinere, pe cînd Aristia făcea semne lui Cezar Bolliac, pe furiș, că ar vrea să-i spuie ceva. Cîntecul plăcu, și el vestea pe acel care avea să compuie bucata cea mai cîntată a Bucureștilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta *Steluța* : „Tu care ești pierdută în neagra vecinicie".

*

În timpul acesta, în iatacul de sus urcaseră, neobservați de cei de jos, Nicolae Golescu, Ștefan Golescu, Arăpilă, Voinescu II, Bolliac și, spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfîrșit de la Iași, unde era reținut de lecțiile de inginerie, pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.

Firește că întîiul lucru pe care-l discutară fu prezența lui Constantin Cantacuzino în țară — și mai ales la această serată — cum și consecințele ei pentru „Asociație".

— Dacă intrigantul acesta s-a întors, fu de părere Bolliac, este că se simte tare. Cu siguranță că la Țarigrad n-a stat cu mîinile încrucișate.

— Ești sigur că a fost tot timpul la Țarigrad ? îl întrerupse Ștefan Golescu. Mulți cred că în timpul acesta a fost la una dintre moșiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Brașov și la Viena.

Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr-o capitală știau mai bine ce se întîmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două ori în țară, cu treburi pe la moșiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Con-

statinopol. Avea mari şanse acum, cu căderea lui Reşid-paşa, care nu-l putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir.

— În orice caz, spuse Ghica, este foarte neplăcut lucru că s-a poftit la această soarèa. Vodă Bibescu, şi aşa pornit împotriva societăţii, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în ţară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n-a fost mai cu luare-aminte şi nu a găsit un mod oarecare spre a nu-l primi.

Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat dacă îşi arată dorinţa de a asista la asemenea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc „Frăţia" trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor „Asociaţiei literare".

— Şi pe urmă, crede Iancu Ghica în mod serios că pe Bibescu îl nelinişteşte mai mult Constantin Cantacuzino decît Ion Cîmpineanu, de pildă, care e totuşi obişnuit la aceste soarèle ?... Şi, deşi ştia că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Cîmpineanu, el continuă, zeflemitor : Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului român este desigur sincer, dar nu e lipsit de anumite dedesubturi. De ce a făcut tot ce a putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desfiinţarea Filarmonicii, care se manifestase cu atîta succes în 1834 ? De ce a băgat intrigi între Eliade şi Cîmpineanu ? Fiindcă i se părea — şi poate pe drept cuvînt — că Ion Cîmpineanu îşi sporise prin Filarmonică, prin intelectuali mai ales, popularitatea şi deci şi sorţii de a-i lua locul lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rîndul său, a dus iar la desfiinţarea Filarmonicii abia reînfiinţată, făcînd să nu i se mai dea sala de la Momolo şi anunţînd că face el o nouă asociaţie teatrală cu Aristia, care e, mi se pare, jos în salon şi care ştie cît preţuiesc făgăduielile domneşti, căci şi acum e mereu purtat pe drumuri ?... Sînt deci de părere că nu trebuie să luăm în seamă toate toanele şi ifosele culturale ale foştilor, actualilor şi viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în învăţătură a neamului presupune mai întîi eliberarea din acea sclavie care este claca ticăloasă, care menţine poporul român în rătăcirile întunericului. Nu este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci cînd avem „Frăţia", unde sîntem numai noi între noi, să facem din „Asociaţia literară" un club închis, căci atunci într-adevăr ar da de bănuit.

Veni de jos Sevastița. Era trimisă de Ana și aduse o veste neașteptată.

— Marele agă halea, Iancu Manu, a venit să asiste și el la soarèa... A vrut să întrerupă cîntecul cînd a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cînte — tocmai cînta aria din *Lucia di Lamermoor* — pînă la capăt și s-a mulțumit să se așeze pe un scaun lîngă ușă. Asta puse vîrf la toate. Omul care veghea la siguranța regimului venise el însuși la această nevinovată soarèa...

— E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat, desigur, că se află aci Costache Cantacuzino... Nu mai vorbesc de Ion Cîmpineanu, fu dė părere Ion Voinescu II.

— Cîtă vreme sînt toți trei jos acolo, nu e nici o primejdie pentru noi, căută să-l liniștească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă și el neliniștit. Adunaseră cei de la „Frăția" un număr destul de mare de arme de tot soiul la el la Belvedere, profitînd de reputația lui de mare vînător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puști și vreo cincizeci de pistoale, în cele din urmă hotărîseră să ascundă o parte din ele într-un pod cu fîn, cam părăsit, la Ana Ipătescu acasă, loc oricum puțin supravegheat.

— Totuși, încheie el, vizita asta a lui Iancu Manu nu-mi place.

— N-ar trebui să vă fie atît de mult teamă de el. Se pretinde progresist și prieten al scriitorilor și pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze întreaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamații și muzică, fu de părere Ștefan Golescu.

Bălcescu se înfurie de-a binelea :

— Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste, care pregătesc revoluția, este foarte firesc, căci își păstrează astfel omul dreptul de a coti în clipa potrivită, așa cum va sufla vîntul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari de acest om ar fi o greșeală de neiertat. În ceea ce privește armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care știe poate mai bine ce e de făcut și are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărîre, pe care am putea-o lua în această privință...

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală și boltită deasupra unor ochi duși în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare, care-i lăsa afară

o parte din obrajii uscați și bărbia în față, era înfășurat într-un surtuc negru, strîmt, și avea mai curînd o înfățișare de ascet.

— Apoi, fraților, eu gîndesc că nu e bine să purtăm armele de ici, colo, așa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi și pare-mi-se că astfel nu facem decît tocmai să sporim primejdia. Cată să le lăsăm deci unde sînt și numai dacă se întîmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbaci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuși că știm din vreme și ne-om pregăti și noi.

Și ceilalți găsiră că părerea profesorului de la Sfîntul Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl știau nespus de serios, deși vorbea greu ; dar el n-avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea și de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înțelegea decît cu Bălcescu și numai uneori cu Nicolae Golescu, care, oricum, era șeful lui direct în ierarhia „Frăției".

Între timp, jos, în saloanele ticsite de lume, fu o nouă tulburare. Eufrosina Băl-Ceaurescu venea însoțită de aghiotantul lui vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere și ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n-a întîrziat (căci înadins întîrziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei că e în partea a doua a programului.

★

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat și cu mare grijă, jos, în cele două saloane, intrînd pe uși diferite. Bălcescu veni prin odaia băieților și păru deci că a venit de la intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră și nici de ceilalți, căci îl priveau toți, ascultînd cu luare-aminte, pe Bolintineanu, care declama cu patos *O fată tînără pe patul morții...* Cînd cei de față văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, și-l căutaseră îndîrjiți. Poetul fusese descoperit într-un jilț în odaia băieților și chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o știau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfăț, căci îi plăcea să fie răsfățat de femei. Avea fața destul de lată, și fruntea bombată și prelungită mult prin

chelie. Mustața mică, mătăsoasă avea parcă subt ea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o așa-zisă muscă. Era ceva molatic în toată făptura lui, foarte grațioasă, și îndeosebi avea o dulceață feminină în ochii negri cu pleoape moi și catifelate. Chiar acum cînd se încrunta, încrucișîndu-și puțin privirea fără să-și dea seama — ca să fie, chipurile, mai dramatic — nu izbutea să alunge de pe figura lui acea grație răsfățată.

Bolliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul „Asociației", ca și Voinescu II, și-i spuse că înainte ca Bănică să cînte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci, cînd a aflat că vioristul totuși va cînta. Vreo cîteva strofe numai. Bălcescu le găsi într-adevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cîntat.

Acum apăru, prin ușa care ducea în pridvor, Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceaurescu și de un tînăr înalt cu părul pe spate ca niște plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele, ca să anunțe cine va urma. Cînd se potoliră, se anunță o scenă dintr-un vodevil franțuzesc, pe care ei îl jucau și la teatru. Aristia, în colțul în care se retrăsese, se întristă auzind ce vor arăta cei doi. Era o sceneță banală, mai mult sau mai puțin vioaie, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfîrșit cîntă ea singură un fel de cuplet, care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tinerele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat și fericit la pian și o acompania.

Devenise neasemănat de frumoasă, acum, cînd împlinise de curînd douăzeci de ani. Din rochia de catifea subțire, neagră, mult decoltată, lăsînd umerii rotunzi și albi, de altfel se albise și la față de se dusese vestea că face băi cu lapte de măgăriță, creștea un trup zvelt, cu ceva marmurean în el. Era o rochie strînsă pe talie, cu prelungiri ascuțite spre șoldurile tari și înguste, de unde se revărsa învoaltă, pînă la pămînt. Părul ei ca de aur era întors în sus cu sprijinul unui conci încrustat cu mărgăritare. Cu fiecare pas, rochia ei largă, pe cercuri, sălta ușor într-un joc plin de grație, plimbîndu-i mersul sprinten. Ana Ipătescu aplaudă stăruitor și, vrăjită, parcă, de atît aur și alb de trandafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tița.

— Spune, Tițo, nu ți se pare că are ceva dintr-un heruvim ?

Tița era și ea tulburată de atîta frumusețe. Ceea ce nu înțelegea era cum putuse deveni atît de albă, căci pînă la cincisprezece ani părea mai mult smeadă.

Eufrosina, răspunzînd aplauzelor stăruitoare, începu un nou cîntec cu vocea ei fragedă, plăpîndă, pură și tulburător de limpede.

Avea o frunte delicată și netedă ca marmura. Ochii, de un albastru nepămîntesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau subt sprîncenele subțiri, parcă aduse din condei. Obrajii gingaș modelați aveau unduiri de crin. Nasul delicat și semeț își fremăta aripioarele nărilor, ușor înfiorate. Zîmbea tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deși are buzele cărnoase și moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar pe vremea aceea, avea toți dinții și încă albi ca un miez de fildeș al buzelor roșii.

— Tițo, are întocmai aceeași rochie ca și tine, numai că a ta este de tafta albastră și a ei de catifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.

Tița băgase și ea de seamă asemănarea și-și aminti că învățaseră amîndouă să croiască, de cînd își făceau șorțuri și rochii de in, în grădină, subt nuc, cînd aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cîntece. Ea făcu semn să se facă liniște și spuse cu ochii calzi :

— Dacă maestrul Aristia, pe care-l văd în jilțul acela, e atît de bun să mă acompanieze la pian, voi cînta și altceva. Vă rog să-l rugați și dumneavoastră. Îl arătă în colțul unde era. Cei de față începură să-l aplaude și el se ridică tulburat cu totul, surprins.

Nu mai vorbeau de doi ani, de cînd se supăraseră. În seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Cînd o văzuse intrînd, cu acel frumos aghiotant domnesc, simțise un cuțit în inimă. Durerea amorțise, dar cuțitul rămăsese acolo. Deși își jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei drăguț îl înfrînse încă o dată. Omul care luptase în rîndul eteriștilor, pieriți în acel măcel cumplit de la Drăgășani, nu putu să spună nu. Zîmbi cu frumoasa lui față de actor obosit, ochii mari i se luminară trist și, cu acel mers bărbătesc și nepăsător, care plăcea atît de mult pe scenă, porni spre pian.

Mai cîntară încă vreo trei-patru cîntece, răspunseră furtunii de aplauze, apoi ea îl luă de braț și-l duse într-un colț,

unde li se făcu loc pe o canapea.

— Şi aghiotantul tău ?

— Lasă că e bine unde e. Are destule cunoştinţe aci.

Au stat de vorbă acolo multă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sentimente, dar oricît de experimentat era la vîrsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingăşia ei şireată.

Bănică aştepta cu vioara în mînă în galeria cu geamlîc, lîngă uşă. Tremura tot şi îşi muşca buzele. Avea să cînte fără acompaniament, căci nimeni nu ştia să descifreze la vedere notele noi şi nici nu fusese timp de repetiţie. Îl rugase însă pe Dimitrie Florescu să steie la pian şi să-i dea din cînd în cînd pe *la*.

Intră, cel dintîi, flăcăiandrul negricios, cu sprîncenele negre, tari, amestecate parcă, pleoapa de sus fiind dusă în adînc cu genele ; puse pe un trepied notele copiate cu grijă de Bănică şi cusute într-un caiet gros. Apoi anunţă :

— Veţi auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest ; ne cîntă un *capriccio per violino solo* de Paganini.

Fură aplauze bucuroase, zgomotoase. Dimitrie se dădu într-o parte, rămînînd să întoarcă foile. Bănică, într-un surtuc negru, legat la gît cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aştepta lîngă trepied. Lupta să-şi biruie tremuratul mîinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atît de negri ca şi părul. Avea mîna cu degetele subţiri, nervoase şi neobicinuit de lungi, crispate pe arcuş. Nu putea începe şi, în saloane, întîrzierea lui produse o linişte îngheţată. Apoi îşi muşcă buzele, aproape fumurii şi ele, strînse pumnul pe gîtul viorii şi începu...

Într-adevăr era ceva văzut şi auzit întîia oară la Bucureşti. Încălecarea frămîntată, perlată a sunetelor ca într-un joc nebunesc de rîndunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineţii, tăia răsuflarea ascultătorilor. Cînd cîntecul părea că şi-a terminat creşterea şi se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăşi mai tare.

A trebuit să cînte cinci-şase dintre aceste faimoase *capriccii*. Se ridicau toţi în picioare şi-i cereau alte bucăţi, şi altele. Cînd totuşi sfîrşi şi dispăru — împreună cu Dimitrie — pe uşa care

ducea la galeria cu geamlîc, apăru Bolliac întrerupînd cu greu aplauzele.

— Scumpi prieteni şi prietene, vă cer îngăduinţa să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă-seară, cînd am aflat că acest artist, pe care-l cunosc de mai multă vreme, va cînta aci, în faţa dumneavoastră...

I s-a răspuns cu aplauze. Şi-a potrivit nervos ochelarii şi a citit cu o căldură şi o sinceritate aproape brutală :

„Cîntă robul pe-a lui vioară,
Flăcări el în piepturi ne strecoară,
Cîntă cel născut din mamă sclavă,
Pe noi toţi să ne-aridice în slavă ;

În genunchi el stă şi cîntă,
Arta lui zic toţi că este sfîntă,
Mîna lui, întocma Paganini.
Dar picioarele le sfîşie spinii.
Cînd ne vrăjeşte, zicem, ce sublim...
Dar cît suferă noi nu simţim.
Îl lăsăm zdrobit de lanţ,
Îl păzim cu dorobanţ...

. . . .

Voi numiţi asta dreptate ?
Şi mai spuneţi, om cu om e frate,
Pentru zece, cinspre galbeni
Ţineţi în robie ochi de oameni ?

. . . .

Fraţilor, că totuşi sîntem fraţi,
Este ceasul : nu mai pregetaţi.
Veniţi lanţurile a-i desface,
În robie el a nu mai zace,
Veniţi toţi să ne unim,
Pe artistul rob să-l slobozim."

Încă mai erau toţi subt vraja *capricciilor* lui Paganini cînd mîna bărbătească a lui Bolliac se adause şi ea ultimului vers, într-un îndemn din inimă. Aplaudară mult şi cu o căldură

puţin obicinuită. El le făcu semn să se oprească şi apoi continuă :

— Uitaţi-vă despre ce e vorba... Acest mare violonist este ţigan rob, spre ruşinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă dacă îl vom răscumpăra. Prietenul Nicolae Bălcescu şi cu mine vă propunem să subscrieţi toţi cîte puţin, cît vă lasă inima, iar cei care aveţi şi mai puţin, cît puteţi... Stăpînul acestui rob cere trei sute de galbeni. Să-i adunăm, dar, fireşte, nu toţi astă-seară.

— Cît ai spus ? întrebă Cîmpineanu, căci temîndu-se ca suma să nu-i sperie, Bolliac se cam bîlbîise.

— Trei sute de galbeni...

Costache Filipescu, care era acum lîngă Bălcescu şi Tiţa, înfăţişă nedumerirea tuturor cînd îşi arătă uimirea.

— Trei sute de galbeni ? Dar un rob se vinde cu cincisprezece-douăzeci de galbeni.

— După cîte ştiu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuşi, dar stăpînul lui nici n-a vrut să audă. Un prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea viorist, a oferit o sută de galbeni. Atunci boierul lui a cerut trei sute.

A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăznind să spună cel dintîi un cuvînt care putea să fie nepotrivit ; şi fiecăruia îi era teamă ca Bolliac să nu i se adreseze lui de-a dreptul.

Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat uşor mîna acoperită de mîneca largă a binişului mătăsos pînă la inelele mari încărcate cu smaralde şi briliante Costache Cantacuzino.

— Să fie de la mine cincizeci de galbeni...

Suma păru foarte mare, depăşind chiar subscripţiile anuale ale societăţii, care nu treceau de zece-douăzeci de galbeni de persoană şi deodată începură aplauzele. Cînd se potoliră, lumea îşi îndreptă ochii spre ceilalţi musafiri de seamă şi Iancu Manu se simţi îndatorat să vestească cu un zîmbet care ascundea supărarea de a fi prins în situaţia să risipească banii :

— Fie şi de la mine treizeci de galbeni, şi se aşeză iar picior peste picior, întinzînd şi mai mult pantalonii cenuşii legaţi cu bentiţă subt pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemţeşte.

Alte aplauze. Cînd Iancu Văcărescu se ridică, cerînd să fie înscris şi el cu cincizeci de galbeni, fu o voie bună înlăcrimată în cele două saloane, căci şi cei din salonul scuturilor erau îngrămădiţi în uşă. Cei doi fraţi Golescu, care mai rămăseseră în sală, subscriseră fiecare cîte treizeci de galbeni.

— Dacă lucrurile merg aşa, apoi încă o soarèa ca aceasta şi vom avea banii de trebuinţă ca să zdrobim lanţurile acestui strălucit artist, lămuri emoţionat Bolliac.

S-a ridicat Ion Cîmpineanu, care, mîngîindu-şi retoric barba mică şi frîngîndu-şi cu mîna reverul stîng al fracului cenuşiu, într-un gest obicinuit la tribuna Obşteştei Adunări, unde fusese atît de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală :

— E ruşinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei mai dăinuie la noi şi azi...

Şi continuă, în cuvinte destul de meşteşugite, o adevărată cuvîntare, de altfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbeşte atît de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puţin.

— ...Şi pentru ca să nu întîrziem nici un ceas mai mult clipa cînd acest artist, care v-a vrăjit cu arcuşul lui, va putea răsufla în libertate la fel cu noi toţi, vă rog să-mi daţi voie să subscriu eu restul sumei de care e nevoie.

Bolliac încremeni şi abia putu să întrebe :

— Subscrieţi... subscrieţi o sută zece galbeni ? [1]

— Dacă atît mai lipseşte, atunci subscriu o sută zece galbeni.

Bolliac ar fi vrut să mulţumească, dar se isca un ropot de aplauze atît de îndîrjite, încît rămase cu fraza începută.

Iancu Manu şopti maliţios lui Constantin Cantacuzino :

— Prinţule, s-a dus iar domnia... şi-i surîse arătînd limpede că el a înţeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. Îi şopti la ureche, stăruind răutăcios : Aştia de aici vor umple într-o săptămînă Bucureştii, iar într-o lună, ţara întreagă cu întîmplarea de astă-seară. Nu ai ce face.

Costache Cantacuzino îşi mîngîie barba iritat şi-i şopti şuierat :

---

[1] În textul original : „o sută şaizeci de galbeni". Cum însă preţul robului era de trei sute de galbeni (vezi mai înainte, pag. 134), şi nu de trei sute cincizeci, am modificat suma indicată de autor.

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădeşte cu firea... Apoi îşi băgă mîna dreaptă, cu inele multe, între inimă şi şalul persan cu care era încins peste anteriul cu flori de aur.

Se vesti curînd că subscrierea va urma, pentru ca să se poată cumpăra şi o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor aşeza foi de hîrtie şi toc cu cerneală pe o măsuţă şi fiecare, dacă doreşte, va trece şi va subscrie.

Cum se sfîrşi programul, scaunele fură date la o parte şi un grup de fete zburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugînd-o să cînte la pian, ca să se danseze. Lăsîndu-se destul rugată, vorniceasa se aşeză totuşi la pian, plimbă apoi mîinile pe clape, făcînd ochii mici ca să pară visătoare şi începu un valţ de Lanner [1], pe care-l cînta fredonîndu-l în acelaşi timp. Grupul de ofiţeri, căci erau destui, Costache Filipescu, Deivos, Cristophi, Fărcăşanu şi alţii se înclinară pe rînd, zornăindu-şi pintenii, în faţa cîte unei fetişcane care pîndea clipa cu inima palpitînd şi apoi se avîntau lunecînd lin... Se dansa foarte departat unul de altul, schiţînd mişcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zulufi, uşor înclinat pe umăr, cu braţele tinere, goale, accentuau ritmul, legănîndu-se şi făcînd să se legene şi rochiile lor strînse subt sîni şi largi jos ca nişte clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sîrmă, aşa încît unele mişcări dezvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încreţită jos.

Alături de canapea se mai adunaseră jilţuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie şi nu fără o vădită plăcere, de altfel. Fiecare pereche care trecea era măsurată cu privirea de aceşti de mult reputaţi cunoscători ai frumuseţii femeieşti. Iancu Manu, spătos şi încă tînăr cu toţi cei patruzeci de ani ai lui, îşi mîngîie uşor cu un deget mustaţa stufoasă retezată scurt şi aruncă priviri admirative spre o boieroaică tînără, cu cap mic de copil, dar tot atît de înaltă ca el şi robustă ca o lupoaică roşcată : boieroaica se legăna uşor danţînd cu Voinescu II. Era faimoasa Bălaşa Grădişteanu, o văduvă abia în vîrstă de nouăsprezece ani. Cel poftit dintre ei (la al doilea valţ) fu însă Iancu Văcărescu. Veni la el, surîzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse la

---

[1] *Iosef Lanner* (1801—1843) — compozitor austriac, autor a numeroase valsuri, galopuri etc.

conacul lui Raletu şi care împreună cu prietenele ei se amuzau drăcoase să-l învețe pe poet să danțeze danțurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face", sau aşa ceva, atunci ceilalți dansatori se opreau şi ei şi aplaudau cu rîsete prietenoase pe preşedintele lor, care mai era şi poetul iubit pe deasupra. Pînă la urmă învățase valțul destul de bine şi era, de altfel, singurul dintre poeți care ştia să danțeze. Deşi avea aproape cincizeci şi cinci de ani şi era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinerețe care uimea. Avea şi el ochii mari ai Văcăreştilor, fața lor cărnoasă cu trăsături limpezi şi hotărîte, zîmbetul din tot chipul, gustul pentru frumusețea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexandrescu — care-l iubea nespus de mult şi-l necăjea şi în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete tinere — exprimă în diferite variante, dar lapidar : „Poetul Iancu Văcărescu, binecuvîntatul muzelor şi binecuvîntătorul muzelor numai în vîrstă de şaptesprezece ani ! " Ca mai toți bărbații în această epocă de trecere, îşi tot căuta şi el un fel de barbă mai potrivită, căci mai fiecare, ca toți purtătorii de barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-şi facă un cap". Avusese cînd barbă mare, boierească, răsfirată, cînd o tunsese patrată, cînd o subțiase în față şi-şi tunsese mustața... Acum o purta scăzută în jurul bărbiei, ca poeții romantici, uşor deosebită de mustața care era lăsată ceva mai plină.

Bălcescu şi Tița, pe o canapea, la fel lucrată cu cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului, priveau din cînd în cînd la cei ce dănțuiau, deşi el ar fi vrut să fie din nou sus, aşa cum îi făgăduise Luxiței, ca să joace şah cu Bolliac, ori chiar cu ea, care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă în saloane un soi de veselie şi Tița văzu că lumea rîde fără răutate de o pereche de dansatori cu totul nepotriviți. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se vedea că nu-l putuse refuza şi care, cu un zîmbet ironic în colțul gurii, avea aerul să spuie : „Acum după versurile mele despre danț, aveți şi prilejul unei demonstrații". Se vedea limpede că tomnatica dănțuitoare era terorizată de gîndul că ar putea să cadă pe podeaua ceruită cu un dansator aşa de puțin dibaci. De altfel, după cîtva timp, ea mulțumi cavalerului ei şi se desprinse grabnic de el...

Costache pofti ceremonios pe Tiţa ; ea se ridică subţire şi de o nespusă eleganţă în rochia de tafta albastră, cu guler de dantelă albă şi tiv tot de dantelă la mîneci. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele, cu talia sus de tot, subt sîni, ci avea un corsaj strîns pe corp, lung, terminat în unghi ascuţit pe şolduri, de unde fusta se desfăşura larg pînă la călcîie. Femeile foarte împopoţonate, cum era moda, cu fel de fel de volane şi false croieli şi de culori foarte diferite, găseau că rochia, de o singură culoare şi aceea foarte închisă, era prea bătrînească şi nu-şi explicau de ce Tiţa place atît de mult bărbaţilor, mai ales că, în afară de faimosul ei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit... Cu mîna subţire uşor rezemată de braţul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvîrşită. Faţa ei lungă şi limpede era acum frumoasă, deşi rece. Veniră fetele zglobii şi de dincolo ca să-i privească. „Veniţi să privim, fetelor... *Le prince noir* dănţuieşte cu sora lui“... Treptat, rămaseră ei singuri şi Văcărescu îi chemă să treacă şi prin celălalt salon al lirelor şi harpelor, ca să-i poată admira toată lumea.

Cînd el, înalt, în fracul negru cu guler de catifea albastră, a dus-o la loc, au fost multe aplauze.

Din nou s-au perindat prin faţa ei, poftind-o mai ales ofiţerii cu uniformele strînse pe talie, scurte de tot, ca nişte fracuri cu coadă smulsă, cu epoleţi mari de aur ; dar ea, închisă în ea însăşi, îşi ceru scurt iertare, spunînd că este obosită.

Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuşi valţul, dar simţea că-l evită dănţuitoarele, îşi luă inima în dinţi şi se apropie de Tiţa, cu surîsul lui obicinuit, ironic.

— Aveţi curajul să vedeţi cum se poate dansa prost cu mult talent ?

Tiţa îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu surîs ironic, dar simţea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea şi marea lui sensibilitate.

— De ce nu ?... şi se ridică, însă fără zîmbetul convenţional al acestor formalităţi. De ce nu ? Poetul care a scris *Umbra lui Mircea la Cozia*, *Anul 1840* are dreptul să dănţuiască şi prost dacă vrea.

Grigore Alexandrescu se simţi măgulit şi, înainte de a-i cuprinde talia, se aplecă spre Bălcescu :

— Fii cu luare-aminte şi gata să ne ridici, dacă vom luneca pe duşumeaua asta lustruită.

Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate :

— N-ai să cazi. O să am eu grijă de asta... Dumneata gîndeşte-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cît se poate nu ridica tocurile de pe podeală şi lasă-te dus de mine. Stai drept, nu te suci atît ; fii cu luare-aminte la mîna mea dreaptă, care îţi va apăsa braţul, ca să-ţi arate, cînd e nevoie, ritmul muzicii... Şi nu mai zîmbi ironic, e de prisos, n-are nici un rost !...

Lumea îi privea la început surprinsă şi se aştepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin, şi Grigore Alexandrescu mai, mai să se apropie, ca eleganţă acum, tot înalt şi el, de Costache, care nu era de altfel decît tot elevul desăvîrşit al Tiţei. Se alcătuise din nou o pereche potrivită şi admirată. Un soi de fericire se simţea pe chipul mare, cu fruntea vastă şi mustaţa fină, al poetului, care dănţuia parcă întîia dată. „Ar fi o pereche potrivită“, se gîndea în clipa asta şi Bălcescu, deşi îl cam irita felul permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu în viaţa de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-l vedea mereu nemulţumit de cele ce se întîmplau în ţară, de moravurile boierimii oriental feudale, de arivismul ciocoiesc, dar în acelaşi timp îşi dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în acelaşi timp o fugă, o teamă de a cerceta mai de aproape, de a merge curajos la cauzele adînci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în viaţa de toate zilele era iritantă. Devenise la el o a doua natură, încît uneori chiar cînd nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari şi vii, care arătau că ei nu participă la sensul celor spuse, sau prin zîmbetul care devenise puţin automat, anula orice gîndire serioasă. „Şi totuşi, se gîndea Bălcescu, ar fi singurul soţ potrivit dacă Tiţa l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfîrşit liniştită şi poate că fata, atît de înăsprită şi autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili şi pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi.“

— De ce nu-l înveţi, stimată domnişoară, şi pe Nicu să danţeze, cînd eşti atît de meşteră ?

— Nicu ştie să danţeze destul de bine...

— Nu l-am văzut parcă niciodată...

— Nu dănţuieşte, fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viaţă. Şi pe urmă spune că nu-i place să fie privit de

alții, ca la teatru... De altminteri, de Anul nou, între ai noștri, a dănțuit toată noaptea...

Poetul se simțea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era și aceea de a-și lua nevastă, așa că Tița nu avu prilejul să-i spună și lui — fără îndoială — nu.

★

Cînd vorniceasa se declară obosită — dar în realitate plictisită de a tot cînta pentru alții, căci ar fi vrut să dănțuiască și ea cu ofițerii cei frumoși, dacă nu cu pajul ei știut, Costache Florescu — se aduseră cafelele și bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împrăștiară toți grupuri, grupuri și începu larma conversațiilor și a rîsetelor zgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că, în această „Asociație literară“ de cultură românească, mai nimeni nu vorbea în seara asta românește. Noua „Asociație“ voia să arate că e totuși o elită socială, ai cărei membri erau destul de bogați ca să poată călători în străinătate sau să-și poată îngădui luxul unei guvernante scump plătite. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie“, specificarea stăruitoare că „vorbește franțuzește“, ba chiar că în familia ei nu se vorbește decît franțuzește, cu excepția dispozițiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna de altfel tendința claselor dominante să-și creeze și un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi și în același timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel, bunicii și părinții celor de azi învățau cu mîndrie grecește ca să pară ighemonicoși și culți. Totuși este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înființa un liceu de stat, al treilea liceu în Țara Românească, acesta cu limba de predare franceză, și propunerea ca la cursurile complimentare și speciale (adică începuturile universitare de la Sfîntul Sava) limba de predare să fie tot cea franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desființarea Colegiilor de la Sfîntul Sava și de la Craiova, n-a izbutit. N-a izbutit, căci a stîrnit mînia unei părți dintre intelectuali.

Din salonul scuturilor se aude dezlănțuirea unui hohot de rîs atît de puternic, încît și cei din salonul lirelor ridică întrebător capetele, bănuind că acolo trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amuzante. Peste cîteva clipe năvăli din-

coace un grup tînăr, cu obrajii încălziţi de rîs, şi una dintre fete, bălaie, cu un nas mic şi ochii albaştri, o nepoată a baş boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a dreptul marelui agă Manu, ciripind într-o franţuzească precipitată:

— E adevărat, *monsieur*, că a pălmuit-o Bibescu pe Elisa ?... că a tîrît-o de păr prin palat... din cauză că e amorezată de acel consul străin ?... E adevărat ? Dumneavoastră trebuie să ştiţi — şi iar izbucniră toate şi toţi în hohote de rîs.

Iancu Manu era într-o situaţie foarte gingaşă. I se cerea — cu nevinovăţie de altfel — tocmai lui, ministrul poliţiei, să dea pe faţă taine din palatul domnitorului său, dar în acelaşi timp era încîntat că era şi el acum interesant, într-un fel sau altul, pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar care, fie zis în treacăt, îşi dovedea astfel puterea corosivă, care în felul său slăbea zi de zi regimul...). A dat, surîzînd şi abil, un răspuns în doi peri, dar nu scăpă uşor şi conversaţia deveni generală, avîndu-l pe el — care venise totuşi aci să spioneze — drept motiv generator şi îmbrăţişînd, prin bîrfeli elegante, nu numai viaţa particulară, dar şi cea politică a domnitorului.

Povestea nu era de altfel născocită. Bibescu se căsătorise cu Zoe Brîncoveanu, care acum era închisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din Viena, pentru ca el să se poată căsători cu Maricica Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a principatului (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare dintre fetele lui Bibescu din întîia căsătorie, Elisa, era îndrăgostită de unul dintre consulii străini şi toată lumea de sus a Bucureştiului nu vorbea decît despre asta... Întrebările fetelor erau foarte periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viaţa intimă a lui Bibescu.

— E adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfîntei Mării, cînd au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trîntită pe un divan, le-a trimis pantoful, strigînd tare, să audă toată lumea, ca ele să se închine pantofului, că pe ea destul au bîrfit-o ani de zile ?

Iancu Manu zîmbi iarăşi, mărturisind că nu ştie nimic, dar că nu e cu neputinţă să fie aşa, căci se ştie în ce mod s-au purtat boieroaicele din protipendadă faţă de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulţi ca o dovadă a imoralităţii păturii conducătoare şi constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusese

necesar mai întîi un dublu divorț, Maricica Văcărescu fiind și ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fostului domnitor, cu care avea, la rîndul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urîte, de mărturisiri false, pentru ca după vreo trei ani, în care timp Maricica Văcărescu locuia cu vodă la palatul de subt dealul Mitropoliei și avea cu el primul copil (tot o fată), să se obțină de la patriarhul din Țarigrad pronunțarea divorțului. Încă și mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dintîi, în acea casă de sănătate de la Viena, fiindcă numai așa se putea căsători cu alta, păstrînd totuși imensa avere a femeii : cea mai mare avere din țară, cuprinzînd între altele și palatul de la Mogoșoaia, și moșia Brîncoveni, și cea de la Breaza și altele multe... firește, sub pretextul drepturilor lui, de organ tutelar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obțină și cestălalt divorț, care părea din cale afară de imoral, să se puie în mișcare jumătate din diplomația europeană a epocii. Bibescu ținea cu orice preț să aibă și averea nevestei dintîi și frumusețea într-adevăr răpitoare a celei de-a doua. Nu l-a lăsat pe Sathmary pînă cînd nu a înregistrat pentru istorie, într-unul dintre cele mai izbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosînzeană al femeii. Ovalul desăvîrșit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roșcat, pieptănat cu cărare la mijloc și adus, într-o parte și alta, peste urechi, ochii mari de culoarea prunei verzi, nasul și gura lucrate de natură cu o gingășie meticuloasă sînt într-adevăr tulburătoare. După ani de zile și după o trudă îndîrjită și stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiță cu gheare de uliu, cele două divorțuri fură, cu multă silă, pronunțate ; atunci, cei doi îndrăgostiți hotărîră o nuntă cum nu se mai văzuse în Țara Românească. Mai întîi, el îi constitui o zestre de trei milioane cinci sute de mii de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al principatului, ca s-o mîngîie că stătuse atîta timp închisă oarecum în casă, numai ca să evite ironiile lumii „bune". Nunta avu loc la Focșani, nași fiind Mihail Sturza și Smaranda, soția lui. A fost într-adevăr o nuntă ca în povești, cu parăzi militare, cu bubuituri de tun, cu iluminații și praznice în toată țara, cu alaiuri nesfîrșite, deși Făt-Frumosul, care-și făcuse cu ocazia asta cușmă și mantie voievodală în locul gugiumanului și căbăniței predecesorilor săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana

Cosînzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe lîngă o fată, copilul amîndurora, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii laolaltă.

Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărît că el nu interesează pe nimeni și e lăsat în pace ca o momîie indiferentă, marele agă Manu era și destul de încurcat că aveau despre ce să ciripească în franțuzește fetișcanele de la soarèaua literară și că era silit să dea atîtea lămuriri, tocmai el care din nesocotință se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.

Nici Cantacuzino și nici Ion Cîmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăți despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre, Ion Cîmpineanu ar fi vrut să știe, pe de altă parte, dacă Filarmonica va putea să-și continue stăruința pentru construirea unui teatru național pe terenul Hanului lui Filaret, de curînd cumpărat în acest scop, sau ce gînduri are în privința asta vodă. Iancu Manu răspundea, surîzînd, binevoitor și cu ocoluri, dar ce gîndea el în clipa asta avea să se vadă abia peste cîtva timp : Filarmonica a fost ca și desființată și în noua ei formă, deși fusese și el, Iancu Manu, unul dintre inițiatorii ei, iar „Asociația literară“ a fost încorsetată cu niște statute „drastice“, ca să se știe cine răspunde cînd fetișcanele cu zulufi și cu rochii largi de mătase, încheiate subt sîni și puse pe cercuri de sîrmă, ciripesc pe socoteala doamnei și a domnițelor lui vodă.

Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice și unii slujitori năvăliră înăuntru, anunțînd că Vicleimul cu Irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie și vru să-și arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie și Costache Florescu, stărui, bătînd din palme, ca jocul să fie lăsat să intre.

Da, să vie, dar numai în sala de la intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amîndouă ușile și lumea va privi din saloane, ca la teatru, hotărî jupîneasa Dumitra, care alergase speriată de jos, de la bucătărie, și de care vrînd-nevrînd trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

Nu încăpea însă tot Vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr-un Irod în straie vopsite și cu coroană poleită cu aur în cap, ofițerul său îm-

brăcat aproape la fel, dar fără coroană, trei magi îmbrăcaţi în cearşafuri şi turbane ca nişte beduini, îngerii, care la cearşafuri adăugaseră aripi de hîrtie albastră întinse pe speteze, şi un număr mare de ciobani cu sarici pe ei : toţi purtau bîte noduroase de tufan, căci regula era ca orice Vicleim să facă un fel de pustiu în faţa sa — aşa cum făcuse Irod omorînd patruzeci de mii de prunci în noaptea nativităţii — şi deci trebuia nimicit în calea Vicleimului orice alt colind întîlnit ; dacă nu apucau să intre, grabnic şi desperat, în vreo curte, copiii care colindau cu steaua se pomeneau aproape dezbrăcaţi, iar stelele erau sfărîmate ; la fel trebuiau să se ascundă şi cei cu pluguşorul. Iar dacă întîmplarea aducea faţă în faţă două Vicleimuri, care erau foarte numeroase şi nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de neînlăturat o bătălie crîncenă cu capete sparte şi cotonogire serioasă.

După ce se reprezenta noaptea de la Bethleem, dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpuşarilor, dar aceştia fură opriţi foarte curînd, căci făceau uneori abateri necuviincioase, ca şi Vicleimul de altfel. Bolintineanu luă căciula din mîna unuia care voia să umble prin salon, ca să adune gologani ; cu o fată la braţ, dădu ocol încăperii, oprindu-se în faţa fiecăruia dintre invitaţi (Cantacuzino dădu un galben împărătesc) şi apoi îi puse-n mînă omului căciula plină de lei şi sfanţi.

Înainte de plecare, una din guvernantele franceze cîntă la pian un cadril-lancier. Nimeni nu fu lăsat la o parte şi se formă un număr destul de mare de perechi, care se mişcau mai mult sau mai puţin după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu era acum partenerul unei oacheşe micuţe, cu gura mare, cărnoasă şi roşie ; păstra un zîmbet plin de şiretenie. Iancu Manu nu putu danţa cu vulpoaica înaltă şi cu un cap de copil, cu acea Bălaşe pe care o admirase atît, căci ea era acum pereche cu Costache Bălcescu, dar fu încîntat că nepoata baş boierului Filipescu, cea bălaie şi cîrnă, îl pofti la joc... Ion Cîmpineanu avea alături una dintre cucoanele tinere şi era faţă în faţă cu Costache Filipescu şi o fată bălană cu chip dulceag de miel.

Eufrosina, care se despărţise de Aristia, invitîndu-l de altfel destul de cald, ca să vie s-o mai vadă — căci aflase şi ea că Bibescu vrea să reorganizeze Filarmonica în teatrul cel mare, după ce va fi construit, subt conducerea fostului ac-

tor — se pregătea să iasă pe uşă, cînd auzi invitaţia muzicală pentru cadril-lancier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu şi-i spuse să-şi caute o parteneră. Ea se salutase cu Tiţa, care-i răspunsese destul de prietenos, şi acum se duse întins spre colţul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastră.

— Vreţi să dansaţi cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu? întrebă ea şi se înclină, aproape tremurînd că va fi refuzată.

Tînărul istoric zîmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu", deşi înclinarea i se păru puţin ironică, apoi se ridică spunîndu-şi că un cadril e mai puţin spectacol ca alt danţ. Tiţa fu aproape în aceeaşi clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

În timp ce perechile îşi căutau locurile, Iancu Manu, trecînd pe lîngă Eufrosina, zîmbind cu o oarecare răutate, ca şi cînd ar fi spus: „Tocmai cu acesta ţi-ai găsit să dansezi cînd sînt atîţia ofiţeri frumoşi aci?" o întrebă în şoaptă:

— Dansezi cu domnul Bălcescu?

La care ea răspunse aproape şuierat, cu ochii vii:

— Da, lîngă el mă simt mai deşteaptă; lîngă el oamenii sînt mai deştepţi. Avea aerul să spună: „Poţi să încerci şi dumneata".

Iancu Manu se încruntă, simţind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina, aşteptînd semnalul muzicii, se apropie şi se sprijini puternic de braţul dansatorului ei.

*

Nu mai rămăseseră pe scaune decît, într-un colţ, o guvernantă obeză şi bătrînă, cu obrajii stacojii şi cu ochelari, ca şi marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gîndul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrîna caraghioasă... care a rămas fără cavaler. Ştia că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureştii ăştia pe socoteala evgheniei lui împărătesc bizantine. Îşi zise şi aşa că a călcat cu stîngul... Ce planuri îşi făcuse venind aci şi care era rezultatul? Fusese convins că, de cum va intra pe uşă, va avea la picioarele lui această „Asociaţie literară", unde ştie că se dospeşte popularitatea — fie ea şi restrînsă la o anumită lume — popularitate care, acum cînd se „alegeau" din nou domnii, uşura urcarea în scaunul ţării. Nu trebuia să cucerească decît cîteva familii boiereşti şi cîteva zeci de

mari negustori, căci aceştia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obşteşti extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori), care la rîndul ei alegea pe vodă... Era un simulacru de alegere, dar Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deşi avea tot sprijinul de la Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hospodarului, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit. Astfel izbutise el, în ultima vreme, să obţină făgăduieli serioase la Poartă că pînă în primăvară Bibescu va fi scos. Îşi făcuse planul să devie preşedintele „Asociaţiei", pe care vrea să o amăgească dăruindu-i o tipografie de care ştia că avea ea nevoie, întrucît aceşti intelectuali cu condei dirijau ceea ce s-ar fi numit opinie publică. Acum îşi da seama că nu e nimic de făcut şi-l birui amărăciunea.

În timpul acesta se spuse una dintre puţinele fraze româneşti, rostite la această serată. O spuse marele agă Iancu Manu, cu un straşnic iz boieresc, cînd trecu pe lîngă Iancu Văcărescu, în timpul danţului.

— Cantacuzino s-a întors... I s-a făcut de haleală... Ascultă-mă pe mine, ăsta nu va fi niciodată boier halea.

În primul rînd descendentul lui Şaitanoglu este dezgustat de îmbrăcămintea de pe el, care i se arată acum nu ca un sprijin, ci ca o piedică în calea spre domnie. Îşi frămînta barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară cu piepţeni bătuţi în briliante şi cu parfumuri. De fapt era îmbrăcat nu fără tîlc, căci voia anume să amintească prin splendoarea lui bizantină, de obîrşia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfăşurat într-un şal de India ca un turban, prins într-o parte cu un smarald, care făcea singur cît două moşii... Anteriul de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de culori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roşu şi peste el era încins cu alt şal care amintea de cel de la cap, dar avea şi mai multe flori de aur. Peste anteriu avea o feregea de stofă subţire de Veneţia, verde, mlădioasă ca mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriul şi cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un biniş de atlaz argintiu, căptuşit cu blană de zibelină albă... În picioare ciacşirii, ieşind de subt anteriu, înfăşuraţi de carîmbi de mătase — de tuzluci — intrau în cizmuliţe scurte, galbene, de saftian de Persia. Oricine şi-ar fi dat seama că îmbrăcă-

mintea lui reprezenta, chiar și fără giuvaericale, o avere întreagă, iar cu atît mai mare se vădea averea acestuia, cu cît era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante și rubine care împodobeau mîinile frumos așezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcăminte și o barbă cu care, firește, nu se putea dănțui între acești tineri neastîmpărați, alături de aceste fete care-i plăceau atît și care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverențe dănțuitorilor după ritm. Nu, o îmbrăcăminte ca a lui era bună pentru stat în jilț, nemișcat, ca să primești omagii în genunchi și temenele de supunere. Fusese convins că așa se va întîmpla, că-i vor face toți temenele, chiar și fetele. Intrase asta în socotelile lui. Și în loc de asta, surprindea mai curînd priviri compătimitor furișate și zîmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-l cunoștea, mai ales că lipsise atîția ani din țară.

Crezu deodată că-i vine amețeală. Bătrîna guvernantă îi prinsese întîmplător privirea și, zîmbind, se sculase venind spre el.

Se întreba îngrozit ce vrea de la el și ar fi vrut să se desfacă podeaua, ceruită cu roșu, ca să-l înghită.

— Mi se pare că vă plictisiți grozav, îi spuse, într-o franțuzească elvețiană, guvernanta, care era de puțină vreme în țară, și se așeză și ea pe canapea. Ce vreți ? Asta este soarta noastră, a bătrînilor, la asemenea petreceri... Trebuie să știm să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigașă și o pofti apoi aspru să se întoarcă numaidecît la locul ei, ceea ce ea făcu puțin aiurită, lucru care atrase luarea-aminte a unui întreg grup de dănțuitori.

Descoperi cu înfiorare că e bătrîn... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gînd și găsi că la patruzeci și cinci de ani ar trebui totuși să fie mai tînăr decît Manu și Cîmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani — cel puțin — mai mult decît el. Ei dănțuiau acum și glumeau în mijlocul unui tineret care scînteia de frumusețe, iar el „făcea canapeaua“, alături de o femeie bătrînă. Îl cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta măreață și căruntă, care-i fusese pînă nu demult mîndria vieții și strigătul triumfal al bărbăției lui. Își dădu seama că nu numai nici o fată, dar nici o femeie

tînără n-ar avea curajul să danseze, în lume, cu o asemenea barbă, fără să se simtă ridicolă și nenorocită. Îi era cu neputință să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele și averea lui și numai pe ascuns, că nici una nu va mai fi mîndră, pînă la nesocotință, lăudîndu-se, ca pînă nu demult, că i-a plăcut lui.

Se făcu un fel de horă și dănțuitoarele treceau împletind ritmic șirul lor cu al bărbaților, care le conduceau elegant, ținîndu-le ridicată mîna dreaptă... Iancu Manu, fericit că dansează, întîlnind privirea lui Cantacuzino îi zîmbi compătimitor.

Acum dănțuitoarele stăteau pe loc și cavalerii se opreau în fața lor, făcîndu-le complimente. Mai ales ofițerilor, în hainele lor turnate pe corp, cu epoleții de aur și fireturi, le stătea grozav de bine cînd, drepți, înclinau ușor capul... Cantacuzino se gîndi că numai armata asta nouă, în uniforme rusești, a stricat orînduirea lucrurilor și că, dacă va fi domn, nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anteriu și caftan.

Kisseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani cînd pusese pe spătarul Alexandru Ghica, șeful oștirii, să treacă în revistă armata, după întîiul ei an de existență, dar îl sfătuise să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă și cu anteriu. Alexandru Ghica — s-a știut mai tîrziu — era îngrozit la gîndul că va trebui să se îmbrace cu niște pantaloni vizibili, care i se păreau caraghioși, așa strînși pe picioare ca o altă piele. Își făcuse uniforma, dar după ce o încercase umblînd cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit, o lăsase la ruda sa — inspecția era la Craiova — și, la exercițiile de dimineață, luă parte cu o suită de ofițeri români și ruși, el singur fiind în anteriu și caftan. Și-a dat totuși seama că nu merge, și la banchetul de la prînz apăru, cu oarecare întîrziere, în uniforma armatei și cu o bărbuță ca un colier, cu mustăcioara tunsă în locul bărbii de boier halea.

În clipele acelea, Costache Cantacuzino luă o hotărîre deznădăjduită. Își va da jos barba și va chema chiar mîine pe croitorul de subt clubul de la casa Török, ca să-i facă, în cel mult o săptămînă, cîteva costume nemțești. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

Un mizantrop meloman

După ce sfîrşea masa, mai totdeauna numai cu ai casei, căci nu-i plăceau musafirii şi în genere oamenii, pe care nu-i căuta decît cînd îi venea toane să joace cărţi, postelnicul Medelioglu se urca în sacnacsiu, se aşeza într-un jilţ scund şi larg, bine căptuşit, şi aştepta cu o mutră acră, de parcă nu-i priise masa. Purtînd anteriu roşu şi capot de pambriu verde în ale cărui mîneci largi ar fi putut intra toată făptura lui mică, osoasă şi uscată, boierul aştepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua şi carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri şi cu albul lucios erau parcă mereu înlăcrămaţi. Parcă toată durerea lumii era în el.

Se purta ras la tîmple şi la ceafă şi, cum pe de o parte ceea ce-i mai rămăsese era acoperit de fesul cu fundă verde, cum pe de alta era spîn şi galben ca şofranul, ochios, cu cap mic şi urechi mari, semăna cu acei căţeluşi galbeni fără nici un fir de păr pe ei, cu înfăţişare bătrînicioasă, pe care-i ţin în mînecă unele cucoane, fiindcă sînt frigurosi şi tremură tot timpul. Avea şi o mustaţă subţire, cam de un deget, lungă, întoarsă în jos, lipită ca o scoabă neagră sub nas, peste gură.

După ce trase din ciubuc, să vadă dacă e bine aprins, şi îşi turnă în paharul subţire de cleştar un vin greu ca untdelemnul, făcu semn, cu mîna, lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească ; dar robul ştia ce doreşte stăpînul, aşa încît se şi depărtă cu paşi de stafie, căci îl slujea pe boier umblînd încălţat numai cu ciorapi de lînă şi îmbrăcat într-un fel de capot peticit, aruncat de acesta.

S-a întors cu vioara subt braţ, singur ; la prînz cînta fără ţambalagiu. Aşteptă mult pînă să-i facă boierul iarăşi un semn să înceapă... Totdeauna aştepta, aşa, căci postelnicul, mereu îngîndurat şi cu ochii lăcrămoşi rămaşi în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne, ca să nu se cheltuiască prea mult din făptura lui mică de şofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

— Notele ţi le-ai adus... ?

Bănică începu să tremure şi i se înmuiară picioarele... Coborî cîte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Țiganii ceilalți, care n-aveau de lucru, stăteau întinși pe patul de scînduri, lung cît toată odaia ; aici dormeau ei de-a latul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt — căci se culca la margine, la perete — o lădiță mucegăită de umezeală, fiindcă odaia avea pe jos numai lipitură de lut și bălegar, și din ea scoase caietul de note.

Cînd se întoarse în sacnacsiu, Medelioglu întinse mîna moale și uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul și rămase uimit, căci se aștepta ca notele să fie în transcripție psaltihică, așa cum se notau pe atunci și toate cîntecele de lume, cum de pildă știa că își scria compunerile atît de răspîndite și prietenul său Anton Pann. După aceea îi făcu semn din nou, indicînd notele. Bănică înțelese și le puse pe tipsie, începînd un *capriccio*. Cînta prost, căci era absent, se întreba tot timpul, tremurînd, de unde știa boierul că a învățat notele de la Wiest și ce are de gînd să facă.

Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă, după firea lui posacă și mereu întunecată, nu-i va fi cășunat pe toată omenirea.

Asculta așa, de multă vreme, poate pustiu de gînduri, sorbind rareori din filigeană ori din paharul de cleștar și trăgînd din ciubuc, cînd i se spuse că doi boieri Golești și alți doi boieri tineri întreabă dacă primește musafiri.

Se trezi din visătoria lui de parcă ar fi căzut în apă. În clipa dintîi vru să spună că nu primește pe nimeni, dar pe urmă își dădu seama că boierii Golești, poate pe deasupra chiar foștii aghiotanți ai domnitorului, nu pot fi nici măcar lăsați să aștepte la ușă. Spuse deci să fie poftiți înăuntru.

Ei salutară aproape milităreşte — Ștefan și Nicolae Golescu, Nicolae Bălcescu și Voinescu II — iar el răspunse ducînd mîna la inimă, la frunte și la podea. Îi pofti jos și-l trimise pe Bănică, arătîndu-i pe muteşte, să aducă vin, cafele și ciubucuri.

— Boierule, începu Nicolae Golescu, noi venim din partea „Asociației literare", care este o societate pentru cinstirea scrisului românesc și pentru învățătura tineretului, ca să-ți facem o rugăminte, ce cunoscînd inima dumitale cea simțitoare la tot ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea cuvenită.

Cei patru erau toți foarte tulburați, căci oarecum trăgeau nădejdea că s-ar putea să aibă surpriza ca postelnicul Mede-

lioglu, aflînd despre ce era vorba, să-l elibereze pe Bănică fără nici o despăgubire.

De aceea Nicolae Golescu aştepta, nădăjduind că omuleţul uscat şi galben le va veni întru întîmpinare la jumătatea drumului, dar acesta rămase cu ochii lui prea mari şi moi pierduţi în nesfîrşit.

— Vă rugăm anume să faceţi un act creştinesc şi să eliberaţi pe acest rob al dumneavoastră, care este un adevărat artist, întrucît intenţia societăţii noastre este să-l trimitem la Viena să-şi termine învăţătura şi să se facă acolo cunoscut, convinşi fiind că faima lui va aduce cinste ţării noastre.

Aci, adînc tulburat, Nicolae Golescu se opri într-un gest de aşteptare şi îl privi stăruitor. La fel, ceilalţi trei îşi aţintiră privirea pe făptura mică din faţa lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca şi cînd ar fi fost pe gînduri, Medelioglu răspunse încet şi scăzut :

— Nu-l pot slobozi.

Urmă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul le umplu el însuşi cu vin cele patru pahare de cleştar, dovadă de civilizaţie, căci obiceiul încă era ca să bea toată lumea din acelaşi pahar. Bălcescu descoperi cu uimire că rafturile rotunde de cărţi, care se vedeau în jurul sacnacsiului, nu erau pictate ca în unele case boiereşti, ci erau cărţi adevărate, în greceşte şi franţuzeşte... De altfel, pe o măsuţă erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe drum tovarăşilor săi că se înşală nespus atunci cînd trag nădejdea că acest Medelioglu îl va elibera pe Bănică fără plată. Ştia de la Toma Panduru — care venea din ce în ce mai des în casa din mahalaua Visarionului, ca să se vaiete, plin de amărăciune, de felul crud şi neomenos în care omuleţul acesta, cu scoabă neagră deasupra gurii, se purta cu clăcaşii de pe moşia sa — că Medelioglu nu avea decît o singură moşie, dar mare, Vadu Rău.

Îşi amintea de asemenea de timpul cînd trecea spre Băleşti şi cînd se oprea totdeauna un ceas, două ca să odihnească la Vadu Rău caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-l uitaseră, dar îl preţuiau ca pe un prieten al lor, deşi îl ştiau boier. Vorbeau cu el fără nici o stînjenire ; îi spuseseră de nenumărate ori întîmplări din care ştia că omuleţul uscat şi spîn, din faţa lui, era un fel de fiară, că

era mai rău decît toți ceilalți proprietari din district, care de altfel numai buni nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe gîrla Dîmboviței, tremura și acum la gîndul că ar putea fi descoperit... Toate astea și le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

— Boierule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac... „Asociația" noastră ar vrea să-l răscumpere pe acest țigan și vă rugăm să ne spuneți cît avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mîinile amîndouă pe genunchii lui mari.

Medelioglu reveni din ținuturile pustii și triste, în care-i călătoreau gîndurile, și spuse tot atît de încet și de scurt ca întîia dată :

— Nu e de vînzare...

Cei patru se priviră unii pe alții, nedumeriți, încurcați. Bănică, la ușă, unde încremenise așteptînd, deoarece boierul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întîi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

Medelioglu bătu din palme fără nici o urmă de compătimire și, cînd apăru un arnăut îi arătă ușor cu mîna pe cel căzut, fără să spuie nimic. Acesta înțelese și luă pe brațe trupul lung, dar slăbit de boală al țiganului artist.

Voinescu II, jucîndu-și degetele pe genunchi, stărui cu o voce lipsită de culoare, rece :

— Mi s-a spus că ați cerut pentru el suma de trei sute de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

— Arhonda, nu pot să primesc nici o sumă, fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el...

Spusese aceasta cu aceeași voce moale și iar se depărtă de ei, pe potecile pustiului din el.

Cei patru se priveau și își vorbeau prin ridicări de umeri, făcîndu-și semne, căci gazda nu se uita la ei. Ștefan Golescu stărui de asemeni :

— Vă rugăm totuși să vă gîndiți mai bine... E vorba de un artist, poate de un mare artist.

— Am știut de mult... înaintea dumneavoastră, acest lucru... Și tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

Atunci Bălcescu, nemaiputîndu-şi stăpîni dezgustul, se ridică în picioare ; simţea nevoia să se mişte, să facă un gest.

— Dumneavoastră nu vă daţi seama că nu aveţi dreptul să înăbuşiţi un talent... să sechestraţi un artist... să vă bucuraţi singur de arta lui, care este a poporului întreg ?

— Legea îmi dă acest drept... şi mi-l apăr.

— O lege monstruoasă, care înjoseşte ideea de om.

Ochii lui Bălcescu scăpărau, şi de enervare stîlcea uşor cuvintele.

— N-am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

— Da, scrîşni din dinţi Bălcescu, au făcut-o alţii, alţii la fel ca dumnevoastră.

— N-am făcut-o eu, repetă mai moale Medelioglu şi rămase iar pe gînduri, cu ochii mari, cu urechile lungi şi drepte, cu mustaţa ca o scoabă peste gura uscată, ca un căţel friguros cu botniţă...

Tăcură şi ei înţelegînd că nu mai e nimic de făcut şi se ridicară să plece. Nicolae Golescu, sperînd că s-ar putea să fie totuşi numai o încercare a postelnicului, ca să ridice preţul robului, luă pe frate-său deoparte şi-l întrebă dacă ar fi de părere ca ei, cei doi Goleşti, să mai dea fiecare cîte o sută de galbeni, ca să se poată oferi un nou preţ lui Medelioglu, lucru pe care Ştefan îl încuviinţă.

— Boierule, îţi oferim cinci sute de galbeni pentru răscumpărarea acestui rob.

Erau toţi emoţionaţi, căci era, pe timpul acela, o sumă considerabilă.

Postelnicul rămase mult timp pe gînduri şi pe urmă spuse cu un surîs de mort :

— La vîrsta mea nu am altă plăcere îngăduită decît asta... şi arătă tipsia cu cafele, vin şi ciubucuri... şi cîntecul sublim al acestui rob. Nu mă pot lipsi de el.

Au înţeles că totul e de prisos şi au plecat. Medelioglu a chemat pe Ioachim, vătaful curţii, şi pe arnăuţii de la poartă, pe cel de zi şi pe cel de noapte, şi le-a spus că Bănică nu va mai ieşi niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l îmbrace cu anteriu nou, să-i cumpere papuci noi de meşină. Cînd pleacă el, boierul, din Bucureşti, să ştie că unul dintre arnăuţi va veni

după dînsul ca să stea cu ochii pe țigan, căci îl va lua totdeauna și pe Bănică la moșie...

Ioachim își luă inima în dinți și-i spuse cu o voce totuși sugrumată de teamă :

— Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

Medelioglu clătină din cap.

— Și mie tot așa mi se pare.

Spre București cu chervanele

Trecură cu chervanele Tisa înghețată și se îndreptau acum spre Huedin. Aci fură nevoiți să aștepte cîteva zile pînă să li se mute dricul chervanelor de pe roți pe tălpoaie de sanie, căci cu cît urcau spre țară, cu atît iarna era mai grea. Roțile parte le puseseră atîrnate înapoi, parte le adunaseră într-un chervan mai gol. Mergeau acum foarte ușor, caii călcau pînă la două poște pe zi. Marfa pe care o aduceau nu era prea grea, pentru că era mai toată foarte scumpă la preț, încăpînd în lăzi ușoare. Mai erau, firește, și darurile pe care fiecare chirigiu și însoțitor de chervane le aducea în lădița lui proprie celor de acasă, copiilor mai ales, care-i așteptau cu nerăbdare de aproape șase luni, visîndu-i în fiecare noapte.

După ce lăsară în urmă și Clujul, cînd trecură Mureșul văzură că nu e de glumit, că e o iarnă grea, satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.

După ce trecură și Oltul, la Brașov trebuiră să aștepte multă vreme înainte de a porni din nou spre Bran ; de Valea Prahovei nu putea fi vorba, fiindcă în anul care venea nu se știa dacă va fi gata drumul început încă din vara lui patruzeci și patru, iar trecătoarea de la Juvala era troienită greu, fiindcă de mult nu mai căzuse atîta zăpadă, mai ales în februarie, cînd era nădejde să se sfîrșească potopul iernii.

Și după ce aflară că drumul s-a deschis, trecerea fu o grea încercare, făcută cu mult curaj. Numai niște chirigii îndrăzneți și încercați ca orzarii ăștia din Delea Veche au fost în stare să treacă în trei zile, cu săniile încărcate, de la Bran la Rucăr, de-a lungul Ghimbavului, pe lîngă posada Dîmbovicioarei.

Aci s-au oprit, căci aveau nevoie de odihnă și ei, și caii, și astfel două zile nu dormiră toți, ca de regulă, în chervane, ci rămîneau de pază numai cîte un sfert din ei, cu rîndul; ceilalți se culcau omenește prin casele Rucărului, case de munte, curate ca paharul, făcute din lemn. Venea numaidecît după podul mic o cîrciumă cu mușchi afumat și pastramă strașnică cu gust fraged. Și nici vinul adus de la Valea Mare nu era de lepădat, iar cît privește țuica fiartă dreasă cu dulce și cu scorțișoară, nimic de zis.

Plecară din nou la drum, întremați, și nădăjduiau de data asta să-i prindă Mucenicii acasă, în București. Pentru ei, iarna grea și prelungită era cu folos, acum că trecuseră greu, căci numai dacă ar fi ținut zăpada și înghețul cît mai mult, ar fi putut merge pe sănii pînă în curtea Hanului Șerban-Vodă, unde erau așteptați. Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de Paște, cu lipscănia nouă, așteptată de negustorii subțiri ai Bucureștilor.

Trecuseră Dîmbovița, înainte de Dragoslavele, pe gheață, o trecuseră din nou după aceea și se îndreptau acum pe valea adîncă dintre Mateiaș și Hăruga, spre Stoenești. Cei care urmau să fie de pază la noapte dormeau sau încercau să adoarmă pe țoale și perine în fundul chervanului, iar Mitru și Damian ședeau rezemați de-a curmezișul lui, cam în față.

— Mă Mitrule, mie nu-mi plac oamenii ăștia care să tot țin dă noi, d-alaltăseară, și-i arătă doi călăreți care mergeau în frunte, alături de înaintașii întîiului chervan. Nu-mi plac. Să tot vîră în sufletul nostru.

Mitru îi măsură cu luare-aminte, deși cam de departe. Unul dintre ei, care era atît de înalt că-i atîrnau picioarele mult subt burta calului mărunt de munte, purta o mustață ciupită, iar celălalt era îndesat și cu mustața plină; amîndoi erau încălțați cu cizme și pe umeri aveau epingele seine, groase. Se luaseră în vorbă cu chirigiii de la un ciocan de țuică.

— Vor să meargă oamenii cu noi pînă la Tîrgoviște și le e urît singuri, cu drumul ăsta dă iarnă, răspunse Mitru; totuși, îngrijorat, se întoarse și-i mai măsură înc-o dată cu privirea pe cei doi, căci acum la cotitura drumului îi vedea mai din față.

— Apăi vezi că asta-i... Io i-am întrebat aseară unde merg, și ei mi-au spus că merg la Pitești, cu noi... Fiindcă era

vorba ca noi să mergem pă la Pitești... să lăsăm și p-acolo ceva marfă... Iată, noi am schimbat drumul, l-au schimbat și ei.

— Frate Damian, să știi că ai dreptate. Parcă i-am mai văzut io p-ăștia doi.

Atunci își amintiră, ajutîndu-se unul pe altul, că pe ăștia doi călăreți îi mai întîlniseră ei în sus de Titu, cînd trecuseră pe acolo la ducere spre Cîmpulung, dar atunci erau amîndoi, într-o căruță cu coviltir ; ăla îndesatul mîna caii și călătoreau tot spre munte. Asta fusese pe la prînz ; iar la popasul de noapte din pădure fuseseră loviți cu focuri. Toată noaptea fuseseră împușcături și le vîjîiseră gloanțele pe la ureche. Unul dintre însoțitori fusese lovit în gît și murise pe loc. Alt rău tîlharii nu mai îndrăzniseră să facă... Puștile ghintuite ale celor de la chervane erau mai repezi la foc.

Îl înmormîntaseră la Valea Rea pe bietul rumân — care lăsase acasă trei copii — și plecaseră mai departe.

— Ce-i de făcut, Mitrule ?... Ăștia, dacă nu azi, apăi mîine o pornesc razna înainte, ca să dea dă veste tîlharilor că ne întoarcem...

Chirigiul de pe capră prinse ceva din cele spuse de Damian și întoarse și el capul, neliniștit. Ceilalți doi oameni dormeau înváluiți în sarici, în fundul chervanului.

— Mă Gligore, tu nu i-ai mai văzut pă cei doi călăreți care merg pă lîngă chervanu lui Danielopolu ? Ăia dă lîngă înaintaș ?

Gligore se aplecă într-o parte, pîndi o altă cotitură și pe urmă spuse cu glas de om fără grijă :

— Da' mă, io cu ăștia am băut la crîșma dîn Titu... Să vede că să întorc și ei acasă.

Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită și erau răsfirate unul deasupra altuia, cu coviltirile lor mari, ca într-o vedere, zugrăvită cu multe caturi sau ca anumite priveliști la intrarea unor biserici... Mergeau cu mare grijă și la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuș. Oamenii coborîseră din sănii și țineau în brațe drugi, gata să împiedice lunecarea. Ici, colo, copacii se aplecau încărcați de zăpadă ca de o povară albă, diafană și rece.

Mitru și Damian nu mai vorbiră cu nimeni, dar cînd ajunseră în vale, fiecare arătă țeava pistolului cîte unuia dintre cei

doi călăreţi şi le cerură să se dea jos de pe cai, neîntîrziat. Nici unul dintre aceştia, luat prea repede, nu avu timp să-şi scoată pistolul, dar cel îndesat sări dintr-o dată cu calul într-o parte, după o casă, că se apropiau de un sat aşezat pe coastă. Au tras focuri după el, dar nu l-au putut nimeri, deşi era zăpadă şi copacii goi : s-a pierdut într-o vîlceluşă. Pe cel rămas l-au descusut, l-au bătut, dar mare lucru n-au putut să scoată de la el. Chiar şi faptul că purta pistolul ascuns nu dovedea cine ştie ce, căci omul era la drum şi afară de asta tăgăduia că ar fi avut vreun gînd rău. Le spuse că el şi prietenul său nu mai mergeau pe la Piteşti, tocmai de frica hoţilor, că de aceea se ţineau de chervane. Ei îl legară burduf şi-l trîntiră în fundul chervanului, în care erau păstrate o parte dintre roţi. Se pregătiră să înfrunte un atac care, dacă nu venea în noaptea aceea, ar fi putut veni în cea următoare... Avea să fie însă foarte greu pentru ei, pe drum cu chervanele astea mari ca nişte care cu fîn : pe zăpada albă, ele constituiau ţinte uşoare.

Oamenii erau acum mînioşi. Graba de a sosi în plină iarnă la Bucureşti se vedea necontenit legată de mari primejdii. Cei mai mulţi se jurară că fac ultimul lor drum peste graniţă cu chervanele. E adevărat că se cîştiga un ban mai mult, cu care se mai ajutorează omul, ca să-şi împlinească nevoile, dar nu face. Uite, pe bietul Dobre, pe care-l îngropară la ducere, îl aşteaptă acasă trei copii... şi cu ce nerăbdare ! Ce pot ei să le ducă acestor copii în locul tatălui lor ?... Bulendrele pe care le-au cumpărat, punînd fiecare cîte un galben, doi, ca să le facă mai uşoară întîlnirea cu cei ce şi-au pierdut sprijinul... şi atît. E tot ce le vine înapoi.

— Mă Damiane, mă... io, ce să zic ?... Încerc la doi-trei ani drumu ăsta, că am casă grea, mă... Şapte copii, mă, şi dîn lucru cu mîna e tare greu să ţii nouă guri, mă... Dar tu... mă ? Tu care eşti becher ?... Dă ce-ţi pui tu viaţa pentru marfa lui Dobrovici, care să îngraşă dîn munca noastră şi pune în fiece an alt rînd dă grăsime pă el, ca stejarii care pun alt rînd dă grosime ?

Cel ce întrebă pe flăcăul pandurului era meşterul Gavrilă Ruse.

Îşi pipăi cu silă barba, crescută mare de tot, căci nu se mai bărbieriseră unii din ei cu săptămînile. Era atîta mînie şi dezgust în vorbele meşterului, încît Damian se simţi îndatorat

să-i spuie drept că adună bani, ca să-l răscumpere pe tată-său şi să-l aducă la Bucureşti.

Meşterul Gavrilă Ruse îşi îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea şi începu să tragă cu nădejde pînă cînd ieşiră scîntei în găoacea pipei, apoi scuipă afară din coviltir şi se întoarse iarăşi către oameni.

— Bună-i deprinderea asta a nemţilor dă a trage din lulea... Numai că nu-mi ajunge mult iarba asta ticăloasă pă care-o aduc, fiindcă am făcut greşeala să dăruiesc la cîţiva prieteni asemenea lulele, într-un rînd cînd m-am întors dă pă drum, şi acum trebuie să le aduc şi tutun, dă cîte ori vin... Da' vezi că şi la gust e mai bună luleaua cînd o bei împreună cu alţii, aţi văzut cum fac nemţii ? Cu cana dă bere dănainte... Da' ca să nu uit vorba, tu, mă Mitrule... tu n-ai dăcît un copil, fetiţa aceea care-ţi seamănă dă parcă ai făcut-o singur... Dă ce ţii s-o laşi, mă, fără tată ? Că tu ai putea s-o scoţi, oricum, la căpătîi cu ce iei sîmbăta dă la Dobrovici...

— Am şi io casă grea, meştere... Am pă mama la Popeşti-Vasilaţi, am pă socru-miu... soacră-mea... două cumnate...

— Da' ce, mă ?... Socru-tu stă pă capul tău ? El avea prăvălia lui, nu era rău cojocar după cîte ştiu... că am început a ucenici împreună !

— Păi dă cînd l-a înecat gîrla, dă nu au scăpat dăcît cu viaţa, el şi ai lui o duc greu... El e cam bolnav şi nu poate lucra. I-au slăbit ochii.

— Ei, asta-i, mă Mitrule, să puie ochelari, mă, că slavă Domnului e încă în putere... Îl cunosc dă mult... Să tot aibă patruzeci şi patru-patruzeci şi cinci dă ani. Într-o vreme am lucrat chiar împreună, la un meşter dă pă lîngă Sfînta Vineri. Pă urmă şi-a deschis el prăvălie, pă seama lui.

Mitru nu mai răspunse. Ar fi fost prea mult de spus.

Înainte de miezul nopţii, urmau să treacă vreme de trei-patru ceasuri printr-o pădure de fagi. Se hotărîseră să scoată un rînd de înaintaşi, că săniile mergeau mai mult singure la vale, pe zăpada întărită, şi să trimită înainte, pe drum, o ceată de opt-nouă călăreţi. De vor fi atacaţi, vor şti ce să facă cei rămaşi în urmă ; iar de vor fi lăsaţi să treacă, şi numai după aceea vor fi atacate chervanele, ei să se întoarcă, să-i ia din spate pe tîlhari. Îşi mai vorbiră şi de semnele pe care să şi le deie de la depărtare cu trumpeta pe care-o cumpăraseră de la

Lipsca. Era nevoie să se înştiinţeze unii pe alţii cum stau lucrurile.

Prevederea se dovedi plină de înţelepciune. Se înnoptase de mult, era o noapte albicioasă din pricina zăpezii şi cu cerul pufos, cînd ceata de călăreţi, la o cotitură în pădure, dădu peste un morman de buşteni aşezaţi de-a curmezişul drumului. Ţineau puştile la subsuoară şi în fiece clipă erau gata să tragă. Descălecară şi duseră în grabă caii după copacii mai groşi ; ei înşişi se ascunseră după alţi copaci, tot aşa de groşi. Aşteptară cîteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atîta zăpadă, dar nimic nu se văzu mişcîndu-se. Damian veni, iuţind pasul, după copacul unde se găsea Mitru, care, fiind ceva mai în vîrstă, avea cuvînt în fruntea cetei.

— Ei, ce facem ?

— Dracu ştie !... Nu să vede nimic... Oricum, trage două focuri, ca să zgîndărim, să audă cei din urmă şi să se oprească la o cît mai mare depărtare.

Lui Damian îi trecu un fior rece prin şira spinării... Simţi că i se înmoaie braţele. Faptul că nu vedea pe nimeni, că se ştiau pîndiţi, ochiţi, că nici nu ştiau de unde vor fi atacaţi îl împiedica să gîndească şi îi tăia răsuflarea. Parcă, ascunşi după copaci, erau diavoli muţi, nu oameni. Încercă să mai întrebe ceva, dar vorbele îi pieriră în gît, glasul nu-l mai asculta. De frică să nu se înmoaie de tot, nu mai întrebă nimic. Îşi pipăi numai cuţitul de oţel, ascuţit, din tureatca cizmei şi pistolul din teaca de piele. În ele îi era nădejdea. Altfel lupţi de la un pas... cînd vezi cu cine lupţi.

Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart bolta cerului şi pe urmă hăuliră sfărîmîndu-se peste muscel. Oamenilor li se scutură zăpada de pe crăci în cap.

— Acum, măi, hai să dăm la o parte trunchiurile astea... Voi încărcaţi-vă iar puştile, le spuse celor patru care rămăseseră la pîndă.

— Şi dacă trag în noi ? întrebă Duţă Lecu, unul dintre însoţitorii chervanului lui Danielopolu.

Mitru îl privi, surîzînd în umbră.

— N-au puşti ghintuite ca ale noastre... nu pot să pîndească prea d-aproape, şi, cît dă cît, e noapte. Nu toţi plumbii nimeresc.

— Ce noapte, că să vede parcă s-a crăpat dă ziuă, Mitrule, parcă n-ar fi înainte dă miezu nopţii.

Patru oameni lăsară puștile și începură să dea trunchiurile de copac la o parte. Ceilalți, cîte doi, de o parte și de alta a drumului, pîndeau, intrați cam la zece pași în pădure, gata să tragă.

Peste cîteva clipe, zbură șuierînd un plumb, care mușcă din coaja unui trunchi din drum și făcu să răsune, iar hăulind, valea toată. Damian îngheță. Cei patru oameni se ascunseră și ei după trunchiuri.

— Împingeți, așa ascunși cum sînteți, mă Neagule... Voi nu trăgeți, mă, dacă nu vedeți nimic.

Mai pocniră două-trei focuri, dar astea mai puțin ochite. În scurtă vreme, copacii fură așezați de o parte și de alta a drumului, ca niște metereze, toți oamenii trecură în dosul lor, jumătate cu fața la pădure spre dreapta, iar cealaltă jumătate cu fața la stînga ; caii fură trecuți după un pîlc de copaci, mai deși, mai groși.

Atunci Mitru îi spuse lui Duță Lecu să sune din trumpeta cumpărată la Lipsca, așa cum fusese înțelegerea. Niciodată de cînd era lumea nu răsunase așa ceva pe acolo, pe valea asta împădurită ; aerul înghețat păru că se crapă. Parcă era noaptea de apoi.

Se auzi un vîjîit de focuri, din urmă, de la chervanele care înțeleseră ce se întîmplă, și peste vreun sfert de ceas acestea trecură pe drum în goana mare. În cîteva clipe fură în afară de bătaia puștilor, care încercară să tragă în plin, în cai, dar tîlharii trăgeau alături, speriați de sunetul neîntrerupt de trumpetă, de focurile de dinapoi ca și de cele din față.

Cînd oamenii lui Mitru își luară și ei caii de dîrlogi ca să-i încalece, tîlharii înțeleseră că lupta a fost zadarnică, dar tot mai slobozîră cîteva focuri. Un plumb îi mușcă din coapsă lui Mitru și doborî calul subt el. Ceilalți descălecară din nou ; traseră pînă cînd Damian îl desprinse pe Mitru de subt calul ucis și îl urcă în șa la dînsul, apoi încălecă și el alături și porniră toți în goana cailor.

★

La Tîrgoviște îi desfăcură legătura pe care i-o făcuseră ei în grabă și, la han, veni o femeie care spălă rana cu apă fiartă și-i puse deasupra o cataplasmă de buruieni. Apoi îl legă strîns.

Pe tîlharul prins îl dădură dorobanților.

Mitru stătea acum culcat pe moale, în chervan, şi nu se văietă o clipă în cele două zile cît mai merseră pe tălpoaie. Dar deodată se porni o căldură din senin, cum de mult nu se mai pomenise la vremea Mucenicilor. Zăpada începu să se topească văzînd cu ochii. Nu mai puteau sta în chervane decît dezbrăcaţi, căci se înăbuşeau. Drumul începu să devie un fel de ciulama de zăpadă şi noroi. Pe la Răcari fură nevoiţi să scoată tălpoaiele şi să puie din nou roţile, căci altfel nu mai puteau trece peste muşuroaiele din porumbişti. Mergeau puţin pe drum, cît era drum, încercau mai mult peste cîmp, dar toate şanţurile şi gropile erau acum pline de apă. Ca să treacă un pîrîu revărsat, ocoliră pe lîngă Butimanu ; se frămîntară ziua întreagă, căutînd un loc mai potrivit în care să nu se înfunde roţile. Ardea soarele ca în plină vară şi oamenii lepădaseră nu numai cojoacele, ci şi flanelele, de rămăseseră numai în pieptare şi cămăşi.

Au făcut pînă la Bucureşti patru zile în loc de una, ocolind prin păduri, unde erau mai ales la adăpost de soare, iar zăpada oarecum îngheţată. Mitru nu se putea coborî, dar nici nu putea spune că rana îl doare cumva. Nu se putea sprijini pe picior, atît.

Au răsuflat abia cînd s-au văzut în marginea oraşului, făcîndu-şi socoteala că acum pot să ducă marfa la nevoie şi cu căruţe aduse de acasă.

Blestemînd, căci drumul se făcuse ciulama de noroi şi în oraş, ba încă mai rău, chiuind, au trecut de uliţa Tîrgoviştei, urmăriţi de către trecători, de la ferestrele caselor, din pragurile prăvăliilor, ca un alai domnesc.

Uruiau acum chervanele — era după vecernie — pe caldarîmul Podului Mogoşoaiei, cînd se duse vestea în tot Tîrgul din Lăuntru că vin chervanele de la Lipsca. Negustorimea începuse să se adune la Hanul Şerban-Vodă de pe Lipscani, unde avea să se încheie călătoria. Acolo veneau şi cei care voiau să cumpere — ce se găsea de vînzare — înaintea altora, şi acolo veneau şi rudele celor plecaţi.

Hanul Şerban-Vodă se afla între biserica Zlătarilor şi Sfîntul Gheorghe, vreo două sute de paşi de la Podul Mogoşoaiei pe mîna stîngă, şi avea o curte mare ca de două-trei pogoane. În loc de garduri avea de jur împrejur, pe toate patru laturi, un fel de lungi magazii de zid. Pe uliţe, magazia era împărţită în prăvălii, toate la fel, cît lungul hanului, cu un fel de trotuar îngust în faţa lor. Înăuntru, spre curte, erau patru intrări

pe patru laturi. Podul magaziilor, destul de înalt, de zid şi el, slujea ca depozit pentru mărfuri. Uşile prăvăliilor, şi înăuntru intrările la depozite, erau întemeiate pe arcade de zid, care aminteau arhitectura brîncovenească, deoarece, în 1704, arzînd hanul clădit de Şerban-Vodă, fusese reclădit în parte de Constantin Brîncoveanu.

La colţul dinspre Lipscani, ca şi la cel făcut cu Uliţa Nemţească, prăvăliile aveau frontispicii pentagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganţă, cu toată vechimea şi înfăţişarea lor dărăpănată. În fundul curţii nesfîrşite se aflau şi nişte locuinţe la catul de deasupra, unde încă mai trăgeau negustorii veniţi de aiurea, dacă nu găseau ceva mai bun. Celelalte încăperi însă erau mai mult „canţălarii“ ale marilor bancheri, care finanţau aducerea de mărfuri şi care le păstrau acolo în depozite, pînă cînd, plătind, marii negustori ridicau treptat ceea ce cumpăraseră.

*

Era tîrziu, noapte de-a binelea, cînd chervanele, făcîndu-şi loc cu greu pe uliţele înguste, deşi multe prăvălii erau închise la ora aceea, intrară pe subt bolta ca un gang a porţii dinspre uliţa Lipscani. Maidanul dinlăuntru, parcă nesfîrşit, era aproape pustiu.

Cam în mijlocul curţii, spre dreapta, oprite la o magazie mare de scînduri, lîngă ruina unei bisericuţe, două căruţe braşoveneşti încărcau nişte lăzi la lumina faclelor. Alte facle arătau în fund, pe dreapta, locul unde urma să tragă chervanele, deosebit fiecare la arcada depozitului său. Întreg maidanul care copleşea magaziile era o băltoacă din pricina zăpezii topite şi caii fură siliţi să tragă din răsputeri, opintindu-se din nou. Pentru cei care veneau pe jos se găsea pe partea dreaptă un fel de trotuar pietruit cu bolovani mici de rîu, dar nădejdea era tot la cizmele cele groase, cu care omul — dacă le are — calcă unde vrea. Marii bancheri şi negustori începuseră să sosească însă cu birjile şi caleştile. Încet, încet tinda cea mare de jos a hanului se umplu de negustori, unii şi mai aşa, cei mai mulţi în caftane şi cu şepci ruseşti în cap. Erau bancherii Hillel, Pavlicioni, Meitani, Sakelarie (Sakellario) şi alţii. Danielopolu, care adusese marfă pe cont propriu, deşi avea prăvălia peste drum, se lăsă puţin aşteptat, ca şi Dobrovici.

În schimb, Hagi Curti sări printre cei dintîi din caleașcă. Aștepta o ladă de ceasornice, aduse cu chervanul lui Dobrovici. Au desfăcut apoi ici și colo unele lăzi de încercare, s-au ciorovăit și s-au tocmit.

Danielopolu, venit în sfîrșit, nu știa la ce preț să se oprească, iar proprietarii marilor prăvălii de pe poduri îl zoreau, că se apropia Paștele.

Nimeni nu se mai gîndea, nu se mai uita la cei ce trecuseră prin atîtea cumpene pînă să aducă marfa cu bine... Doar ai lor, cîți apucaseră să vie. Oamenii care înfruntaseră atîtea primejdii zîmbeau năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors. Își țineau copilașii de mînă sau îi ridicau în brațe, stîngaci, cu puterea dulce a așteptării...

Lipsiseră mai bine de o jumătate de an ; dar nici acum însoțitorii nu puteau merge noaptea acasă, căci trebuiau să predea marfa după condici, fără să se amestece nimeni altul, la început, în rosturile lor ; ceilalți dintre oameni, chirigiii, luîndu-și caii de căpestre, se pregăteau să plece pe jos pînă acasă la ei, în mahalua Orzarilor, însă atunci rudele lor, tot chirigii, vestiți de călăreți, sosiră cu brașovencile să-i ia, aducîndu-le, cu prilejul acesta, și pe unii dintre cei dragi, care se arătau nerăbdători, bucuroși de darurile așteptate.

Dobrovici se înveseli foarte, aflînd că nici o ladă de marfă nu i s-a pierdut și că e pagubă numai un însoțitor, care nici nu era de la chervanul lui, și de calul ucis subt Mitru. Pe rănit îl trimise cu caleașca lui la doctorul Mayer, care se întorsese de o lună și el de la Budapesta. Acesta desfăcu legătura rănii, o pipăi și spuse că merge foarte bine, că osul nu e atins. În două săptămîni flăcăul va putea merge fără băț. Îi spălă cu grijă locul, îl înfășură din nou și-l trimise înapoi cu caleașca la han.

Dar Mitru nu putea să aștepte două săptămîni, el ceru să fie dus numaidecît acasă.

— Unde să mergi, mă Mitrule, acasă ? Da' cine poate trece gîrla în noaptea asta ?... Toate podurile sînt păzite ! spuse mirat Fănică Teică, unul dintre lucrătorii care acum desfăceau cu tesla încă o ladă de încercare.

— Trec cu o luntre pă la Radu-Vodă. Vreau să fiu în noaptea asta acasă. Ce să fac p-aici ?

Mitru nu mai putea de dorul fetiței și al nevestei și i se părea că tot n-are nici un rost să mai rămîie pe lada pe care stătea întins.

— Ei, băiete, tu să fii sănătos ! Dă două zile mănăstirea e înconjurată dă apă... A venit Dîmbovița mare. Mahalaua Tabacilor e jumătate subt apă.

Mitru simți că-i îngheață tîmplele. Nu putu să răsufle și se chinui fără folos să se ridice.

— Mahalaua noastră e subt apă ?...

— Nu știu dacă toată, că nimeni nu poate trece gîrla, și omul puse mîna să smulgă mai ușor scîndura lăzii.

— Mă fraților, spuneți, mă, ce știți ? Voi cum ați trecut ?

— Păi tu nu vezi că noi sîntem toți din Dobroteasa ? E primejdie ca podurile să fie luate la noapte dă apă.

L-au dus sus într-o odaie cu vreo cinci paturi, acum goale, și i-au pus pe o masă costiță de porc, deși era în postul cel mare, și o sticlă cu vin. Dar omul nu se atinse nici de una, nici de alta. Toată noaptea, cît era lumina stinsă, se bătu cu gîndurile în tăcere, ca să-l lase pe Damian să doarmă tihnit pe patul de alături. Deși rupt de oboseală, Damian ținuse să-l veghieze pe bolnav. Totuși, uneori, Mitru se zvîrcolea atît de tare, că Damian se deștepta și aprindea îngrijorat lumînarea.

— Mitrule, ție ți-e rău, mă omule... Îi pipăia fruntea, gîtul. Arzi ca focu, mă.

Dar bolnavul nu se gîndea la el.

— Mă, frate Damiane, ce-or fi făcînd ai mei în ceasu ăsta ? Mai trăiesc oare ? Suiți pă casă, așteaptă să să prăbușească zidurile subt ei și io nu pot să-mi ajut fetița și nevasta...

— Mitrule, nu pier oamenii așa ușor... Mai sar vecinii. Pă urmă, casa ta nu e chiar în malu apei.

— Ei, cînd vine apele... Acolo la noi acoperă totu, pînă subt poalele Filaretului.

— Pă urmă e și socru-tău acolo, și soacră-ta... Nu e femeia fără ajutor...

— Oameni bolnavi... ce pot să facă ? Sînt și speriați dă apă, dă acum zece ani, dă cînd Dîmbovița le-a luat totu, dă i-a lăsat pă drumuri.

Damian simți că trebuie să facă ceva, ca să-și liniștească prietenul, și deși era frînt de somn și oboseală, se sculă și se îmbrăcă.

— Ascultă, Mitrule, dormi liniştit, că uite, io mă îmbrac şi cum oi şti, cum n-oi şti trec gîrla, iar mîine dimineaţă îţi aduc veşti dă la fetiţă şi dă la nevastă...

Mitru tăcu şi îşi lăsă capul într-o parte. Niciodată nu ar fi îndrăznit să-l roage asta pe Damian. Dar dacă s-a hotărît prietenul său să facă asemenea lucru, să ia apa în piept, neîndoios că va trece gîrla înainte de ziuă, cu orice preţ. Se linişti o clipă şi uşurarea îi veni şi din faptul că-i dădură pe neştiute lacrimile, i se înmuiară în sfîrşit ochii care ardeau şi-i simţea mereu tari în orbite...

Deodată îl pătrunse alt gînd, ca un ascuţiş de cuţit.

— Ascultă, Damiane, nu trebuie să treci apa... cu orice preţ... Aş fi neom pînă la sfîrşitul zilelor mele să ştiu că ţi-ai pierdut viaţa din pricina mea. Dîmboviţa asta e turbată cînd se umflă.

Dar Damian îşi trăsese cizmele, îşi pusese un pieptar de dimie şi din prag îi făcu semn că nu mai e timp de stat la vorbă.

*

Nu fu cihar atît de greu pe cît se aşteptase. Ostaşii de la podul de piatră, care avea numai picioarele de piatră, se arătară înţelegători, aflînd că omul se ducea să scoată din casă un copil, şi-l lăsară să treacă la un ceas cînd nici nu avea cine să-l vadă. O luă apoi înainte pe Podul Calicilor pînă la Sfîntul Nicolae de pe Prund, după asta tăie dealul Mitropoliei şi o ţinu într-una pe subt viile Filaretului. Cînd ajunse în dreptul fîntînii lui Cantacuzino, era ziuă şi văzu toată cîmpia acoperită de apă. Prin curţile de subt deal, care acum era ca un mal, fuseseră cărate tot soiul de calabalîcuri şi fără îndoială că, în afară de cei ce le păzeau prin ogrăzi, în fiece casă se mai aflau încă două-trei familii dormind îngrămădite. Apa nu părea adîncă, rareori ajungea la burta cailor... Bărbaţi şi femei umblau pe uliţe ca pe nişte rîuri, unii în luntre, alţii pe un soi de plute făcute la întîmplare, pe care le împingeau cu prăjinile. Erau unii şi în ălbii. Dar cei mai mulţi mergeau în care şi căruţe care înaintau greu şi încet, dar înaintau. Cu o căruţă, pe care o tocmi la preţ bun, izbuti Damian să treacă spre uliţa Lînarilor, unde, la capăt, se găsea casa lui Mitru Tabacu, o că-

suţă cu două odăiţe şi tindă la mijloc. Nu-i găsi de loc speriaţi pe ai casei. Fiind aproape în curtea bisericii, erau pe un soi de dîmb, la care apa nici nu ajunsese măcar. Nu era chiar o revărsare ca în anii grei... Cînd auziră că s-a întors Mitru, se dezlănţui în casă o bucurie de nedescris. Nevastă-sa începu să plîngă şi îi străluceau ochii de lacrimi. Socrul, soacra, cele două cumnate au căzut în genunchi la icoana cu candelă roşie, mulţumind lui Dumnezeu că l-a adus sănătos. Damian spuse că Mitru nu poate veni astăzi, că trebuie să dea în primire marfa, dar că vrea să-şi vadă nevasta şi fetiţa. N-a stat mult, a urcat în căruţă femeia şi fetiţa oacheşă, care tremura şi întreba necontenit, dar tot ea îşi răspundea.

— A venit tăticu, mămico ?... A venit... Nu vine la noi acasă ? Şi ridicîndu-şi capul îmbrobodit către Damian, care o ţinea în braţe cu duioşie fără margini : Nu vine tăticu ?

Gherghina, nevasta lui Mitru, era o femeie mică, tare slabă, cu ochii mari şi frumoşi, dar duşi în fundul capului, de părea bolnavă. Nu se gîndea însă la starea ei, ci la copil.

— N-o slăbesc frigurile pă fetiţă. Către seară începe să ardă, zace şi geme pă pat şi nu pot să-i fac nimic.

Mahalaua Tabacilor era de obicei plină de mlaştini şi mirosea nu numai de la multele tăbăcării, ci şi de la tot ce căra Dîmboviţa ca murdărie şi mortăciuni.

Damian nu se duse la han decît ca să-i lase lui Mitru fetiţa şi nevasta, apoi se întoarse cu căruţa subt Dealul Filaretului. Un prieten, tabac de-al lui, îi adusese vorbă de la meşterul Licsandru Hergă, pe care-l văzuse în zori, că azi-dimineaţă oamenii din cinci mahalale vor merge toţi la mitropolit, să-i ceară să mute morile de pe Dîmboviţa. De-o sută de ani mahalagiii din partea locului cereau Mitropoliei să desfacă morile, care împiedicau curgerea grabnică a rîului, şi aproape în fiecare toamnă şi primăvară erau pricină de revărsare. Dacă Mitropolia le-ar fi desfiinţat pe ale ei, pe cele din jos de Podul Beilîcului, atunci şi boierii — siliţi la nevoie — şi-ar fi desfăcut şi ei morile de la Gorgani, de la Sfîntul Elefterie, de la Grozăveşti şi mai ales cele din jos de mahalaua Tabacilor.

Astăzi avea să fie însă ultima dată cînd mergeau la mitropolit să-l roage. Dacă nu înţelegea de cuvînt nici acum, ştiau ce aveau de făcut, căci tabacii îşi luaseră cuţite şi amnare la ei. Aveau şi şomoioage, şi găleţi cu păcură asupra lor. Pînă seara dădeau foc la toate morile. Se adunaseră ca la două-trei sute

de oameni, bărbaţi şi cîteva femei, plini de mînie. Întrebarea fu, cine să vorbească mitropolitului ? Se hotărîră să-l cheme pe profesorul Axente Sever, şi astfel Damian, împreună cu Fănică Teică, cel care avea casa din jos de cotul gîrlei şi căruia apa îi luase de data asta tot, plecară la profesor, care şedea în vremea aceea pe undeva pe lîngă biserica Antim.

Nu putură ajunge pînă la mitropolit, care le trimise vorbă printr-un sachelar că el nu poate să strice veniturile sfîntului lăcaş ; atunci se hotărîră să treacă toţi podul de piatră şi să ardă morile.

Coborîră printre prăvălii pe Podul Calicilor, dar în faţa Hanului Golescu le ieşiră înainte dorobanţii Agiei, cum şi arnăuţii Mitropoliei, ca să le spuie că numai oamenii stăpînirii au voie să treacă dintr-o parte în alta, întrucît este primejdie să se prăbuşească podul.

Licsandru Hergă, voinicul cît un munte, meşterul de la pieile crude, puse mîna în pieptul ceauşului şi-i arătă picioarele de piatră ale podului.

— Îţi baţi joc dă oameni ? Cum o să-l ia apa cu picioarele astea ?

— Aşa e porunca, omule, vezi-ţi dă treabă... Tu nu vezi ce turbată e apa ?

Locul era îngust, cel mai îngust, de pe cursul apei, numai matcă, iar puhoiul pămîntiu vuia năprasnic. Dar malurile erau ridicate şi bine întărite cu sute de bulumaci şi cu propte puternice, din trunchiuri întregi de stejari şi fagi cojiţi. În dreapta se afla o casă cu vreo trei caturi, făcută parcă din două-trei case, amestecate între ele subt acelaşi acoperiş. Pe un fel de jumătate pridvor se-ngrămădea lume, care privea cu spaimă creşterea apei, din nou îndîrjită la ceasul acela. În stînga, era o casă lungă ca o magazie, ridicată de la apă pe un fel de costişe de cîţiva paşi. Întărită şi ea cu zeci de bulumaci şi joasă, casa cuprindea prăvălii şi tarabe, de parcă ea singură alcătuia o piaţă întreagă de zarzavaturi şi făină. Se mai găseau, pînă acum în primăvară, grămezi de cartofi, gulii, morcovi, sfecle, ridichi mari, funii de usturoi şi ceapă şi altele. Negustorii, cu fote dinainte, priveau de asemeni cu îngrijorare, iar cînd apa aducea, ca de la o rupere, coşuri cu zarzavaturi răsturnate, tarabe pe care le răsuceau vîrtejurile şuvoiului, scaune cu bulendre luate de apă, oamenii se închinau, galbeni la faţă. Dincolo de apă, la capătul celălalt al podului, pe unde trecea mai departe Podul

Calicilor, erau numai cafenele turcești și cîrciumi grecești. Acolo, în fața lor, unde erau de obicei așternute scoarțe ori măsuțe cu scăunele, stăteau acum în picioare, înghesuiți, sute de oameni care priveau creșterea treptată, dar cu întreruperi, a apei. Știau că dacă va trece de partea de piatră a picioarelor și se va ridica spre bîrne, însemna că va ajunge chiar pînă la pragul bisericii lui Bucur și atunci trei sferturi din malul drept ar fi fost înecat... Dar deocamdată primejdia sta pe loc, și dacă o să dea Dumnezeu să se schimbe vremea și să înceteze căldurile, putea trece și necazul acesta, alegîndu-se cu cît se stricase și cu spaima.

Amenințarea cea mare venea de la rupturile de case și trunchiurile de copaci luate de apă, care loveau ca berbecii în tot ce întîlneau în cale, se încălecau unde era puțină opreliște, năruiau tot.

— Iarnă lungă cu zăpadă multă în februarie... iarnă pînă la Mucenici. Ce vrei ? îl întreba Bolliac pe locotenentul Deivos de la pompieri, trăgîndu-l de centiron și necăjindu-se că ochelarii nu-l ajutau să vadă prea departe ; veniseră și ei cu cei mulți din boierime și negustorime în acest loc de urmărire îngrijorată a semnului știut de toți.

— În mahalaua Izvorului, apa e largă ca un lac, cît vezi cu ochii.

Din sus, tîrîți vijelios, se văzură înotînd, dar mai mult duși de apă, vreo cîțiva porci țigănești cu rîturile ascuțite și urechile tari ; guițau înspăimîntați, din pricină că se tot izbeau de un acoperiș și de alte rupturi, cînd încercau să iasă spre mal. Erau la început doi. În urma lor plutea încă unul.

— Ăștia să îneacă, jupîne... ăștia să îneacă, spuse clătinînd din cap și căinîndu-l un vînzător, care cîntărea după ochi, în mînă, o legătură de usturoi, cerută de un mușteriu bărbos.

— Cum o să se înece ?... Porci de baltă, ăștia nu se îneacă.

— O să-i rupă roata morii mai jos.

— N-o să-i rupă, că morile sînt oprite, ca să nu-și piardă roțile.

Atunci se văzu venind din susul apei, în picioare, într-o luntre îngustă de baltă, un om îmbrăcat cu un zăbun peticit. Era vădit că încercase să se ție de porci, dar acum îl ducea puhoiul la întîmplare. Nu avea decît o prăjină lungă cu care nu putea vîsli, dar putea împinge.

— P-ăsta știu că-l belește stăpînu-su, că n-a avut grija porcilor.

Cînd luntrea se apropie izbindu-se de zarzavaturile și de rupturile de lemn care jucau pe apa înspumată, oamenii văzură lămurit că flăcăul, mereu în picioare, era alb ca varul și nu mai era stăpîn pe luntrea îngustă. Prăjina era poate mai lungă decît adîncimea apei, dar tăria șuvoiului, iuțeala lui amețitoare, nu-i mai îngăduia să prinză cu ea sprijin la fund. Acum toți priveau îngroziți și așteptau să-l vadă răsturnat, strivit de vreunul din picioarele podului, în jurul căruia rotea apa învîrtejită cu spumă ca zăpada gălbuie. Unii îi strigau : „Sări, sări pe mal". El privea mereu țintă la pod, pierit la față. Dar în ultima clipă, flăcăul încă mai alb la chip, avu iscusința să atingă cu prăjina ușor, numai atît cît trebuia, piciorul podului ca să se poată strecura. Puțin de-ar fi apăsat mai tare, se răsucea în loc și se răsturna. Trecu în cîteva clipe.

*

În fruntea cetelor de tabaci, mînioși că nu pot trece podul, Axente Sever se uită în dreapta, se uită în stînga, apoi le șopti ceva la ureche lui Damian și lui Licsandru Hergă, cel voinic ca un taur. Amîndoi începură să se apropie pe nesimțite și uitîndu-se parcă în altă parte, așa cam pe nebăgate de seamă, îi luară ușor în brațe pe cei doi arnăuți, împingîndu-i pe pod. Tabacii ceilalți prinseră mișcarea și împinseră puternic toți odată.

Dorobanții nu mai putură trage în arnăuți încurcați cu gloata, care în cîteva clipe trecu podul, lăsîndu-i năuci în urmă.

Dincolo, mulțimea privitorilor începu să strige, bucuroasă de o asemenea izbîndă, chiar dacă întîmplarea nu-i prea privea. Însă pe unii îi privea, căci erau acolo, de partea cealaltă, și membri de-ai „Frăției". Erau Bolliac, Deivos, Ana Ipătescu și alții, amestecați cu mulțimea. Nespus de bucuroși ieșiră înaintea celor din frunte, și pe urmă lumea, umplînd acum ulița, care o lua ocolit la dreapta, se îndreptă spre cele trei mori mari ale Mitropoliei. Erau cele mai mari din București, fiecare din ele aducea mai mult venit decît o moșie. Semănau de departe cu niște magazii uriașe de lemn negru și erau jumătate așezate pe dubasuri lungi, ca să se poată ține tot la apă adîncă, fiindcă iezătura nu le era de ajuns la cîtă putere cereau pietrele lor.

De pe toată lungimea în oraş a Dîmboviţiei acesta era singurul loc unde se adunau toate şuvoaiele gîrlei, într-o adîncime aproape statornică.

Acum mergeau toţi bucuroşi de întîia izbîndă şi încă mai îndîrjiţi ca la început. În grabă, negustorii care-şi ţineau tarabele afară traseră marfa înăuntru, dar înghesuiala era atît de mare, că unii păşeau din iuţeală şi peste tarabe.

După ce trecură şi podişca peste Bucureştioara, de-a lungul căreia se mutaseră mai toate scaunele de măcelărie ale oraşului — de rămăsese pe lîngă biserica Batiştei (adică tot pe Bucureştioara) abia zece-cincisprezece prăvălii — mai bine de o sută de calfe îşi luară cuţitele cu ei şi alergară după prietenii lor tabaci să le dea ajutor.

Ajunseră pe maidanul plin de paie şi bălegar, mare cît cinci arii, unde carele dejugau aşteptîndu-şi rîndul la măcinat. Şi aici arnăuţii Mitropoliei le ieşiră înainte cu pistoalele întinse. Oamenii se opriră o clipă. Unul dintre morari le veni în faţă.

— Oameni buni, nu faceţi vreo nechibzuinţă. Mîine o sută de brutării nu vor avea făină pentru pîine. O să rămînă lumea flămîndă... N-o să aibă copiii ce mînca.

— Nu mai au nevoie dă pîine, bieţii dă ei, că i-au înecat apele voastre, ticăloşilor... Foc !... Daţi foc, fraţilor, strigă Licsandru Hergă.

Faclele erau aprinse, dar oamenii şovăiau în faţa pistoalelor întinse.

Ana Ipătescu se întoarse spre Axente Sever :

— Dacă dăm buzna, după ce ăştia îşi descarcă pistoalele, n-avem ce-alege de ei... Poate nici nu trag.

Dar Axente Sever era îngîndurat şi nu răspunse. Numai cînd Licsandru Hergă, cel cît un munte, întrebă şi el ce e de făcut, Axente Sever răspunse întorcînd spatele spre moară :

— D-apoi c-aşteptaţi puţin, mă fîrtaţilor, că arnăuţii au acum privirea rea... Dacă cercăm acum, trag... Staţi să-i mai înmuiem puţin.

Peste cîteva clipe, cei din urmă începură să împingă iar. Ana Ipătescu trecu, în învălmăşeală, printre arnăuţi, dar scăpă ea singură, şi acum ajunsese pe maidanul din spatele lor. O lăsară acolo ; o cucoană singură, aşa de frumos îmbrăcată ca ea, nu li se părea primejdioasă. Se proptiră pe picioare ca să ţie piept celorlalţi. Un diacon ieşi însă din moară, trecu podişca şi veni la Ana.

— Au ce ești dumneata, boieroaică, ori ce ești ? Nu ți-e frică dă Dumnezeu ? Dacă te afurisește Înaltpreasfîntul ? Nu ți-e frică dă iad ? Se închină și scuipă. Auzi, cocoană ?

Dar Licsandru Hergă îi răspunse cu glasul lui de buhai :

— În iad o să meargă el, mitropolitul, o să mergeți voi toți, boaitelor, că din cauza voastră pier copiii oamenilor.

Vuietul mulțimii crescu atît de mult, încît se văzu că din nou vor încerca oamenii să treacă spre mori.

Axente Sever făcu semn lui Fănică Teică și celor din față să mai ție oamenii, apoi veni la Damian și la Hergă, șoptindu-le ceva. Ei înțeleseră că arnăuții trebuie și aci cuprinși în brațe. Cei ce veneau în urmă, purtînd facle aprinse, își făcură loc în față. Mulțimea vuia într-una, întrecînd vuietul apei. Diaconul trebui să intre din nou în moară, pentru că tot timpul oamenii îl luau în rîs, ba începuseră să și arunce în el cu rupturi de gard. Atunci, Ana Ipătescu veni pe neașteptate și smulse o faclă din mîna unei femei. Pînă să alerge arnăutul după ea o azvîrli de pe mal cu atîta putere, că falca căzu în spatele morii pe scîndurile așezate pe capetele dubasurilor. Paznicii începură să strige la cei din moară să stingă facla. În clipa aceea, Axente Sever făcu semn lui Damian și lui Hergă. Arnăuții încercau să țină mulțimea de oameni care împingeau, proptindu-se unul de altul. Cînd văzură pe deasupra capetelor cuțitele lungi pe care le învîrteau calfele de măcelari, arnăuții înțeleseră că, de-or face moarte de om, nici unul dintre ei nu va mai scăpa cu viață. Așa încît a fost foarte ușor să fie luați în brațe de cei mai îndrăzneți dintre tabaci și, tîrîți în învălmășeală, ajunseră toți pe podișcile morilor. Peste un sfert de ceas, vîlvătăile se ridicau în slavă, pîrlind, lingînd pereții de bîrne. Oamenii chiuiau de bucurie. Diaconul fu bătut pînă la sînge, dar și lui, și lucrătorilor li se dădu ajutor să iasă la timp dintre flăcări.

Înalt, slab, cu fruntea osoasă și ochii în fundul capului, Axente Sever își mîngîia barba lungă care îi înconjura obrajii, lăsîndu-i bărbia în față cu totul goală ; se aplecă spre dascălul greoi ca un baci care era alături de el.

— Bun început, măi frate... Apoi cu ficiorii ăștia ai mei nu m-oi teme că m-oi face de rușine... Calfele astea, tabacii ăștia, or fi, zic zău lui Dumnezeu, în fruntea revoluției.

*

Cu arderea morilor Mitropoliei, supărare mare nu fu. De mult populaţia cerea cu îndîrjire desfiinţarea lor. Aşa că Vodă Bibescu se supără de formă, auzind văicărerile mitropolitului, care coborîse cei cîţiva paşi, de la Mitropolie la palatul lui vodă, ca să se plîngă, dar de luat nu luă nici o măsură împotriva tabacilor, chiar cînd văzu de la fereastra de sus a palatului noianul de flăcări şi fum.

*

Sosind din timp la han, ca să înceapă predarea mărfii la una din magaziile din dreapta, Damian abia avu timp să urce, doar cîteva clipe, sus la Mitru, ca să-i dea punga cu bani pe care acesta i-o încredinţase spre păstrare după ce fusese rănit. Îl găsi nespus de fericit, jucîndu-se cu fiică-sa, oacheşă, cu ochii mari şi atît de slabă, în timp ce, slăbită şi mereu speriată şi ea, tînăra lui nevastă, aproape un copil, îl privea obosită şi înduioşată.

— Mitrule, am să-ţi dau ceva... Şi fiindcă Mitru nu pricepea, Damian adăugă nedumerit : Ceva ce mi-ai dat în păstrare... ştii ? Cînd ai fost rănit, economiile tale de drum.

Acum, Mitru pricepu, fireşte, dar făcu un semn moale cu mîna :

— Ţine-i încă la tine... pînă cînd mă mut acasă... Ţi-i cer io... cînd o fi... acum dă-mi numai un galben.

Damian se miră că nu-i ia, ca să-i dea nevestei, să-i păstreze ea, dar îi făcu pe voie. Scoase din chimirul de la brîu şase sfanţi şi i-i dădu.

Cîteva zile pînă la Blagoveştenie, prietenul său nu numai că nu-i mai ceru lui Damian nici un galben, deşi se mutase acasă, dar îl rugă chiar să păstreze mai departe punga pe care i-o dăduse, ba îi mai întinse şi alţi treizeci de galbeni, pe care-i primise drept simbrie, pe timp de şase luni cît fusese în ţara nemţească, spunîndu-i să-i pună tot acolo, la el în pungă. Începuse să meargă acum destul de bine, piciorul nu-l mai supăra şi îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la Blagoveştenie, că era cu frupt de peşte. Se găti deci a treia zi şi el mai curat şi, pe la prînz, trecu gîrla din Dobroteasa, peste podul de la moara lui Ghica. După ce luă un urcior cu vin de la un cîrciumar cu-

noscut, de subt Mitropolie, se îndreptă pe Podul Beilîcului, spre biserica Sfîntului Nicolae din Tabaci, umblînd pînă la carîmbii cizmelor prin noroiul de zăpadă topită.

Apele se retrăseseră în matca lor ; totuşi mlaştinile dinspre Bellu erau încă de vreo patru-cinci ori mai mari ca de obicei. Fiindcă o parte din şuvoiul apei, scăpat de strînsoare, aruncase spre aceste mlaştini multe dintre cele ce tîrîse cu el, zeci de femei şi copii din mahala, umblînd desculţi şi suflecaţi pînă la genunchi prin apa rece ca gheaţa, adunau, în zilele acelea, fel de fel de lucruri de printre răchite şi trunchiurile găunoase de sălcii. Rupturi de mobilă şi scînduri, zdrenţe, zarzavaturi de tot soiul, morcovi şi cartofi, ceapă mai ales. Copiii se băteau îndeosebi pe nuci, căci pesemne se prăbuşise undeva, izbită de apă, vreo magazie cu nuci, care acum pluteau pe întinsul mlaştinii ca o lintiţă gălbuie. Foarte mîndru era un băieţandru care găsise o halcă întreagă de pastramă neagră de capră, pe care o purta fericit pe umăr.

— Nu vezi că e plină dă noroi, mă Costică ? Ce-ai să faci cu ea, mă ? îl întrebă o bătrînă uscată, cu vîrful nasului apropiat de bărbie.

— Nu mai spune, lele Fănţoaie... Aoleo, oi fi vrînd să ţi-o dau cumva dumitale ?... Ei las' că o spală mama acasă bine şi pă urmă o punem la prăjit în tigaie...

Şi băieţandrul aduna de zor şi nuci, pe care le vîra în sîn, umflîndu-şi cămaşa murdară.

Damian era aşteptat cu masa întinsă în odaia cea mai mare, cea de la faţă, în care locuiau socrul şi soacra. Era un pat şi în tindă ; aci dormea, după cîte a înţeles el, Mitru cu nevasta şi, ghemuită într-un leagăn, ca un căruţ, spînzurat de un fus culcat, fetiţa. Leagănul fusese potrivit cînd fata era micuţă, căci putea fi mişcat de mama ei, noaptea, cînd dormea. Acum era cam scurt, căci cu banii pe care-i dăduse încă de la întoarcere Gherghinei, ca să cumpere scînduri, soacră-sa cumpărase azi de-ale mîncării, peste cît hotărîse Mitru, „că ea are obraz".

Masa fusese pusă pentru vreo doisprezece inşi, cinci urmînd să stea pe pat, alţii în faţa lor pe un scaun ca o laviţă, iar în capul mesei, într-o parte, boiereşte, socrul, de cealaltă parte soacra. Şi masa era tot după felul boieresc, deşi fără carne. După ce luară cîte două-trei ţuici cu măsline şi icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei, aşternută cu pînză

albă, o oală de șapte-opt ocale, plină cu borș de crap, din care scoseseră în fața fiecăruia, în străchini, cîte două-trei bucăți, dar bucăți, nu glumă.

Soacra, o femeie cam îndesată, cu o gură mare și nasul mic, cu bărbia lată și ieșită înainte, trecută bine de patruzeci de ani, dar încă bălană, își tot îndemna musafirii, care de altfel nu așteptau să fie rugați.

— Hai, Lino, că d-asta n-aveți voi în fiecare zi... Și le umplea iar străchinile.

În afară de Damian, musafiri mai erau țața Lița, o bătrînă care ședea pe aceeași uliță, și fata ei, Lina, o văduvă cu fața brăzdată, cu dinții căzuți încă de tînără și care vorbea ținînd mîna în dreptul gurii. Veniseră de asemeni un bătrîn și o bătrînă, care se pare că fuseseră și ei bogați pe vremuri, dar acum erau scăpătați și fără îndoială că o duceau greu.

Socrul, puhav, fălcos și stacojiu, trăgea mereu, îndemnînd pe alții, din urcior. Mîncau musafirii, dar mîncau și ai casei, socrii și cele două cumnate, mișcînd într-una fălcile și plimbînd mîncarea cînd pe măselele dintr-o parte, ca niște ghemotoace vizibile, cînd pe cele din cealaltă parte. Nu mîncau mai de loc Damian, care se sătura din te miri ce, și Mitru, care părea cam bolnav. Gherghina n-avea timp să stea jos, că nu mai pridideau aducînd la masă ori ridicînd de pe masă și turnînd vin în cană... Totodată trebuia să aibă grijă de plita cu ochiurile de gătit din tindă unde se prăjeau încă niște piftele de cartofi și gogoși tot de post.

Socrul nu prea vorbea, era tăcut la mîncare, dar soacra se arăta nespus de vorbăreață și îndeosebi îi plăcea să vorbească numai ea.

— Ei, ce mese dădeam noi, pînă nu a venit prăpădul dă apă să ne ia tot. Rămîneau musafirii la noi cîte două zile, uneori, și mîncarea dă pă masă nu să sfîrșea niciodată... Veneau des și ipistați dă la Agie... Ba dă vreo două ori chiar căpitanul Costache, da' era numai ceauș atunci... Parcă-l aud : „Sarmale ca astea făcute dă mîna dumitale n-am mai pomenit, cocoană Pulherio !" Că nu mă scotea din cocoană Pulherio... Și nu-i mai rămînea nimic în strachină... Ei, acum nu mai vine, că nu mai avem nici o avere... nu mai avem prăvălie. Ce casă cu patru odăi aveam... Ei !... ei !... și vacă în grajd și brișcă cu cal. S-a duu... uu... s... Uite, așa, s-a dus tot pă apă. Am scăpat

în noaptea aia numai cu cămășile pă noi, într-o barcă dă la Agie... O așteptasem pînă în zori urcați pă casă.

Bărbatu-său, Eftimie Colcitu, avea acum vreo patruzeci și cinci-patruzeci și șase de ani ; fusese în tinerețe calfă de cojocar, apoi meșter mărunt, dar izbutise într-o vreme să-și deschidă prăvălia lui proprie și, fiind meșteșugar iscusit, dar mai ales negustor isteț, în vreo zece ani făcuse avere... Duceau la tîrg, la Urziceni, la Titu, la Fierbinți căciuli, cojoace și scurteici noi, nu numai din cele făcute în prăvălia lui, de cele vreo zece calfe și ucenici — care munceau de dimineață pînă noaptea tîrziu, uneori duminica — dar și marfă cumpărată ieftin de la alți meșteri nevoiași, care nu aveau unde să și-o desfacă. De cînd cu „prăpădul“ însă, cum spunea Pulcheria, parcă se rupsese ceva în el... Nu mai putuse să-și facă din nou prăvălia și, după ce încercase să intre ca meșter la alții, se lipsise. Nu voia să ajungă, cum spunea el, din cal măgar și nici muncind la alții nu putea cîștiga cine știe ce. Se mutase cu familia și stătuse vreo cîțiva ani ceva mai departe, într-o casă dintre vii, unde plătea chirie numai un galben pe an, că proprietarul era bucuros să fie cineva acolo, ca să nu i se fure gardul și ușile... Fetele cele mari apucaseră să guste din fruptul bogăției, că ele aveau, acum zece ani, cînd cu „prăpădul“, între treisprezece și paisprezece ani, pe cînd cea mică, Gherghina, n-avea pe atunci decît vreo zece ani și nu-și mai amintea acum mare lucru din bogăția de altădată. Se trezise muncind ca o roabă în casă, disprețuită de surorile ei, care se socoteau cucoane, fiindcă trăiseră bine și așteptau să se mărite cu boieri, ori măcar cu negustori de frunte. Pe la treisprezece ani îl întîlnise pe Mitru și se măritase cu el, pe cînd cele mari rămăseseră și pînă azi nemăritate. Cu lucrători nu s-ar fi căsătorit ele nicidecum, iar alții, cei pe care ar fi vrut să-i ia de bărbați, nu le găseau pe plac... La un an după ce s-a născut fetița, s-au mutat toți mai aproape de oraș, în căsuța lui Mitru, la care acesta a mai adăugat o odaie de paiantă, din nuiele și lut dat cu var, în care dormeau acum cele două cumnate. Mitru cu fetița lui și nevasta s-au mutat în tindă, iar socrilor le-a lăsat odaia „mare“ de la față. Aceștia au socotit că-i fac o deosebită cinste mutîndu-se la el, și la un Crăciun ori la un Paște, cînd, greoi și cu ochii puțin tulburi, cojocarul dădea mîna celor doi „copii“ — lui Mitru și Gherghinei — să i-o sărute, o făcea cu o mîndrie rece de popă... Pînă cînd,

într-o zi, Mitru s-a lipsit de această cinste. El se lipsise, însă nevastă-sa, nu... Ființa cea mai oropsită din familie și tare chinuită, căci uneori, înainte de măritiș, tată-său o bătea cu cureaua, căpătase un fel de spaimă și, ca un cîine bătut mereu, era și acum fericită în clipele în care ai ei îi aruncau o vorbă bună, iar cînd erau supărați, o cuprindea deznădejdea și nu știa ce să mai facă. Mitru se supăra văzînd-o bolnavă și atît de tîrîtă la picioarele lor, nemaiștiind ce să le facă numai să le intre în voie, pierzîndu-și capul cînd îi vedea nemulțumiți. Acum, la masă, el fierbea de mînie privindu-și cumnatele, amîndouă voinice, bălane și cu bărbia mult dusă în față ca o falcă de cal, la fel cu mama lor, așezate temeinic pe pat, îndopîndu-se cu poftă și, laolaltă cu toți ceilalți, golind mereu cana cu vin. Gherghina tocmai intra cu o tavă de pește prăjit, aprinsă la față și stropită toată de untdelemnul încins în tigaie.

— Froso, fii tu bună și stai puțin la prăjit gogoșile, ca să vie Gherghina să mănînce și ea, o rugă Mitru pe cumnată-sa, în timp ce el așeza perina subt capul fetiței care ațipise în fundul patului.

Frosa îl fulgeră cu o privire de oțel. Falca i se lungi și mai mult, a dispreț.

— Da' ce, mă Mitrule, m-am băgat slugă la nevastă-ta ?... Hei, dacă era vorba să mă bag la stăpîn, găseam io ceva mai bun decît să slugăresc la un tabac. Cel puțin atunci aș ști că iau și simbrie... nu slugăresc numai pă mîncare și îmbrăcăminte.

Pulcheria se supără și ea.

— Auzi, cum poți să spui așa unei fete ca Frosa ? Dumneata știi cum a crescut ea la mine ? Nici un nasture n-am lăsat-o să coasă, că aveam două slujnici, și acum ce vrei să vă slugărească pă voi ?... și-i dădură lacrimile, fața cu bărbia dusă în față i se schimonosi de durere, ca a unui copil bătrîn. C-așa-i cînd omu n-are noroc și ajunge la ușa altuia, ca bietele mele fete... Că atunci cînd aveam io... și o lungi așa mereu, vreun sfert de ceas, scîncindu-se și vorbind cam fără șir.

Lui Mitru îi venea să deie un picior în masă și s-o răstoarne, dar se uită la Damian și se stăpîni. Cînd însă intră Gherghina, o trase lîngă el cu sila, pe scaun.

— Lasă să să ardă dracului gogoșile alea și stai aci cu noi să mănînci și tu... Că nu mai pot să te văz slugărind așa.

Dar Pulcheria izbucni și mai tare. Plîngea acum de-a binelea, cam smiorcăindu-se.

— Auzi, să să arză gogoșile pă care le-am plămădit io, dă le-am pus șofran și vanilie... Asta mi-e răsplata pentru truda mea ? C-am muncit toată dimineața... c-am vrut ca toată lumea să fie mulțumită acum cînd avem și noi un ban în casă...

De aceea-i poftise și pe vecini. Pulcheria poftea vecinii ca să le arate că are, căci era făloasă, voia să se știe că ea nu e ca altele din mahala, calică.

Dar ce era al ei era al ei... Avea, ceea ce se spune, inimă bună. Nu pregeta să ajute pe cineva. Dădea cu ușurință cînd vedea pe cineva că nu are, dădea de sus și mai ales era foarte mîndră de bunătatea asta a ei... și de muncit muncea, dar nu era pricepută de loc într-ale gospodăriei. Nu era de nici un folos, căci orice lucru făcut cu gîndul de folos răspundea într-o parte cu o pagubă. Dacă punea un petic la ruptură, apoi era tăiat dintr-o haină bună. La bucătărie însă se pricepea, și dacă ai fi lăsat-o și ar fi avut din ce, toată ziua ar fi gătit. Pe orice bani punea mîna, se grăbea să facă din ei fripturi, iarna piftii dichisite cum știa ea, plăcinte cu orice prilej. Zicea ea că-i place să vadă lumea din jurul ei mulțumită ; trebuie adăugat... și să fie lăudată ; că ea în afară de pește, din care ar fi mîncat oricît, nu mînca mare lucru ; zicea c-o îngreuiază și-o apasă în gît... În fiece duminică făcea plăcinte, pe care bărbatu-său și cele două fete le mîncau cu mare poftă, ba chema la plăcinte și musafiri, și toți îi spuneau de fiecare dată că nicicînd n-au pus în gură lucruri așa de bune. Ea era fericită, își amintea de vremurile îmbelșugate de odinioară.

Se făcuse aproape seară și încă se căra la masă. După ce mîncară gogoșile, se întorseseră iar la crap prăjit adus în tavă. Lacrimile fură uitate și musafirii tot închinau urciorul, cu voie bună, povestind neîncetat fel de fel de întîmplări din viața lor.

Damian ascultase tot timpul fără să scoată o vorbă. Se întreba numai ce caută el acolo... Abia la urmă pricepu de ce a fost chemat. Tocmai începuse să toace de vecernie la mănăstire și la biserică, iar ei erau tot la masă. Pulcheria aduse vorba aproape din senin, după ce-l îndemnase să ia din gogoși și să bea.

— Ce zici dumneata, musiu Damian, dă asta ?... Ai mai auzit ginere să nu aibă încredere în socrul lui, negustor dă frunte ?... Să nu-l respecte ? Şi întorcîndu-se spre musafiri : Uite, vă iau şi pă dumneavoastră martori şi vă întreb... Aştepta răspunsul.

Damian era nedumerit — mai ales că i se spunea musiu întîia dată în viaţa lui — dar Mitru pricepu unde bate soacră-sa, care de altfel nu se opri, ci duse lucrurile mai departe.

— Auziţi, a venit cu bani din ţara nemţească şi în loc să-i dea „dumnealui" să-i păstreze, i-a dat lui musiu Damian. Noi nici nu ştim măcar cu cît a venit... Spune şi dumneata !... Şi iar se întoarse spre prietenul lui gineri-său.

Damian, intimidat de ea, şi neştiind prea bine cum stau lucrurile, se grăbi să spuie aşa, fără nici un rost :

— El mi-a dat să-i ţin... Io am vrut mereu să-i dau înapoi.

Pulcheria se umflă în pene, privind spre bărbatu-său, care tăcea cu fălcile stacojii încleştate, cu ochii mici, rotunzi, de gîscan.

— Ei vezi ? Vezi ! Ţi-am spus io ?.... Musiu Damian a vrut să-i dea banii înapoi. Şi adresîndu-se acum musafirilor : Uite, aşa face şi cu simbria lui ! Nu-i dă toţi banii „dumnealui" în mînă. Nu. Mai opreşte şi îi ascunde, dă te miri cum îi trăsneşte pîn cap. Am găsit bani nu numai în buzunare şi pă subt saltele, dar şi după icoană, pîn lîna dă la plapumă... ba şi subt streaşină... Auzi, subt streaşină ! Mă mir, zău, dă cum i-a trăsnit prin cap aşa ceva... Se închina şi aştepta aprobarea martorilor, dar musafirii văzură că Mitru, cu faţa lui mare şi palidă, îşi muşca buzele. Le fu teamă să spună vreo vorbă. N-avură curajul să-l ruşineze pe tabac, aşa cum nădăjduia soacra... Numai Damian întrebă mirat, însă cu vocea scăzută :

— Da' ce, dumneavoastră umblaţi prin buzunarele omului?

— Dacă-ţi spun că ascunde din bani ?... reluă ea, fără să bage de seamă sensul cuvintelor, reţinînd numai uimirea goală a lui Damian. Să poate una ca asta ? În loc să-i dea „dumnealui", care are atîta bătaie dă cap cu cumpărăturile ?... Că să scoală omu cu noaptea în cap, dă să duce la piaţă... Mitru, nu

zice nimeni, ceva dă el... dar el știe ce știe la tăbăcăria lui, iar bietu bărbatu-miu vine aproape dă prînz cu picioarele rupte dă oboseală, umflate.

Mitru își mușcă buzele, ca să se stăpînească, și spuse mînios, dar fără să strige, mai mult mîrîit :

— Da' ce, io îl trimit ?... Ce nevoie am io dă cumpărături ?... dă plăcinte și fripturi, tot la trei, patru zile ?...

Atunci, pentru întîia dată, jupînul își descleștă fălcile.

— Io mă duc să cumpăr numai ca să te ajut... că pă mine mă cunosc toți negustorii și îmi dau ce e mai bun și îmi lasă și din preț.

— Ce nevoie am io dă ce e mai bun ? Ce nevoie avem noi dă cumpărături ? Nu sînt decît un biet lucrător. Io și cu nevastă-mea ne mulțumim cu o fiertură acolo... numai să avem cu ce îmbrăca și încălța fetița, să nu mai umble cu piciorușele goale prin noroi... să-i luăm și ei un pătuc, ceva, că s-a zgîrcit toată în leagănu ăla ! zise Mitru fără să se mai stăpînească, aproape tremurînd.

Niciodată Damian nu-l văzuse atît de mînios și îndurerat. Încălzită de vin, Pulcheria deveni și mai bătăioasă.

— Dumitale nu-ți trebuie dăcît o fiertură, fiindcă așa ai fost învățat... da' vezi că noi am fost altfel obicinuiți...

Ca să-și îndreptățească lăcomia și pretențiile, socrul și soacra hotărîseră, ei înde ei, că Mitru trebuie să aibă aur mult ascuns.

— Hei, nu vine el cu nimica toată dă acolo, dă la Lipsca aia... îi spusese cojocarul fie-si Gherghina, iar Pulcheria clătinase din cap, că negreșit așa e.

— Maică, tu trebuie să-l iscodești, fusese de părere mamă-sa. Să descoperi unde-și ține auru. Că nu-l ține în ladă. Ai văzut, am încercat dăgeaba cu cheia. E bine să stai cu ochii pă cheie, cere-i bani și pîndește-l și vezi chiar atunci dă unde-i scoate, că așa-i dai dă urmă... Pîndește-l mai ales noaptea. Ia-te după el cînd iese p-afară. Poate că-i pune pîn magazie pă undeva, pă la cotețu purcelului, cine știe unde-i trece pîn cap, că e fățarnic și fără inimă.

— Vezi, poate dai dă vreo hîrtie, fusese de părere și cojocarul... uită-te la ea. Poate îi ține la zaraf.

Gherghina îl pîndise o vară întreagă, îi tot ceruse cheile ca să vadă unde le ține. Îi ceruse bani pe neașteptate, anume pentru ca el, din pripeală, să descopere locul unde-i ține și astfel ai ei, care o țineau din scurt tot timpul, să dea de urma aurului, dar nu aflase nimic, căci omul cu adevărat nu avea nimic.

Ei se socoteau jefuiți de un drept al lor și îl urau crîncen. Îi cereau totdeauna pe un ton disprețuitor :

— Hai, dă, că ai dă unde... că n-o să sărăcești pentru un galben, doi, acolo... Credeau că tot ei îl fac astfel de rușine.

El răbda ; ținea la nevastă-sa și mai ales la fetiță. Acum mai ales, de cînd se întorsese de la Lipsca fără să arate în nici un fel că are bani, ei erau încredințați că-i ține în vreo ascunzătoare.

— E fățarnic rău, Pulcherio... Crezi tu că a venit d-acolo numai cu șase sfănțihi ?

Pentru ei dovada fusese deci făcută. Mitru își ascundea banii.

— E bine ca omul să cunoască ce i să cuvine lui și ce să cuvine altora... reluă Pulcheria, uitîndu-se disprețuitor.

— Ce vreți să vi să cuvină ? întrebă Mitru, cu fălcile aproape încleștate. Să vă mulțumiți cu ce să găsește...

Ea se întoarse mirată spre cei din stînga, apoi spre cei din dreapta... Pe urmă îl privi pe Mitru foarte liniștită, drept în ochi.

— Cum, cu ce să găsește ? Da' ce sîntem noi în casa asta ? Nemișcată, cu falca de jos dusă înainte, aștepta răspunsul.

Mitru își mușcă buzele, ca să se stăpînească, și apoi încet, hotărît, puse pumnul lui mare pe masă.

— Știu io ce sînteți ? și ridică din umeri a nedumerire.

— Păi vezi ? te întreb ce sîntem noi în casa asta ? stărui Pulcheria, crezînd că l-a înfundat și că el nu poate să răspundă.

Mitru mîrîi tăios, privind în dreapta și în stînga ca un dulău sîcîit, care totuși nu vrea să muște.

— Nu știu, io nu v-am chemat... Întreabă pă bărbatu dumitale, poate că știe el mai bine...

— Dă ce vrei să-l superi acum pă „dumnealui" ? Știi că dă cînd cu nenorocirea e bolnav dă inimă și nu poate face ni-

mic... Hei, să fi fost el sănătos, n-am mai fi stat noi să răbdăm mojiciile tuturora.

Mitru își mușcă buzele iar și se uită la Damian, apoi la nevastă-sa.

— Ca să coși un cojoc nu să cere cine știe cîtă sănătate.

— Da ? S-o înceapă acum iar dă la început, dă la ac ?... După ce-a avut prăvălie cu zece calfe și ucenici ?

Pulcheria era îndurerată și mînioasă, aflînd că i se mai poate pretinde unui om, care a trăit atîția ani din munca altora — numiți lucrători — să muncească acum el însuși pentru ca să aibă ce mînca.

— Dacă vrea să scape dă mojiciile altora, nu-i alt mijloc mai bun... scrîșni Mitru.

Gherghina, albă la față ca varul, îl văzu că fierbe, și ochii ei mari, speriați îl rugau să se liniștească. Totuși el mai mîrîi, privind pe subt sprîncene spre Damian.

— Să coasă și muierile astea două... c-ar putea face un cojoc pă noapte... pentru ele mai mult am luat io dă lucru acasă și pentru „dumnealui", că văd că vă e rușine să să știe că lucrați... Am luat pă numele meu... da' nu mi-a trăsnit pîn cap că o să mă lăsați să le cos io singur noaptea întreagă... după ce stau cît stau în tăbăcărie, otrăvit dă putoarea pieilor.

Proastă, ațîțată de vin în pălăvrăgeala ei interesată, și părîndu-i-se mereu că l-a înfundat, că l-a făcut de rușine față de ceilalți, Pulcheria nu se lăsă de loc. Voia să scoată cu orice preț banii de la Damian.

— Ce-i dacă lucrezi și noaptea ? Cum vrei să-ți crești copilu dîn cei trei lei pă zi pă care-i iei dă la fabrică ? Fetelor mele nu poți să le ceri să facă ce n-au învățat. Pentru altceva au fost crescute... Ei, o să să mărite ele și atunci o să vedem ce-ai să mai născocești, lipsit dă inimă cum ești.

Mitru nu mai zise nimic. Se gîndea numai la necazul lui. Da... voia să-și crească fetița. E slăbuță... bolnavă de friguri... A încercat să-i ia lapte. Nu s-a putut, că i s-a cerut să ia pentru toată lumea. Totdeauna trebuie să cumpere atît cît să-i sature bine mai întîi pe ei și apoi vine rîndul fetiței și al nevestei, care fără îndoială că o să dea în oftică de cît muncește chinuită în casă.

Îi e milă de nevasta asta a lui, dar e și furios pe ea că-l leagă de mîini și de picioare. Din pricina ei, lui îi este cu neputință să pună în casă o adevărată orînduială. Ea este aceea

care dă totul... Spune că dă numai să nu audă vorbe. Nici nu se atinge de mîncare cîtă vreme ceilalţi toţi din casă nu sînt sătui. Poate el s-o lase flămîndă ? Mai degrabă se spînzură decît să-şi vadă nevasta nemîncată. De aceea ia de lucru noaptea acasă... de aceea, din doi în doi ani, se duce la tîrg în ţara nemţească. Pentru ca să-i dea nevesti-si o aripă de pasăre, trebuie să aducă în casă două găini. Dacă nu sînt două găini, ea, cu inima ei bună, dă totul celorlalţi şi rămîne flămîndă. Mitru a încercat într-o zi de ceartă să-i alunge, dar femeia a spus că ea îşi face seama... că nu-şi poate goni părinţii în drum.

Damian îl vede că a căzut pe gînduri şi înţelege ce-l frămîntă. Nu ştie cum l-ar putea ajuta... Îl vede şi Pulcheria tăcînd şi crede că l-a pus la pămînt, că l-a făcut de ruşine. Anume îşi făcuse ea socoteală să poftească lumea la masă, ca să arate şi faţă de străini cum se poartă Mitru cu socrii. Totuşi n-a putut scoate banii de la Damian... Flecară şi dîrză revine, o ia de la capăt.

— Cine vrei să ţie banii şi socoteala casei dacă nu „dumnealui" ?... care nu e oricine, care e părintele nevestei dumitale. Cine vrei să fie mai mare în casa asta ?

Mitru simţi ceva ca un venin fierbînd în el şi spuse apăsat, scurt, ca o tăietură de oţel :

— Io... înţelegi ? Io...

Ea reveni, fără să priceapă tăria răspunsului lui, la vorba cu care i se păruse că îl înfundase adineauri şi pe care o vînturase, fără îndoială, în lungile discuţii şi socoteli dintre ea şi bărbatu-său.

— Dacă nu e el cel mai mare, atunci ce e el în casa asta ?... Ce sîntem noi toţi aci ? I se părea că la asta nu e cu putinţă nici un răspuns.

Atunci Mitru se aplecă spre ea, peste masă, şi-i spuse încet, dar aproape şuierat, cu ochii negri, arzători, în ochii ei :

— Ce sînt cei care umblă pă furiş în buzunaru altora şi iau ce nu e al lor ?

Încremeniră toţi... Jupînul singur părea că nici nu aude, că nu e de faţă. Pulcheria păli. Se întoarse către cei de faţă.

— Îmi spune asta în faţa musafirilor ? Să cunoaşte că este un ţărănoi, un ţopîrlan. Vorbi apoi scurt către Gherghina. Să-l laşi... Auzi ? Să-l laşi !... că bărbat mai găseşti, dar părinţi nu...

Mitru nu se mai putea stăpîni. În strîmbătura feţei lui se vedea o furie fără margini. Vru să spună ceva aspru, dar în clipa aceea Gherghina se lăsă moale în genunchi, cu o spaimă fără seamăn în ochi şi abia putu să îngăimeze :

— Nu faţă dă străini, Mitrule, nu faţă dă străini...

Dar el nu-şi mai putea pune frîu, pentru că de prea multă vreme clocotea.

— Vreţi să ştiţi ce sînteţi în casa asta ? Mereu întrebaţi ce sînteţi ! Atunci ascultaţi... Sînteţi nişte trîntori nesăţioşi care au secat stupu în care au fost primiţi. Nu sînteţi părinţi, sînteţi nişte lepre, aţi mîncat viaţa fetei voastre. Se ridică aproape răsturnînd masa, luă în braţe fetiţa care şedea între perne şi se întoarse spre Damian. Hai, Damiane, că io am sfîrşit cu ăştia.

Şi bătrîna, şi cele două fete ale ei începură să ţipe vorbe fără rost. Bătrînul încercă întîi să pună mîna pe cuţit, dar amintindu-şi cît de voinic era Mitru — chiar dacă avea rana la picior — dădu drumul înapoi cuţitului şi se strînse în el însuşi, otrăvit.

Gherghina căzuse moale, cu ochii albi, şi nu mai ştiu nimic de ea. Atunci Mitru dădu fetiţa din braţe lui Damian, iar el ridică de jos ca pe o moartă pe nevastă-sa şi se îndreptă spre uşă, purtînd-o pe braţe.

Bătrîna îi sări înainte, ţipînd din toate puterile :

— Să-mi laşi fata... E fata mea... fata mea...

Dar Mitru nu se mai putea opri acum.

— O fi fata dumitale, da' mi-a dat-o popa mie... Dă-te la o parte, că te zvîrl dă nu te vezi.

*

O luară înspre Dealu Filaretului. Damian era parcă abătut.

— Şi pentru asta, mă Mitrule... ca să mănînce ăştia plăcinte duminica, a muşcat plumbu dîn tine ? Pentru asta, la fiece doi ani înfrunţi tu moartea ?

Mitru spuse doar atît :

— Ei, acum s-a isprăvit...

Femeia s-a deşteptat pe drum şi, cînd a dat cu ochii de bărbatu-său, cînd s-a simţit în braţele lui, a început să plîngă ca o nebună.

— Credeam că m-ai lăsat acolo.

— Cum o să te las ? Nu ești nevasta mea ? Hei, nu zic nu... bărbat ca mine mai găsești tu... da' părinți ca ei, nu crez.

— Și ce facem, Mitrule ? Tremura, căci din nou o cuprinsese groaza de ce va fi.

— Le lăsăm tot ce-i acolo... Am cincizeci dă galbeni, ne găsim o altă casă. Tu nu vei mai slugări atîta lume... iar io nu voi mai munci și noaptea... că asta ne duce pă amîndoi în mormînt, dă rămîne fetița singură pă lume. Trebuie să dorm și io un ceas, două pă noapte.

— Nu să poate să nu-i ajutăm, Mitrule. Mor de foame, așa, singuri.

— O să le trimitem atît cît să aibă ce mînca. Dacă vor plăcinte, să muncească. Au prins gust, dă pă vremea cînd țineau prăvălie cu zece calfe, să muncească alții pentru ei... Se întoarse dintr-o dată, aproape vesel către prietenul său. Damian, unde dormim noi astă-seară ?

Găsiră o odaie cu chirie, chiar în noaptea aceea, la o vecină a lui Damian, în mahalaua Dobroteasa.

Petreceri și năravuri boierești

Cînd ajunse la urechi vestea de necrezut că prietenul său Costache Cantacuzino și-a dat jos barba și s-a îmbrăcat nemțește, Alecu Filipescu Vulpe se cruci. În ruptul capului nu-i venea să creadă că era adevărat, dar cînd chiar fiul său, Vulpachi, cum îl răsfățau prietenii, îi spuse că l-a văzut pe Cantacuzino în librăria lui Rosetache și Winterhalder, unde intrase ca să ceară să i se trimită la caleașcă cinci butelii de șampanie franțuzească, nu mai putu să se îndoiască și fu cuprins de dezgust. Vulpachi nici nu-l recunoscuse de altfel pe vestitul boier, căci nu era de recunoscut, dar Costache singur l-a oprit lîngă tejgheaua plăților și l-a întrebat :

— Ce mai face tată-tău, mă Vulpachi, tot mai jupoaie lumea la cărți ?

El n-a apucat să răspundă, pentru că întrebarea îl zăpăcise ; abia pe urmă s-a trezit, cînd l-a auzit pe vînzător trimițînd băiatul cu coșul.

— Băiete, du coşu ăla la caleaşca marelui vornic Cantacuzino...

Atunci s-a dumerit şi a ieşit afară să-l vadă mai bine pe Cantacuzino, măcar de departe...

— Şi cum arăta, mă ? Cum arăta ?

— Curat doftorul ăla neamţ, Mayer...

Vulpe iar se închină, fîlfîindu-şi mînecile largi ale giubelei.

— Dă Doamne să nu mor pînă nu l-oi vedea şi eu, cu ochii mei.

Vornicul era într-adevăr hotărît să rupă cu Vulpe, zicîndu-şi că nu mai are nimic de făcut cu asemenea căzătură de om, care nu este în stare să înţeleagă nimic şi mai are pe deasupra şi o gură spurcată, de i s-a dus vestea pînă la Ţarigrad, unde erau încă atîţia ighemonicoşi greci care fuseseră prin ţară... Dar nu putu ţine mult, căci patima jocului de cărţi era mai tare decît orice hotărîre, şi aşa, într-una din zile, îi trimise vorbă că are să vină să-l vadă.

Vestea îl bucură pe Vulpe, pentru că se simţea prost ştiind că vornicul rupsese cu el şi pe urmă îi şi simţea lipsa la joc. Costache era unul dintre puţinii care jucau tare. Totuşi, rîcîit de ciudă pe inimă, nu se lăsă pînă nu mai făcu încă una de-a lui. În seara aceea de marţi, chemă mulţi prieteni, jucători serioşi, precum şi chibiţi, care ştiu să se facă de nelipsit fără să strice jocul, aducînd şi ducînd cele mai proaspete noutăţi, ridicînd banii căzuţi pe jos, îndurînd glumele afurisite ale gazdei, cînd Vulpe avea pofta să-şi afirme personalitatea mai brutal şi trebuia să aibă pe altcineva la îndemînă.

Acum pusese să i se aducă nişte şaluri pe sofa ; i se aduse de asemeni şi o perină mare. Cînd află că vornicul este în tindă, se vîrî repede în aşternut şi începu să facă strîmbături de durere. Ceilalţi luară o înfăţişare mironosită de oameni compătimitori.

Cantacuzino rămase într-adevăr surprins cînd văzu odaia asta de bolnav şi-şi schimbă dintr-o dată mutra, de bravadă, pe care şi-o compusese în tinda hainelor, mutră cu care era hotărît să întîmpine privirile batjocoritoare la care se aştepta.

— Nene Alecule, ce-i cu dumneata ?

Dar nenea Alecu, după ce mai făcu două-trei schime, abia putu răspunde, morfolit :

— Zahăr... Costache... zahăr... mă prăpădesc.

— Cine ți-a spus, omule ? Nu se poate, răspunse logofătul compătimitor.

— Doftorul Mayer... A gustat și mi-a spus că am zahăr... și Vulpe se strîmbă iarăși de durere.

Cantacuzino, știind cum cercetau doctorii, ca să afle dacă bolnavii au diabet, își încruntă privirea.

— Poate că totuși n-ai zahăr, nene Alecule.

— Așa-mi spuneam și eu, Costăchiță. La tine mi-e nădejdea. Uite, ți-a rămas și ție... Vrei să guști ? Și îi întinse nevinovat o cană de faianță de pe lavița de mahon a sofalei. Am auzit că te-ai făcut acum doftor.

La început Cantacuzino nu pricepu ce vrea Filipescu, dar cînd auzi hohotele de rîs din jurul lui se dumiri, se încruntă o clipă, vru să iasă trîntind ușile, pe urmă hotărî că e mai cuminte să găsească și el că gluma e bună. Începu deci să rîdă și cînd văzu că bătrînul azvîrle plapuma și se trudește să se scoale, îi întinse mîna o dată cu ceilalți.

— Să te văd, Costache... să te văd mai bine. Da' mai întîi bea, și-i îndesa cana de faianță în mînă. Cantacuzino avu o mișcare de greață, dar bătrînul se grăbi să-l liniștească, zîmbind. Bea, mă... că-i șampanie franțuzească, uite că beau și eu... și bău cu poftă, udîndu-și mustățile și barba... Noroc ! Bine te-ai întors !

Atunci vornicul bău și el.

— Bine te-am găsit...

Cu toate acestea, banului îi era peste putință să creadă că are în fața lui pe marele vornic, acum logofăt (dar lumea îi spunea tot vornic), Constantin Cantacuzino... Avea cu totul alt cap... și niciodată n-ar fi bănuit că subt barba mare, dreaptă, mătăsoasă, care îi înmuia cu totul chipul și-i făcea ochii catifelați, se ascundeau niște fălci de cîine cîrn, pe care favoritele greșit tăiate și întoarse spre urechi le făcea și mai mari. Fruntea cu cărarea într-o parte, împinsă într-un început de chelie, cu o frizură măruntă de bărbier prost, niciodată nu părea atît de scundă pe vremea cînd boierul purta un șal de India răsucit ca un turban. Dar cel mai caraghios lucru era mustața mică, întoarsă cu vîrfurile în sus ca sfîrcurile unor codițe de căței... Marele vornic nu știa cît de greu se găsește cea mai bună potrivire a părului pe un chip și că pentru asta trebuie încercări numeroase, dacă nu se nimerește cumva totul în mod norocos, de la început.

Ceea ce îl jignea îndeosebi pe Vulpe era însă izul de goliciune, impresia de dezvăluire a unor stări de dedesubt, de lipsă de ruşine, de prea multă piele scoasă la iveală... Astfel gura vornicului, ascunsă pe vremuri între mustăţi şi începutul bărbii, apărea acum toată ca buzele goale ale unui băiat de cincisprezece ani. După ce Cantacuzino încercă să se aşeze cu picioarele subt el şi din cauza pantalonilor strînşi, neizbutind, se duse de luă un gheridon, ca să-l facă scaun la marginea sofalei, Alecu Vulpe, mereu obsedat, îi ridică iute coada fracului, ca să-şi arate sila pentru pantalonii ăştia nemţeşti care nu ascund nimic.

— Of... Of... Costache, s-ar răsuci în mormînt Şaitanoglu de-ar şti că ţi se vede fundul ciacşirilor.

Fără îndoială, acel Şaitanoglu, străbunicul bizantin, care făcea legătura stirpei cu împăraţii, purta pe vremuri, ca şi Vulpe acum, peste ceacşiri, anteriul de mătase aurită, lung de la gît pînă la tălpi, peste anteriu şal persan, ca un brîu, şi apoi fermeneaua de caşmir, iar peste fermenea, giubeaua de pambriu verde, căptuşită cu cacom. Ceacşirii, cu carîmbii tuzlucilor, coborau pînă la meşii de saftian. Din toată făptura Vulpii, ca a mai tuturor boierilor bătrîni, nu se vedea piele, decît nasul cu puţin din fruntea de subt caucul de casă, pleoapele, umerii obrajilor cît ieşeau din barbă şi jumătăţile mîinilor cît ieşeau din mîneca fermenelei.

Jocul se înteţise şi galbenii se îngrămădeau pe masa scundă. Totuşi, în tot timpul jocului, Vulpe mîrîia de cîte ori îşi aducea aminte. Punea banii jos şi mîrîia.

— Nu te lăsau să dormi feciorii porcarului, ai ?

Porcarul era bătrînul boier Dumitrache Bibescu de la Craiova, însurat cu o Văcărească, şi tată al domnitorului actual, ca şi al domnitorului viitor, Barbu Ştirbei... Ceea ce nu-i putea ierta Vulpe bătrînului boier craiovean era că în fiecare an trimitea cirezi de cai şi turme de porci ca să fie vînduţi la Budapesta.

Nu i-a iertat asta cu totul nici peste cîteva luni, cînd Vulpachi se însură chiar cu fata feciorului de porcar, adică fata lui Vodă Bibescu, Eliza, cea care fusese pălmuită, fiindcă îi plăcea un consul străin. E adevărat şi că Ion Filipescu Vulpachi nu era decît un copil natural, înfiat de tată-său, burlac, om acum de peste şaizeci şi cinci de ani, puţin surpat şi cam fără dinţi.

Un arnăut veni şi vesti pe Vulpachi că au venit să-l ia cu sania colonelul Dăscălescu, aghiotantul domnesc şi — îndrăzni

să adauge chiar el, atît de neobişnuit lucru era — o cuconiţă tare frumoasă.

Vulpachi tresări încîntat.

— A venit Eufrosina Ceaurescu. Plec să facem o plimbare la şosea.

Se iscă o larmă veselă... „Mai bine să vie şi cei doi aci"... Toată lumea dorea să vadă mai de aproape pe năstruşnica frumuseţe a Bucureştilor. Vulpachi spuse că se duce să-i poftească înăuntru, dar se întoarse singur.

— Eufrosina nu vrea să se lipsească de plimbarea cu sania la şosea. Spune că-i o vreme minunată pentru alergat. Vrea să-şi plimbe armăsarii cei albi. Dar vă făgăduieşte că la întoarcere se opreşte împreună cu colonelul Dăscălescu aci. Ieşi apoi şi el, îmbrăcat cu o dulamă de samur.

Colonelul Dăscălescu era aghiotant domnesc mai mult din pricină că era bărbat frumos, înalt şi cu ochii negri catifelaţi, fiindcă, altfel, niciodată un descendent al cine ştie cărui dascăl n-ar fi ajuns nici măcar ofiţer, necum colonel, iar aghiotant domnesc şi mai puţin. Dar cînd zic „da" femeile de la curte, e greu să zică „nu" însuşi vodă. Se legase prieten cu Vulpachi de cînd acesta pusese ochii pe Elisa, fiica cea mai mare a lui Bibescu, care nu ar fi văzut cu ochi răi, date fiind rînduielile din familia lui, un ginere ca Vulpachi. Frosy era nedespărţită în ultima vreme de acest colonel, care avea de altfel să-i devie soţ, deşi deocamdată nici ea însăşi nu bănuia că vor ajunge lucrurile acolo.

Peste un ceas şi mai bine se întoarseră... Cu obrajii ei albi ca de porţelan, îmbujoraţi de ger, cu nasul semeţ şi nările subţiri, nervoase, aşa aţîţată, aprinsă la faţă de goana nebună a săniei, îmbrăcată într-o rochie lungă de catifea albastră, subt maloteaua de astrahan sein, cu o căciulă căzăcească din acelaşi astrahan sein care-i făcea ochii şi mai albaştri şi de subt care capul ei cu buclele aurii apărea prin contrast diafan ca al unei nepămînteşti prinţese dintr-o poveste, Eufrosina îi năuci de-a binelea pe cei de faţă. Toţi se sculară în picioare, afară de Vulpe şi de Băl-Ceaurescu... Cantacuzino, care şi-o aminti cu o înciudată bucurie, de la soarèaua Floreştilor, vru să rămînă şi el jos, ca să nu se arate mai puţin mare boier decît cei doi, care şedeau gravi în anteriile şi giubelele lor de mătase, înflorate cu aur. Dar îşi aduse aminte că e îmbrăcat europeneşte şi

se ridică numai pe jumătate, moale și încurcat, fără să-i sărute mîna ca restul musafirilor.

Se făcuse acum un joc mare de stos, la o masă alungită în tinda cea mare, ca să poată juca toată lumea. Cel care ținea banca era Cantacuzino. Atrasă de joc, Frosy veni și arătă că vrea să i se aducă un scaun lîngă Cantacuzino. Ea știa bine cine e acel alături de care se așeza, dar avea aerul că nu o interesează. Scotocind în manșonul de astrahan sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obișnuită, care era acum de zece napoleoni de aur.

Cantacuzino îi luă însă înainte și, punîndu-i în față un fișic desfăcut cam de cincizeci de napoleoni, îi spuse cu un tîlc anumit :

— Dacă stai aci lîngă mine toată seara, sînt ai dumitale.

Eufrosina îl privi cam dintr-o parte cu ochii ei albaștri, umbriți de genele lungi și negre și zîmbi. Toți cei de față se întrerupseră din joc și priveau spre surîsul ei ciudat. Izmenindu-se puțin cu un gest ca și cum ar fi ochit dădu un bobîrnac fișicului de napoleoni care se împrăștiară pe jos. Cantacuzino înmărmuri... Și cei de față gîndeau fără îndoială că rareori un mare boier suferise asemenea usturătoare batjocură.

Descendentul dunărean al împăraților bizantini spuse cu un soi de șuierat :

— Poate că nu știați, *mademoiselle,* că erau cincizeci de napoleoni !

— Am văzut, spuse ea rece. Pentru un cadou era prea mult... Ca să mă cumpărați, prea puțin.

Băl-Ceaurescu își încleștă pumnul. Apropierea acestei frumuseți care era totuși din neamul lui îl întărîtase. Știa ce drojdie de ură fusese între ei toți și mama acestei fete. Se gîndea și la nenorocirea pe care o adusese pe capul fratelui său, făcîndu-l neom pe Fanache. Și în același timp o simțea la un pas, amețitoare și plină de ispite. Îl încîntă ca și pe ceilalți răspunsul ei umilitor pentru Cantacuzino. Îi plăcea că se găsise cineva care să-i facă și lui o astfel de figură, îl ungea pe inimă că ea dăduse acest bobîrnac peste mutra trufașă a vornicului. Dar un demon al propriei lui trufii îl îndemnă să arate că acolo unde nu izbutise descendentul din Bizanț, va izbuti el, Băl-Ceaurescu. Era în făptura lui o înfoire de taur negru, cu ochi injectați de culorile pe care le vede. Scoase de pe degetul arătător al mîinii drepte un inel greu de aur cu un smarald

foarte mare, puțin lungăreț. Îl împinse încet spre ea, în timp ce toți așteptau înfrigurați.

— Ăsta îl primiți, stimată demoazelă ?

Eufrosina întoarse mirată capul și privi lung inelul greu. Se gîndi că acest om martirizase pe mama ei, că toți ai lui se purtaseră cu ea și cu maică-sa ca niște fiare. Zîmbi cu nevinovăție și întrebă interesată, examinînd smaraldul :

— Ce preț poate să aibă ?

Băl-Ceaurescu își trecu limba peste buze.

— Cam două mii de napoleoni...

— Oh ! tresări ea cu un surîs grațios, asta e mai mult decît cincizeci de napoleoni... Trebuie să mă mai gîndesc.

Cei de față se priviră uluiți. Vulpachi își mușca buza de jos. Colonelul Dăscălescu parcă nu auzea nimic.

— Atunci puteți să-l păstrați pînă îmi veți da răspunsul, îi spuse omul negricios cu fălci puternice, cu sprîncene mari, îmbinate, încurajat de răspunsul ei.

Ea zîmbi din nou, îl luă, îl puse în manșon și spuse cu voce moale :

— Atunci am să vă dau răspunsul poimîine, joi seara, la mine acasă. Și după ce-și roti privirea asupra celor de față, adăugă : La o masă la care vă invit pe toți cei de față.

Unul dintre invitați bătu fericit din palme, dar ceilalți tăcură nedumeriți, deși încîntați de această invitație.

Apoi Eufrosina miză cei zece napoleoni pe care-i scoase din manșon, cîștigă și se ridică să plece, salutată de toată lumea. Fu dusă, ea și colonelul Dăscălescu, pînă la sania la care cei doi armăsari albi, cu gîturile încordate, frămîntau nerăbdători zăpada, de către Vulpachi.

*

Alecu Vulpe sosi, împreună cu Vulpachi, cel din urmă dintre cei poftiți la masă la Eufrosina. Peste zece sănii erau trase în mijlocul curții înzăpezite. Vizitiii aprinseseră un foc mare în șopron și se încălzeau în jurul lui, gălăgioși, jucînd cărți. Caii fuseseră deshămați și duși în grajdul cel mare... Lungă vreme marele ban se opri năucit, căci nu vedea nici o casă, și în afară de lumina lunii și aceea a focului, nici măcar ferestre luminate.

— Aici e, mă Iancule... Unde dracu stă în oborul ăsta ?

Un arnăut le ieși înainte, îndată ce vizitiul îl scoborîse din sanie pe Vulpe și le arătă drumul spre o prispă joasă, țărănească, sprijinită de stîlpi rari, cam strîmbi. Ferestrele erau mici și păreau astupate. Vulpe, doborît de vîrstă, fu singurul care intră fără să se aplece pe ușa de lemn de stejar, făcută numai din toamna trecută. Vulpachi, care nu mai fusese pe aici, era și el încurcat.

Cînd însă marele ban intră înăuntru, fu parcă orbit de lumină. În mijlocul tindei așternute cu covoare groase, o masă neagră de abanos, îngustă și lungă, ținea pînă în fund. Zece sfeșnice de cîte cinci lumînări fiecare se înșirau pe masă, răsfrîngîndu-și lumina în cristalul gros și tăiat în muchii al vitrinelor încărcate cu vase scumpe și cu tot felul de tăvi și pocale de argint, unele și de aur, așezate pe dreapta și pe stînga sălii... Alte sfeșnice erau așezate deasupra vitrinelor. Pe masa neagră și lustruită nu se afla față de masă, ci cîte un mic șervet brodat, pus în dreptul fiecărui musafir și alături de șervet, tacîmul de argint, adică tot felul de cuțite, linguri și furculițe și de asemeni tot felul de pahare de cleștar, mari și mici. O ghirlandă lungă de flori de seră, încolăcite, șerpuia în mijlocul mesei. În fund, o oglindă mare cît peretele făcea masa de două ori mai lungă și mai strălucitoare.

Întîmpinat cu strigăte prietenești, banul Vulpe fu poftit în mijloc, în dreapta gazdei, unde i se păstrase locul, în stînga fiind Cantacuzino, care venise și el. În fața gazdei, Băl-Ceaurescu, și alături de el era colonelul Dăscălescu, cel care, cu experiența lui de la curte și de la consulate, împodobise masa cu podoabe nemaivăzute de boierii care cam beau din același pahar.

După ce musafirii au luat mezelicuri de tot soiul de pe tăvile de argint și de faianță, Vulpachi vru să ridice în sănătatea gazdei paharul plin cu vin amar italienesc. Aceasta însă îi făcu semn să mai aștepte o clipă. Apoi punînd pe o tăviță de cristal inelul de aur cu smarald al lui Băl-Ceaurescu, înălță mîna albă cu degetele lungi, așa cum făcea uneori și pe scenă, și spuse surîzînd moale :

— Arhon boierule, vă datorez un răspuns. Am întrebat pe popa Dumitru de la noi, de la biserica Visarionului, și mi-a spus că nu se poate... că e păcat... că sîntem rude... Poftim înapoi inelul. Și-i împinse tava de cristal, cu inelul pe ea.

Răspunsul fu găsit plin de haz, și Băl-Ceaurescu, o clipă zăpăcit, începu și el să rîdă alături de ceilalți.

Înainte ca cei doi lachei în haine arnăuțești albe, găietănate, să înceapă a aduce tăvile cu mîncare, intrară pe ușă două bătrîne, îmbrăcate în rochii de cit negru, împodobite cu barișuri tot negre, și se așezară în capul mesei, în fund, așa cum li se spusese dinainte. Stăteau cu spatele la oglindă, una-n dreapta, alta-n stînga. Mai întîi însă Eufrosina le arătase tuturor cu mîna, înfățișîndu-le.

— Bunică-mea și sora ei...

Musafirii o privirā cu uimire, socotind că vorbește poate despre bunica ei dinspre tată... Nimeni n-ar fi bănuit că acești mari boieri stau la masă cu două bătrîne țigănci, încă roabe.

După masă au băut cafele și au tras ciubucuri în odaia cu pian, înghesuiți cum au putut... Unii așezați jos pe covorul gros, sprijiniți pe perini mari de brocart ori catifea, dar toți încîntați de această înghesuială familiară.

Frusinica le-a cîntat tot ceea ce au cerut, iar ei au ascultat-o fermecați. Era de nepriceput de unde venea nemaipomenita gingășie și prospețime de cristal a vocii ei.

Capul lui Băl-Ceaurescu era plin de un soi de leșinătură dulce. Nu putea gîndi nimic... Leșinătura asta îi cuprinsese toată ființa. Simți că nu se va putea lipsi s-o mai vadă și în alte seri și cît de des, pe această femeie atît de frumoasă, care știa să înnebunească lumea... Însă el, Hristache Băl-Ceaurescu, nu este dintre cei care înnebunesc atît de ușor. Își zîmbea în sinea lui îngîmfat, sigur că o va răpune.

Tița nu vrea să se mărite

Spre primăvară, Bălcescu începuse să tușească sec și să se simtă obosit. Lucra mult și era necăjit că nu avea nici un spor la lucru. Vremea, după căldurile de la începutul lui martie, fusese rece și i se părea că frigul îi înțepenește oasele. De cîteva ori pe zi tremura de-a binelea. Urmărea pe două planuri două lucrări despre care credea că ar putea fi rostul vieții lui. Aduna mereu material pentru o scriere, cum încă

nu întîlnise. O scriere în care să se ocupe de starea socială a plugarilor români dezvoltată mult mai pe larg decît o făcuse el însuşi. Cea de a doua lucrare era o istorie a luptelor românilor subt Mihai Viteazul. Fără aceste două lucrări i se părea că îndreptare pentru neamul românesc în ceasul de faţă nu putea fi. Trebuie să existe — îşi zicea el — o carte documentată şi plină de avînt, care să trezească iar în popor dorinţa de libertate şi mîndria de a face sacrificii pentru dobîndirea independenţei naţionale, sentiment amorţit în cursul a două veacuri de robie turcească. Erau două lucrări care însă aveau aceleaşi rădăcini şi trebuia să se vădească pînă la urmă că sînt două tulpini ale aceluiaşi copac.

Evocînd zilele de luptă vijelioasă ale clipei celei mai înalte din istoria Ţării Româneşti, se isca în poporul român amintirea acestui trecut glorios, dar nefericit... A doua lucrare avea să arate tocmai pricinile pentru care domnia lui Mihai Viteazul a fost glorioasă, dar nefericită şi, pînă la capăt, a dus chiar la o înfrîngere a ţării. Viteazul voievod care nu a ştiut unde să caute sprijin nu a înţeles suferinţa seculară a poporului, aşa încît — lucru dureros pentru Bălcescu — tocmai el este acela care a legiuit robia ţăranilor, legîndu-i de glie, numai ca să împace pe boierii al căror sprijin i se părea lui mai de preţ. Erau să fie deci două cărţi cheie ale neamului românesc.

Dar lucrul mergea greu de tot. Pe masa îngustă şi lungă erau zeci de caiete cu extrase şi aproape douăzeci de cărţi deschise la pagini subliniate cu plaivaz roşu şi albastru. Dar era prea puţin... Simţea că nu va izbuti să realizeze nici pe sfert din ceea ce plănuia... Îi lipseau izvoarele. Fiecare carte pe care izbutise cu greu să şi-o procure trimitea în notiţe, jos, la alte şi alte zeci de cărţi, izvoare la care el nu vedea nici o posibilitate să ajungă.

Îl cuprinse un soi de deznădejde şi se trînti pe sofa cu faţa în jos. Se simţea rău. Îl săpa mereu tusea mai ales de cînd primăvara devenise dintr-o dată ploioasă şi rece, cu cerul mereu acoperit.

N-o auzi pe Tiţa bătînd în uşă şi nici n-o auzi intrînd. Altfel o ştia mereu pe urmele lui, ca o umbră, îngrijorată, bănuitoare. Ea venise acum, alarmată de tusea lui.

Bălcescu i-a simţit mîna mîngîindu-l pe creştet. Şi-a ridicat privirile spre ea. Ochii ei erau de o cutremurătoare duio-

șie. Ținea în mîna stîngă ghergheful la care broda niște dantele.

— Nicolache, ce e cu tine ?

Nu răspunse, n-avea puterea să spuie nimic.

Ea îi cătă privirea, ca un copil supărat.

— De ce nu mai iei siropul ăla ?... Acum primăvara, trebuie să ai mai multă grijă de sănătatea ta.

Fără să spuie o vorbă, Bălcescu se duse la un raft și dintre cărți scoase sticluța cu sirop. Fata i-o luă din mînă și-i turnă o linguriță pe care o înghiți cu oarecare silă, dînd pe gît în grabă un pahar de apă.

— Ce-i cu tine ?

Inima ei de soră tremura, așteptînd o vorbă de-a lui. Era foarte palidă și cărarea din mijloc îi dădea o înfățișare tristă, deși ea voia să ascundă cît era de îngrijorată și cît suferea.

— Nu pot lucra, Tița. Rămase cu ochii închiși, în picioare, ducîndu-și palmele la tîmple. Nu pot lucra așa cum vreau.

— Ce te împiedică ? întrebă ea neliniștită, nedumerită.

— Îmi lipsesc cărțile de care am nevoie. Nu se găsesc în țară.

Vocea lui era înfiorată. Ochii lui, puțin oblici, păreau înlăcrimați. Se trîntise într-un fotel, ca să-și poată întoarce fața, să și-o ascundă în mîini, căci îi era rușine de această clipă de slăbiciune.

— Nu poți să le ceri ?... Nu ai putea să le comanzi prin librăria lui Rosetti ? Venise lîngă el și se așezase pe marginea gros căptușită a fotoliului. Îi ridică încet fața spre ea : Nu te ascunde de mine, Niculе.

— Sînt cărți foarte scumpe, e foarte greu... Îi venea să-și ceară iertare și o privea cu stîngăcie... Pe urmă, nu-i vorba că-mi lipsesc numai cărțile tipărite. Ar trebui să merg la izvoare, să cercetez arhivele străine, colecțiile de documente și manuscrise... unele muzee. Opera istoricului nu e roman, nu poți să împlinești cu fantezia ta lipsa faptelor și a datelor reale.

Enumerarea aceasta însăși îl exaspera, îi arăta toată neputința implicată într-o stare de lucruri care nu putea fi alta... Îl cuprinse un fior de deznădejde și-și ascunse fața în palme.

Tița rămase o clipă îngîndurată. Se plimbă cîțiva pași prin casă. Se duse apoi în dreptul ferestrei. Toată grădina era înflorită. Privi și cercetă un timp teancul de exemplare cu coperta albastră, din *Magazinu Istoricu pentru Dacia.* Erau vreo douăzeci de volume (de formatul obișnuit al cărților),

pe care Bălcescu le păstrase pentru prieteni. În colțul din dreapta al curții, un castan cu flori roze, nu cum erau cei obișnuiți, albi, semăna cu un candelabru aprins. Îl privi lung și apoi se îndreptă spre fratele ei.

— Nicule, de ce n-ai pleca tu în străinătate ?

Cît era de istovit și de trist, Bălcescu nu se putu stăpîni totuși să nu zîmbească.

— E o glumă, Tița... Cum aș putea să plec ?

— Așa cum pleacă atîta lume.

— Cu ce bani ?

— Trebuie să se găsească bani pentru asemenea lucru... Ar fi o rușine pentru poporul român să nu aibă cu un ceas mai devreme o istorie a lui Mihai Viteazul.

— Tița, nu e nici o rușine pentru bietul popor, căci el n-are nici o vină în toate acestea. De vină este această boierime ticăloasă care sărăcește nu numai poporul, ci și statul, împiedicîndu-l să-și îndeplinească rostul său. Voi renunța și eu la *Istoria românilor subt Mihai Viteazul*, cel puțin pentru cîtăva vreme, și mă voi ocupa de alte subiecte, care nu cer asemenea documentare grea... Ce să fac ? Nu te supăra... sînt foarte stingherit că te-am făcut martoră a unor gînduri fără rost. Își căută pălăria și surtucul și se îndreptă spre ușă. Mă duc pe stradă. Vreau să merg. Cred că-mi va face bine mersul.

Rămasă singură, Tița se duse din nou la fereastră, unde mărul prieten își îngrămădea în geam ramurile lui înflorite... Toată grădina și toată mahalaua era plină de pomi înfloriți, de la albul gingaș al mărului și al părului, la ninsoarea roză a vișinilor, caișilor și piersicilor, gutuilor și al prunilor... „Dacă vremea asta se răcește mai rău la noapte, gîndi Tița, vitregia ei va secera tot acest rod care se vestește atît de bogat... Și Nicolache e un pom încărcat de flori care va trebui să rodească. Nu trebuie să-l secere vitregia vremurilor."

★

După masă, pe cînd serdăreasa își sorbea cafeaua într-un fotel căptușit și îmbrăcat în cînepă vopsită verde, Tița își aduse un scaun scund, fără spătar, dar tot căptușit, și se așeză lîngă ea.

— Mamă, cît spui tu că ai adunat pentru mine ?

Zinca tresări, ușor înfiorată. Ce vrea să spuie fata asta ?... Nu cumva s-a hotărît ?... Și își puse tremurînd mîna ei, pătată cu puncte de boala de ficat, pe mîna frumoasă și slabă pe care fata și-o sprijinise pe rezemătoarea fotelului.

— Fetița mamei... Ce este ? Ce vrei să spui ?

Tița îi vorbi încet, cu hotărîre :

— Ai spus că ai pus pentru mine deoparte aproape șase sute de galbeni. Trebuie să-mi dai patru sute din ei.

Acum Zinca nu mai pricepu nimic. Privi fața slăbită a fetei. Buzele severe și ochii mari, puțin întunecați ai Tiței arătau o voință care nu mai putea fi întoarsă.

— De ce-ți trebuie ție banii aceștia ? Ce vrei să faci cu ei ?

Fără șovăire, fără să se întrebe dacă lucrul e de-a binelea cu putință, fata o lămuri că Nicu trebuie să plece pînă într-o lună la Paris, Roma, la Viena, unde va crede el că e nevoie să meargă.

— Și cum vom pune iar banii la loc ?... Asta e toată zestrea ta.

— Eu n-am nevoie de nici o zestre... Nu mă voi mărita niciodată.

Nu mai suna în vocea ei aceeași sălbatică îndîrjire, de altădată, dar maică-sa înțelese cu atît mai limpede că se află în fața unei voințe reci, de fier. Parcă-i strînse o gheară biata ei inimă de mamă. Se gîndea că va muri, iar fata asta va merge tăcută spre iarna singurătății.

— Și Costache ? De ani de zile stăruie să meargă și el la Paris și nu m-am înlesnit să-l trimit. E frate mai mare... are și el dreptul.

— Costache va pleca mai tîrziu. Vom vedea atunci ce vom face.

Zinca se gîndi tulburată că, simțindu-se în felul ei singură, fata s-a înăsprit și a devenit poruncitoare.

Costache tocmai sosea acasă. Coborî din birjă, tremurînd puțin subt pelerina cea neagră, căci nu voia să poarte flanelă pe subt cămașă, cum era obiceiul. Spunea că nu-i elegant. Își puse bastonul alături și se aplecă să sărute mîna mamei lui.

— Costache, tu poți să scoți pînă în două săptămîni un pașaport lui Nicu pentru Paris ? întrebă Tița dintr-o dată, fără ocol, oarecum cu severitate.

Costache rămase o clipă năuc, apoi zîmbi bucuros, ca un copil mare.

— Pleacă Nicu la Paris ! Să fie cu noroc ! Pînă într-o săptămînă îi scot paşaportul.

El nu mai era grăbit, căci se îndrăgostise de o fată tînără, de neam, şi mai ales foarte bogată. Nu voia să plece decît împreună cu dînsa, după însurătoare, căci singur îi era teamă să n-o piardă.

Stupii şi gîndacii

Toma stătea lungit în pat şi încerca să adoarmă, dar nu era chip... Mînia ardea în el şi-l ustura ca vinul ce merge spre oţeţit. Se chinui pînă în zori şi nu văzu nici o cale de înţelegere cu boierul lor. Îşi spuse că trebuie să meargă la Bucureşti, să se plîngă boierului Bălcescu sau cucoanei doftoroaie, să vadă ce spun şi ei. Dar mai întîi, iată cum a fost de la început.

Cînd acum aproape trei ani a văzut-o pe Safta ridicîndu-se din pat, după două săptămîni de mojmondeli şi fel de fel de fierturi, s-a crucit. Dar şi mai rău s-a crucit văzînd cele ce-au urmat după aceea.

Era toamnă. Femeia l-a dat afară din casă, de-a văruit bordeiul şi a lipit pe jos, cu lut amestecat cu balegă de cal, a dres soba care începuse să nu mai ardă şi pe urmă a fiert toate ţoalele şi a făcut înăuntru curat, oglindă. Asta nu i-a plăcut lui Toma chiar atît de mult că-l punea Safta mereu să-şi lase opincile la uşă cînd era noroi, bodogănea tot timpul... Ba că nu-i e cămaşa curată, ba că nu s-a lăiat din vară, de cînd l-a plouat sau de cînd se scălda în gîrlă... Sîmbăta îl băga cu capul în albie şi-l freca zdravăn cu leşie tare, de-l ustura pielea. Cînd n-a mai avut pentru ce să mîrîie înăuntru, muierea nu s-a lăsat pînă n-a mai pus un perete de gard de nuiele şopronului din spatele bordeiului, în care se adăposteau boii. Muncea pînă cădea jos lungită şi apoi se aşeza în pat, se văieta de şale, de mijloc, ba că o apasă pe piept, şi ocăra pe toată lumea, spunînd că asta nu e viaţă. După ce Toma îi dădea fierturi de buruieni şi o punea pe picioare, ea iar începea, ba cu una, ba cu alta... Prin cîşlegi, cînd troienele de zăpadă îngheţaseră, i s-a năzărit să-şi care nuiele groase şi lungi din crîngurile de peste gîrlă, ca să facă la primăvară o casă de gard lipit cu lut. Atît

l-a bătut la cap, că tot se duce el să care pentru boier, după datoria lui de clăcaş, şi că s-o ia şi pe dînsa, încît a urcat în sanie cu toporişca în mînă şi au adus şi pentru ei vreo patru care. Tăia ea cu toporul ca un bărbat, retezînd dintr-o dată copăcelul mai gros ca degetul ăl mare. A făcut o claie întreagă de crăci lungi de tot, adăpostind după ele şi mai mult şopronul cu boii, cum şi cîinii, pe care nu-i mai ţinea în bordei. Lui Toma îi venea să se bată cu pumnul în cap că şi-a adus nebuna în casă. Nepoata asta îmbătrînită înainte de vreme, căci nu avea decît vreo douăzeci şi şase de ani şi, înăcrită de necazuri şi de boală, era mai rea ca o nevastă.

În primăvară, nu l-a mai lăsat o clipă să se odihnească : a cărat singură bolovani în sac de la gîrlă şi l-a pus să aducă de la Stîlpeni, din Muscel, un meşter, care i-a lucrat temelia unei căsuţe, abia mai mare decît un bordei, dar care se chema că este o odaie cu tinda ei. Singură a împletit gardul, singură a cărat alte lemne cu carul, cînd Toma nu era în podvadă... Pe urmă, atît l-a bătut la cap, că a scos şi din banii daţi de băiat ca să fie puşi deoparte, ştia el pentru ce, şi a adus iar meşterul dulgher care a făcut tavan, uşă şi două ochiuri de fereastră la căsuţa de gard, pe care ea a început apoi s-o umple cu pietriş şi s-o lipească binişor cu lut. A încercat el să zică nu de vreo cîteva ori, dar Safta i-a spus că-i e ruşine să mai doarmă cu el în bordei, că ce zice lumea de ea, fată mare, care stă cu bărbat în casă. Auzi, sluta, să te prăpădeşti de rîs, nu alta ! Cînd spre sfîrşitul verii a văzut pînă la urmă căsuţa acoperită şi cu uşile puse, ferestrele astupate cu băşică de bou şi cînd a crezut şi el că poate răsufla, s-a pomenit cu altă nebunie. Că ea a vorbit încă din iarnă cu un prisăcar de la Stîlpeni, care i-a spus că-i vinde cîţiva stupi cu un soi bun de albine, mai bun ca al boierului, că prisăcarul acela îi face stupii şi tot... De pe urma stupilor se cîştigă bine ; lumînările de ceară au mare căutare la Bucureşti, unde lumea stă pînă seara tîrziu, ba şi noaptea, la taifas, şi unde sînt atîtea biserici, şi că ea, Safta, ce să facă aci, singură, lîngă rîpă, cu tufişurile astea de măcieş şi de curpeni ?...

Femeia asta are pe dracul în ea, gîndise omul. A dat deci cîţiva bănuţi, puţini, şi pentru asta. Dar tot n-a îmbunat-o, tot acră, cicălitoare şi neodihnită a rămas. Nu mai răsufla liniştit decît cînd o vedea în bordei, lungită pe pat, văicărindu-se, bînd fierturi peste fierturi şi spunînd că ea moare şi mai multe nu... Nu murea, se scula şi mai afurisită şi mai născocea

altceva. Coteţ de păsări a făcut după ce a închis, ca un grajd, şopronul boilor, iar în primăvară, Toma s-a trezit în odaia cea curată, care era goală, căci lui îi făcuse nepoată-sa pat în tindă, cu nişte omizi mari şi buburoase, care se urcau pe pereţi şi pe crăcile puse anume pentru ele... de nu mai dormea omul, de frică să nu răzbească pînă la el vietăţile astea scîrboase prin cine ştie ce crăpătură... Muierea naibii se apucase să crească gîndaci de mătase...

Umbla pe jos prin sate; pe subt deal şi stătea de vorbă cu oamenii pricepuţi la creşterea gîndacilor şi albinelor, afla ba de una, ba de alta, că altfel da zece înainte bărbaţilor la stupi şi la viermii de mătase. Altceva nu făcuse în viaţa ei. Se vedea în toate acestea furia ei că fusese călcată în picioare şi aruncată dincolo de poartă de către cei de la curte, dar şi bucuria că acum muncea în voie. Muncea pentru omul ăsta cumsecade, care-i dăduse un acoperiş să se adăpostească, muncea pentru ea însăşi nu pentru un boier blestemat, căci pîinea pe care o mînca acum nu mai era tot atît de amară ca altădată. O bucura mai cu seamă că era de capul ei, că nu o alunga la tot pasul vătaful cu gîrbaciul... Avea, este drept, un soi de nebunie de a începe totdeauna altceva, de îndată ce un lucru era sfîrşit. A dat vreo două trîmbe de pînză cu borangic şi a primit de la o gospodină o viţică, pe care a crescut-o mare.

Peste vreo doi ani, cînd i se legase binişor gospodăria Toma s-a pomenit chemat la curte de logofăt, care a înmuiat pana în călimara de la brîu şi i-a arătat că e dator atît şi atît...

— „Că pă ce ?"

— „Pă asta... şi pă asta"...

Cel mai rău l-a mîniat că i-a cerut să dea zece stupi şi atîtea vedre de ceară datorie pentru doi ani în urmă. De asemeni să mai dea atîţia coţi de borangic pentru frunza de dud pe care o mănîncă viermii.

— Dă ce să-ţi dau, neică, pentru stupi ? a întrebat Toma, vînăt de mînie.

— Păi, albinele adună miere dă pă livezile boiereşti... ori nu ? Dă cînd creşti tu stupi, au început să slăbească stupii boiereşti.

Să te cruceşti, nu altceva ! Se gîndi că stupii slăbesc, fiindcă nu mai era Safta să-i îngrijească.

— Şi pentru frunza dă dud dă ce să dau ?

— Duzii nu sînt tot pă moşia boierească ?

Toma simțea în el răsuciri de cuțit. Abia se stăpîni.

— Sînt duzi dă prin curțile oamenilor, dă prin grădinile lor, și după pravilă astea sînt scutite dă dijmă.

— Nu mai spune... Ei, dacă te crezi mai deștept ca boieru, o să-ți pară rău, rău dă tot.

Lui Toma îi venea să pună mîna pe ceva și să-i dea în cap. Ce-o fi, o fi !... Dar pe urmă se gîndi că n-are rost să omoare sluga, și nu pe boieri.

După un timp, vechilul reluă cu un soi de prietenie, bătîndu-l pe umăr :

— Și pă urmă, ce te oțărăști tu atît, mă Tomo ? N-o să fie al boierului tot ce e aci ? Fi-tu e fugar și nu poate să moștenească nimica...

— Da' cum asta ? Le las nepoată-mi ăsteia, care le-a făcut cu mîna ei. I le fac danie dîn viață...

Vechilul îl privi cu milă.

— N-ai drept să le faci danie, nu sînt ale tale...

A înjugat boii la car, a pus în el o putinică de brînză, cîteva brațe de lemne, un sac de mălai, pentru flăcău, a luat în brațe și un urcior cu miere pentru cucoana doftoroaia, că-i era rușine să se ducă la casa ei cu mîna goală.

*

La București era zor mare, ca să se facă bagajul boierului Nicolache care, după cîte se spunea, pleca la Paris.

Serdăreasa alerga în toate părțile, căci îi făcuse băiatului rufărie nouă, i-a împletit, din lînă moale, niște pieptare groase, bătute bine, ca să aibă la el, că n-a vrut să ia cojocel înflorat — pe acolo, gîndea ea că poate așa ceva nu se găsește — și-l știe slab de piept. I-a făcut și încălțăminte nouă, o altă pelerină, căci s-ar putea să fie prea scumpe acolo, iar el să nu mai aibă la iarnă toți banii odată...

Bălcescu stătu mult timp la îndoială dacă să călătorească sau nu pe apă, căci își zicea că dacă merge cu diligența, vede mai bine oamenii și locurile ; mai ales prietenii lui, moldovenii, erau de părerea asta, cu toate că aveau la îndemînă Galații ; pînă la urmă, totuși, Rosetti îl convinse să meargă pînă la Viena și poate și mai sus cu piroscaful. Loydul austriac pusese pe Dunăre o serie de vapoare zgomotoase, dar confortabile :

„Wien“, „Pesth“, „Maria Dorothea“ și altele. E mai sănătos și mai puțin obositor, îi explicase Rosetti. Ai pat în cabină, loc în sufragerie și poți să stai și pe punte.

Nu mai prididеau cu pregătirile, totuși Bălcescu a găsit timp să stea de vorbă cu Toma subt nucul din grădină ; erau niște călduri de nu mai umbla nimeni ziua pe uliță, prin orașul pustiu. Spre seară răzbătea însă mireasma de lămîiță, căci cinci-șase tufe erau albe ca de zăpadă.

Toma i-a povestit de-a fir-a-păr necazurile lui.

— Scrie asta în Regulamentul ăla, boierule ?

— Nu mă mai boieri atît, „frate Toma“... Da... da... „frate Toma“, și poate ai să înțelegi în curînd, o să-ți spuie Damian de ce îți spun așa... Ei bine, în Regulament nu numai că nu spune că trebuie să plătești, ci, dimpotrivă, scrie anume că grădinile și ogrăzile oamenilor sînt scutite de dijmă.

— Atunci ce e dă făcut ? Oamenii aceștia ne dau în cap dă cum încercăm și noi să ieșim la liman...

Bălcescu nu răspunse, dar sprîncenele i se îmbinaseră și gura i se strîmbă într-un surîs amar. Apoi ridică din umeri, fără să spună o vorbă.

Toma privi o clipă spre fereastră ; își frămînta pălăria mare în mîini, se vedea că-i vine greu să vorbească.

— Nu vă supărați... V-aș mai face o rugăminte...

— Nu mă supăr, Tomo, nu mă supăr... Spune tot ce ai pe inimă.

— Apoi, uitați-vă... Io aș vrea să fac danie încă dă p-acum, dîn viață, bruma dă lucruri și căsuța pă care o am la Vadu Rău. Dar vechilu mi-a spus că nu am dreptu să fac nici o danie, că și așa tot ce am acolo e al boierului și nu poate moșteni dăcît copilu, dacă e și el clăcaș pă moșie. Așa să fie oare ?

— După vechea pravilă nu are dreptul ăsta, căci după cum știi, se fac astfel de danii... dar după legea nouă mi-e teamă că o poate întoarce cum vrea el. Vechilul a știut ce spune. Dacă boierul vrea... Dar ascultă, te voi trimite la un prieten, advocat la Divanul apelativ, să te lămurească el... Nu-i vei plăti nimic pentru asta. Drept să-ți spun, însă, nu prea cred că-ți va fi de vreun folos.

— Atunci ce e dă făcut ? Încotro să ne îndreptăm ?... În țara asta nu avem dreptu nici să răsuflăm ? Ce e dă făcut ?

Bălcescu și-a luat tîmplele în mîini de furie și neputință.

— Nu știu ce e de făcut, frate Toma... Uite, eu plec pentru vreo doi ani... și bine ai făcut că ai venit la mine. Să fie ultimul gînd cu care plec din țară... Să nu uit nimic... Să zacă și să dospească totul în mine ca o otravă — să mă întovărășească durerea voastră de-a lungul drumului, ca luna pe călător.

Scrisori post-restant

— Dumneavoastră sînteți domnul Nicolas Ba... Balicesco ? întrebă funcționara pariziană de dinapoia ghișeului, reținînd, încă grijulie, scrisoarea.

— Nicolas Balchesco, rectifică Bălcescu pronunțarea numelui său pentru tînăra fată neîncrezătoare.

Nu erau decît zece ani de cînd se inventase marca poștală, și în decurs de un deceniu se organizase serviciul corespondenței în toată Europa. Lumea era încîntată de această simplificare și abuza de ea ca de o noutate... E veacul corespondenței.

Nevoia de corespondență în vremea asta era însă pentru mulți arzătoare, căci nefiind încă gazete de mare răspîndire, telegrame și alte mijloace, știrile din țară se comunicau numai prin scrisori. Bălcescu se mai folosea și de avantajul de a-și putea primi la poștă corespondența din țară — post-restant — cum se spunea.

Era binevenită pentru el măsura post-restant, cu atît mai mult cu cît, de la sosirea sa la Paris, își schimbase de cîteva ori locuința, așa încît pînă cînd i-ar fi venit din țară o scrisoare la ultima adresă dată, el s-ar fi mutat la una nouă. Mai călătorise apoi și prin Italia (unde se întîlnise cu Alecsandri și Elena Negri) și era aci încă un motiv de incertitudine în corespondență.

Cîntări în mînă scrisoarea, mai ales că văzuse pe învelișul ei scrisul Sevastiței, și constată bucuros că e voluminoasă. O puse în buzunar și se îndreptă ca de obicei spre Biblioteca Națională. De cînd sosise la Paris nu lăsase să-i treacă nici o zi, nici un ceas, fără să le folosească lucid, cu patimă, fără odihnă. Știa că mai are cîțiva ani de trăit, căci boala, pe neobservate pentru ceilalți, făcea progrese necontenite. O lună

petrecută la Palermo, pe terasa cu lespezile rare, roase de piatră a unei case gălbui cu coloane, între grădini de portocali, alături de prietenii iubiți, Alecsandri și Elena Negri, îl întremase puțin, dar răul rămînea adînc. „Din cei zece ani pe care mi i-am dorit, pe care i-am cerut încă, își zicea el, cinci au și trecut." Pentru întregirea lucrării pe care o pregătea *Istoria românilor subt Mihai Viteazul*, aduna material din toate bibliotecile și arhivele la care putea răzbate, din mai toate orașele mari prin care trecea.

Trăia modest, ocolea pe cît putea chiar întrunirile de la sediul Asociației Studenților Români din Franța, al cărei președinte era Ion Ghica, care plecase mai înainte, secretar Costache Rosetti, care venise din nou la Paris, și casier Vîrnav, moldoveanul care pusese la dispoziție localul necesar. Bălcescu plăti, alături de alți cincizeci de subscriitori, cei zece franci la care se îndatoră anual, dar prefera în locul vieții de student boem viața de studii în biblioteci.

Merse acum grăbit, pe culoarul lung și îngust, pînă la sala stampelor.

Se scuză că-și deranjează vecinul obișnuit, un bătrînel cu cap mare și chel pe un gît subțire, și o dată așezat la masă scoase nerăbdător scrisoarea din buzunar, înainte chiar ca să facă semn să i se aducă volumele și legăturile cu reproduceri, puse deoparte din ajun de către un funcționar foarte politicos și foarte îndatoritor.

Erau obișnuitele știri despre ai lui. Mama tot necăjită cu ficatul, cu toate fierturile de buruieni pe care le lua... Costache e mai îndrăgostit ca oricînd, scrie o piesă de teatru, dar Barbu nu e cuminte de loc și poate din pricina asta mama nu se poate întrema. Barbu s-a înhăitat cu cîțiva inși mai bogați decît el și colindă toate balurile mascate, și — din păcate — în fiece zi sînt în București două-trei baluri mascate, oriunde e o sală mai încăpătoare, mai cu seamă la hoteluri, unele foarte ordinare, cum zicea Sevastița. Mama tremură de grija lui Barbu, știindu-l că se duce la aceste baluri, și din cauza jocurilor de cărți de-acolo. Jocurile de cărți sînt o plagă a orașului. Se joacă la orice oră din zi și din noapte, fără măsură, aproape cu sprijinul poliției. Mama adună bani, ca să-l trimită cît mai repede pe Barbu la Paris, ca să-l smulgă dintre prietenii lui stricați. Marghioala e bine, își vede de copii, și bărbatu-său,

acum din nou în slujbă, e sănătos. Despre ea, Sevastița, să n-aibă nici o grijă. Mai prost pare să fie anul acesta cu rodul moșiei... La începutul lui martie au fost niște călduri mari, tot ca în patruzeci și șase, care au topit ca nimic troienele înțepenite ale iernii bogate în ninsori și viscole. Au fost inundații mari în București. Din cauza căldurii prea timpurii au înmugurit toți pomii prea devreme. Pe la începutul lui april a venit un îngheț aspru, așa că e puțină nădejde să poată fi ceva de cules la Bălcești, anul acesta.

„Nenorocirea cea mare este însă alta, Niculе. Au ars Bucureștii. A ars jumătate din oraș. A fost ceva, cum spune mama, că nu s-a mai pomenit de cincizeci de ani, poate de o sută de ani. Jalea e de nedescris. Noi am avut un noroc nespus, căci vîntul a bătut spre răsărit. Focul a izbucnit în ziua întîia de Paști, în timpul unei furtuni grozave, care sufla dinspre apus. Un băiat, ca de vreo doisprezece ani, fiul prietenului nostru Costache Filipescu, neavînd voie să umble cu pușca, s-a dus în șopronul unde se țineau trăsurile ca să descarce arma pe ascuns. A tras din joacă în podul șopronului, unde se ținea fînul. A luat foc într-o clipă tot podul, tot șopronul, casele vecine din jurul bisericii Sfîntu Dumitru, de lîngă Hanul lui Constantin. Flăcările, spun cei care le-au văzut întîi, parcă zburau din casă în casă spre biserica Sfîntu Gheorghe, spre Bărăției, spre biserica Sfînta Vineri, căci furtuna ridica în văzduh căpițe întregi de paie aprinse ori șindrila de pe acoperișuri și cîrpe de tot felul, ba chiar și acoperișuri întregi cuprinse de flăcări și le rostogolea peste alte case. Cum era în ziua de Paști și cum ardea Tîrgul din Lăuntru, unde sînt cele mai mari prăvălii, și prăvălie lipită de prăvălie, străzile erau pustii, căci băieții de prăvălie și tejghetarii erau plecați acasă la ai lor, și la fel lipseau și negustorii. Din ulițele Lipscani, Nemțească, Cavafi, Covaci, Gabroveni, Bărăției pînă în piața Sfîntu Anton în cîteva ceasuri n-a mai rămas decît cenușă. De la Sfîntu Gheorghe, care a ars cu totul, în această zi de Paști, focul s-a întins spre Lucaci și a ieșit înspre bariera Vergului, spre Delea Veche și spre bariera Iancului. Furtuna bătea atît de puternic, încît s-au găsit peste cîteva zile mătăsuri, panglici și alte asemenea mărfuri ușoare smulse de prin magazine și azvîrlite cine știe unde, de-au rămas agățate, încurcate, în

crengile copacilor din pădurea de la Mărcuța și Pantelimon...

Căpitanul Papazoglu, pe care l-am văzut la Faca, ne spunea că boierimea cea mare era la palat să felicite pe vodă în ziua de Paști și că s-a risipit în grabă, fugind fiecare pe la casele lor. A fost greu de stins focul și din pricină că toată lumea își scotea calabalîcul ori marfa în mijlocul uliței, nădăjduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojărniciei și nici tulumbele. A fost scoasă toată armata să dea ajutor. Abia a fost timp să fie ajutați nenorociții de deținuți de la pușcăria din spatele hanului lui Manuc... Hanul Șerban-Vodă nu a ars și iată de ce, după cum ne-a spus Papazoglu : bancherii Menoah Hillel și Zerlendi s-au dus la vodă, care trecea călare ; au îngenuncheat, cu capetele goale, înaintea calului, strigînd deznădăjduiți : «Apără, măria-ta, Hanul Șerban-Vodă, căci magaziile lui, pe lîngă o mulțime de mărfuri și pe lîngă casele de bani, sînt încărcate cu treizeci de butoaie de iarbă de pușcă.» Lui vodă i s-a făcut părul măciucă, nu alta : «Cum, iarbă de pușcă în mijlocul orașului? Ocna o să vă mănînce!» Dar Hillel, stînd mereu în genunchi, a spus : «Știm că vom merge la ocnă, dar scapă hanul, măria-ta.» Atunci vodă a poruncit ca toți pojarnicii și toți sacagiii orașului să înconjoare hanul și să-l apere de flăcări. «Cum ai dat de știre abia acum, cînd ard Bucureștii, că ai iarbă de pușcă în bolțile hanului? Trebuia de la început să cari totul afară.» «Nu pot să vă spun acum, dar scăpați hanul... Știu că voi fi spînzurat, dar scăpați hanul.» A treia zi s-a aflat că n-a fost nici un butoi de iarbă de pușcă, ci numai o născocire a bancherilor care au izbutit astfel să-și scape mărfurile din magazii. Mama zice că o să-i bată Dumnezeu că s-au gîndit numai la avuțiile lor, nu le-a păsat de căsuțele săracilor din Udricani și Delea Veche, unde-au rămas oamenii pe drumuri, fiindcă toți pompierii și toți sacagiii din București au primit poruncă să apere hanul. Căpitanul Papazoglu ne-a povestit multe ieri la Faca, pentru că a fost trimis cu compania lui în ajutorul populației ; spunea că a văzut trei cadravre, rezemate de zidurile care mai rămăseseră din biserica Lucaci. A ars, o dată cu biserica Stela, și sora Vlădichii Chesarie, grecul. Se zice că au fost morți și la biserica Batiștei, din care nu au mai rămas decît zidurile. Lumea de acolo a scăpat doar fugind cum a putut dinspre partea de răsărit în cea de apus a orașului. Au ars foarte multe biserici, nu se știe cîte.

Nicule — continua scrisoarea — *n-au fost sărbători, a fost o jale fără margini... Lumea a rămas pe drumuri ; mii și mii de femei și de copii dorm pe cîte o claie de calabalîc, stricat și ăla ; plîng de ți se rupe inima. Negustorii știu că își vor întocmi iarăși la loc averile, dar ce-au să facă micii calemgii și oamenii muncitori, Nicule, care o viață întreagă au trudit ca să aibă un acoperiș pentru copii și cîteva lucruri mai omenești în casă ? O femeie se bocea : «N-am mîncat o jumătate dă an dăcît pîine cu ceapă și verdețuri, ca să cumpăr o ladă să-i fac zestre fetei, și acum a ars cu totu...» Pe tine și pe prietenii noștri de la Paris o să vă doară nespus că a ars și casa lui Negulici. Tabloul lui cel mare «Bolnavii de la Mărcuța» s-a făcut cenușă, cu zeci de alte tablouri mai mici.*"

Scrisoarea mai cuprindea amănunte despre o prietenă a mamei lor, care locuia pe lîngă biserica Sfinților... A trimis pe Stoica s-o aducă cu poștalionul. Calabalîcul mai de preț i l-au pus în magazia de lemne, care acum e goală, iar ea, Sevastița, cu două fetițe, locuiește în odaia lui, a lui Nicu, pînă cînd acea prietenă a mamei va găsi o altă locuință. Îl mai vestește că-i trimite mamă-sa, „în săptămîna viitoare, încă cincizeci de galbeni, printr-o scrisoare, tot la bancherul cel vechi".

Bălcescu nu a mai putut să lucreze nimic în ziua aceea... Cînd înapoie, cu rugămintea de a-i fi păstrate, teancul de cărți și colecția pe care nu o desfăcuse, funcționarul îl întrebă mirat :

— Plecați ? N-aveți dispoziție de lucru, după cît se pare, domnule ?!

Bălcescu zîmbi cu o adîncă tulburare.

— Da... nu prea am dispoziție de lucru... Au ars Bucureștii.

— Bucureștii ?... Cum ? Ce ?

Omul nu pricepea nimic.

Bălcescu clătină din cap, fără să se întoarcă... O să fie surprinsă Luxița, văzîndu-l că vine s-o ia cu trei ore mai devreme...

*

Era acum de mai bine de un an la Paris, cînd Tița, într-o altă scrisoare, îl înștiință despre întîmplarea de la Vadu Rău, întîmplare ce umpluse de groază toată boierimea și era cît pe-aci să aprindă țara. Boierul Medelioglu fusese ucis cu o lovi-

tură de ciocan de către fierarul curţii, Filaret Mustea, tatăl ţiganului lăutar Bănică. Boierul nu-l mai lăsa pe băiat să iasă din casă, nici măcar în curte. De mai bine de doi ani îl ţinea închis. Nu-l mai punea la nici o treabă şi-l îmbrăcase cu anteriu curat şi cu ceacşiri legaţi cu tuzluci de meşi. Nu-i cerea decît să-i cînte împreună cu ţambalagiul un ceas după masa de prînz şi două ceasuri după masa de seară. Stătea mereu pe gînduri, în jilţul său, uscat ca nişte moaşte, şi sorbea cînd din ceaşca de cafea, cînd din pahar, trăgea din ciubuc şi se gîndea, el ştia la ce... Uneori, cînd ei cîntau, el citea cîte o carte de versuri greceşti ori franţuzeşti. Băiatul devenise o umbră, mai ales că era bolnav de piept. Nu-l mai lăsa să cînte faţă de musafiri. Atunci punea să cînte alt viorist, împreună cu ţambalagiul.

Cu o săptămînă înainte de nenorocire, Bănică i s-a aruncat la picioare, rugîndu-l să-i dea drumul, căci el nu mai poate îndura, se prăpădeşte. Boierul s-a ridicat, a venit la el şi l-a pălmuit ; o palmă cu degete uscate ca vergelele. Niciodată nu lovise el însuşi pe vreun rob ori vreun clăcaş. Totdeauna punea vătafii să-i bată, uneori în faţa lui, pînă erau lăsaţi jos mai mult morţi. L-a ocărît pe Bănică : „Slugă nerecunoscătoare... Te ţin pe puf şi tu vrei să pleci ?“ Flăcăul a rămas cu gîtul moale ; i-au dat lacrimile şi i s-a încreţit fruntea. A alergat apoi pe sala din dos, unde era un cuier mare pentru atîrnat hainele groase. A scos un şnur de la un macat de pe sofa şi a făcut un laţ, s-a suit pe un scăunel, apoi a atîrnat şnurul de cuier, a vîrît capul în laţ şi a împins scaunul cu piciorul.

L-au găsit învineţit, cu ochii ieşiţi din cap, cu limba scoasă. Mort. Boierul a dat poruncă să-l îmbrace curat, i-a pus meşi noi de brunel în picioare, i-a făcut şi coşciug, în care a fost aşezat cu tălpile legate cu o panglică şi cu mîinile vinete pe piept. Toată lumea plîngea, şi cînd a fost să-l acopere cu pămînt, boierul avea lacrimi în ochii lui mari şi albicioşi şi a spus : „să-i fie ţărîna uşoară“... În clipa aceea, tatăl băiatului, Filaret fierarul, care venise cu barosul la el, de credea lumea că vrea să-l pună în mormînt ori cine ştie ce, a ridicat barosu şi l-a ucis pe boier dintr-o singură lovitură. Pe urmă l-au dus sătenii toţi pînă la primărie, de frică să nu-l ucidă şi pe el oamenii curţii, iar pe celălalt, pe boier, l-au lăsat părăsit pe marginea groapei proaspete, cu capul strivit, cu giubeaua plină de sînge şi de bucăţi de os. Vreo două babe se uitau la el şi nu

ştiau ce să facă. Pe fierar l-au judecat grabnic la Bucureşti. Toate maidanele în jurul Divanului erau pline de săteni şi de muncitori. Trei boieri tineri l-au apărat pe ţigan şi chiar boierii cei mari, după cele ce au auzit că a fost viaţa lui Bănică, dar mai ales viaţa postelnicului, înfăţişat de apărător ca un sadic. N-au mai avut curajul să-l osîndească la moarte pe Filaret Mustea, fierarul. N-au putut să-i dea decît cinci ani de ocnă la Telega.

Despre cei de acasă, Tiţa îi scria fratelui ei că sînt toţi bine, că le e dor de el, că numai Costache a rămas acum în Bucureşti şi că el le-a povestit astea toate săptămîna trecută, cînd a venit să-i vadă la Bălceşti.

...L-a găsit pe Arăpilă la cafeaua „Régence" în piaţa Comediei Franceze. Către ora prînzului avea să vie tot acolo, ca să ia masa împreună, şi Luxiţa, căreia îi plăcea să hoinărească pe străzile cu vitrine bogate ale Parisului.

Ascultînd scrisoarea pe care i-o citea Bălcescu, Alecu Golescu fu tulburat adînc ; amîndoi îşi amintiră unul altuia un şir întreg de întîmplări din viaţa grea a robilor ţigani. Lui Arăpilă însă îi stătea pe inimă să facă şi o mică observaţie.

— Nicule, să ştii că Tiţa are dar la povestit... Ce frumos scrie... că stai şi te miri.

Bălcescu clătină din cap, parcă ar fi spus : „Ei, cred şi eu", apoi spuse sorbindu-şi oranjada, căci îi era destul de cald :

— Scrie aşa frumos, fiindcă îmi scrie mie, lui frate-su. Scrie aşa cum vorbeşte, dar cînd scrie unor străini, scrie şi ea sucit, pocit, aşa ca şi noi toţi. E parcă un făcut cu limba noastră românească... Cum dă de cerneală, se pătează. Vreau să spun că se suceşte, îşi dă ifose strîmbe, întortochind frazul, ca să pară că este mai altfel, mai grozav. Aşa s-au tradus unele părţi din biblie, aşa scriu şi ţăranii cînd ştiu carte. Scriu cum cred şi ei că e frumos, nu cum vorbesc în fiece zi... *Doresc ca mica mea epistolie...* Aşa scriu la noi funcţionarii, profesorii, aşa scriu toţi scriitorii, parcă ne e ruşine să scrim aşa, simplu, cum vorbim. Lasă că unii mai stricăm limba, din grabă şi din neglijenţă, cum mi se întîmplă mie cu scrisorile pe care le trimit prietenilor. De altfel să vezi cum scrie Tiţa către străini... Nu o mai recunoşti... Pasămite, vrea să fie altfel decît e ea, cea de toată ziua, cum e în scrisorile către mine.

— Vezi că sînt cuvinte noi, greu de folosit.

— Lasă neologismele. Vorbesc de felul firesc şi curgător al limbii pe care o vorbim toată ziua. Poate că niciodată pînă

azi nu s-a vorbit o limbă mai frumoasă ca aceea pe care o vorbim cu toţii, toată ziua. Vorbim cei mai mulţi o limbă curată şi curgătoare ca grîul de sămînţă. Ei, bine, peste o sută de ani, nimeni nu va şti cît de frumos s-a vorbit româneşte la mijlocul acesta de veac... Nu vor rămîne mărturie decît paginile scrise, care-s sucite, pocite, peticite, împopoţonate, radicalizate... totdeauna pozînd faţă de cineva. Parcă toţi sîntem nişte analfabeţi înfumuraţi.

— Aşa scriem toţi, e adevărat...

— Nu-i aşa ?... Eu cîteodată mă îngrozesc de scrisul meu... Vezi că scrisul simplu îl nimereşti numai în intimitate şi numai cînd îl înveţi. Hei, va mai curge apa pe gîrlă pînă cînd noi, românii, vom învăţa să scriem aşa cum vorbim.

Citiră din nou scrisoarea cînd veni Luxiţa, şi pe ea a podidit-o plînsul, deşi nu-l văzuse niciodată pe Bănică ; îl cunoştea numai din cele ce-i povesteau prietenii şi mai ales din cîte i se spuseseră atunci cînd cîntase muzicantul la ea acasă, şi ea fusese nevoită să rămînă sus, în iatac.

Peste cîtva timp, venind într-o luni după-amiază, tot la „Régence“, unde uneori juca şi şah, Bălcescu era agitat, frenetic, exaltat.

Luxiţa sosise mai devreme şi-l aştepta mîncînd îngheţată.

— Lucica... am descoperit, în sfîrşit, portretul lui Mihai Viteazul cel adevărat... al lui Sadeler...

Ea, tulburată de tulburarea lui, întrebă scăpînd din mînă linguriţa :

— Unde ?

— La Biblioteca Naţională... secţia stampelor... Să vezi... Dar mai mult nu putu să-i spună. Hai să ieşim la aer, hai să alergăm. Nu pot sta locului... Ah, dacă ar fi aici cineva, cu care să mă iau la trîntă...

Ea a oprit o trăsură şi i-a spus omului de pe capră să meargă la Saint-Cloud. După ce au trecut lungul pod de peste Sena, Bălcescu, mai liniştit, îi povesti întîmplarea.

— Lucica, tu ştii, ţi-am spus încă din Bucureşti că n-am nici o încredere în portretul adus din Transilvania de Mayer, care pretinde că a găsit chipul lui Mihai Viteazul ; mi s-a părut că nu-i adevărat, cu toate afirmaţiile Poenarului şi cu toată disertaţia învăţatului Dr. A. Kurz... Nu, acesta nu era Mihai al nostru, îmi ziceam. De cînd am plecat din ţară, în toate cercetările pe care le-am făcut prin bibliotecile multor

țări, căutam mereu să dau de un portret al lui Mihai Viteazul, deosebit de cel nesigur din unele cărți streine, cea a lui Bisselius, de pildă. La Roma am răscolit și am văzut mii de portrete fără să pot descoperi ceea ce speram. Și iată că azi, 2 august 1847, Lucica, ducîndu-mă cu Arăpilă la cabinetul de stampe, ca să facem oarecare cercetări genealogice, cerui, între altele, și fără multă speranță, să mi se arate portretele ce au despre otomanii, ungurii, transilvanii și românii vestiți. Mi s-au adus, în colecția Transilvania, șase portrete ale lui Mihai Viteazul, dintre care trei cunoscute din cărți, două noi, iar al șaselea, ei, bine, și nou, și minunat, așa cum l-am văzut noi pe Mihai Viteazul. Scrie pe el în latinește că a fost desenat după natură de Algidius Sadeler, sculptorul majestății-sale imperiale și e pusă și data... Praga, anul 1601. Luxița, am dat și eu, și Arăpilă tot ceea ce aveam în buzunar și am comandat pe loc o gravură frumoasă și credincioasă, spre a da în admirarea românilor adevăratul portret al eroului lor.

Lucica se bucură, dar îi mai aduse și ea o veste tot atît de neașteptată... Are să fie peste cîteva luni mamă. Acum speră să fie adevărat, nu ca la București. Bălcescu se întunecă puțin.

— Ți-am spus numai ca să știi... Restul nu te privește, adăugă ea, cu inima strînsă.

— Lucica, pentru numele lui Dumnezeu, cum poți vorbi așa ? Dacă nu ar fi decît grija sănătății tale... și tot aș fi cuprins de îngrijorare...

— N-avea grijă de mine. Aici nu o să mai pot rămîne prea multă vreme fără să bage de seamă prietenii noștri. Voi merge — nu în țară, firește — ci la Budapesta... După naștere voi vedea ce e de făcut... Două lucruri doresc. Rog pe Dumnezeu să semene copilul cu tine și vreau să știe toată lumea că e al tău, iar în al doilea rînd, vreau să-l cresc eu. Va trebui, scumpul meu, să vestești pe toată lumea că ai un copil la Budapesta, cu o unguroaică, sau așa ceva, și că ai vrea să-l aduci în țară.

— Atunci are să vrea Tița să-l ia ea. Sînt sigur de asta.

— Am să-i iau înainte și am să-l înfiez eu. Pretinsa lui mamă nu are să mi-l dea, bineînțeles, decît mie.

— Îți vei face un dușman din Tița... căci, îți repet, va dori ea, fără îndoială, să crească copilul.

— Asta nu... ! Voi ști eu s-o împac... Dacă te iubește pe tine, vreau să mă iubească și pe mine.

— Îi e o teamă nespusă de tine, îi e frică să nu mă abați de la ceea ce ea numește rostul meu pe lume.

— Dar tu nu vezi că fac tot ce pot ca să-ți las cea mai deplină libertate ?... că sînt numai umbra ta ?

— Sînteți două umbre geloase una pe alta.

— Nu pricep. Am crezut totdeauna că fata asta mă iubește. Acum vreo cinci ani, cînd ea nu era decît o fetiță, nu mă scotea din nana Luxița și era pe lîngă mine ca o soră mai mică.

Închise umbrelușa și rămase pe gînduri. Cu un soi de deznădejde dorea să fie de data asta mamă, căci se gîndea că e ultima ei șansă. Avea să împlinească treizeci și doi de ani.

Bălcescu se gîndi că Tița are acum peste douăzeci și cinci de ani, că s-a maturizat în singurătatea ei, că a devenit tot mai îndărătnică și mai autoritară ; șopti îngîndurat și el : „S-a mai schimbat... s-a schimbat mult... Acum trăiește numai pentru mine..."

Seara au mîncat împreună la cafeneaua „Tortoni", unde a venit și Arăpilă, au băut toți trei două butelii de Bourgogne, ca să sărbătorească portretul descoperit.

— Și încă alt portret... Sînt sigură că va fi la fel, tot îndruga Luxița, rîzînd nebunatică, fără ca Arăpilă să poată pricepe ceva.

Peste cîteva săptămîni ea plecă ; Bălcescu o conduse o parte din drum spre Budapesta.

Licsandru și Licsandra

Toma își trînti furios pălăria de pămînt.

Cînd n-are omul noroc, n-are, și pace.

Vrînd să ocolească Hanul Golescu pe după biserica Sfîntu Ilie și s-o ia spre Sfîntu Nicolae din Țigănie, prin dosul Mitropoliei, într-o înghesuială de care, căruțe și briști, cum e mai întotdeauna în preajma podului de piatră, peste gîrlă, se pomeni cu carul sucit, dintr-o izbitură, de mai-mai să-l arunce și pe el în șanțul drumului. O brașoveancă mare cît o hardughie, vrînd să facă loc în grabă unei droaște boierești, care venea în goana celor patru cai, îi izbi fundul carului și-i rupse

o roată dinapoi. Să-l iei de gît ? Pe cine să-l iei de gît ? Droaşca nu se mai vedea. Omul cu braşoveanca ? Tot el înjurase şi trecuse mai departe, că el avea roţile bine legate cu fier.

Toma se scărpină în cap, judecă mai de-aproape paguba şi-şi zise că oleacă de noroc tot a avut. Pînă la Damian nu era mai departe decît la două-trei zvîrlituri de băţ, cît e de la Mitropolie pînă în Dealu Filaretului, şi încă o ţîră de noroc mai avea, că se găsea tocmai în Ţigănie, unde avea prieteni care să-i dreagă pe loc carul.

După ce boierul Medelioglu fusese îngropat, clironomii lui nu mai voiseră să ţină în casă pe nimeni din neamul celui care zdrobise ţeasta boierului. Se chibzuiră cîtva timp şi căzură la învoială între ei să-i dăruiască pe toţi cinci (erau nevasta lui Filaret Mustea, Chiriac, feciorul cel mare al lui Filaret, care avea acum aproape treizeci de ani, şi apoi feciorul cel mare al acestuia, care avea şi el doisprezece ani şi învăţa tocmai acum meşteşugul potcovitului şi al legatului în fier, şi încă doi băieţi mici, dănciuci, în picioarele goale şi cu burţile mari). Mitropolia, deşi ţiganii ei nu erau robi la fel cu aceia ai boierilor, îi primise pe loc... cum să nu-i primească ? Şi îi băgă în ţigănia ei, unde avea tot felul de şoproane cu foale, menghine, nicovale şi alte unelte pentru dresul caretelor, potcovitul cailor şi alte nevoi ale curţii mitropolitane. Dar, din păcate, Chiriac, prietenul lui Toma, plecase să dreagă nişte garduri de fier, în cimitir. Se găsi în locul lui alt meşter.

Pentru o căciulă de mălai, un ţigan bătrîn, în zdrenţe, cu o barbă sură, ţepoasă, îi spuse că face roata pe loc, cu legătură bună de fier, pînă într-un ceas, mai ales dacă Toma pune şi o mînă de brînză lîngă mălai. Pandurul se învoi, şi în timp ce aştepta, se gîndi să se repeadă pînă acasă, ca să ducă ori sacul cu mălai, ori putina de brînză, dar văzînd ciurda de puradei care dădeau tîrcoale carului, se gîndi că e mai cuminte să aştepte pe loc.

★

Anul trecut, Mitru stătuse vreo lună în odaia închiriată pe lîngă biserica Dobrotesei ; pe urmă îşi zise că nu e bine să risipească banii şi se hotărîse să-şi clădească o căsuţă a lui, pentru fetiţă şi nevastă. La asta îl îndemna cu stăruinţă şi Licsandru Hergă.

— Mă Mitrule, mă... acolo la mine, subt Dealu Filaretului, e raiul pă pămînt, mă. Îţi dau şi ţie cinci-şase prăjini, pă nimica toată, mi-oi plăti tu datoria cu ţîrîita, cînd te-oi înlesni. Tare o place Licsandra mea pă Gherghina ta şi ar fi bucuroasă să stea alături, dă, că pă drumurile astea dintre vii nu prea sînt vecine. O casă, mă, o faci cu nimica toată. Te mai ajut şi io, o să pună mîna şi alţi tabaci d-ai noştri. Că şi pă mine m-au ajutat la multe.

Licsandru Hergă era de felul lui dintr-un sat de pe lîngă Giurgiu. Ai lui avuseseră de furcă mereu cu cetele de turci care ieşeau pe neaşteptate, din fosta raia, după pradă. Cu vreo cincisprezece ani mai înainte, pe cînd el şi cu tată-său şi ceilalţi doi fraţi mai mari erau la cîmp, o ceată de başbuzuci intraseră după jaf în sat şi adunaseră ce găsiseră ei că le trebuie, dar mai ales copile şi neveste tinere, de la casă la casă. Ar fi vrut să adune şi vite, dar erau în pădure, la păşune. De obicei, oamenii fugeau, se lipseau de tot, numai să-şi scape viaţa, dar acum era prea de tot. Oprea Hergă îşi luă cei trei feciori, dintre care Licsandru era cel mai mic, că n-avea decît cincisprezece ani, îşi căută topoare şi cuţite, pe care le ascunseră cum putură subt nişte ţoale puse pe umăr, şi se întoarse în sat să-şi scape cele două fete şi bruma de avere.

— Io, povestea Licsandru, nu eram atît dă voinic cît sînt acuma, că eram un copilandru... Dă tăicuţa şi fraţii ceilalţi crez că mă întreceau atunci, cît sînt io azi, cu cel puţin un lat dă palmă.

Ascultătorii se minunau, şi pe drept, fiindcă Licsandru Hergă era un munte de om, bălan şi puternic ca un plăvan, de ridica glumind un juncan în braţe.

— Şi cum vă spun, ne întorceam în sat prăpădiţi, ca vai de noi... „Mă, spuse taica, să încercăm să-i luăm la început cu binele, cu rugăminţi..." Da' turcii cum ne-au văzut au început să ne înjure pe limba lor, să ne zgîlţîie, şi ne-au şi înconjurat. Trăseseră toţi iataganele, dar în jurul ceauşului lor nu erau decît cinci-şase, căci ceilalţi împînziseră satu, după pradă. S-apropie taica dă calu ceauşului şi să roagă ; ceauşu îl înjură şi-l loveşte cu latu săbiei... În clipa aceea, pînă să ridice el iarăşi sabia, taica l-a săltat cu o mînă din şa şi l-a izbit dă pămînt dă crez că a plesnit fierea în el şi nu s-a mai sculat dă jos. Noi ne aşteptam la asta, într-o clipă am fost

pă turci... Unul dintre ei a apucat să tragă cu pistolu și l-a împușcat pă taică-miu, dar celorlalți le-am frînt paloșele și i-am omorît. Ai noștri, din sat, care se mai găseau pă lîngă noi, au început să răcnească, au sărit cu coase și topoare în mîini și așa au pus pă goană ceata dă tîlhari, să tot fi fost vreo cincizeci... dă n-au mai avut timp să ia nimic... Atunci am văzut că turcii știu dă frică. După moartea tăicuțului, noi ne-am împrăștiat pă unde am putut, că nu mai era dă trăit acolo. Surorile s-au tras spre Pitești, unde frati-miu ăl mare a deschis o măcelărie. S-a dus după el și frati-miu celălalt, iar io am dat cu ochii dă Licsandra asta, am luat și zestre bărăganu cît îl vedeți, și căsuța, și am învățat tăbăcirea pieilor la Dobrovici.

Bărăganu de care vorbea Licsandru Hergă era tocmai pe dos decît un bărăgan, era mai mult o rîpă în care se povîrnea Dealu Filaretului și avea poate patruzeci-cincizeci de prăjini. An cu an, voinicul acesta sădise ba ici un zarzăr, ba dincolo un gutui. Unde era povîrnișul mai moale se prinseseră și destui butuci de vie, din care să scoată omul un butoi de vin, cam în fiecare toamnă. Căsuța, două odăi, cu tindă între ele, iar în față cu prispă, era cam bătrînă și acoperișul trebuia reparat în fiece an, că-l cam zburau furtunile din olane... Era la drum, spre ulița căreia îi zicea, firește, ulița dintre vii; ducea de la fîntîna lui Cantacuzino, la deal, către viile Mitropoliei și ale Băicoienilor, unde se afla și vestita crîșmă a lui Tache Sbanghiul. Ulița nu cuprindea decît cîteva case ascunse subt duzi și cireși ; nu se prea vedeau de la drum că gardurile viilor erau întărite cu stufișuri de porumbe negre și curpeni.

Licsandru avea dreptate. Uneori, spre seară, cînd priveai de aici, din deal, Bucureștii, cu sutele lui de turle de biserici, iar ochii îți lunecau pînă departe, în vale, spre lacul Bănesei și al Herăstrăului, și cînd încoace spre Cotroceni și Grozăvești soarele apunea roșu, azvîrlind raze prelungi care-i întocmeau un soi de coadă de păun, aici la Licsandru acasă chiar că era raiul pe pămînt. Și totuși frumusețea adevărată se arătau a fi înșiși Licsandru și Licsandra, femeia lui cea voinică și tînără, amîndoi peste măsura oamenilor obișnuiți, ca un Adam și o Evă dintre uriași, făcuți anume unul pentru altul, cu singura deosebire între ei că ea, deși era tot atît de bălană

și cu carnea voinică, avea însă părul castaniu și greu ca un coif de mătasea porumbului.

După ce au adunat tot ce le era de trebuință ca să clădească, căsuța lui Mitru a fost gata în patru zile, că au lucrat nu numai el cu soția lui, în două zile de sărbătoare și o duminică la mijloc, ci și vreo zece prieteni tabaci. Au găsit și un popă cumsecade la ei, la Cuțitul de Argint, care i-a dezlegat pentru lucru duminica. N-avea decît o odaie și o tindă, dar tinda era mare cît o odáie și făcuseră în ea o sobă cu plită, al cărei cuptor dădea prin perete în odaie, ca să le încălzească o dată pe amîndouă. În tindă era loc destul de pus un pat mare, în care dormeau de-a latul toți trei. N-aveau grădină mai de loc, căci în dreptul lor rîpa era mai mult o ruptură de deal și o mai scobiseră și ei luînd lut și pietre pentru casă. Aveau totuși un nuc și cinci zarzări și apoi, cît de cît, puseseră pe muchiile rîpei vreo doi butuci de vie, cu care să facă boltă pentru umbră.

În magazia de lemne și de unelte de tot soiul așezaseră o plită ca să gătească acolo Gherghina, vara, afară mai la aer. Nu erau nici departe de tăbăcărie, unde mergea el la lucru, dar erau pe deal și deci feriți de revărsările gîrlei.

Cînd Damian văzu că-i gata căsuța lui Mitru, puțin cam strîmbă, dar altfel bine proptită în pămînt, se îmbolnăvi de dorința de a-și face și el una la fel. Se gîndea că după ce l-o slobozi pe taică-său, să aibă unde să-l ducă, unde să-și petreacă omul bătrînețele. Rugă pe Hergă să-i vîndă și lui un petic de subt rîpă, din „bărăgan". Socotea că pînă la toamnă tot o să-și poată dura măcar o odaie, cum o fi, iar pînă atunci își pusese un pat de lemn pe prispa lui Mitru. Cînd ploua, fugea în magazie. Pînă în toamnă, Toma își tot făcea drum cu carul spre București, aducînd de la Vadu Rău cînd crengi lungi și tinere pentru gardul pereților, cînd căpriori cu bîrne. Nerăbdător, Damian începuse să închidă cu pari ograda și să-și potrivească și oleacă de grădină din doi duzi, un măr și vreo doi gutui tineri, crescuți parcă unul dintr-altul.

★

Roata lui Toma nu a fost reparată, cum se lăudase meșterul, într-un ceas, nici în două, ci abia către seară. Și stăpînul ei nu se plăti numai cu o căciulă de mălai și cu un pumn de

brînză, ci cu o stacană de rachiu, ca să ardă mai bine foalele.

Așa că ajunse acasă, subt deal, tîrziu, cînd cădea soarele înapoi, dincolo de Cotroceni. O găsi pe Licsandra lui Hergă plîngînd. Era ziua ei, că împlinise douăzeci și doi de ani, și gătise mîncare bună poftind la masă în așteptarea bărbaților pe Gherghina cu Tincuța, fetița ei, dar cu toate că era aproape nouă seara, bărbații încă nu veneau.

Zadarnic încerca s-o împace Gherghina, că iar se mînia... „arz-o focu de masă"... și iar începea să plîngă. Era de felul ei cam copilăroasă. Îl vestise din vreme și pe Chiose cimpoierul, chemat totdeauna cînd meșterul tabac voia să petreacă. Zdrențăros, cu nădragii peticiți și cămașa ferfeniță, Chiose avea o asemenea înfățișare care te face să te gîndești la un țap bolnav. Era bătrîn și nu mai vedea de un ochi, auzul îi slăbise de tot, nu mai știa decît cîntece uitate, din vremea cînd auzea el bine, cîntece bătrînești, unde era vorba de luptele cu turcii la Brăila, la Giurgiu, la Cerneți cu Pazvantoglu. Cu cîntece de felul acesta nu prea era îndrăgit de cei tineri, care mureau după cîntecele de lume : „Amoraș... amoraș vede-te-aș călugăraș..." și altele. Dar Licsandru, cu plosca de vin lîngă el, l-ar fi ascultat toată noaptea.

Nu erau de vină ei că întîrziaseră. Avuseseră mult de lucru. Deși începuseră ziua de la cinci dimineața și nu se hodiniseră decît o jumătate de ceas la prînz, abia către opt seara isprăviseră.

Fusese o zi dogorîtoare, pieile puțeau mai rău ca stîrvurile. Dobrovici stătuse pe capul lor și nu-i lăsase să plece pînă ce nu socotise el că ar fi timpul. O vină totuși aveau, dacă e vorba de vină, numai fiindcă după aceea ascultaseră de îndemnul lui Hergă, care-i tîrîse la gîrlă.

— Hai, mă, să ne scăldăm, să mai uităm, să mai iasă duhoarea asta din noi... Blestemată meserie... N-ar mai avea liniște în mormînt Custură, că el m-a făcut tabac.

— Hei, tu îți scoți mai bine pîinea, că ești meșter și ești bine plătit, spuse Mitru care încerca să ia mîzga de pe el cu palma. Nu te lasă jupînul să pleci... Îmi scot și io pîinea... mai neagră, dar mi-o scot. Și-o scoate și Damian ăsta... Da' ce să zicem dă ceilalți, ăi mai mulți ? Îi mănîncă putreziciunea în fabrica asta și din ce cîștigă nici nu pot da dămîncare acasă. Își țin copiii flămînzi. Ar trebui să vorbim cu jupînu.

— Ce să vorbeşti, mă Mitrule ? Nu mai tot îndruga şi tu prostii. Ăştia nu ascultă dă vorbă. Ăştia ascultă numai dă asta. Uite, vezi tu ? Şi arătă un pumn ca un baros bălan. Să-i dai la cap cu ciocanu.

Erau numai în cămăşi, izmene şi papuci. Îşi spălară cum putură cămăşile şi izmenele. Le stoarseră şi le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea. Apoi se bălăciră în apă pe lîngă sălciile de pe malul celălalt, unde era şuvoiul adînc. Dîmboviţa, pe vremea aceea, era un rîu cu ochiurile vîrtej, cu şuvoaie, un rîu pe care-l puteau trece numai cei ce ştiau să înoate bine.

În apă, pe cînd plutea spre sălciile de pe partea cealaltă, Damian se pomeni cu un băieţandru care înota de zor după el.

— Nene Damiane... nene Damiane !

— Ce-i, mă, cu tine, mă ţîncule ?

Era un prieten tînăr de tot, care se supăra cînd i se spunea ţînc. Şi tocmai dinadins, ca să-l necăjească, numai aşa îi spunea Damian.

— Nene Damiane, vii mîine cu zmeul pe maidan ? Vino, zău, că vine şi Biolaru, umblă după încurcat şi ne ia la toţi zmeiele cu zmeul lui... Zău, vino, nene Damiane, că mîine-i sărbătoare.

— Bine, măi, viu... şi Damian dispăru subt apa cam pămîntie cînd o priveai, dar destul de limpede şi răcoritoare cînd o luai în palmă.

Avea şi el o slăbiciune de flăcău. Îi plăceau zmeiele. Avea unul, cît o uşă. Păpuşa de sfoară o ţinea pe un soi de scripete. În fiece sărbătoare, după-amiaza, înconjurat de copii şi de golanii de pe cîmpia Filaretului, îşi înălţa zmeul, cunoscut de zece mahalale. Că avea şi un obicei care cam supăra pe mulţi. După ce îl înălţa şi făcea poliţia zmeielor pe cîmpie, se ducea cu el acasă, urcînd dealul. Lega sfoara cea groasă de streaşină şi îl lăsa aşa în văzduh, de nu se mai vedea, dar se auzea două-trei ceasuri seara. Vîjîitoarea era atît de puternică, încît nu lăsa lumea să doarmă în trei mahalale.

Trupul musculos de uriaş al lui Hergă, orice făcea el, tot ieşea din apă. Oricît de răcoritoare era spre seară gîrla, tot nu reuşi să-i învioreze. Erau prea cătrăniţi de duhoarea pieilor. Se frecau tăcuţi, cu cenuşă din fabrică şi cu mîl nisipos din fundul apei, căci nu aveau săpun.

În deal, zăluda de Licsandra, zor-nevoie că ea știe unde întîrzie ei. La cîrciumă! Știa ea o cîrciumă lîngă grădina Bellului, unde cînta o țigancă: și nu și nu că ea se duce să-i caute acolo.

Plăpîndă și cuminte, Gherghina încercă s-o împace.

— Sînt oameni trudiți, nu le arde dă asta, soro; or să vie... Au poate dă lucru... și se duse la șipot să aducă o căldare cu apă.

Toma încercă și el s-o domolească pe Licsandra, dar bălana era ca o juncană înfuriată, gata să împungă; n-asculta de nimic.

— Să-mi facă el una ca asta dă ziua mea? Îi sparg capu!

Într-o mică adîncitură de rîpă, izvora un fir de apă, pe care Licsandra îl prinsese într-un șipot de lemn. Fiindcă firul apei era prea subțire, puseseră dedesubt o putină ca să se adune, și-așa putina era mereu plină cu apă. Dar acum nevasta lui Mitru veni cu căldarea goală; din pricina arșiței de peste zi, firul secase. Se amărî că trebuia să se ducă tocmai la fîntîna cea mare, turcească, și-i venea greu să urce. (Fîntîna din Dealu Filaretului nu mai era cea veche, turcească, ci una nouă, ca un chioșc cu coloane mari; veneau aici sacalele boierești de departe, să ia apă bună, de băut, dar lumea din mahala se ținea tot de vechiul nume.)

Pornise devale, luînd pe umeri cobilița cu două căldări, cînd se auzi strigată din urmă:

— Unde te duci, fă?

— Să aduc oleacă dă apă... că n-are ce bea bărbatu și fetița la noapte.

— Lasă, fă, că-ți aduc io... că te dășală căldarea asta, îi spuse Licsandra cu milă, ajungînd-o din urmă. Îi trase cobilița din mînă, înșfăcase și o doniță de-a ei în cealaltă mînă.

— Păi, ți-o fi și ție greu, Licsadro, spuse îndoindu-se Gherghina și-i dădu cobilița.

Un zîmbet îndoi gura cărnoasă a Licsandrei.

— Mi-e greu, fă! Tu nu vezi ce șale am io! și-și bătu cu palma șalele mari, de juncană.

Cînd se întoarse cu căldările în cobiliță și cu donița din mînă plină, din pricina greutății trebuise să urce alergînd cu pași mărunți, dar cînd le lăsă jos, își regăsi zîmbetul mare și bun.

— Na, fă, apă...

— Da' repede ai venit ? ! se miră Toma.

— Era lume dăstulă, da' m-am dus la șipotu cailor... așteptau alții și acolo. Niște flăcăi ziceau să aștept și io... da' cînd m-am proptit cu căldările în ei... „Ce, mă ? Să aștept ? Să aștepte tat-tu și mă-ta..." S-au mai înghesuit ei în mine, da' mi-au făcut loc.

Oamenii nu puteau întîrzia pînă să se usuce cămășile, așa că după ce le văzură zbicite cît de cît în adierea răcoroasă a serii, zoriți și de toaca de vecernie a mănăstirii, se îmbrăcară cu rufele jilave și o porniră spre casă, posomorîți, încruntați și zdrobiți de oboseală.

Licsandra îi întîmpină strigînd ca o nebună, iar ochii ei mari, verzi ca frunza înotau în lacrimi.

— Acum veniți ? Pă unde ați umblat ? Să vă fie rușine... Asta-i masă ? Umblați telelei, și noi aici ne uscăm așteptîndu-vă.

Licsandru se strîmbă la ea.

— Muncesc, nu fi proastă... Și nu ne mai bate și tu la cap, că dăstul ne-a bătut Dumnezeu cu o pîine atît dă amară...

Dar voinica și bălana nevastă nu se împăcă atît de ușor.

— Da' viața mea nu e amară ?... Asta-i mîncare ?... Că s-a ars dă tot, și vru să ia de pe foc tigaia să o azvîrle în curte.

Cătrănit cum era, Licsandru o apucă pe nevastă-sa de coada groasă, împletită și răsucită la ceafă și o suci cu capul spre el. Ea lăsă tigaia jos, începu să se zbuciume, dar cu socoteală, că o durea. Încercă să-l lovească cu picioarele ei goale, cu pulpe voinice, îi trase la întîmplare cîțiva pumni zdraveni, dar omul arăta că nici nu se sinchisește. Părea o juncană înfuriată, care împunge îndîrjită, dar și stînjenită, că era prinsă bine. Cînd Licsandru băgă de seamă că o doare rădăcina părului, o apropie, o prinse în brațe și o strînse de se speriară și ceilalți, auzind cum îi pîrîie oasele. Ea se lăsă moale și biruită în brațele lui, să-și lipească mustața ca vrabia de buzele ei.

*

Lîngă gura pivniței, subt un vișin, era așternut un țol pestriț, țesut la război, din fîșii subțiri și lungi de petice, adunate la întîmplare și strînse pe gheme, vreme de ani de zile. Pe țol

era pusă o masă scundă de-o palmă, cu trei picioare. Stăteau toți în jurul ei, cu picioarele încrucișate : Toma, Damian, Mitru, Chiose, Licsandru, soacră-sa, o bătrînă care parcă se ascundea, ca să nu stingherească pe nimeni și care murea de fericire văzîndu-și copiii, și i-ar fi privit toată ziua. Printre ei se învîrtea fetița. Cele două femei tinere spuseră că ele mănîncă mai pe urmă, că nu e loc. Luau toți cu lingura de lemn din strachina cea mare cu borș de caracudă și rupeau din feliile de mămăligă tăiată cu sfoara. Damian și Mitru se cam sfiau la luat bucățile.

— Hai, mă, luați... nu vă prostiți așa... îi îndemnă Licsandru, cu gura plină.

E drept că el avea fălci puternice și mînca de zor cît doi.

— Ziceam să rămînă și pentru muieri, spuse Damian, alegînd carnea de pe oasele unei caracude.

— Nu vă sfiiți, luați, întări și Licsandra, că noi mai avem în căldare. Avem și friptură dă miel.

Își treceau plosca înflorită cu rîuri roșii și verzi de la gură la gură... „Noroc !“ Era vin bun, făcut de Licsandru, care se pricepea la asta, nu vin botezat cu apă, ca la cîrciumar. Își ștergeau mustățile apăsat. Cînd Licsandra aduse tigaia mare cu bucăți de miel fript în untură, le veni mai ușor, căci omul își lua bucata, începea să muște din ea și se dădea mai la o parte, ca să facă loc și celorlalți.

Toma ridică plosca și se uită la bătrînica scăzută de ani.

— Noroc ! Să-ți trăiască copiii, lele Sultano.

Bătrîna începu să plîngă de bucurie.

— Să le ajute Dumnezeu... și Maica Domnului... că sînt copii buni. Să ți-l ție Dumnezeu sănătos și p-al dumitale... și pă fetița dumitale, Mitrule... Să trăiți cu toții...

După ce au mîncat și cireșe și vișine, culese din pomii împrăștiați prin peticul de vie, s-au lungit toți pe țol și Chiose a început să cînte... Îi zicea și din cimpoi și din gură. Erau cîntece vechi ca banii de demult, cîntece pe care el, bătrîn și obosit, le cînta cu un alean venit de departe. Se mai cînta încă pe vremea aceea, în tot lungul Dunării, cîntecul lui Corbea, schimbat de lăutari și cîntăreți după loc și după felul fiecăruia. Mai ales Chiose nu le prea ținea minte toate și le cam încurca uneori ; glasul îi era puțin cam răgușit, dar alteori suna ca un ban de aramă. Își umflă acum cimpoiul, cu cele trei țurloaie ale

lui, apoi îl lăsă să-şi tremure singur suflul uşor, în timp ce el zicea din gură, domol ca un izvor, cu ochii lăcrămoşi :

„Face-oi, puică, cum mă-nveţi,
Face-oi luntre şi lopeţi...
Să despic Dunărea-n două
Cînd o ieşi luna nouă...
Să merg la Giurgiu devale,
Să m-agăţ dă istamboale,
Să cumpăr fără parale...
Ca să cumpăr cu toptanu,
În-mînă cu iartaganu...
Să mă duc la cafenea,
Unde beau turcii cafea,
Să-ţi aduc şi mahmudele,
Ca să scăpăm de belele...
Aur să-ţi aduc cît vrei,
Şi-o pereche dă cercei,
Să trăim trei zile-n baltă,
Să văd apa cum te scaldă."

Licsandru, care asculta mîncînd cireşe, împinse deoparte, cu un fel de înciudare, strachina mare cît o căldare şi strigă la Chiose :

— Mă, lasă-l dracului p-ăsta... Zi-l p-ăla cu Corbea. Cum bea o duşcă de vin mai mult, Licsandru cădea într-o jale întărîtată.

Chiose nu răspundea niciodată nimic, trăgea şi el o duşcă din ploscă şi zicea aşa cum i se cerea, cu glasul adînc, dar cam şters şi puţin răguşit :

„Zace Corbea la-nchisoare
Dă trei ani lipsit dă soare...
Dă soare şi dă fetiţe
Care-i dădeau lui guriţe...
Zace-acum fără pat
În oraş la Ţarigrad...
Că mulţi turci a mai scurtat,
Ba dă cap, ba dă picere,
Să nu fie cu durere...

. . . .

Oliliu, mi-e dat să mor
Cu butucu dă picior...
Să plătesc pînă la sfanț
Cu gîtu legat în lanț.

. . . .

Cînd eram de șapte ani
Luam miei dă la ciobani
Fără plată, fără bani...
Cînd eram dă optsprezece
Cercam vinu dacă-i rece,
Pivnița dă-i răcoroasă,
Crîșmărița dă-i frumoasă...
Cînd aveam vro doojdoi
Băteam noaptea la ciocoi.
Ba în poartă, ba în geam,
Nu mișca ciocoiu neam...

. . . .

Trimisei vorbă în sat
Printr-un om pă înserat,
Puică-așteaptă-mă că viu,
D-am o vorbă c-un zapciu...
Dă mi-o fi anu mai bun,
Am să viu cam dă Crăciun...
Dă nu viu pîr' la Florii,
Atunci, puicuță, să știi
C-am rămas prin buruieni,
Să-mi faci slujbe și pomeni...

. . . .

Cînd veniră turcii în sat,
Le dădui zer și pîsat,
Le vorbii cu iartaganu
Să mai vie și la anu."

. . . .

. . . .

Licsandru asculta culcat pe spate. Se gîndea la taică-său ucis cu pistolul de turc, la surorile lui. Nevastă-sa, lungită și ea pe spate, își puse capul pe pieptul lui. Avea obrajii plini și lați, gura cărnoasă și doi ochi mari ce păreau negri, subt lună. Își aninase-n urechi cercei de cireșe pietroase, cum pietroși îi erau și sînii mari, care împungeau cămașa de cînepă. Îndoise un picior, iar celălalt, cu coapsa plină, se vedea gol și voinic pînă deasupra genunchiului. Gherghina o cuprinse în brațe pe fetița care adormise, culcată lîngă ea.

Toma Panduru își aduse aminte de Sisești, de Băilești... Și el tăiase turci.

Întîia bătaie a ornicului în 1848

De două zile, Bălcescu și Arăpilă, într-un grup de studenți români amestecați cu studenți francezi de la politehnică, alergau de colo pînă colo, pe străzile Parisului, oriunde aflau că s-ar fi ridicat baricade. E o zi plăcută de februarie, căci de cîtva timp s-a arătat soarele din nou, după săptămîni de burniță.

— Alecule, trăim zile istorice... Trebuie să le vedem bine, cu ochii noștri... Numai așa putem să ne închipuim mai lămurit ce a fost în trecut. Era copleșit de însemnătatea momentului revoluționar. Și el și Arăpilă se simțeau cutremurați sub zodia istoriei.

Acum sînt toți cuprinși de valurile mulțimii în piața Concordiei și strigă laolaltă cu ceilalți : *Vive la reforme !... À bas Guizot* [1] *!...* [2] Populația Parisului cere cu energie reforma parlamentară și înlocuirea primului ministru reacționar al regelui Ludovic Filip. Cineva propune să se îndrepte toți spre Camera Deputaților. Dar podul de sus de pe Sena e barat de un pluton din garda municipală. O căruță e împinsă înainte, cordonul este rupt, și poporul a năvălit în sala deputaților unde aplaudă declarațiile îndîrjite ale opoziției.

---

[1] *François Guizot* (1787—1874) — om de stat reacționar și istoric francez, ministru sub Ludovic Filip.

[2] Trăiască reforma !... Jos Guizot !...

Pînă seara, Parisul e plin de baricade. Coloane tot mai numeroase vin din cartierele muncitoreşti spre centru.

A doua zi, către seară, la douăzeci şi trei februarie, Bălcescu şi Arăpilă, care n-au dormit întreaga noapte, văd lume îngrămădită în faţa Ministerului Afacerilor Străine pe Boulevard des Capucines. Se agită frenetic pălăriile, se strigă lozinci antidinastice. Un colonel care apare în faţa manifestanţilor este huiduit fără cruţare. Dintr-o dată, fără nici o somaţie, trupa descarcă armele. Un strigăt de groază sfîşie văzduhul. Toţi fug din toate părţile, împiedicîndu-se unii pe alţii. Bălcescu şi Arăpilă au izbutit să se adăpostească într-un gang a cărui poartă a fost sfărîmată. Pe pavajul străzii au rămas poate o sută de cadavre şi răniţi. Bălcescu priveşte înfiorat şi gîndurile lui cheamă zilele revoluţiei de la 1789. Coloana împrăştiată se întoarce peste un ceas din nou. Aduce în frunte vreo cîteva cotigi. Muncitori cu hainele sfîşiate, prin care li se văd braţele înnegrite şi musculoase, urcă în cotigi o parte din cadavre şi pe răniţi. Colonelul vinovat a dispărut.

A doua zi, cei doi prieteni, amestecaţi în grupul politehnicienilor, au stat tot timpul pironiţi de grilajul de fier, înalt şi subţire, din faţa Carrousel-ului, asediat de mulţime. De data asta, trupele intimidate se mulţumesc să stea pe loc, ba unele regimente ţin ţevile armelor întoarse spre pămînt, arătînd că în nici un caz nu vor mai trage în popor. Parisul întreg fierbe ca un cazan.

Pe la ora unsprezece încep să se audă focuri puternice înspre Palais Royal, palatul regal. Bălcescu şi Arăpilă ar vrea să meargă şi ei acolo, dar politehnicienii spun că trebuie să rămînă toţi pe loc, aci în piaţa Carrousel-ului. Se vede că sînt şi unele lucruri stabilite din vreme. Peste cîtva timp, dinspre Tuilerii apar cîteva landouri regale, goale. Se află că Ludovic Filip a abdicat şi că aşteaptă trăsurile, ca să plece în Anglia... Mulţimea atacă landourile. Un lacheu e ucis, cîţiva cai cad împuşcaţi. Se dă foc trăsurilor şi flăcări puternice se ridică spre cer. Acum se cară mobile din Palais Royal şi focul sporeşte necontenit. Fumul îi îneacă pe manifestanţi, noroc că în mare parte e împins de vînt spre Tuilerii şi spre Luvru. Amîndouă palatele se văd halucinant printre limbi de flăcări şi nori de fum, ca într-un chenar sfîrtecat care le sporeşte măreţia.

Garda naţională, care a trecut de azi-dimineaţă de partea mulţimii, atacă acum Tuileriile. Politehnicienii, şi cu ei Băl-

cescu și Arăpilă, trecînd de grilajul de fier subțire și înalt, pătrund în urma gărzii în palat. Au ajuns pînă în sala tronului. Pe ferestrele sparte pătrund de afară valuri de fum împinse de vîntul umed al zilei cețoase de februarie.

În sala cea aurită, mulțimea s-a oprit. Cîțiva se așază să se odihnească — unul chiar pe tronul regal. Se produce o învălmășeală. Și alții vor să se așeze în glumă pe tronul regal. Un student bătrîn, cu figura tăiată parcă în lemn, împușcă bustul regelui, care se face țăndări și cade.

— La moarte, în efigie ! strigă cel ce a tras.

Încep să sară, țăndurite, și ferestrele, draperiile mari de culoarea sîngelui sînt sfîșiate. Acum, un grup își împarte, ca amintire, catifeaua roșie a tronului. Arăpilă și Bălcescu întind și ei mîna și smulg un petic de catifea din ce rămîne pe jilțul aurit.

— Pentru Vasile Alecsandri, lămurește bucuros fostul iuncher. Va muri de ciudă că n-a fost și el aci.

*

Chiar de a doua zi după aceste întîmplări, în timp ce Parisul mai fierbea încă, Bălcescu își relua locul său în sălile documentelor și ale manuscriselor de la Biblioteca Națională. Ocolea prin curtea cu havuz și cu statuia lui Carol al V-lea și urca scara, în clădirea cu aspect aproape dărăpănat, spre sala de lectură. La etaj, printr-o odaie îngustă, trecea la departamentul manuscriselor cu săli — acestea luminoase — care dădeau unele într-altele și, o dată așezat în fața teancurilor de in-folii, își scotea caietele și începea să ia note.

La sediul Asociației Studenților Români de la Paris, în discuțiile care aveau loc acum zi de zi, unii erau de părere să se întoarcă neîntîrziat cu toții în țară, pentru ca să facă și ei acolo ceea ce văzuseră că au făcut parizienii în aceste zile de februarie. Bălcescu rămase neclintit la punctul lui de vedere. O revoluție nu se importă. O revoluție nu izbucnește numai pentru că se găsesc cîțiva amatori care-și simt vînă de conducători de popoare. O revoluție izbucnește numai atunci cînd procesul pregătitor s-a încheiat și cînd poporul își alege singur și în mod firesc pe conducători dintre cei ce se pun în slujba lui.

Se cunoaște că un popor este gata de revoluție — spunea el — după modul în care reacționează la anumite fapte și întîmplări. Asemenea fapte și întîmplări nu numai că se aseamănă cu jocul unui capac deasupra unui cazan care fierbe clocotitor, dar au ele însele, o dată ivite, și puterea de a influența la rîndul lor poporul, de a-i descătușa și înzeci mînia. Cînd aceste semne lipsesc, și în țară la noi lipsesc — zicea el — înseamnă că încă nu a sosit clipa revoluției.

Îi lăsa pe „agitatori" să discute zi și noapte și își aduna mai departe fișe în caietele care se îngrămădeau în geamantanul din camera mobilată.

Prin martie, cu cinci-șase volume desfăcute în fața lui, Bălcescu lua note de zor. Tocmai cînd era mai concentrat asupra unui gros in-folio, îi șopti cineva în ureche, aproape șuierat :

— Nicule, vino repede.Hai la Tortoni să stăm de vorbă... Am primit o scrisoare nemaipomenită din țară...

E Arăpilă, cu fața lui neagră, aprinsă de urcatul prea iute al scărilor.

A închis cărțile, a făcut un semn funcționarului atît de amabil și au pornit grăbiți spre marea cafenea de pe bulevard.

Dar mai întîi Bălcescu vrea să se abată pe la ghișeul lui poștal, ca să vadă dacă nu are cumva scrisori, căci nu a mai trecut pe acolo de cîteva zile. Nu mai are răbdare și, chiar sus, pe imperiala omnibusului, citește scrisoarea primită de Arăpilă de la Barițiu. Este o corespondență venită din București, pe care directorul gazetei de la Brașov s-a grăbit s-o trimită în copie prietenului său Alecu Golescu încă înainte ca ea să apară în ziar, căci vrea să profite de un „*Eilwagen*" care pleacă spre Sibiu și să i-o expedieze cît mai repede.

Bălcescu citește, uluit.

„*...Ieri pe la 11 ½ ceasuri înaintea prînzului s-a întîmplat o catastrofă care nu s-a auzit niciodată pe pămîntul acesta. Un locuitor de aici, grec de felul lui, cu numele Iani, meșteșugul lui ceaprazar, iar alții îi dzic și Iani Cîrnu, purtînd o judecată de clironomie părintească pe la tribunalurile de aicia, după cum dzic 4 ani, și nefiind nicăiria ascultat, a dat mai multe jălbi măriei-sale lui vodă, cari jălbi de și se îndorsa către Departamentul Dreptății, totuși sărmanul om nu-și căpeta dreptate, ci toate plîngerile lui se amistue la dele. Intrînd omul în desperație, a hotărît să moară decît să trăiască mai mult, însă*

pînă a muri să omoare pe toţi acei ciocoi, pe care avea el presupus că au înecat dreptul. S-a înarmat cu un iatagan, un cuţit lung turcesc, a intrat mai întîi în Departamentul Dreptăţii (ce stă înaintea palatului cel mare al tuturor Divanurilor judecătoreşti), intrînd în canţelarie unde lucra Dl. Costache Giani, şeful mesei, şi arătîndu-i tacrirul (acesta este ce arată pricina pe scurt), a început a da cu ascuţişul iataganului în Dl. Giani, ce şedea pe scaun, la masa unde scrie, şi-i despărţia masa, lovindu-l de vreo două ori peste cap, dzic că ar fi tăiat urechea şi în cap rane adînci, însă nu de moarte : sărind dorobanţii, ar fi lovit şi pe tinerul Cernăvodeanul în umer sau mînă, după aceasta pe dorobanţi, însă cu acea iuţeală, că aceştia ar fi cădzut. Desperatul ar fi scăpat din canţelaria departamentului şi s-ar fi suit pe scări ca să intre în înaltul Divan, unde erau toţi boierii adunaţi şi judecau. Alţii dzic că s-ar fi suit numai treptele cele dintîi, şi doi dorobanţi nu l-ar fi lăsat. Aşa el a măcelărit şi pe aceştia şi a fugit în curtea bisericii Doamnei Bălaşii, de unde s-a dat prins. Am vrut ca să intru în curtea Divanurilor, ca să cercetez mai de aproape, dar nu era cu putinţă de mulţimea norodului şi de mulţimea săniilor boiereşti ce cura ca ploaia din toate părţile. Norodul l-a vedzut cînd l-au adus din curtea bisericii, că se ruga să nu-l chinuiască ci pe loc să-l omoare, că el n-a găsit dreptate pe pămînt.

Eu scriu d-voastre împrejurările, după cum le-am audzit şi eu de la alţi prieteni şi cunoscuţi, însă aflîndu-le mai bine, nu voi lipsi mai în urmă a vi le face cunoscut. Alţii strigă : păcat că n-a omorît pe toţi tîlharii cu care este împănată logofeţia Dreptăţii şi Divanurile. Dintre dorobanţi aud că-s doi răniţi foarte rău.

Primiţi, vă rog, domnule, această veste, dimpreună cu respectul cu care me numesc al d-voastre plecat prieten şi slugă.

A. P.

Opinie ce hotărîre dau asupra acestei catastrofe : Un grec a avut curajul a rezbuna nedreptăţile pătimite ; un român lasă ca să jupoaie ciocoiul 7 piei de pe spinare, după cum avem mii şi sute de pilde că unii săraci s-au văzut siliţi a da reclamaţiile lor prin biserici la icoana Maicii Domnului, alţii a aprinde rogojini şi a arde din pricina nedreptăţilor pătimite.“

La ghişeul mic, i se înmînează lui Bălcescu, spre surprinderea lui, trei scrisori. Una este de la Tiţa, o cunoaşte nu numai după scris, ci şi fiindcă e voluminoasă. Celelalte sînt : una de la Laurian, şi alta de la Telegescu, de la care n-a primit niciodată nici o scrisoare pînă acum.

Din scrisoarea lui Laurian, care se îngrozeşte povestindu-i de asemeni întîmplarea, află mai mult că Iani Cîrnu este feciorul plăcintarului de la şcoala Sfîntul Sava, cunoscut amîndurora. Mai află că în aceeaşi zi, în care a lovit cu cuţitul, Iani Cîrnu a şi fost dus în faţa tribunalului criminal care-l osîndi la moarte. A doua zi, vineri douăzeci şi nouă ianuarie, l-a osîndit şi tribunalul de a doua instanţă, iar sîmbătă hotărîrea a fost întărită de către înaltul Divan. „În toată apărarea sa, arvanitul a arătat un curaj şi o severitate neobişnuită. Acum aşteptăm să vedem ce va zice Domnul..."

Tot despre cele întîmplate la Bucureşti îi povestea şi Telegescu, tulburat, dar în fraze neaşteptat de corect scrise. Nu-i mai scrisese niciodată în viaţa lui. Chiar şi acum se simţea că îi scria numai ca membru al „Frăţiei", mai îmbătrînit cu vreo zece ani decît în ajunul complotului de pe vremuri, dar tot atît de revoltat ca şi atunci în faţa nedreptăţilor.

„...frate, la 28 ale curentului Ianuarie s-a întîmplat ceva în Bucureşti încă neauzit pînă acum în Ţara Românească... Un grec... împins de deznădejdea nedreptăţii ce suferia, a învîrtit (cuţitul) printre cîţiva din acei asupritori şi canţelaria departamentului Dreptăţii astăzi este văpsită cu sîngele nedreptăţii ce o locuia... aicea tot poporul a socotit prea nemerită această întîmplare..."

Bălcescu a citit, a recitit, a rămas mult pe gînduri, parcă ar fi vorbit singur, cu el însuşi.

— Ei, ce zici, Nicule ?... Nu este extraordinar ?... La un an după uciderea lui Medelioglu ? îl întrebă, uluit, Arăpilă.

Bălcescu e aproape alb la faţă.

— Alecule, asta e întîia bătaie a ornicului. Ţara e coaptă pentru revoluţie. Hai la Bucureşti...

Vine, aproape alergînd, alt prieten al lor, doctorul Niculescu. Nici nu se aşază bine la masă.

— De cînd vă caut ! Vîrnav a primit o scrisoare din Bucureşti... Un arnăut a vrut să omoare tot Divanul apelativ. De-abia l-au prins.

Arăpilă îi arătă scrisoarea. Bălcescu nu a mai scos o vorbă. Doctorul se uită la ei şi nu pricepe de ce sînt aşa de tăcuţi.

— Da' ce e cu voi, oameni buni? Sînteţi supăraţi?

Bălcescu îi zîmbeşte obosit, ca să arate că nu e supărat, şi se întoarce spre Arăpilă şi spune cu privirea pierdută, peste capetele celorlalţi:

— Mergem în ţară, Alecule.

CARTEA
A PATRA

Acasă la Nicolae Golescu

De partea astălaltă a Dîmboviței, cam din dreptul satului Cotroceni și pînă pe drumul Tîrgoviștei, se află faimoasa grădină de la Belvedere a Goleștilor, mai mult un crîng, întins pe mai bine de o sută de pogoane. Cei patru frați, după ce au vîndut statului prin 1835 casa de pe Podul Mogoșoaiei, de lîngă biserica lui Kretzulescu, pentru ca să se facă din ea palat domnesc de „țeremonie", au clădit aici, în grădina de la Belvedere, în locul casei bătrînești dărăpănate, în care Tudor Vladimirescu închisese în 1821 pe boieri, păstrați ca ostateci, un fel de conac asemănător cu cel din Golești de pe Argeș, unde ei locuiau iarna laolaltă cu mama lor.

Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel ; se înălța în mijlocul crîngului, pe ale cărui vaste pajiști, mărginite cu zăvoaiele Dîmboviței, urcau fără zgomot caretele și caleștile care veneau din București pe Podul de Pămînt, numit apoi și Calea Belvedere, ce începea pe atunci din fața bisericii și Hanului Zlătarilor.

În jurul conacului, grădina propriu-zisă era înconjurată cu un gard viu de merișor și cu ulmi tăiați ca pereții, așa cum văzuseră frații Golești la Schönbrünn locuința împărătească de lîngă Viena. Această grădină mai mică, în mijlocul căreia

se înălța pe o movilă și un fel de colonadă albă, o „Belvedere" într-adevăr, era vestită în tot Bucureștii prin arborii și florile de soi străin aduse acolo. Pasiflora, forsythia, magnolia, catalpa cu frunzele late ca lipanul și fructele ca niște bastoane lungi roșcovii, tamarine și soiuri mărunte, begonia aster, nemțișor și multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Golescu.

Căuzașii aleseseră anume conacul de la Belvedere pentru a se întîlni acolo, în zilele de Paști, căci pe față era vorba numai de o vizită obicinuită de sărbători, cînd în mod firesc lumea se adună laolaltă.

Întors în țară pe Dunăre, pe la Giurgiu, cu Arăpilă, nu cu multe zile înainte, Bălcescu, după ce meditase tot drumul asupra celor ce avea de făcut, purcese grabnic la reorganizarea și reactivarea „Frăției". Cu o zi înainte se alesese Comitetul executiv de trei, cu putere hotărîtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica și Alecu Golescu Negru (Arăpilă).

Urmează ca astă-seară, a treia zi de Paști, în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamației ce se va da către țară, cel mult în două săptămîni, așa cum s-a hotărît, și aceasta va fi clipa izbucnirii revoluției... Sînt de față cei patru frați Golești, vărul lor Golescu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru și Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu și naratorul de mai tîrziu Ion Ghica, toți fruntași ai „Frăției". Bălcescu încă nu sosise; gazda, Nicolae Golescu, trimisese o caleașcă ca să-l aducă, pentru că din mahalaua Visarionului pînă aici e o cale lungă, pe ulițe întortocheate și încîlcite.

În așteptare, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocart roșu cu aur, alții fac grupuri de cîte doi-trei, iar prin fața lor se plimbă slujitori în straie albe, găitănate cu negru, și le înfățișează tăvi de argint cu ouă roșii, cozonac, friptură de miel, cafele și vin.

Între Rosetti, Ion Ghica și Cezar Bolliac s-a încins o vie discuție în fața portretului lui Nicolae Golescu, isprăvit de curînd și așezat acum într-un colț al salonului pe un șevalet. Rosetti, prieten și mare admirator al lui Rosenthal, autorul portretului, laudă cu pasiune expresia blîndă și căldura coloritului. Gazda e înfățișată în costum de vînătoare. Poartă peste îmbrăcămintea de vînătoare un spențer de pînză, dar i se vede țeapăn gulerul alb scrobit și cravata lată pe care Ghica nu le găsește potrivite la îmbrăcămintea de vînătoare. Peste spențer

are o tolbă de piele pentru vînat, pare-se, și tocul unui pistol, de asemenea o cartușieră. În picioare poartă un fel de carîmbi de stofă, lungi pînă peste genunchi, ca botforii, și încheiați cu nasturi. În mîna stîngă ține țeava lungă a puștii sprijinite pe podea. Pălăria de vînătoare și pelerina sînt aruncate pe un fotoliu căptușit și îmbrăcat în același brocart roșcat ca și sofalele. Foarte vie e privirea prepelicarului, care-și ațintește ochii în ochii stăpînului.

Se strîng iarăși toți, căci se discută aprins și nu mai iau seama prepelicarului roșcat, care se joacă voios prin casă cu o pisică. Se vorbește despre arestări, despre planurile lui Bibescu. Se pare că Vilara ca și Iancu Manu, deși porniți fățiș pe represiune, îi sfătuiseră totuși pe revoluționari — îndeobște cunoscuți de ei — să mai aștepte, să fie prudenți ; în felul acesta voiau adică să se arate prieteni ai mișcării. Cîțiva au criticat afișele revoluționare lipite de vreo cîteva nopți pe ulițe. Erau echivoce.

Iată că a sosit Bălcescu, însoțit de Costache, numaidecît ședința e deschisă. Proclamația redactată de Bălcescu e dinadins scurtă și răspicată. Fiecare frază cuprinde o idee, un punct de reformă, anunțat limpede, ca să sune de-a lungul și de-a latul țării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citește rar, una după alta, și ideile lui sînt primite cu hotărîre, fără nici o discuție, căci au fost dezbătute încă din ajun.

1. Libertatea individuală, libertatea cugetării și a tiparului.
2. Desființarea castelor și a privilegiilor.
3. Împroprietărirea clăcașilor cu despăgubirea proprietarilor... și alte optsprezece puncte.

Ostrovul Imper

Ca să ajungă la ostrovul Imper, Hagi Curti și Dobrovici plecară împreună de la Sfîntu Gheorghe vechi ; trecură printre pielăriile și curelăriile cu șei spînzurate la intrare și uneori cu cai întregi, lucrați din piele păroasă, de păreau împăiați, apoi coborîră pe Podul Tîrgului din Afară. Trecură, firește, pe lîngă biserica Olarilor, după care încep iar prăvăliile, mai ales cu mărchitănie și lipscănie. La capul Podului, la barieră,

caleașca lor se descurcă greu printre cîrciumile pline toată ziua și băcăniile care se țin lanț. Hagi Curti opri în fața unei olării cu străchini și urcioare și a unei dogării încărcate cu marfă : butoaie și butoiașe, donițe, scaune și mese nevopsite, mături și împletituri albe de nuiele. Cumpărară lucruri de trebuință pentru moșie — se înțelege — ca să le trimită acasă. Se poticniră și în fața unei tinichigerii cu găleți spînzurate afară, sobe, burlane, vedre și tot soiul de căni de tinichea ; și de acolo aveau de cumpărat. State Dobrovici întîrzie un timp în fața cîtorva mari prăvălii cu cojoace cumpărate de la el ; avea niște socoteli cu negustorii de aici. În pragul mai tuturor prăvăliilor sînt musafiri care se tocmesc îndîrjit, ba spun că se lipsesc de așa marfă, și chiar pleacă, se prefac că intră într-altă prăvălie, dar cînd înțeleg că negustorul nu mai poate lăsa din preț, se întorc. Sînt așa de multe prăvălii de același soi, așezate unele lîngă altele, și atît se aseamănă între ele, cu marfa lor atîrnată ori scoasă pe tarabe și galantare pînă în uliță, încît cumpărătorul se zăpăcește și nu mai știe bine în care prăvălie a fost. Nu se descurcă decît cînd ajunge în încăperea scundă și întunecoasă unde jupînul stă la tejghea în papuci și cu fes pe cap.

Au trecut greu și au ajuns în Cîmpul Moșilor, dar aci caleașca nu poate merge decît la pas. E puzderie de lume, tarabe nenumărate, căci a început vestitul tîrg din mai — tîrgul Moșilor, cel întemeiat încă de pe vremea lui Matei Basarab. Au trecut de oborul cît un bărăgan, care se întinde pînă la grădina lui Eliade, plină acum de barăci și circuri. Voiau s-o ieie pe lîngă gardul întărit cu duzi al grădinii, lăsînd la dreapta drumul cel mare care prin Pantelimon și Cernica merge spre Sărulești și de acolo peste Bărăgan spre Urziceni, Brăila și Galați.

Grădina lui Eliade era la început o livadă ca de vreo cinci pogoane, cu poteci umbrite de duzi mari și de corcoduși, cu soci mulți, ici și colo cu liliac și lămîiță, cu cîțiva tei. Aici a fost construită peste un subsol o casă cu un cat, în care a fost mutată mai tîrziu o parte din faimoasa tipografie — adusă de la Mavrogheni — cum și locuința poetului.

E o larmă de surle, de tobe, de pocnete, de strigăte, de lăutari, care te asurzește, căci e și sîmbătă seara.

Grădina cea mare, despărțită de casă, este închiriată în timpul tîrgului, pe parcele, corturilor cu circuri și comedianți,

berăriilor cu danțuri de măscărici și „cadîne", care joacă leneș și desfrînat după muzica moale turcească, pe un soi de scenă împodobită cu verdeață și oglinzi. În grădină e răcoare, și cumpărătorii, după ce au stat în arșița tîrgului, vin aci să petreacă. De mare folos i-a fost lui Eliade ajutorul în bani și sfatul pe care i l-a dat bancherul Pavlicioni, îndemnîndu-l să cumpere acest loc aproape de via sa.

Vizitiul se înșelă și trecu mai departe, ținînd-o mereu pe drumul Pantelimonului, cu casele cu prispe înguste, lipite pe jos cu pămînt, fără parmalîc, cu acoperișuri înalte de șindrilă, destul de înghesuite unele într-altele : așa ajunseră pînă aproape de mănăstirea Mărcuța, ctitorie a lui Ghica-Vodă. Ocolul nu era prea mare și Dobrovici se supără degeaba, căci toate ulițele care se despart pe stînga sînt drumuri printre vii și duc la lacul Fundeni, cu malurile lui nelămurite din stufișurile de trestii și cu ochiuri de apă, uneori acoperite cu lintiță și frunze late ca lipanul, pe care dorm ca pe tipsii verzi nuferii albi cu inimă galbenă. Cam în mijlocul lacului este un mic ostrov — cel căutat de ei — la care se ajunge lunecînd printre trestii și cele cîteva sălcii, pe unde se plimbă și rațele sălbatice, și vidrele cu cap turtit și coada lopătoasă. Lași luntrea și calci pe pămînt sănătos, cu arini, ulmi și gherghini sălbatici plini de privighetori. În mijloc este o poiană cu iarbă grasă și înaltă. Proprietarul ostrovului, bancherul Pavlicioni, este în ceartă cu Cantacuzineștii, proprietarii satului Fundeni și ctitorii bisericii de acolo, fiindcă el pretinde că ostrovul ține de via lui cumpărată de la Ghiculești și care merge din spatele grădinii Eliade pînă în apa lacului. Un drum fără case pe de lături duce tot printre vii, de la grădina lui Eliade pînă la lac, și este numit „Între Ziduri", din pricină că se înfundă între niște ruine de pe malul apei. Acesta era drumul pe care voiau să meargă ei. Deocamdată ostrovul nu e de nici un folos nimănui și slujește numai șerpilor de apă și vidrelor ca să vîneze pești, ca și mărginașilor, care vin să se scalde vara, în zilele de sărbătoare, și apoi să treacă apa cu luntrile și să mănînce haiducește pe iarbă verde, după ce unii au pescuit ziua întreagă, fiecare după norocul lui.

Aici, în ostrovul Imper, bancherul, proprietarul de prăvălii și de vii, arendașul de moșii Pavlicioni a poftit astă-seară la o masă mare pe fruntașii negoțului, încît nu lipsește nici un staroste de breaslă din București. E un bărbat înalt, cu nas puter-

nic, cu ochi mari, negri. Poartă o mustață stufoasă, retezată scurt, deasupra unei guri roșii ca de femeie. Tot ca de femeie i-s și obrajii mari, albi. În afară de Eliade și Danielopolu, numai el, dintre cei ce vor fi de față, e îmbrăcat după moda apusului, în redingotă cenușie. Pare de altfel și mai tînăr decît e cu adevărat. Toți, măguliți de această poftire, au răspuns că vor veni cu mare bucurie. Pînă să se adune musafirii care, de la conacul din vie pînă aci vor avea de trecut numai un braț îngust al lacului, Pavlicioni a luat pe Hagi Curti, giuvaergiul și zaraful vestit, împreună cu Dobrovici, starostele tăbăcarilor, la o plimbare într-o barcă cu trei vîslași. Barca e destul de încăpătoare și are o găteală de caic turcesc, cu perne multe pe lavițe, cu umbrar roșu de pînză. Se aud și lăutarii de pe insulă cîntînd încă de pe acum *Din sînul mamei mele* de Anton Pann. Încet, malul împădurit al ostrovului rămîne în umbra serii ; se văd acum căsuțele de la Fundeni și moara. Mai sus, bisericuța spătarului Cantacuzino.

— Strașnică plimbare ! În oraș e o zăpușeală de nu poți răsufla. De mult n-a mai fost atît de cald în mai. Am să-mi fac și eu o asemenea barcă, se lăfăiește bucuros Hagi Curti.

— Nu pentru plimbare v-am luat cu barca, măi oameni buni, ci pentru că trebuie să vorbim noi între noi, ceva mai în taină, înainte de venirea celorlalți.

Hagi Curti face un semn, arată întrebător spre vîslași.

— Ăștia ?

— Nu știu românește. Sînt albanezi pentru vie. Acum i-am adus.

— Spune, la ce te gîndești anume ? vrea să știe zaraful.

Răspunsul cade hotărît, fără întîrziere :

— Să facem așa ca revoluția care o veni să nu ne scape din mînă... și lui Pavlicioni îi scapără ochii...

Starostele tăbăcarilor nu prea pricepe și, mirat, se uită să vadă ce a înțeles Hagi Curti. Vede că nici acesta n-a înțeles mare lucru.

— Dar ce putem face noi ?... niște negustori ? întreabă zaraful și ridică brațul cu mîneca largă a giubelei ca mărturie a nedumeririi lui de om cu glagore și cu picioarele pe pămînt.

— Noi trebuie să conducem revoluția, că de nu, e rău, rău de tot. Dacă trece de boieri, se întoarce împotriva noastră... Pavlicioni stă rezemat în fundul bărcii, pe perne, și trage din

ciubuc. Cei doi se miră, căci li se pare de necrezut că ei ar putea conduce revoluția.

— Dar ce putem face noi, omule ? Noi n-avem darul de-a glăsui mulțimii. Noi nu sîntem vorbitori, și Hagi Curti ia martor cu privirea din nou pe prietenul său tăbăcar, căci tot ce spune bancherul le dă amețeală.

— Nu spune prostii... Hagiule ! Nu ăia care vorbesc și dau din mînă conduc revoluțiile.

Dobrovici e însă de părerea lui Hagi Curti, de care se sprijină cu încredere negustorească, căci de ani de zile Dobrovici e obișnuit să ceară sfatul giuvaergiului.

— Nu zău, cum am putea conduce revoluția noi, niște bieți negustori ?

Bancherul și arendașul ridică mîinile, scos din sărite, dar numaidecît, spunîndu-și că trebuie să aibă răbdare cu asemenea oameni, reia cu o liniște chibzuită.

— Cine credeți voi că duce, unde vrea el, barca asta ? Ăștia care dau din mîini ? Nu... Uitați-vă aci. Le arătă în spatele lui cîrma, ale cărei sfori le ține el acum în mîna dreaptă.

— Îi vedeți voi pe ăștia trei care vîslesc ? Ei știu că merg spre moară, că așa le-am spus la plecare și trag într-acolo. Ei, uite...

Cei doi privesc și se minunează cînd văd că barca deodată cotește puternic la stînga, spre satul de pe mal.

— Cu cît mai tare dau vîslașii din mîini, cu atît mai mult și mai repede se îndepărtează de ținta la care vor ei să meargă.

Dobrovici ar vrea parcă să vadă încă o dată minunea.

— Tragi nevăzut de sforile astea și barca merge unde vrei dumneata ? și cînd vede că Pavlicioni repetă trasul de sforile cîrmei, omul se scarpină mirat în cap.

— Așa trebuie să meargă și revoluția condusă de noi. Înțelegeți ? V-am chemat pe voi doi, fiindcă voi doi trebuie să intrați în guvern după ce vodă va fi răsturnat...

Acum mirarea lui Dobrovici nu mai are margini.

— Noi, miniștri ? se bîlbîie el năucit și uluit, cu mîinile una într-alta.

— Da... și Pavlicioni dă cu pumnul în lavița bărcii.

Hagi Curti s-a gîndit o clipă, apoi răspunde cum se cuvine, cu o hotărîre chibzuită, iscodindu-l ușor cu privirea pe Dobrovici, ca să vadă dacă-l urmează și de data asta :

— Frate Rudi, te-am ascultat de multe ori, o să te ascultăm și acum.

Da, starostele e de aceeași părere, căci dă din cap tăcut, ca și cînd ar rumega ideea, dar de fapt se bizuie pe prietenul său.

Apoi Pavlicioni le explică în amănunte ce au să facă astă-seară, cînd va vorbi un musafir de seamă, Eliade, pe care de altfel ei îl cunosc bine, căci au fost abonați la ziarele lui.

Îl bate la cap îndeosebi pe Dobrovici, pe care îl vede totuși mai moale...

— De ce să nu fi ministru dumneata, care ai o tăbăcărie cu aproape două sute de meșteri, calfe și ucenici ? Dumneata care ești starostele breslei dumitale ?

Ar vrea, acum după ce i-a dăscălit cum trebuie, să se întoarcă mai devreme pe ostrov, căci ține să se ocupe el însuși de pregătirea ospățului. E grozav de priceput și are un gust deosebit pentru bunătățile mesei, deși el însuși nu mănîncă mai nimic. Îi place să vadă pe alții mîncînd cu poftă la masa lui și să-i îndemne necontenit : „Mai ia puțin... gustă și din asta... să vezi ce dulceață are pastrama asta, fragedă, de nu-i simți sărătura... un pic, numai un pic. Vinul ăsta e de la mine din vie dar e dichisit după legea lui, de un grec thesaliot..."

Pînă să se așeze la masă, cîțiva arnăuți găietănați, dar fără pistoalele obișnuite, se plimbă printre musafiri cu tăvi cu băuturi și mezeluri, dar poftindu-i să vie și la un butoi întors, pe al cărui fund e așternută o față de masă și pe care se află nenumărate alte mezelicuri : ghiudem, ficăței și chifteluțe prăjite de pasăre, măsline verzui, icre de știucă, pălămidă friptă, chefali cu ceapă și obleți prăjiți în untdelemn, cu sare multă deasupra. Din același butoi, de la cep, se scot ulcele de pelin de mai din viile lui Pavlicioni. Alături e o tăviță cu sticle de tot soiul, mastică de Chios tare și dulceagă, țuică bătrînă de Văleni de Munte, rachiuri ungurești de caise, votcă și altele. În timpul acesta focul dogorește pe o vatră mare un grătar cu sute de mititei pe el, dar — făcute anume, ca să se poată învîrti deasupra ei, pe jeratic de tei și subt supravegherea gri-

julie a gazdei — şi cîteva frigărui cu cîte şase pui de mai, pe cînd la alt soi de foc sfîrîie dînd miros plăcut alte frigărui, acestea de chebap. „Din ăsta să gustaţi negreşit, că e făcut cu socoteală, aşa cum am văzut eu într-o vară în Damasc, că numai acolo chebapul e chebap." Au gustat din toate cu o poftă de haiduci pîntecoşi. S-au aşezat apoi la masă, pe covoarele aşternute pe iarbă, stînd cu picioarele strînse subt ei, căci mai toţi, stînjeniţi de perine, le dăduseră în lături. După saramura de biban cu multă boia şi după marinata de crap lat în burtă, au venit fripturile. Dar cel mai mult le plăcură parcă mieii care fuseseră puşi la foc hoţeşte, adică îngropaţi în jeratic, în pielea lor, pînă plesneau, şi erau unşi apoi cu tot felul de mirodenii.

...Toţi mîncară cu poftă, după legea veacului, slujindu-se cei mai mulţi de degete, căci furculiţele puse alături — născocire destul de proaspătă pentru ei — îi cam încurcau. După ce băură cîteva soiuri de vin, Pavlicioni, care nu băuse decît ceaiuri toată seara şi care se pregătea să ţină o cuvîntare, făcu semn slujitorilor ; aceştia strînseră toate paharele de pe masă şi aduseră altele de cleştar subţire, înflorat, şi de formă nemaivăzută de către cei de faţă. Din două putini largi, joase, pline cu gheaţă se iviră apoi zeci de sticle de şampanie, păstrate la început la gheţăria cea mare din vie, şi apoi, aburite de răceală, aduse aci în butoaie tot cu gheaţă. Nu toţi marii negustori băuseră pînă în această seară şampanie, oricît erau de bogaţi. Deşi, după pacea de la Adrianopole, începuse să se aducă din Franţa multă şampanie şi de bună calitate, totuşi oamenilor, care luptaseră aprig ca să facă averi mari, li se părea aceasta o frivolitate, un lux de neîngăduit cînd îl plăteau ei. Se revolta în ei zgîrcenia, duhul însuşi care dusese la adunarea averii atunci cînd era vorba să cumpere drăcie de asta franţuzească. Dar astă-seară, văzînd-o jucînd spumoasă şi aurie în paharele de cleştar, găsiră că, rece şi pişcătoare, e tare bună şi nu aşteptau să fie rugaţi de Pavlicioni ca să lase să li se umple mereu paharele.

Peste vreo două ceasuri, cu toată boarea răcoroasă a lacului şi a pădurii, se încălziseră de mîncare şi băutură atît de mult, mai ales că şedeau cu picioarele subt ei, pe covoare, încît lepădaseră giubelele şi rămaseră numai în anterii şi fermenele. Unii se ameţiră de-a binelea, beau mereu şi chicoteau ca fetişcanele

la pişcătura rece a băuturii spumoase. Iată însă că Pavlicioni se ridică în picioare, ţinînd în mînă un pahar pe care îl va pune apoi jos, cînd se va încălzi şi el de focul oratoriei.

— Fraţi negustori... v-am poftit aci la mine, în această insulă...

O voce mucalită strigă mai din coada mesei :

— Fiindcă în oraş e holeră...

— Nu pentru asta, ci pentru că se petrec în lume lucruri mari. De la un capăt la altul al Europei, totul se mişcă pentru libertate. Fraţi negustori, în scurtă vreme şi noi ne vom elibera din lanţurile sclaviei. Dar pentru asta trebuie să ne mişcăm şi noi... adică negustorimea.

— Şi cît mai repede, că dacă nu, ne-o iau înainte neoamenii, şi e rău, întregi Hagi Curti, care dovedea că pricepuse bine învăţătura prietenului său Rudi.

— La mine în tăbăcărie, calfele şi ucenicii numai de revoluţie vorbesc, adăugă cu vocea lui groasă şi starostele Dobrovici.

Se ridică atunci un bătrîn cu mustaţa mare, albă, care bucuros ar fi purtat barbă dacă nu ar fi fost oprit de la asta, căci afară de marii boieri, numai clericii şi ţăranii bătrîni aveau asemenea drept, numai pentru ei nu era oprelişte.

— Eu cred că Rudi are dreptate... Trebuie să ne grăbim... Ce auz în fabrică şi în prăvăliile mele nu-mi place. Zilierii cred că le-a sosit ceasul. Vom păţi ce-au păţit cei din Franţa... Aşa, vă spun să ştiţi, că eu am trăit pe vremea aceea, de fugea lumea de acolo în toate părţile, că la ei acasă se scăldau în sînge.

— Ei bine, v-am chemat aci, reluă Pavlicioni, ca să ne cunoaştem mai bine între noi, între voi şi mai ales ca să cunoaştem cu toţii pe cel care va fi în fruntea revoluţiei româneşti, pe marele cărturar şi dascăl al neamului, pe scumpul nostru Ion Eliade.

Înainte ca să izbucnească aprobările zgomotoase, Hagi Curti întregi cu căldură cele spuse.

— Ca proprietar al celei mai mari tipografii din Bucureşti, dumnealui e şi puţin negustor de-ai noştri.

Unii bat din palme, alţii strigă, se aude şi un întîrziat „aferim"... Un nor a trecut peste faţa lunii noi, fără s-o poată

umbri. Din ostrov nu se poate vedea spre oraş şi se simt aci ca apăraţi de Agie şi de dorobanţi.

Eliade se ridică înlăcrimat, tulburat.

— Oameni buni, eu nu sînt decît un smerit scriitor. Tipografia mea e...

Dar Hagi Curti îl întrerupe iar, grăbit, încălzit de perspectivele nebănuite de el pînă în seara asta.

— Eşti cel mai mare dintre noi. Trebuie să fii în frunte.

— E prea mult pentru modestele mele mijloace. Şi întoarse spre cer un profil cezarian, corijat de frumoasele lui plete cărunte şi de mustaţa mătăsoasă.

Pavlicioni, care tot vorbind se plimba, a venit acum alături de Eliade.

— Cum vrei să lăsăm revoluţia pe seama cîtorva studenţi anarhişti şi a unor neisprăviţi ? Unde vom ajunge ?

Toţi întăresc zgomotos. Se aud tot felul de apostrofe şi strigăte... „Nu vrem anarhie... Nu vrem să ni se suie în cap desculţii."

Eliade, aşteptînd să se sfîrşească strigătele, schimbă priviri înduioşate cu Pavlicioni, apoi reia cu voce sonoră, plină de hotărîre.

— Aci sînt alături de dumneavoastră. Am scris-o şi la gazetă : urăsc tirania, mi-e frică de anarhie. Sînt aci amîndoi unchii mei, amîndoi negustori şi cărturari, Danielopolii. Ei mă cunosc şi vă cunosc.

A fost un vuiet de aprobări, unii au încercat chiar să se ridice în picioare. Chemat stăruitor să vorbească, Nicolae Danielopolu le-a arătat ce „rolă" frumoasă este chemată să joace negustorimea. Vorbea cu uşurinţă şi se cam lăsa îmbătat de cele ce spunea.

Petrecerea era în toiul ei, negustorimea se înfierbîntase bine de tot aflînd că rangurile şi privilegiile boiereşti vor fi desfiinţate — era ceea ce burghezia numea cu convingere „egalitate" — limbile se dezlegară, fiecare lua cuvîntul şi făgăduia că „dă" pentru revoluţie atîtea calfe şi atîţia zilieri, amintind astfel de vestirile cu duh ale mesenilor, către naşul ridicat în picioare la nunţile la care se făcea „masă cu dar", pentru ca să se scoată cheltuielile.

O seamă de oratori improvizaţi, în anterie, cu ceacşiri roşii şi cu meşi galbeni în picioare, ţineau acum cuvîntări mai abitir ca apărătorii în faţa Divanului apelativ. Printre cei mai în-

flăcărați de ideea egalității cu boierii — căci nimeni nu voia egalitate cu țăranii și muncitorii — era starostele Dobrovici, care rostea întîiul său discurs în viață.

Nu mai știa să sfîrșească, nu nimerea nicidecum cuvîntul de încheiere și lungea astfel la nesfîrșit, fără să știe cînd se va putea opri. Pînă la urmă făgădui și el o sută de calfe... Dar abia se așezase jos și iată că un vătaf de curte veni să-i spuie ceva la ureche. Într-o clipită i s-au dus aburii vinului și ai succesului oratoric.Pare abătut. Pavlicioni, care a băgat de seamă întîmplarea, întreabă de la locul lui despre ce e vorba. Toți întorc capetele într-acolo. Mai tuturor li s-a înmuiat inima, să nu fie vreo veste proastă, vreo poruncă a Agiei, vreun foc în mijlocul Bucureștilor, un foc dintre cele care nimicesc jumătate din oraș.

Dobrovici abia mai poate îngîna două cuvinte. Cineva lămurește despre ce e vorba.

— A venit un slujitor de la boierul Alecu Vulpe. Spune că-l cheamă boierul numaidecît, la el acasă, pe fratele Dobrovici. Zice că să vie repede, că boierul e furios.

Pavlicioni se ridică, indignat.

— Acum ? Sîmbătă seara ? Dar ce-i asta ? Sîntem slugile lui ? Cum poate fi chemat astfel un mare negustor ? Și ce-i dacă-i supărat boierul Vulpe ? Nu te duce, frate Dobrovici. Ești tot atît de bogat ca și el. La Viena și Lipsca, numele dumitale e aur, iar de Vulpe nu știe nimeni.

Toată lumea strigă... „Nu te duce, jupîne... ai moșii tot așa frumoase ca ale lui... Nu te duce, vere... Să te cheme ziua, ca oamenii, nu acum, la miezul nopții... Trimite-i vorbă că ești musafir... Că ești la o masă cu prieteni."

Dar lui Dobrovici i s-au tăiat picioarele. Celorlalți puțin le pasă, căci nu e vorba de ei. Dar el știe cum se poartă boierimea cu negustorii. Cînd era mare vornic, Alecu Vulpe era cît pe-aci să-l țintuiască de o ureche la stîlp, în piața Sfîntu Gheorghe, pentru că ieșise din prăvălia lui o piele scumpă, dar cam putredă, răscoaptă. Un negustor putea fi oricînd chemat la Agie, uns cu smoală și plimbat așa prin oraș, cu marfa legată de gît, dacă marfa aceasta era socotită de boieri proastă ori prea scumpă.

— Nu vă supărați, mă duc... Să vedem numai despre ce e vorba. Am caleașca la conacul viei, și într-o jumătate de ceas sînt înapoi.

A trecut braţul de apă cel mai adînc şi mai îngust la Fîntînică, în barca cu cei trei arnăuţi şi apoi, luînd în piept o potecă rîpoasă, printre butucii de vie în floare, a ajuns la conac. Dar cînd să se suie în caleaşcă, ia vizitiul de unde nu e. Pasămite vizitiii tuturor butcilor se adunaseră în foişorul viei şi povesteau snoave, după ce mîncaseră şi ei friptură şi băuseră un pahar de vin, din porunca anume a lui Pavlicioni. Starostele Dobrovici ardea de nerăbdare. I s-a părut nemaipomenit că vizitiul nu-l aşteaptă pe capră şi de cum îl văzu se răţoi la el, amarnic :

— Unde-mi stai, ticălosule ? Nu ţi-am spus să aştepţi totdeauna lîngă cai ?

La răspunsul învinuitului că s-a dus şi el să îmbuce ceva, mînia marelui negustor n-a mai cunoscut margini. A luat biciuşca din toc şi a început să-i care cu ea. Cu faţa arsă de plesnitura biciului, omul numai a scrîşnit din dinţi, s-a urcat pe capră şi a pornit.

Ajuns la casa cea mare de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Tabacu, Dobrovici a oprit caleaşca afară şi a fost dus de paznicul de noapte de la poartă, care văzuse caleaşca şi l-a crezut boier, la uşa cea mare din faţă. A bătut tot paznicul acesta în uşă, iar un arnăut cu găietane a venit să-i deschidă, făcîndu-i apoi loc să intre, l-a trecut pe starostele tăbăcarilor prin două săli mici cu oglinzi şi laviţe de palisandru, unde acesta şi-a lăsat papucii şi giubeaua, şi apoi l-a dus în sala cea mare cu sacnacsiu, spre colţul uliţei.

Aici Alecu Vulpe împreună cu alţi boieri joacă ca de obicei cărţi. Bineînţeles este de faţă şi Băl-Ceaurescu, acum nedespărţit de Eufrosina, care e deci şi ea. Încet, încet, chinuit de fata asta care nu vrea să-i fie decît nepoată, a umplut-o de bijuterii. Se mulţumeşte deocamdată s-o ia cu el în toate părţile, în fiece zi.

Cînd Vulpe îl văzu pe Dobrovici, se întrerupse din joc şi începu să strige furios :

— Pe unde ai intrat ? Pe unde ai intrat, mă ?

Dobrovici se fîstîceşte, ar vrea să spună ceva, i se îneacă vorbele în gîtlej.

— Să vedeţi...

Vulpe, furios, nici n-a așteptat răspunsul.

— Pe unde ai intrat, n-auzi ? Se întoarce spre arnăut, cu gura pungă... Pe unde l-ai adus, mă vită ?

Sluga se bîlbîie, speriată.

— Prin față, am crezut că...

Vulpe se întoarce iar furios către Dobrovici :

— Mascara, intri într-o casă boierească prin față ? — și-i privește pe ceilalți ca înmărmurit de o asemenea cutezanță ; apoi se pornește a urla către negustor : Afară ! Ieși afară... Și către slugă : Vită, adu-l prin ușa din dos.

Eufrosina, care stătea de vorbă, lungită pe sofa, cu Vulpachi și cu colonelul Dăscălescu, se uita cu milă la tatăl lui Pană ; părea gata să-i spuie o vorbă marelui ban. Pe urmă se răzgîndi și urmări cu privirile pe Dobrovici, care ieși împleticindu-se. Omul abia și-a pus la nimereală anteriul și cizmulițele de saftian. E dus prin curte către bucătării, intră într-un soi de tindă lungă, cu dușumea ceruită, ocolește la dreapta pe alta și mai lungă, năucit de nu vede nimic, și pe urmă, pe ușa din fund, e scos iarăși în odaia cea mare cu sacnacsiu.

Dar nimeni nu se mai uită la el. Așteaptă într-un colț, ca la trei sferturi de ceas. Abia atunci marele ban își amintește și spune uneia din slugile care purtau tăvile cu gustări, vin și cafele pentru jucători să-i aducă blana de cacom alb. Cînd sluga i-a pus-o dinainte, Vulpe își dezdoaie picioarele de subt el, se ridică greoi, coboară de pe sofa și vine amenințător spre Dobrovici.

— Ascultă, ce blană e asta ? Ți-ai bătut joc de mine ? După ce îmbracă haina iar îi vorbește întărîtat, privindu-l mînios cu ochii fără gene, mici de ciudă. Vino aici... Ia uite cum îmi vine gulerul...

— Vine bine, măria-ta, așa trebuie să vie...

— Așa trebuie să vie ? Scîrbă ce ești ! Cu mine vorbești tu așa ? Vrea să-l lovească, dar oasele-i trosnesc și mîna uscată nu-l ajunge.

Dobrovici se văicărește, nenorocit, cu capul lăsat smerit pe umărul stîng.

— Măria-ta, o facem din nou dacă nu vă place... Săru mîna... nu vă supărați.

Dar Vulpe fierbe de mînie ; gura lui fără dinți, ca o pungă, e albă de un soi de spumă ușoară.

— Ţi-ai bătut joc de mine, neruşinatule... Caută ceva, şi parcă nu găseşte, apoi ia de pe masă o cutie de tabac goală şi o aruncă în blănar. Uite cum vorbeşte cu mine un fecior de mătar ! Ascultă, dacă mîine cînd mă scol nu găsesc blana fără cusur, pun să te bată dinaintea bucătăriei.

Dobrovici iese, împleticindu-se ca beat, fără să poată şti dacă pare beat că a fost atît de umilit sau de bucurie pentru că a scăpat aşa uşor.

Bonifaciu

Bălcescu veni acasă pe la zece seara. În timp ce-şi lăsa macferlanul şi pălăria în mica marchiză-verandă, fu întîmpinat de Tiţa, care-l aştepta, ca în fiecare seară, anume ca să-l vadă *ea* mîncînd, căci doctorul Gronau îi spusese că numai o masă hrănitoare şi îmbelşugată îl poate păstra în viaţă. Era foarte intrigată şi îl vesti degrabă :

— Ai o scrisoare cu adresa în ungureşte, de la Budapesta.

Bălcescu tresări. Inima-i bătea ca niciodată pînă acum. Întrebă atît de pripit unde e scrisoarea, încît Tiţa deveni şi mai curioasă. Scrisoarea era alături de cele două ouă fierte şi de friptura de pui rece de pe tava aşternută cu şervet alb şi pusă pe lunga lui masă de lucru. O desfăcu, dar nu pricepu absolut nimic. Era de la început pînă la sfîrşit scrisă în ungureşte şi doar o dată întîlni numele Bălcescu, spre sfîrşitul ei.

— Ce e ? întrebă sora neliniştită.

— Tiţa, nu ştiu ungureşte decît *Keleti Ujság* [1] şi tocmai cuvintele acestea lipsesc din scrisoarea asta. Trebuie să caut mîine pe cineva care să mi-o tălmăcească.

Încerca să-şi astîmpere curiozitatea, dar el însuşi devenea din ce în ce mai înciudat pe acest mod de a i se scrie. Desigur că Luxiţa îl vesteşte că a născut. Va fi avînd un băiat cumva ? Ori fetiţă ? Deşi îşi spunea că paternitatea este pentru el o fericire îndepărtată, nereală, totuşi ar fi vrut neapărat să ştie ce

[1] *Ziarul orientului* (magh.).

s-a întîmplat cu adevărat. Se sili să pară liniştit. Încercă să mănînce şi ciocăni încet un ou.

Tiţa îl mai întrebă despre ce s-a discutat la „Frăţia“, dacă mîine este cumva liber, ca să meargă la unchiul lor la vie. I-a poftit la masa de seară şi le trimite o trăsură. Dar orice spunea, gîndul îi fugea într-altă parte ; de altfel şi din răspunsurile lui se vedea că e, la rîndul lui, cu gîndurile aiurea. Dar aşa, de pe drumurile astea ale incertitudinii şi ale întrebărilor, Bălcescu reveni într-o clipă încremenit, şi faţa îi căpătă o paloare pămîntie. Parcă i se înfipse un cuţit în inimă. Dacă ea a murit din naştere şi îi scrie despre asta altcineva, o mînă străină şi milostivă ? Gîndul îi fu cu neputinţă de îndurat ; se ridică scurt de la masă. Tiţa, care îl spiona neliniştită, înregistră în propria ei făptură, ca un seismograf de o nesfîrşită sensibilitate, toată brusca lui emoţie, deşi pentru ea era fără obiect.

— Nicule, ce e ? Şi-i prinse mîna cu adîncă duioşie.

— Nimic, Tiţa, fii bună, lasă-mă te rog singur, lasă-mă cu gîndurile mele... nici eu nu ştiu nimic.

Înţelese din privirea lui arzătoare, din vorbele lui cu un accent de deznădejde că trebuie să-l lase singur.

Timp de o oră întreagă se plimbă prin casă frămîntat de cele mai mistuitoare întrebări. Gîndul că a putut să moară Luxiţa îl înnebunea. Niciodată nu a iubit-o atît cît o iubea în clipele astea, cînd era pierdută pentru el. O descoperea de la clipă la clipă şi o înţelegea, cum nu o cunoscuse şi nu o înţelesese în curgerea anilor. Era atîta generozitate, atît elan al dăruirii în făptura asta mlădioasă şi sprintenă, neaşteptată în reacţiile ei, care uneori era stinsă şi aproape urîtă cînd era bolnavă, ori nu ţinea ea să fie frumoasă, dar care era plină de farmec şi de strălucire atunci cînd voia ea — femeia asta care întorcea sporită bucuria ce i se da, ca o oglindă de cristal pur, care răsfrînge înzecit lumina dăruită. Avea acum treizeci şi doi de ani şi uneori era abătută, istovită de griji, bolnavă, dar în aceeaşi clipă, dacă afla faptul de care era însetată inima ei, înflorea ca o adolescentă, privită de un salon întreg. Ar putea oare pieri, ca să nu mai fie niciodată, aşa cum nu mai sînt frunzele din alt an ?

Privea mereu scrisoarea de pe masă, ţintuit de cuvintele ei neînţelese. Îşi aduse aminte că şi Luxiţa se aştepta la o naştere grea, căci un doctor îi spusese că întîia naştere la treizeci şi

mai bine de ani este totdeauna legată de mari primejdii. Știa și le-a înfruntat. Era în ea o sete nepotolită de a fi mamă, ar fi înfruntat pentru asta și certitudinea morții.

Recitea cuvintele ungurești care nu-i spuneau nimic, absolut nimic, deși în ele era taina cea mare a vieții lui.

Nu mai putea fi vorba de somn, de așteptat pînă a doua zi, căci pînă în zori era o veșnicie. Dar nu putea nici să înțeleagă unde ar putea găsi chiar în noaptea asta pe cineva care să știe ungurește, pe cineva pe care ar putea să-l scoale la miezul nopții. Începu să-și cerceteze în minte șirul slujitoarelor și al meseriașilor unguri cunoscuți, care ar putea să-i tălmăcească scrisoarea. Nu găsi nimic. Se trînti în fotoliul verde, hotărît să doarmă îmbrăcat, dacă va putea cumva dormi, și stinse lumina. De afară intră pe fereastra deschisă văpaia molatică a lunii, umplînd încăperea de arabescuri albe, negre.

Dintr-o dată tresări, uimit că nu se gîndise de la început la el... Rosenthal ! Știe că e un hoinar fără leac și că noaptea nu-l găsești niciodată acasă, însă îl va căuta în tot Bucureștii. A și pornit. Dar în ușă întîlni pe Tița, care nici ea nu putea să doarmă din pricina scrisorii și care îl pîndea neliniștită.

— Tița, mă duc la Rosenthal ! Să-mi citească scrisoarea chiar în noaptea asta. Nu mai pot.

Își puse macferlanul, își luă pălăria rotundă și tare și ieși pe portiță, pe lîngă bolta de viță. Soră-sa se întreba și mai neliniștită ce putea să aștepte el, ce puteau să aducă acele rînduri ungurești... de ce a simțit nevoia să plece chiar noaptea în căutare.

Nu l-a găsit pe Rosenthal acasă, dar l-a găsit la Rosetti, unde într-un chioșc îmbrăcat în iederă mai erau și alți prieteni și prietene de-ai lor. El le cînta din vioară, subt lumina lunii. Bălcescu le-a spus limpede ce vrea. Să i se citească numaidecît o scrisoare. Cei de față au înțeles, și ei doi au intrat în casă. La lumina unui sfeșnic, Rosenthal a început să citească numai pentru el mai întîi. Bălcescu aștepta de parcă era ținut într-o gheară. O gheară care, spre sfîrșit, în clipa cînd subt mustața mică a lui Rosenthal apăru un zîmbet, începu să-și slăbească strînsoarea. Fără să-i mai traducă, pictorul îl luă în brațe, strîngîndu-l plin de căldură.

— Nicule, ești tată. Unguroaica ta ți-a făcut un băiat. Îl cheamă Bonifaciu.

— Şi ea ? întrebă Bălcescu, încă neliniştit.

— Cred că e bine... N-ar fi scris o scrisoare atît de năzdrăvană dacă ar fi ceva rău.

— Năzdrăvană ? Cum asta ?

În timpul acesta, cei de afară, privind prin fereastra joasă, îi văzuseră îmbrăţişîndu-se şi erau tare curioşi să ştie ce veste atît de frumoasă putuse primi Bălcescu. Îi strigară să vie în chioşc. Bălcescu însă nu se lăsă pînă ce Rosenthal nu-i traduse scrisoarea cuvînt cu cuvînt.

Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf şi veselă ca o glumă, căci Luxiţa se apucase să imagineze o întreagă poveste care-i dădea şi lui o poftă nebună de rîs. Că mama ei, profesoara, care a vrut s-o gonească de acasă pentru păcatul ei, cînd a văzut pe micul Bonifaciu, într-o clipă s-a îndrăgostit de el... A declarat că seamănă cu un frate al ei, pe care l-a iubit... Că au băut toţi şampanie... Că ea se simte foarte bine şi că-l iubeşte mai mult ca oricînd. Ar vrea să vie la Bucureşti, dar maică-sa i-a spus că nu dă ea copilul să plece pe drum, să se îmbolnăvească, cine ştie, Iezus Maria ! Că n-are decît să vină el, păcătosul de bărbat, la Budapesta... ori dacă ea nu s-a săturat de el, să se ducă ea la Bucureşti, dar copilul nu-l va da. Că-i va găsi ea o doică şi-l va creşte singură. Scrisoarea încheia spunînd că ea s-a hotărît şi chiar aşa va face. Va veni adică la Bucureşti, singură. „Fată smintită de optsprezece ani", ar fi spus bătrîna mamă...

Rosenthal îl mai îmbrăţişă încă o dată şi veniră amîndoi, nespus de veseli acum, în chioşcul luminat de lună. Cei de faţă stăruiau toţi să afle despre ce e vorba. Mai ales o cîrnă, care se ghicea, în lumina dulce a lunii, drept o fire foarte sentimentală, zgîndărea mereu curiozitatea celorlalţi.

— Nicule, la urma urmelor, de ce să nu le spunem ? fu de părere prietenul, strunind din nou vioara.

Vru să zică hotărît : Nu... dar pe urmă îl fulgeră uşor un gînd. Rămase tăcut, zîmbindu-şi lui însuşi, clătinînd din cap, căci acum pricepu de ce i-a scris Luxiţa aşa... şi de ce a pus să fie tălmăcită scrisoarea în ungureşte, numai în ungureşte... De ce improvizase o asemenea poveste. Vrea ea, anume, ca scrisoarea să fie arătată la toată lumea... Avea ea socotelile ei... Îşi surîdea mereu lui însuşi. Foarte bine, va face aşa cum doreşte ea.

— Spune-le tu !

Rosenthal nu aşteptă să i se spuie încă o dată.

— Nicu are un băiat... I l-a născut o unguroaică la Budapesta. Îl cheamă Bonifaciu.

Costache Rosetti, care se dusese în iatac să fie lîngă Maria lui cînd alăptează fetiţa şi se întorcea, auzi din prag vestea dată de Rosenthal. Întinse braţele înflăcărat către Bălcescu.

— Frate, vino să te îmbrăţişez... Ai un băiat... Un viitor combatant pentru cauza poporului... Mă emoţionează grozav gîndul că poate Bonifaciu al tău este născut în aceeaşi zi cu Liby a mea. Ah, aceştia sînt copiii libertăţii... frate... Ei sînt zorile omenirii celei noi.

De un an de zile, Rosetti se însurase cu Maria Grant, pe care o iubea de îndelungată vreme. I se născuse de cîteva zile o fetiţă, pe care el, asociind-o de la naştere cu revoluţia care sta să izbucnească, o botezase, plin de înflăcărare, Libertate şi-i prescurtară numele în Liby.

Veselia fu dintr-un salt sporită şi-l îmbrăţişară toţi pe rînd. Se întoarse acasă absent, îndepărtat, ca şi cum ar fi băut un vin bun. Se simţea fericit. Totul i se părea limpede şi uşor. Cînd vru să întoarcă cheia în broască, uşa verandei se deschise singură. Tiţa îl aştepta. Faţa ei era descompusă de nelinişte.

— Ce-a fost, Nicule ? Dar neliniştea i se topi ca o zăpadă la sfîrşitul lui martie, cînd văzu, după ce aprinse lumina, figura lui fericită. Acum ardea de curiozitate femeiască, iar el se simţi obligat să-i spuie ceva... şi cum nu putea să o mintă, decît tăcînd, trecu şi el subt tăcere o parte din adevăr. Îi spuse deci că la Paris a cunoscut o studentă unguroaică, de la Budapesta. Că are acum un băiat, Bonifaciu. Deodată faţa ei deveni palidă. Dar nu vorbi numaidecît. Încercă să plece cu tava spre uşă, se opri în loc, se întoarse spre el şi-i spuse hotărît.

— Nicule, să-l luăm la noi. Vreau să ţi-l cresc eu.

El bîlbîi încurcat tot felul de motive, care pînă la urmă se rezumară la stăruinţa acelei bunici imaginare de a-şi păstra nepotul. Cînd se despărţiră, Tiţa luă cu ea scrisoarea. Parcă s-ar fi bizuit pe o tehnică să afle ea adevărul, chiar dintr-o limbă din care nu ştia nici un cuvînt. A fost, bineînţeles, de prisos, şi nici în viitor, niciodată, n-a putut scoate un cuvînt mai mult de la el despre Bonifaciu.

În grădina Teii Doamnei

Pe malul lacului celui mai limpede și mai bun de scăldat din cîte face Colentina, și sînt multe, Buftea, Herăstrău, Floreasca, Tei, Imper, Fundeni, Cernica și altele, grădina Tei e foarte căutată de bucureșteni. Cu pajiști dulci, cu privighetori și belșug de flori, aici luna mai e nespus de frumoasă.

Pe o cărare largă ce mergea printre teii care stăteau să dea în floare, chiar lîngă palatul Doamnei — al doamnei lui Grigore Ghica — se plimbă vorbind aprins Ion Ghica și Eliade. Acesta e foarte agitat și oarecum plîngăreț.

— Va să zică, voi vreți să faceți revoluție fără mine ?

— Domnule profesor, nu sîntem „noi", ci este, așa cum văd că știți, o societate întreagă, „Frăția".

E cald, căci vara a venit dintr-o dată și amîndoi merg cu capul descoperit, ținîndu-și în mînă pălăriile tari și înalte.

Eliade reia, îndurerat și mînios :

— Iancu Ghica, uită-te în ochii mei... Cei mai mulți de la „Frăția" voastră sînt foști elevi de-ai mei, de la Sfîntul Sava. Nu vă e rușine vouă să faceți revoluție fără mine ?

Ion Ghica e foarte mișcat, căci nu poate uita că Eliade este după Gheorghe Lazăr — și urmaș numaidecît al acestuia — întîiul mare dascăl al neamului. Este autorul unei gramatici a limbii românești, un creator deschizător de drumuri noi în cultura românească. Este autorul *Zburătorului*, poezia pe care nimeni nu o poate uita. Este dascălul lor, al tuturor, chiar dacă după 1828 el a renunțat să mai fie director al școalei și să ție cursuri, ca să se poată ocupa de ziare, și deci nici el, nici Bălcescu nu l-au avut propriu-zis profesor — dar niciodată, poate, cuvîntul de dascăl nu a fost mai potrivit decît adresat acestui om, care cu Dinicu Golescu a înființat „Societatea literară" în 1827, apoi cu Ion Cîmpineanu, „Filarmonica" în 1833 — și deci teatru românesc — și care prin *Curierul românesc,* prin *Curierul de ambe sexe* și prin *Gazeta teatrului* a creat piesa românească. E desigur inconsecvent, irascibil, puțin prăpăstios, pătimaș din cale afară, dar cum zic toți „e mare." Ochii de viezure s-au umezit și Ghica ia mîna profesorului.

— Am să vorbesc negreșit cu Bălcescu. Vă caut eu poimîine acasă.

— Eu am înţeles că va veni şi el aci, cu dumneata.

— Şi-a adus aminte că pe ulicioara care duce la intrarea în grădină sînt şi cîţiva oţetari care acum sînt în floare. Îi face rău mirosul de oţetari. Îl înăbuşe.

— Pretext ca să nu vie.

Nu era pretext, ci în totul adevărat. Pentru Bălcescu, mirosul florilor de oţetar era ca un miros de tăbăcărie, îl înăbuşea şi-i dădea palpitaţii. Chiar în ajun, umblînd cu Ghica pe uliţă, devenise nervos şi palid, trecînd pe subt nişte oţetari de pe uliţa Batiştei. Călcase în uruiala de flori gălbui, scuturate, ca un rumeguş de tîmplărie, şi era îngrozit că i s-ar fi putut lua praf de flori pe ghete. Eliade primi explicaţia lui Iancu Ghica şi acesta îi repetă la plecare :

— Atunci vă caut eu poimîine.

Zmeiele

Oricît era de grăbit, Damian totuşi se opri din drum să vadă o întîmplare care îi plăcea cu deosebire. Tocmai trecea pe lîngă biserica Udricanilor, chiar prin cimitir, zorit să ajungă mai repede la un prieten al jupînului Dobrovici, de la care avea să aducă nişte bani trimişi de la Craiova, cînd vede în faţa bisericii o straşnică încurcătură de zmeie.

Toţi prietenii lui ştiu că muncind douăsprezece ore pe zi, în tăbăcărie, o singură slăbiciune şi plăcere are şi el, să înalţe zmeul pe maidan, duminica după-amiază. Ceea ce vede acum îl opreşte locului, deşi e grăbit. De peste gardul unei curţi, sau poate de pe uliţa vecină, că nu se vede bine, se înalţă sfoara întinsă a unui zmeu care, după părerea lui de cunoscător, era „din două“ (adică dintr-o coală de tipar cum s-ar zice). Cîţiva băieţi care se jucau cu un zmeu mai mic, acesta pe jumătate, văd cu desperare cum se apropie, ca un pirat al aerului, zmeul cel mare, pentru că îl cunosc fără îndoială şi ştiu că e al unui vînător de zmeie, spaima mahalalei. Puştii, pare-se la întîiul lor zmeu mare, ţipă amarnic :

— Mamă... mamăă... ne ia Jarcalete zmeu... Mamăăă...

Şiretenia jocului e să se încurce zmeiele, iar cel mai puternic trage apoi de sfoara celui mai slab şi o rupe, aducînd zmeul spre el, ori scăpîndu-l şi lăsîndu-l să zboare în libertate, ca să cadă mai departe, unde e prins de tovarăşii vînătorului. Acum copiii trag repede sfoara, ca să aducă zmeul jos, dar simt cu deznădejde că e prea tîrziu, cînd iată că o năzdrăvană de fată, cu un păr încîlcit, mai mult alb decît bălai, ca un caier de lînă, cu faţa arămie şi ochi albaştri, să tot aibă cel mult şaisprezece ani, lasă jos cutia cu panglici pe care o aducea de pe uliţa Franceză la stăpîna croitoriei unde era ucenică şi se repede la unul dintre băieţi, îi ia sfoara din mîini şi în loc să strîngă mereu, dimpotrivă, „dă sfoară". Zmeul cel mic se depărtează, plutind în gol, pare acum scăpat din mînă. Se lăsă o clipă undeva peste case, dar dintr-o smucitură fata l-a înălţat iar. Acum e din nou sus şi nu numai atît, dar se apropie îndrăzneţ, el acum, de zmeul cel mare. Damian priveşte uimit şi nu se poate dumiri.

— Îţi taie sfoara, fetiţo, ce faci ?... Că el are sfoară mai groasă... O fi avînd şi cîrlig ascuţit...

Dar fata cu părul ca un caier de lînă albă, cu ochii viorii şi obrajii căliţi de soare îl ascultă privind numai la zmeu şi-i vorbeşte dintr-o parte, fără să întoarcă de loc capul :

— Ce ştii dumneata !

Într-adevăr, lui Damian nu-i trecu prin minte că fata are să ocolească sfoara zmeului cel mare şi are să se înalţe apoi spre coada lui maiestuoasă, făcută din lungi şi subţiri fîşii de cîrpă... Jarcalete, dacă el o fi fost, a priceput primejdia, dar prea tîrziu. Zmeul cel mic a prins o fîşie mai răşchirată din vîrful cozii şi, dintr-o smucitură a mîinii, fata năzdrăvană răstoarnă zmeul cel mare, care nu cade în rotocoale, ci drept ca un lemn. Smuceşte la vreme apoi ca să desprindă zmeul mic. Ba a găsit şi timp să plesnească peste obraz un golan, care vrea să vadă ce e în cutia pusă jos. Dă apoi sfoara în mîna copilului şi vrea să plece, cînd întîlneşte surîsul şi privirea luminoasă a lui Damian, care se scărpina în cap, minunîndu-se.

— Iscusită fată... Te pricepi straşnic... Mi-a plăcut cum ai răpus zmeul cel mare... Parc-ai fi chiar Ileana Cosînzeana, spaima zmeilor...

Ilinca rîde, întrebîndu-se cum naiba de i-a ghicit numele.

— Îmi place grozav zmeu... Duminica după-amiază, cînd nu avem dă lucru la croitorie, mă joc pă maidan cu zmeu.

— Şi mie îmi cam place, îi răspunse flăcăul, mîncînd-o cu ochii. Am acasă unu mare cît o uşă.
— Aşa dă mare... pă ce maidan îl înalţi ?
— Pă maidanu cel mare dă la Filaret.
Ea a şi făcut cîţiva paşi înainte şi îi strigă de departe :
— Viu duminică să-ţi văd zmeu... Aduc şi eu zmeu meu.
— Stai, cum te cheamă ?
— Îţi spun io duminică.

*

Pe maidanul nesfîrşit de subt Dealu Filaretului, lîngă mlaştina cea mare din faţa faimoasei fîntîni cu coloane albe, în locul celei turceşti, duminica după-amiază se adună copii şi flăcăi din cinci mahalale. Se joacă arşice, mosoare, nasturi, pe de lături şi mai pe ascuns chiar stos ; mai în margine unii bat ţurca ori joacă poarca. E şi un dulap mare, care nu s-a mai desfăcut şi a rămas de la Paşti. Pentru două parale, un băiat se poate înălţa în vîrful scrînciobului, stînd pe un scaun colorat ca o caretă şi ţinîndu-şi fata de după gît. Salepgii, vînzători de rahat cu apă rece, purtîndu-şi aninată de gît tava cu rahat şi într-o mînă doniţa cu apă, bragagii cu doniţele ferecate în cercuri şi în ţinte de alamă, cărucioare cu turtă dulce, nimic nu lipseşte. Nenumărate zmeie s-au înălţat şi zboară peste pomi, luptă cu vîntul şi trec pe deasupra caselor spre oraş.
Iată un zmeu mai mare decît toate ; vîjîitoarea lui se aude puternic peste mulţimea de zvonuri a maidanului. E albastru şi pluteşte cel mai sus dintre toate zmeiele. Stăpîneşte cerul ; aproape nemişcat, numai coada lungă şi maiestuoasă i se răsfiră uşor în vînt. Trebuie să fie într-adevăr cît o uşă de mare. Vine înspre el, cu poftă de joacă, un zmeu „din două", galben cu rotocoale roşii. E vioi de tot şi într-una face tumbe. Se apropie îndrăzneţ de zmeul cel mare, albastru, care mîrîie la el ca un dulău mînios. Zmeul mic nu se sperie. Se apropie mai mult. Dar cînd zmeul cel mare încearcă să se apropie de el, zmeul cel neastîmpărat a şi sărit iute şi s-a învîrtit fugind sprinten într-un şir de rotocoale pe care greoiul dulău nu le poate face. A scăpat. Ilinca rîde fericită de şotia pe care a făcut-o. Zmeul cel mare, albastru, se întoarce la loc, în măreţia lui neclintită şi mînioasă. Damian vede că a fost păcălit şi se bucură, căci

așa de năzdrăvană nu poate fi decît fetița de la răspîntia Udricanilor. Cînd zmeul galben cu rotocoale roșii la colțuri se apropie iar, Damian, care pusese păpușa cea mare de sfoară groasă pe un fel de osie ca roata puțului, dă drumul dintr-o dată roții ; zmeul cel mare fuge spre oraș, ca scăpat din mînă. Zmeul cel mic nu pricepe ce s-a întîmplat... Dintr-o dată oprit, zmeul cel mare se înalță vijelios, sfoara lui a prins pe dedesubt sfoara zmeului sprințar cu rotocoale.

*

Damian își petrece brațul pe după umărul fetei, chipurile ca să n-o tragă zmeul pe care ea îl joacă așa de isteț, de n-ai crede că e cu putință. Aproape că izbutește cît e de mare să facă și rotocoale. Cu părul ca un caier de lînă, cu fața arămie și ochii albaștri viorii, își arată fericită dințișorii albi, aproape cuprinsă în brațele voinice ale flăcăului. Mai fericit însă surîde negriciosul Damian.

— Cîți ani ai ?

— Șaisprezece, răspunde ea cu un ochi la zmeu, ca un cățel.

Damian se gîndește amărît că el are douăzeci și șapte de ani.

Nu are timp să se întristeze, căci fata arată uimită deasupra mulțimii, o momîie, în jurul căreia aleargă lumea din toate părțile. „Geamala... geamala“, strigă cîțiva copii, fugind de zor într-acolo. E o păpușă mare, de cinci ori mai naltă ca un stat de om, și joacă după cîntecul cimpoiului și al cobzei. N-are cap, ci numai o glugă de panglici colorate, dar trupul îi e cu două fețe, gras cît o butie, căci înăuntru e umflat și susținut cu cercuri. Matahala e îmbrăcată în haine colorate, cămașă albă, șorțul de dinainte și cel din spate roșii. Mîinile din față, împreunate, țin un buchet roșu, iar mîinile din spate îi sînt împreunate pe piept, fără buchet. Omul dinăuntru, care o ține de belciuge, pășește domol înainte și înapoi, după isonul cimpoiului și al cobzei, subt paza tovarășilor lui înarmați cu bîte.

— Hai repede s-o vedem și noi, că vin dorobanții dă la Agie și-o gonesc... Sprințară, fata a și pornit.

Damian știa și el că, de la o vreme, geamala nu mai era îngăduită ; alergară în grabă s-o vadă de aproape, să asculte glumele și hohotele celor adunați, numai că nu putură răzbate pînă la ea. Erau în jur ca la o mie de oameni. Se mulțumiră să vadă momîia săltîndu-se peste mulțime ca un turn ușor, înclinîndu-se cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

Eliade pe Dealu Filaretului

Și de data asta Ion Ghica, în loc să vină cu trăsura lui, luă o birjă de piață, cu doi cai ; după ce trecu podul Mihai-Vodă, ocoli pe la biserica Sfinții Apostoli. Pe drumuri întortocheate și înguste, printre curți și grădini, ajunse pe Podul Calicilor, cam în dreptul Mitropoliei. Acolo, birja o luă din loc la stînga printre livezi, începînd să urce dealul pe un drum, printre arțari și călini în floare, deasupra cîmpiei întinse a Filaretului. Ajunsă în deal, intră pe poarta deschisă totdeauna, trecu peste făgașul gloduros dintre tufișurile încîlcite de tot soiul de lăstari și atunci se ivi dintre nuci crama cea mare preschimbată în birt cu grădină. Loc foarte căutat de boierime.

Era seară și la lumina masalalelor se lăfăiau în față galantarele cu fripturi și cu tot felul de trufandale, brînză nouă de mai, roșii și castraveți din grădini calde, ori felii de nisetru și somn. Subt acoperișul lor țuguiat, două grătare mari cît rădvanele puneau la grea încercare pe cei pofticioși. Puii se învîrteau înșirați pe frigări deasupra jeraticului de cărbuni de tei, iar pe vergelele grătarului înnegrite și mereu unse cu seu sfîrîiau momițele, mușchii, vrăbioarele, curelele, feliile de ficat de purcel, fuduliile, ugerul de vacă și alte bunătăți care umpleau grădina de un fum ispititor. Și, bineînțeles, nenumărați mititei. Într-un fel de groapă zidită, prin care trecea un fir de apă de la izvor, înotau cîțiva crapi, lini și bibani, așteptînd să fie aleși de mușterii.

Din stînga, unde era grădina cu mesele îndesate subt frunzișuri de tei, tot mai mult în floare, venea legănată de adierea

vîntului, pe deasupra strigătelor şi rîsetelor, jalea armonioasă a cîntecului lăutăresc :

„Ardă-ţi rochia pă tine...
Cum arde inima-n mine..."

. . . .

Dar Ghica ocoli la dreapta, spre curtea din partea gheţăriei, unde era un chioşc chiar pe marginea rîpei.

Stăpînul birtului din grădină, care era acum şi el membru al „Frăţiei" împreună cu cei mai mulţi flăcăi care slujeau la mese pe procopseală, mai pusese de formă cîteva mese pe lîngă chioşc, ca să se creadă că şi aici e tot o parte din birt şi poate intra cine vrea. Altfel, curtea era plină de butoaie goale, de scaune şi mese stricate, de stive de lemne. Celor care ar fi vrut să rămînă aici li se spunea că se slujeşte greu aşa departe.

Deasupra gheţăriei, în parul care sprijinea acoperişul turtit, de trestie, e o ulcică smălţuită care îi face să surîdă pe arhiereii şi fraţii asociaţiei secrete, numind-o praporul lor, căci era semn că în seara (sau în ziua) aceea era şedinţă la „Frăţia" şi deci băieţii din birt trebuiau să împiedice pe alţi muşterii să se aşeze în partea asta a grădinii, făcînd cum or şti... numai să izbutească. Aici fusese înfiinţată de altfel, cu aproape cinci ani mai înainte, „Frăţia".

Acum ulcica albastră era în par, dar în chioşc se aflau numai Bălcescu, Ghica şi Arăpilă ; se ţinea numai o şedinţă a Comitetului executiv împreună cu Tell, cea obişnuită avînd a urma după aceea.

Discuţia a fost foarte lungă şi anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din „Frăţia" şi din conducerea revoluţiei, care trebuia să izbucnească într-o săptămînă, cel mult două. Arăpilă crede că ar trebui să se mai gîndească, să mai vadă, stăruie în acest sens, şi primirea lui Eliade pare să fie deocamdată amînată, dar Tell intervine hotărît :

— Acum e prea tîrziu. Săptămîna viitoare pornim revoluţia. Dar fără negustorime nu ne putem mişca. Ea e cheagul revoluţiei. Deci avem nevoie de Eliade, căci negustorimea merge buluc după el.

Bălcescu se îndoieşte de acest lucru.

— Ce înseamnă asta că negustorimea este cheagul revoluţiei ? O revoluţie clădită pe negustori şi boierime este o revoluţie clădită pe nisip !

— Eliade e un mare dascăl al neamului, spuse parcă în paranteză Ghica, care e mereu tulburat de întîlnirea de la grădina Tei, cînd s-a văzut faţă-n faţă cu omul atît de popular.

Tîrziu, Bălcescu se lăsă în cele din urmă înduplecat.

— Doresc din adîncul fiinţei mele ca aducerea lui Eliade în sînul „Frăţiei"... a lui Eliade pe care şi eu de altfel îl preţuiesc ca pe un mare dascăl, ca pe un poet strălucit, să nu fie o cotitură gravă pentru revoluţie... Să nu ne pară rău mai tîrziu. Şi cu asta votez şi eu pentru venirea lui Eliade în sînul „Frăţiei".

Ghica, ştiind că Eliade, conform înţelegerii, aşteaptă în cealaltă parte a grădinii, s-a dus să-l aducă.

Din uşa joasă a gheţăriei apare, îndoit de şale, sublocotenentul Dincă Bălăşoiu din compania pompierilor ; vine îmbrăcat în uniformă, ca toţi ofiţerii din „Frăţia". Tell, singur plecînd călare de la Giurgiu, noaptea, lăsă vorbă că e dus în inspecţie, dar acum nu mai intră în oraş ca mai înainte, purtînd haine militare, ci descalecă la un frate între vii, stă acolo ziua întreagă şi seara vine cu jacheta nemţească ; o ia tot prin gheţărie, unde este în fund o altă intrare ce dă în nişte tufişuri şi butuci de vie, care aci se agaţă de-a dreptul de pomi. Îmbrăcămintea, de dată nouă, europenească, nu face deosebire deocamdată între căldurile verii şi gerurile iernii (cînd se adaugă blana ori paltonul), aşa că mai toţi cei de faţă poartă surtucul gros de postav ori redingotă, dedesubt jiletcă, pantaloni gri, întinşi pe picior cu bentiţe petrecute pe subt talpă, guler tare, uneori înmuiat de năduşeală, şi cravate late, petrecute de două-trei ori în jurul gîtului. Cel ce are în seamă cheia de la intrarea din dos e Dincă Bălăşoiu. De aceea astă-seară a trecut de două ori pe aci, ca să poată asigura intrarea lui Tell. El are grijă să controleze des trecerea şi să observe ca uşa să nu fie îngrămădită ori pironită cu ceva, împiedicînd astfel plecarea pe furiş a tuturor, de va fi cumva nevoie să plece aşa.

Tot acolo, pe o potecă mai devale, stă de pază şi un om al lor, care de altfel e şi paznic în vie. Le e teamă la toţi să nu li se întîmple şi lor ceea ce s-a întîmplat celor din Moldova,

cu puțin mai înainte. Revoluționarii au fost arestați la Iași, datorită șireteniei lui Mihail Sturza, chiar la locul adunării.

— Să nu ne ia și pe noi ca din oală... trebuie să avem mare grijă, precizează Dincă Bălășoiu, ca să arate că știe ce răspundere are. Ei, dar unde sînt ceilalți ?

— Sînt aici deocamdată și doi frați Golești... Ion Ghica s-a dus să-l aducă pe Eliade, pe care l-au admis în „Frăția" noastră.

Dîndu-și chipiul înalt pe ceafă, mehedințeanul se minunează :

— Aleserăți pe Eliade la „Frăția" !?... Dar nu se poate ști dacă aprobă aceasta ori nu, dacă se minunează că au greșit și l-au primit, ori că au izbutit să-l convingă și astfel să-l primească.

Tocmai atunci intră, în cîntecul tarafului de lăutari, Eliade, cu un grup de cîțiva mari negustori și cîteva calfe. Fluieratul vesel al naiului vestește ca o izbîndă. Tell iese în întîmpinarea noului frate. Bălcescu și Arăpilă se uită lung; uimiți de spectacolul zgomotos al acestei intrări. Eliade, îmbrăcat cu jacheta cenușie, cu jiletca și pieptul în afară, întinzînd în lături, ca într-un salut, mîna în care ține pălăria lui înaltă și tare, vine în fruntea unui fel de alai. „Dreptate și Frăție", sună prea puternic pentru acest loc glasul lui de poet. Apoi, cu o solemnitate teatrală, făcînd semn lăutarilor să tacă, întinzînd mereu mîna în care-și ținea pălăria cenușie, el își înalță profilul și începu un soi de cuvîntare :

— Fraților, sublimă este pentru mine această zi în care aduc sfios inima mea pe altarul „Frăției". Am zis altar, fiindcă altar slujit de preoți este această sublimă societate, altar din care pornesc razele libertății ca niște săbii... Am zis săbii, fraților, fiindcă de aci vor porni săbiile de lumină ale dreptății, ca să nimicească stihiile întunericului. Și încheie cu un salut final... „Dreptate și Frăție"... „Frăție și Dreptate"...

Tell îi dă acolada rituală și apoi se înghesuie toți în chioșc, aducînd și scaune de la alte mese. Bălcescu vede doi lucrători care veniseră în micul alai și așteaptă deoparte, sfioși. Oamenii s-au oprit ceva mai departe și stau încurcați, cu șepcile în mînă.

...Ar fi fost altfel, gîndește Damian, dacă ar fi vrut să vie și Licsandru ; ar fi avut și ei mai mult curaj... Dar n-a vrut să

vină între boieri. Zice că el nu merge alături de Dobrovici... și că atunci nu mai e „Frăția" lor.

Mitru și Damian, cînd îi chemase jupînul, n-au îndrăznit să zică nu, mai ales că și Axente Sever i-a sfătuit să se lase aduși de jupîn, care are și el legăturile lui și încă mari, deci trebuie să i se facă pe voie.

— Dar pe flăcăii aceștia îi cunosc... ! spuse Bălcescu.

Dobrovici, foarte mîndru, îi înfățișează sfătos :

— Sînt calfe în tăbăcăria mea... Face cu ochiul : În ei mi-e nădejdea la o adică... și către un slujitor : Băiete, dă un chil de vin și cîte o friptură flăcăilor de colo. Stați, mă, jos, la masa aia și voi.

— Să-i chemăm cu noi, e de părere Bălcescu.

— Cum asta ? Să stea lucrătorii mei cu mine la masă ?

Dobrovici se uită nedumerit la Eliade, apoi la celălalt negustor, Hagi Curti, care pare de asemenea surprins. Marele dascăl se simte îndatorat să deslușească despre ce e vorba.

— Domnilor, și acum pot să vă spun fraților : să vedeți, prietenii mei nu sînt niște meseriași cu doi-trei lucrători acolo... lămurește el cu bunăvoință, încurcat puțin. Dumnealui este domnul Dobrovici, starostele blănarilor, care are și o tăbăcărie cu cincisprezece meșteri și cu o sută cincizeci de calfe... Nu se obișnuiește... Dumnealui este Hagi Curti, cel mai mare giuvaergiu de pe Lipscani...

Dobrovici își frămînta nedumerit șalul cu care era încins peste anteriul de moar roșu și arată iritat, însă respectuos :

— Nu vă supărați... Nu e vorba de mine... Dar vedeți, lucrătorii mei sînt oameni cuviincioși, care știu ce se cade și ce nu. S-ar simți și ei prost cu mine la masă. Nu se cuvine să stricăm orînduiala moștenită din moși-strămoși, așa cum a lăsat-o Dumnezeu.

Bălcescu îl privește tremurînd de mînie.

— Și vreți să le cereți să-și dea viața ?... Pentru ce ?... Nu vă supărați, rămîneți dumneavoastră aci, mă duc eu la acești prieteni tabaci. Și trece dincolo.

— Nu vă supărați, trec și eu acolo... se aude vocea groasă a lui Arăpilă. Și în liniștea care s-a făcut, se mută și el la masa cealaltă. Căci la această masă sînt cei doi „diaconi" ai „Frăției", Damian Tabacu și Mitru Tabacu, cu care cei doi membri ai Comitetului aveau mai mult de vorbit decît cu starostele Dobrovici, de pildă.

Mitru le arată că jupînul îi socotea pe toţi cei din fabrică oamenii lui şi nici prin cap nu-i trece că ei ar putea zice altfel decît el. A dat poruncă să vie cu el doi inşi, mai de nădejde, cum zicea, şi atunci toţi ceilalţi au hotărît să meargă ei doi.

În săptămîna hotărîtoare

Zilele premergătoare revoluţiei au fost încărcate de întîmplări şi pline de înfrigurare. Peste treizeci şi mai bine de ani, Ghica avea să le descrie foarte pitoresc în amintirile sale, fireşte, cu unele schimbări şi scăpări ale memoriei, explicabile cînd amintirile se aştern pe hîrtie după asemenea întîrziere.

Au încercat mai întîi să strîngă bani de la cei mai bogaţi dintre conspiratori, dar pînă la urmă n-au putut aduna decît vreo două mii cinci sute de galbeni, care au fost depuşi în librăria lui Costache Rosetti şi a lui Winterhalder. De acolo porneau mai tîrziu bilete către negustorii afiliaţi, care dădeau în schimbul unor alte bilete, cu tîlc anumit, armele pe care oamenii lor le păstrau la ei acasă. „Dă, te rog, aducătorului un ghiudem şi doi cîrnaţi", scria în bilet, şi aducătorul pleca pe ferite, cu o puşcă şi două pistoale. Noaptea s-au lipit afişe pe uliţe, ceea ce nu era greu, dat fiind că oraşul nu era luminat decît cu cîteva zeci de felinare cu lumînări de seu şi numai pe Podul Mogoşoaiei. Treceau din casă în casă petiţii, semnate de fruntaşii mahalalelor şi conţinînd, ca şi afişele, tot felul de cereri, dintre care unele erau cuprinse şi în proiectul de constituţie din Proclamaţia de la Izlaz.

Fierberea populaţiei era atît de mare, încît Vodă Bibescu fu nevoit să renunţe la execuţia lui Iani Cîrnu, cel care dintr-o clipă de deznădejde, văzînd cum este sabotată dreptatea la Divan, spintecase cu şişul pe calemgiul Giani. Venind după uciderea postelnicului Medelioglu de către fierarul Mustea, care răzbunase moartea fiului său, întîmplarea spori pornirea spre luptă a straturilor populare.

Ceea ce a îngreunat şi mai mult posibilităţile de apărare ale lui Bibescu a fost că toată lumea vorbea pe faţă despre revoluţie. Mai ales de cînd, după luarea Tuileriilor şi izgonirea

lui Ludovic Filip,[1] mişcarea revoluţionară cuprinsese aproape întreaga Europă apuseană. Ion Maiorescu, profesorul ardelean de la Craiova, întorcîndu-se dintr-o călătorie şi venind să-l vadă pe Aaron Florian, prietenul său, povestise cu multă înflăcărare ce văzuse de pildă la Viena şi de asemeni la Dresda, unde printre cei care luptau pe baricade se găsea şi un tînăr muzician, Wagner.[2] De altfel, în principate, revoluţia ar fi izbucnit şi mai devreme, dacă n-ar fi fost amînată, la cererea poetului Lamartine[3], ministrul de externe al Republicii Franceze de la 1848, şi care trimitea vorbă consulului său de aci să nu se înceapă nimic pînă la sosirea doctorului Mandl,[4] emisarul său.

A fost mare discuţie, dacă n-ar fi mai bine, acum cînd se ştie că Vodă Bibescu cunoaşte mişcarea în pregătire, să i se ceară amical să adere şi el la constituţie, primind să i se forţeze mîna doar aşa, de formă, cum socoteau unii membri ai „Frăţiei".

Era şi părerea lui Eliade, întreţinută în mintea poetului chiar de marele agă Iancu Manu, ca şi de marele vornic Alecu Vilara, unul dintre intimii domnitorului. Nicolae Golescu credea că n-ar fi rău să i se treacă pe subt nas lui Bibescu ideea că ar putea fi viitorul rege al unor principate unite. Acelaşi lucru i se propusese de altfel, mai demult, şi lui Mihail Sturza din Moldova, ceea ce nu-l împiedicase pe acesta ca, după ce-şi asigurase preţioasa persoană, baricadîndu-se într-o cazarmă, să trimită apoi să-i aresteze pe toţi revoluţionarii în plină şedinţă, să-i bată cu sălbăticie şi pe cei mai mulţi dintre ei să-i azvîrle afară din ţară.

Între timp o parte din membrii „Frăţiei" se întîlnesc din nou, de data asta la Ştefan Golescu acasă — fiindcă el avea

---

[1] *Ludovic Filip* (1773—1850) — rege al Franţei, izgonit de pe tron în 1848.

[2] *Richard Wagner* (1813—1883) — compozitor german, autorul operelor : *Lohengrin, Tannhäuser, Tristan şi Isolda,* etc., precum şi a unei tetralogii muzicale, inspirată de vechea legendă a Nibelungilor.

[3] *Alphonse de Lamartine* (1790—1869) — poet francez de factură romantică, autorul a numeroase poeme, elegii etc.

[4] *Louis Mandl* — agent confidenţial al lui Lamartine, trimis în Principate în iunie 1848, ca să studieze situaţia politică.

și cîteva odăi pentru el singur, în oraș — unde Eliade aduse o lungă proclamație scrisă de el, căci se socotea redactorul indicat al revoluției, prin calitatea lui de poet plin de inspirație și dornic să împace toată lumea, cerînd, cum zicea el, ca „Să se dea la toți, dar fără ca să se ia de la nimeni", ori că „revoluția trebuie să fie în folosul tuturor și în paguba nimănui"... și așa mai departe.

I s-a spus că proclamația revoluționară a și fost scrisă, la cererea Comitetului, de către Bălcescu și că nu se mai poate reveni asupra ei. A stăruit și i s-a citit și lui această scurtă proclamație. La articolul privitor la eliberarea și împroprietărirea clăcașilor, Eliade a protestat :

— Ne vom pierde prietenia negustorilor, care mai toți sînt iubitori de proprietate, mulți fiind proprietari de moșii... Vom întărîta apoi pe toți marii boieri și chiar puterile protectoare. Trebuie să punem în fruntea proclamației : „Respect la proprietate... Respect la persoane..."

Bălcescu, susținut de Arăpilă, a fost de neînduplecat.

— Nu facem revoluția ca să fim pe placul boierilor, care și așa ne vor urî și vor căuta să ne lovească... Negustorii vor fi alături de noi, căci și ei au interes să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, să fie mai multă libertate, ca oamenii de la țară să fie slobozi, să poată veni să lucreze în fabrici și în manufacturi...

Eliade pare foarte încurcat. Vanitatea lui de poet se simte jignită.

— Atunci de ce m-ați mai primit între dumneavoastră, dacă nu aveți nevoie de condeiul meu ? Am lucrat cinci zile la această proclamație, și acum uite...

Ștefan Golescu, gazda, cere să se mai citească o dată proclamația lui Eliade și se constată că ar putea fi primită ca o introducere la punctele redactate de Bălcescu, puncte care conțineau sîmburele adevăratei revoluții, așa cum dorea istoricul și prietenii săi.

Eliade, bucuros că i s-a primit colaborarea, a renunțat la opoziția pe care o făcea la punctele eliberării clăcașilor, spunîndu-și că pînă la urmă Adunarea Constituantă va avea rolul să decidă ea. S-a hotărît ca totul să se tipărească în tipografia lui Eliade de la Obor, iar exemplarele scoase să fie ascunse numaidecît după aceea într-o claie de fîn, în via lui Pavlicioni.

S-a mai adus la cunoștința celor de față o discuție care a avut loc la palat, cu puțin mai înainte.

Iancu Manu a venit cu propunerea să fie arestați trei inși: Costache Rosetti, Grigore Scarlat Grădișteanu și Ion Ghica. ...Dar logofătul bisericesc, Costache Cornescu, s-a sculat să spună că era de prisos să-l aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt mădular al sfatului domnesc, Grigore Grădișteanu, zise că el nu admite excepții, și că ori să se aresteze cîte trei, ori nici unul, căci altfel, dacă e să se facă favoruri, atunci va cere și el excepție pentru nepotul său Grigore Scarlat Grădișteanu. Pînă la urmă s-au amînat toate arestările.

Arăpilă a atras luarea-aminte a celor de față că jocul acesta pe muchie de cuțit al celor două tabere, care se spionau și credeau că se cunosc, care știau că e „ceva" și într-o parte și într-alta dar nu știau precis ce anume, ducea la o paralizare a acțiunii, favorabilă în cele din urmă celui mai șiret, care ar fi putut să fie Vodă Bibescu.

La sfîrșitul acestei ședințe agitate a venit Rosetti, care întîrziase, și a adus la cunoștință celor de față că a sosit doctorul Mandl, care aduce o scrisoare adresată chiar lui, lui Rosetti. S-a dat citire scrisorii, în care ministrul de externe al Franței, invocînd conjunctura politică, pretindea ca revoluția să se facă numai după o prealabilă înțelegere și aprobare a Porții. A fost o mare deziluzie. Bălcescu a trîntit furios o pernă pe podea.

— Revoluție cu voia sultanului? Iată ce sprijin, și apăsă sarcastic cuvîntul, ni se oferă din afară.

Eliade, susținut de Kretzulescu, a fost de părere că totuși nu trebuie rupt orice contact cu Poarta și că ar fi bine dacă mișcarea revoluționară ar avea acolo un agent împuternicit de ei și care să devie un fel de trimis diplomatic, în caz de reușită a revoluției.

Cei de față au înțeles din asta că ar fi dorința lui Eliade ca el însuși să fie asemenea agent. Dar nu, Eliade declară hotărît că nu poate primi asta în nici un caz. Și pînă la urmă se văzu că ideea însăși îl îngrozea.

— Sînt om mai în vîrstă ca dumneavoastră. Am familie grea... care ar rămîne pe drumuri în caz că mi s-ar întîmpla ceva acolo... Ar fi mai bine să meargă un tînăr, fără familie

grea ca mine... de pildă fratele Ion Ghica, care știe atît de bine și turcește.

S-a aprobat acest lucru. Ideea agenților reprezentanți fiind găsită bună, s-a hotărît ca Ion Maiorescu să meargă la Frankfurt, unde era dieta imperiului german, iar Alecu Golescu Arăpilă la Viena, după ce va fi trecut mai întîi prin Ardeal — să facă legătura cu fruntașii românilor de peste munți. Nimeni nu și-a dat seama că, în modul acesta, Comitetul executiv al „Frăției" era descompletat prin plecarea lui Ghica și Arăpilă, ceea ce mai tîrziu avea să fie mult regretat de Bălcescu, care, amintindu-și seara aceasta, va găsi că Eliade a procedat de la început cu o subțire șiretenie.

În timp ce aveau loc atîtea ședințe secrete, în acest început de iunie ploios, poporul fierbea. Se mai aflase că sînt în oraș numeroase cazuri de holeră, a treia epidemie de la apariția boalei în principate, întîia epidemie fiind în 1831. Erau în București vreo patru sute cincizeci de cazuri, alte sute mai în fiece oraș de pe Dunăre. Unele ulițe fuseseră închise cu cordoane de dorobanți și multă lume părăsea îngrozită orașul, căci în apa cu oțet și în usturoiul recomandat de medici era slabă nădejde.

Vodă și protipendada se plimbau însă fără nici o grijă, seara, în trăsuri deschise și carete, pe noua șosea tăiată prin pădurea preschimbată în grădină de la Fîntîna lui Mavrogheni spre Mogoșoaia și Băneasa. Ca să se deschidă mai larg acest loc de plimbare, se dăduse poruncă să se dărîme cîteva căsuțe și moara de vînt de la capul Podului Mogoșoaiei. Apoi Bibescu adusese un grădinar specialist, pe Mayer, care aranjase de altfel și aleile laterale, și grădina lacului Dura, care se numea acum grădina Cișmigiului, după numele celui care avea în grija lui cișmelele din grădină, de la „Șipotul Fîntînelor". Noul drum spre Ploiești se numise la propunerea lui Bibescu Șoseaua Kisseleff și numirea asta fusese numaidecît primită cu plăcere de întreaga populație, într-atît de bune erau amintirile poporului despre înțeleapta administrație a acestui om de inimă.

Dar dacă veneau unii gură-cască ca să vadă lungile șiruri de echipaje albastre și galbene, cu roțile cu spițe roșii și cu arnăuți la spate, în care se lăfăiau frumoasele și urîtele protipendadei și chiar și celelalte, mulțimea cea mare petrecea prin grădinile de la margine, iar tineretul mai mult pe maidane.

Bibescu, deşi încă nehotărît, crezînd că-i poate încurca mai bine pe revoluţionari fără să-i sperie, îşi luă totuşi măsurile lui, suficiente — credea el — ca să înlăture fierberea de suprafaţă a cîtorva tineri boieraşi exaltaţi, care nu vor să ţie seama de ce se poate şi ce nu se poate, şi care, în dorinţa lor de a importa revoluţia nu vor depăşi cum credea el şi alţii vorbăria obişnuită. Acum însă Agia este înştiinţată că nişte arme au fost adunate şi ascunse, dar nu ştia anume de unde au fost luate şi unde au fost duse.

Asta ar fi mult mai grav. S-au hotărît deci unele percheziţii. Nicolae Golescu, aflînd de bănuiala şi de gîndurile Agiei, socoti că armele trebuie transportate fără întîrziere, din podul de fîn al Ipăteştilor ; avea motive puternice să creadă că în primul rînd cercetările se vor îndrepta într-acolo. Dar Agia nu se înşelase decît în privinţa numelor de botez. Ea face într-adevăr o percheziţie, dar la Grigore Ipătescu, nu la Nicolae. Scotoceşte podul, pivniţa, grajdurile. Grigore Ipătescu, înainte de a fi arestat, are timp să şoptească unei slugi credincioase să fugă la celălalt Ipătescu.

— Spune-i lui Nae să fugă şi să se ascundă repede... Şi mai ales să facă tot ce ştie el că e de făcut... Spune-i cum a căutat Agia aici...

Slujitorul credincios a făcut întocmai, şi Nicolae Ipătescu a avut timp să şi treacă pe la Axente Sever acasă. Ardeleanul acesta osos şi înalt, cu fruntea boltită şi ochii apropiaţi, cu barba mare de jur împrejurul obrazului, ştie totdeauna să se descurce. Toţi au încredere în el şi ştiu că şi acum o să ia repede măsuri, dar fără să se pripească. Greutatea cea mare este că cele vreo patruzeci de puşti, ca şi numeroasele pistoale de la Nicolae Ipătescu trebuie mutate, plimbate pe uliţă, ziua-n amiaza mare, iar oraşul e cutreierat de patrule de dorobanţi călări, întărîtaţi de mirosul de praf de puşcă şi de revoluţia care plutea în aer.

Axente Sever şi-a chemat oamenii lui de încredere, pe Damian Tabacu şi pe Mitru Tabacu, s-au sfătuit, au chibzuit. Şi s-au hotărît să mute chiar în acea zi, pînă la prînz, toate armele într-o magazie a fabricii, să le vîre sub pieile uscate, dar încă nelucrate.

Pentru rest, Damian şi-a luat totul asupra lui.

Pe Podul Văcăreştilor merg spre Dobroteasa, spre mahalaua Tabacilor, două cotigi trase de cîte o calfă voinică, înhămată între hulubele scurte, pe cînd de la spate împinge altă calfă. Se vede cît de colo că aceste două cotigi sînt pline de piei nelucrate încă. Se strecoară fără grijă printre care, căruţe, caleşti şi printre negustori cu marfă în spinare de pe la Sfînta Vineri. Adică nu chiar fără grijă — uliţele astea sînt întortocheate, nu se vede mai departe de douăzeci-treizeci de paşi, şi oriunde te poţi trezi nas în nas cu vreo caraulă de dorobanţi care poate ar vrea să vadă ce se află la fundul cotigilor, subt pieile puse la vedere. De aceea Damian şi Mitru urmăresc cu privirea un zmeu galben cu rotocoale roşii ; zmeul merge la o bună, foarte bună depărtare înaintea lor. Mitru, care trage la întîia cotigă, între hulube, s-a oprit dintr-o dată, căci sus, în tăria văzduhului, zmeul s-a oprit şi el. Vede că şi Damian se uită ţintă la zmeu. Se privesc apoi unul pe altul, îngrijoraţi, ochind unde să tragă şi cum să ascundă cotigile ; dar — semn bun — zmeul porneşte iarăşi la drum, în slava cerului. Pornesc şi ei înainte. Cînd să se apropie de o biserică, zmeul s-a oprit. Face rotocoale. E primejdie. Ajutaţi de ceilalţi doi fraţi care împing din spate cotigile, Damian şi Mitru se duc repede în dosul bisericii, la umbră, între oţetari, şi se întind, chipurile, să se odihnească, dar cu ochii la zmeu.

Ilinca vede că dorobanţii călări, cu chipiile lor înalte, nu sînt hotărîţi dacă s-o ia pe Podul Văcăreştilor, spre oraş, sau s-o ia de-a lungul gîrlei spre Mitropolie. Joacă şi ea zmeul în loc pînă îi vine peste ochi, scăpînd de subt basmaua albastră părul ca un caier de lînă albă. Dar aşa ea trage şi mai bine cu coada ochiului.

Damian tresare. Zmeul galben cu rotocoale roşii trage mereu, aplecat, spre dreapta.

— Săi, Mitrule, că putem pleca, dorobanţii au luat-o la dreapta.

Cotigile sînt scoase în drum şi pornesc mai depatre.

Spre seară, armele erau adînc vîrîte în magazia cea mare, subt pieile de bou argăsite, dar nelucrate încă. Dacă ar fi venit oamenii Agiei să le caute, i-ar fi trăsnit de la uşă mirosul greu, care te lovea parcă în moalele capului, şi fără îndoială că s-ar fi lipsit să mai caute.

Căuzașii au hotărît să țină o ședință sîmbătă seara, la birtul cel mare, în grădina din Dealu Filaretului. Pentru mai bună regulă, se hotărîse ca revoluția să izbucnească în mai multe părți o dată și mai ales ca fruntașii, știuți acum și urmăriți cu stăruință de Agie, să se împrăștie în cît mai multe puncte, ca să nu poată ghici Bibescu de unde-i va veni lovitura cea mare și să nu știe cum să-și organizeze apărarea. Așa gîndea Nicolae Bălcescu. Fusese însărcinat ca, împreună cu căpitanul Teologu și cu pictorul Negulici, să meargă la Telega și să-l întîlnească acolo pe locotenentul Cristophi, afiliat „Frăției" ; locotenentul se pregătea să vină la București în fruntea companiei de soldați pe care o comanda, dar și a vreo cîtorva sute de ciocănași, harnici și voinici muncitori liberi din salină. Nădejdea lor era să ajungă apoi în aceeași zi la Ploiești, unde existau cîteva manufacturi de lumînări, de clopote și cele mai mari dogării din țară, deci unde-și puteau spori numărul, mai ales că negustorimea era de partea revoluționarilor.

Ștefan Golescu, Radu Golescu, Alecu Golescu Arăpilă, împreună cu Eliade, aveau să întîlnească la Izlaz pe Tell cu oamenii din batalionul său și pe Pleșoianu cu o companie de două sute cincizeci de oameni din batalionul din Oltenia. Aceștia avuseseră din vreme cîteva consfătuiri cu preotul Radu Șapcă din Celei, în ostrovul înțesat de sălcii și cu multe colibe pe grindul din fața Izlazului. Încă de anul trecut, norodul din colțul acesta de țară, de pe moșia Brîncoveni, a nevestei dintîi a Bibescului, fusese gata să pornească spre București, cu alai de răzmeriță. Numai cu greu s-au domolit atunci sătenii. Mai fierbeau încă. Aici voiau revoluționarii să deie izbitura de nădejde, căci aci erau siguri totodată și de sprijinul oștirii. La București urma să rămînă Nicolae Golescu, Alecu Golescu (Albu), Costache Rosetti, Costache Bălcescu, Ion Brătianu și mai ales cel mai de nădejde decît toți, Axente Sever, care avea în mînă pe tabaci, cum și calfele măcelarilor din ulița scaunelor de pe lîngă biserica Batiștei, îndeosebi pe cei de la vărsarea Bucureștioarei în Dîmbovița.

Se va vedea că lucrurile au mers așa, dar nu tocmai așa. Căpitanul Teologu și pictorul Negulici au fost arestați înainte chiar de ședința decisivă, ultima, care trebuia să fie sîmbătă

seara și care urma să înceapă, împotriva obiceiului, abia după miezul nopții, ședință la care Bălcescu și Arăpilă, din Comitetul executiv, acum cînd Ghica era plecat, urmau să arate ultimele dispoziții.

*

Ștefan Golescu se uită îngrijorat la ceasul său turcesc de buzunar, mare cît o farfurioară de dulceață și cu orele însemnate cu minuscule triunghiuri negre. A întîrziat destul de mult, căci a vrut să fie sigur de un lucru bănuit și pentru asta a pîndit de pe prispa unei cafenele pline de rîșnitori și arnăuți. Pe Podul Beilîcului a văzut în cele din urmă o droșcă cu opt cai de poștă, cu felinarele aprinse ; a putut desluși înlăuntru uniforma colonelului Bibescu, vărul și aghiotantul domnitorului. Așadar era adevărată informația care i-a venit pe la asfințitul soarelui. Colonelul Bibescu se duce să-l aresteze pe Tell la Giurgiu. Ocolește și el la dreapta, pe o uliță de lumînărari, cam prin fața marii biserici Sfîntu Spiridon și apoi începu să urce Dealu Filaretului.

Pare să fi trecut mult de miezul nopții întunecoase și umede. Frunzișurile stinse îl stropesc cu apă ; a plouat într-una pînă acum. Zorește ca să le ducă vestea și celorlalți, căci întreg planul poate fi răsturnat dacă nu iau măsuri. Pe drumeagul dintre arini, soci și călini, care duce la cramă, nu e nimeni. E și tîrziu... Luna apare și iar dispare printre norii pufoși și nestatornici. Mușteriii nu s-au mai arătat astă-seară din pricina ploii și chiar dacă vor fi fost, au plecat de mult. Ocolește din nou la dreapta. Iată-i ! Cei căutați de el stau în chioșcul abia luminat.

— „Dreptate și Frăție..."

Dar o voce spartă tună în spatele lui.

— Stai ! Mîinile sus !

Fără să-și dea seama, a ridicat mîinile. Din spate, două gheare îl pipăie, îi iau revolverul. Abia atunci întoarce capul și vede doi dorobanți care-i țin baionetele în coastă ! E îmbrîncit în chioșc.

— Treci și tu acolo.

La masa lor de totdeauna, frații căuzași sînt abătuți de tot, deși altfel parcă ar sta în plină ședință. Nu sînt numai doi

dorobanţi ascunşi în curticică. Sînt patru. Au armele îndreptate pe furiş asupra celor din chioşc.

— Îi mai ţinem mult aici ? întrebă unul dintre ei.

— Hei, pînă cînd s-or aduna toţi şoarecii în capcană. Are grijă dă ei dom' căpitan Costache, îi numără care cum vine. S-a ascuns în şanţ cu oamenii lui.

Cei din chioşc au nişte mutre de înmormîntare. Singuri Bălcescu şi Arăpilă sînt încruntaţi, într-un fel de tăcere semeaţă, vrînd parcă să dea curaj şi celorlalţi. Nicolae Golescu întreabă în şoaptă pe frate-său, Ştefan, care s-a dumirit pînă la urmă :

— Pe cine bănuieşti tu că ne-a vîndut ?... Tell ?...

Ştefan răspunse în şoaptă, dar ca să audă toţi. Crede că a pornit un ordin general de arestări de la Iancu Manu. A trecut vărul lui Bibescu în droaşcă spre Giurgiu, tocmai ca să-l aresteze pe Tell. Deci nu poate fi vorba de acesta.

Intră Dobrovici cu pasul greu, cu anteriul măturînd iarba. Zîmbeşte subt mustaţa groasă, dar nici el nu apucă să termine salutul : „Dreptate, Frăţie", că e oprit cu o voce de tunet, scotocit subt anteriu, subt giubea şi apoi, năucit, e împins în chioşc.

Poetul Catina, cu mutra lui de „lion", fiu de cafegiu de pe Podul Mogoşoaiei, îi spune amărît, în stilul său, lui Hagi Curti, cunoscut al casei lor, mare iubitor de soiuri alese de cafea :

— Ce zici, Hagiule ? Ce zici, tocmai în ultimul ceas, în ceasul suprem !

Dar se aud paşi din nou. Din spatele gheţăriei a apărut în uniformă, cu chipiul negru cît un işlic, dar cu stea în frunte, cu o pelerină de ploaie pe el, Dincă Bălăşoiu. I se strigă puternic să stea. Se opreşte brusc. Se întoarce. Pelerina i-a căzut de pe umeri. Apar epoleţii de aur şi ceaprazurile de mătase aurie, cu furajera de adjutant arcuită pe piept. Dorobanţii şovăie o clipă, dar îndată el începe să răcnească la ei din toate puterile :

— De ce sînteţi numai patru dorobanţi aici, mă ? Cîţi inşi a dat ordin măria-sa să fie aici ? Dorobanţii îl privesc uimiţi, încremeniţi, nu ştiu ce să răspundă. Dar Dincă răspunde tot el. Opt... Unde sînt ceilalţi patru ?

— Să vedeţi... se bîlbîie unul din dorobanţi, mustăcios şi stacojiu.

— Ce să văd, mă ? Unde-i căpitanul Costache ? Unde-i chiorul ? urlă Dincă mereu furios.

— Jos în şanţ, lîngă podeţ... Aţi trecut pe lîngă el.

Dincă se plimbă fierbînd în sus şi în jos.

— Să vie Chiorul numaidecît aici...

Cei din chioşc se privesc uluiţi. Aşadar, trădătorul e Dincă. N-ar fi putut crede asta nimeni... niciodată, o dată cu capul. Îi arată pe cei din chioşc, încremeniţi.

— Cum vreţi, mă, să păziţi pe tîlharii aceştia numai cu patru oameni ?

— Ceilalţi păzesc în tufiş şi în şanţ, la pod, cu dom' căpitan Costache.

Dincă se uită mereu încruntat la cei din chioşc, care sînt buimăciţi. Nu vorbeşte, strigă, clocotind de mînie.

— Şi pe cei închişi în beci cine-i păzeşte ? Voi doi mergeţi cu mine la beci... Tu te duci să-l chemi aici pe căpitanul Costache Chiorul. Dar pleci numai după ce vin eu de la beci. Ai înţeles ? Voi, hai cu mine.

Îi lasă să treacă înainte pe cei doi, spre pridvorul casei, conducîndu-i spre beci.

— Înţeles, să trăiţi !

În timp ce arestaţii din chioşc îl privesc mereu uluiţi, vineţi de supărare, văzînd că tocmai Dincă e cel ce i-a trădat, ofiţerul se întoarce de la beci şi se adresează poruncitor dorobanţului mustăcios.

— Acum du-te şi spune-i lui Costache să vină numaidecît aici, că-l cheamă aghiotantul măriei-sale. Să veniţi numaidecît...

— Venim numaidecît...

Catina se întoarse cu dezgust către Nicolae Golescu şi Arăpilă.

— Aţi înţeles acum preţul trădării ? L-a făcut aghiotant...

Dincă, de îndată ce iese primul dorobanţ, îi pune celui rămas pistolul în tîmplă.

— Dă arma !

Cînd acesta i-o dă, năuc, el strigă spre chioşc :

— Frate Serghiescule, ia arma asta. Îmbracă vestonul lui, pune-ţi capela...

Ceea ce Serghiescu face numaidecît. L-a chemat pe „Naţionalu", fiindcă i se potriveşte mai bine uniforma dorobanţului mătăhălos.

Cei din chioşc se privesc năuci, cu zîmbetele strepezite, chiar că nu mai pricep nimic.

— Acum, la beci şi cu ăsta... Să-i păzeşti cu grijă... Cine strigă e împuşcat...

Pleacă împreună cu Serghiescu, care-l împinge pe dorobanţ spre gîrliciul care duce la beci, de unde Dincă revine singur cu cele două arme în mînă şi cheamă din nou :

— Frate Catina, frate Telegescu, luaţi armele astea repede... Îi aşază apoi, cu grabă, într-o parte şi alta, ca să nu fie prea văzuţi de cei ce intră, căci se aude un zgomot de paşi. Hai, acum, la pîndă, să-l prindem şi pe căpitanul Costache Chiorul.

Cei doi au luat locul dorobanţilor : stau la pîndă cu ţevile întoarse spre chioşc, ca să-l înşele pe căpitanul de la Agie. După cîteva clipe de aşteptare se aude aproape pasul greu şi vocea dogită a lui Costache Chiorul. Puţin mirat, puţin speriat că a stîrnit mînia aghiotantului lui vodă, căpitanul de dorobanţi calcă grăbit.

— Aghiotantul măriei-sale ?... Unde e, mă ?

Dincă sare dintr-o parte şi îi pune pistolul la tîmplă, în timp ce Catina şi Telegescu se ocupă de celălalt dorobanţ.

— Mîinile sus, Costache ! L-a dezarmat scurt, apoi rînjeşte la el, batjocoritor, văzînd că omul nu şi-a revenit. Ascultă, Costache, hrăpăreţ şi fricos ai fost toată viaţa, dar dacă devii din senin curajos, dacă strigi cumva, îţi zbor creierii. S-a întors către dorobanţ, îi scoate mundirul şi chipiul şi după ce l-a dezbrăcat cheamă pe Hagi Curti :

— Ia arma asta, îmbracă mundirul şi chipiul şi hai cu mine la beci... În pragul cramei îi spune zarafului : Rămîneţi acolo la uşă pînă vă chemăm noi... Şi în şoaptă : Puneţi şi lacatul mai tîrziu !... Ţineţi-i trîntiţi grămadă înăuntru, dar dacă fac zgomot, dacă încearcă ceva, împuşcaţi-i fără milă.

Oamenii din chioşc răsuflă uşuraţi, parcă nu le vine să creadă în această norocoasă întîmplare. Admiraţia lor pentru prezenţa de spirit a lui Dincă e fără margini. N-au de unde să ştie că omul mai trecuse printr-o întîmplare cam la fel cu asta şi în mintea lui tiparul situaţiei exista de mult.

— Fraţilor, cum ieşim de aici mai repede ? se grăbeşte Nicolae Golescu, gata ca şi ceilalţi de plecare.

Dincă le-o ia înainte :

— Veniţi după mine prin gheţărie...

Dar Bălcescu îl oprește, cu o îndîrjire stăpînită :

— Frați căuzași, de ce să plecăm ? Știți că au fost arestați pictorul Negulici și căpitanul Teologu ? Că s-au făcut percheziții pe la cei mai mulți dintre noi... ? Vilara și aga Iancu Manu au dat liste de cei care trebuie să fie arestați... De ce să plecăm de aci înainte de a lua vreo hotărîre ? V-ați gîndit care că aci este singurul loc unde poliția nu ne mai caută în noaptea asta ?

Ștefan Golescu ridică din umeri.

— Dar dacă e printre noi și un alt trădător ?

Bălcescu le vorbește cald și hotărît ființa lui întreagă a devenit de oțel.

— Nu mai are nici o însemnătate. Trebuie să proclamăm revoluția acum, repede, în cel mult trei zile. Continuă apoi, cu pumnii strînși. Vă repet : întoarcere pentru noi nu mai este.

Arăpilă fierbe ca vinul de soi bun.

— Frate Bălcescule, bine ai grăit. Spune degrabă ce e de făcut...

Ștefan Golescu se oprește, oricum, ceva mai liniștit.

— Deh... dacă punem strajă afară, am putea rămîne.

— Ce să facă straja afară ? E mai rău. Dacă vine cineva și este oprit, se iscă zarvă mare și vin toți dorobanții peste noi aici, îl întrerupse frate-său, nervos.

Dincă face cîțiva pași, căutînd, chibzuit. Cu zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar bruma de lumină pe care o îngăduie noaptea.

— Putem face altfel. Lăsăm să intre pe oricine vine, cum făceau ei. Aci, îi punem puștile în piept. Va să zică le întoarcem capcana. Frate Catina, ieșiți mai în față și îndreptați armele spre noi, să vie cît mai încrezători. Puneți felinarul, așa ca să se vadă că e ședință.

Ștefan Golescu e tot neliniștit.

— Bine, rămînem, dar atunci spune repede... și se întoarce nervos spre Bălcescu. Simte nevoia să-i vadă fața și aduce lîngă el, pe masă, felinarul din colțul chioșcului, unde era pitit în verdeață.

Bălcescu respiră adînc. Și-a prins mîinile nervoase de reverul surtucului. Ochii lui negri au o concentrare de foc interior, iar lumina felinarului îi face să pară oblici. Vorbește cu glas foarte scăzut, sobru, dar se simte că el trăiește răspunderea acestei clipe hotărîtoare pentru poporul român. Numai

paloarea şi aspectul vag, osos al feţei mai arată ceva din suferinţele omului, mai amintesc că totuşi un rău necruţător îi mistuie sănătatea. Dar febra pe care o arată vocea lui nu e febra trupului, e febra minţii încordate într-un scop care depăşeşte ceasul şi locul.

— Planul pe care îl urzim de trei săptămîni... îl aplicăm numaidecît. Astă-seară e sîmbătă... cinci iunie... Mîine plecăm din Bucureşti, aşa cum s-a hotărît. Vă reamintesc pe scurt. Eu la Telega — acum fără Negulici şi fără Teologu — la locotenentul Cristophi, să încerc să viu cu compania lui şi cu ciocănaşii spre Bucureşti... Maiorul Tell e plecat de trei zile de la Giurgiu şi aşteaptă un semn de la noi. Trebuie să fie acum pe undeva, pe la Turnu-Măgurele. Nu mai poate fi arestat. Oricum, să plece mîine dimineaţă un om la el şi să-i spuie, dacă-l mai găseşte, să se îndrepte numaidecît spre Izlaz, unde ne aşteaptă căpitanul Pleşoianu cu compania a treia din regimentul I. Dumneata, frate Ştefan, pleci mîine acolo cu Eliade, cu Alecu Golescu şi cu fratele Arăpilă. Fruntaşii cunoscuţi ai revoluţiei trebuie — aşa cum am hotărît — să se împrăştie în toată ţara, ca să-l zăpăcim pe Bibescu, să nu ştie unde e pregătit atacul ; Marin Serghiescu şi Telegescu pleacă la Ocnele Mari...

— Unde e Proclamaţia ? S-a tipărit ? Trebuia să ne-o dai de joi, întrebă, grăbit, Ştefan Golescu.

— Joi a fost gata... I-am dat-o lui Eliade s-o tipărească în tipografia lui şi uite ce-a ieşit din ea...

Scoate, fluturînd nemulţumit, vreo zece foi cu proclamaţia. S-a rezemat apoi o clipă de stîlpul chioşcului. Parcă are o uşoară ameţeală... o clipă răsuflă cu greutate, îşi trece limba peste buzele uscate, dar îşi revine numaidecît.

— Reiau ideea... De la Celei vine popa Radu Şapcă... şi desigur cu mult popor după el. Totul este pregătit pentru plecarea voastră, cu Eliade şi Alecu Negru, frate Ştefane, dar trebuie să luaţi amănunte de la Rosetti care nu a putut veni astă-seară... Veţi pleca cu trăsura lui... La Bucureşti — şi cu un gest îl arată pe Nicolae Golescu — căutaţi pe Axente Sever, care nu a putut veni astă-seară nici el ; veţi aştepta semnalul de la Izlaz... (Axente Sever nu vrusese să vie, nu-i plăceau boierii, îi socotea pe unii dintre ei drept „ciocoi de Bucureşti".)

Bălcescu e întrerupt de Arăpilă, care dă lămuriri :

— Tabacii și măcelarii lui Axente Sever fac pregătiri de atac : se vor aduna de cum or auzi clopotul Mitropoliei tras într-o dungă. Greutatea este că unele ulițe sînt închise din pricina holerei. Dar cînd or suna clopotele tuturor bisericilor, nu mai șovăie nimeni. La clopotul Mitropoliei sînt două echipe de schimb. În caz că una e arestată, vine cealaltă.

Catina se apropie un pas de ei, cu arma sprijinită la subsuoară.

— Eu am compus un „marș al revoluției" pe care vreau să-l citesc în piață, în ziua proclamării constituției. A scos din buzunar o foaie de hîrtie și citește repede, de teamă să nu fie oprit. Mai mult spune pe dinafară. Ascultați :

„Aideți, frați, într-o unire,
Țara noastră e-n pieire.
Aste ziduri și palate,
Unde zac mii de păcate,
Aideți a le dărîma.
N-auziți în piață larmă ?
Dați năvală-n mîini cu armă,
Că soldatul..."

Nicolae Golescu, care și așa ascultase neliniștit, întărîtat, îl întrerupse nervos :

— Frate, nu e timpul acum de citit versuri.

Catina privește zăpăcit și rușinat în toate părțile, cerînd parcă ajutor.

Plin de înțelegere, Bălcescu îl bate pe umăr.

— Foarte bine, frate Catina, îl vei citi... Dar după ce mai întîi vei citi, miercuri, Proclamația.

Ștefan Golescu îl vestește grijuliu, trecîndu-și nervos mîna peste părul cam prea ondulat.

— Nu te grăbi, căci nu se știe încă în ce fel se termină seara asta... Nu-i încă lucru sigur că revoluția noastră nu va fi sugrumată în fașă, cum a fost cea din Moldova.

Dobrovici anunță, și din partea lui, vestea pe care a aflat-o abia de curînd.

— Am auzit că acolo i-a arestuit pe toți într-o singură noapte, la locul de adunare. Eu, drept să vă spun, nu sînt sigur că-i voi mai vedea pe ai mei de-acasă...

Costache Filipescu își netezește mustățile, nervos.

— Nici eu nu prea văd cum vom ieşi de aci... Mai ales dacă mai lungim şedinţa asta... În orice caz, acasă eu nu mă mai duc. Îmi pierd urma.

Ştefan Golescu vede lucrurile şi mai negru.

— Dacă ne arestează pe noi, s-a sfîrşit şi cu revoluţia.

Toţi sînt acum iarăşi neliniştiţi, iritaţi.

Bălcescu prinde cu pumnul colţul mesei, căutînd să se stăpînească ; îl domină o idee. În redingota lui îngustă, pare într-adevăr mai înalt decît toţi cei de faţă, deşi nu e decît mijlociu de statură. Bărbuţa tunsă mult spre obraji şi potrivită pe buza de jos cu briciul dă feţei sale palide un chenar hotărît.

— Fraţi căuzaşi... eu nu mă tem de arestări... Nu mă mai tem nici măcar de trădări... Revoluţia este în mers, pornită fiind de la începutul istoriei româneşti. E fructul unei îndelungi transformări a stărilor de lucruri şi nimic nu o mai poate opri, deoarece azi nu mai este a noastră, adică a boierilor... un complot... ci este a poporului şi duce mai departe răscoala lui Tudor Vladimirescu...

Un dorobanţ strigă de afară, cu un glas răguşit, speriat :

— Domle căpitan... Domle căpitan Costache !

Drobovici tresare, speriat, la fel de altminteri cu toţi ceilalţi. Îşi strînge giubeaua pe el, ca şi cum s-ar apăra.

— Hait... S-a sfîrşit. Acum iar ne arestuieşte...

Dincă a sărit într-o parte, a pîndit o clipă şi, cînd dorobanţul a intrat grăbit şi zăpăcit, i-a pus pistolul la tîmplă.

— Ce-i cu căpitanul Costache ?

Dorobanţul se împleticeşte surprins, năucit.

— Să vedeţi... Se bîlbîie şi arată un plic. Porunca asta de la Agie...

Dincă citeşte petecul de hîrtie şi se întoarce tulburat spre cei din chioşc.

— L-au arestat pe Rosetti... Apoi arată beciul şi îi spune dorobanţului : Hai, că te duc eu la căpitanul Costache. Iese cu el, după ce i-a luat arma, şi se întoarce după un timp singur.

Bălcescu, surîzînd în chenarul bărbii lui scăzute, se întoarce către ceilalţi, cărora le-a trecut spaima :

— Nu se ştie care dintre scîntei va aprinde ţara, dar ţara nu aşteaptă decît o scînteie ca să ia foc. Cu cît trecem mai repede la fapte, cu atît e mai bine. Revoluţia nu mai e azi în pericol... Revoluţia nu mai poate fi trădată... E palid de tot la faţă. Răsuflă cu oarecare greutate, se cunoaşte acum că sfor-

țarea i-a tăiat respirația. Vreau să spun că, dacă vom fi trădați, vom fi eliberați neîntîrziat de popor. De aceea nici nu mă sinchisesc de trădători. Revoluția ar putea fi trădată, dar numai de noi, dacă îi vom trăda țelurile... Asta e ceea ce aveam de spus.

Au plecat numaidecît apoi, după ce i-au chemat și pe cei din gura beciului, căruia i-au pus lacatul pe din afară. Sînt patru inși îmbrăcați cu vestoane și capele de-ale dorobanților, cu armele pe umăr, care îi escortează pe ceilalți. Cînd ajung la podeț, Dincă strigă celor din șanț să fie cu ochii în patru, că mai sînt și alții arestați în beci...

Sfîrșitul volumului I

Cuprins

CARTEA ÎNTÎIA

CARTEA A DOUA

CARTEA A TREIA

CARTEA A PATRA

Redactor responsabil : CLINCA FELICIA
Tehnoredactor : ŞTEFANIA MIHAI

Dat la cules 31.08.1967. Bun de tipar 29.11.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 7487. Tiraj 25.140. Hîrtie tipar de 50 g/m² 540×840/16. Coli editoriale 34,63. Coli de tipar 36,5. A. T. 16.162. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 70.583 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Vol. I, II şi III, Lei 44